VALUES OF LAND, GOLD, RENEWABLE RESOURCES AND CAPITAL IN A GROWTH MODEL WITH AGRICULTURAL AND INDUSTRIAL SECTORS

Prof. **WEI-BIN ZHANG**
Ritsumeikan Asia Pacific University, Japan
e-mail: wbz1@apu.ac.jp)

Abstract. *This paper deals with a dynamic interdependence between values of gold, capital, land and renewable resource in a three sector growth model with endogenous wealth and renewable resources. The model is a synthesis of the neoclassical growth theory, Ricardian theory and growth theory with renewable resources. The economic system consists of the households, industrial, agricultural, and resource sectors and given land and gold. The economic system is perfectly competitive. We build the model of capital and renewable resources with portfolio equilibrium. We provide a computational procedure for simulating the model. The simulated case has a unique stable equilibrium point. We plot the motion of the dynamic system. We also conduct comparative dynamic analysis with regard to changes in the propensity to use gold, the propensity to consume resources, the propensity to consume housing, the propensity to consume agricultural goods, the propensity to consume industrial goods, the propensity to hold wealth, and the population.*

Keywords: land value; price of gold; economic growth; economic structure; stock of renewable resources

1. Introduction

This paper is concerned an important but seldom addressed issue in modern economics: dynamics of economic growth and portfolio equilibrium. Land/housing values, precious metals, and other different forms of assets are important parts of economic systems. Households of contemporary economies hold different kinds of assets such as housing, land, stocks, precious metals, gold, cashes in different currencies. Although modern economics has many dynamic models, there are only a few growth models built on proper microeconomic foundation which take account of portfolio equilibrium between gold, land and physical wealth.

The purpose of this study is to develop a dynamic growth model with capital accumulation and renewable resource change. We take account of portfolio equilibrium dynamics in association with economic growth and structural changes. The history of economic analysis shows that it is difficult to build genuine dynamic models with interactions between multiple kinds of capitals on microeconomic foundation. This study makes a contribution to the literature of economic dynamics by developing a dynamic interdependence between gold, capital, land and resource values in an economy with industrial,

© Wei-Bin Zhang, 2016

industrial, and resource sectors. The model treats wealth and renewable resources as endogenous.

The model is based on the neoclassical growth theory, Ricardian theory and growth theory with renewable resources. The modelling of agricultural and industrial sectors is based on the neoclassical growth theory (Solow, 1956; Uzawa, 1961; Stiglitz, 1967; Drugeon and Venditti, 2001; Erceg et al. 2005). Nevertheless, only a few efforts are made to introduce portfolio equilibrium between different assets into the neoclassical economic growth theory. This study introduces dynamics of renewable resources into the neoclassical growth theory. Stock of renewable resources is changeable according how fast agents utilize resources and how fast renewable resources grow.

Natural resources are incorporated into the neoclassical growth theory in the 1970s (e.g., Plourde, 1970, 1971; Stiglitz, 1974; Clark, 1976; Dasgupta and Heal, 1979). Gordon (1956) emphasized the need for a dynamic approach to fisheries economics: “The conservation problem is essentially one which requires a dynamic formulation… The economic justification of conservation is the same as that of any capital investment – by postponing utilization we hope to increase the quantity available for use at a future date. In the fishing industry we may allow our fish to grow and to reproduce so that the stock at a future date will be greater than it would be if we attempted to catch as much as possible at the present time. … [I]t is necessary to arrive at an optimum which is a catch per unit of time, and one must reach this objective through consideration of the interaction between the rate of catch, the dynamics of fish population, and the economic time-preference schedule of the community or the interest rate on invested capital.

This is a very complicated problem and I suspect that we will have to look to the mathematical economists for assistance in clarifying it.” Munro and Scott (1985) explained that in the 1950s it was quite difficult to develop workable dynamic models of resources. Solow (1999) also argues for the necessity of taking account of natural resources in the neoclassical growth theory. Solow held that if the resource good is used as one of the inputs in the production, then it is easy to incorporate the use of renewable resources into the neoclassical growth model. But he did not show how to incorporate possible consumption of renewable resource into the growth model. There are only a few models of growth and renewable resources which treat the renewable resource as a source of utility (see, Beltratti, et al., 1994, Ayong Le Kama, 2001; Eliasson and Turnovsky, 2004; Alvarez-Cuadrado and van Long, 2011). Our model contains the renewable resource as a source of utility.

Gaffney (2008: 119) pointed out that “Most economists today live in a two-factor world: There is just labor and capital. Land, so central to classical political economy, has been swallowed into capital and "disappeared."” We introduce economic mechanisms to determine land values. Land use is a central concern of classical economics. Ricardo (1821: preface) pointed out: “The produce … is divided among three classes of the commodity, namely, the proprietor of land, the owners of the stock or capital necessary for its cultivation, and laborers by whose industry it is cultivated. But in different

stages of the society, the proportions of the whole produce of the earth which will be allotted to each of these classes, under the names of rent, profits, and wages, will be essentially different; depending mainly on the actual fertility of the soil, on the accumulation of capital and population, and on the skill, ingenuity, and the instruments in agriculture."

There are many studies on the Ricardian economic system (Barkai, 1959, 1966; Pasinetti, 1960, 1974; Cochrane, 1970; Brems, 1970; Caravale and Tosato, 1980; Casarosa, 1985; Negish, 1989; Morishima, 1989). Nevertheless, we can use what Ricardo (1821: preface) observed long time ago to describe the contemporary situation: "To determine the laws which regulate this distribution, is the principal problem in Political Economy: much as the science has been improved by the writings of Turgot, Stuart, Smith, Say, Sismondi, and others, they afford very little satisfactory information respecting the natural course of rent, profit, and wages." In Ricardo's statement there is no reference to land value (price).

The traditional Ricardian theory does not determine land price dynamics. Nevertheless, there are many empirical studies on housing and land prices (e.g., Bryan and Colwell, 1982; Case and Quigley, 1991; Chinloy, 1992; Clapp and Giaccotto, 1994; Calhoun, 1995; Quigley, 1995; Capozza and Seguin, 1996; Cho, 1996; Alpanda, 2012; Alexander, 2013; Du and Peiser, 2014; Kok et al. 2014). Deaton and Laroque (2001) observe that "The user cost of land reduces the resources available for consumption of reproducible goods, so that the introduction of intrinsically valuable land into a growth model lowers the equilibrium stock of capital and raises the equilibrium interest rate. On the asset side, the presence of land causes life-cycle savings to be reallocated away from productive capital towards land. … Land markets, far from generating saving and growth, are inimical to capital formation." By including land and its value as endogenous variable the new equilibrium is typically obtained with a lower stock of capital and a higher rate of interest. This is the effect identified by Nichols (1970), Feldstein (1977), Drazen and Eckstein (1988), Jappelli and Pagano (1994), and which was first explored by Allais (1948).

This study does not only examine wealth and land value, but also introduces gold value into the neoclassical growth theory with portfolio equilibrium between land, gold and physical wealth. We examine gold price dynamics within a neoclassical growth model with agricultural and industrial sectors. Dynamics of gold prices are seldom properly study in the literature of economic dynamics (Barro, 1979; Bordo and Ellson, 1985; Dowd and Sampson, 1993; Chappell and Dowd, 1997). It should be noted that this study is a synthesis of Zhang's recent two models (Zhang, 2011, 2016).

This paper is organized as follows. Section 2 develops the growth model of endogenous physical and renewable resource dynamics with land distribution and housing. Section 3 examines dynamic properties of the model and simulates the model. Section 4 carries out comparative dynamic analysis with regard to changes in the propensity to use gold, the propensity to consume resources, the propensity to consume housing, the propensity to

consume industrial goods, the propensity to consume agricultural goods, the propensity to save, and the total factor productivity of the industrial sector. Section 5 concludes the study. The appendix proves the results in section 3.

2. The model

The model is based on Zhang's two models. Zhang (2011) builds a growth model with renewable resources and capital accumulation, while Zhang (2016) constructs a growth model of portfolio equilibrium choice between land, gold, and physical wealth. This study deals with a dynamic economy with industrial, agricultural and renewable resource sectors by integrating the two models. Most aspects of the production sectors are similar to the standard one-sector growth model in the neoclassical growth theory (Burmeister and Dobell, 1970; Barro and Sala-i-Martin, 1995).

Production sectors use physical capital, labor and land inputs. Exchanges take place in perfectly competitive markets. Factor markets work well; factors are inelastically supplied and the available factors are fully utilized at every moment. Saving is undertaken only by households. We select the commodity produced by the industrial sector to serve as numeraire. All the other prices are measured relative to its price. The industrial production is the same as that in Solow's one-sector neoclassical growth model. It is a commodity used both for investment and consumption. The agricultural sector produces agricultural goods, used for consumption. The population N is homogenous and constant. The total land L is owned by the population and is distributed between housing and agricultural production in free land market. The rate of interest $r(t)$ and wage rate $w(t)$ are determined in competitive markets.

The industrial sector

The industrial sector combines labor force $N_i(t)$ and physical capital $K_i(t)$ to produce output $F_i(t)$ in the following way

$$F_i(t) = A_i K_i^{\alpha_i}(t) N_i^{\beta_i}(t), \;\; A_i, \alpha_i, \beta_i > 0, \;\; \alpha_i + \beta_i = 1, \tag{1}$$

where A_i, α_i and β_i are parameters. The marginal conditions are given by

$$r(t) + \delta_k = \frac{\alpha_i F_i(t)}{K_i(t)}, \;\; w(t) = \frac{\beta_i F_i(t)}{N_i(t)}, \tag{2}$$

where δ_k is the fixed depreciation rate of physical capital.

The agricultural sector

The agricultural sector use capital $K_a(t)$, labor force $N_a(t)$, and land $L_a(t)$ to produce output $F_a(t)$ in the following way

$$F_a(t) = A_a K_a^{\alpha_a}(t) N_a^{\beta_a}(t) L_a^{\varsigma}(t), \;\; A_a, \alpha_a, \beta_a, \varsigma > 0, \;\; \alpha_a + \beta_a + \varsigma = 1, \tag{3}$$

where $A_a, \alpha_a, \beta_a,$ and ς are parameters. The marginal conditions are

$$r(t) + \delta_k = \frac{\alpha_a \, p_a(t) F_a(t)}{K_a(t)}, \;\; w(t) = \frac{\beta_a \, p_a(t) F_a(t)}{N_a(t)}, \;\; R_L(t) = \frac{\varsigma \, p_a(t) F_a(t)}{L_a(t)}, \tag{4}$$

where $p_a(t)$ is the price of agricultural goods and $R_L(t)$ is the land rent.

Change of renewable resources

We model resources dynamics on the basis of Zhang (2011). We use $X(t)$ to represent the stock of the resource. We use the logistic model to describe growth of renewable resources (e.g., Brander and Taylor, 1997; Brown, 2000; Hannesson, 2000; Cairns and Tian, 2010; and Farmer and Bednar-Friedl, 2011). The natural growth rate of the resource is given by a logistic function as follows

$$\phi_0 \, X(t) \left(1 - \frac{X(t)}{\phi(L_x(t))} \right),$$

where the variable, $\phi(L_x(t))$, is the maximum possible size for the resource stock, called the carrying capacity of the resource which is dependent on the land $L_x(t)$ used for renewable resource. and the variable, ϕ_0, is "uncongested" or "intrinsic" growth rate of the renewable resource. If the stock is equal to ϕ, then the growth rate should equal zero. If the carrying capacity is much larger than the current stock, then the growth rate per unit of the stock is approximately equal to the intrinsic growth rate. It should be noted that there are some alternative approaches to renewable resources (Levhari and Withagen, 1992; Tornell and Velasco, 1992; Benchekroun, 2003; Long and Wang, 2009; Fujiwara, 2011). We $F_x(t)$ stand for the harvest rate of the resource. The change rate in the stock is then equal to the natural growth rate minus the harvest rate

$$\dot{X}(t) = \phi_0 \, X(t) \left(1 - \frac{X(t)}{\phi(L_x)} \right) - F_x(t). \tag{5}$$

As in Gordon, (1954), renewable resource is nationally owned and open-access (see Alvarez-Guadrado and VonLong, 2011). With open access, harvesting occurs up to the point at which the current return to a representative entrant equals the entrant's cost. The resource sector employs labor force $N_x(t)$ and capital stock $K_x(t)$ to the following harvesting production function

$$F_x(t) = A_x X^b(t) L_x^{b_x}(t) K_x^{\alpha_x}(t) N_x^{\beta_x}(t), \;\; A_x, x, b, b_x, \alpha_x, \beta_x > 0, \;\; \alpha_x + \beta_x = 1, \tag{6}$$

where A_x, m_x, b, b_x, α_x and β_x are parameters. The Schaefer harvesting production function (Schaefer, 1957)

$$F_x(t) = A_x X(t) N_x(t),$$

is a special case of (6). The function with fixed capital and technology is widely applied to fishing (see also, Paterson and Wilen, 1977; Milner-Gulland and Leader-Williams, 1992; Bulter and van Kooten, 1999). We use $p_x(t)$ to denote the price of the resource. The marginal conditions are

$$r(t) + \delta_k = \frac{\alpha_x p_x(t) F_x(t)}{K_x(t)}, \quad w(t) = \frac{\beta_x p_x(t) F_x(t)}{N_x(t)}. \tag{7}$$

Choice between physical wealth, gold, and land

We use $p_L(t)$ and $p_G(t)$ to represent, respectively, the prices of land and gold. It is assumed that gold can be "rented" through markets for decoration use. The rent of gold is denoted by $R_G(t)$. The gold owned by the representative household is assumed to be fully used either by the household for decoration or rented out to other households. Consider now an investor with one unity of money. He can either invest in capital good thereby earning a profit equal to the net own-rate of return $r(t)$ or invest in land (gold) thereby earning a profit equal to the net own-rate of return $R_L(t)/p_L(t)$ ($R_G(t)/p_G(t)$). As we assume capital, gold and land markets to be at competitive equilibrium at any point in time, three options yield equal returns, i.e.

$$\frac{R_G(t)}{p_G(t)} = \frac{R_L(t)}{p_L(t)} = r(t). \tag{8}$$

Obviously equations (8) are established under many strict conditions. For instance, we omit any transaction costs and any time delay for buying and selling. Expectations on gold and land are complicated. Equation (8) also implies perfect information.

The current income and disposable income

We use lot size to stand for housing. The representative household decides consumption levels of industrial good, agricultural good, renewable resource, gold and lot size, as well as on how much to save. This study uses the approach to consumers' behavior proposed by Zhang (1993, 2005). We use $\bar{k}(t)$ to stand for the representative household's physical wealth, $\bar{g}(t)$ for the amount of gold owned by the household, and $\bar{l}(t)$ for the lot size. The total value of wealth owned by the household $a(t)$ is the sum of the three assets' values

$$a(t) = \bar{k}(t) + p_L(t)\bar{l}(t) + p_G(t)\bar{g}(t). \tag{9}$$

The representative household's current income is the sum of the interest payment of physical wealth $r(t)\bar{k}(t)$, the wage payment $w(t)$, the gold interest income $R_G(t)\bar{g}(t)$ and the land revenue $R_L(t)\bar{l}(t)$ as follows

$$y(t) = r(t)\bar{k}(t) + w(t) + R_L(t)\bar{l}(t) + R_G(t)\bar{g}(t). \tag{10}$$

The household's disposable income is the sum of the current income and value of the household's assets, i.e.

$$\dot{a}(t) = y(t) + a(t). \tag{11}$$

The budget, utility and optimal decision

The representative household would distribute the total available budget between saving $s(t)$, consumption of the commodity $c_i(t)$, consumption of the resource good $c_x(t)$, consumption of the agricultural good $c_a(t)$, gold use $\dot{g}(t)$, and housing, $l_h(t)$. The budget constraint is given by

$$c_i(t) + s(t) + p_a(t)c_a(t) + p_x(t)c_x(t) + R_G(t)\dot{g}(t) + R_L(t)l_h(t) = \dot{a}(t). \tag{12}$$

The representative household has six variables, $s(t)$, $c_i(t)$, $c_x(t)$, $c_a(t)$, $\dot{g}(t)$, and $l_h(t)$ to decide. We assume that the household has the following utility function

$$U(t) = c_i^{\xi_0}(t)c_a^{\mu_0}(t)c_x^{\chi_0}(t)l_h^{\eta_0}(t)\dot{g}^{\gamma_0}(t)s^{\lambda_0}(t),\ \ \xi_0, \mu_0, \chi_0, \eta_0, \gamma_0, \lambda_0 > 0,$$

in which $\xi_0, \mu_0, \chi_0, \eta_0, \gamma_0$ and λ_0 are the household's elasticities of utility with regard to the commodity, the agricultural goods, the resource, housing, use of gold, and saving. We call $\xi_0, \mu_0, \chi_0, \eta_0, \gamma_0$ and λ_0, respectively, propensities to consume the commodity, the agricultural goods, the resource, and housing, the propensity to use gold, and the propensity to hold wealth. Maximizing $U(t)$ subject to (12) yields

$$\begin{aligned} &c_i(t) = \xi\dot{a}(t),\ \ p_a(t)c_a(t) = \mu\dot{a}(t),\ \ p_x(t)c_x(t) = \chi\dot{a}(t),\ \ R_L(t)l_h(t) = \eta\dot{a}(t), \\ &R_G(t)\dot{g}(t) = \gamma\dot{a}(t),\ \ s(t) = \lambda\dot{a}(t), \end{aligned} \tag{13}$$

where

$$\xi \equiv \rho\xi_0,\ \ \mu \equiv \rho\mu_0,\ \ \chi \equiv \rho\chi_0,\ \ \eta \equiv \rho\eta_0,\ \ \gamma \equiv \rho\gamma_0,\ \ \lambda \equiv \rho\lambda_0,$$
$$\rho \equiv \frac{1}{\xi_0 + \mu_0 + \chi_0 + \eta_0 + \gamma_0 + \lambda_0}.$$

Wealth accumulation

According to the definition of $s(t)$, the change in the household's wealth follows the differential following equation

$$\dot{a}(t) = s(t) - a(t). \tag{14}$$

The equation simply states that the change in wealth is equal to the saving minus the dissaving.

Balances of demand and supply for industrial goods

The demand and supply for the industrial sector's output balance at any point in time

$$\dot{K}(t) = F_i(t) - c_i(t)N - \delta_k K(t). \tag{15}$$

According to Say's law, we can consider this equation redundant in the general equilibrium system.

Balances of demand and supply for agricultural goods

The demand and supply for the agricultural sector's output balance at any point in time

$$C_a(t) = c_a(t)N = F_a(t). \tag{16}$$

Balances of demand and supply for renewable resources

The demand and supply for the resource balance at any point of time

$$c_x(t)N = F_x(t). \tag{17}$$

All the land owned by the population

The land owned by the population is equal to the national available land

$$\bar{l}(t)N = L. \tag{18}$$

All the gold owned by the population

The gold owned by the population is equal to the available amounts of gold

$$\bar{g}(t)\bar{N} = G. \tag{19}$$

Gold being fully used for decoration

We neglect possible holdings of gold by the government. The amount of gold used for decoration by the population is equal to the total gold

$$\bar{g}(t)N = G. \tag{20}$$

Full employment of capital

We use $K(t)$ to stand for the total capital stock. We assume that the capital stock is fully employed. We have

$$K_i(t) + K_a(t) + K_x(t) = K(t). \tag{21}$$

The value of physical wealth and capital

The value of physical capital is equal to the value of physical wealth

$$\bar{k}(t)N = K(t). \tag{22}$$

Full employment of labor force

We assume that labor force is fully employed

$$N_i(t) + N_a(t) + N_x(t) = N. \tag{23}$$

The land market clearing condition

The land is fully used

$$l_h(t)N + L_a(t) + L_x(t) = L. \tag{24}$$

Land use for renewable resources

The land use for residents and agricultural product are determined respectively by the marginal conditions for the household and the agricultural sector. We now introduce a mechanism to decide the amount of land used for renewable resource. The land of renewable resource is assumed to be

$$L_x(t) = \varphi L_a(t). \tag{25}$$

where φ is a constant parameter. This assumption is accepted mainly for convenience of analysis.

We thus built the model. The model describes dynamics of the economic structure and values of land and renewable resources. The model is structurally general as that some well-known models in economic theory can be considered as special cases of this model. The rest of this paper examines dynamic properties of the model.

3. The dynamics and the motion by simulation

The economic system contains many nonlinear relations. It is difficult to analytically explore the properties of the nonlinear dynamic system. For illustration, we simulate the model. The appendix shows that the dynamics of the national economy can be expressed as two differential equations. First, we introduce a variable $z(t)$ by

$$z(t) \equiv \frac{r(t) + \delta_k}{w(t)}.$$

The following lemma provides a computational procedure to plot the motion of the dynamic system. The procedure enables us to know the behavior of the system at any point in time.

Lemma

The motion of the system is determined by the following two differential equations

$$\begin{aligned} \dot{z}(t) &= \Lambda(z(t)), \\ \dot{X}(t) &= \Omega(z(t), X(t)), \end{aligned} \tag{26}$$

where the right-hand sides of (25) are functions of $z(t)$ and $X(t)$ determined in the appendix. Moreover, all the other variables are determined as functions of $z(t)$ and $X(t)$ at any point in time by the following procedure: $r(t)$ and $w(t)$ by (A2) $\rightarrow \bar{k}(t)$ by (A26) $\rightarrow K_a(t)$ by (A19) $\rightarrow K_i(t)$ and $K_x(t)$ by (A22) $\rightarrow N_i(t),\ N_x(t)$ and $N_a(t)$ by (A1) $\rightarrow \phi(t)$ by (A14) $\rightarrow \bar{l}$ by (18) $\rightarrow \bar{g} = \bar{c}$ by (19) and (20) $\rightarrow R_L(t)$ by (A15) $\rightarrow p_L(t),\ R_G(t),$ and $p_G(t)$ by (A24) $\rightarrow a(t)$ by (A27) $\rightarrow L_a, L_x$ and l_h by (A10) $\rightarrow p_a(t)$ by (A5) $\rightarrow F_i(t)$ by (1) $\rightarrow F_a(t)$ by (3) $\rightarrow F_x(t)$ by (6) $\rightarrow p_x(t)$ by (7) $\rightarrow c_i(t),\ c_a(t),\ c_x(t),$ and $s(t)$ by (13).

The lemma shows how to determine the values of $z(t)$ and $X(t)$ and how to determine all the variables in the economic system. The lemma is important as it gives a procedure to follow the motion of the system with computer. As the expressions of the analytical results are tedious, for illustration we specify the parameter values and simulate the model. We specify the parameters as follows

$$\begin{aligned} &N = 5,\ L = 10,\ G = 0.5,\ \alpha_i = 0.3,\ \alpha_a = 0.1,\ \beta_a = 0.2,\ \alpha_x = 0.34,\ A_i = 1,\ A_a = 0.5, \\ &A_x = 0.5,\ \lambda_0 = 0.5,\ \xi_0 = 0.07,\ \chi_0 = 0.02,\ \eta_0 = 0.01,\ \gamma_0 = 0.02,\ \mu_0 = 0.02, \\ &\varphi = 1.6,\ \phi = 4,\ \phi_0 = 5,\ b = 0.7,\ b_x = 0.01,\ \delta_k = 0.05. \end{aligned} \tag{27}$$

The population is fixed at $5,$ the land is $10,$ and gold is $0.5.$ We assume that the propensity to save is much higher than the propensity to consume industrial goods, resources, and agricultural goods. As shown in the appendix, the following variables are invariant in time

$$l_h = 0.43,\ L_a = 3.02,\ L_x = 4.83,\ \bar{l} = 2,\ \bar{g} = \bar{c} = 0.1.$$

The initial conditions are specified as follows

$$X(0) = 3.4,\ z(0) = 0.22.$$

The motion of the variables is plotted in Figure 1 where the national gross product (GDP) is

$$Y(t) = F_i(t) + p_a(t)F_a(t) + p_x(t)F_x(t) + l_h N R_L(t).$$

The GDP and national capital stock fall over time till they become stationary. The stock of resources rises. The wage rate, price of land, price of resource, price of agricultural goods, and land rent are reduced, and the rate of interest is enhanced. The output level of the agricultural sector is increased and the output level of the industrial sector is reduced. Some of the force is shifted from the industrial sector to the agricultural sector. The capital inputs of the two sectors are increased. The physical wealth, total wealth, and consumption levels of the two goods are increased.

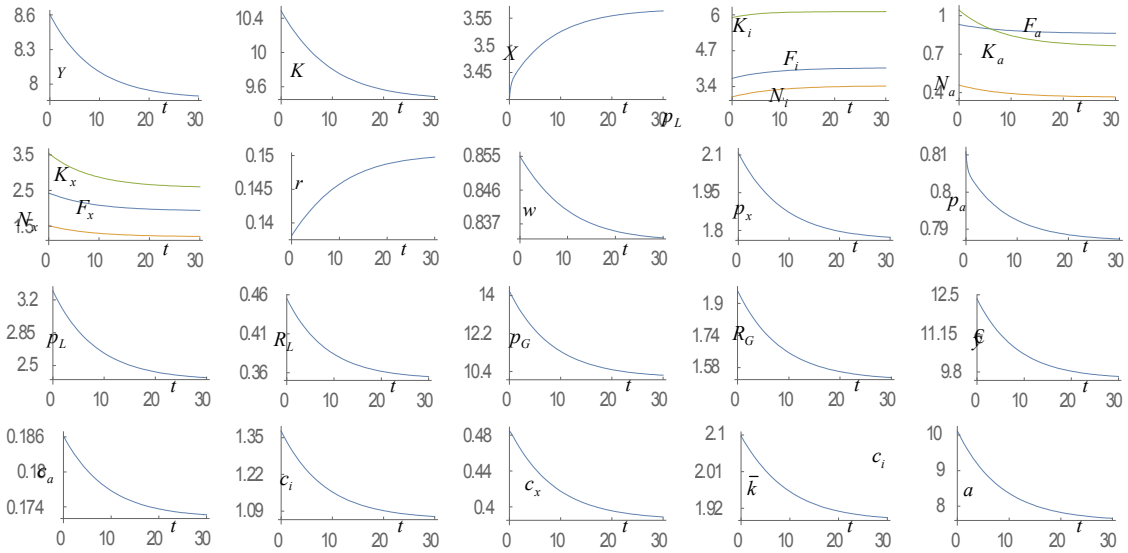

Fig. 1. The Motion of the Economic System

From Fig. 1 we observe that all the variables tend to become stationary in the long term. This implies the existence of some equilibrium point. We confirm the existence of a unique equilibrium point as follows

$$Y = 7.87,\ K = 9.45,\ X = 3.57,\ w = 0.83,\ p_L = 2.34,\ p_G = 10.1,\ R_L = 0.35,$$
$$R_G = 1.52,\ r = 0.15,\ p_a = 1.76,\ p_x = 0.79,\ F_a = 0.86,\ F_i = 4.08,\ F_x = 1.93,$$
$$K_a = 0.76,\ K_i = 6.12,\ K_x = 2.58,\ N_a = 0.36,\ N_i = 3.43,\ N_x = 1.2,\ L_a = 3.02,\ L_x = 4.83,$$
$$\bar{l} = 2,\ l_h = 0.43,\ \bar{g} = g_0 = 0.1,\ \bar{k} = 1.89,\ c_a = 0.17,\ c_x = 0.39,\ c_i = 1.06,\ a = 7.58. \quad (28)$$

The eigenvalues at the equilibrium point are

$$-4.298,\ -0.116.$$

This guarantees the stability of the steady state. This result is important as it guarantees the relevance of comparative dynamic analysis in the next section.

4. Comparative dynamic analysis

We now examine effects of changes in some parameters on the motion of the economic system. We follow the computational procedure in the lemma of the previous section to calibrate the motion of all the variables. The rest of this study uses $\overline{\Delta} x_j(t)$ to stand for the change rate of the variable, $x_j(t)$, in percentage due to changes in a parameter value.

A rise in the propensity to use gold

We first examine the effects of the following change in the propensity to consume resources: $\gamma_0 : 0.01 \Rightarrow 0.011$. The preference change has no impact on the land distribution and gold amount per household. That is, $\overline{\Delta} L_a = \overline{\Delta} L_x = \overline{\Delta} l_h = \overline{\Delta} \bar{l} = \overline{\Delta} \bar{g}$. The effects on the other variables are plotted in Figure 2. As the household's preference for using gold for decoration is increased, both the gold rent and gold value are augmented. The land rent and price rise initially and rise in the long term. The consumption levels of agricultural product, industrial good, natural resource, and physical and total wealth levels rise initially and fall in the long term. The wage rate falls. The price of agricultural product rises initially and falls in the long term. The rate of interest and the price of natural resource are enhanced. The national product and national capital rise initially and fall in the long term. The renewable resource stock falls initially and rises in the long term. The labor force is shifted from the industrial sector to the agricultural and resource sectors. The capital input and output of the industrial sector fall. The capital stocks and output levels of the other two sectors rise initially and fall in the long term.

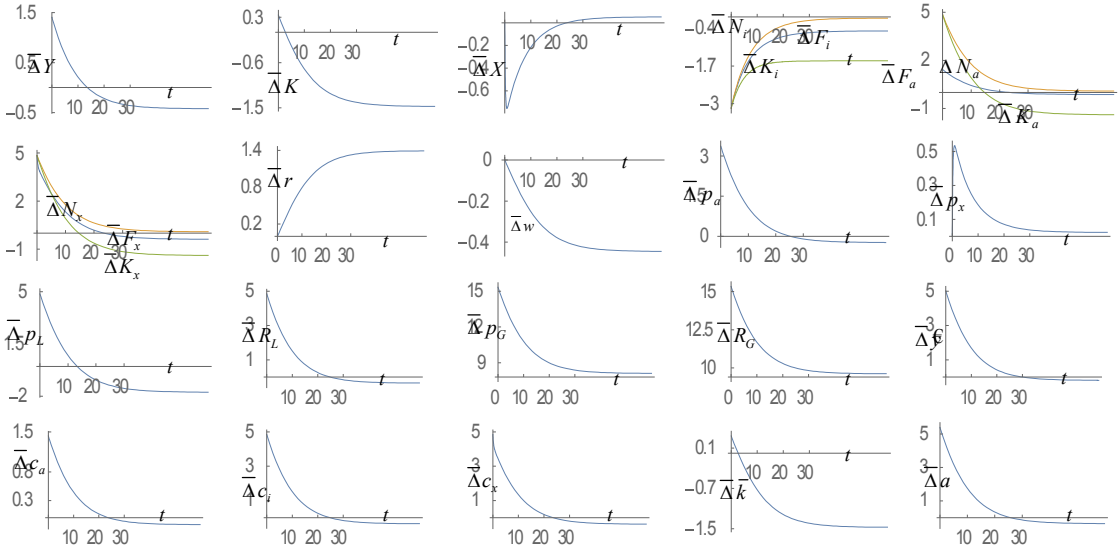

Fig. 2. A Rise in the Propensity to Use Gold

The propensity to consume resources being enhanced

We now allow the propensity to consume resources to change as follows: $\chi_0 : 0.02 \Rightarrow 0.03$. The time-independent variables are not affected. The effects on the other variables are plotted in Figure 3. The household consumes more

resources. The stock of resources falls and the resource price is enhanced. The price of agricultural product and wage rate fall. The rate of interest is augmented. The gold rent and value are reduced. The national output is enhanced. The total capital rises initially and falls in the long term. The inputs and output of the resource sector are increased. The inputs and output levels of the other two sectors are reduced. The total wealth and consumption levels of agricultural and industrial goods are reduced.

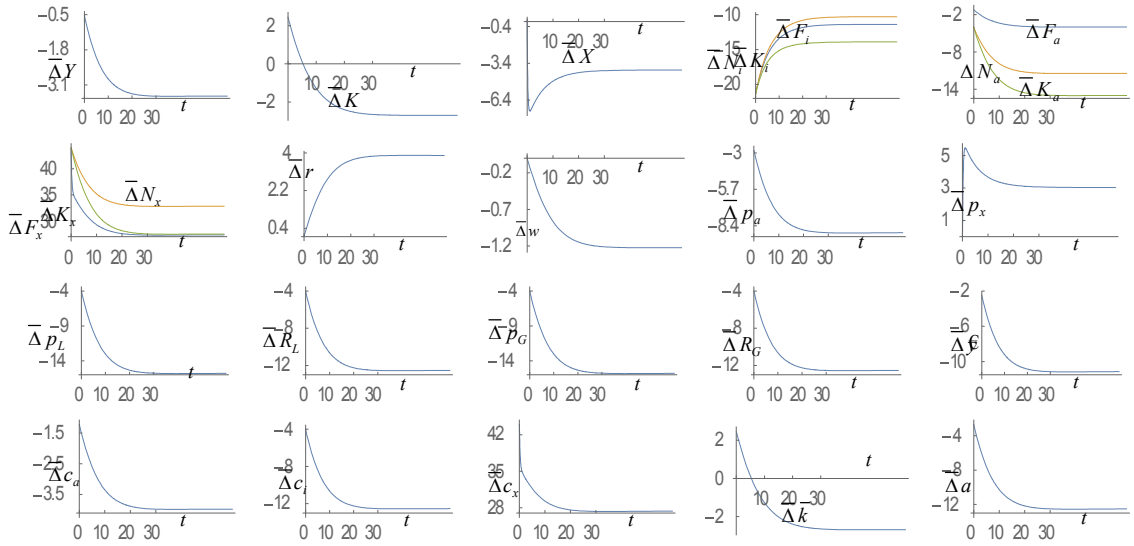

Fig. 3. The Propensity to Consume Resources Being Enhanced

The propensity to consume housing being enhanced

We now examine the impact of the following change in the propensity to consume housing: $\eta_0 : 0.01 \Rightarrow 0.015$. The land use is re-allocated as follow

$$\overline{\Delta} L_a = \overline{\Delta} L_x = -9.73, \ \overline{\Delta} l_h = 35.4, \ \overline{\Delta} \bar{l} = 0, \ \overline{\Delta} \bar{g} = 0.$$

The household has larger house size. The resource and agricultural sectors use less land. The effects on the other variables are plotted in Figure 4. The land rent and value are increased. The gold rent and value rise initially and fall in the long term. The national output rises. The national capital rises initially and falls in the long term. The price of agricultural goods and price of resources are increased. The wage rate is lowered in tandem with rising in the rate of interest.

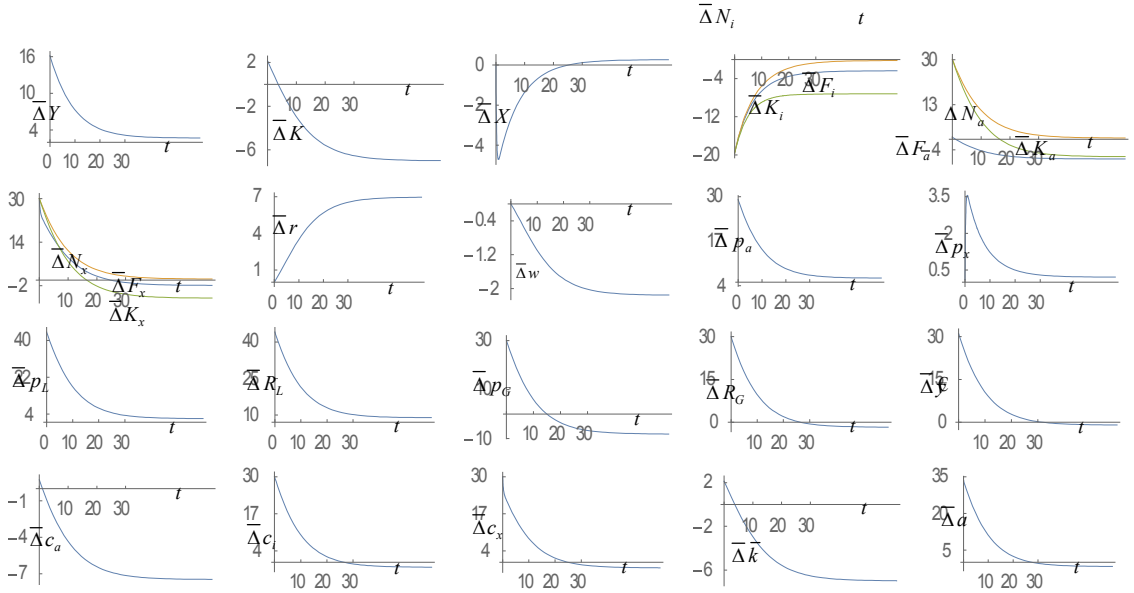

Fig. 4. The Propensity to Consume Housing Being Enhanced

The propensity to consume industrial goods being enhanced

We now allow the propensity to consume industrial goods as follows: $\xi_0 : 0.07 \Rightarrow 0.073$. The land use pattern and gold amount per household are not affected. The effects on the other variables are plotted in Figure 5. The total capital stock and the GDP are lowered. The representative household owns less physical wealth and wealth. The household consumes more industrial goods and less resources and agricultural goods. The stock of resource is increased in association with falling price of the resource. The wage rate is reduced and the rate of interest is enhanced. The values and rents of land and gold are reduced. The price of agricultural product is lowered. The output levels of the agricultural and resource sectors are reduced. The output level of the industrial sector is increased.

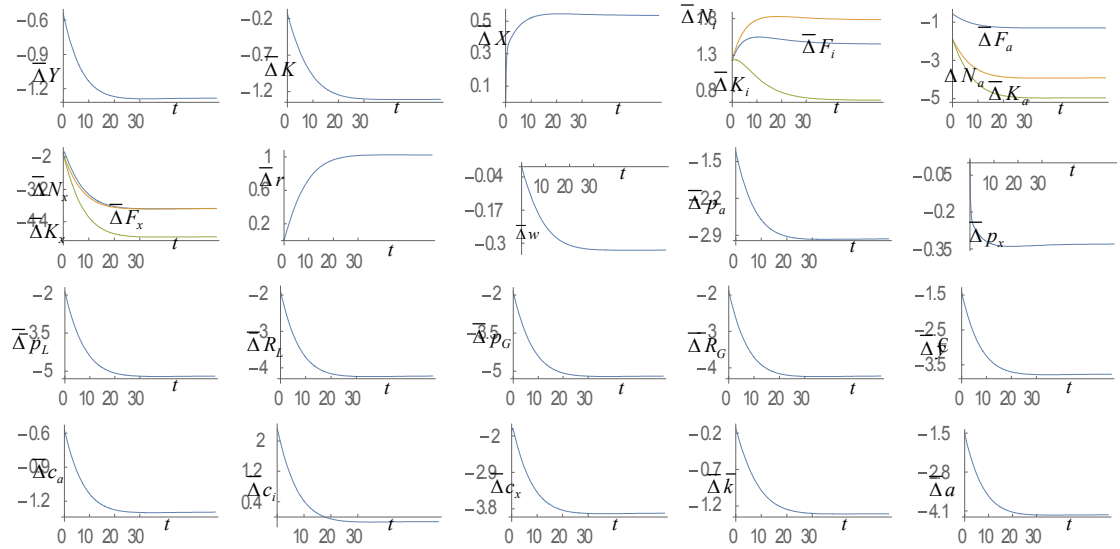

Fig. 5. The Propensity to Consume Industrial Goods Being Enhanced

The propensity to consume agricultural goods being increased

We now allow the propensity to consume agricultural goods to be increased as follows: $\mu_0 : 0.02 \Rightarrow 0.023$. The impact on land use pattern is as follows

$$\overline{\Delta} L_a = \overline{\Delta} L_x = 2.89, \ \overline{\Delta} l_h = -10.53, \ \overline{\Delta} \bar{l} = \overline{\Delta} \bar{g} = 0.$$

More land is devoted to agricultural and resource supplies and less to housing. The effects on the other variables are plotted in Figure 6. The household augments the consumption levels of agricultural product, industrial good, and resource. The household has more total wealth. The household's physical wealth rises initially and falls in the long term. The wage rate falls and rate of interest rises. The prices and rents of land and gold are augmented. The national output rises and the resource stock falls. The national capital rises initially and falls in the long term.

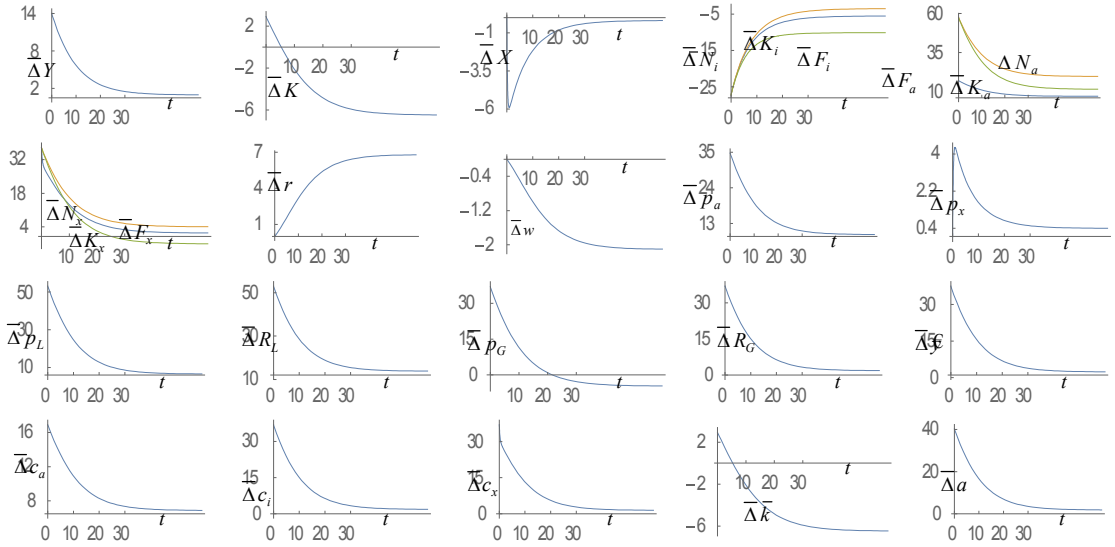

Fig. 6. The Propensity to Consume Agricultural Goods Being Increased

The propensity to save being enhanced

We now allow the propensity to save to rise as follows: $\lambda_0 : 0.5 \Rightarrow 0.51.$ The land use allocation is not changed. The effects on the other variables are plotted in Figure 7. The physical and total wealth fall initially and rise in the long term. The consumption levels of industrial goods, agricultural goods, and resource fall initially and rise in the long term. The resource stock rises initially and falls in the long term. The national output and national capital fall initially and rise in the long term. The wage rate rises and the rate of interest falls. The prices and rents of gold and land fall initially and rise in the long term.

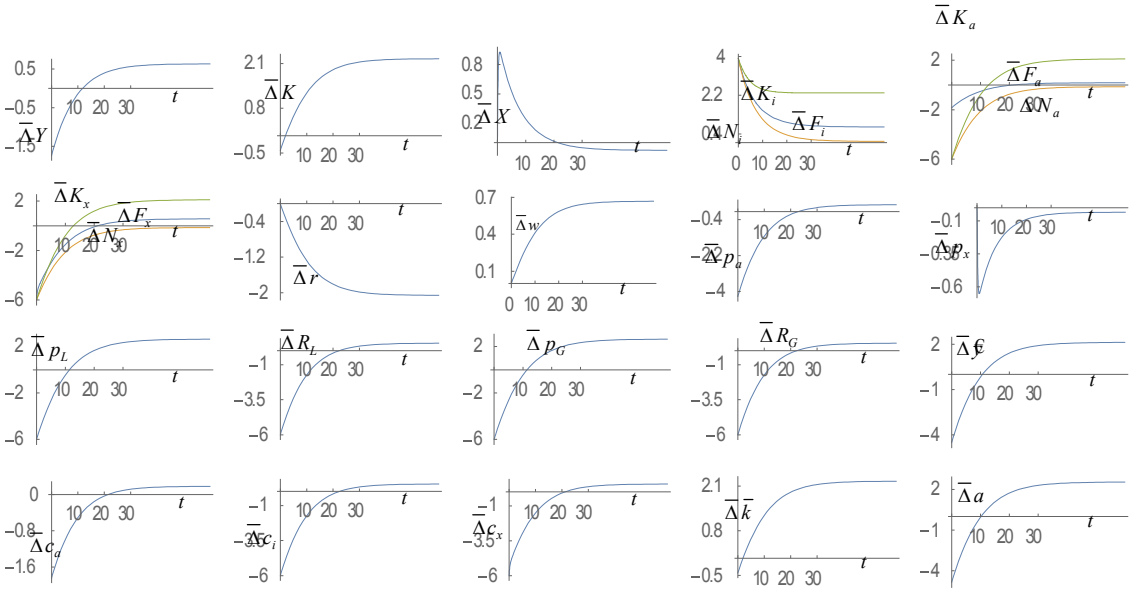

Fig. 7. The Propensity to Save Being Enhanced

The total factor productivity of the industrial sector being augmented

We now allow the total factor productivity of the industrial sector to change as follows: $A_i : 1 \Rightarrow 1.02$. The land use pattern is not affected. The effects on the other variables are plotted in Figure 8. The rate of interest rises initially and is not affected in the long term. The wage rate is enhanced. The national output rises. The national capital falls initially and rises in the long term. The resource stock rises initially and falls in the long term. The price of resource is enhanced. In the long term the prices and rents of gold and land are increased. The consumption levels of all the goods and wealth levels are enhanced in the long term.

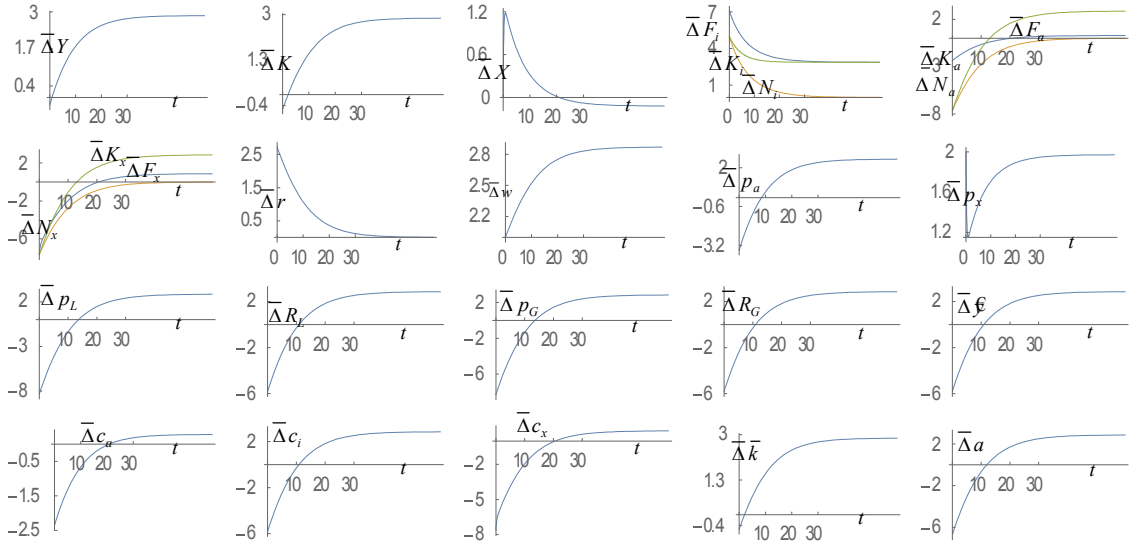

Fig. 8. The Total Factor Productivity of the Industrial Sector Being Augmented

5. Concluding remarks

This paper was concerned with a dynamic interdependence between values of gold, capital, land and renewable resource in a three sector growth model with endogenous wealth and renewable resources. We built the model by synthesizing the neoclassical growth theory, Ricardian theory and growth theory with renewable resources. The economic system consists of the industrial, agricultural, and resource sectors with given land and gold. The economic system is perfectly competitive. The model includes portfolio equilibrium between gold, land and physical wealth. We provided a computational procedure for simulating the model. The simulated case has a unique stable equilibrium point.

We plotted the motion of the dynamic system. We also conducted comparative dynamic analysis with regard to changes in the propensity to use gold, the propensity to consume resources, the propensity to consume housing, the propensity to consume agricultural goods, the propensity to consume industrial goods, the propensity to hold wealth, and the total factor productivity of the industrial sector population. Our model is built under many strict conditions without taking account of many possible important determinants of gold, land and resource prices.

These limitations become apparent in the light of the sophistication of the literature of growth theory, resource and land economics. We may extend or generalize the model. For instance, we may generalize the model by using more general function forms of the three sectors and the utility function. It is also possible to extend the model by taking account of heterogeneity of households. We may also relax the assumption of fixed land and the assumption of fixed amount of gold (Barro, 1979; Barsky and Summers, 1988; Davis and Heathcote, 2007). Gold mining is an important industry and new supply brings about changes in gold markets. It is possible to introduce endogenous gold supply into our 24odeling.

Appendix: Proving the Lemma

We now show that the dynamics can be expressed by two differential equations. From (2), (4) and (7), we get

$$z \equiv \frac{r+\delta_k}{w} = \frac{\widetilde{\alpha}_i N_i}{K_i} = \frac{\widetilde{\alpha}_a N_a}{K_a} = \frac{\widetilde{\alpha}_x N_x}{K_x}, \tag{A1}$$

where $\widetilde{\alpha}_j \equiv \alpha_j / \beta_j, \ \ j = i, a, x.$ Equations (1) and (2) imply

$$r+\delta_k = \frac{\alpha_i A_i z^{\beta_i}}{\widetilde{\alpha}_i^{\beta_i}}, \ \ w = \frac{\widetilde{\alpha}_i^{\alpha_i} \beta_i A_i}{z^{\alpha_i}}, \tag{A2}$$

where we also use (A1). We express w and r as functions of z. Equations (13) and (16) imply

$$\mu \not{c} N = p_a F_a . \tag{A3}$$

From (4), we get

$$r + \delta_k = \frac{\alpha_a p_a F_a}{K_a}. \tag{A4}$$

Equations (A4) and (3) imply

$$p_a \left(\frac{L_a}{K_a} \right)^{\varsigma} = \frac{\tilde{\alpha}_a^{\beta_a} (r + \delta_k)}{\alpha_a A_a z^{\beta_a}}, \tag{A5}$$

where we use (A1). Equations (A3) and (A4) imply

$$\mu \not{c} N = \left(\frac{r + \delta_k}{\bar{\tau}_a \alpha_a} \right) K_a . \tag{A6}$$

From (4) and (A3) we solve

$$R_L = \frac{\varsigma \mu \not{c} N}{L_a}. \tag{A7}$$

Equations $R l_h = \eta \not{c}$ in (13) and (A7) imply

$$\varsigma \mu N l_h = \eta L_a . \tag{A8}$$

Insert (24) in (23)

$$l_h N + (1 + \varphi) L_a = L. \tag{A9}$$

Equations (A8), (A9) and (24) imply

$$l_h = \frac{\eta L}{\eta N + (1 + \varphi) \varsigma \mu N}, \quad L_a = \frac{\varsigma \mu N l_h}{\eta}, \quad L_x = \varphi L_a . \tag{A10}$$

From (A10) we solve the land distribution. The land distribution is invariant over time.

The definition of $\not{c}$ implies

$$\not{c} = (1 + r) \bar{k} + w + R_L \bar{l} + p_L \bar{l} + R_G \bar{g} + p_G \bar{g} . \tag{A11}$$

Insert (5) in (A11)

$$\not{c} = (1+r)\bar{k} + w + \left(1+\frac{1}{r}\right)\bar{l}\,R_L + \left(1+\frac{1}{r}\right)\bar{g}\,R_G . \tag{A12}$$

From (13) we have

$$R_L = \frac{\eta\,\not{c}}{l_h}, \quad R_G = \frac{\gamma\,\not{c}}{\not{g}}. \tag{A13}$$

Insert (A13) in (A12)

$$\not{c} = \tilde{\omega}_1\,\bar{k} + \tilde{\omega}_2 , \tag{A14}$$

where

$$\tilde{\omega}_1 \equiv \tilde{\omega}_0 (1+r), \quad \tilde{\omega}_2 \equiv \tilde{\omega}_0\, w, \quad \tilde{\omega}_0 \equiv \left[1 - \left(1+\frac{1}{r}\right)\frac{\eta\,\bar{l}}{l_h} - \left(1+\frac{1}{r}\right)\gamma\right]^{-1} .$$

From $R_L\, l_h = \eta\,\not{c}$ in (13) and (A14) we solve

$$R_L = \omega_1\,\bar{k} + \omega_2 , \tag{A15}$$

where

$$\omega_1 \equiv \frac{\eta\,\tilde{\omega}_1}{l_h}, \quad \omega_2 \equiv \frac{\eta\,\tilde{\omega}_2}{l_h}.$$

Insert (A1) in $N_i + N_a + N_x = N$

$$\frac{K_i}{\tilde{\alpha}_i} + \frac{K_a}{\tilde{\alpha}_a} + \frac{K_x}{\tilde{\alpha}_x} = \frac{N}{z}. \tag{A16}$$

From (20) and (21) we have

$$K_i + K_a + K_x = N\bar{k} . \tag{A17}$$

Insert (4) in (A3)

$$\mu\,\not{c} N = \left(\frac{r+\delta_k}{\alpha_a}\right) K_a . \tag{A18}$$

From (A18) and (A14) we solve

$$K_a = \varpi_1 \bar{k} + \varpi_2, \tag{A19}$$

where

$$\varpi_1(z) \equiv \tilde{\omega}_1 \mu N\left(\frac{\alpha_a}{r+\delta_k}\right), \quad \varpi_2(z) \equiv \tilde{\omega}_2 \mu N\left(\frac{\alpha_a}{r+\delta_k}\right).$$

Insert (A19) in, respectively, (A16) and (A17)

$$\begin{aligned} &\frac{K_i}{\tilde{\alpha}_i} + \frac{K_x}{\tilde{\alpha}_x} = b_1 \equiv \frac{N}{z} - \frac{\varpi_2}{\tilde{\alpha}_a} - \frac{\varpi_1 \bar{k}}{\tilde{\alpha}_a}, \\ &K_i + K_x = b_2 \equiv N\bar{k} - \varpi_1 \bar{k} - \varpi_2. \end{aligned} \tag{A20}$$

Solve (A20)

$$K_i = \alpha_0 b_1 - \frac{\alpha_0 b_2}{\tilde{\alpha}_x}, \quad K_x = \frac{\alpha_0 b_2}{\tilde{\alpha}_i} - \alpha_0 b_1, \tag{A21}$$

where

$$\alpha_0 \equiv \left(\frac{1}{\tilde{\alpha}_i} - \frac{1}{\tilde{\alpha}_x}\right)^{-1}.$$

Insert the definitions of b_j in (A21)

$$K_i = m_i \bar{k} - \bar{m}_i, \quad K_x = m_x \bar{k} - \bar{m}_x, \tag{A22}$$

where

$$\begin{aligned} &m_i(z) \equiv -\frac{\alpha_0 \varpi_1}{\tilde{\alpha}_a} - \frac{\alpha_0}{\tilde{\alpha}_x} N + \frac{\alpha_0}{\tilde{\alpha}_x} \varpi_1, \quad \bar{m}_i(z) \equiv \frac{\alpha_0 \varpi_2}{\tilde{\alpha}_a} - \frac{\alpha_0 N}{z} - \frac{\alpha_0}{\tilde{\alpha}_x} \varpi_2, \\ &m_x(z) \equiv \frac{\alpha_0 N}{\tilde{\alpha}_i} - \frac{\alpha_0 \varpi_1}{\tilde{\alpha}_i} + \frac{\alpha_0 \varpi_1}{\tilde{\alpha}_a}, \quad \bar{m}_x(z) \equiv \frac{\alpha_0 \varpi_2}{\tilde{\alpha}_i} + \frac{\alpha_0 N}{z} - \frac{\alpha_0 \varpi_2}{\tilde{\alpha}_a}. \end{aligned}$$

By (A19) and (A22), we solve the capital distribution as functions of z and $\bar{k}$. By (A1), we solve the labor distribution as functions of z and $\bar{k}$ as follows

$$N_i = \frac{z K_i}{\tilde{\alpha}_i}, \quad N_a = \frac{z K_a}{\tilde{\alpha}_a}, \quad N_x = \frac{z K_x}{\tilde{\alpha}_x}. \tag{A23}$$

From (13) and (8)

$$R_G = \frac{\gamma \not{\xi}}{\not{\xi}}, \quad p_G = \frac{R_G}{r}, \quad p_L = \frac{R_L}{r}. \tag{A24}$$

Insert (13) in (17)

$$\chi \not{\xi} N = \left(\frac{r + \delta_k}{\alpha_x} \right) K_x . \tag{A25}$$

Insert (A14) and (A22) in (A25)

$$\bar{k} = \left(\tilde{\omega}_2 + \left(\frac{r + \delta_k}{\alpha_x \chi N} \right) \bar{m}_x \right) \left(\left(\frac{r + \delta_k}{\alpha_x \chi N} \right) m_x - \tilde{\omega}_1 \right)^{-1} . \tag{A26}$$

From (6) and (A24) we have

$$a = \varphi(z) \equiv \bar{k} + p_L \bar{l} + p_G \bar{g}. \tag{A27}$$

It is straightforward to check that all the variables can be expressed as functions of z and X at any point in time as follows: r and w by (A2) $\rightarrow$ $\bar{k}$ by (A26) $\rightarrow$ K_a by (A19) $\rightarrow$ K_i and K_x by (A22) $\rightarrow$ $N_i, N_x,$ and N_a by (A1) $\rightarrow$ $\not{\xi}$ by (A14) $\rightarrow$ $\bar{l}$ by (18) $\rightarrow$ $\bar{g} = \not{\xi}$ by (19) and (20) $\rightarrow$ R_L by (A15) $\rightarrow$ p_L, R_G, and p_G by (A24) $\rightarrow$ a by (A27) $\rightarrow$ L_a, L_x and l_h by (A10) $\rightarrow$ p_a by (A5) $\rightarrow$ F_i by (1) $\rightarrow$ F_a by (3) $\rightarrow$ F_x by (6) $\rightarrow$ p_x by (7) $\rightarrow$ c_i, c_a, c_x, and s by (13). From this procedure, (5) and (14), we have

$$\dot{a} = \Lambda_0(z) \equiv s - a, \tag{A28}$$

$$\dot{X} = \Omega(z, X) \equiv \phi_0 X \left(1 - \frac{X}{\phi} \right) - F_x . \tag{A29}$$

Taking derivatives of (A27) with respect to t yields

$$\dot{a} = \frac{d\varphi}{dz} \dot{z}. \tag{A30}$$

Equal (A28) and (A30)

$$\dot{z} = \Lambda(z) \equiv \Lambda_0 \left(\frac{d\varphi}{dz} \right)^{-1} . \tag{A31}$$

From (A29) and (A31), we determine the motion of z and X. We thus proved the lemma.

"The author declares that they have no conflict of interest".

References

1. Alexander, E. (2013). The Capitalization of Public Services and Amenities into Land Prices — Empirical Evidence from German Communities. International Journal of Urban and Regional Research: 37 (6): 2116-128.

2. Allais, M. (1948). Economie et intérét. Paris: Imprimerie Nationale.

3. Alpanda, S. (2012). Taxation, collateral use of land, and Japanese asset prices. Empirical Economics 43(2): 819-50.

4. Alvarez-Guadrado, F. and von Long, N. (2011). Relative Consumption and Renewable Resource Extraction under Alternative Property-Rights Regimes. Resource and Energy Economics 33(3), 1028-53.

5. Ayong Le Kama, A. D. (2001). Sustainable Growth, Renewable Resources and Pollution. Journal of Economic Dynamics and Control 25, 1911-18.

6. Barkai, H. (1959). Ricardo on Factor Prices and Income Distribution in a Growing Economy, Economica, 26, 240-50.

7. Barkai, H., (1966). Ricardo's Second Thoughts on Rent as a Relative Share, Southern Economic Journal, 32, 285-50.

8. Barro, R. J. (1979). Money and the Price Level under the Classical Gold Standard. Economic Journal 89, 13-33.

9. Barro, R. J. and X. Sala-i-Martin (1995). Economic Growth. New York: McGraw-Hill, Inc.

10. Barsky, R. B. and Summers, L. H. (1988). Gibson's Paradox and the Gold Standard. Journal of Political Economy 96, 1161-6.

11. Beltratti, A., Chichilnisky, G., and Heal, G. M. (1994). Sustainable Growth and the Golden Rule, in The Economics of Sustainable Development, edited by Goldin, I. and Winters, I. A. Cambridge: Cambridge University Press.

12. Benchekroun, H. (2003). Unilateral Production Restrictions in a Dynamic Duopoly. Journal of Economic Theory 111, 237-61.

13. Bordo, M. D. and Ellson, R. W. (1985). A Model of the Classical Gold Standard with Depletion. Journal of Monetary Economic 6, 109-20.

14. Brander, J. A. and Taylor, M. S. (1998). The Simple Economics of Easter Island: A Ricardo-Malthus Model of Renewable Resource Use. American Economic Review, 81, 119-38.

15. Brems, H. (1970). Ricardo's Long Run Equilibrium, History of Political Economy 2, 225-45.

16. Brown, G. M. (2000). Renewable Natural Resource Management and Use Without Markets. Journal of Economic Literature 38, 875-914.

17. Bryan, T. B., and Colwell, P. (1982). Housing Price Indexes. Research in Real Estate 2, 57–84.

18. Bulter, E. H. and Van Kooten, G. C. (1999). Economics of Antipoaching Enforcement and the Ivory Trade Ban. American Journal of Agricultural Economics 81, 453-66.

19. Burmeister, E. and Dobell, A. R. (1970). Mathematical Theories of Economic Growth. London: Collier Macmillan Publishers.

20. Calhoun, C. A., Chinloy, P. and Megbolugbe, I. F. (1995). Temporal Aggregation and House Price Index Construction. Journal of Housing Research 6(3), 419–38.

21. Cairns, D. R. and Tian, H. L. (2010). Sustained Development of a Society with a Renewable Resource. Journal of Economic Dynamics & Control, 24, 2048-61.

22. Capozza, D. R. and Seguin, P. K. (1996). Expectations, Efficiency, and Euphoria in the Housing Market. Regional Science and Urban Economics 26(3–4), 369–86.

23. Caravale, G. A. and Tosato, D. A. (1980). Ricardo and the Theory of Value Distribution and Growth. London: Routledge & Kegan Paul.

24. Casarosa, C. (1985). The New View of the Ricardian Theory of Distribution and Economic Growth. In Caravale, G. A. (Ed.): The Legacy of Ricardo. London: Basil Blackwell.

25. Case, B. and Quigley, J. M. (1991). The Dynamics of Real Estate Prices. Review of Economics and Statistics 73(1), 50–58.

26. Chappell, D. and Dowd, K. (1997). A Simple Model of the Gold Standard, Journal of Money, Credit and Banking 29 (1), 94-105.

27. Chinloy, P. (1992). Returns to Holding Housing. Journal of Housing Economics 2(4), 310–23.

28. Cho, M. (1996). House Price Dynamics: A Survey of Theoretical and Empirical Issues. Journal of Housing Research 7 (2), 145-172.

29. Clapp, J. M. and Giaccotto, C. (1994). The Influence of Economic Variables on Local House Price Dynamics. Journal of Urban Economics 36(2), 161–83.

30. Clark, C. W. (1976). Mathematical Bioeconomics: The Optimal Management of Renewable Resources. New York: Wiley.

31. Cochrane, J. (1970). The First Mathematical Ricardian System. History of Political Economy, 2, 419-31.

32. Dasgupta, P. S. and Heal, G. E. (1979). The Economics of Exhaustible Resources. Cambridge: Cambridge University Press.

33. Davis, M. A., and Heathcote, J. (2007). The Price and Quantity of Residential Land in the United States, Journal of Monetary Economics 54, 2595–620.

34. Deaton, A. and Laroque, G. (2001). Housing, Land Prices, and Growth. Journal of Economic Growth 6 (June), 87-105.

35. Dowd, K. and Sampson, A. A. (1993). A New Model of the Gold Standard. The Canadian Journal of Economics 26(2), 380-91.

36. Drazen, A. and Eckstein, Z. (1988). On the Organization of Rural Markets and the Process of Economic Development. American Economic Review 78, 431–443.

37. Drugeon, J. P. and Venditti, A. (2001). Intersectoral External Effects, Multiplicities & Indeterminacies. Journal of Economic Dynamics & Control 25, 765-787.

38. Du, J. F. and Peiser, R. B. (2014). Land supply, pricing and local governments' land hoarding in China. Regional Science and Urban Economics 48 (C), 180-89.

39. Eliasson, L. and Turnovsky, S. J. (2004). Renewable Resources in an Endogenously Growing Economy: Balanced Growth and Transitional Dynamics. Journal of Environmental Economics and Management 48, 1018-49.

40. Erceg, C., Guerrieri, L. and Gust, C. (2005). Can Long-run Restrictions Identify Technology Shocks? Journal of European Economic Association 3, 1237-78.

41. Farmer, K. and Bednar-Friedl, B. (2010). Intertemporal Resource Economics – An Introduction to the Overlapping Generations Approach. New York: Springer.

42. Feldstein, M. (1977). The Surprising Incidence of a Tax on Pure Rent: A New Answer to an Old Question. Journal of Political Economy 85, 349–59.

43. Fujiwara, K. (2011). Losses from Competition in a Dynamic Game Model of a Renewable Resource Oligopoly. Resource and Energy Economics 33, 1-11.

44. Gaffney, M. (2008). Keeping Land in Capital Theory: Ricardo, Faustmann, Wicksell, and George. American Journal of Economics and Sociology 67(1), 119-42.

45. Gordon, H. S. (1954). The Economic Theory of a Common Property Resource: The Fishery. Journal of Political Economy, 62, 124-42.

46. Hannesson, R. (2000). Renewable resources and the gains from trade. Canadian Journal of Economics, 33, 122-32.

47. Jappelli, T. and Pagano, M. (1994). Saving, Growth, and Liquidity Constraints. Quarterly Journal of Economics 109, 83–109.

48. Kok, N., Monkkonen, P., and Quigley, J. M. (2014). Land use regulations and the value of land and housing: An intra-metropolitan analysis. Journal of Urban Economics 81 (C): 136-148.

49. Levhari, D. and Withagen, C. (1992). Optimal Management of the Growth Potential of Renewable Resources. Journal of Economics 56, 297-309.

50. Long, N. V. and Wang, S. (2009). Resource-grabbing by Status-conscious Agents. Journal of Development Economics 89, 39-50.

51. Milner-Gulland, E. J. and Leader-Williams, N. (1992). A Model of Incentives for the Illegal Exploitation of Black Rhinos and Elephants. Journal of Applied Ecology 29, 388-401.

52. Morishima, M. (1989). Ricardo's Economics – A General Equilibrium Theory of Distribution and Growth. Cambridge: Cambridge University Press.

53. Munro, G. R. and Scott, A. D. (1985). The Economics of Fisheries Management, in Handbook of Natural Resource and Energy Economics, vol. II, edited by Kneese, A. V. and Sweeney, J. L., Amsterdam: Elsevier.

54. Negishi, T. (1989). History of Economic Theory. Amsterdam: North-Holland.

55. Nichols, D. A. (1970). Land and Economic Growth. The American Economic Review 60(3), 330-40.

56. Pasinetti, L. L. (1960). A Mathematical Formulation of the Ricardian System. Review of Economic Studies 27, 78-98.

57. Pasinetti, L. L. (1974). Growth and Income Distribution - Essays in Economic Theory. Cambridge: Cambridge University Press.

58. Paterson, D. G. and Wilen, J. E. (1977). Depletion and Diplomacy: The North-Pacific Seal Hunt, 1880-1910. In Uselding, P. (Ed.), Research in Economic History. JAI Press.

59. Plourde, G. C. (1970). A Simple Model of Replenishable Resource Exploitation. American Economic Review 60, 518-22.

60. Plourde, G. C. (1971). Exploitation of Common-Property Replenishible Resources. Western Economic Journal 9, 256-66.

61. Quigley, J. M. (1995). A Simple Hybrid Model for Estimating Real Estate Price Indexes. Journal of Housing Economics 4(1). 1–12.

62. Ricardo, D. (1821). The Principles of Political Economy and Taxation, 3rd edition, 1965. London: Everyman's Library.

63. Schaefer, M. B. (1957). Some Considerations of Population Dynamics and Economics in Relation to the Management of Marine Fisheries. Journal of Fisheries Research Board of Canada 14, 669-81.

64. Solow, R. (1956). A Contribution to the Theory of Growth. Quarterly Journal of Economics 70, 65-94.

65. Solow, R. (1999). Neoclassical Growth Theory, in Handbook of Macroeconomics, edited by Taylor, J. B. and Woodford, M. North-Holland.
66. Stiglitz, J. E. (1967). A Two Sector Two Class Model of Economic Growth. Review of Economic Studies 34, 227-38.
67. Stiglitz, J. E. (1974). Growth with Exhaustible Natural Resources: Efficient and Optimal Growth Paths. Review of Economic Studies, Symposium on the Economics of Exhaustible Resources, 123-38.
68. Tornell, A. and Velasco, A. (1992). The Tragedy of the Commons and Economic Growth: Why does Capital Flow from Poor to Rich Countries? Journal of Political Economy 100, 1208-31.
69. Uzawa, H. (1961). On A Two-Sector Model of Economic Growth I. Review of Economic Studies 29, 47-70.
70. Zhang, W. B. (1993). Woman's Labor Participation and Economic Growth – Creativity, Knowledge Utilization and Family Preference. Economics Letters 42, 105-110.
71. Zhang, W. B. (2005). Economic Growth Theory. Hampshire: Ashgate.
72. Zhang, W. B. (2011). Renewable Resources, Capital Accumulation, and Economic Growth. Business Systems Research 1, 24-35.
73. Zhang, W. B. (2016). Gold and Land Prices with Capital Accumulation in an Economy with Industrial and Agricultural Sectors. Annals – Economy Series; Constantin Brancusi University 2016(2), 16-29.

UDS 005.336.2

COMPETENCY MODELS AND THEIR USE IN PRACTICE

BARBARA WYRZYKOWSKA,
Dr of economic sciences, assistant professor
Department of Economics and Organisation of Enterprises
Faculty of Economics
Warsaw University of Life Sciences (SGGW)
e-mail: barbara_wyrzykowska@sggw.pl

Abstract. *The purpose of this article is to present the role of competency models in human resources management and to attempt an assessment of the number of organisations in Poland that have implemented such models, and of their effectiveness. The nature of the competency models' role has been assessed based on a literature review. The scale of use of competency models by organisations has been evaluated using desk research as the research technique.*

Sources of information consisted of the Study of Human Capital (Bilans Kapitału Ludzkiego) database by the Polish Agency for Enterprise Development (PARP) and reports from research conducted by the Institute of Business Development (IBR) and PARP. The conclusions are as follows: more

© Barbara Wyrzykowska, 2016

65. Solow, R. (1999). Neoclassical Growth Theory, in Handbook of Macroeconomics, edited by Taylor, J. B. and Woodford, M. North-Holland.
66. Stiglitz, J. E. (1967). A Two Sector Two Class Model of Economic Growth. Review of Economic Studies 34, 227-38.
67. Stiglitz, J. E. (1974). Growth with Exhaustible Natural Resources: Efficient and Optimal Growth Paths. Review of Economic Studies, Symposium on the Economics of Exhaustible Resources, 123-38.
68. Tornell, A. and Velasco, A. (1992). The Tragedy of the Commons and Economic Growth: Why does Capital Flow from Poor to Rich Countries? Journal of Political Economy 100, 1208-31.
69. Uzawa, H. (1961). On A Two-Sector Model of Economic Growth I. Review of Economic Studies 29, 47-70.
70. Zhang, W. B. (1993). Woman's Labor Participation and Economic Growth – Creativity, Knowledge Utilization and Family Preference. Economics Letters 42, 105-110.
71. Zhang, W. B. (2005). Economic Growth Theory. Hampshire: Ashgate.
72. Zhang, W. B. (2011). Renewable Resources, Capital Accumulation, and Economic Growth. Business Systems Research 1, 24-35.
73. Zhang, W. B. (2016). Gold and Land Prices with Capital Accumulation in an Economy with Industrial and Agricultural Sectors. Annals – Economy Series; Constantin Brancusi University 2016(2), 16-29.

UDS 005.336.2

COMPETENCY MODELS AND THEIR USE IN PRACTICE

BARBARA WYRZYKOWSKA,
Dr of economic sciences, assistant professor
Department of Economics and Organisation of Enterprises
Faculty of Economics
Warsaw University of Life Sciences (SGGW)
e-mail: barbara_wyrzykowska@sggw.pl

Abstract. *The purpose of this article is to present the role of competency models in human resources management and to attempt an assessment of the number of organisations in Poland that have implemented such models, and of their effectiveness. The nature of the competency models' role has been assessed based on a literature review. The scale of use of competency models by organisations has been evaluated using desk research as the research technique.*

Sources of information consisted of the Study of Human Capital (Bilans Kapitału Ludzkiego) database by the Polish Agency for Enterprise Development (PARP) and reports from research conducted by the Institute of Business Development (IBR) and PARP. The conclusions are as follows: more

© Barbara Wyrzykowska, 2016

than half of the companies surveyed (50.6%) have no competency model, models of most companies (56%) that participated in the survey consisted of nine competencies and, according to the respondents, the models in their companies are average in terms of their effectiveness.

Keywords: competencies, competency models, human resource management

Introduction

In a knowledge-based economy, one of the tools relevant to personnel policy is a competency model. Its importance lies in the fact that it combines the organisation's strategy with the personal development of employees. One of the key factors behind the growing interest in competency models is the impact of employee competencies on the effectiveness of individuals, teams and entire companies. Conversely, poorly implemented competency models can be very expensive and lower the motivation of employees, as well as their performance and commitment [3, p. 98].

The development of a competency model is a difficult and painstaking analytical undertaking. It is possible to employ ready “competency libraries” or draw upon experiences of other companies, but only a “tailor-made” model fully meets the needs of employees and the organisation. The most effective competency models are those that have been developed during workshops with senior managers and representatives of employee groups [5, p. 93–102].

The purpose of this article is to present the role of competency models in human resources management and to attempt an assessment of the number of organisations in Poland that have implemented such models, and of their effectiveness. The article responds to research problems that have been included in the following questions:

1. What is the role of competency models in human resources management?
2. How many companies in Poland use competency models and how do they rate their effectiveness?
3. How are competency models developed?
4. What are the competency expectations in regards to employees in the near future?

In order to achieve the pursued objective and obtain answers to the research questions, an analysis of literature and statistical data contained in the reports prepared by the IRB (Business Development Institute) and PARP (Polish Agency for Enterprise Development) has been conducted. Mainly medium and large companies were of interest. The evaluation attempt and conclusions are based on desk research.

1. The nature and role of competency models in human resources management

A competency model[1] is a set of important competencies required from the employees of a particular organisation. It converts the mission and operational philosophy into descriptions of employee behaviour [6, p. 70–72]. The primary objective of building competency models is to compare and evaluate the actual sets of employee competencies with competencies describing job requirements and identifying a competency gap on this basis. Taking into account the above objective, two types of competency models can be distinguished [10, p. 85–87]:

1. Models of desired competencies – describing desirable competencies of employees in connection with the company's business objective,
2. Models of present competences – describing existing competencies, i.e. those that employees have at the time of description.

Competencies are grouped into sets, applicable to specific positions in the organisation and called competency profiles. When building a specific competency profile, it has to be decided whether it will apply to universal competencies for the entire organisation or focus on specific competencies for particular positions. Within the organisational context, most definitions point to the strategic importance of competencies as elements of an organisation that determine its competitive advantage [4, p. 20–22]. Bratnicki [1, p. 14] points to the fact that in a modern economy, it is not so much the characteristics of products or markets which is decisive, but the ability to formulate intelligent strategic responses and to conduct efficient operations. Key competencies define distinctive abilities, processes and resources considered to be unique strategic resources. Focus placed on competencies universal for the entire organisation makes it possible to quickly develop and implement profiles, allowing development of traits that underlie the future success of the organisation as a whole [8, p. 47].

Meanwhile, development of competency profiles based on competencies used at individual positions is based on the belief that the competencies are related to a specific position rather than to the organisation and its culture. In an individual context the model is used to describe employee behaviours that contribute to the achievement of desired results by the organisation. In addition, it determines what knowledge and skills staff should have at different positions to be able to perform specific roles. Competencies are a result of knowledge and experience, but also personality, abilities, and even self-evaluation skills. It is worth noting that the idea is not only to demonstrate particular competencies, but to actually exhibit certain behaviour in the workplace. Such an approach allows better identification of real, necessary skills, which makes it possible to motivate employees to develop them [8, p. 47].

[1] The first competency models were created in the UK and are associated with the creation of professional qualification standards (BTEC, 1990). As part of this project so-called National Managerial Standards were also created – these base competencies form the universal model of managerial competencies.

Accordingly, the organisation can, depending on its objectives, use one general competency model or numerous profiled competency structures.

A very important issue is to determine the optimal competency portfolio for an employee, taking into account the needs of the organisation, and then strive to obtain the missing competencies. Many people subscribe to the view that the optimum number of competencies is between eight and twelve [13, p. 20–25].

A competency model makes it possible to regroup various competency profiles within the organisation into the following areas [8, p. 47–48]:

- key competencies – reflect the organisation's strategy and culture, constitute the basis for comparing all employees in the organisation, they are common to all employees.
- specialised competencies for the role/level in the hierarchy – allow a comparison of employees who perform the same roles within the organisation or occupy positions at the same level in the hierarchy, support the development of a system of horizontal promotions.
- specialised competencies for functions/positions – consist in basing competency profiles on positions existing in the organisation.

A comprehensive competency model contains information not only about competencies and their desired level, but also the importance of further competencies applicable to the role or position (position-based or corporate competency, etc.), and also identifies the means for their measurement [2, p. 25]. In order to create competency models it is necessary to: engage employees in the construction of competency profiles, keep employees informed in regards to actions taken and their causes, ensure that the competency model is adequate for the intended uses and purposes, and the competencies reflect the nature of particular positions and roles [12, p. 67–68].

When building competency models, the following measures need to be taken [13, p. 62–65]:

- obtaining the support of key people in the organisation,
- clearly defining the aim of the model's creation,
- developing a project implementation plan,
- appointing a team tasked with collecting and analysing data,
- identifying competencies that best describe a particular position,
- presenting a list of competencies,
- selecting competencies included in the profile being constructed,
- preparing final competency descriptions,
- verifying the viability of the competency model, modifying and implementing the competency model.

A competency model is a tool that can be used in many areas of HR, including developing plans for training and development, recruitment, periodic evaluations, a bonus and incentive system, career paths, or an Assessment and Development Centre. Competency models facilitate integrated human resources management through the use of a single, common set of decision-making criteria in all personnel-related processes [7, p. 76–77]. A professionally prepared competency model can increase the effectiveness of actions taken by a company, while allowing employees to increase their effectiveness on the job.

2. The use of competency models in practice – IBR report

The research was conducted by the Institute of Business Development (IBR) in the period from January to April 2010 in the form of an online questionnaire. The survey was addressed to HR employees and concerned the effectiveness of competency models. It was prepared in two versions, both for companies without a working competency model (questionnaire 1) and for organisations that have such a model (questionnaire 2). The object of the study was, among other things, methods for constructing the model, the content and the use competency models in organisations. Statistical analysis was based on data from 79 companies, of which more than half (50.6%) did not have a competency model. Respondents represented companies of various sizes, most of them employing more than 249 workers.

The survey shows that companies with implemented competency models in most cases (55%) construct them in cooperation with consultants or alone (45%). Companies don't outsource these activities; neither do they purchase ready-made models. The study shows that these organisations want to have a real and significant impact on the shape of the model. This stems from the need to match competencies to a particular organisation. However, there are concerns that models created by the organisation itself, which has been declared by nearly half of the respondents, don't meet the requirements of such tools.

As acknowledged by the majority of respondents, models are created with input from managers, mainly using interviews or workshops (Fig. 1). Relatively few companies take advantage of workshops with employees (38%), while few, only one in five (20%) use statistical analysis.

Collecting information from senior management is an effective and recommendable practice. This allows two desired effects to be achieved [3, p. 121]:

1. Gaining knowledge about the future direction of the organisation and linking the competency model to the organisation's strategy,
2. Providing management support for activities related to the construction of a model.

However, it is alarming that few companies participating in the study took advantage of statistical methods and they do not perform quantitative research that would allow verification of the agreed quality levels and classification of behaviours in a competency model. This is a very important element, as it provides information on whether the model used is effective.

When creating an effective competency model, it is necessary to take into account the objectives that influence the organisation's long-term development. Individual competencies must be linked with the organisation's mission and objectives. Table 1 shows answers to questions concerning the construction of a competency model. Asked whether the company's strategy was taken into account, 85% of respondents answered yes. This is a satisfactory result, but it is worth considering the quality of these strategies and whether they can be used as a base for building effective competency models.

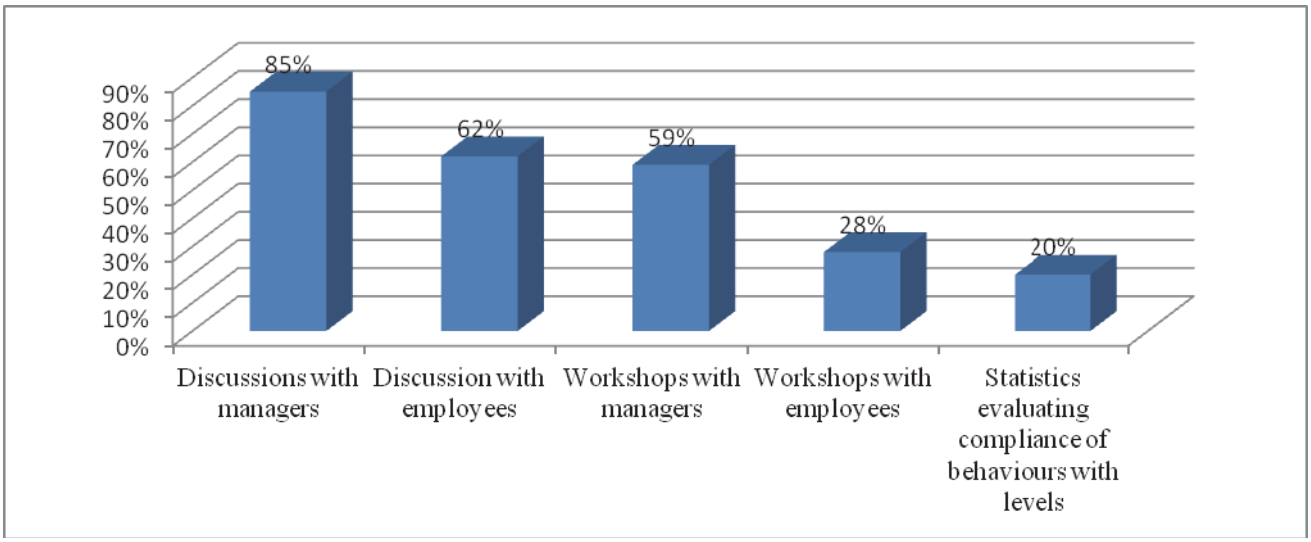

Fig. 1. Methods used to build a competency model*

*Source: Research reports, http://ibd.pl/wiedza-dla-biznesu/skutecznosc-modeli-kompetencyjnych/ (26.08.2016).

1. Answers of respondents to questions on how the competency model was constructed*

Method of competency model construction	Answers of respondents in %		
	Yes	No	I do not know
Was the company's strategy taken into account when the model was constructed?	85	7	8
Does the model contain competencies for all position groups?	93	7	0
Do the competencies have a “0” level (i.e. lack of a given competency)?	38	57	5

*Source: Research reports, http://ibd.pl/wiedza-dla-biznesu/skutecznosc-modeli-kompetencyjnych/ (26.08.2016).

Another important issue is the use of a universal set of competencies in the model. As many as 93% said the models they have taken into account competencies common to all groups of positions in this case (universal and common competencies), which yields a high usability of the competency model. Competencies can then be used for various positions within the organisation and for different purposes, and not, as in the case of a traditional position analysis, primarily for employee selection.

More than half of the respondents indicated that the models their companies have lack a so-called zero competency level. The authors of many publications suggest that the measurement of competencies should start at the average level. However, if the description of competencies features no zero point, the choice of average instead of zero gives incorrect information. This level is very important, especially in the application of a competency model in the selection process or as part of an assessment system [3, p. 97].

Answers to questions about the contents of the model suggest that the majority of represented companies have a model that serves its purpose. More than half of the respondents have declared that their competency models have – aside from the basic requirement for defining competencies – behaviour descriptions varying in terms of quantity (e.g. low – medium – high level of innovation). The respondents also declared that the competencies are assigned to individual position groups and that competency profiles are created (an appropriate level of select competencies has been set for particular position groups). The quality level occurs rarely, with only 42% of respondents. The determination of quality levels for individual competencies is more labour-intensive, but allows a more accurate and reliable assessment of employee behaviours. This is very important, if the organisation uses a competency model in development activities or when it informs employees about their individual competency levels.

An excessive number of competencies leads to difficulties in their distinction. An extensive model is incomprehensible to employees, raises their concerns and aversion, which often results in failure in its implementation [13, p. 25]. The models for most companies (56%) that participated in the research had nine competencies; only 18% of the companies had models containing more than 15 competencies (Fig. 2).

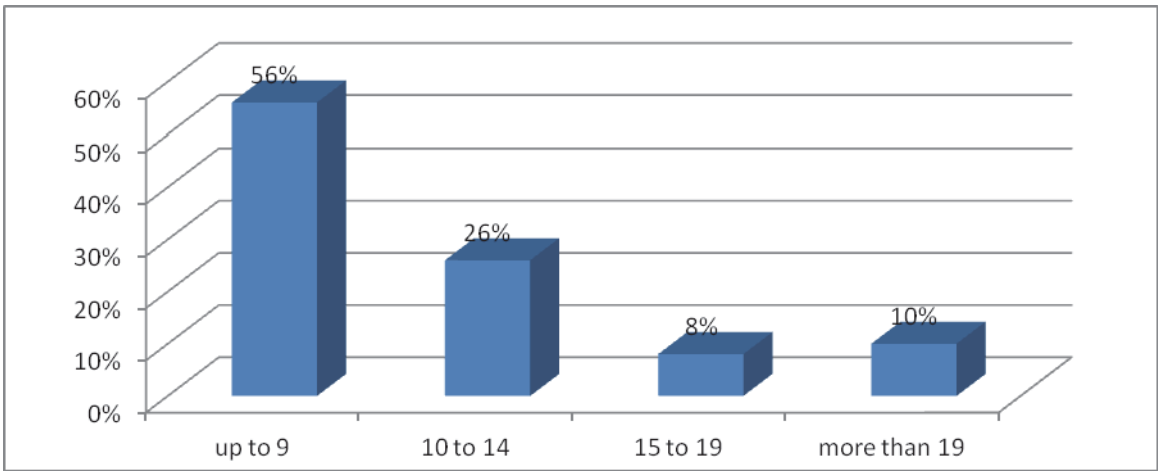

Fig. 2. Number of competencies contained in the competency model*

*Source: Research reports, http://ibd.pl/wiedza-dla-biznesu/skutecznosc-modeli-kompetencyjnych/ (26.08.2016).

The question concerning the model's functionality uses three aspects: clarity of the competency's description, ease of use and practicality of the system. In the opinion of respondents, the models existing in their companies are average: 3.5-3.8 (maximum score was 5 – very good) Fig. 3. There was a slight variation between the different aspects.

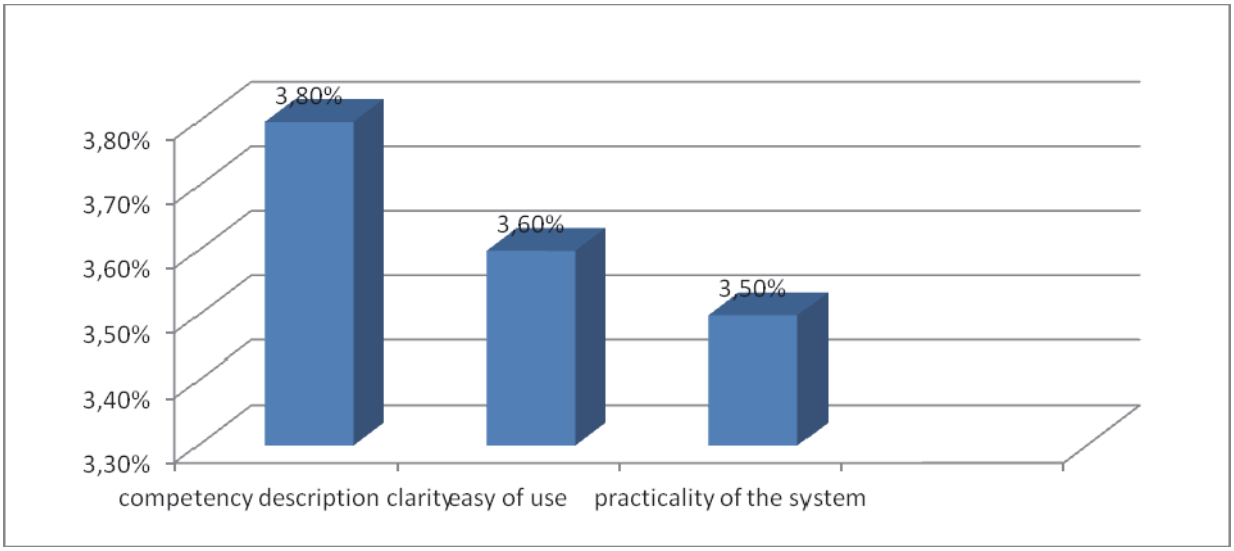

Fig. 3. Competency model rating by respondents*

1 – very poor; 2 – poor; 3 – average; 4 – good; 5 –very good;

*Source: Research reports, http://ibd.pl/wiedza-dla-biznesu/skutecznosc-modeli-kompetencyjnych/ (26.08.2016).

Based on statistical analysis (student's t-test) a number of factors have been isolated that differentiate the assessment of the competency model's functionality. The subjects evaluate the functionality of the model higher, if [16, p. 4]:

1. Competencies have an assigned “0” level;
2. Behaviour levels vary qualitatively and quantitatively;
3. Behaviours are strictly assigned to the levels of each competency;
4. Competencies are not dedicated to particular position groups.

3. Competency requirements for employees

The employers' level of satisfaction with the competency level of employees is assessed each year as part of the Study of Human Capital (Bilans Kapitału Ludzkiego; BKL) performed by PARP. Therefore, an analysis was conducted on the basis of data from this on the use of competency rating systems in companies and on the employers' satisfaction with their employees' competencies. The data is contained in Table 2.

In the group of medium-sized companies (employing up to 249 people), this percentage applies to more than 1/3 of respondents (approx. 35%). In the group of large companies (employing over 250 people) this percentage is much lower, 25 % in 2014, prompting the companies to take actions to improve employees' competencies. Within the scope of competency assessment systems, large companies show more interest (approx. 49%) than medium-sized companies (approx. 31%). However, in both groups the increase in interest regarding assessment of competencies is very slow.

2. Employees' degree of satisfaction (%) with the level of competency of employees*

Company size	Subsequent years		
	2012	2013	2014
Companies employing 50-249 people (Number of entities in the study)	(1,836)	(1,615)	(1,608)
Employers satisfied with the level of their employees' competencies	32	35	37
Use of a competency assessment system	30.6	30.8	31.2
Companies employing 250 people or more (number of entities in the study)	(1,065)	(745)	(612)
Employers satisfied with the level of their employees' competencies	29	21	25
Use of a competency assessment system	48.9	49.8	49.3

*Source: own study based on BKL data, https://bkl.parp.gov.pl/backend/354/prezentacja-danych.html# (03.08.2016).

Changes in the labour market will affect the type of skills and competencies needed in the future. To respond to the challenges of the labour market and the economy in the coming years, the "Foresight of employees in a modern economy" (Foresight kadr nowoczesnej gospodarki) report was developed by a team of experts from various fields commissioned by the Polish Agency for Enterprise Development. The report presented the assumed scenarios for the development of the Polish labour market by 2020. The authors placed particular focus on answering questions about which professions and competencies will be the most sought after by employers.

The "Foresight of employees in a modern economy" project aimed to identify the needs of the Polish economy in regards to the skills of managers and employees of companies in the long term. The "Foresight of employees in a modern economy" project used a variety of research tools – expert panels, SWOT and PEST analyses, a Delphi survey and the construction of scenarios [9, p. 7–10]. A group of independent experts identified eleven core competencies. Their distribution is different for executives and for other employees (cf. Fig. 4).

The data shows that these competencies are largely associated with changes in the modern world. More and more companies will be operating on the international arena, so employees should be able to co-operate freely within international teams. This requires knowledge of foreign languages and mobile technologies used in communication. This is especially important for executives. In the future, we will have to deal with an increasingly uncertain labour market, meaning that employees must be multifunctional, capable of frequent changes in duties, and even positions.

This is already evident, especially in small businesses, which often need to "move" employees from one task to another. Employees must be flexible in relation to tasks entrusted to them, which places "over-qualification" and mobility high in the ranking of expected competencies. It is a competency especially sought after among employees. In the future, we will be receiving more and more information,

which we will need to filter, so employees will need to demonstrate knowledge of information technology and an ability to manage knowledge. It is worth noting that the presented competencies are universal and necessary for most positions, but will be required of executives to a greater degree, so one should consider their improvement [14, p. 164–167].

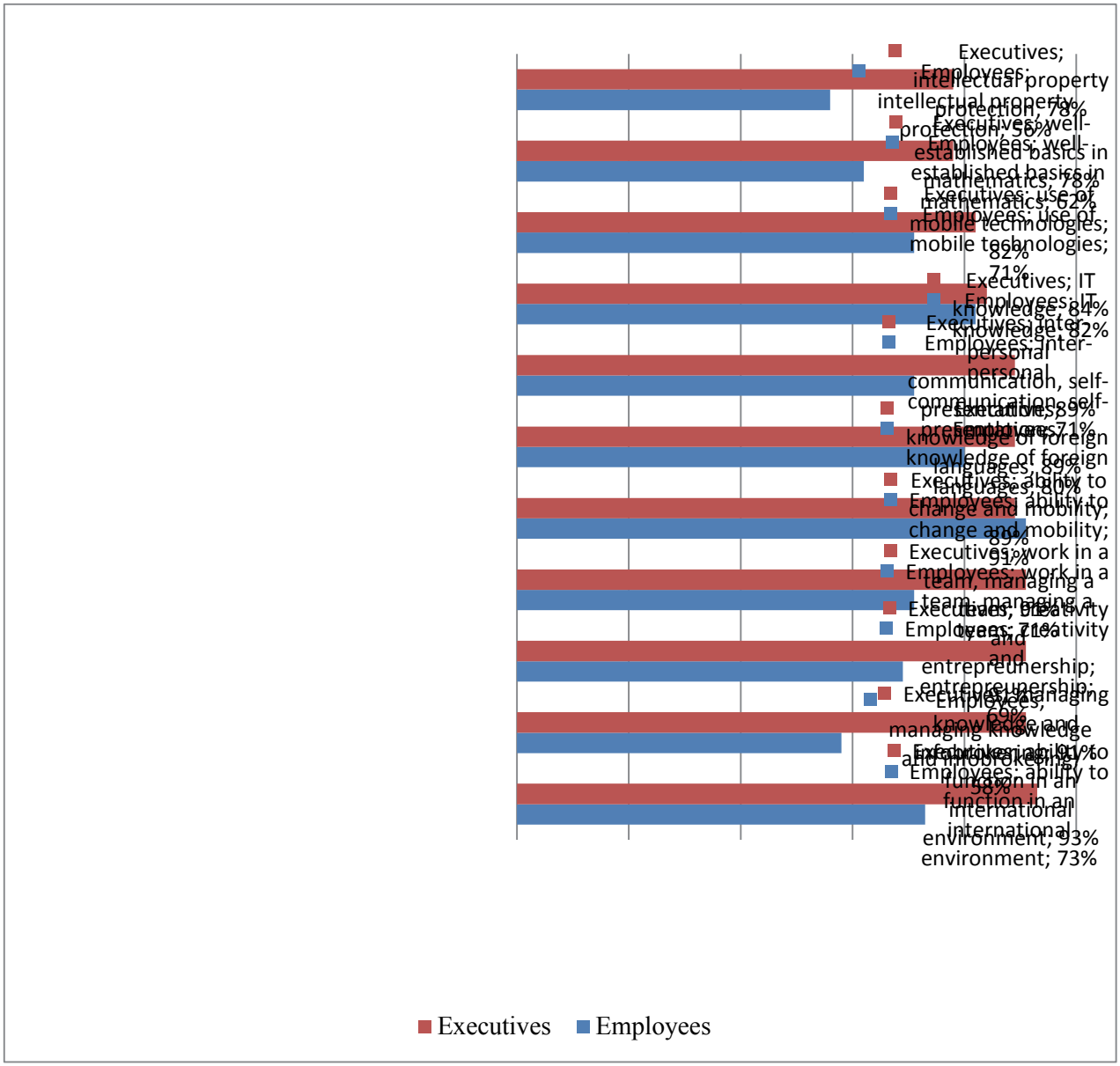

Fig. 4. Expectations of competencies in regards to executives and employees in Poland*

*Source: own study based on [9, p. 117–142].

The above-mentioned competencies will be particularly important for employers offering employment in many future-proof occupations and specialisations. The list of future professions, which can be found in the report, includes, among other things [11, p. 27–35],

1) professions related to the use of information and communication technologies, not just developers, but also people who can creatively use technology in administration, education, science and culture;
2) together with the development of a knowledge-based economy that requires continuous learning and the ability to retrain, to grow the demand for instructors, trainers, coaches, employment consultants and professional guidance;
3) in the field of biotechnology, an increased demand will be observed for personnel competent in such fields as healthy food production, environmental protection, including people responsible for handling equipment, processing natural energy and the treatment of waste.

Summary and conclusions

Both the research results, as well as the growing number of publications on competency management point to the growing popularity and importance of competency models in companies. Companies implementing competency models are able to better manage their employees, make more productive use of skills possessed by employees, choose the training system with more precision, as well plan recruitment in a more conscious manner. However, research shows that more than half of the companies surveyed (50.6%) do not have a competency model. Companies with implemented competency models in most cases (55%) construct them in cooperation with consultants or alone (45%). Due to this there are concerns that models created by the organisation itself (which has been declared by nearly half of the respondents) don't meet the requirements of such tools.

As acknowledged by the majority of respondents, models are created with managers, mainly using interviews (85%) or workshops (59%). Relatively few companies take advantage of employees (38%), while few, only one in five (20%) use statistical analysis. The models for most companies (56%) that participated in the research had nine competencies. In the opinion of respondents the models existing in their companies are average: 3.5-3.8 (maximum score was 5) in terms of efficiency.

The labour market is unstable and new professions are appearing all the time. Forecasts for growth in demand for specific employees change dramatically in a short time. In fact, it is difficult to predict which professional skills will be sought by employers. Therefore, rather than focusing on jobs that might be performed in the future, it is worth looking at the required competencies. The key ones are: the possibility of retraining, mobility, ability to manage knowledge, information and communication technology, creativity and entrepreneurship, teamwork, knowledge of foreign languages, as well as the ability to function in an international environment.

References

1. Bratnicki, M., Strużyna, J., ed. (2000). Kompetencje przedsiębiorstwa. Od określenia kompetencji do zbudowania strategii, Agencja Wydawnicza Placet, Warsaw, 10–20.

2. Brophy, M., Kiely, T. (2002). *Competencies: A New Sector*, “Journal of European Industrial Training”, 26, 2, 22–30.
3. Filipowicz, G. (2014). *Zarządzanie kompetencjami. Perspektywa firmowa i osobista*. Oficyna a Wolters Kluwer business, Warsaw, 95–121.
4. Hamel, G., Prahalad, C. K. (1994). *Competing for the Future*, Harward Business School Press, Boston, 16–28.
5. Jabłoński, M. (2009). *Kompetencje pracownicze w Organizacji uczącej się*, Wyd. C.H.Beck, Warsaw, 93–114.
6. Jabłoński, M. (2011). *Koncepcje i modele kompetencji pracowniczych w zarządzaniu*, CeDeWu.pl Wydawnictwa Fachowe, Warszawa, 69–73.
7. Lewicka, D. (2010). *Zarządzanie kapitałem ludzkim w Polskich przedsiębiorstwach. Metody, narzędzia, mierniki*. Wyd. Profesjonalne PWN, Warsaw,75–87.
8. Lisiecka, K., Papaj, T. (2010). *Modele kompetencyjne instrumentem zarządzania personelem w urzędach administracji publicznej*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Kraków, 2, 45–56.
9. Matusiak, K. B., Kuciński, J., Gryziak, A. (2009. *Foresight kadr nowoczesnej gospodarki*, PARP, Warszawa, 117–142.
10. Rakowska, A. (2007). *Kompetencje menedżerskie kadry kierowniczej we współczesnych organizacjach*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie- Skłodowskiej, Lublin, 83–89.
11. Report (2009). *Foresigt kadr nowoczesnej gospodarki*, PARP, Warsaw (manuscript), 15–35.
12. Tyrańska, M. (2015). *Koncepcja systemu oceny kadry menedżerskiej w przedsiębiorstwie*, Wyd. UE w Krakowie, Kraków, 66–94.
13. Whiddet, S., Hollyforde, S. (2003). *Modele kompetencyjne w zarządzaniu zasobami ludzkimi*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków, 20–25, 62–65.
14. Wyrzykowska, B. (2014). *Kompetencje i zawody pracowników oraz zapotrzebowanie na nie w przyszłości* [in:] *Gospodarka – społeczeństwo – finanse w Europie Środkowo- Wschodniej w latach 1989–2014*, ed. R.W. Ciborowski, R. I. Dziemianowicz, A. Kargol, M. Zalesko, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2014,154–167.

Websites:

1. https://bkl.parp.gov.pl/backend/354/prezentacja-danych.html#
2. http://ibd.pl/wiedza-dla-biznesu/skutecznosc-modeli-kompetencyjnych/

МОДЕЛІ КОМПЕТЕНЦІЇ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ НА ПРАКТИЦІ

Б. Виржиковська

Анотація. *Представлено роль моделей компетенції у сфері управління людськими ресурсами та зроблено спробу оцінити ті організації в Польщі, де було впроваджено такі моделі, а також оцінити їх ефективність. Характер ролі моделей компетенції оцінювався на підставі огляду літератури. Масштаби використання моделей компетенції організацій оцінювали за допомогою розробки статистичної документації як методу дослідження.*

Джерела інформації складалися з «Вивчення людського капіталу», даних Польського агентства з розвитку підприємництва (PARP) і звітів із досліджень, проведених Інститутом розвитку бізнесу (IBR). Висновки наступні: понад половина опитаних компаній (50,6%) не використовують моделі компетенції, а моделі більшості компаній (56%), які брали участь в опитуванні, складалися з дев'яти компетенцій і, на думку респондентів, моделі, використовувані в їх компаніях, є середніми з точки зору їх ефективності.

Ключові слова: компетенції, моделі компетенцій, управління людськими ресурсами

МОДЕЛИ КОМПЕТЕНЦИИ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НА ПРАКТИКЕ

Б. Выржиковска

Аннотация. *Представлена роль моделей компетенции в области управления человеческими ресурсами и сделана попытка оценить те организации в Польше, где были внедрены такие модели, а также оценить их эффективность. Характер роли моделей компетенции оценивался на основании обзора литературы. Масштабы использования моделей компетенции организаций оценивали с помощью разработки статистической документации в качестве метода исследования.*

Источники информации состояли из «Изучения человеческого капитала», данных Польского агентства по развитию предпринимательства (PARP) и отчетов из исследований, проведенных Институтом развития бизнеса (IBR). Выводы таковы: более половины опрошенных компаний (50,6%) не используют модели компетенции, а модели большинства компаний (56%), принимавших участие в опросе, состояли из девяти компетенций и, по мнению респондентов, модели, используемые в их компаниях, являются средними, с точки зрения их эффективности.

Ключевые слова: компетенции, модели компетенций, управление человеческими ресурсами

УДК 631.11:330.3 (477)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Є. В. БУТЕНКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління земельними ресурсами
Р. А. ХАРИТОНЕНКО, аспірант∗
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: KharitonenkoRA@email.ua

Анотація. *Розглянуто становлення фермерських господарств на території України у період трансформації сільськогосподарських підприємств в умовах переходу до ринкової моделі економіки. Простежено динаміку зміни зареєстрованих фермерських господарств на початку їх становлення та їх кількості на початок 2016 року. Розглянуто вклад фермерських господарств у загальнодержавне виробництво сільськогосподарської продукції. Вказано на найпоширеніші види продукції рослинництва, а також їх частки у загальнодержавному виробництві продукції рослинництва й тваринництва.*

Висвітлено одну з проблем ефективного функціонування фермерських господарств: їх малої (неоптимальної) площі. Наведено приклад оптимальної площі для вирощування зернових культур. Розглянуто державну підтримку фермерських господарств та її головні недоліки: слабка й тимчасова фінансова допомога, відсутність довгострокових програм із невисокими відсотковими ставками.

Зазначено недосконалості існуючого законодавства: відсутність розділення фермерських господарств за площею та спеціалізацією та одержання ними державної підтримки; відсутність оптових продовольчих ринків для реалізації продукції фермерських господарств без посередників; проблема відміни обов'язкової розробки проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь і передбачають заходи з охорони земель.

Ключові слова: фермерське господарство, сімейне фермерське господарство, виробництво сільськогосподарської продукції, державна фінансова підтримка

Актуальність. Перехід від планової економіки з державною формою власності, яка була панівною в аграрному секторі економіки та виявилася нездатною забезпечити нормальне функціонування сільськогосподарських землекористувань в умовах переходу до ринкових відносин. Процес трансформації колгоспів і радгоспів проходив за рахунок

∗ Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент Є. В. Бутенко

© Є. В. Бутенко, Р. А. Харитоненко, 2016

приватизації та розпаювання землі й появою на їх місці нових форм аграрних підприємств.

Найпоширенішим різновидом сільськогосподарських підприємств є фермерські господарства, частка яких на території України становить майже 73 % [1]. Світовий досвід показує, що основою аграрного сектору країни, яка прямує до розвиненої ринкової економіки, є фермерські (сімейні) господарства, де власник і господар землі поєднані в одній особі. Вони є однією з найбільш перспективних та ефективних форм господарювання з високою агрокультурою, належним рівнем організації виробництва, бережливим ставленням до землі та оптимальною впорядкованістю території.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розвитку, функціонування, суспільної і виробничої специфіки фермерських господарств в Україні займалися різні вчені – як науковці-землевпорядники, економісти, так і управлінці АПК: М. М. Бабич, В. П. Горьовий, В. К. Збарський, І. П. Купріянчик, А. С. Мохненко, І. Ф. Томич та інші [1, 3, 5, 6, 7]. Вони розглядали формування фермерського господарства як окремого суб'єкта господарювання (малого та середнього підприємця), як сімейного інституту зародження нової форми господарювання на селі. Вони зазначили, що фермерські господарства є основною соціально-економічною ланкою у розвитку сільських територій, займають вагомі позиції щодо загальнодержавного виробництва сільськогосподарської продукції, вирішують низку соціальних питань сільських жителів.

Однак, вимоги сьогодення з постійною зміною політичної та економічної ситуації, ринкових перетворень у сільському господарстві, появою більш потужних сільськогосподарських підприємств (агрохолдингів) останніми роками дедалі більше зменшують популяризацію фермерських господарств. Тому питання подальшого розвитку, функціонування, управління потребують постійних наукових досліджень та запозичення світової практики особливостей організації фермерських господарств для території України.

Мета дослідження – проаналізувати етапи становлення, перспективи функціонування, виявити нагальні проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення в контексті сучасного розвитку фермерських (сімейних) господарств, які є складовою життя сільських територій та основою виробництва екологічно чистої продукції.

Результати дослідження та їх обговорення. Виникнення й розвиток фермерських господарств були закономірним результатом процесу трансформації колективної власності. Початок становлення фермерських господарств розпочався в 1992 р., коли було зареєстровано 2098 господарств. Найбільша їх кількість припадає на 2003 р., коли було зареєстровано 43016 фермерських господарств. Після 2005 р. їх кількість почала зменшуватись і на 2015 р. становила 38 850 господарств. У користуванні фермерських господарств нині близько 4,5 млн га сільськогосподарських угідь [2].

Фермерські господарства здійснюють суттєвий вклад у загальнодержавне виробництво продукції сільського господарства. Найпоширенішою рослинною продукцією є зернові й технічні культури, які забезпечують прибутковість цих господарств. Частка загальнодержавного виробництва фермерами зерна становить 12 %, соняшнику – 19 %, ріпаку – 18 %, сої – 16 %, продукції тваринництва за видами – від 1 до 3 % (рис. 1).

Рис. 1. Частка загальнодержавного виробництва сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами на 2015 рік

Таким чином, фермери відіграють значну роль у забезпеченні потреб внутрішнього ринку та формуванні експорту. Також фермерські господарства вирощують цукровий буряк, картоплю, овочі та баштанні культури, проте їх частка у вирощенні не перевищує 1 % [2].

Так, якщо частка валової продукції рослинництва у 1995 р. становила 85,4 %, а тваринництва – 14,6 %, то у 2014 р. значення цих показників змінилися, відповідно, до 93,0 % та 7,0 %. У загальних обсягах валової продукції рослинництва частка фермерських господарств у 1995 р. займала 1,1 %, а в 2014 р. – 10,0 %. Відповідні показники по тваринництву становили 0,3 і 1,8 % [2] (табл. 1).

Однією з проблем ефективного функціонування фермерських господарств залишається їх мала площа. Більшість фермерських господарств в Україні мають площу до 80 га. Найбільш оптимальною та науково обґрунтованою на території України вважаються господарства, розмір яких в середньому сягає 400–600 га, за умови, що господарство спеціалізується на вирощенні зернових культур.

1. Валова сільськогосподарська продукція у фермерських господарствах

Рік	Валова продукція		у тому числі			
			Продукція рослинництва		Продукція тваринництва	
	млн. грн.	від загальної виробленої продукції по Україні (%)	млн. грн.	від загальної виробленої продукції по Україні (%)	млн. грн.	від загальної виробленої продукції по Україні (%)
2009	5074,9	5,0	4393,6	7,1	681,3	1,7
2010	5012,9	5,0	4253,1	7,2	759,8	1,8
у порівняльних цінах 2005 року						
2011	16192,5	6,9	14997,7	9,2	1194,8	1,7
2012	14111,1	6,3	12843,1	8,6	1268,0	1,7
2014	19188,8	7,6	17847,0	10	1341,8	1,8
у постійних цінах 2010 року						

*Таблиця складена за даними Державної служби статистики та розрахунками авторів [2].

На сьогодні проводиться державна підтримка фермерських господарств. однак, вона є слабкою і тимчасовою, що значно гальмує їх розвиток. Згідно з розподілом коштів, передбачених у Державному бюджеті на 2015 рік для надання фінансової підтримки фермерським господарствам на конкурсних засадах на поворотній основі, було виділено 25 млн 600 тис. грн. На розгляд регіональних комісій документи подали 188 фермерських господарств, на загальну суму 39 551,10 тис. грн. Фінансову підтримку на поворотній основі отримало 158 фермерських господарств. Середній розмір підтримки на господарство становив 162 тис. грн (рис. 2) [8].

Рис. 2. Державна фінансова підтримка фермерських господарств в Україні

З боку держави відсутня довгострокова фінансова підтримка фермерських господарств з низькими відсотковими ставками. Кредитні відсотки в банках надто високі. Крім того, у фермерів відсутні матеріально-технічні засоби для оформлення застави майна, як умови одержання кредиту.

За статистичними даними на січень 2015 року, лише 3 % сільськогосподарських підприємств, у тому числі фермерських господарств, мали розроблені проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь. Немає зацікавленості, фінансових можливостей у фермерів замовляти у землевпорядних організацій розроблення проектів землеустрою щодо застосування сівозміни. Із середини лютого 2015 року в Україні відмінено обов'язковість розробки проекту землеустрою щодо сівозмін. Відмінено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» у Земельному кодексі України частини четвертої статті 22. Земельні ділянки сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва використовуються відповідно до розроблених і затверджених в установленому порядку проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь і передбачають заходи з охорони земель [4]. Це створює прецедент виснаження ґрунтів, зниження якісних та кількісних показників вирощеної сільськогосподарської продукції.

Висновки і перспективи. На сьогодні фермерські господарства на території України поки не досягли рівня розвитку, який покладався на них при їх запровадженні. Загальний економічний спад та недосконале законодавство змусили фермерські господарства покладатися на самих себе.

На сучасному етапі до невідкладних завдань, які стоять перед фермерськими господарствами в Україні, відносять:

1. Вирішення проблеми реалізації продукції може бути за рахунок створення оптових продовольчих ринків, метою яких є поліпшення умов просування продукції фермерських господарств до споживача, що дасть змогу фермерам вийти на прямі зв'язки з реалізації продукції без посередників. Також для зберігання вирощеної продукції фермерам потрібно створювати власну кооперацію з іншими виробниками сільськогосподарської продукції.

2. Одним із напрямів підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств на ринку сільськогосподарської продукції є виробництво екологічно чистої продукції, виробництво якої не можуть забезпечити великі агрохолдинги та підсобні господарства.

3. У законодавчому плані пропонується розділити фермерські господарства за їх площею та спеціалізацією, тому що площі 500, 100, 10 га будуть вважатися фермерським господарством, хоча кожне з цих господарств уже відрізняється виробничими потужностями, фінансовими можливостями та кількістю робітників. Тож, типове сімейне фермерське

господарство, де тільки працюють члени сімей із залученням на сезонні роботи селян, неспроможні забезпечувати себе сучасною технікою для запровадження інноваційних технологій з урахуванням перспектив розвитку цих господарств та їх спеціалізації.

4. Пропонується поновити обов'язковість розроблення проектів землеустрою щодо еколого-економічного обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь – основи дотримання екологічно обґрунтованого раціонального землекористування та запровадження кредитних програм за невисоких відсотків при гарантії держави, щодо розроблення та впровадження цих проектів землеустрою.

Саме підтримка малих, присадибних і фермерських господарств на рівні держави має стати пріоритетним напрямом розвитку сільського господарства, ефективність функціонування яких залежатиме від концепції їх розвитку.

Список літератури

1. Бабич М. М. Нормативно-правове забезпечення функціонування фермерських господарств / М. М. Бабич // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 68–74.

2. Державна служба статистики України. Статистичний збірник. Рослинництво України 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/

3. Горьовий В. П. Фермерство України: теорія, методологія, практика : монографія / В. П. Горьовий. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 540 с.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) : закон України, редакція від 01.05.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/191-19

5. Збарський В. К. Трансформація селянських домогосподарств у фермерські господарства / В. К. Збарський, О. І. Здоровцов, Ю. О. Нестерчук, А. М. Шатохін // Збірник наукових праць уманського національного університету садівництва. – 2012. – № 78, ч. 2 «Економіка». – С. 76–87.

6. Купріянчик І. П. Концепція розвитку сімейних фермерських господарств в Україні з досвіду зарубіжних країн / І. П. Купріянчик // Науково-виробничий журнал «Землеустрій, кадастр і моніторинг земель». – 2016. – № 1–2. – С. 32–40.

7. Томич І. Ф. Терниста дорога українського фермера. До 20-річчя фермерського руху (історія становлення та розвитку АФЗУ) / І. Ф. Томич. – К. : Авіцена, 2010. – 288 с.

8. Український державний фонд підтримки фермерських господарств. Звіт за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://udf.gov.ua/

References

1. Babych, M. M. (2009). Normatyvno-pravove zabezpechennia funktsionuvannia fermerskykh hospodarstv / M. M. Babych // Ekonomika APK, 12, 68–74.

2. Derzhavna sluzhb statystyky Ukrainy. Statystychnyi zbirnyk. Roslynnytstvo Ukrainy 2015. [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: http://ukrstat.org/.

3. Horovyi, V. P. (2007). Fermerstvo Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia / V. P. Horovyi. – K.: NNTs IAE, 540.

4. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia umov vedennia biznesu (derehuliatsiia)» Redaktsiia vid 01.05.2016. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/191-19.

5. Zbarskyi, V. K. (2012). Transformatsiia selianskykh domohospodarstv u fermerski hospodarstva / V. K. Zbarskyi, O. I. Zdorovtsov, Iu. O. Nesterchuk, A. M. Shatokhin // Zbirnyk naukovykh prats umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva, 78, 2 ekonomika, 76–87.

6. Kupriianchyk, I. P. (2016). Kontseptsiia rozvytku simeinykh fermerskykh hospodarstv v Ukraini z dosvidu zarubizhnykh krain / I. P. Kupriianchyk // Naukovo-vyrobnychyi zhurnal «Zemleustrii, kadastr i monitorynh zemel», 1–2, 32–40.

7. Tomych, I. F. (2010). Ternysta doroha ukrainskoho fermera. Do 20-richchia fermerskoho rukhu (istoriia stanovlennia ta rozvytku AFZU) / I. F. Tomych. K.: VD "Avitsena", 288.

8. Ukrainskyi derzhavnyi fond pidtrymky fermerskykh hospodarstv. Zvit za 2015 rik [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://udf.gov.ua/

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Е. В. Бутенко,
Р. А. Харитоненко

Аннотация. Рассмотрено становление фермерских хозяйств на территории Украины в период трансформации сельскохозяйственных предприятий в условиях перехода к рыночной модели экономики. Прослежена динамика изменения зарегистрированных фермерских хозяйств в начале их становления и их количество к началу 2016 года. Рассмотрен вклад фермерских хозяйств в общегосударственное производство сельскохозяйственной продукции. Указано на распространенные виды продукции растениеводства, а также их доли в общегосударственном производстве продукции растениеводства и животноводства.

Освещена одна из проблем эффективного функционирования фермерских хозяйств: их малой (неоптимальной) площади. Приведен пример оптимальной площади для выращивания зерновых культур. Рассмотрена государственная поддержка фермерских хозяйств и главные ее недостатки: слабая и временная финансовая помощь, отсутствие долгосрочных программ с невысокими процентными ставками.

Указано несовершенство существующего законодательства: отсутствие разделения фермерских хозяйств по площади и специализации и получения ими государственной поддержки; отсутствие оптовых продовольственных рынков для реализации продукции фермерских хозяйств без посредников; проблема отмены обязательной разработки проектов землеустройства, обеспечивающих эколого-экономическое обоснование севооборота и упорядочение угодий, и предусмотрение мероприятий по охране земель.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, семейное фермерское хозяйство, производство сельскохозяйственной продукции, государственная финансовая поддержка

PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF FARMS IN UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS OF THEIR SOLUTION

E. V. Butenko,
R. A. Kharytonenko

Abstract. *We consider the formation of farms in Ukraine during the transformation of agricultural enterprises in the transition to a market economy. Followed dynamics of registered farms at the beginning of their formation and their number at the beginning of 2016. Considered contribution farms in national agricultural production. Specified for the most common types of crop production and their share of the national crop production and animal husbandry.*

One deals with the problems of effective functioning of farms, their low (not optimal) area. An example of an optimal area for growing crops. We consider government support of farms and its main shortcomings: weak and temporary financial assistance, lack of long-term programs with low interest rates.

Specified on the imperfections of the existing legislation: the lack of separation farms area and specialization and they receive state support; lack of wholesale food markets for sale of farm owners; issue compulsory withdrawal of development land management projects that provide environmental and economic assessment of crop rotation and streamline land and provide for measures to protect the land.

Keywords: farm, family farm, agricultural production, state financial support

УДК 657.2.016.7

АГРАРНІ РОЗПИСКИ ЯК ФОРМА КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ОБЛІК ТА ВІДОБРАЖЕННЯ У ЗВІТНОСТІ

О. А. БОЯРОВА, кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: boyarovalena@mail.ru
Н. П. КУЗИК, кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kn0378@ukr.net

Анотація. *Діяльність підприємств агропромислового виробництва забезпечує продовольчу безпеку держави. Незважаючи на це, особливої уваги потребують питання розвитку і вдосконалення фінансово-кредитного механізму, забезпечення державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників з метою нарощування конкурентоспроможної продукції.*

Непроста ситуація склалася з кредитуванням суб'єктів господарювання, особливо середніх та малих підприємств. А тому питання розвитку й удосконалення практики використання аграрних розписок, як форми кредитування сільськогосподарських підприємств, становлять інтерес для теорії і практики. Зокрема, актуалізується дослідження теоретико-методологічних та практичних проблем можливостей використання різних видів розписок та відображання нетипових зобов'язань, що виникають, в системі бухгалтерського обліку, для задоволення запитів різних ієрархічних рівнів управління сільськогосподарським підприємством.

Нині, вітчизняними вченими здебільшого розкриті питання використання механізму аграрних розписок, їх забезпечення з урахуванням економічних умов, що супроводжуються глобалізацією виробничо-господарських зв'язків, підвищенням рівня нестабільності та ризикованості ведення аграрного бізнесу. Відсутнє системне й поглиблене наукове дослідження відображення й узагальнення інформації за зобов'язаннями, що виникають за умови залучення фінансових і товарних аграрних розписок в обліку та звітності. У науковій статті автори проаналізували чинну нормативну базу, спрямовану на широке застосування аграрних розписок.

Обґрунтовано теоретичні положення і розроблено практичні рекомендації щодо відображення інформації в обліку та звітності аграрних

© О. А. Боярова, Н. П. Кузик, 2016

підприємств за операціями, які виникають при використанні різних видів аграрних розписок. Це дозволить формувати і отримувати достовірну інформацію про залучення додаткових фінансових ресурсів, яка необхідна для виявлення та використання внутрішніх резервів зростання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, зокрема, підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства в цілому.

Ключові слова: облік, звітність, аграрні розписки, кредитування, рахунки, сільськогосподарські підприємства

Актуальність. Аграрний сектор економіки України є головною рушійною силою формування національної економіки держави, визначальним чинником економічної та суспільно-політичної стабільності суспільства. Визначальну роль у формуванні аграрного сектору відіграють як внутрішні, так і зовнішні фактори. Серед їх різноманітності особливо важливими є державна підтримка, доступність ресурсів та інвестиційний клімат.

Тривалі військові дії на території України вплинули на рівень надходження іноземних інвестицій. В умовах сьогодення банківські установи теж не можуть забезпечити належне кредитування аграрних підприємств. До того ж, і зміни Податкового кодексу України, які набрали чинності з 1 січня 2016 року, в частині оподаткування сільськогосподарських підприємств, також не найкращим чином вплинули на їх розвиток. Усе це потребує пошуку шляхів виходу з кризової ситуації й одним із можливих залишається залучення інвестицій та кредитування.

Альтернативним методом кредитування підприємств аграрного сектору України є аграрні розписки, які орієнтовані на залучення додаткового фінансування для середніх та малих сільськогосподарських підприємств Саме аграрні розписки мають допомогти сільськогосподарським товаровиробникам у залученні додаткових кредитних коштів, отриманні насіння, палива, засобів захисту тощо під заставу майбутнього врожаю на вигідних для всіх учасників умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання кредитування сільськогосподарських підприємств було висвітлено у працях М. Я. Дем'яненка, П. Т. Саблука, Н. С. Кручок, Г. М. Калетник та ін. Проте, залишаються малодослідженими практичні питання щодо відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку й звітності підприємства операцій із аграрними розписками.

Мета дослідження – систематизація основних засад застосування фінансових і товарних аграрних розписок, як однієї з форм кредитування сільськогосподарських підприємств, та розробка практичних рекомендацій щодо відображення операцій, що виникають в обліку, й узагальнення їх у звітності з метою забезпечення достовірною інформацією зацікавлених користувачів.

Матеріали і методи досліджень. У процесі дослідження використовувалися наукові методи, що базуються на діалектиці пізнання та об'єктивних законах розвитку економіки. Теоретичні аспекти обліку

досліджувались із застосуванням методів індукції і дедукції, аналізу та синтезу, за допомогою яких визначено тенденції його розвитку, зокрема в частині операцій, що виникають за умови використання аграрних розписок. Системно-комплексний підхід застосовано у процесі дослідження сутності й призначення, видів аграрних розписок, оцінки доробку науковців із питань обліку зобов'язань за аграрними розписками, узагальнення й відображення їх у звітності.

Логічний і монографічний методи використовувалися з метою уточнення класифікації аграрних розписок для відображення відповідних операцій у системі бухгалтерського обліку. Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, матеріали Державної служби статистики України, наукові праці та методичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, матеріали наукових конференцій та семінарів, особисті спостереження авторів.

Результати дослідження та їх обговорення. Україна у світовій економічній спільноті виступає, у першу чергу, як аграрна держава. Аграрний сектор економіки України забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність держави. Як свідчать дані табл. 1, за період з 2012 до 2015 року. частка виробництва валового внутрішнього продукту, що надходить від сільськогосподарських підприємств до зведеного бюджету України, постійно зростає з 7,82% у 2012 р. до 11,92 % у 2015 р.

1. Динаміка валового внутрішнього продукту (у фактичних цінах)*

Показники	Роки							
	2012		2013		2014		2015	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Валовий внутрішній продукт всього, у т.ч.	1 404 669	100,00	1 465 198	100,00	1 586 915	100,00	1 979 458	100,00
Сільське, лісове та рибне господар-ство	109 785	7,82	128 738	8,79	161 145	10,15	236 003	11,92

* Узагальнено за даними Державної служби статистики України.

Враховуючи значну бюджетоутворюючу роль аграрного сектору, необхідно приділяти більше уваги альтернативним методам кредитування аграрних підприємств, таким як аграрні розписки та підтримці їх розвитку на державному рівні. Аграрні розписки успішно використовують сільськогосподарські підприємства різних країн. Провідне місце щодо функціонування аграрних розписок серед країн усього світу займає

Бразилія [1]. Саме досвід Бразилії був джерелом для розробки та подальшого використання в Україні аграрних розписок як нового інструменту кредитування сільськогосподарських підприємств, заставою для якого буде майбутній урожай.

З 2013 р. набрав чинності Закон України «Про аграрні розписки» від 06.11.2012 № 5479-VI (далі – Закон № 5479), який регулює відносини, що виникають під час оформлення, видачі, обігу, виконання аграрних розписок, визначає порядок їх реєстрації та спрямований на створення правових, економічних, організаційних умов функціонування цих документів [1]. Законом № 5479 передбачено поділ розписок на товарні аграрні розписки та фінансові аграрні розписки залежно до виду зобов'язання (див. рисунок). Незалежно від виду розписок, зобов'язання за ними має бути забезпечене заставою його майбутнього врожаю. Предметом такої застави може бути винятково майбутній урожай сільськогосподарської продукції.

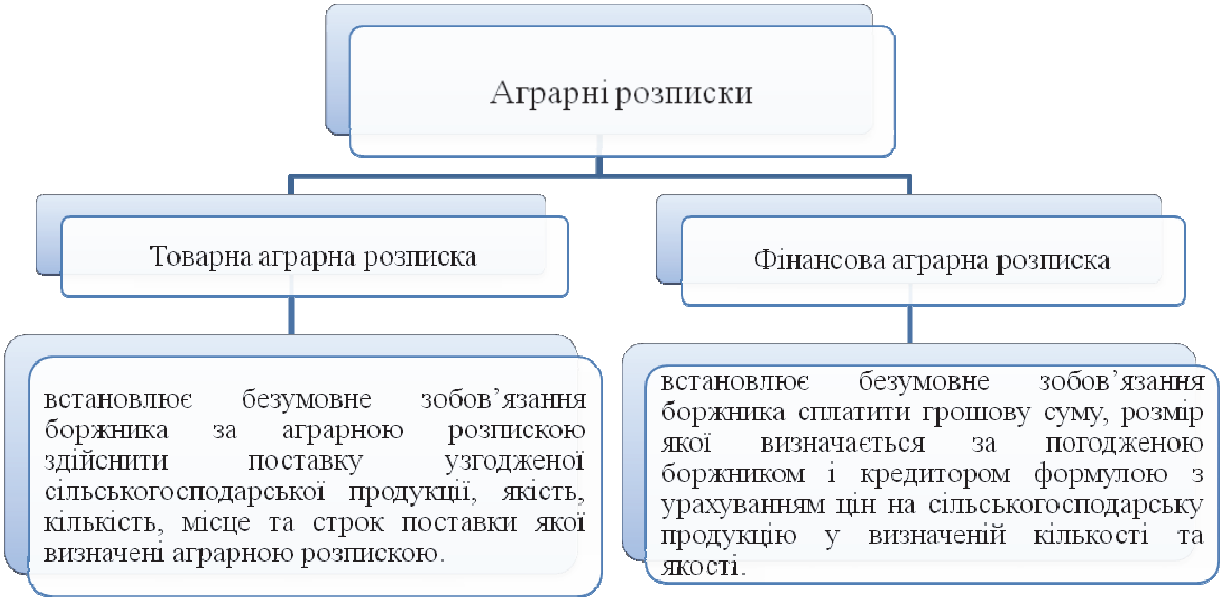

Види аграрних розписок залежно від виду зобов'язання

З метою реалізації положень Закону № 5479 створено Державне підприємство «Аграрні реєстри» (наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23 січня 2014 року № 29 «Про створення державного підприємства «Аграрні реєстри»), яке є адміністратором Реєстру аграрних розписок та уповноважене здійснювати заходи з розроблення та супроводження програмного забезпечення зазначеного Реєстру, відповідає за технічне і технологічне забезпечення, збереження та захист даних, що містяться в цьому Реєстрі [4].

Для забезпечення ефективної правової роботи щодо застосування аграрних розписок урядовці ухвалили низку законодавчих актів, серед яких Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку ведення Реєстру аграрних розписок» від 17.07.2013 р. № 665 [4]. Із 09 вересня 2014 року запроваджено пілотний проект з відпрацювання

технології введення в обіг аграрних розписок на прикладі Полтавської області [3]. У межах зазначеного проекту, з початку 2016 р. оформлено 40 аграрних розписок у Полтавській, Харківській, Черкаській та Вінницькій областях. Зокрема, за даними Департаменту агропромислового розвитку Вінницької облдержадміністрації аграрії Вінниччини оформили 24 розписки на суму понад 48,2 млн грн.

Таким чином, аграрні розписки визнано одним зі засобів покращення доступу до фінансових та матеріально-технічних ресурсів, які нині набувають широкого практичного застосування в діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Як правило, під час укладання аграрних розписок у ролі боржника виступає сільськогосподарське підприємство, а в ролі кредитора − великі постачальники сільськогосподарської продукції та зернотрейдери. Проте узгодження між ними юридичних правових відносин все ж викликає чимало запитань щодо логіки відображення в бухгалтерському обліку боржника та кредитора зобов'язань за аграрними розписками. На жаль, відсутні й спеціальні нормативні документи, роз'яснення, рекомендаційні листи тощо.

Враховуючи, що аграрні розписки за своїм змістом виступають як альтернативна форма кредитування, операції за ними не можуть бути відображені з використанням рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», хоча, по-суті, й надані постачальниками. Виходячи з економічного змісту й призначення аграрних розписок, які надаються під майбутній урожай, та враховуючи термін їх погашення, можна констатувати, що це специфічні поточні зобов'язання. Тому для їх відображення пропонується використання нового субрахунку 686 «Розрахунки за аграрними розписками», за кредитом відображуватимуться зобов'язання за аграрними розписками, що виникають під час оформлення аграрних розписок, за дебетом − їх погашення, списання, анулювання.

Облік розрахунків операцій, що виникають за умови використання товарних аграрних розписок, що фіксують безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції, з використанням пропонованого субрахунку 686 представлено в табл. 2.

Слід зазначити, що база оподаткування ПДВ визначається відповідно до пункту 189.7 статті 189 Податкового кодексу України, виходячи з договірної вартості, визначеної в порядку, встановленому пунктом 188.1 статті 188 ПКУ, тобто без урахування дисконтів або будь-яких інших знижок. Під час виконання товарної аграрної розписки може відбуватися одна з подій − або відвантаження продукції, або оплата вартості продукції, яка буде відвантажена згодом. Тому у платника ПДВ на дату події, що відбулася раніше, виникають податкові зобов'язання з ПДВ за зазначеною операцією.

Особливості облікового відображення зобов'язань за фінансовими аграрними розписками з використанням пропонованого субрахунку 686 подано в табл. 3.

2. Відображення в обліку операцій з використання товарних аграрних розписок

Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Отримано від постачальника виробничі запаси під заставу майбутнього урожаю	20 «Виробничі запаси»	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»
Відображено податковий кредит з ПДВ	641 «Розрахунки за податками»	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»
Списано виробничі запаси на виробництво продукції рослинництва	23 «Виробництво», 39 «Витрати майбутніх періодів»	20 «Виробничі запаси»
Одночасно, переведено заборгованість перед постачальником у заборгованість за аграрними розписками (без ПДВ)	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	686 «Розрахунки за аграрними розписками»
Одночасно, переведено заборгованість перед постачальником у заборгованість за аграрними розписками (на суму ПДВ)	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	686 «Розрахунки за аграрними розписками»
Оприбутковано з виробництва продукцію сільськогосподарського виробництва	27 «Продукція сільськогосподарського виробництва»	23 «Виробництво»
Відвантажено продукцію за рахунок погашення зобов'язання за аграрними розписками	686 «Розрахунки за аграрними розписками»	70 «Дохід від реалізації»
Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	70 «Дохід від реалізації»	641 «Розрахунки за податками»
Відображено собівартість реалізованої продукції	901 «Собівартість реалізованої продукції»	27 «Продукція сільськогосподарсь-кого виробництва»

Запропонована методика обліку дасть можливість виокремлювати кредитні зобов'язання за аграрними розписками у складі поточних зобов'язань підприємства.

Для узагальнення й відображення інформації у Балансі (Звіті про фінансовий стан) підприємства пропонуємо зобов'язання за аграрними розписками відображувати у ІІІ розділі пасиву балансу за статтею «Інші поточні зобов'язання», а перелік додаткових статей доцільно було б доповнити (внісши й відповідні зміни у додаток 3 НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності») статтею «Поточна кредиторська заборгованість за аграрними розписками» із кодом рядка 1695. Інформація у додатковій статті буде розкриватись за умови відповідності

обов’язковим критеріям: дані, що в ній зазначаються, є суттєвими, а оцінка статті може бути достовірно визначена.

3. Відображення в обліку фінансових аграрних розписок

Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Отримано від постачальника виробничі запаси під заставу майбутнього урожаю	20 «Виробничі запаси»	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»
Відображено податковий кредит з ПДВ	641 «Розрахунки за податками»	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»
Списано виробничі запаси на виробництво продукції рослинництва	23 «Виробництво», 39 «Витрати майбутніх періодів»	20 «Виробничі запаси»
Одночасно, переведено заборгованість перед постачальником у заборгованість за аграрними розписками (без ПДВ)	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	686 «Розрахунки за аграрними розписками»
Одночасно, переведено заборгованість перед постачальником у заборгованість за аграрними розписками (на суму ПДВ)	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	686 «Розрахунки за аграрними розписками»
Оприбутковано з виробництва продукцію сільськогосподарського виробництва	27 «Продукція сільськогосподарського виробництва»	23 «Виробництво»
Відвантажено продукцію покупцю	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	70 «Дохід від реалізації»
Відображено податкове зобов’язання з ПДВ	70 «Дохід від реалізації»	641 «Розрахунки за податками»
Відображено собівартість реалізованої продукції	901 «Собівартість реалізованої продукції»	27 «Продукція сільськогосподарського виробництва»
На поточний рахунок надійшли кошти від реалізації сільськогосподарської продукції	31 «Рахунки в банках»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»
Погашено зобов’язання за фінансовою аграрною розпискою	686 «Розрахунки за аграрними розписками»	31 «Рахунки в банках»

Висновки і перспективи. Задля впровадження та повноцінного використання аграрних розписок як альтернативного механізму залучення фінансових ресурсів в аграрну сферу, необхідно на законодавчому рівні захистити інтереси всіх учасників цих відносин, врахувати дії форс-мажорних та непереборних обставин, від яких сільськогосподарські виробники втрачають майбутні врожаї. Надалі постає потреба в

поглибленому дослідженні відображення операцій з фінансовими аграрними розписками в бухгалтерському обліку підприємства-боржника й підприємства-кредитора та їх вплив на податкові розрахунки податку на додану вартість та податку на прибуток.

Список літератури

1. Аграрні розписки: оформлення, видача, обіг та виконання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/1650-agrarni-rozpysky-oformlennia-vydacha-obig-ta-vykonannia.html
2. Про аграрні розписки : закон України від 06.11.2012 р. № 5479-VI. [Електронний ресурс].– Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5479-17.
3. Про запровадження пілотного проекту з відпрацювання технології введення в обіг аграрних розписок : наказ Мінагрополітики України від 04.09.2014 р. № 331/1471/5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0331730-14
4. Про затвердження порядку ведення Реєстру аграрних розписок : постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 р. № 665 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/665-2013-%D0%BF
5. Про створення державного підприємства “Аграрні реєстри» : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23 січня 2014 року № 29. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://document.ua/pro-stvorennja-derzhavnogo-pidpriemstva-agrarni-reestri-doc182254.html
6. Саблук П. Т. Аграрний сектор України: інституційні засади подальших трансформацій / Саблук П. Т. // Вісник економічної науки України. – 2011. – № 2. – С. 238–240.

References

1. Ahrarni rozpysky: oformlennia, vydacha, obih ta vykonannia. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/1650-agrarni-rozpysky-oformlennia-vydacha-obig-ta-vykonannia.html.
2. Pro ahrarni rozpysky: zakon Ukrainy vid 06.11.2012 r. № 5479-VI . [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5479-17.
3. Pro zaprovadzhennia pilotnoho proektu z vidpratsiuvannia tekhnolohii vvedennia v obih ahrarnykh rozpysok: nakaz Minahropolityky Ukrainy vid 04.09.2014 r. № 331/1471/5. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0331730-14.
4. Pro zatverdzhennia poriadku vedennia Reiestru ahrarnykh rozpysok: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.07.2013 r. № 665 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/665-2013-%D0%BF.
5. Pro stvorennia derzhavnoho pidpryiemstva “Ahrarni reiestry»: nakaz Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy vid 23 sichnia 2014 roku № 29. [Elektronnyi resurs].– Rezhym dostupu : http://document.ua/pro-stvorennja-derzhavnogo-pidpriemstva-agrarni-reestri-doc182254.html.
6. Sabluk, P. T. (2011). Ahrarnyi sektor Ukrainy: instytutsiini zasady podalshykh transformatsii / Sabluk P. T. // Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy, 2, 238–240.

АГРАРНЫЕ РАСПИСКИ КАК ФОРМА КРЕДИТОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ: УЧЕТ И ОТРАЖЕНИЕ В ОТЧЕТНОСТИ

Е. А. Боярова,
Н. П. Кузик

Аннотация. *Деятельность предприятий агропромышленного производства обеспечивает продовольственную безопасность государства. Несмотря на это, особого внимания требуют вопросы развития и совершенствования финансово-кредитного механизма, обеспечение государственной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей с целью наращивания конкурентоспособной продукции.*

Непростая ситуация сложилась с кредитованием субъектов хозяйствования, особенно средних и малых предприятий. Поэтому вопросы развития и совершенствования практики использования аграрных расписок, как формы кредитования сельскохозяйственных предприятий, представляют интерес для теории и практики. В частности, актуализируется исследование теоретико-методологических и практических проблем возможностей использования различных видов расписок и отображение обязательств, возникающих в системе бухгалтерского учета, для удовлетворения запросов различных иерархических уровней управления сельскохозяйственным предприятием.

В настоящее время отечественными учеными в основном раскрыты вопросы использования механизма аграрных расписок, их обеспечения с учетом экономических условий, сопровождающихся глобализацией производственно-хозяйственной деятельности, повышением уровня нестабильности и рисков ведения аграрного бизнеса. Отсутствует системное и углубленное научное исследование отражения и обобщения в учете и отчетности предприятий информации по обязательствам, возникающим при условии привлечения финансовых и товарных аграрных расписок. В научной статье авторы проанализировали действующую нормативную базу, направленную на широкое применение аграрных расписок.

Обоснованы теоретические положения и разработаны практические рекомендации по отражению информации в учете и отчетности аграрных предприятий по операциям, возникающим при использовании разных видов аграрных расписок. Это позволит формировать и получать своевременно полную информацию о привлечении дополнительных финансовых ресурсов, которая, в свою очередь, необходима для выявления и использования внутренних резервов роста конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции, в частности, повышения эффективности деятельности аграрного предприятия в целом.

Ключевые слова: учет, отчетность, аграрные расписки, кредитование, счета, сельскохозяйственные предприятия

THE AGRARIAN RECEIPTS AS FORMS OF CREDITING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: ACCOUNTING AND FINANCIAL REPORTING IN PRESENTATION

O. A Boyarova,
N. P. Kuzyk

Abstract. *Up to date, corporate activities of agrarian business issue food supply security of state. Despite this, special emphasis are requiring such issues as development and improvement of financial credit system, implementation state support of agricultural producers for the purpose of increasing competitive products.*

Sensitive issue has arised with credit financing of entities, especially medium and small enterprises. For the very reason considerations of development and improvement practice in using of agrarian receipt as method financial crediting of agricultural entities are not without interest for theory and practice. In particular, investigation theoretical and methodological, practical problems of using different type of receipts and display uncharacteristic liabilities, that issues in system of accounting, for satisfaction different requests hierarchical level of management agricultural entities are actualization.

At present, are disclosured list of questions which include using gear agrarian receips, their provide in compliance with economic conditions, which are accompanied by globalization of operational relations, increasing level of uncertainty and threats providing business by native academic specialist.

Are missing persistent and in-depth scientific study of presentation and consolidation of information in liabilities, which issue on the basis with the participation of financial and commercial receipts in accounting and financial statements.

In scientific article have provided analysis of the regulatory framework in place by authors, are directed on the wide using agrarian receipt. Theoretical states and recommended practices have conditioned and processed on operations issue underutilization different type of agrarian receipts. It will allow to form and receive reliable information about soliciting more financial assets, which necessary to exposure and using internal provisions for increasing competitive agricultural products, in particular, increasing effectiveness enterprise activity in the aggregate.

Keywords: accounting, financial statements, agrarian receipts, loans, accounts, agricultural enterprises

УДК 332.155/338.3

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

А. В. ГРЕК, аспірантка
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: aljonagrek@ukr.net

Анотація. *Проаналізовано економічну ефективність господарювання сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області. Досліджено вплив витрат на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях досліджуваного регіону. Наведено структуру витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях. Обґрунтовано теоретичні положення стосовно поліпшення технічного оснащення підприємств аграрного сектору України. З метою ґрунтовного дослідження проблеми ресурсно-технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств на основі використання методів групування та багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу, виявлено вплив окремих статей витрат на виробництво валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь та визначено тісноту зв'язку між ними.*

Розвиток сільського господарства істотною мірою залежить від структурної збалансованості ресурсно-технічного потенціалу: порушення його внутрішніх пропорцій – зменшення кадрового потенціалу, зростання витрат пов'язаних із технологіями тощо – спричинює зниження ефективності використання як технічного потенціалу, так і ефективності сільськогосподарського виробництва в цілому. Велика вартість сучасної сільськогосподарської техніки, її висока продуктивність і невеликі розміри сільськогосподарських угідь, що знаходяться в обробітку значної частини сільгосптоваровиробників, доволі часто не дають змоги окремому сільськогосподарському підприємству сформувати власний ресурсно-технічний потенціал, який би, з одного боку, повністю забезпечив технологічні потреби, а з другого – ефективно використовувався у межах цього підприємства.

Ключові слова: ресурсно-технічний потенціал, техніка, технології, ефективність, використання, сільськогосподарські підприємства.

Актуальність. Однією з пріоритетних цілей більшості країн світу є забезпечення довготривалого економічного зростання та соціально-економічного розвитку. Проте процес реформування економіки України як у цілому, так і окремих її складових, зокрема аграрної сфери, що здійснюється відповідно до нових потреб розвитку держави й

© А. В. Грек, 2016

суспільства, вступає в найбільш складну стадію трансформації. Сучасний етап функціонування сільськогосподарських підприємств України характеризується стрімким старінням основних засобів, відсутністю ефективного механізму технічного сервісу. Низький технічний потенціал значної кількості сільськогосподарських підприємств є основною причиною технологічної відсталості землеробства, через що виробництво агропродовольчої продукції значною мірою залежить від природно-економічних умов господарювання. В основі цього знаходиться незадовільний фінансовий стан господарюючих суб'єктів та пов'язана з ним нестача ресурсів для економічного зростання.

Варто відзначити, що одним із найголовніших стримуючих чинників поліпшення технічного стану сільського господарства країни є низька прибутковість аграрної галузі, через що сільськогосподарські підприємства не можуть достатньою мірою поповнювати й оновлювати технічні ресурси з власних джерел. У сучасних умовах низька ефективність оновлення та використання технічного потенціалу зумовлена й такими факторами, як відсутність наукового підходу до його планування, слабка організація та матеріальне стимулювання праці механізаторів. Таким чином, забезпечення ефективного використання і подальшого нарощування ресурсно-технічного потенціалу має стати одним із найголовніших пріоритетів діяльності як керівників аграрних формувань, так і всіх його підрозділів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливість вивчення проблеми економічної оцінки використання ресурсно-технічного потенціалу підтверджується значною кількістю наукових розробок теоретичного та методичного характеру. Зокрема, у розробку даної проблеми значний внесок зробили провідні економісти-аграрники: В. Я. Амбросов, В. Г. Андрійчук, Я. К. Білоусько, М. Г. Вергун, В. К. Горкавий, П. А. Денисенко, О. Ю. Єрмаков, В. В. Марченко, В. Я. Месель-Веселяк, Г. М. Підлісецький, В. О. Питулько, П. Т. Саблук, В. П. Ситник, В. С. Шебанін, В. П. Яковенко та ін. Разом з тим, деякі аспекти методичного і практичного характеру щодо оновлення, розвитку та використання ресурсно-технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств окремого регіону потребують подальших розробок. Гострота зазначених проблем і зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження – наукове обґрунтування теоретико-методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення підвищення ефективності використання ресурсно-технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Результати дослідження та їх обговорення. Довготривала системна криза, яка охопила всі галузі національної економіки, особливо руйнівно позначилася на технічному потенціалі аграрного сектору економіки. Це стало однією з головних причин розповсюдження негативних явищ у відтворювальному процесі, зниження ефективності агропромислового виробництва, ускладнення фінансового стану сільгосптоваровиробників. Варто відзначити, що недосконалість існуючої

законодавчої бази унеможливлює створення належних умов фінансування та кредитування виробників агропромислового виробництва, заважає активізації ними інвестиційної діяльності на інноваційних засадах. Правові неузгодженості перешкоджають зміцненню техніко-технологічної бази сільського господарства країни.

Економічна ефективність використання ресурсно-технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств залежить від багатьох чинників, особливо від рівня їх ресурсозабезпеченості [1–4].

Доведено, що розвиток сільського господарства на основі концепції виробничих ресурсів зумовлює збільшення виробництва продукції та підвищення його ефективності. При підвищенні ресурсозабезпеченості сільськогосподарських підприємств порівняно високими темпами зростає виробництво валової продукції.

З метою забезпечення ефективного процесу формування та використання ресурсно-технічного потенціалу варто враховувати такі основні аспекти: екологічний, соціальний, економічний, виробничий та фінансовий, що є невід'ємними елементами системи підвищення ефективності використання ресурсно-технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Нині актуальною проблемою сільськогосподарських підприємств, незалежно від форми їх власності, є пошук прийнятних шляхів фінансування капітальних вкладень. Брак фінансових ресурсів у агроформуваннях є наслідком макроекономічної нестабільності, високого рівня інфляції, недостатності довгострокових кредитів, високих відсоткових ставок та комісій банків. Результатом такої ситуації стало істотне послаблення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, руйнування економічних підвалин їх оновлення і розвитку [5]. За оцінками вчених і фахівців, загальні втрати сільського господарства, пов'язані з нестачею та низьким технічним станом машин, становлять: за перевитратами пального 10–12%, за недобором врожаю – понад 30% [6–7].

У процесі реформи аграрний сектор країни та сільськогосподарські підприємства зокрема пройшли процес суттєвої трансформації. За цей період кількість прибуткових підприємств дещо зменшилася, а основні показники їх економічної діяльності на сучасному етапі значно погіршилися (табл. 1).

Проведене групування за рівнем рентабельності свідчить, що серед сільськогосподарських підприємств Васильківського району столичної Київської області є й значна кількість збиткових (6, або 21,4 % від їх загальної кількості). Щодо витрат на 1 га сільськогосподарських угідь, то вони є істотно більшими на прибуткових підприємствах порівняно зі збитковими, що свідчить про вищий рівень інтенсивності у ефективно господарюючих суб'єктів.

Тому, на нашу думку, потрібно проаналізувати вплив витрат на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях Васильківського району Київської області (табл. 2).

1. Ефективність господарювання сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області, 2014 рік*

Показники	Групи господарств за рентабельністю, %		Всього по району
	Збиткові	прибуткові	
Кількість господарств у групі	6	22	28
Рентабельність, усього, %	-17,0	103,3	94,3
у т. ч. рослинництва	-10,8	125,7	116,3
тваринництва	-33,9	17,6	12,8
Середньорічна оплата праці 1 середньорічного працівника, тис. грн.	2696	3095	2730
Витрати на 1 га с.-г. угідь, всього, грн.	7568	10660	10505
Валова продукція на 1 га с.-г. угідь, тис. грн.	5534	12639	12283
Прибуток на 1 га с.-г. угідь, тис. грн.	-1358	5405	5067
Урожайність: зернових культур, ц/га	40,4	85,2	83,9
соняшнику	17,8	23,8	20,2
сої	17,0	26,2	25,0
Надій від 1 корови, кг	2201	5341	4633
Продуктивність, г: великої рогатої худоби	180	310	276
свиней	188	354	353

*Розраховано автором за даними звітності сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області за 2014 р. (Ф50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств») [8].

Здійснене групування господарств за витратами на 1 га сільськогосподарських угідь свідчить, що у підприємств І групи рівень інтенсивності виробництва є недостатнім. Це й спричинило їх збитковість у розмірі 2181 грн із розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, а також рівень збитковості 12,2%. Слід відзначити, що найвищого рівня рентабельності було досягнуто в аграрних формуваннях V групи – 127,5%, де витрати на 1 га сільськогосподарських угідь становили 11 791 грн.

Наукою і практикою доведено, що розвиток і конкурентоспроможність сільського господарства України забезпечується відповідним рівнем матеріально-технічної бази. Нині перед аграрними формуваннями гостро стоїть проблема техніко-технологічного переозброєння аграрного виробництва, що потребує значних фінансових ресурсів – як власних, так і запозичених. Формування реальних джерел простого та розширеного відтворення основних засобів передбачає відповідну економічній ситуації цінову, амортизаційну, кредитну й інвестиційну політику. При визначенні соціально-економічних аспектів названих категорій важливе значення має об’єктивна оцінка основних засобів сільськогосподарських товаровиробників. Реальність оцінки основних засобів відповідно до ринкової ситуації забезпечить обсяги амортизаційних відрахувань у тих розмірах, які відображують витрати основного капіталу в процесі аграрного виробництва з метою їх відшкодування [9].

2. Ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях Васильківського району Київської області залежно від розміру витрат, 2014 рік

Показники	Групи господарств за витратами на 1 га с.-г. угідь, грн.					Всього по району
	до 4000	4001-6000	6001-8000	8001-10000	понад 10 000	
Кількість господарств у групі	6	7	6	5	4	28
Витрати на 1 га с.-г. угідь всього, грн.	2241,5	5015	7110	9332	11791	10505
у т. ч. матеріальні	1455,8	3404	4071	7581	8693	7658
з них витрати на:						
мінеральні добрива	1302	345	1176	1084	1216	1120
нафтопродукти	918	729	1176	374	1640	1343
електроенергію	1512	54	111	24	120	117
Амортизація основних засобів	539,7	256	265	143	908	738
Питома вага у структурі витрат, % матеріальних	64,95	67,88	57,26	81,24	73,73	72,89
амортизації	24,1	5,1	3,7	1,5	7,7	7,0
Валова продукція на 1 га с.-г. угідь, тис. грн.	1,96	4,7	5,8	14,5	13,8	12,3
Валова продукція на 1 середньорічного працівника, тис. грн.	31,51	147,1	178,2	1856,2	927,7	683,2
Прибуток (збиток) на 1 га с.-г. угідь, грн.	-2181	1472	1580	3312	6564	5067
Урожайність: зернових культур, ц/га	38,2	42,4	46,0	100,8	88,0	83,9
соняшнику	16,0	24,3	20,9		47,9	20,2
сої	29,0	26,1	21,3	26,2	49,4	25,0
Надій від 1 корови, кг	-	-	2201	-	5341	4633
Продуктивність, г: великої рогатої худоби	-	-	180	-	310	276
свиней	188	213			358	353
Рівень рентабельності (збитковості) усього, %	-12,2	32,1	25,8	62,3	127,5	94,3

*Розраховано автором за даними звітності сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області за 2014 рік (Ф50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств») [8].

Аналізуючи структуру витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях Васильківського району Київської

області, наведену в табл. 3, варто зауважити, що найбільшу питому вагу у структурі витрат у 2014 р. на виробництво сільськогосподарської продукції займають матеріальні витрати – 72,9%. Але вони в цьому році є найменшими в аграрних формуваннях даного району за досліджуваний період. Зменшення витрат на оплату праці пояснюється скороченням кількості працюючих в сільському господарстві. У структурі витрат на виробництво продукції рослинництва доволі значну питому вагу займають витрати на оплату послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати. Останні досягли 16,3% у 2014 р.

Відзначене пояснюється тим, що в аграрних формуваннях на сучасному етапі господарювання не вистачає власного ресурсно-технічного потенціалу для виконання невідкладних робіт і, у першу чергу, збирання врожаю сільськогосподарських культур, оскільки недотримання оптимальних строків призводить до значних втрат рослинницької продукції. Також слід відзначити, що у структурі витрат на виробництво продукції спостерігається тенденція до зростання витрат на пальне у досліджуваному періоді – з 1,9% у 2010 р. до 13,5% у 2014 р.

З метою ґрунтовного дослідження проблеми ресурсно-технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств на основі використання методів групування та багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу ми виявили вплив окремих статей витрат на виробництво валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь (Y) та визначили тісноту зв'язку між ними. Зокрема (Y) – виробництво валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь; x_1 – витрати на мінеральні добрива на 100 га с.-г. угідь, грн.; x_2 – витрати на нафтопродукти на 100 га с.-г. угідь, грн.; x_3 – витрати на електроенергію на 100 га с.-г. угідь, грн.; x_4 – витрати на амортизацію основних засобів на 100 га с.-г. угідь, грн.

За результатами кореляційно-регресійного аналізу визначено, що ступінь тісноти зв'язку між досліджуваними ознаками є високим, оскільки коефіцієнт множинної кореляції становить 0,97%. Одиницею виміру одночасного впливу, зумовленого варіацією чотирьох факторів, є коефіцієнт множинної детермінації, який обчислюють за наведеною нижче формулою [12]:

$$d_i = a_i \times ryx_i \times Sx_i / Sy,$$

де і – номер фактора;

a_i – коефіцієнти регресії і-го фактора;

ryx_i – коефіцієнт кореляції ознаки у з і-тим фактором;

Sx_i – стандартне відхилення і-го фактора;

Sy – стандартне відхилення ознаки у.

Як показують коефіцієнти детермінації, рівень виробництва валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь (Y) на 94,6% зумовлено варіацією чотирьох досліджуваних факторних ознак, у тому числі: на 5,5% від витрат на мінеральні добрива (x_1); на 36,3% від витрат на нафтопродукти (x_2); на 13,1% від витрат на електроенергію (x_3); на 39,6% від витрат на

амортизацію основних засобів (x_4) на 100 га сільськогосподарських угідь, а 5,4% варіацій у рівні виробництво валової продукції на одиницю площі зумовлені іншими факторами, що не увійшли у коло досліджень.

3. Структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях Васильківського району Київської області, %*

Статті витрат	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. до 2010 р., +, -
Витрати на оплату праці	8,0	7,2	6,2	7,9	4,7	-3,3
Відрахування на соціальні заходи	3,0	3,1	2,6	2,4	2,3	-0,7
Матеріальні витрати	73,1	74,7	75,5	76,3	72,9	-0,2
у тому числі: насіння та посадковий матеріал	7,2	12,8	16,3	15,1	9,5	2,3
Корми – усього	19,4	6,7	5,1	4,8	3,7	-15,7
у тому числі покупні	5,7	4,3	2,9	2,9	2,1	-3,6
інша продукція сільського господарства	0,3	3,0	0,4	0,1	0,1	-0,2
мінеральні добрива	4,1	8,5	15,2	13,6	10,7	6,6
нафтопродукти	11,3	14,3	10,0	10,5	12,8	1,4
електроенергія	1,8	1,8	1,3	1,6	1,1	-0,7
пальне	1,9	2,5	1,9	2,3	13,5	11,6
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	9,4	14,6	10,7	13,9	5,2	-4,2
оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	17,6	10,4	14,6	14,3	16,3	-1,3
Амортизація основних засобів	7,6	5,0	2,5	2,8	7,0	-0,5
Інші витрати	8,3	10,0	13,2	10,6	13,1	4,8
у тому числі орендна плата за земельні паї	2,5	3,2	9,4	8,7	11,1	8,6
орендна плата за майнові паї	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1
Усього витрат	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X

*Розраховано автором за даними звітності сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області за 2014 рік (Ф50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств») [8].

У розрахунках вірогідних меж використовуються значення таблиць розподілу Фішера і Стьюдента з вірогідною ймовірністю P = 0,95. За критерієм Фішера рівняння є статистично значущим: розрахункове значення – 95,57, а табличне значення коефіцієнта – 2,71.

Істотність коефіцієнтів регресії перевіримо за допомогою t-критерію Стьюдента Tgr = 2,05. Критичні межі наведені в додатку (t-статистика). Значення t-статистики для кожного фактора перевищують табличне значення t-критерію Стьюдента. Це підтверджує достовірність впливу відібраних факторів на результат. Отже, можна приступати до економічної інтерпретації результатів дослідження.

Кореляційно-регресійна модель залежності виробництва валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь від перелічених факторів має вигляд:

$$Y = -358,853 + 1,545\ x_1 + 4,076\ x_2 + 7,626\ x_3 + 7,107 x_4\ .$$

Значення коефіцієнтів рівняння регресії показує збільшення змінної *Y* при X_i на одиницю відносно середньої. Параметри одержаного рівняння кореляційно-регресійного зв'язку показують, що: збільшення витрат на мінеральні добрива, нафтопродукти, електроенергію, амортизацію основних засобів на 1 тис. грн на 100 га сільськогосподарських угідь призводить до збільшення результативної ознаки (виробництво валової продукції) відповідно на 1,545; 4,076; 7,626 і 7,101 грн на 100 га сільськогосподарських угідь відносно середніх значень по вибірці.

Складне економічне становище сільськогосподарських підприємств свідчить про те, що найближчим часом радикальне оновлення їх матеріально-технічної бази є вкрай проблематичним. Тому пріоритетною задачею технічної політики на першому етапі її здійснення є призупинення процесу катастрофічного зменшення кількості складу наявного машинно-тракторного парку та відновлення матеріально-технічної бази його сервісного забезпечення. За рахунок ремонтів із одночасною модернізацією основних видів сільськогосподарської техніки буде досягнуто збереження кількісного складу машинно-тракторного парку аграрних формувань.

Згідно з розрахунками, витрати на модернізацію з одночасним ремонтом тракторів, зернозбиральних комбайнів та іншої техніки в 2,5–3 рази менші, ніж вартість аналогічної нової машини, а строк служби їх після відновлювальних ремонтів подовжується на 5–6 років. Тому продовжити строк служби наявної сільськогосподарської техніки, надати їй більш високих ресурсоякісних показників, коли ні у виробників сільськогосподарської продукції, ні у держави немає коштів для придбання у необхідних обсягах нової техніки, є одним із головних завдань державної технічної політики в аграрному секторі на сучасному етапі.

Як відомо, виробництво продукції рослинництва здійснюється за екстенсивною та інтенсивною технологіями, а у міру зміцнення матеріально-технічної бази, зростатимуть обсяги застосування інтенсивних технологій. У міру надходження в аграрний сектор сільськогосподарської техніки нового покоління, потрібно впровадити систему керованого землеробства, за якої виробництво продукції рослинництва буде здійснюватися за інформаційними технологіями. Це забезпечить зростання врожайності сільськогосподарських культур та

нарощування обсягів валового виробництва конкурентоспроможної продукції [10–11].

Технічне забезпечення аграрної сфери здійснюється сукупністю вітчизняних підприємств, що включає машинобудівні заводи, наукові інститути, конструкторсько-технологічні та експериментально-дослідні організації, машинновипробні станції, сервісні центри й інші ринкові структури. Нині в Україні, за даними статистичних органів, налічується близько тисячі підприємств, основним видом діяльності яких є виробництво машин і устаткування для ефективного ведення сільського господарства.

Висновки та перспективи. Отже, на підставі проведених досліджень можна стверджувати, що розвиток сільського господарства України істотною мірою залежить від структурної збалансованості ресурсного потенціалу, оскільки порушення його внутрішніх пропорцій призводить до зниження ефективності як виробництва рослинницької та тваринницької продукції, так і ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств цілому. Тому надзвичайно важливим, з огляду на наукову та практичну актуальність досліджуваної проблеми, є забезпечення ефективного використання наявного і подальшого нарощування ресурсного потенціалу, в тому числі й технічного, що має стати одним із головних пріоритетів діяльності аграрних формувань як досліджуваного, так і інших регіонів України. Це в перспективі має забезпечити їх економічне зростання, а на цій основі – структурне оновлення матеріально-технічної бази.

Список літератури

1. Агєєва І. В. Сучасний стан матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств / І. В. Агєєва // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. – 2011. – № 4 (16). – С. 21–26.

2. Білоусько Я. К. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки / [Білоусько Я. К., Бурилко А. В., Денисенко П. А. та ін.]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 132 с.

3. Бурковський І. Д. Поліпшення технічного обслуговування аграрного сектору економіки / І. Д. Бурковський // Економіка АПК. – 2005. – № 9. – С. 19– 22.

4. Величко О. В. Державна підтримка стану техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарських підприємств / О. В. Величко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 168, ч. 1. – С. 17–23.

5. Єрмаков О. Ю. Ресурсний потенціал сільських територій та особливості його відтворення і використання в аграрній сфері / О. Ю. Єрмаков // Науковий вісник НУБіП України. – 2011. – Вип. 163, ч. 3. – С. 133–141.

6. Кашуба Ю. П. Техніко-технологічна оснащеність сільськогосподарських підприємств у Львівській області / Ю. П. Кашуба // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 51–54.

7. Олійник О. В. Шляхи реформування вітчизняного сільськогосподарського машинобудування / О. В. Олійник // Техніка і технології АПК. – 2009. – № 2 (10). – С. 36–37.

8. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області за 2010–2014 рр. Форма № 50-сг (річна). Державна служба статистики України.

9. Перебийніс В. І. Формування стратегії енергетичного менеджменту машино-тракторного парку / В. І. Перебийніс, О. В. Федірець // Агросвіт. – 2011. – № 7. – С. 12–15.

10. Підлісецький Г. М. Матеріально-технічна база аграрного виробництва: стан та проблеми відтворення / Г. М. Підлісецький, В. Л. Товстопят, А. В. Бурилко // АгроІнКом. – 2008. – № 5–6. – С. 34–39.

11. Сирцева С. В. Стан ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств Миколаївської області / С. В. Сирцева // Економічний форум. – Луцьк : Луцький національний технічний університет, 2012. – Вип. 2. – С. 235–238.

12. Смирнов Н. В. Курс теории вероятностей и математической статистики / Н. В. Смирнов, И. В. Дунин-Борковский. – М. : Наука, 1969. – 512 с.

References

1. Ageyeva, I. V. (2011). Suchasnui stan materialno-technichnoyi bazu silckogospodarskuh pidpruyemstv [The currnt state of logistics farms]. Scientific works of the Tauride Agrotechnological State University, 4 (16), 21–26.

2. Bilousko, Y. K., Burylko, A. V., Denisenko, P. F. (2008). Rozvutok runky silckogospodarskoyi tehniku [Development of agricultural technology]. Kiev, Ukraine: Komprint,132.

3. Burkovsky, I. D. (2005). Polipshennya tehnichnogo obslugovuvannya agrarnoro sectoru [Improving the maintenance of agricultural sector]. Economics of AIC, 9, 19–22.

4. Velichko, O. V. (2011). Derzhavna pidtrumka stanu tehniko-tehnologichnogo zabezpechennya silckogospodarskuh pidpruyemstv [State support of technical and technological agricultural farm]. Scientific Bulletin of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,168, 1, 17–23.

5. Yermakov, O. Y. (2011). Resursnuy potentsial silskuh terutoriu ta osobluvosti yogo vidtvorennya [Resource potential of rural areas and features of its reproduction and use in agriculture]. Scientific Herald NUBiP of Ukraine, 163, 3, 133–141.

6. Kaszuba, Y. P. (2009). Techniko-tehnologichna osnashchenist silckogospodarskuh pidpruyemstv Lvivskoi oblasti [Technical and technological equipment of agricultural enterprises in Lviv region]. Economics of AIC, 1, 51–54.

7. Oliynyk, O. V. (2009). Shlyahu reformuvannya vitchuznyanogo mashunobuduvannya [Ways of reforming the domestic agricultural engineering]. Engineering and Technology of AIC, 2 (10), 36–37.

8. Key economic indicators of agricultural enterprises Kyiv region for 2010–2014. The form number 50-SG (annual). State Statistics Service of Ukraine.

9. Perebuynis, V. I., Fedirets, O. V. (2011). Formuvannya strategiyi energetuchnogo menedgmentu machunotraktornogo parky [VI Building Energy Management Strategy machine-tractor fleet]. Agrosvit, 7, 12–15.

10. Pidlisetskyy, G. M., Tovstopyat, V. L., Burylko, A. V. (2008). Materialno-technichna baza agrarnogo vurobnutstva: stan ta problemu vidtvorennya [Material and technical base of agriculture: status and problems]. AhroInKom, 5–6, 34–39.

11. Sirceva, S. V. (2012). Stan resursnogo zabezpechennya silckogospodarskuh pidpruyemstv Mukolayivskoyi oblasti [State adobe resource support of agricultural enterprises in Mykolaiv region]. Economic Forum. Lutsk. Lutsk National Technical University, 2, 235–238.

12. Smirnov, N. V., Dunin-Burkovskiy, I. V. (1969). Kurs teoriyi veroyatnosti I matematicheskoi statistiki [Course of theory and math statistics]. Moscow, Russia: Science, 512.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

А. В. Грек

Аннотация. *Проанализирована экономическая эффективность деятельности сельскохозяйственных предприятий Васильковского района Киевской области. Исследовано влияние затрат на эффективность производства сельскохозяйственной продукции в аграрных формированиях исследуемого региона. Приведена структура затрат на производство сельскохозяйственной продукции в аграрных формированиях. Обоснованы теоретические положения по улучшению технического оснащения предприятий аграрного сектора Украины. С целью основательного исследования проблемы ресурсно-технического потенциала сельскохозяйственных предприятий на основе использования методов группировки и многофакторного корреляционно-регрессионного анализа, выявлено влияние отдельных статей затрат на производство валовой продукции на 100 га сельскохозяйственных угодий и определена теснота связи между ними.*

Развитие сельского хозяйства в существенной мере зависит от структурной сбалансированности ресурсно-технического потенциала: нарушение его внутренних пропорций (уменьшение кадрового потенциала, рост расходов, связанных с технологиями и т. д.) приводит к снижению эффективности использования, как технического потенциала, так и эффективности сельскохозяйственного производства в целом. Значительная стоимость современной сельскохозяйственной техники, ее высокая производительность и небольшие размеры сельскохозяйственных угодий, находящихся в обработке большого числа сельхозтоваропроизводителей, зачастую не позволяют отдельному сельскохозяйственному предприятию сформировать собственный ресурсно-технический потенциал, который бы, с одной стороны, полностью обеспечил технологические нужды, а с другой – эффективно использовался в рамках этого предприятия.

Ключевые слова: ресурсно-технический потенциал, техника, технологии, эффективность использования, сельскохозяйственные предприятия

ECONOMIC ASSESSMENT OF RESOURCE POTENTIAL USING AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

A. Greek

Abstract. *In this article the author has analyzed the cost-effectiveness of managing agricultural enterprises of Vasilkov district Kyiv region. The effect of the cost efficiency of agricultural production in agricultural formations is studied. The author shows the cost structure of agricultural production in agricultural formations. Theoretical provisions for improving the technical equipment of enterprises of the agrarian sector of Ukraine are researced. With a view to a thorough study on the resource and technical capacity of agricultural enterprises through the use of clustering techniques and multivariate correlation and regression analysis the author identified the effects of certain items of expenditure on gross production per 100 hectares of farmland and defined narrowness of communication between them.*

Rural development varies substantially depends on the structural balance of the resource and technical capacity: violation of its internal proportions - reduction of human resources, rising costs associated with technology and more - causes a reduction in efficiency as technological capabilities, and so the efficiency of agricultural production in general. High value modern agricultural technology, its high performance and small size of agricultural land that are cultivated a large part of farmers, often do not allow the certain agricultural undertakings to form their own resource and technical capacity that would, on the one hand, completely provided technological needs and on the other – effectively used within the enterprise.

Keywords: resource and technical capacity, equipment, technology, performance, using, agricultural enterprises

УДК 338.439.5

АНАЛІЗ СОБІВАРТОСТІ ВИРОБНИЦТВА М'ЯСА ПТИЦІ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ

С. О. ГРИГОР'ЄВ , аспірант* кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: sergrig@ukr.net

Анотація. *У сучасному світі дуже важливим фактором для будь-якої країни є конкурентоспроможність її продукції на закордонних експортних ринках.*

У розрізі ринку продукції птахівництва, важливим є аналіз ключових факторів, які впливають на здатність нашої продукції знайти своїх покупців на іноземних ринках.

У даній статті розглянуто структуру собівартості промислового виробництва м'яса птиці в Україні, країнах Європейського Союзу, та інших країнах світу, фактори які на неї впливають і оцінено експортні позиції та потенціал України на Європейському ринку. Проаналізовано географію поставок продукції українського птахівництва та її зміни.

Ключовою складовою в собівартості м'яса птиці є корми, на долю яких припадає до 2/3 витрат. Вартість кормів має географічну залежність, яка, у свою чергу, обумовлює значну різницю в собівартості вирощування птиці залежно від регіону. Тому найнижчу собівартість виробництва м'яса птиці мають країни Південної Америки, що вирощують значні обсяги кукурудзи та сої. Країни Європи, у свою чергу, є залежними від імпорту складових корміві з інших регіонів.

Ключові слова: продукція птахівництва, виробничі витрати, експортний потенціал, собівартість

Актуальність. Птахівництво є важливою галуззю тваринництва в Україні, яка має здатність поліпшити забезпечення населення високоякісними продуктами харчування та зміцнити продовольчу безпеку держави.

Не менш важливим за споживання усередині країни є й розвиток експортного потенціалу. Постає необхідність у поглибленому дослідженні розвитку птахівництва на сільськогосподарських підприємствах України та позиціювання нашої продукції на зовнішніх ринках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у вивчення й дослідження основних аспектів розвитку птахівничої галузі розглянуто у працях таких учених-економістів, як О. А. Біттер, В. В. Галушко, О. О. Кузнецов, О. В. Мазуренко, О. Б. Стефанів, О. М. Філінков, М. Г. Шульський та ін. Їх дослідження стосуються широкого кола питань у птахівництві.

© С. О. Григор'єв, 2016

Мета дослідження –визначення вартості виробництва м'яса птиці сільськогосподарськими підприємствами України та країн світу та огляд розвитку торгівлі м'ясом птиці з країнами ЄС.

Матеріали і методи дослідження. Аналітичний, порівняльний, монографічний та інші.

Результати дослідження та їх обговорення. Європейський Союз є нетто експортером м'яса птиці. У 2014 р. виробництво становило 13,1 млн т. Лідерами з виробництва є Польща (13,7 %), Франція (12,7 %), Великобританія (12,4 %), Німеччина (11,4 %) та Іспанія (11,1 %).

Експорт становив 1,3 млн т, а імпорт – 0,8 млн т. Половина експорту птиці припадає на п'ять країн: Південна Африка, Бенін, Гонконг, Саудівська Аравія та Україна [6].

Собівартість виробництва м'яса птиці в таких країнах ЄС як Франція, Німеччина, Великобританія, Нідерланди та Іспанія, коливається у межах 91–97 євроцентів за 1 кг живої ваги. Найнижча собівартість у Польщі – 90,2 євроцентів, найвища в Європі у Італії – 106,5 євроцентів за 1 кг (див. таблицю).

Собівартість виробництва м'яса птиці в країнах ЄС, євроцентів/кг живої ваги*

	Нідерланди	Німеччина	Франція	Велико-британія	Італія	Іспанія	Данія	Польща	Угорщина
Загальна вартість	91.2	92.9	94.9	96.9	106.5	95.2	91.4	90.2	91.8
Добове курча	14.4	14.7	16.9	16.6	15.1	12.2	15.7	14.1	13.9
Корми	56.4	57.9	57.4	61.9	74.1	67.4	54.1	60.7	57.6
Інші змінні витрати	8.6	8.6	8.2	7.4	7.5	5.8	9.3	7.2	8.9
Праця	4.4	4.5	4.9	3.1	2.6	2.9	4.6	1.4	2.3
Капітальне будівництво	5.4	5.8	6.5	7.0	6.2	5.9	6.5	5.9	8.0
Загальні	1.1	1.1	1.1	1.1	1.0	0.9	1.1	0.8	0.8
Утилізація посліду	0.9	0.4	0.0	0.1	-	-	0.0	0.1	0.3

*Джерело: "Competitiveness of the EU poultry meat sector", LEI Report .

Корми мають найбільшу складову в структурі собівартості. Різниця у вартості годування між країнами ЄС зумовлена такими факторами як: середній розмір ферми, структура ланцюга поставки, відстань від морських портів до ферми, наявність водних шляхів транспортування, та ін.

Вартість забою птиці в ЄС становить від 21 до 39 євроцентів за 1 кг забійної ваги, яка на 30% менша за живу вагу (рис. 1). Основними складовими вартості процесу забою є вартість праці (30%) та вартість

капітального будівництва та обладнання (30%). Різниця у вартості оплати праці та в банківських ставках у різних країнах ЄС є важливими факторами, що призводять до різниці вартості забою. Вартість транспортування, енергії, води, контроль якості та утилізація разом становлять до 40% у структурі витрат [1].

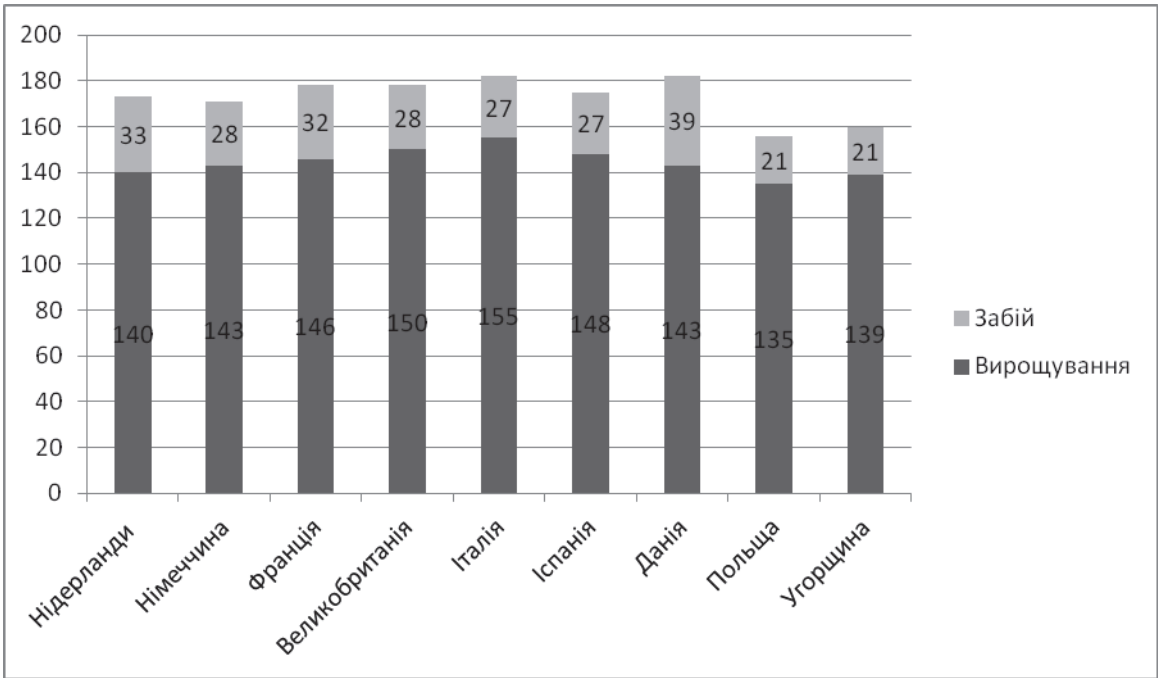

Рис. 1. Повна собівартість виробництва м'яса птиці в країнах ЄС, євроцентів/кг забійної ваги*

*Джерело: "Competitiveness of the EU poultry meat sector", LEI Report 2013.

Вартість кормів у таких країнах, як Бразилія, Аргентина та США нижча, ніж у Європейському Союзі, що обумовлюється вирощуванням багатої кількості таких культур, як кукурудза та соя.

Виробники з ЄС є частково залежними від імпорту кормових складових із Південної Америки, тому вартість доставки й зберігання підвищує вартість годівлі в Європі.

Також слід зазначити, що конверсія корму в живу вагу в Бразилії, Аргентині, США та Україні вища, ніж у Європі, що позначається на більшій вазі бройлерів (рис. 2) [2].

Порівнюючи собівартість виробництва м'яса птиці в різних країнах, можна зазначити, що затрати в ЄС майже на 47% більші, ніж в Аргентині та Бразилії, та на 32% більші за такі в Україні.

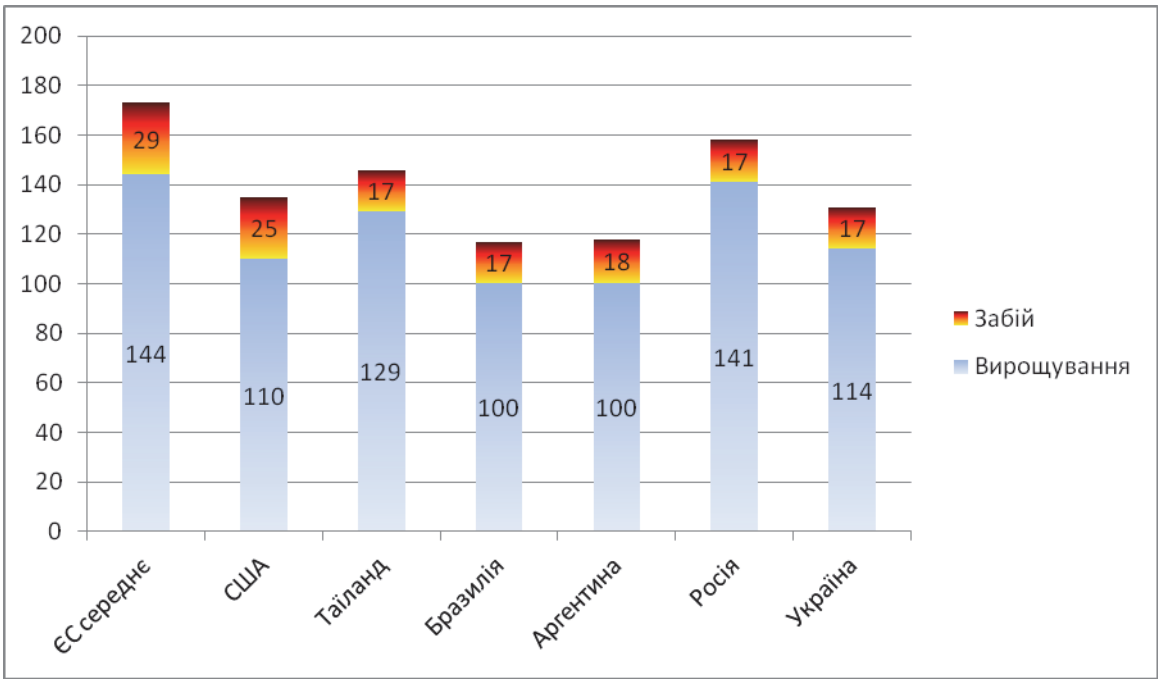

Рис. 2. Повна собівартість виробництва м'яса птиці в різних країнах, євроцентів/кг забійної ваги*

*Джерело : "Competitiveness of the EU egg and poultry meat sector" LEI Report, 2013.

Сучасна торгівля м'ясом птиці між ЄС та Україною

У 2014–2015 роках сталися значні зміни в географії експортних поставок м'яса птиці з України. Слід зазначити істотне падіння поставок до Росії та ріст продажів до країн ЄС.

За першу половину 2015 р. Україна експортувала на 10% більше м'яса птиці, ніж за такий самий період попереднього року. Обсяг експорту становив 75,8 тисяч т, що в грошовому еквіваленті становить 106,4 млн дол. США. Найбільшими споживачами української курятини є Ірак, Нідерланди та Казахстан.

У період з 2006 до 2013 р. експорт м'яса птиці з України до країн ЄС був незначним. Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС, Україна отримала квоту в 16 000 т м'яса та субпродуктів птиці, що призвело до зростання експорту до 17 000 т у 2014 (52,8 млн дол. США в грошовому еквіваленті). Частка України в європейському імпорті птиці досягла 9,3 %. Ця частка є доволі суттєвою, а основним експортером м'яса птиці до ЄС є Бразилія.У 2014 р. частка Бразилії в імпорті ЄС становила 60 %, Таїланду – 30%.

За першу половину 2015 р. до ЄС було експортовано понад 11 600 т м'яса птиці що у 3,5 раза більше, ніж за такий самий період у минулому році. Основний імпортер серед країн ЄС у 2014 р. були Нідерланди, що закупили понад 70% від загального експорту до ЄС.

У свою чергу, імпорт м'яса птиці з країн ЄС у 2014 зменшився на 30,4%, та становив 51 000 т. У 2015 р. основними постачальниками мороженої птиці до України були Польща та Німеччина. У 2014 р. сальдо торгівлі було негативне й становило мінус 4,9 млн дол. США. У січні – червні 2015 р. сальдо було позитивне й становило понад 12 млн дол. США (рис. 3) [7].

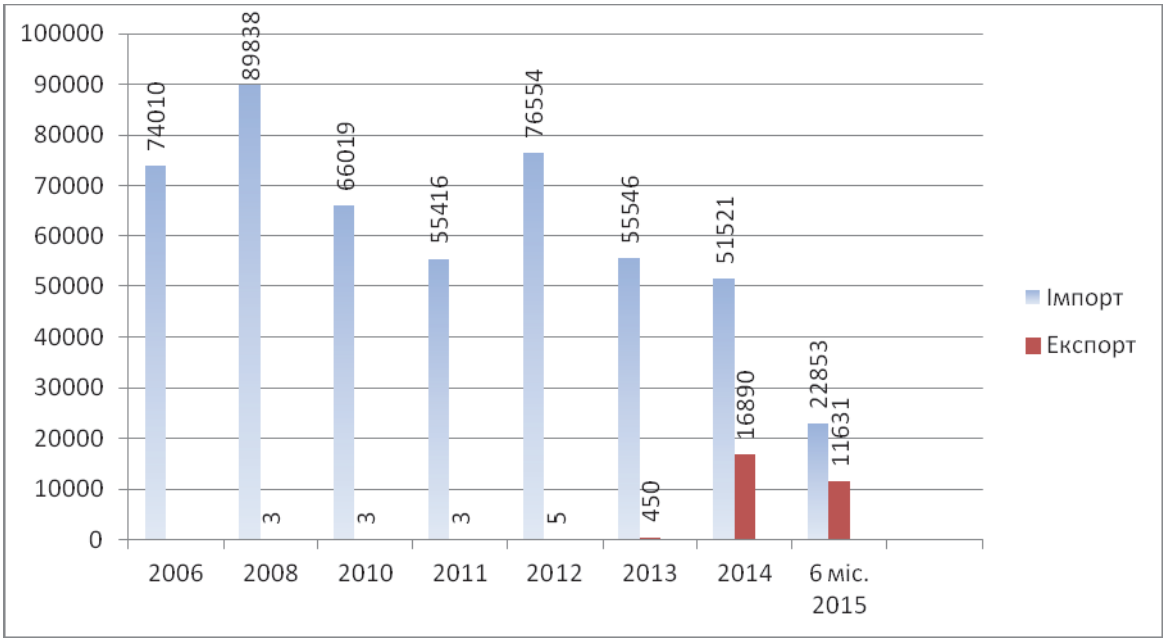

Рис. 3. Динаміка торгівлі м'ясом птиці та субпродуктами між Україною та ЄС*

*Джерело: Держстат України.

Слід зазначити, що основним та найбільшим експортером до ЄС є ПАТ «Миронівський Хлібопродукт». У 2014 р. загальне виробництво становило 546 500 т, а експорт – 140 920 т (у тому числі до ЄС – 6500 т).

За останні два роки сталися значні зміни в географії експорту українського м'яса птиці. Падіння продажів у країни Митного Союзу супроводжується початком поставок до ЄС, у межах встановлених квот [4].

Висновки і перспективи. Дослідження показало, що у структурі витрат на виробництво м'яса птиці затрати на корми становлять до 70%. Їх зниження дасть змогу підвищити ефективність виробництва та підвищити конкурентоспроможність української продукції на зовнішніх ринках. Другим важливим чинником є вартість праці. Нижчий рівень заробітної плати в Україні, порівняно з країнами ЄС, позитивно впливає на конкурентоспроможність.

Список літератури

1. LEI Wageningen UR, Peter van Horne "Competitiveness of the EU egg and poultry meat sector", Poultry Day at Eurotier, November 2014.

2. LEI Wageningen UR, Peter van Horne "Competitiveness of the EU poultry meat sector", LEI Report 2013-068, December 2013.

3. Rabobank "Poultry Quarterly Q2 2015" report.

4. USDA "Ukraine Poultry and Products Annual" GAIN Report No. UP1530, 31 July 2015.

5. USDA, 'EU28 poultry sector to grow again in 2013 and 2014', GAIN Report No. FR9146, 9 September 2013.

6. Демчак І. Зовнішня торгівля України продукцією АПК з країнами ЄС за січень – червень 2015 року" / І. Демчак, О. Митченок, О. Нігаєва // Український науково-дослідний інститут продуктивності агропромислового комплексу.

7. Демчак І. Зовнішня торгівля України продукцією АПК з країнами ЄС за січень – липень 2015 року" / І. Демчак, О. Митченок, О. Нігаєва // Український науково-дослідний інститут продуктивності агропромислового комплексу.

8. Янишин Я. С. Вплив виробничих витрат на експортну спроможність галузі птахівництва в Україні / Я. С. Янишин, О. П. Нагорнюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : зб. наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог : Національний університет «Острозька академія», 2014. – Вип. 27.

9. Сільське господарство України : стат. зб. за 2013 рік / ред. Н. С. Власенко. – К. : Держкомстат України, 2014.

10. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства на сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік : стат. бюл. / ред. О. М. Прокопенка. – К. : Держкомстат України, 2014.

References

1. LEI Wageningen UR, Peter van Horne "Competitiveness of the EU egg and poultry meat sector", Poultry Day at Eurotier, November 2014.

2. LEI Wageningen UR, Peter van Horne "Competitiveness of the EU poultry meat sector", LEI Report 2013-068, December 2013.

3. Rabobank "Poultry Quarterly Q2 2015".

4. USDA "Ukraine Poultry and Products Annual" GAIN Report No. UP1530, 31 July 2015.

5. USDA, 'EU28 poultry sector to grow again in 2013 and 2014', GAIN Report No. FR9146, 9 September 2013.

6. I. Demchak, O. Mitchenok, O. Nigaeva, "Agricultural goods trade between Ukraine and EU JAN-JUNE 2015" Research Institute productivity of agro industrial complex.

7. I. Demchak, O. Mitchenok, O.Nigaeva, "Ukraine's agricultural goods foreign trade JAN-JUL 2015", Research Institute productivity of agro industrial complex.

8. Yanyshyn, Y., Nagornyuk, O. (2014). "Impact production costs on export capacity poultry industry in Ukraine" Lviv National Agrarian University, Scientific letters of National University «Ostrozka akademiya», series «Economics», 27.

9. Ukraine Government Statistics Service "Ukraine Agriculture " bulletin, 2014.

10. Ukraine Government Statistics Service "Statistical bulletin Main indicators of agricultural production in Ukraine in 2013", 2014.

АНАЛИЗ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОИЗВОДСТВА МЯСА ПТИЦЫ В РАЗНЫХ СТРАНАХ МИРА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ

С. О. Григорьев

Аннотация. *В современном мире очень важным фактором для любой страны является конкурентоспособность ее продукции на заграничных экспортных рынках.*

В разрезе продукции птицеводства, важным является анализ ключевых факторов, влияющих на способность нашей продукции найти своих покупателей на иностранных рынках.

В данной статье рассмотрена структура себестоимости промышленного производства мяса птицы в Украине, странах Европейского Союза, и других странах мира, факторы, которые на нее влияют, и оценены экспортные позиции и потенциал Украины на Европейском рынке. Проанализирована география поставок продукции украинского птицеводства и ее изменения.

Ключевым компонентом в себестоимости мяса птицы является корм, на долю которого приходится до 2/3 затрат. Стоимость кормов имеет географическую зависимость, и, в свою очередь, обусловливает разницу в себестоимости выращивания птицы в зависимости от региона. Поэтому наименьшую себестоимость производства мяса птицы имеют страны Южной Америки, которые выращивают значительные объемы кукурузы и сои.

Страны Европы, в свою очередь, являются зависимыми от импорта составляющих кормов из других регионов.

Ключевые слова: продукция птицеводства, производственные затраты, экспортный потенциал, себестоимость

SELF COST OF POULTRY MEAT PRODUCTION ANALYSIS IN DIFFERENT COUNTRIES OF THE WORLD AND IT'S EFFECT ON THE COMPETIVENESS

S. O. Grygoryev

Abstract. *In modern world, the competiveness of it's products on foreign export markets, is one of the key factors for any country.*

As to the poultry products market, the analysis of key factors, that affect on ability of our products to find the customers on foreign markets, is very important.

Current article observes the self cost structure of industrial production of the poultry meat in Ukraine, European Union countries and other countries of the world, the factors that affect it, and marks export current export positions and perspectives of Ukraine on European market. Also we will analyze the geography of Ukrainian poultry supply and it's recent changes.

The key component in poultry meat self cost is the feed cost, that takes up to 2/3 of total costs. The cost of feed has geographical dependence and it determines the difference in production cost in different regions. That's why South American countries, that grow significant amounts of corn and soy, have the lowest self cost.

European countries are import dependant and have to source the feed components from other regions.

Keywords: poultry products, production costs, cost price, export potential

УДК 336.226.1(477)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ В УКРАЇНІ

Т. О. ГУРЕНКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: gurenkot@ukr.net
С. І. ДЕРЕВ`ЯНКО,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: derevjanko@ukr.net

Анотація. *Прибуток є основним критерієм ефективності підприємницької діяльності. Досі відчувається недостатність напрацювань, науково-методичних розробок щодо комплексного підходу до обчислення фінансових результатів діяльності підприємств в системі бухгалтерського обліку, що й визначає актуальність даної теми.*

Мета дослідження – узагальнення і систематизація теоретичних знань щодо формування системи обліку прибутків підприємств, а також їх практичне застосування. Реалізація поставленої мети обумовила такі задачі дослідження: вивчити зміст поняття „прибуток”; дати оцінку правового забезпечення обліку прибутків; проаналізувати стан обліку фінансових результатів підприємств та визначити оптимально допустимий розмір податку на прибуток.

У процесі роботи було застосовано такі методи пізнання: ретроспективного аналізу, групування, порівняння, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу і синтезу тощо. Результатом роботи є узагальнення підходів щодо визначення поняття прибутку та його класифікації, визначення недоліків податкової системи, ключову роль у якій відіграє податок на прибуток та надання пропозицій щодо змін у частині оподаткування прибутку підприємств. Перспективами дослідження даної статті є покращення податкової системи України (у частині податку на прибуток) та запобігання ухиленню від оподаткування платниками податків.

Ключові слова: доходи, витрати, прибуток, маржинальний прибуток, валовий прибуток, чистий прибуток, корпоративний прибуток, податок на прибуток

© Т. О. Гуренко, С. І. Дерев'янко, 2016

Актуальність. Сучасні умови господарювання примушують українські підприємства швидко адаптуватися до змін ринкового середовища, уникати необґрунтованого ризику, приймаючи управлінські рішення щодо формування, обліку та використання доходів. Загальновідомо, що прибуток у ринкових умовах є кінцевою метою будь-якої підприємницької діяльності. Якщо ця мета не досягається (за винятком екстремальних ситуацій), комерційна діяльність оцінюється як неуспішна і суб`єкт господарювання, за відсутності фінансових резервів, повинен припинити свою діяльність. Отже, прибуток є основним критерієм ефективності підприємницької діяльності.

Прибуток є частиною додаткової вартості продукту, яка залишається після покриття витрат виробництва. Він є об`єктивною економічною категорією і на нього впливають різні об'єктивні процеси: у суспільстві, у сфері виробництва, у розмірі валового внутрішнього продукту тощо. Загалом прибуток формується на мікрорівні та відображує результати фінансово-господарської діяльності підприємства. На формування прибутку впливають: методика обчислення собівартості продукції, робіт, послуг; система визначення розподілу прямих і непрямих (загальновиробничих) витрат; методика визначення фінансових результатів діяльності; визначення прибутків від фінансової та інвестиційної діяльності.

Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов`язані з ним витрати [1]. Про актуальність тематики обліку прибутків (доходів) свідчить рівень її розгляду у наукових працях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями визначення та відображення прибутку в обліковій системі займалися відомі представники вітчизняної наукової думки: Ф. Ф. Бутинець, З. В. Голов, С. Ф. Гуцайлюк, М. Я. Дем'яненко, Г. Г. Кірейцев, М. В. Кужельний, М. М. Коцупатрий, В. Г. Лінник, В. Б. Моссаковський, М. Ф. Огійчук, М. С. Пушкарь, П. Т. Саблук, В. К. Савчук, Л. К. Сук, М. Г. Чумаченко та інші. Особливий внесок у розвиток даної проблеми мали праці російських вчених, зокрема П. С.Безруких, П. І. Камишанова, С. А. Ніколаєва, В. Ф. Палія, Я. С. Соколова, В. І. Ткача, А. Д. Шеремети та інших. Певних результатів у вирішенні даної проблеми досягли зарубіжні вчені: Андерсен Г., А. Бабо, Ів. Бернар, Глен А. Вемі, Гелбрейт Дж., Голдвелл Д., Ж.-К. Коллі, Нідлз Б., М. Р. Мєтьюс, М. Х. Б. Перера, Редхед К., Ж. Ришар, Рольф Ханшманн, Е. С. Хендріксен, Хьюс С., Даніел Г. Шорт та інші. Однак ще й досі відчувається недостатність напрацювань науково-методичних розробок щодо комплексного підходу до обчислення фінансових результатів діяльності підприємств у системі бухгалтерського обліку.

Мета дослідження – узагальнення і систематизація теоретичних знань щодо формування системи обліку прибутків підприємств, а також їх практичне застосування. Реалізація поставленої мети зумовила такі задачі дослідження: вивчити зміст поняття „прибуток"; дати оцінку правового забезпечення обліку прибутків; проаналізувати стан обліку

фінансових результатів підприємств; визначити оптимально допустимий розмір податку на прибуток.

Матеріали і методи дослідження. У процесі роботи було застосовано такі методи пізнання: ретроспективного аналізу, групування, порівняння, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу і синтезу тощо.

Результати дослідження та їх обговорення. Отримання прибутку є метою будь-якого виду підприємницької діяльності. Поняття прибутку має багато значень і може по-різному сприйматися економістами, юристами, бухгалтерами, податковими службами, бізнесменами і громадськістю. Економісти зазвичай розглядають прибуток як умову покращення добробуту. А. Сміт був першим, хто охарактеризував прибуток як суму, яка може бути витрачена без зазіхань на капітал. На думку більшості вітчизняних вчених, прибуток, з бухгалтерської точки зору, являє собою частину доходу, одержану як різницю між виручкою від реалізації та повною собівартістю продукції. Збиток – це перевищення витрат над доходами. Досліджуючи бухгалтерське розуміння прибутку Едвардс та Белл виокремлювали чотири його типи:

1. Поточний прибуток від господарської діяльності (current operating profit) – перевищення виручки від реалізації над поточною вартістю витрат на виробництво і собівартістю реалізованої продукції.
2. Реалізована економія витрат (realizable cost savings) – зростання цін активів, наявних протягом поточного періоду.
3. Реалізована економія витрат (realizable cost savings) – різниця між собівартістю і поточними закупівельними цінами реалізованої продукції.
4. Реалізовані виграші по капітальних активах (realized capital gains) – різниця виручки від реалізації та історичної собівартості при ліквідації довгострокових активів. На їх думку, інформація чотирьох видів прибутку сприяла б одержанню детальніших даних для проведення аналізу результатів діяльності підприємства [7, с. 111].

FASB (Рада зі стандартів бухгалтерського обліку) у 1985 р. зробила спробу визначити межі оцінки господарських операцій комерційних підприємств за допомогою підходу «активи / кредиторська заборгованість» замість традиційного підходу «доходи / витрати» і дала таке визначення повного прибутку: це зміна власного капіталу (чистих активів) господарюючого суб'єкта за звітний період, що є результатом господарських операцій, не пов'язаних із власним капіталом власників фірми. Він включає всі зміни власного капіталу, що мали місце за певний період, за винятком тих, що є наслідком вкладів власників і виплат власникам. Можна стверджувати, що даний підхід є спробою наблизити традиційне бухгалтерське розуміння прибутку до економічного поняття прибутку, як зростання добробуту.

У країнах із розвиненою економікою використовують показник маржинального прибутку – різниця між ціною і змінними витратами. Передумовою для визначення маржинального прибутку є впровадження

системи директ-костинг, яка передбачає роздільний облік і планування змінних і постійних витрат.

Отже, аналіз зарубіжної економічної літератури дає змогу стверджувати, що найчастіше зустрічаються дві методики розрахунку прибутку:

1. Прибуток за звітний період являє собою різницю у вартості чистих активів на кінець і початок періоду. При цьому чисті активи визначаються вирахуванням із загальної вартості активів підприємства (вартості нерухомості, машин і обладнання, запасів, цінних паперів, готівки) величини заборгованості третім особам.

2. Прибуток визначають за категоріями доходів і витрат. Вважається, що прибуток являє собою різницю між доходом і витратами виробництва. Він визначається також як перевищення доходів над витратами або як різниця між обсягом продажу за звітний період і сумою виробничих витрат та витрат розподілу. Варто зауважити, що при визначенні прибутку велике значення має методика розрахунку доходів і витрат, їх розподіл між звітними періодами [8].

Прибуток є основним чинником, який впливає на можливість забезпечення фінансування багатьох програм підприємства, пов`язаних як із розширенням потужностей чи поліпшенням якості продукції, так і зміцненням конкурентної позиції, виходом на нові ринки тощо. Він має багато видів, кожен з яких характеризує певний показник господарської діяльності підприємства. У сучасних умовах основна частина дослідників вирізняє загальний, валовий і чистий прибуток, бухгалтерський та економічний, а також прибуток від звичайної та надзвичайної діяльності.

Якщо прибуток розглядати як економічну категорію, то визначають бухгалтерський прибуток, економічний і нормальний прибуток [6, с.111]. Така класифікація прибутку на сьогодні не задовольняє вимоги управлінського персоналу підприємства та державні органи, які формують макропоказники щодо інформації про результати діяльності суб`єкта господарювання. Постає необхідність у класифікації прибутку за різноманітними ознаками, які б характеризували всі сторони щодо його формування та використання. Це дасть змогу використовувати зазначену інформацію у відповідних цілях та оптимізувати показники прибутковості для господарюючого суб`єкта. Також характеристика видів прибутку від різних видів діяльності необхідна для забезпечення ефективності його використання.

На наш погляд, найважливішими класифікаційними ознаками поділу прибутку є наступні (табл.1).

Таким чином, класифікація прибутку є важливою для господарської діяльності суб`єкта господарювання. Вона розкриває економічну природу різних видів прибутку та відповідає структурі фінансової звітності сільськогосподарських підприємств.

Досліджуючи правове поле, варто звернути увагу на визначення прибутку, яке було наведене у Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» 1994 р.: «Прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг) – це виручка від реалізації продукції (робіт, послуг), зменшена на суму нарахованого (сплаченого) податку на додану вартість, акцизного збору,

ввізного мита, митного збору та інших обов'язкових платежів і платежів, визначених чинним законодавством, а також на суму витрат, що включаються до собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг)» та «Прибуток від позареалізаційних операцій – це сума коштів, одержаних підприємством від позареалізаційних операцій і зменшених на суму витрат на ці операції». Отже, в українському законодавстві прибуток розмежовували на види за джерелами надходження: реалізаційний та позареалізаційний. Такий розподіл можна зіставити з розподілом прибутку на прибуток від звичайної (операційної, інвестиційної та фінансової) і надзвичайної діяльності.

1. Класифікація прибутку

Ознака	Вид прибутку
За видом діяльності	Прибуток від звичайної (операційної, інвестиційної, фінансової) діяльності; прибуток від надзвичайних подій
За порядком розрахунку	Валовий прибуток; прибуток від звичайної діяльності до оподаткування; загальний прибуток; чистий прибуток
За джерелами формування	Прибуток від операційної діяльності; прибуток від фінансової діяльності; прибуток від інвестиційної діяльності; інший прибуток; засновницький прибуток
Залежно від розмірів	Мінімальний прибуток; цільовий прибуток; максимальний прибуток
За методикою оцінки	Реальний прибуток; номінальний прибуток
Залежно від мети визначення	Прибуток як об`єкт оподаткування; економічний прибуток; бухгалтерський прибуток
За країною одержання прибутку	Прибуток, отриманий в Україні; прибуток, одержаний за межами України

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» 1997 р., «…прибуток визначався зменшенням суми скоригованого валового доходу звітного періоду …на суму валових витрат …і суму амортизаційних відрахувань…». Відповідно до даного трактування, можливості самофінансування підприємства були в прямій залежності від застосовуваного варіанта амортизаційних відрахувань.

Перехід на національні стандарти забезпечує кожній організаційно-правовій структурі свободу облікової політики по відношенню до вибору методичних способів формування прибутку. Згідно П(С)БО 17 «Податок на прибуток», визначено два поняття: «обліковий прибуток (збиток)» та «податковий прибуток (збиток)». Обліковим прибутком (збитком) є сума прибутку (збитку) до оподаткування, визначена в бухгалтерському обліку і відображена у Звіті про фінансові результати за звітний період, а податковий прибуток (збиток) є сумою прибутку (збитку), яка визначена за податковим законодавством об`єктом оподаткування також за звітний період [2].

Прибуток підлягає оподаткуванню податком на прибуток. Він є загальнодержавним податком в Україні, належить до прямих податків і є досить новим, оскільки з`явився лише в XX столітті. У податковій системі України часто відбуваються зміни. Остання податкова реформа відбулася з 01.01.2016 р. Вона також передбачає зміни і в частині оподаткування прибутку підприємства (табл. 2).

2. Оподаткування прибутку підприємств у 2015–2016 роках

Показ-ники	2015 р.	З 01.01.2016 р.
Звітний період	Податковим (звітним) періодом є календарний рік (триває з першого до останнього дня такого року). Як виняток, подавали декларацію та сплачували податок на прибуток за І півріччя, три квартали та звітний рік (за п. 57.1 ПКУ), якщо платник за підсумками минулого звітного року не отримав прибутку або отримав збиток, не нараховував податкових зобов`язань і не мав базового показника для визначення щомісячних авансових внесків у наступному році, але за перший квартал прибуток отримав.	За Р. III п. 134.1.1 ПКУ повернувся квартальний звітний період за умови, якщо у платника, який прийняв рішення про незастосування коригувань фінансового результату до оподаткування на всі різниці (крім від`ємного значення об`єкта оподаткування минулих (звітних) років), визначені до Р. III ПКУ, в будь-якому наступному році річний дохід (за вирахуванням непрямих податків), визначений за правилами бухгалтерського обліку за останній річний (податковий) період перевищує 20 млн грн.
Авансові платежі	За п. 57.1 ПКУ до 2015 р. щомісячні авансові внески сплачувалися платниками податку, у яких доходи, що враховують при визначенні об`єкта оподаткування за останній звітний податковий період, була на рівні 10 млн грн. Сума щомісячних авансових внесків обчислюється у розмірі не менше, ніж 1/12 нарахованої суми податку на прибуток підприємства за попередній (звітний) податковий рік, зменшеної на суму сплачених авансових внесків з цього податку при виплаті дивідендів, яка залишилася незарахованою у зменшенні податкового зобов`язання з цього податку, без подання податкової декларації	Щомісячні авансові платежі з податку на прибуток з 01.01.2016 р. скасовано. Але є авансовий внесок, який необхідно сплатити до 31.12.2016 р. і його сплачуватимуть лише ті, хто подаватиме декларацію поквартально. Така сплата авансового внеску буде здійснюватися у розмірі 2/9 від суми податку, який визначено до сплати у декларації за 9 місяців 2016 року.

Деклару-вання податку на прибуток	Податок на прибуток обчислювався, виходячи з бухгалтерського фінансового результату (за П(С)БО чи МСФЗ), відкоригованого на різниці, які передбачені ПКУ. Тому, такі податкові різниці визначали платники податку на прибуток, які мали дохід понад 20 млн грн., а решта платників визначала прибуток до оподаткування без таких коригувань. За результатами діяльності за 2015 р., податкова декларація повинна бути подана: - упродовж 40 клендарних днів, що настають за останнім днем звітного податкового кварталу; - протягом 60 клендарних днів, що настають за останнім днем звітного податкового року.	Статтею 137 ПКУ визначено податковий (звітний) період, яким є календарні: квартал, півріччя, три квартали, рік. Податкова декларація розраховується наростаючим підсумком. З ПКУ вилучено положення щодо подання податкової декларації за базовий звітний (податковий) рік до 1 червня року, наступного за звітним (податковим) періодом.
Ставка податку на прибуток	Основна ставка – 18 % (п. 136.1 ПКУ). На період до 01.01.2016 р. діяла нульова ставка оподаткування для нульовиків.	Ставки залишаються на рівні 2015 року (ст. 136 ПКУ) – 18 %.

На жаль, позитивних змін, яких очікували підприємці від впровадження Податкового кодексу України не відбулося. Постійна зміна звітного періоду, коригування методики декларування податку на прибуток не вносять суттєвих змін в систему оподаткування в частині податку на прибуток. Можна підтримати думку фахівців, що оприлюднений Закон від 28.12.2014 р. № 71-VIII не містить низки очікуваних змін, зокрема таких як: уточнення по поворотній фінансовій допомозі, безнадійній дебіторській заборгованості, різниці по ремонтах і поліпшеннях, які врахувалися раніше в податку на прибуток та ін. Аналогічно, нічого не дасть і зменшення самої ставки, оскільки підприємства будуть залишати собі більшу частку прибутку. Єдиним позитивним моментом є відміна стягнення авансових внесків з податку на прибуток, який був великим тягарем.

У більшості європейських країн основним податком на прибуток є так званий корпоративний податок – це податок на фактично отриманий прибуток компаній усіх форм власності. Такий податок справляється в комплексі з податком на доходи від капіталу, який стягується з фізичних осіб безпосередньо при виплаті доходів з капіталу (дивідендів, відсотків). Оподаткуванню підлягає сума дивідендів після сплати корпоративного податку.

Як показує практика і досвід різних країн світу, податки зростають у зв`язку з економічною нестабільністю в країні та кризовими явищами, які негативно впливають на валовий внутрішній продукт. Відповідно, економічне зростання повинно приводити до зниження податків.

Висновки і перспективи. Кожне підприємство прагне максимізувати свій прибуток, що можливо лише за умови існування оптимальної системи оподаткування прибутку. Практика показує, що податковій політиці властивий низький рівень функціонування сучасної моделі оподаткування підприємства, її невідповідність вітчизняному розвитку підприємств в Україні. У країнах із розвиненою економікою еволюція оподаткування податком на прибуток здійснювалася в напрямах розширення спектра податкових пільг, спрямованих на заохочення технологічного прогресу, розвиток підприємств, зниження податкових ставок.

Більшість розвинених країн світу розвивають інвестиційну діяльність, вкладаючи кошти в пріоритетні проекти для розвитку економіки, вводять податкові пільги для певних регіонів та видів підприємств, коригують відсоткову ставку залежно від розміру прибутку тощо. На наш погляд, доцільно звільнити від сплати податку на прибуток повністю або частково ту частину прибутку підприємств, яка спрмовується на інноваційну діяльність. Для того, щоб стимулювати підприємницьку діяльність, забезпечувати зростаючий її розвиток, необхідно створити оптимальну податкову систему, яка б, з одного боку, надмірно не обтяжувала підприємців, а з іншого – забезпечувала стабільний дохід до державного бюджету.

Список літератури

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73 (в редакції від 18 березня 2014 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» : наказ Міністерства фінансів України від 28 грудня 2000 р. № 353 (у редакції від 09 серпня 2013 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII: Відомості Верховної Ради, 2015, № 7–8, № 9 ст. 55. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5 .rada.gov.ua/laws/show/71-19

4. Дубровський В. Реформа оподаткування доходів підприємств (корпоративного податку) як ключова частина ліберальної податкової реформи в Україні / В. Дубровський, В. Черкашин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iset-ua.org/ru/novini/suspilstvo/item/46-reforma-opodatkuvannj-pributku-liberal

5. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI (в редакції від 01 серпня 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

6. Економічна теорія. Політекономія : підруч. / [В. Д. Базилевич та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України В. Д. Базилевича ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – 8-ме вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2012. – 702 с.

7. Edwards E.O. and Bell. P.W. (1961). Theori and Measurement of Business Income. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

8. Глен А. Вемі Основи фінансового обліку / А. Вемі Глен, Г. Шорт Даніел ; пер. з англ. – К. : Основи, 1992. – 943 с.

References

1. Nacional`ne polozhennya (standart) buxgalters`kogo obliku 1 «Zagal`ni vy`mogy` do finansovoyi zvitnosti», Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny` vid 07.02.2013 r. # 73 (zi zminamy` i dopovnennyamy`). [Elektronnyj resurs]. Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13.

2. Polozhennya (standart) buxgalters`kogo obliku 17 «Podatok na pry`butok» // [Elektronnyj resurs]. Available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01.

3. Zakon Ukrayiny` «Pro vnesennya zmin do do PKU ta deyaky`x zakonodavchy`x aktiv Ukrayiny` shhodo podatkovoyi reformy`» / Vidomosti Verxovnoyi Rady`, 2015, # 7 – 8, # 9 st. 55. [Elektronnyj resurs]. Available at: http://zakon3.rada. gov.ua/laws/show/71-19.

4. Reforma opodatkuvannya doxodiv pidpry`yemstv (korporaty`vnogo podatku) yak klyuchova chasty`na liberal`noyi podatkovoyi reformy` v Ukrayini / V. Dubrovs`ky`j, V. Cherkashy`n. [Elektronnyj resurs]. Available at: http://iset-ua.org/ru/novini/suspilstvo/item/46-reforma-opodatkuvannj-pributku-liberal.

5. Podatkovy`j kodeks Ukrayiny` [Elektronnyj resurs]. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

6. Ekonomichna teoriya. Politekonomiya : pidruchny`k (2012) / [V. D. Bazy`levy`ch ta in.] ; za red. d-ra ekon. nauk, prof., chl.-kor. NAN Ukrayiny` V. D. Bazy`levy`cha ; Ky`yiv. nacz. un-t im. Tarasa Shevchenka. – 8-me vy`d., pererob. i dopov. - K. : Znannya, 702 s.

7. Edwards, E.O. and Bell, P. W. (1961). Theori and Measurement of Business Income. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

8. Glen, A. Vemi, Daniel, G. (1992). Short Osnovy` finansovogo obliku. / Per. z angl. – K.: Osnovy`, 943.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ПРИБЫЛИ В УКРАИНЕ

Т. А. Гуренко,
С. И. Деревянко

Аннотация. *Прибыль выступает основным критерием эффективности предпринимательской деятельности. До сих пор ощущается недостаточность наработок, научно-методических разработок по комплексному подходу к вычислению финансовых результатов деятельности предприятий в системе бухгалтерского учета, что и определяет актуальность данной темы.*

Цель исследования – обобщение и систематизация теоретических знаний по формированию системы учета прибыли предприятий, а также их практическое применение. Реализация поставленной цели обусловила такие задачи исследования: изучить содержание понятия "прибыль"; дать оценку правового обеспечения учета прибыли; проанализировать

состояние учета финансовых результатов предприятий и определить оптимально допустимый размер налога на прибыль.

В процессе работы применялись следующие методы познания: ретроспективного анализа, группировки, сравнения, научной абстракции, индукции и дедукции, анализа и синтеза и др. Результатом работы является обобщение подходов относительно определения понятия прибыли и ее классификации, недостатков налоговой системы, ключевую роль в которой играет налог на прибыль и предоставление предложений относительно изменений в части налогообложения прибыли предприятий. Перспективами исследования данной статьи является улучшение налоговой системы Украины (в части налога на прибыль) и предотвращение налогоплательщиками уклонения от налогообложения.

Ключевые слова: доходы, расходы, прибыль, маржинальная прибыль, валовая прибыль, чистая прибыль, корпоративная прибыль, налог на прибыль

PROBLEMS AND PROSPECTS OF TAXATION OF INCOME ARE IN UKRAINE

T. A. Hurenko,
S. I. Derevjanko

Abstract. *Profit is the main criterion of efficiency of enterprise activity. There is still a lack of developments, scientific and methodological developments on an integrated approach to the calculation of financial results of activity of the enterprises in the accounting system, which determines the relevance of the topic.*

The aim is to generalization and systematization of theoretical knowledge on the formation of the system of accounting profits of enterprises, as well as their practical application. Realization of this goal has led to such research objectives: to study the contents of the "profits" of the concept; to evaluate the legal provision of accounting profit; analyze the state of the account of financial results of enterprises and determine the optimal size of allowable income tax.

In operation, the following methods were applied knowledge: a retrospective analysis, grouping, comparing, scientific abstraction, induction and deduction, analysis and synthesis, and others. The work is a study of imperfection approaches regarding the definition of profit and its classification, the shortcomings of the tax system, in which a key role played by the income tax and the provision of proposals for changes to the taxation of business profits. The prospect of the research of this article is to improve the tax system of Ukraine (regarding income tax) and the prevention of tax evasion by taxpayers.

Keywords: earnings, costs, profit, profit margin, gross profit, net profit, corporate profit, income tax

УДК 631.14 636:63(083.4)

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТВАРИННИЦТВА НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І. С. ГУРСЬКА, кандидат економічних наук, доцент
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»

Анотація. *Розглянуто сучасні тенденції розвитку та стан основних галузей тваринництва на аграрних підприємствах, досліджено динаміку економічних показників, та запропоновано заходи щодо підвищення економічної ефективності галузі на перспективу. Визначено особливості та обсяги державної підтримки розвитку тваринництва. Обґрунтовано напрями вдосконалення механізму державної підтримки тваринницьких галузей.*

Доведено, що необхідним є вдосконалення системи ціноутворення, розширення ринків збуту й сприяння ефективній роботі переробних підприємств, яка позитивно впливатиме на розвиток інфраструктури та ввідповідних соціально-економічних умов на селі.

Ключові слова: ефективність виробництва, розвиток, тваринництво, сільськогосподарські підприємства, забезпечення кормами, продуктивність тварин, валова продукція, рентабельність, прибуток, державна підтримка

Актуальність. Галузь тваринництва становить значну частку сфери матеріального виробництва АПК та відіграє одну з основних ролей розвитку національного господарства країни. Основним завданням галузі тваринництва є забезпечення виробництва продукції в обсягах, що забезпечують національну безпеку держави й задовольняють потреби населення країни у споживанні продуктів харчування тваринного походження на рівні встановлених раціональних норм харчування.

Низька ефективність галузі, непаритетність відносин між виробниками та переробними підприємствами продукції тваринництва і постачальниками ресурсів спричинили фінансові проблеми у більшої частини аграрних формувань, значно ускладнили можливість впровадження ресурсозберігаючих технологій та інвестиційно-інноваційних проектів.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження стану та перспектив розвитку галузей тваринництва України зробили вітчизняні науковці П. С. Березівський, С. В. Васильчак, М. М. Ільчук, В. М. Калінчик, М. К. Пархомець, П. Т. Саблук, Г. М. Христенко, О. М. Шпичак та інші вчені-економісти. Однак не всі аспекти розвитку тваринництва на сільськогосподарських підприємствах розглянуто детально, що потребує подальших досліджень.

© І. С. Гурська, 2016

Мета досліджень – висвітлення сучасного стану галузі тваринництва Тернопільської області. Розробка заходів щодо нарощування поголів'я худоби і птиці та обґрунтування виробничих показників галузі тваринництва на перспективу.

Матеріали і методи досліджень. Основну увагу в статті приділено методологічним підходам щодо розробки напрямів розвитку тваринництва регіону, які б сприяли нарощуванню обсягів виробництва, зростанню продуктивності галузі, підвищенню якісних показників виробленої продукції.

Результати досліджень та їх обговорення. Стан і перспективи розвитку галузі тваринництва визначають такі економічні показники, як пропозиція, попит та ціна. Пропозицію на вітчизняному ринку м'яса і молочних продуктів забезпечують підприємства аграрного сектору та переробні підприємства, а в сукупності вони формують і забезпечують національний ринок тваринницької продукції.

Рівень розвитку галузей тваринництва, у першу чергу, характеризують показники поголів'я, його продуктивність та валове виробництво продукції. Так, протягом останніх 13 років в аграрних формуваннях усіх форм власності Тернопільської області поголів'я ВРХ скоротилося на 47,9 % (у тому числі корів майже на 56 %), коней – на 55 %, овець та кіз – на 80 %.

Упродовж 2000–2013 років поголів'я великої рогатої худоби на сільськогосподарських підприємствах скоротилося на 102,3 тис. гол., у тому числі корів – на 28,0 тис. гол. У 2012 р. негативні зміни в динаміці поголів'я великої рогатої худоби вдалося поліпшити: порівняно з 2011 р., воно збільшилося на 1,2 тис. гол.

У галузі свинарства спостерігаються менш значні кризові явища. Так, поголів'я свиней на сільськогосподарських підприємствах за досліджуваний період збільшилося на 113,0 тис. гол. Позитивні зміни в динаміці спостерігалися в галузі птахівництва: за 2000–2013 роки кількість птиці збільшилася на 1325 тис. гол.

1. Динаміка поголів'я худоби та птиці на сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, тисяч голів*

Види тварин	Роки					Відхилення (+/-) 2013 р. до 2000 р.
	2000	2005	2011	2012	2013	
Велика рогата худоба	132,4	41,0	29,4	30,6	30,1	-102,3
у тому числі корови	37,9	12,6	9,4	9,5	9,9	-28,0
Свині	38,5	53,3	93,2	116,8	151,5	113,0
Птиця	108,6	712,2	744,4	1042,7	1433,7	1325,1

*Джерело: Статистичний щорічник Тернопільської області за 2013 р.

Динамічність процесів розвитку та функціонування галузі характеризують показники валового виробництва продукції та продуктивності тваринництва.

2. Динаміка виробництва основних видів продукції тваринництва на сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області*

Показники	Роки					Відхилення (+/-) 2013 р. до 2000 р.
	2000	2005	2011	2012	2013	
М'ясо (у забійній вазі), тис. т	11,9	4,4	10,6	11,3	16,7	4,9
Молоко, тис. т	72,9	35,5	37,7	44,2	48,5	-24,4
Яйця, млн. шт.	21,1	73,2	132,8	167,1	179,3	158,2

*Джерело: Статистичний щорічник Тернопільської області за 2013 р.

Зростання поголів'я свиней та птиці призвело до збільшення обсягів виробництва продукції тваринництва (табл. 2). Загальне виробництво м’яса (у забійній вазі) у 2013 р. становило 16,7 тис. т, що на 4,9 тис. т більше, порівняно з 2000 р. Позитивним є нарощування виробництва яєць – на 158,2 млн шт. Слід зазначити, що найвище виробництво яєць за досліджувані роки на сільськогосподарських підприємствах зафіксовано у 2013 р. (179,3 млн шт), що є наслідком нарощування поголів’я птиці. Збільшення виробництва продукції птахівництва пов'язане з більш швидкою окупністю витрат через вищий коефіцієнт оборотності оборотних засобів порівняно з іншими галузями тваринництва. З аналізованих даних випливає, що виробництво молока на сільськогосподарських підприємствах у 2013 р. скоротилося на 24,4 тис. т проти 2000 р. Поряд з тим, у 2013 р. зафіксовано зростання виробництва молока в усіх категоріях підприємств – на 10,8 тис. т, порівняно з 2011 р. Одним із дієвих засобів підтримки галузі стала державна бюджетна дотація за утримання та збереження молодняку великої рогатої худоби, метою якої є сприяння нарощенню поголів’я дійного стада [2].

Аналіз загального стану тваринництва на сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області доводить, що досягнуто перші кроки у відродженні тваринницьких галузей, спостерігається тенденція до підвищення продуктивності тварин, ринок поступово насичується продуктами тваринного походження (табл. 3).

Розвиток тваринництва значною мірою залежить від витрат на виробництво та реалізацію продукції, а саме: від матеріальних витрат, перш за все, витрат на корми й витрат на реалізацію. Витрати на виробництво є одними з найважливіших показників виробництва продукції тваринництва, що формуються під впливом багатьох організаційних та економічних умов. Зростання даного показника над рівнем закупівельних цін свідчить про неефективну організацію виробництва на підприємстві та потребує негайного прийняття господарських рішень щодо вирішення такої ситуації.

У результаті дослідження встановлено, що на сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області показник витрат на виробництво та реалізацію продукції тваринництва за 2000–2013 роки мав тенденцію до зростання. Так, реалізаційна собівартість великої рогатої худоби в живій вазі зросла на 1066,9 грн/ц; свиней – на 653,5 грн/ц; птиці – на 707,9 грн/ц; яєць – на 268,7 грн/тис. шт.; молока на 241,9 грн/ц (табл. 4).

3. Динаміка продуктивності основних видів тварин на сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області*

Показники	Роки					Відхилення (+/-) 2013 р. до 2000 р.
	2000	2005	2011	2012	2013	
Середньодобовий приріст ВРХ, г	261	435	515	543	571	310
Середній надій на 1 корову за рік, кг	2125	3237	4330	4815	5250	3125
Середньодобовий приріст свиней, г	121	237	371	429	485	364
Несучість курей-несучок, шт.	202	261	217	252	241	39

Джерело: Статистичний щорічник Тернопільської області за 2013 р.

Аналіз даних таблиці 5 свідчить про зростання реалізаційних цін за досліджуваний період, а саме: худоби та птиці (у живій масі) на 1150,7 грн/ц, молока на 291,3 грн/ц та яєць на 394,1 грн/тис. шт.

4. Собівартість основних видів продукції тваринництва, реалізованої сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області*

Показники	Роки					Відхилення (+/-) 2013 р. до 2000 р.
	2000	2005	2011	2012	2013	
Худоба та птиця (на м'ясо), грн/ц у тому числі велика рогата худоба	363,4	741,5	1436,1	1433,4	1430,3	1066,9
свині	778,2	979,4	1400,9	1521,9	1431,7	653,5
птиця	425,3	961,2	721,5	918,8	1133,2	707,9
Молоко, грн/ц	59,7	91,4	254,5	242,9	301,6	241,9
Яйця, грн/тис. шт.	211,5	213,8	452,2	428,2	480,2	268,7

*Джерело: Статистичний щорічник Тернопільської області за 2013 р.

Середньорічні ціни на товари, які використовують у виробництві сільськогосподарської продукції, також мали тенденцію до зростання. Диспаритет цін, що склався в агропромисловому комплексі, не дає можливості сільськогосподарським товаровиробникам вести розширене відтворення, тому процес подальшого реформування галузі ускладнюється [1].

Узагальнюючим показником економічної діяльності сільського-сподарських товаровиробників є рівень рентабельності, який відображує дохідність і прибутковість підприємства. На базі показників рівня рентабельності продукції тваринництва встановлюються відповідні рівні закупівельних цін, обсяги та напрями державної підтримки галузі. Щодо показника рентабельності виробництва продукції тваринництва, то тут спостерігається певна циклічність зі значними перепадами.

5. Динаміка середніх цін реалізації продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області*

Вид продукції	Роки					Відхилення (+/-) 2013 р. до 2000 р.
	2000	2005	2011	2012	2013	
Худоба та птиця (у живій вазі), грн/ц	201,2	679,0	1251,2	1429,1	1351,9	1150,7
Молоко, грн/ц	53,1	114,3	310,4	269,1	344,4	291,3
Яйця, грн/тис. шт.	203,9	249,1	448,5	531,3	598,0	394,1

*Джерело: Статистичний щорічник Тернопільської області за 2013 рік.

Виробництво продукції тваринництва за досліджуваний період було збитковим, за винятком виробництва молока та продукції птахівництва (табл. 6). Сільськогосподарські підприємства Тернопільської області одержали прибуток у 2013 р. від реалізації свинини (8,1 %), молока (15,2 %) та яєць (24,5 %).

6. Рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва на сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, %*

Вид продукції	Роки					Відхилення (+/) 2013 р. до 2000 р.
	2000	2005	2011	2012	2013	
Велика рогата худоба на м'ясо	-45,5	-23,9	-10,9	-8,8	-24,6	-20,9
Свині на м'ясо	-58,7	0,5	-3,4	5,3	8,1	66,8
Птиця на м'ясо	-35,1	-38,0	35,6	1,6	-23,0	58,1
Молоко	-9,5	24,2	22,1	11,6	15,2	24,7
Яйця	4,1	16,1	5,5	23,2	24,5	20,4

*Джерело: Статистичний щорічник Тернопільської області за 2013 рік.

Особливо актуальними залишаються питання розробки комплексу заходів щодо [5]: пом’якшення диспаритету цін і компенсації фінансових витрат сільськогосподарським товаровиробникам під час придбання енергоресурсів переважно за рахунок вітчизняного товаровиробництва, а також для активізації імпортозаміщення; зростання обсягів продукції рослинництва для задоволення зростаючого попиту на корми з боку вітчизняного тваринництва; подолання вузьких місць у кадровому забезпеченні програм розвитку тваринництва; створення ефективної

системи наукових досліджень та інформаційного забезпечення, ухвалення економічних і технологічних рішень у сільському господарстві та переробній промисловості; удосконалення інституціональних форм організації тваринництва, розвиток малого підприємництва.

Пріоритетним напрямом розвитку тваринництва та підвищення його конкурентоспроможності має бути механізм державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що забезпечить ефективний розвиток тваринництва й створення нормативно-правової бази регулювання доходів, а також часткове відшкодування державою основних витрат на будівництво та реконструкцію тваринницьких комплексів після їх введення в експлуатацію, насамперед, на умовах фінансового лізингу [6].

Необхідним є також удосконалення системи ціноутворення, розширення ринків збуту та сприяння ефективній роботі переробних підприємств, що впливатиме на розвиток інфраструктури та відповідних соціально-економічних умов на селі.

Висновки і перспективи. Тваринництво є важливою галуззю сільського господарства Тернопільської області. За аналізований період більшість показників виробництва тваринницької продукції на сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області знизилася. Саме тому, необхідно продовжувати роботу для стабілізації та нарощування виробництва в цій галузі.

Перспективним напрямом розвитку тваринництва на сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області є структурна перебудова у тваринництві, яка реалізується через механізм державної підтримки галузі, який включає: удосконалення фінансово-кредитної та інвестиційної політики держави в питаннях прискореного нарощування поголів'я тварин; реструктуризація кормової бази для забезпечення поголів'я повноцінними високоякісними кормами; впровадження інноваційних технологій утримання худоби та птиці; видача державних траншів найбільшим виробникам м'яса; переведення галузі тваринництва на промислову основу з організацією самостійної переробки виробленої продукції для реалізації.

Список літератури

1. Місюк М. В. Теоретичні аспекти економічних відносин виробників продукції скотарства та підприємств по її переробці / М. В. Місюк // Економіка АПК. − 2012. − № 10. − С. 26–33.

2. Селянам спрямували 15,3 млн грн дотацій на утримання та збереження молодняку ВРХ / Урядовий портал. Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246203412&cat_id=244276429

3. Сільське господарство Тернопільської області 2013 : стат. зб. – Тернопіль : Головне управління статистики у Тернопільській області, 2014. – 216 с.

4. Стан тваринництва за 2013 рік : стат. зб. – Тернопіль : Головне управління статистики у Тернопільській області, 2014. – 54 с.

5. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : ННЦ ІАЕ. – 2012. – 218 с.

6. Формування попиту та пропозиції на ринках основних видів тваринницької продукції / [Ільчук М. М., Коновал І. А., Кирилюк О. Ф., Гурська І. С.]. – К. : Нілава, 2012. – 363 с.

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛЕЙ ЖИВОТНОВОДСТВА НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ

И. С. Гурская

Аннотация. *Рассмотрены современные тенденции развития и состояние основных отраслей животноводства на аграрных предприятиях, исследована динамика экономических показателей и предложены мероприятия по повышению экономической эффективности отрасли на перспективу. Определены особенности и объемы государственной поддержки развития животноводства. Обоснованы направления усовершенствования механизма государственной поддержки животноводческих отраслей.*

В статье доказано, что необходимым является совершенствование системы ценообразования, расширение рынков сбыта и содействие эффективной работе перерабатывающих предприятий, которая будет положительно влиять на развитие инфраструктуры и соответствующих социально-экономических условий на селе.

Ключевые слова: эффективность производства, развитие, животноводство, сельскохозяйственные предприятия, обеспечение кормами, производительность животных, валовая продукция, рентабельность, прибыль, государственная поддержка

CONSISTING AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF INDUSTRIES OF STOCK-RAISING IN OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF TERNOPIL AREA

I. S. Hurska

Abstract. *In the article modern progress trends and state of basic industries of stock-raising considering in agrarian enterprises, investigational dynamics of economic indicators, and also measures are offered on the increase of economic efficiency of industry on a prospect. Certain features and volumes of state support of development of stock-raising. Directions of improvement mechanism of state support stock-raising industries are grounded.*

It is well-proven in the article, that a necessity is perfection of the system of pricing, expansion of markets of sale and assistance of effective work of processing enterprises, which will assist development of infrastructure and proper socio-economic terms on a village.

Keywords: efficiency of production, development, stock-raising, agricultural enterprises, providing, productivity of zoons, gross products, profitability, income, state support sterns

УДК 338.24: 631.11(477)

ТЕНДЕНЦІЇ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

І. І. ДОЛЖЕНКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри оподаткування і страхування
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: dol.inna@mail.ru

Анотація. *Аграрна політика зазнає постійних змін, що потребує подальших досліджень оцінки діючих механізмів бюджетно-податкових важелів фінансового механізму державного регулювання розвитку галузі та їх корегування відповідно до сучасних тенденцій шляхом аналізу основних трендів розвитку бюджетно-податкового стимулювання виробників сільськогосподарської продукції в Україні, країнах Європейського союзу та ОЄСР.*

Бюджетно-податкові важелі стимулювання сільського господарства варто розглядати, перш за все, як складову фінансового механізму управління розвитком підприємств галузі, яка через використання двох взаємодоповнюючих компонентів дає змогу здійснювати державну підтримку галузі залежно від фази економічного циклу, в якій вона перебуває.

Для оцінки рівня державної підтримки галузі організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) використовує показники, які базуються на порівнянні внутрішніх цін на продукцію сільського господарства зі світовими цінами.

Проведена оцінка рівня і заходів державної підтримки вітчизняного сільського господарства свідчать про недостатній їх рівень і стійку динаміку скорочення заходів як прямої, так і непрямої підтримки.

Державна підтримка повинна здійснюється не лише через фінансуванням бюджетних програм, а й шляхом забезпечення виробникам внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію на рівні світових.

Ключові слова: сільське господарство, бюджетно-податкові важелі, оцінка підтримки виробників сільськогосподарської продукції; оцінка підтримки споживачів сільськогосподарської продукції (CSE); оцінка сукупної підтримки сільського господарства (TSE)

Актуальність. Одним із найважливіших питань сьогодення є розбудова фінансової системи, яка повинна сприяти розвитку галузей економіки та забезпечувати зростання добробуту громадян. Створення ефективного фінансового механізму держави визначається правильним вибором стратегічних та поточних цілей бюджетно-податкової політики,

© І. І. Долженко, 2016

оптимальним вибором інструментів державного впливу щодо досягнення конкретних результатів.

Головне значення у забезпеченні розвитку сільського господарства України, як однієї з основних галузей економіки, є застосування бюджетно-податкових важелів стимулювання, що й зумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі бюджетно-податкового регулювання вітчизняного аграрного сектору та пошуку його оптимальних параметрів присвячені праці багатьох науковців, а саме: О. Бородіної, А. Діброви, М. Демяненка, С. Кваші, І. Кобути, Л. Тулуша та інших. Але в умовах, коли Україна у вересні 2014 р. ратифікувала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом і розпочала її реалізацію, ця проблема постає у новому форматі. Першим кроком стала розроблена Міністерством аграрної політики і продовольства України «Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 рр.», затверджена наприкінці 2015 р, де в контексті бюджетних обмежень уряд зосереджує увагу на дерегулюванні й лібералізації в галузі. Одним із кроків її реалізації є повне скасування закупівель пшениці для державних запасів протягом сезону 2015/16 років. Кількість програм фінансової підтримки скоротилася з 32 в 2014 р. до 19 у 2015 р. Отже, аграрна політика в умовах євроінтеграції зазнає постійних змін, що потребує подальших досліджень оцінки діючих механізмів бюджетно-податкових важелів фінансово механізму державного регулювання розвитку галузі та їх корегування відповідно до сучасних тенденцій.

Мета дослідження – визначення тенденцій розвитку бюджетно-податкових важелів підтримки сільськогосподарських виробників в Україні та обґрунтування напрямів їх спрямування.

Матеріали і методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження було використано такі методи: емпіричного дослідження, абстрактно-логічний, економіко-статистичний, логічний, графічний.

Основними джерелами даних були офіційні матеріали Державної служби статистики України, статистичні дані Організації економічного співробітництва і розвитку, наукові напрацювання провідних вчених, власні аналітичні напрацювання автора.

Результати дослідження та їх обговорення. Україна багата ресурсами для сільського господарства, зокрема родючими орними землями, і, як наслідок, стала одним з найбільших у світі експортерів зернових і рослинної олії. За даними ФАО, у 2009–2014 роках країна експортувала в середньому за рік 7,5 млн т пшениці й 2,8 млн т соняшникової олії. Несприятливі політичні та економічні події в Україні призвели до скорочення реального ВВП у 2015 р. на 9,9 %, рівень річної інфляції виріс до 43,3%. Сільське господарство становить понад 11 % ВВП і забезпечує робочими місцями 17,6 % від зайнятого населення. Але майже одна третина населення України проживає в сільській місцевості,

де є стійкі тенденції швидкого старіння, високого рівня безробіття і низького рівня доходів.

Обсяг продукції сільського господарства скоротився на 4,8% в 2015 р., переважно через менш сприятливі погодні умови, порівняно з 2014 р. При цьому великі й середні підприємства генерують 66,1 % загального обсягу сільськогосподарської продукції, решта йде від виробництва на малих і мікропідприємствах. Крім того, протягом аналізованого періоду сільське господарство зайняло провідні позиції в експорті продукції, який становить більш ніж 38 % у структурі експорту країни (рис. 1).

Бюджетно-податкові важелі є важливими елементами механізму впливу держави на економічні процеси. В широкому розумінні вони здійснюють подвійний вплив на розвиток аграрного сектору: податкові механізми вилучають накопичені кошти, які за допомогою бюджетних механізмів перерозподіляються та повертаються домогосподарствам, збільшуючи їх доходи задля підвищення купівельної спроможності, та підприємствам галузі, стимулюючи їх розвиток і розширення виробництва.

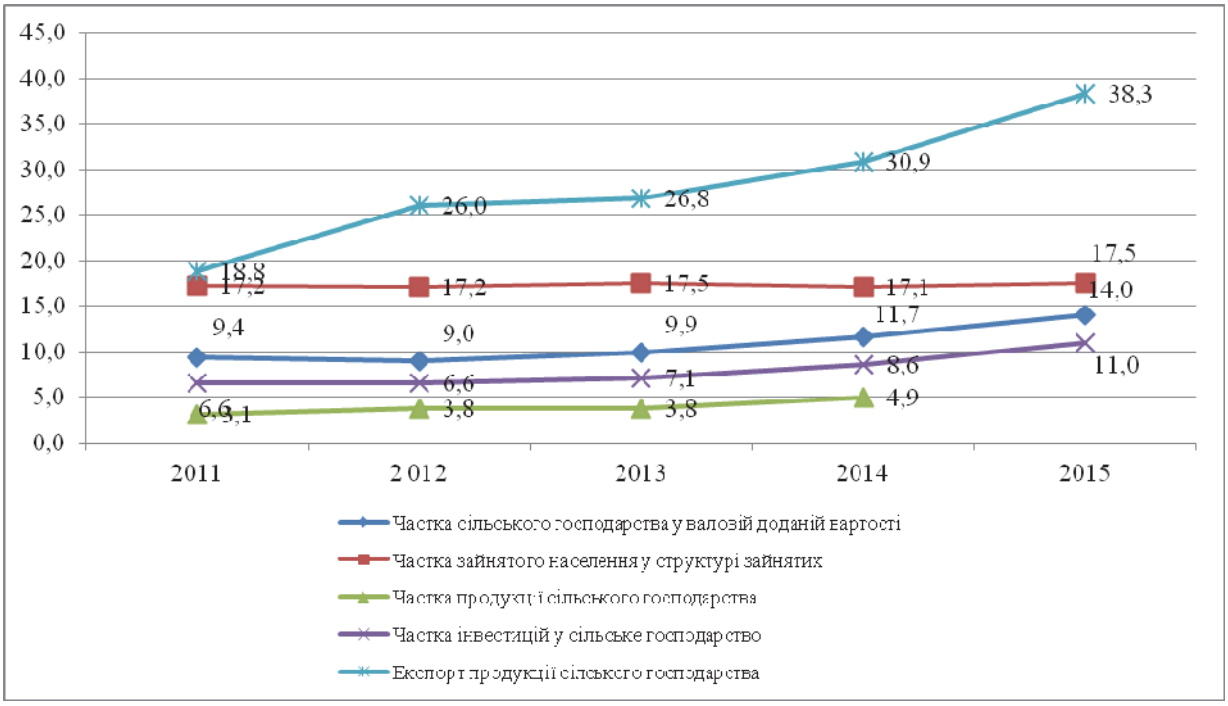

Рис. 1. Роль сільського господарства в економіці України, %

Водночас, єдиного трактування сутності бюджетно-податкових важелів регулювання розвитку сільського господарства не визначено Так, Н. А. Шикіна та І. В. Мамонтова [1] розглядають бюджетно-податкові важелі в макроекономічному аспекті як засоби дії відповідних методів бюджетно-податкової (або фіскальної) політики, регулювання як сукупного попиту, так і сукупної пропозиції. Таке трактування не дає змоги визначити склад і значення бюджетно-податкових важелів для конкретної галузі економіки, визначаючи тільки їх макроекономічну роль.

Боронос В. Г. [2] розглядає бюджетно-податкові важелі як інструменти реалізації бюджетно-податкової політики, за допомогою яких органи державної влади можуть впливати на формування й використання фінансового потенціалу держави. До групи бюджетних важелів відносять бюджетні видатки і бюджетний дефіцит, а до податкових – пільги, ставки, санкції. Але таке визначення не передбачає використання бюджетно-податкових важелів для стимулювання підприємницької діяльності.

Григораш О. В. визначає бюджетно-податкові важелі як сукупність інструментів впливу держави на розвиток підприємництва з метою регулювання господарської діяльності та нарощування бюджетних доходів [3], що дозволяє розглядати їх дію на макрорівні.

З огляду на вищевикладене вважаємо, що бюджетно-податкові важелі стимулювання сільського господарства варто розглядати, перш за все, як складову фінансового механізму управління розвитком підприємств галузі, яка через використання двох взаємодоповнюючих компонентів дозволяє здійснювати державну підтримку галузі залежно від фази економічного циклу в якій вона перебуває. Це може реалізуватися або шляхом здійснення прямого бюджетного інвестування або через застосування податкових важелів, що дає змогу скоротити прямі бюджетні витрати. Формалізовано складові бюджетно-податкових важелів наведено на рис. 2.

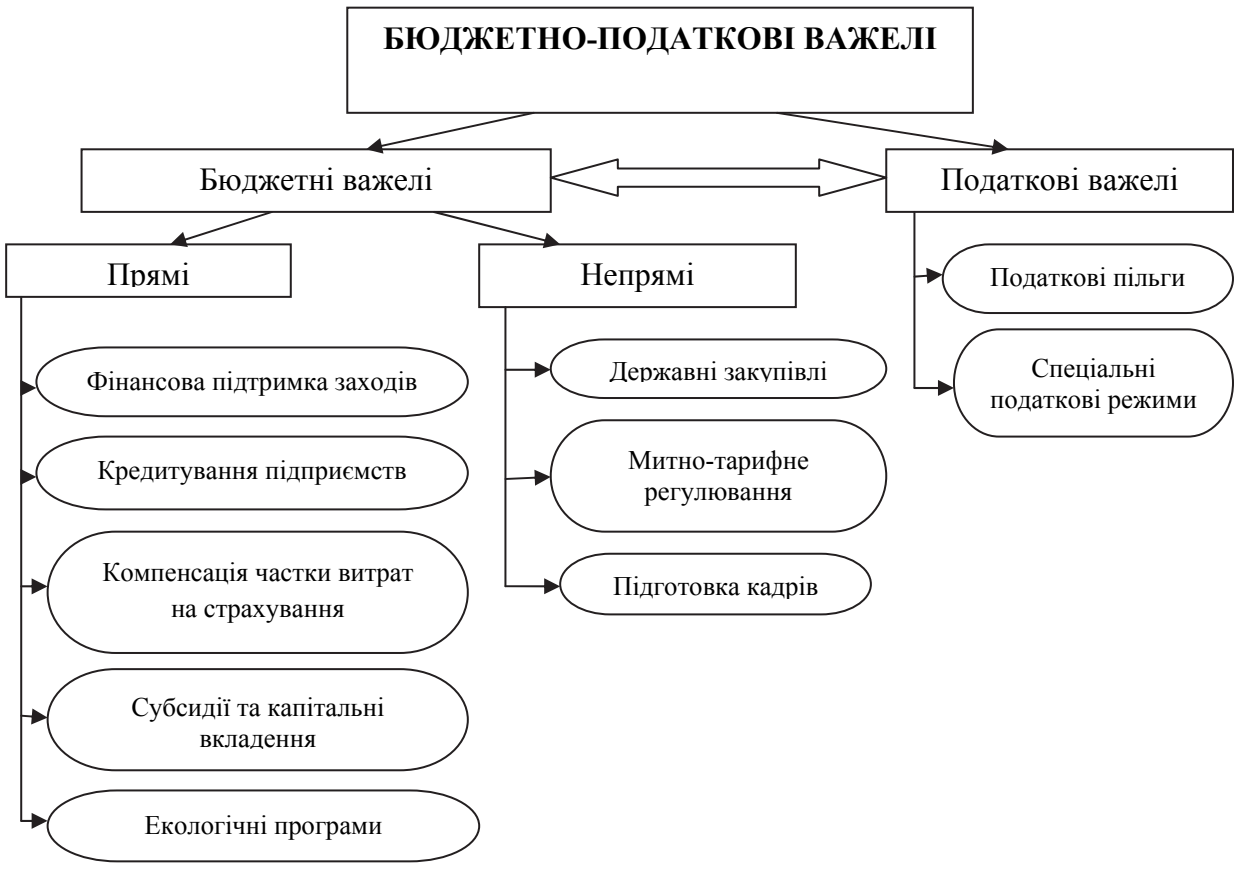

Рис. 2. Склад бюджетно-податкових важелів стимулювання розвитку сільського господарства

Бюджетні та податкові важелі є важливими елементами механізму впливу держави на економічні процеси. Тому державна політика при їх застосуванні повинна бути чіткою, послідовною та спрямованою на досягнення високих результатів та ефективності (рис. 3).

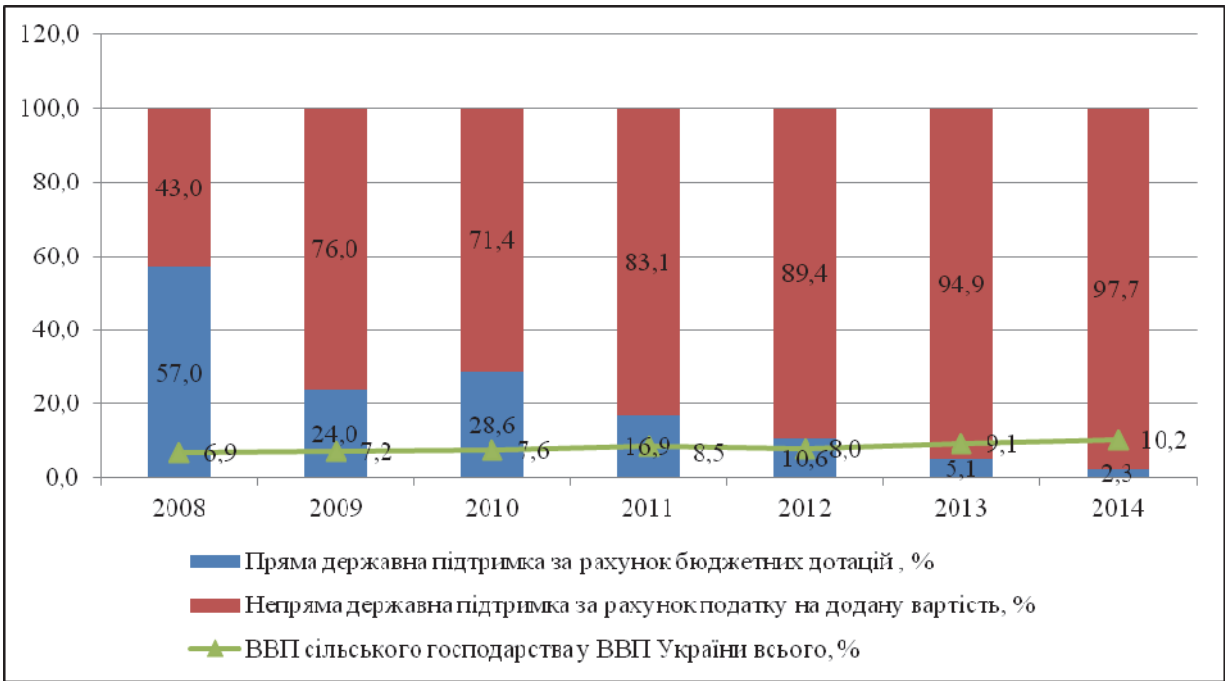

Рис. 3. Динаміка частки ВВП сільського господарства та структури його бюджетно-податкової підтримки за 2008–2014 роки*

*Розраховано автором за даними [4].

Як свідчить аналіз даних рис. 3, структура бюджетно-податкової підтримки сільського господарства протягом 2008-2014 років зазнала кардинальних змін. Загальний розмір прямої бюджетної підтримки галузі зріс майже на 73%, тоді як внутрішній валовий продукт сільського господарства за аналізований період зріс на 146,4 %. Це дає змогу зробити висновок, що бюджетні втрати за рахунок прямого фінансування і непрямої підтримки мають високий рівень окупності. Щодо темпів приросту прямої бюджетної підтримки, то протягом аналізованого періоду вона скоротилася на 31%, а непряма бюджетна підтримка за рахунок податку на додану вартість зросла майже в чотири рази.

Порівняння динаміки бюджетної підтримки з динамікою пільгового оподаткування свідчить про те, що бюджетно-податкове стимулювання здійснюється за принципом компенсаційного заміщення. Оскільки бюджетна підтримка передбачає пряме фінансування, то в кризові роки в умовах гострої дефіцитності бюджету уряд відмовляється від здійснення фактичних видатків бюджету на підтримку і застосовує натомість пільгове оподаткування, що являє собою також втрати бюджету, але через ненадходження потенційних податкових надходжень.

Але, враховуючи євроінтеграційні процеси, в які активно включилася Україна, становить інтерес проведення оцінки бюджетно-

податкової підтримки сільського господарства для її порівняння з іншими країнами світу. Так, організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) для оцінки державної підтримки використовує показники, які базуються на порівнянні внутрішніх цін на продукцію сільського господарства зі світовими цінами:

– оцінка підтримки виробників сільськогосподарської продукції (PSE);

– оцінка підтримки споживачів сільськогосподарської продукції (CSE);

– оцінка сукупної підтримки сільського господарства (TSE).

Показник оцінки підтримки виробників сільськогосподарської продукції (PSE) використовується для визначення рівня субсидування або оподаткування виробників, тобто характеризує грошову вартість валового перерозподілу ресурсів від споживачів і платників податків на підтримку сільськогосподарських товаровиробників у результаті реалізації державної політики підтримки. PSE розраховується шляхом порівняння цін виробника біля «воріт ферми» зі світовими цінами, переведеними в національну валюту. Позитивне значення між цінами свідчить про підтримку виробника, негативне –про його оподаткування (рис. 4).

За даними ОЕСР [5], останніми роками державна підтримка виробників в Україні була негативною. У 2015 р. вона дещо збільшилася, порівняно з 2014 р, але залишалася негативною (на рівні мінус 7% валового доходу галузі). Однією з причин такої ситуації є оподаткування аграрного експорту й преференції щодо оподаткування імпорту.

У той час, як у країнах Європейського союзу рівень підтримки виробників у 2015 р. становив 18,9 %, а в середньому у країнах ОЕСР – 17,1 %, відзначається стійка тенденція до скорочення такої підтримки. Протягом 2000–2015 років вона скоротилася на 15,1 і 13,9 відсоткових пункта відповідно.

Ще одним із показників державної підтримки галузі є номінальний коефіцієнт захисту (NPC), який виражає співвідношення внутрішніх і світових цін: якщо його значення більше за 1, то держава підтримує виробника, якщо менше за 1, то не підтримує. Середнє значення коефіцієнта захисту за 2013–2015 роки становить 0,88, отже, в Україні держава недостатньо підтримує аграрну галузь.

Наступним показником, що дає змогу визначити державну політику стимулювання галузі, є оцінка підтримки споживачів сільськогосподарської продукції (CSE), що визначає грошову вартість перерозподілу ресурсів до або від споживачів сільськогосподарської продукції. Для цього внутрішні ціни на продукцію галузі порівнюються зі світовими: позитивне значення розриву свідчить про підтримку вітчизняного споживача, негативне – про його оподаткування (рис. 5).

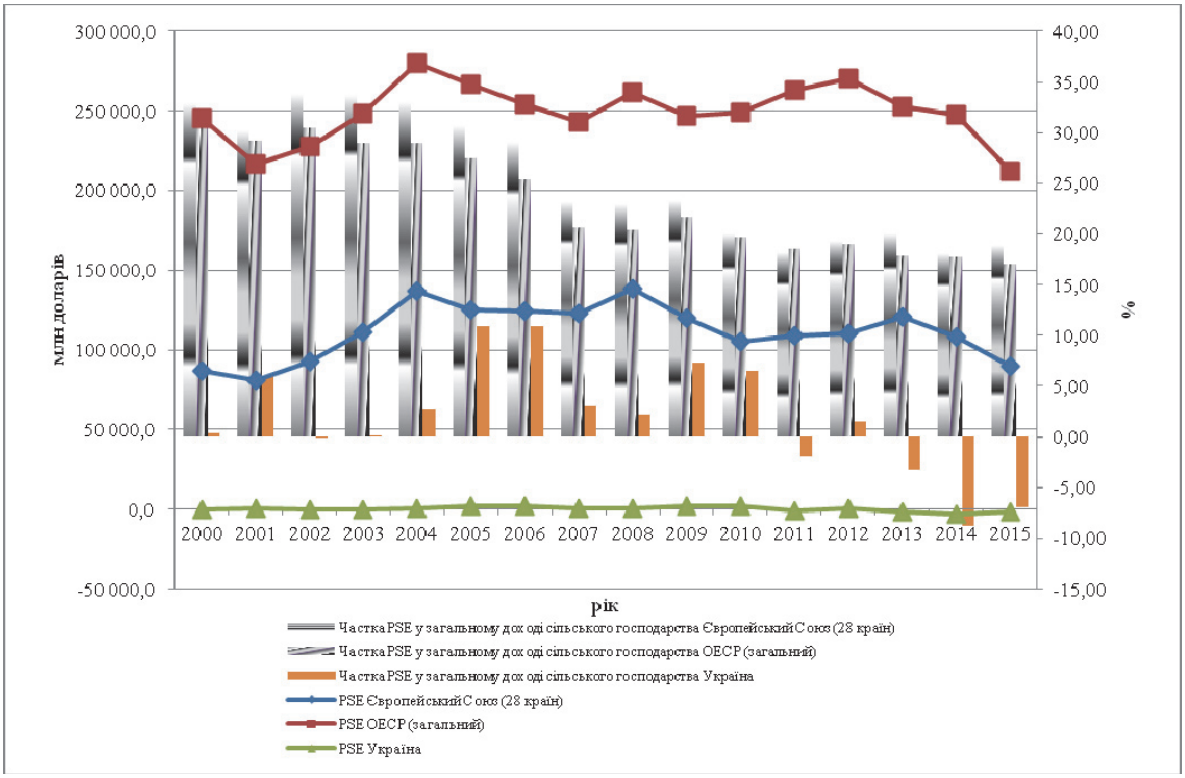

Рис. 4. Динаміка підтримки виробників сільськогосподарської продукції (PSE)

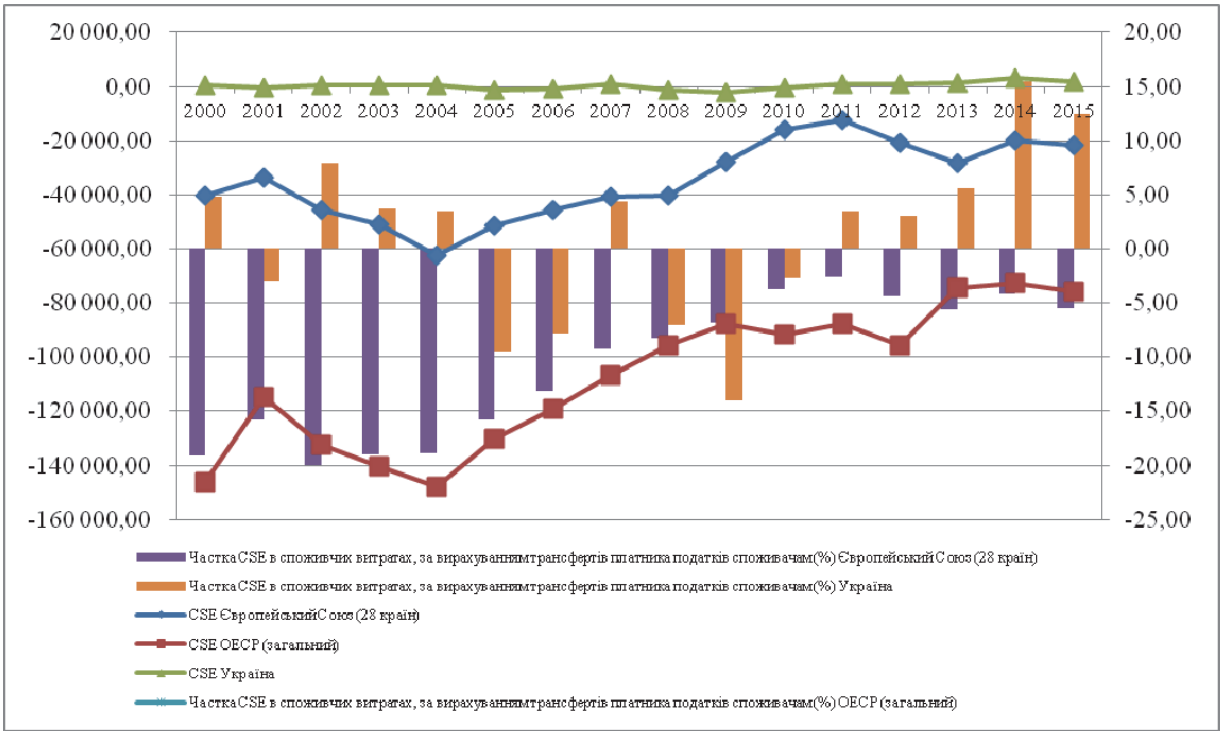

Рис. 5. Динаміка підтримки споживачів сільськогосподарської продукції (CSE)

Як свідчать дані, наведені на рис. 5, в Україні підтримка споживачів сільськогосподарської продукції має позитивну динаміку (на відміну від країн Європейського союзу і ОЕСР). Показники PSE і CSE є взаємозалежними: якщо є підтримка споживачів, то вона здійснюється за рахунок виробників сільськогосподарської продукції.

Проте найбільш повне уявлення про спрямування протекціоністських заходів держави дає загальна оцінка підтримки (TSE), яка визначає загальну суму трансфертів, що отримує сільське господарство від платників, споживачів та втрати бюджету. Крім абсолютного розміру, розраховується % TSE, який дає змогу визначити частку загальних трансфертів сільському господарству у внутрішньому валовому продукті.

Дослідження динаміки підтримки сільського господарства в Україні свідчить про наявність значних коливань його значень і від'ємне значення впродовж 2013–2015 років, причиною чого стала непослідовна політика регулювання аграрної сфери (рис. 6).

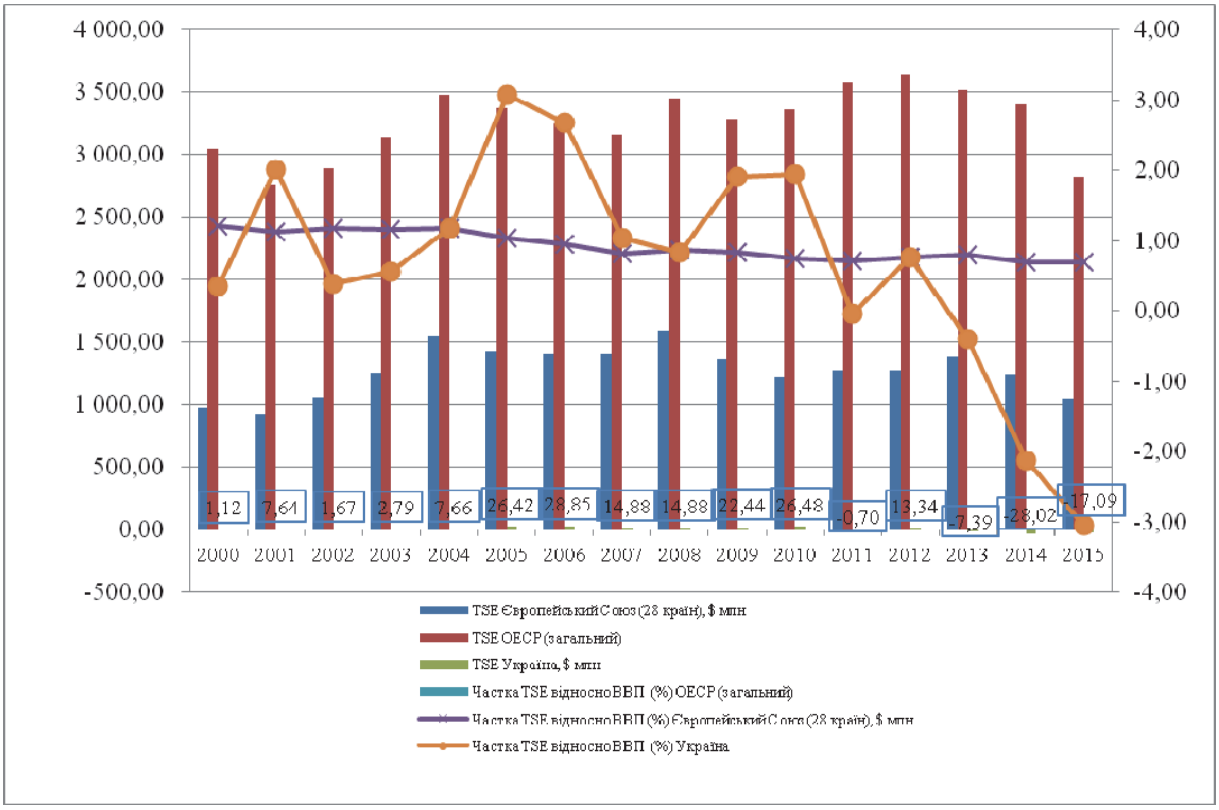

Рис. 6. Динаміка загальної підтримки продукції (TSE)

У країнах Європейського союзу обсяги трансферів сільському господарству також мають загальну тенденцію до зниження, таку саму динаміку показує частка сукупної підтримки у ВВП, хоча вона залишається позитивною і в 2015 р. становила 0,7 %, тоді як у нашій країні досягла найнижчого за аналізований період показника -3,35 % ВВП.

Методологією ОЕСР для оцінки ефективності державного регулювання галузі передбачається визначення складових сукупного

рівня підтримки. Наведені на рис. 7 дані свідчать, що в Україні трансферти від платників податків перевищують обсяг коштів, які отримуються за рахунок інших джерел. І, як свідчить наведена динаміка, ситуація має стійку негативну тенденцію до скорочення рівня підтримки вітчизняного аграрного виробництва.

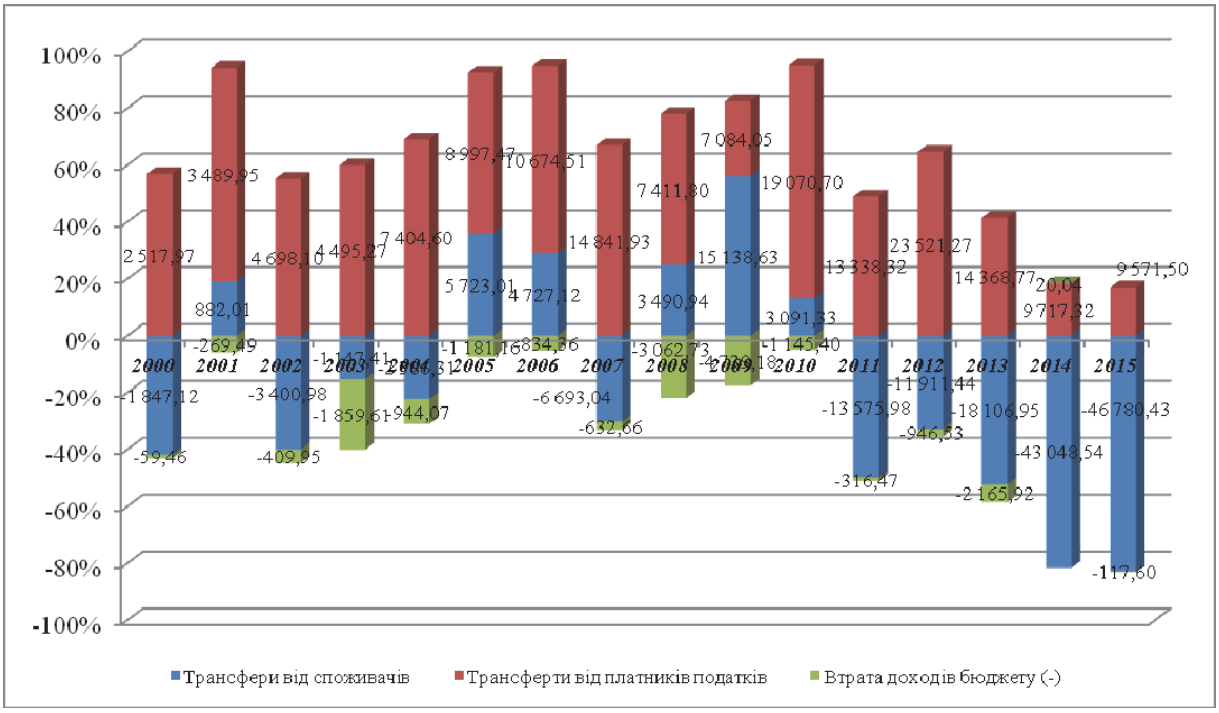

Рис. 7. Складові сукупної підтримки сільського господарства в Україні, $ млн.

Водночас, наведена на рис. 8 оцінка складових сукупної підтримки в країнах Європейського союзу також свідчить про переважання трансфертів від платників податків, проте є й така складова підтримки, як трансферти від споживачів. Також варто відзначити скорочення загального рівня державної підтримки галузі сільського господарства в країнах ЄС.

Отже, рівень і заходи державної підтримки сільського господарства мають особливе значення для успішного розвитку України, адже дають змогу забезпечити підтримку життєдіяльності суспільства. Крім того, сільське господарство підвищує ефективність національного господарства за рахунок забезпечення зайнятості сільського населення, що дає змогу знизити соціальну напруженість.

Висновки і перспективи. Отримані результати дають змогу зробити висновок, що державна підтримка галузі сільського господарства повинна включати не тільки бюджетно-податкове стимулювання розвитку галузі, а й створення умов, що забезпечують її ефективне функціонування та конкурентоспроможність.

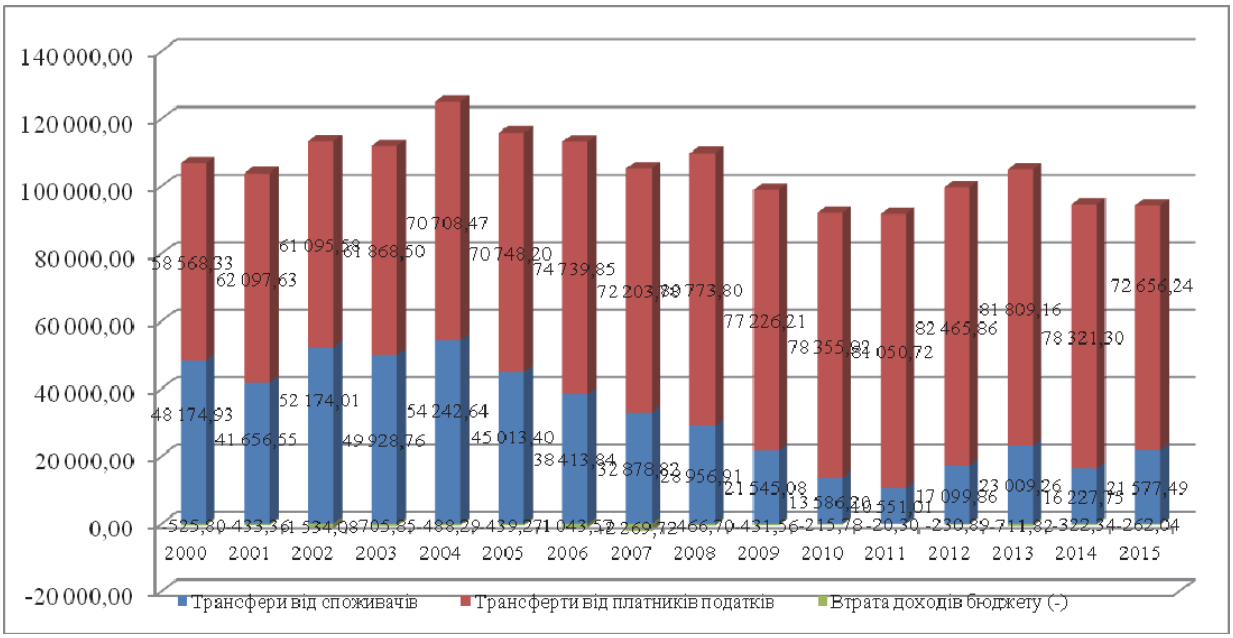

Рис. 8. Складові сукупної підтримки сільського господарства в країнах ЄС, $ млн.

Проведений аналіз свідчить про наявні значні відмінності державного патерналізму в Україні, країнах Європейського союзу та країнах Організації економічного співробітництва й розвитку. На сьогодні характерною є загальна тенденція скорочення державної підтримки сільського господарства, проте в Україні, крім того, що ці заходи є мінімальними, вони характеризуються неефективністю. Тобто, галузь має розвиток не завдяки, а всупереч заходам державного регулювання: трансферти від споживачів, які в результаті аграрної політики субсидуються державою, не перекривають від'ємних трансферів з інших джерел та перерозподіляються не на користь підтримки галузі. Водночас, у країнах ЄС основним джерелом ресурсів для державної підтримки аграрного сектору є кошти платників податків.

Світовий досвід доводить, що отримання сільським господарством державної підтримки не здійснюється лише через фінансування бюджетних програм. Важливим є також забезпечення виробниками внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію на рівні світових, що сприятиме невилученню коштів з аграрного сектору і забезпечить його достатню державну підтримку.

Список літератури

1. Шикіна Н. А. Бюджетно-податкові важелі як інструмент розвитку економіки / Н. А. Шикіна, І. В. Мамонтова // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1. – С. 345–348.

2. Боронос В. Г. Вплив бюджетних важелів на фінансове забезпечення розвитку території / В. Г. Боронос // Mechanism of Economic Regulation. – 2013. – № 1. – С. 196–206.

3. Григораш О. В. Державна підтримка та бюджетно-податкові важелі стимулювання розвитку малого підприємництва / О. В. Григораш // Ефективна економіка. – 2015. – № 12. – С. 345–348.
4. Державний Комітет Статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm#country
6. Шолойко А.С. Державна фінансова підтримка розвитку сільського господарства : наукове видання / А. С. Шолойко. – К. : КОМПРИНТ, 2013. – 128 с.
7. Тулуш Л. Д. Непряма фінансова підтримка розвитку агропромислового виробництва через податкові механізми / Л. Д. Тулуш // У кн. : Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наукове видання. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 342 с.
8. Дем'яненко М. Я. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК : монографія [Дем'яненко М. Я., Саблук П. Т., Скупий В. М. та ін.] ; за ред. М. Я. Дем'яненка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 .

References

1. Shykina, N. A. (2013). Budget and tax leverage as an instrument of economic development / N. A. Shykina, I. V. Mamonova // Mammoth sustainable economic development, 1, 345–348.
2. Boronos, V. G. (2013). Influence budget instruments for financial support of area / V. G. Boronos // Mechanism of Economic Regulation, 1, 196–206.
3. Grigorash, O. V. (2015). State support budget and taxinstrumentstostimulatesmallbusinessdevelopment / O. V. Grigorash // EfficientEconomy, 12, 345–348.
4. The State Statistics Committee of Ukraine [Electronic resource]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/
5. [Electronic resource]. Available at: http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm#country.
6. Sholoyko, A. S. (2013). State financial support for agricultural development, scientific publications / A. S. Sholoyko. – K.: CPU "KOMPRYNT", 128.
7. Tulush, L. D. (2011). Indirect financial support of agriculture production through tax mechanisms / In .: Organizational-economic modernization of the agricultural sector, scientific publication. - K .: NNC IAE, 342.
8. Demyanenko, M. J. (2011). Public policy financial support of the agricultural sector AIC: monograph [M. J. Demyanenko, Sabluk P. T., V. M. Miser etc.]; ed. M. Y. Dem'yanenka. – K: NNC IAE, 372.

ТЕНДЕНЦИИ БЮДЖЕТНО-НАЛОГОВОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В УКРАИНЕ

И. И. Долженко

Аннотация. *Проанализированы основные тенденции развития бюджетно-налогового стимулирования производителей сельскохозяйственной продукции в Украине, странах Европейского союза и*

ОЭСР. Определены основные направления такой поддержки и меры по ее усовершенствованию.

Ключевые слова: сельское хозяйство, бюджетно-налоговые рычаги, оценка поддержки производителей сельскохозяйственной продукции; оценка поддержки потребителей сельскохозяйственной продукции (CSE) оценка совокупной поддержки сельского хозяйства (TSE)

TRENDS FISCAL PROMOTION OF AGRICULTURE IN UKRAINE

I. I. Dolzhenko

Abstract. *The basic trends of fiscal stimulation of agricultural products in Ukraine, the European Union and the OECD. The main focus areas of support and measures for its improvement.*

Keywords: agriculture, Budget and tax leverage, valuation support agricultural producers, Consumer assessment of agricultural products (CSE), estimate of total support to agriculture (TSE)

УДК 330.322.16

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВИХ ФОРМУВАНЬ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В. Б. ЗАХОЖАЙ, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів і кредиту
ПРАТ ВНЗ Міжрегіональна академія управління персоналом,
директор інституту міжнародної економіки та фінансів
ім. Святої Великої княгині Ольги
В. О. КОТЛЯРОВ, старший викладач кафедри фінансів і кредиту
ПРАТ ВНЗ Міжрегіональна академія управління персоналом

Анотація. *Визначено пріоритетні напрями для вкладення інвестицій в агропромислові підприємства, сформульовано завдання інвестиційної політики Київської області, визначено, що Україна залишається привабливою для інвестицій і, водночас, вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство. Проте порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос.*

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, агропромислові підприємства, агропромислові формування, євроінтеграційні процеси

© В. Б. Захожай, В. О. Котляров, 2016

ОЭСР. Определены основные направления такой поддержки и меры по ее усовершенствованию.

Ключевые слова: сельское хозяйство, бюджетно-налоговые рычаги, оценка поддержки производителей сельскохозяйственной продукции; оценка поддержки потребителей сельскохозяйственной продукции (CSE) оценка совокупной поддержки сельского хозяйства (TSE)

TRENDS FISCAL PROMOTION OF AGRICULTURE IN UKRAINE

I. I. Dolzhenko

Abstract. *The basic trends of fiscal stimulation of agricultural products in Ukraine, the European Union and the OECD. The main focus areas of support and measures for its improvement.*

Keywords: agriculture, Budget and tax leverage, valuation support agricultural producers, Consumer assessment of agricultural products (CSE), estimate of total support to agriculture (TSE)

УДК 330.322.16

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВИХ ФОРМУВАНЬ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В. Б. ЗАХОЖАЙ, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів і кредиту
ПРАТ ВНЗ Міжрегіональна академія управління персоналом,
директор інституту міжнародної економіки та фінансів
ім. Святої Великої княгині Ольги
В. О. КОТЛЯРОВ, старший викладач кафедри фінансів і кредиту
ПРАТ ВНЗ Міжрегіональна академія управління персоналом

Анотація. *Визначено пріоритетні напрями для вкладення інвестицій в агропромислові підприємства, сформульовано завдання інвестиційної політики Київської області, визначено, що Україна залишається привабливою для інвестицій і, водночас, вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство. Проте порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос.*

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, агропромислові підприємства, агропромислові формування, євроінтеграційні процеси

© В. Б. Захожай, В. О. Котляров, 2016

Актуальність. В усі часи продовольча політика відігравала значну роль в економіці будь-якої держави. Проблема забезпечення населення продуктами харчування, а отже, і розвиток сільського господарства, є для уряду однією з найважливіших при формуванні бюджету. На сьогодні інвестування є одним із головних важелів для успішного функціонування як окремого підприємства, так і держави в цілому.

Унаслідок глибокої кризи, пережитої агропромисловим комплексом, особливо цінними є іноземні інвестиції в цю складну, з тривалим строком окупності, сферу економіки. Зарубіжна практика та вітчизняний досвід ринкових перетворень [1] дозволяють сказати, що «запуск» інвестиційного процесу може й повинен початися з галузей, орієнтованих на кінцевий споживчий попит, насамперед, із сільськогосподарського виробництва, харчової й легкої промисловості, тобто з тих галузей, які зазнали найбільшого спаду виробництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед наукових праць, присвячених зазначеним проблемам, слід виокремити дослідження вітчизняних вчених: І. О. Бланка, Л. В. Молдаван, П. Т. Саблука, Т. В. Мацибори, С. В. Мочерного, В. М. Гейця, А. М. Кандиби, С. І. Пирожкова, С. І. Соколенка, А. І. Сухорукова, В. М. Трегобчука, М. С. Герасимчука, А. Ф. Гойка, А. С. Філіпенка, А. Е. Юзефовича, С. М. Кваші, І. І. Лукінова, В. І. Губенка, Я. А. Жаліла. Поміж зарубіжних науковців необхідно відзначити праці Є. В. Балацького, Булатова, М. Портера, В. Є. Рибалкіна, Р. Вернона, Ч. Кіндельбергера, В. М. Коллонтай, М. М. Лівенцева, С. Ліндера, П. Мозіаса, Е. Хекшера, Б. Оліна, С. Робока, П. Самуельсона, В. Леонтьєва, К. Сіммондса, Л. Уелса, І. П. Фамінського. Питання стану інвестиційної діяльності агропромислових підприємств розглянуте широким колом вітчизняних та зарубіжних учених, однак сучасна політико-економічна ситуація потребує подальшого поглибленого вивчення проблем залучення інвестицій в агропромислові підприємства Київської області.

Мета дослідження – висвітлення сучасних тенденцій та перспектив інвестиційної діяльності агропромислових формувань Київської області в розрізі євроінтеграційих процесів.

Результати дослідження та їх обговорення. Агропромисловий сектор України потребує інвестування оскільки він є стратегічною областю економіки держави, яка характеризує обсяги пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, формує валютні прибутки держави за рахунок експорту, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій. Сільське господарство є базою для розвитку інших галузей економіки, що забезпечує продовольчу безпеку всередині країни, вирішує питання зайнятості населення, і стимулює стратегічний розвиток регіону. Активна інвестиційна діяльність в аграрному секторі сприяє збільшенню обсягів сільськогосподарського виробництва, підвищенню прибутковості аграрних підприємств, розширенню їх виробничої діяльності та, як результат, створенню додаткових робочих місць на селі, а також на промислових

підприємствах, зростанню рівня задоволення споживчих потреб населення всієї країни й поліпшенню розвитку соціальної сфери села. [2]

В умовах дефіциту фінансових і матеріальних ресурсів для забезпечення подальшого розвитку галузей агропромислового комплексу України потрібні значні інвестиції. За обмеженості внутрішніх джерел вагомим чинником фінансового забезпечення, техніко-технологічного оновлення та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва може стати іноземний капітал як основний канал надходження інновацій. Проте обсяги залучення іноземних інвестицій в аграрне виробництво залишаються нині незначними, що зумовлено несприятливими політичними, соціально-економічними та екологічними чинниками. Аграрний сектор України стає привабливим для іноземних інвесторів. За підрахунками фахівців, агропромисловому комплексу необхідно близько 20 млрд дол., проте за останні 18 років надійшло лише 2,5 млрд дол. [3].

За даними Держстату, у 2015 р. в економіку України іноземні інвестори вклали 3763,7 млн дол. США та вилучено 891,3 млн дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Зменшення капіталу за рахунок переоцінки, втрат та перекласифікації, за даними Держстату, за цей період становить 5245,8 млн дол. США.

Рис. 1. Обсяг залучених із початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 31.12.2015 року становив 43371,4 млн дол. США*

*Джерело: [4].

До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 83,0% від загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 11 744,9 млн дол. США, Нідерланди – 5610,7, Німеччина – 5414,3, Російська Федерація –

3392,1, Австрія – 2402,4, Велика Британія – 1852,5, Вірґінські Острови (Брит.) – 1798,9 США, Франція – 1528,1, Швейцарія – 1364,2 та Італія – 972,4 млн дол. США [4].

Провідними сферами економічної діяльності, за обсягами залучення капітальних інвестицій, у 2015 р. залишаються: промисловість 55,4 млрд грн, будівництво – 24,7 млрд грн, інформація та телекомунікації 17,6 млрд грн, сільське, лісове та рибне господарство – 17,2 млрд грн, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 12,7 млрд грн.

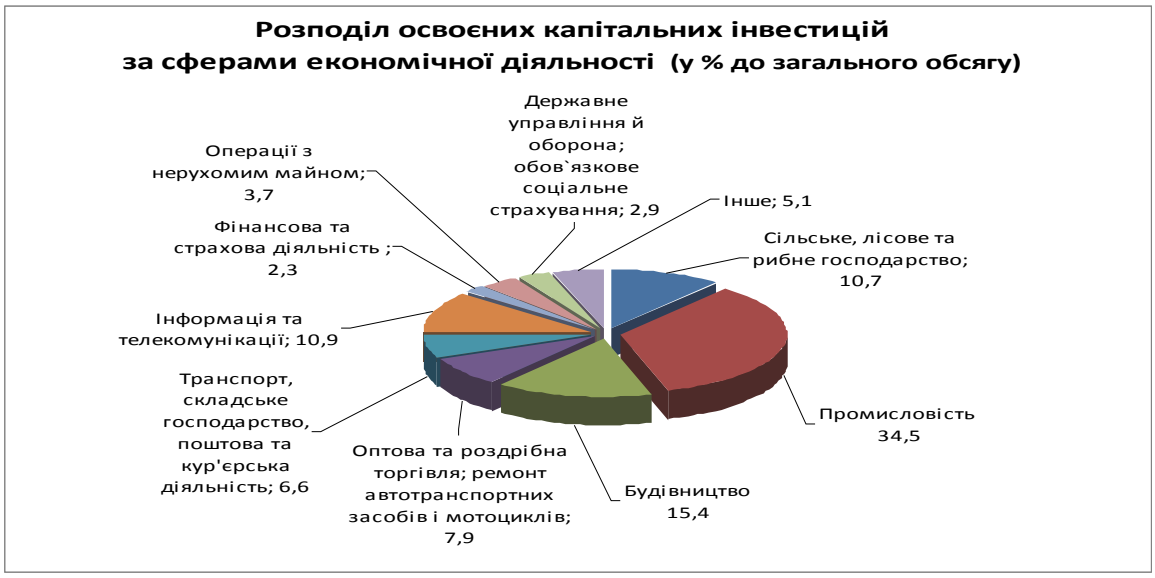

Рис. 2. Розподіл освоєних капітальних інвестицій за сферами економічної діяльності (у % до загального обсягу)*

*Джерело: [4].

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких у 2015 р. освоєно 69,3% капіталовкладень.

Частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень становила 8,8%.

За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 4,4% капітальних інвестицій. Частка коштів іноземних інвесторів становила 3,9% від усіх капіталовкладень, частка коштів населення на будівництво житла – 11,6%. Інші джерела фінансування становлять 2,0%.

Отже, Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство й порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос в Україні.

У рейтингу інвестиційної привабливості країн світу International Business Compass за 2015 р., опублікованому компанією BDO, Україна за рік піднялася на 20 позицій.

Рис. 3. Розподіл капітальних інвестицій за джерелами фінансування, %*

*Джерело: [4].

Україна в рейтингу розташовується на 89-му місці і входить до переліку країн, що показали найкраще зростання за рік, нарівні з Білоруссю і Латвією. У 2014 р. наша країна займала 109-те місце.

У рейтингу легкості ведення бізнесу, що його укладає Світовий банк, Україна посіла 83-тє місце і покращила свої позиції на 4 пункти, порівняно з минулим роком.

У доповіді Doing Business 2016 відзначається, що ключовою реформою, яка сприяла підвищенню рейтингу України, є спрощення реєстрації бізнесу. Так, у сфері реєстрації підприємств Україна посіла 30-те місце та покращила свої позиції на 40 пунктів, порівняно з минулим роком. В Україні скорочено час на реєстрацію підприємства платником податків та скасовано збір за державну реєстрацію бізнесу [4].

Для підприємств аграрного сектору України однією з головних проблем є залучення інвестиційних та інноваційних ресурсів. Більша кількість матеріальних і нематеріальних необоротних активів надходить на підприємство внаслідок здійснення капітальних інвестицій, які, по суті, є сукупністю витрат на придбання або створення цих активів. На сільгосппідприємствах в окрему групу капітальних інвестицій виділяють ще й витрати на закладання й вирощування багаторічних насаджень, меліорацію та іригацію земель [5]. Залучення інвестиційних ресурсів в аграрну економіку країни шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату, включаючи питання законодавчого забезпечення гарантій збереження капіталу і оподаткування, мають вагоме практичне значення.

Інвестиції – «локомотив» розвитку Київської області. Останнім часом регіон стає дедалі привабливішим для інвестування. Будь-який інвестор, перш ніж інвестувати кошти в підприємства Київщини та пропонувати свої проекти, буде оцінювати економічний потенціал регіону, географічне положення, основні показники діяльності великих

підприємств і т. д. Для залучення іноземних інвестицій та сприяння розвитку вже створених підприємств запроваджено практику тісної співпраці місцевих органів виконавчої влади з об'єднаннями підприємців та окремими керівниками суб'єктів господарської діяльності.

Київська область має високо розвинене сільськогосподарське виробництво. За обсягами основних видів сільськогосподарських культур Київська область займає одне з провідних місць серед інших регіонів України. Кліматичні умови сприяють вирощуванню в Київській області переважної більшості сільськогосподарських культур Європи, зокрема зернових (пшениці, ячменю, кукурудзи, гречки, проса), цукрових буряків, льону, картоплі, овочів, плодів, ягід, кормових культур, утриманню великої рогатої худоби молочного та м'ясного виду, свиней, птиці, розвитку вівчарства. Найбільшими агропромисловими підприємствами Київської області є:

- ТОВ СП «Нібулон» (Переяслав-Хмельницький, Тетіївський райони);
- ТОВ "Комплекс Агромарс" (Вишгородський район);
- ФГ «Кегичівське» (Васильківський район);
- ПАТ "Яготинський маслозавод" (Яготинський район);
- ТОВ «Баришівська зернова компанія» (Баришівський район);
- ДП НДВАК «Пуща-Водиця» (Києво-Святошинський район);
- ТОВ «Нива Переяславщини» (Переяслав-Хмельницький район);
- ТОВ «Українська молочна компанія» (Згурівський район);
- ПАТ «Переяславський ЄКХП» (Переяслав-Хмельницький район);
- ПАТ «Миронівський хлібопродукт» (Миронівський район);
- ПАТ «Монделіс Україна» (Вишгородський район);
- ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» (Білоцерківський р-н);
- Оптовий ринок сільськогосподарської продукції «Столичний» (Києво-Святошинський район) [6].

Більша кількість матеріальних і нематеріальних необоротних активів надходить на підприємство внаслідок здійснення капітальних інвестицій, які, по суті, є сукупністю витрат на придбання або створення цих активів. На сільгосппідприємствах в окрему групу капітальних інвестицій виділяють ще й витрати на закладання і вирощування багаторічних насаджень, меліорацію та іригацію земель.

Залучення інвестиційних ресурсів в аграрну економіку країни шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату, включаючи питання законодавчого забезпечення гарантій збереження капіталу і оподаткування, мають вагоме практичне значення.

Таким чином, враховуючи інвестиційний потенціал регіону, формування та реалізація інвестиційної політики в Київській області передбачають здійснення таких заходів:

- доступна і повна інформація про об'єкти інвестування;
- критерії визначення переможців у разі тендерів за право;
- зрозумілий механізм оцінки вартості прав;
- державні заходи стимулювання і підтримки інвесторів.

SWOT- аналіз Київської області*

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
1. Вигідне географічне розташування області. 2. Інвестиційно-привабливий регіон України. 3. Значний транзитний потенціал та розвинена транспортна інфраструктура. 4. Сприятливі умови для ведення сільського господарства. 5. Висококваліфіковані трудові ресурси. 6. Ведеться база даних інвестиційних пропозицій області з метою залучення потенційних інвесторів.	1. Розділення території області р. Дніпро. 2. Значна протяжність області з півночі на південь. 3. Відсутність на території області технологічних парків, інноваційних фондів і компаній та агропромислових кластерів. 4. Низька зайнятість населення в сільській місцевості, відсутність робочих місць у невеликих містах та селищах.
Можливості (Opportunities)	**Загрози (Threats)**
1. Адаптація до сучасних європейських стандартів. 2. Вступ України до Європейського Союзу. 3. Розвиток альтернативної енергетики. 4. Впровадження електронного урядування. 5. Отримання міжнародної технічної допомоги. 6. Децентралізація та регіональний розвиток.	1. Політична і соціально-економічна нестабільність. 2. Загострення чи продовження воєнного конфлікту на сході. 3. Нестабільність курсу національної валюти. 4. Підвищення вартості всіх видів ресурсів. 5. Монополізація ринків, відсутність конкуренції. 6. Відтік робочої сили до Києва. 7. Значна частка тіньової економіки. 8. Складність процедур сертифікації та стандартизації товарів та послуг.

*Джерело: [4].

Відповідно до заданих умов, можна сформулювати такі завдання інвестиційної політики Київської області:

- підвищення загальної інвестиційної привабливості регіону;
- утворення нових робочих місць;
- розвиток інфраструктури області;
- формування здорового конкурентного середовища;
- підтримання сприятливого екологічного клімату в регіоні.

Безсумнівно, що процес інвестування в регіоні потребує управління. Основним принципом управління інвестиціями може бути створення централізованої системи, основними цілями якої будуть:

- стимулювання інвестиційної діяльності в регіоні;
- підвищення інвестиційної привабливості регіону.

У зв'язку з цим, система управління повинна будуватися по трьох основних напрямах.

1. Регіональні заходи: створення нормативно-правової бази для залучення інвестицій в регіон; створення регіонального фонду за страхування інвестицій; створення спеціалізованого регіонального органу по координації інвестиційної діяльності.

2. Корпоративні заходи: стимулювання створення інвестиційно-активних підприємств та поліпшення їх іміджу за межами регіону; підтримка перспективних підприємств.

3. Фіскальні заходи: інвестиційне податкове кредитування; реструктуризація взаємних боргів; нетарифне регулювання економічних відносин [5].

Основними умовами проведення розумної і привабливою для інвесторів політики є такі: Створення та реалізація такої системи заходів, яка в майбутньому дала б змогу підвищити інвестиційну привабливість агропромислових формувань Київської області й здійснити комплекс перетворень для підвищення своєї бюджетної ефективності.

Підбиваючи підсумок відзначимо, що основною перспективою інвестиційного розвитку Київської області – перетворення її в таку, що динамічно розвивається, інноваційно-активну, конкурентоспроможний, екологічно благополучний регіон, націлений на повномасштабний приплив інвестицій, які виступають основною рушійною силою розвитку області [3].

Зарубіжна практика і вітчизняний досвід ринкових перетворень дозволяють зробити висновок, що «запуск» інвестиційного процесу, що створює основу для стійкого зростання вітчизняного виробництва, може й повинен початися з галузей, орієнтованих на кінцевий споживчий попит, однією з яких є агропромисловий комплекс. На процес залучення інвестицій в АПК впливає ряд факторів, таких як:

- загальні фактори обмеження;
- фактори обмеження інвестиційного попиту;
- фактори обмеження інвестиційної пропозиції;
- недолік власних фінансових ресурсів;
- відсутність у цілому сприятливого інвестиційного середовища для інвесторів;
- невизначеність макроекономічної політики щодо АПК, у т. ч. неефективність цінової політики;
- інвестиційні ризики;
- низькі ціни на продукцію сільгоспвиробників;
- високий відсоток комерційного кредиту;
- відсутність механізму залучення приватного капіталу для використання інвестицій на основі запровадження відповідних нормативно-правових актів [1].

Висновки і перспективи. Отже, проведений моніторинг інвестиційної діяльності України, дає змогу виокремити пріоритетні

напрями для вкладення інвестицій в агропромислові підприємства, якими мають бути:

– високотехнологічне виробництво, що забезпечує глибоку переробку сировини та зниження енергоємності виробництва, поєднує високу додану вартість і інновації;

– виробництва і види діяльності, які базуються на використанні унікальних місцевих сировинних ресурсів, а також ті, які забезпечують екологічну безпеку області;

– кластери, що мають метою досягнення якісно нового рівня конкурентоспроможності агропромислової галузі на рівні конкретних регіонів області.

Список літератури

1. Лаготюк В. О. Проблеми і перспективи інвестування в аграрній сфері [Електронний ресурс] / В. О. Лаготюк. – Режим доступу : http://intkonf. org/lagotyuk-vo-megera-aa-vdovichen-aa-problemi-i-perspektivi-investuvannya-v-agrarniy-sferi/

2. Чуб Б. А. Инвестиционная стратегия корпорации на региональном уровне / Б. А. Чуб, А. В. Бандурин. – М., 1998. – 138 с.

3. Інвестиційна діяльність в Україні 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.google.com.ua/

4. Програма залучення інвестицій та поліпшення інвестиційного клімату в Київській області на 2016–2018 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://invest-koda.org.ua/programa_zaluchennja_investitsij_ta _polipshennja_investitsijnogo_klimatu_v_kijivskij_oblasti_na_2016_2018_roki

5. Карамушко Н. А. Інвестиційна привабливість АПК [Електронний ресурс] / Н. А. Карамушко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_ jrn/Soc_Gum/VSUNU/2011_7_2/Karamuschko.pdf

6. Борейко І. П. Оцінка інвестиційної діяльності підприємств аграрного сектору економіки / І. П. Борейко // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 74–80.

References

1. Lahotiuk, V. O. (2010). “Problems and prospects of investment in the agricultural sector” available at: http://intkonf.org/lagotyuk-vo-megera-aa-vdovichen-aa-problemi-i-perspektivi-investuvannya-v-agrarniy-sferi (Accessed 10 September 2016).

2. Chub, B. A. (1998). Investicionnaja strategija korporacii na regional'nom urovne [The investment strategy of the Corporation at the regional level], Moscov, Russia.

3. Investment activity in Ukraine (2015). “Staff report”. Available at: https://www.google.com.ua/.

4. The program of attraction of investments and improvement of investment climate in Kyiv region for the years 2016–2018 (2015). Available at: http://invest-koda.org.ua/programa_zaluchennja_investitsij_ta_polipshennja_. investitsijnogo_klimatu_v_kijivskij_oblasti_na_2016_2018_roki (Accessed 10 September 2016).

5. Karamushko, N. A. (2011). “The investment attractiveness of agriculture”. Available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VSUNU/2011_7_2/ Karamuschko.pdf (Accessed 10 September 2016).

6. Borejko, I. P. (2009). “Assessment of investment activity of the enterprises of agrarian sector of economy”, Ekonomika APK, 12, 74–80.

ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АГРОПРОМЫШЛЕННЫЫХ ФОРМИРОВАНИЙ КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

В. Б. Захожай,
В. О. Котляров

Аннотация. *Определены приоритетные направления для вложения инвестиций в агропромышленные предприятия, сформулированы задачи инвестиционной политики в Киевской области, определено, что Украина остается привлекательной для инвестиций, в то же время она не находится в стороне от мировых процессов, является достаточно интегрированной в мировое хозяйство однако нарушение макростабильности на внешних рынках имеет свое отражение.*

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, агропромышленные предприятия, агропромышленные формирования, евроинтеграционные процессы

TRENDS AND PROSPECTS OF INVESTMENT ACTIVITY OF THE AGRICULTURAL UNITS OF THE KIEV REGION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

V. B. Zahozhai,
V. O. Kotlyarov

Abstract. *The article identifies priority directions for investments in agricultural enterprises, stated objectives of the investment policy in the Kiev region, it was determined that Ukraine remains attractive for investment, at the same time, she is not aloof from the world processes, is sufficiently integrated into the world economy, however, the violation of macro stability in foreign markets is reflected.*

Keywords: investments, investment activity, agricultural enterprises, agro-industrial formation, the European integration processes

УДК 631.16:658

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТРЕНДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ

І. М. ЗЕЛІСКО, доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: innzel@mail.ru

Анотація. *Подано роль та значення фінансових ресурсів і фінансового забезпечення діяльності аграрних формувань. Виявлено поточні тенденції та проблемні аспекти фінансового забезпечення аграрних формувань України в умовах глобалізації. Запропоновано напрями поліпшення фінансового забезпечення аграрних формувань в умовах глобалізації.*

Ключові слова: глобалізація, фінансові ресурси, управління фінансовими ресурсами, фінансове забезпечення, аграрні формування, аграрні холдинги, аграрно-промислове виробництво

Основним мегатрендом розвитку сучасної світової економічної системи є глобалізація. Вона характеризується таким розвитком людської цивілізації, коли національні економіки вже не можуть нормально розвиватися в межах однієї держави, а міжнародні економічні зв'язки призвели до утворення транснаціональних корпорацій і глобальних (світових) ринків.

Основним вектором цивілізаційного розвитку нашої держави є євроінтеграція. Повноцінна участь України у глобалізаційних та євроінтеграційних процесах можлива за умови вибору оптимальної моделі та реалізації відповідного механізму взаємодії економіки України зі світовою економікою.

Для активної економічної інтеграції України, адаптації вітчизняних аграрних формувань до умов функціонування бізнесового середовища та підприємницької активності, що склалися в масштабах світової економіки, необхідним є формування й реалізація стратегії їх фінансового забезпечення в контексті трансформації економічних і фінансових відносин в Україні та з урахуванням глобалізаційних трендів світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфічним особливостям глобалізаційних процесів за умов трансформації національної економіки приділено значну увагу в наукових дослідженнях таких вчених як І. Бураковський, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Єрмолаєв.

Дослідженням проблем фінансового забезпечення аграрних формувань, становлення та розвитку аграрних холдингів приділено значну увагу в працях багатьох вчених. Заслуговують на особливу увагу дослідження проблемних аспектів функціонування агропромислових компаній

© І. М. Зеліско, 2016

В. Г. Андрійчука та фундаментальні наукові розробки П. Саблука щодо реформування аграрної сфери України на засадах розвитку інтеграційних процесів. Значний науковий і практичний інтерес становлять наукові праці С. Дем'яненка, в яких приділено увагу процесам становлення та розвитку аграрних холдингів в Україні, організаційно-правовим формам реформованих сільськогосподарських підприємств в Україні.

Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ процесів забезпечення фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання аграрної галузі України зробили видатні вчені економічної аграрної науки О. Гудзь та П. Стецюк. Їх фундаментальні ідеї, концепції та пропозиції збагатили економічну науку й наклали свій відбиток на осягнення суті означеної проблематики. Проте, потребує подальшого дослідження та систематизації проблема фінансового забезпечення діяльності аграрних холдингів у сучасному глобалізованому фінансовому середовищі.

Мета дослідження – виявлення сучасних тенденцій, проблемних аспектів та напрямів покращення фінансового забезпечення діяльності аграрних холдингів України за умов глобалізації світової економіки.

Матеріали і методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання соціально-економічних явищ, системний підхід і результати досліджень провідних наукових економічних шкіл. Застосовано логічний та історичний методи для відстеження еволюції поглядів на природу й економічну сутність фінансових ресурсів та абстрактно-логічний – для композиційного узагальнення результатів і формулювання висновків.

Результати дослідження та їх обговорення. Трансформаційні економічні та фінансові перетворення, що відбуваються в Україні, турбулентність світового фінансового ринку, глобалізаційні процеси визначають необхідність суб'єктів господарювання пристосуватися до мінливого економічного середовища з метою забезпечення конкурентоспроможного та фінансово стійкого функціонування.

Термін «глобалізація» походить від французького «global», що означає планетарний, всеосяжний та означає всеохоплюючий процес трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних, соціально-культурних взаємозв'язків та взаємозалежностей

Активна економічна глобалізація викликає суперечливе сприйняття її перспектив і наслідків, а це потребує чіткого усвідомлення та глибокого осмислення суті й механізмів соціально-економічних процесів, які відбуваються у світовому економічному просторі. Дані обставини є важливими для розуміння ролі глобалізаційних факторів у формуванні нової якості управлінської складової національних економічних систем [10, с. 58].

Економічна глобалізація супроводжується процесами інтеграції та інтернаціоналізації світового господарства. Тобто, відбувається перетворення світової економіки із сукупності національних економік, пов'язаних потоками товарів та капіталів, в єдину виробничу зону і єдиний ринок, в яких вільно перемішуються капітал, товари, послуги та робоча

сила. Економічна глобалізація здійснюється в декількох напрямах: глобалізація виробництва, глобалізація торгівлі, фінансова глобалізація, трансформація механізмів міждержавного регулювання світової економіки.

За сучасних умов конкурентоспроможною може бути лише та національна економіка, що найефективніше використовує можливості глобалізації. Аграрний сектор, як і інші сфери економіки, знаходиться під впливом глобалізації, міжнародних потоків капіталу та інвестицій, транснаціональних корпорацій [12, с. 27].

Аграрна сфера України є однією з провідних галузей національної економіки, яка має значні природні конкурентні переваги. Площа сільськогосподарських земель України найбільша в Європі – 41,5 млн га (70% від території країни), з них 32,5 млн га використовуються для вирощування сільськогосподарських культур. Розвитку аграрної сфери також сприяють близькість основних ринків збуту, транспортна інфраструктура (залізниця, дороги, порти), постійне зростання світового попиту на продовольчі продукти й альтернативну енергетику, а також наявність порівняно дешевих трудових ресурсів [1].

Фінансові ресурси є визначальним базисом процесу суспільного відтворення, становлення та економічного розвитку суб'єктів господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності. Фінансові ресурси аграрних формувань презентуються як грошові та інші ліквідні оборотні засоби, що нагромаджені й авансовані з власних, позикових і залучених джерел у господарську діяльність задля задоволення економічних потреб та інтересів власників та інших зацікавлених осіб.

Сутність управління фінансовими ресурсами аграрних формувань розглядається як система елементів організації, залучення, нагромадження, генерування, використання фінансових ресурсів, що забезпечують досягнення економічної мети функціонування та задоволення фінансових потреб власників та інших зацікавлених осіб. Управління фінансовими ресурсами аграрних формувань є вирішальним у забезпечені їх конкурентоспроможного, фінансово стійкого функціонування, зростання капіталізації та досягнення успіху на ринку.

Фінансове забезпечення діяльності аграрних холдингів знаходиться у нерозривному зв'язку з галузевою специфікою їх діяльності, що визначальною мірою впливає на особливості формування фінансових ресурсів, здійснення їх нагромаджень, напрями використання. Динамізм фінансових ресурсів у процесі функціонування аграрних формувань, їх багатогранна та різноаспектна економічна будова створюють чимало труднощів щодо забезпеченості та ефективного використання фінансових ресурсів за сучасних фінансових реалій як глобального, так і локального рівня.

Основою фінансового забезпечення діяльності аграрних формувань є фінансові ресурси, у всій різноманітності прояву їх сутності та значення. Заслуговує на увагу визначення фінансових ресурсів підприємств з точки зору ліквідності активів, яке запропоновано О. Є. Гудзь: «... фінансові

ресурси підприємства – це сукупність усіх високоліквідних наявних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства й призначені для виконання фінансових зобов'язань і розширеного відтворення» [4, с. 30]. Також фінансові ресурси презентуються з точки зору фінансового управління, головним завданням якого є забезпечення неперервності руху грошових потоків: «… фінансові ресурси підприємства (суб'єкта господарювання) – це його найбільш ліквідні активи, що забезпечують неперервність руху грошових потоків» [11, с. 46].

Таким чином, фінансове забезпечення діяльності аграрних формувань являє собою фінансові відносини, які відображують провідні траєкторії формування, генерування, нагромадження, трансформації та використання фінансових ресурсів для досягнення економічної мети функціонування. Цілком логічним є розуміння фінансового механізму діяльності аграрних формувань як системи елементів організації, пошуку, нагромадження, генерування, використання фінансових ресурсів та відповідних їм економічних важелів та інструментів, гармонійне поєднання яких дозволяє досягти позитивних фінансових результатів діяльності.

Необхідно виокремити фактори макроекономічного середовища, що впливають на фінансове забезпечення аграрних формувань: загальний економічний і фінансовий стан держави; природні та кліматичні умови господарювання; модель фінансових відносин у суспільстві; організаційна та функціональна структура фінансової системи; економічні відносини аграрних формувань з організаціями виробничої інфраструктури (підприємствами транспорту й зв'язку); економічні відносини аграрних формувань з державою щодо сплати податків, зборів, платежів; курс національної валюти; економічні відносини з фінансовими інституціями; рівень конкуренції в галузі. Виходячи з вищезазначеного, необхідно виокремити чинники впливу на параметри та структуру джерел формування фінансових ресурсів аграрних формувань України (табл. 1).

На функціонування аграрних формувань в Україні здійснюють негативні впливи: трансформаційна економічна розбалансованість; політична нестабільність; недосконалість бюджетної, податкової, цінової, кредитної політики; інфляція; постійні зміни нормативно-правової бази; значні коливання курсу національної валюти.

Фактори мікроекономічного середовища, що впливають на фінансове забезпечення аграрних формувань: економічні відносини між структурними підрозділами; фінансові очікування та економічна мета засновників, топ-менеджменту; організаційно-правова форма господарювання; сформована система організації, управління та контролю; наявність та використання ресурсного потенціалу; існуюча фінансова структура компанії; вибрана облікова політика та якість організації обліку.

Ринкові економічні трансформації, що відбулися в процесі реформування аграрної економіки України, глобалізаційні процеси в масштабах світової економіки супроводжувалися створенням великих аграрних компаній, які називають аграрними холдингами. Дем'яненко С. презентує аграрний холдинг як специфічну форму володіння акціонерним

капіталом, за якої материнська компанія, володіючи контрольним пакетом акцій інших підприємств, здійснює управління й контроль за їх діяльністю і завдяки цьому об'єднує їх в єдину організаційну структуру з відповідальними цілями і місією [5]. Їх діяльність набула значної ваги щодо адаптації аграрно-промислового виробництва до мінливої світової економіки, підвищення конкурентоспроможності та нарощування експортного потенціалу аграрної галузі, продовольчого забезпечення країни.

1. Чинники впливу на параметри та структуру джерел формування фінансових ресурсів аграрних формувань

Зовнішні чинники		Внутрішні чинники
Фактори	*Оцінка стану*	*Фактори*
Стан економіки	Нестабільний	Форма власності
Інфляційні процеси	Високі	Організаційно-правова структура
Державне регулювання	Недосконале	Кредитоспроможність
Податкова політика	Нестабільна	Мета і завдання діяльності
Ціни на продукцію	Низькі	Розмір кредиторської заборгованості
Ціни на фінансові ресурси	Високі	Обсяги виробництва
Ціни на матеріальні ресурси	Високі	Обсяги виручки
Платоспроможний попит	Низький	Прибутковість виробництва
Конкуренція на ринку	Висока	Обсяги амортизації
Фінансово-економічний стан споживачів	Низький	Резерви фінансових ресурсів
Рівень розвитку фінансового ринку та його інфраструктури	Низький	Ефективність управління
Галузева належність	Не сприяє	Фізичний і моральний знос основних засобів
Привабливість агробізнесу	Висока	Ефективність використання фінансових ресурсів
Потенціал агробізнесу	Високий	Конкурентоспроможність

Фінансові показники діяльності аграрних холдингів є індикатором результативності їх господарської діяльності й фінансових відносин, що склалися з іншими суб'єктами господарювання та фінансово-кредитними інституціями (табл. 2).

Так, показники рентабельності (ROE, ROA, ROS) у представлених аграрних холдингів мають достатньо високий рівень. Сприятливими є також мультиплікатори прибутковості (EV/ EBITDA, EV/ Revenue). Проте, порівняно з 2010–2012 роками, наявна тенденція до зменшення рівня фінансових результатів діяльності багатьох аграрних холдингів [2].

2. Фінансові результати діяльності аграрних холдингів України у 2014 році

Компанії	ROE, %	ROA,%	ROS,%	EV/ EBITDA	EV/ Revenue
МХП	26	11	20	4,9	1,6
Кернел	15	9	18	5,7	1,1
Астарта	24	14	23	2,3	1,3
Авангард	21	15	35	3,0	1,0

У 2015 р. 45 українських аграрних формувань отримали виручку близько 11 млрд дол США та контролювали 4,1 млн га сільськогосподарських земель. Активний розвиток аграрних холдингів, якій мав місце 10 років тому, супроводжувався зростанням їх земельних банків та концентрацією значних обсягів власних та арендованих земельних ресурсів, підготовкою до IPO або private placement [8]. Після дефолту аграрного холдингу «Мрія» та фінансових проблем, які виникли в інших аграрних холдингах, іноземні інвестори стали приділяти більше уваги фінансовій звітності та фінансовим результатам діяльності аграрних формувань в Україні (табл. 3).

3. Найбільші аграрні холдинги України у 2014 році

Компанії	Виручка, млрд грн	Прибуток, млрд грн	Активи, млрд грн	Оціночна вартість, млрд грн	Земельний банк, тис .га
Kernel	28,2	- 1,2	11	20	422
Ukrlandfarming	24,6	- 4,1	23,7	21,4	670
Нібулон	22,7	- 1,9	23	2,3	81
Миронівський хлібопродукт	21,8	- 6,5	35	3,0	360
Cargill Україна	10,8	1,6	4,7	5,2	70
Bunge Україна	7,0	0,7	4	6	75
Креатив Груп	6,9	- 4,4	8	1,9	35
ADM Україна	6,4	0,1	2,5	0,7	60
Louis Dreyfus Україна	5,1	0,9	0,9	2,5	50
Агротрейд	2,3	0,4	8	1,9	61

На українському ринку наявна невелика кількість аграрних формувань, що відповідають вимогам міжнародних фінансових інституцій: позитивна репутація власника компанії, наявність результатів міжнародного аудиту за декілька останніх років, досвід роботи на ринку України та наявність бізнес-плану, структура власного та залученого капіталу (65% та 35%), розуміння економічної та політичної ситуації в країні.

Українські аграрні холдинги сконцентрували та використовують у своїй діяльності значні обсяги земельних ресурсів, близько 15% площі земель сільськогосподарського призначення в Україні [7]. Порівняно з іншими аграрними формуваннями в Україні, це значні обсяги земельних ресурсів, проте аграрні холдинги в інших країнах використовують більші обсяги земельних ресурсів (табл. 4).

На відміну від українських аграрних холдингів, в Австралії, Аргентині та США аграрні холдинги спеціалізуються на тваринництві та значні площі земельних ресурсів використовують як пасовища для великої рогатої худоби. Також вони приділяють увагу рослинництву. Останніми роками наявна глобальна тенденція щодо купівлі сільськогосподарських угідь за невисоку ціну в Бразилії [8].

4. Найбільші аграрні холдинги світу за розміром земельного банку в 2015 році

Рейтинг	Назва компанії, країна	Земельний банк, млн га
1	S. Kidman & Co, Австралія	10,7
2	AACo (Australian Agricultural Company), Австралія	7
3	NAPCO (The North Australian Pastoral), Австралія	5,8
4	CPC (Consolidated Pastoral Company), дочірня компанія британської інвестиційоної Terra Firma, Австралія та Індонезія	5,6
5	Beidahuang Group, Китай	5,4
6	«Иволга-Холдинг», Росія та Казахстан	1,5
7	El Tejar, Аргентина	1,0
8	Cresud, Аргентина	1,0
9	«КазЭкспортАстык», Казахстан	1,0
10	NCH Capital, США	0,8

Аграрна галузь стала локомотивом української економіки та її потенціал залишається привабливим для міжнародних фінансових інституцій. Міжнародні фінансові інституції продовжують фінансувати позичальників, з якими мають позитивну співпрацю не один рік. Міжнародні фінансові організації (МФК, ЄБРР) надають кредитні ресурси аграрним холдингам на 7–15 років, західні банки кредитують з відсотковою ставкою LIBOR+ 6% річних [9].

Незважаючи на економічну та політичну нестабільність, низькі рейтинги компаній та країни в цілому, у 2015 р. українські аграрні холдинги залучили від Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) інвестиції на суму 315 млн дол. США, що в 2,6 раза перевищує обсяги фінансування з боку ЄБРР у 2014 р. та на 60% більше, ніж у докризовому 2013 р. Кредитні кошти було надано переважно великим аграрним холдингам з метою фінансування потреб в авансованому капіталі та на покращення логістичної інфраструктури. Найбільше фінансування отримала компанія «Нібулон» у сумі 130 млн дол. США для покриття сезонних потреб оборотного капіталу, а також ПАТ «Миронівський хлібопродукт», що отримав близько 85 млн дол. США на підтримку виробництва зернових та олійних культур, а також на закупівлю нового обладнання для землеробства [6].

Тенденція до збільшення фінансування українського аграрного сектору з боку ЄБРР спостерігалася на фоні загального скорочення обсягів фінансування України на 18% відносно 2015 р. Українські аграрні формування, на відміну від представників інших галузей національної економіки, зуміли довести свою життєздатність та інвестиційну привабливість у нинішніх умовах і подолали наслідки недавніх гучних банкрутств, які зіпсували репутацію аграрного сектору в очах інвесторів та фінансових установ.

Висновки і перспективи. Глобалізаційні процеси, що відбуваються у світі, стали важливим аспектом функціонування сучасної світової економіки та є потужною силою, що визначає майбутні вектори розвитку людства. Для активної економічної інтеграції України та адаптації вітчизняних аграрних формувань до вимог світового ринку, необхідно ефективно використовувати можливості глобалізації, враховувати глобалізаційні виклики, загрози та перспективи.

Виникнення й розвиток аграрних холдингів в Україні є закономірним результатом інтеграції економічних суб'єктів агропромислового виробництва, що відбувається під впливом інтеграційних процесів в аграрній галузі та глобалізаційних тенденцій світової економіки. Аграрні холдинги стали невід'ємною складовою українського агропромислового виробництва та потужним суб'єктом міжнародних фінансових відносин. Концентрація капіталу в аграрній галузі, процес укрупнення підприємств та пожвавлення інтеграційних процесів сприяли створенню й розвитку аграрних холдингів, які демонструють наявні переваги порівняно з іншими аграрними формуваннями у багатьох сферах, у тому числі у фінансовому забезпеченні.

Ринкові перетворення в аграрній економіці сприяли розширенню джерел формування та нарощуванню обсягів фінансових ресурсів аграрних холдингів.

Аграрні холдинги виявили достатню фінансову стійкість, незважаючи на наявні проблеми в умовах нестабільності світової економіки та внутрішніх економічних і фінансових трансформацій, порівняно з підприємствами інших галузей національної економіки.

Існують позитивні глобалізаційні тренди подальшого функціонування аграрної галузі та адекватного фінансового забезпечення діяльності аграрних формувань. Для цього аграрним формуванням необхідно сконцентруватися на: оптимізації виробництва і площ земельних ресурсів; прискоренні модернізації виробництва і поліпшені якості та сертифікації продукції відповідно до вимог і стандартів ЄС; ефективному використанні активів; інвестуванні в об'єкти інфраструктури та біоенергетику; соціальній відповідальності бізнесу та розвитку сільських територій.

Список літератури

1. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування. Інститут стратегічних досліджень Нова Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://newukraineinstitute.org/media/news/549/file/Agro%202015.pdf

2. Андрійчук В. Г. Проблемні аспекти регулювання функціонування агропромислових компаній / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – № 2. – 2014. – С. 5–21.

3. Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Ринкова економіка: основні поняття і категорії : навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008 – 263 с. – (Вища освіта XXI століття).

4. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія / О. Є. Гудзь .– К. : ІАЕ, 2007. – 578 с.

5. Дем'яненко С. І. Агрохолдинги в Україні: процес становлення та розвитку / С. І. Дем'яненко // Економіка України, 2009. – № 12. – С. 50–61.

6. Найбільші агрохолдинги України 2015[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ucab.ua/ua/ukab_proponue/doslidzhennya/largest_agriholdings_ of_ukraine_ 2015/

7. Рейтинг 20 найефективніших компаній України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// forbes.net.ua/ua/magazine/forbes/1399408-rejting-20-najefektivnishih-agrokompanij- ukrayini

8. Рейтинг репутації та фінансової надійності аграрних холдингів[Електронний ресурс]. – Режим доступу : . http://landlord.ua/reiting_reputacii-i-finansovoiy-nadezhnosti-agroholdingov/

9. Розвиток аграрних холдингових формувань та заходи з посилення соціальної спрямованості їхньої діяльності / [Лупенко Ю. О., Кропивко М. Ф., Малік М. Й. та ін.] ; за ред. М. Ф. Кропивка. – К. : Інститут аграрної економіки, 2013. – 50 с.

10. Старостіна А. Суперечливі шляхи економічної глобалізації / А. Старостіна, О. Каніщенко // Економіка України. – 2008. –№ 5. – С. 58–65.

11. Стецюк П. А. Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств : монографія / Стецюк П. А. – К. : ІАЕ, 2008. – 386 с.

12. Economic growth with equity: which strategy for Ukraine World Bank. Washington, D. C. 2000. 62 p.

References

1. Agrarnyi sector Ukrainy: tendentsii, subekty, perspektyvy reformuvannia (2015) [The agricultural sector of Ukraine: trends, actors, prospects for reform. Institute for Strategic Studies New Ukraine]. Retrieved from : http://newukraineinstitute.org/ media/news/549/file/Agro%202015.pdf.

2. Andriychuk, V. G. (2014), Problemni aspekty reguliuvannia agropromyslovyh kompanii [The problematic aspects of agricultural industrial companies functioning regulating], Ekonomika APK, 2, 5–21.

3. Bazilevych, V. D. Bazilevych, K. S. (2008), Rynkova economica : osnovni poniattia i kategorii [Market economy: basic concepts and categories], Znannya, Kyiv, Ukraine, 263 p.

4. Gudz, O. Ye. (2007), Finansovi resursy silskogospodarskyh pidpryjemstv [Financial resources agricultural enterprises], NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 578.

5. Demianenko, S. I. (2009), Agroholdyngy v Ukraini: protses stanovlenia i rozvytku [Agricultural holdings in Ukraine: the process of formation and development], Ekonomika Ukrainy, 12, 50–61.

6. Naibilshi agroholdingi Ukrainy 2015. [The largest agricultural holdings Ukraine] Retrieved from : htpp://www.ucab.ua/ua/ukab_proponue/doslidzhennya/ largest_ agriholdings_of_ukraine_2015/.

7. Reiting 20 naiefectyvnishyh companii Ukrainy [Rating of 20 top companies in Ukraine], Retrieved from http:// forbes.net.ua/ua/magazine/forbes/1399408-rejting-20-najefektivnishih-agrokompanij- ukrayini.

8. Reiting reputatsii ta finansovoi nadiinosti agrarnyh holdyngiv [Rating reputation and financial soundness of agricultural holdings], Retrieved from http://landlord.ua/reiting_reputacii-i-finansovoiy-nadezhnosti-agroholdingov/.

9. Lupenko, Yu. O. Kropyvko, M. F. and Malik, M. Yo. (2013), Rozvytok agrarnyh holdyngovyh formuvan` ta zahody z posylennya ih diyal`nosti [Development of the agricultural holding formations and measures to enhance social focus their activities], NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 50 p.

10. Starostina, A. (2008), Superechlevi shliahy economichnoi globalizatsii [The contradictory ways of economic globalization], Ekonomika Ukrainy, 5, 58–65.

11. Stetsiuk, P. A. (2008). Teoriia i praktyka upravlinnia finansovymy resursamy [Theory and practice of financial resources management], IAE, Kyiv, Ukraine, 386.

12. Economic growth with equity: which strategy for Ukraine World Bank (2000), Washington, D.C., 62.

ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫЕ ТРЕНДЫ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДЕЯЛЬНОСТИ АГРАРНЫХ ФОРМИРОВАНИЙ УКРАИНЫ

И. М. Зелиско

Аннотация. *Представлена роль и значение финансовых ресурсов и финансового обеспечения деятельности аграрных формирований. Выявлены текущие тенденции и проблемные аспекты финансового обеспечения аграрных формирований Украины в условиях глобализации. Предложены направления улучшения финансового обеспечения аграрных формирований в условиях глобализации.*

Ключевые слова: глобализация, финансовые ресурсы, управление финансовыми ресурсами, финансовое обеспечение, аграрные формирования, аграрные холдинги, аграрно-промышленное производство

GLOBALIZATION TRENDS OF AGRICULTURAL FORMATIONS FINANCIAL SUPPORT IN UKRAINE

I. M. Zelisko

Abstract. *In the article consideres the role and importance of financial resources and financial support to the activities of agricultural formations. Identified current trends and problematic aspects of financial support of agricultural formations Ukraine in conditions of globalization. Proposed globalization trends improved financial support of agricultural formations.*

Keywords: globalization, financial resources, financial management, financial provision, agricultural formations, agricultural holdings, agricultural industrial production

УДК 338.433:339.137.2:633/635

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

О. Ю. ЄРМАКОВ, доктор економічних наук, професор
Національний університет біоресурсів і природокористування України
В.А. ЄСАУЛОВ, аспірант*
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація: *Розглянуто основні підходи щодо формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств та впровадження їх у практику господарювання для підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників на ринках агропродовольчої продукції. Поняття «конкуренція сільськогосподарських підприємств» пропонується трактувати, як протистояння сталого – інноваційному, де конкуруючі економічні суб'єкти розглядають структуру ринку та аналізують рівень свободи продавця і покупця на ньому, поставивши собі за мету якомога повніше задовольнити потреби покупця, отримуючи при цьому найбільший прибуток.*

Конкурентоспроможним автори вважають виробництво, яке здійснює у процесі своєї виробничої діяльності економічний суб'єкт сільського господарства, що розкриває його як загальну модель ринково орієнтованого господарювання сільськогосподарського підприємства [2] з конкретизацією способів і методів її побудови, певним переліком організаційно-економічних дій, які необхідно здійснити для забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринках їх продукції.

Обґрунтовано також організаційно-економічний механізм формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоспроможне виробництво, сільськогосподарські підприємства, ринок продукції рослинництва, техніко-технологічне забезпечення, стратегічні напрями, оптимізація виробничої діяльності

Актуальність. Приріст населення планети, збільшення рівня доходів населення країн, які розвиваються, створює умови для динамічного зростання світових цін на продовольчі товари, що дає змогу вітчизняним товаровиробникам нарощувати потенціал конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, зокрема для забезпечення їх стійкого розвитку на ринку продукції рослинництва.

© О. Ю. Єрмаков, В.А. Єсаулов, 2016

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор О. Ю. Єрмаков

Пошуки нових шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва зумовлюються тенденціями часу. Визначення для кожного господарюючого суб'єкта шляхів використання конкурентних переваг і концентрації на окремих сегментах ринку за рахунок підвищення якості та зниження витрат виробництва створює умови для конкуренції та підвищує конкурентоспроможність на ринку продукції рослинництва. Відзначене потребує дослідження кон'юнктури ринку продукції рослинництва, оцінки конкурентного середовища і розробки шляхів формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання конкурентоспроможності аграрних формувань на ринках сільськогосподарської продукції досліджували В. Я. Амбросов, В. Г. Андрійчук, В. П. Галушко, О. Д. Гудзинський, О. Ю. Єрмаков, С. М. Кваша, В. Я. Месель-Веселяк, М. Й. Малік, С. А. Нестеренко, Б. Й. Пасхавер, П. Т. Саблук, В. П. Ситник, В. М. Яценко та багато інших науковців.

Проте з наукової і практичної точок зору залишаються недостатньо дослідженими питання поглиблення теоретичних засад формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва, розробки пропозиції щодо оптимізації виробничої структури аграрних підприємницьких структур тощо.

Мета дослідження – поглиблення теоретичних і методичних засад та розробка практичних пропозицій щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринках продукції рослинництва, що сприятиме підвищенню прибутковості їх ринково орієнтованої господарської діяльності.

Матеріали і методи дослідження. Під час дослідження було використано методи: історичний (дослідження поглядів учених досліджуваного напряму); абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення, розкриття суті понять, формулювання висновків) графічний (побудова та аналіз графіка).

Результати дослідження та їх обговорення. Проведено ґрунтовний аналіз сучасного стану господарювання сільськогосподарських підприємств та висвітлення подальших перспектив їх розвитку.

Галузь застосування результатів: навчальний процес у вищій освіті, проведення подальших прикладних економічних досліджень.

Конкуренція та конкурентоспроможність є головними ознаками ринкової економіки. Рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та окремих видів продукції, знаходиться в оберненій залежності від рівня конкуренції на відповідних сегментах ринку сільськогосподарської продукції.

Визначення поняття «конкуренція сільськогосподарських підприємств» пропонується трактувати, як протистояння сталого – інноваційному, де конкуруючі економічні суб'єкти розглядають структуру ринку та аналізують рівень свободи продавця й покупця на ньому, поставивши собі за мету якомога повніше задовольнити потреби покупця, отримуючи при цьому найбільший прибуток.

Теоретичне опрацювання наукових і практичних надбань із досліджуваної проблеми дало нам змогу запропонувати таке визначення поняття «конкурентоспроможне виробництво» з позиції сільського господарства, що розкриває його як загальну модель виробничої діяльності сільськогосподарського підприємства із конкретизацією способів і методів її побудови, певним переліком організаційно-економічних дій, які необхідно здійснити для забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств у ринкових умовах господарювання (рис. 1). Зазначимо, що рослинництво є первинною і, водночас, на сучасному етапі основною галуззю сільськогосподарського виробництва, яка забезпечує його прибутковість та економічне зростання.

У контексті зазначеного вище важливим є запровадження низки організаційно-економічних заходів, що пов'язані зі зниженням витрат на виробництво рослинницької продукції.

У результаті проведених досліджень виявлено, що сучасний стан виробництва продукції рослинництва й техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарських підприємств свідчить про негативні тенденції, які проявилися в аграрному секторі України, а саме: зниження економічної родючості земель; недостатність матеріально-технічного забезпечення та механізації виробничих процесів; суттєве зниження мотивації праці та низький рівень оплати праці; падіння виробничої та технологічної дисципліни; відсутність інноваційної стратегії економічного зростання тощо.

Сільське господарство є однією з провідних галузей економіки Київської області, яка за обсягом сільськогосподарського виробництва традиційно посідає 1–2 місця в Україні. У 2014 р. господарства області виробили валової продукції сільського господарства на 6,6 млрд грн, що становило 6,6 % від її загальнодержавного обсягу. Частка продукції рослинництва у загальному обсязі сільськогосподарського виробництва тут перевищує 50,0%.

Як позитивну тенденцію в розвитку аграрного сектору столичного регіону встановлено, що валове виробництво сільськогосподарської продукції підприємствами та особистими господарствами населення у 2014 р., порівняно з 2000 р., змінило свої пропорції. У результаті, частка виробництва агропродовольчої продукції сільськогосподарськими підприємствами значно зросла і становить нині 62,0%.

Одними з визначальних елементів у системі заходів щодо нарощування обсягів і підвищення врожайності сільськогосподарських культур як конкурентних переваг аграрних товаровиробників не лише Київської області, а й країни в цілому є: відтворення родючості ґрунтів та контролю за дотриманням земельного законодавства; розроблення раціональної системи хімізації та меліорації земель; державна підтримка селекції, насінництва; поліпшення матеріально-технічної бази за допомогою державних програм розвитку сільськогосподарського машинобудування.

Проте найголовнішим зі шляхів досягнення поставленої мети є створення умов та можливостей для належного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними фінансовими ресурсами за рахунок удосконалення фінансово-кредитної, податкової систем та державного регулювання аграрного сектору економіки.

З'ясовано, що в Україні триває процес неефективного використання земельного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Однією з основних причин цього є матеріально-технічне забезпечення аграрних виробників, яке в багатьох із них не відповідає сучасним технологічним вимогам раціонального ведення землеробства. Машинно-тракторний парк на сільськогосподарських підприємствах Київської області за 2000–2014 роки зменшився й на сьогодні кількість техніки в них становить лише 50–65% від технологічної потреби.

Доведено, що можливості виробництва та реалізації продукції рослинництва і тваринництва визначають розвиток і особливості матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Обґрунтовано, що збільшення й удосконалення засобів виробництва забезпечить підвищення оснащеності певного сільськогосподарського підприємства. Вони являють собою матеріальну основу його виробничої потужності щодо певних галузей рослинництва. Позитивною в цьому плані слід вважати виявлену тенденцію щодо виробництва й внесення мінеральних добрив та інших агрохімічних продуктів, яке зросло в Україні у 2014 р. майже вдвічі, порівняно з 2005 р.

Техніко-технологічний кластер ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств можна розглядати як стійку систему взаємодії сільськогосподарських суб'єктів господарювання і контрагентів із високим ступенем агрегації в межах регіональної та ринкової концентрації з метою поліпшення ресурсно-технічного забезпечення виробничої діяльності аграрних підприємств і підвищення ефективності виробництва й конкурентоспроможності, шляхом створення та реалізації спільної продукції, відтворення й розвитку матеріально-технічної бази, комплексної механізації і автоматизації технологічних процесів, відновлення та збереження родючості ґрунту в сільському господарстві.

Для оцінки конкурентоспроможності було використано методичний підхід, за якого конкурентоспроможними вважаються сільськогосподарські підприємства, в яких відповідні показники вищі за середні по області (рис. 2).

За результатами досліджень можна констатувати, що виробництво пшениці на сільськогосподарських підприємствах Київської області конкурентоспроможним є лише в 9 районах, кукурудзи – в 12, а ячменю – в 13 районах досліджуваного регіону.

Рис. 1. Система конкурентоспроможного ведення виробництва

Із залученням методів групування та багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу було встановлено вплив ресурсозабезпеченості на врожайність основних видів культур сільськогосподарських угідь (у). Факторними ознаками (х) є: витрати на насіння (х1), грн.; вартість добрив (х2), грн.; витрати на пальне і мастильні матеріали на 1 га, грн. (х3); витрати на оплату послуг сторонніх організацій на 1 га сільськогосподарських угідь, грн. (х4); витрати на оплату праці з відрахуваннями на соціальні заходи, грн. (х5); амортизація на 1 га, грн. (х6).

За результатами проведеного аналізу визначено, що ступінь тісноти зв'язку між досліджуваними ознаками є значним, оскільки коефіцієнт множинної кореляції R становить для цих культур, відповідно, 0,592; 0,585; 0,562; 0,656 і 0,530.

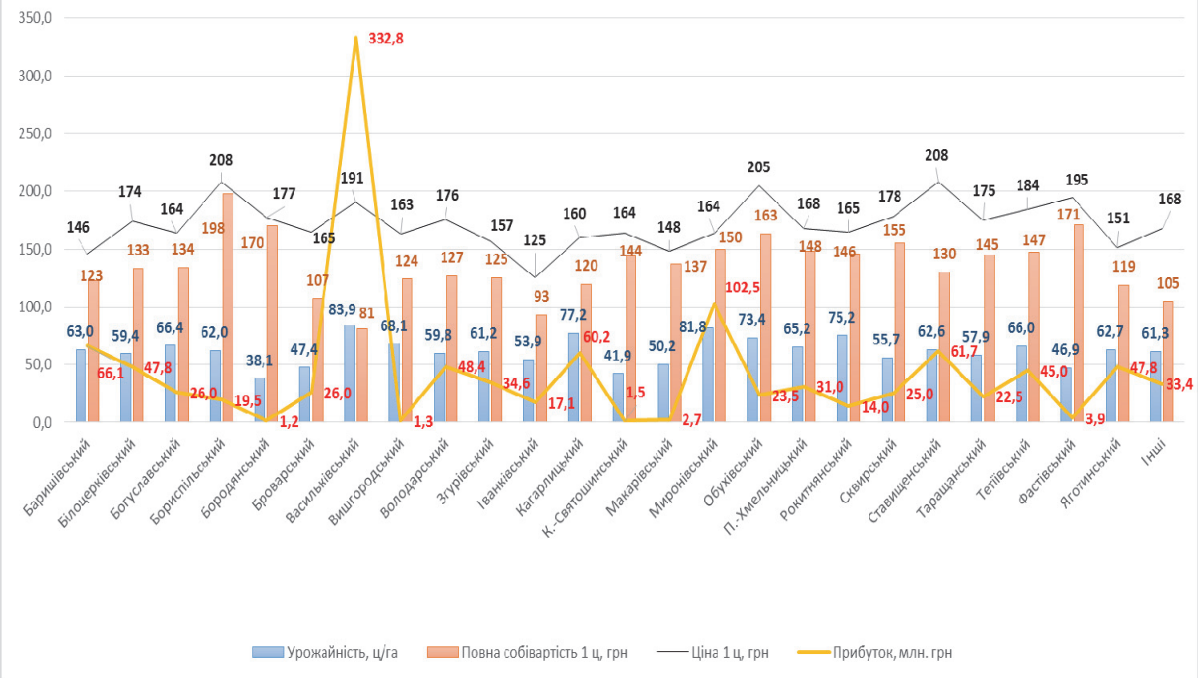

Рис. 2. Групування сільськогосподарських підприємств по районах Київської області за виробництвом зернових культур, 2014 рік

Кореляційно-регресійна модель залежності врожайності *пшениці* (у) від факторних ознак (х) має вигляд формули (1):

$$Y = 34{,}41438 + 0{,}005803\,X_1 + 0{,}004997\,X_2 + 0{,}004143\,X_4 + 0{,}005337\,X_6. \quad (1)$$

Аналогічна залежність виявлена й для інших сільськогосподарських культур регіону.

За розрахованими коефіцієнтами еластичності можна зробити такі висновки: зі збільшенням землезабезпеченості працівника, витрат на заробітну плату, добрива, нафтопродукти, амортизацію, оплату праці, робіт і послуг сторонніх організацій, у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь на 1% відносно середніх значень у вибірці, виробництво валової продукції

рослинництва на одиницю площі збільшиться, відповідно, для кожної культури на визначений показник.

У процесі дослідження обґрунтовано стратегічні засади підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах, які забезпечують ефективне виробництво та реалізацію рослинницької продукції відповідно до умов ринку з метою отримання прибутку, необхідного для розширеного відтворення аграрної галузі та її економічного зростання (рис. 3).

Доведено, що в процесі формування конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств в них мають бути встановлені оптимальні параметри збалансованого розвитку рослинництва й тваринництва з урахуванням їх спеціалізації та економічно обґрунтованої наявності основних і додаткових галузей, створені умови для раціонального використання земельних угідь і трудових ресурсів, впровадження зональних систем землеробства, інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур тощо.

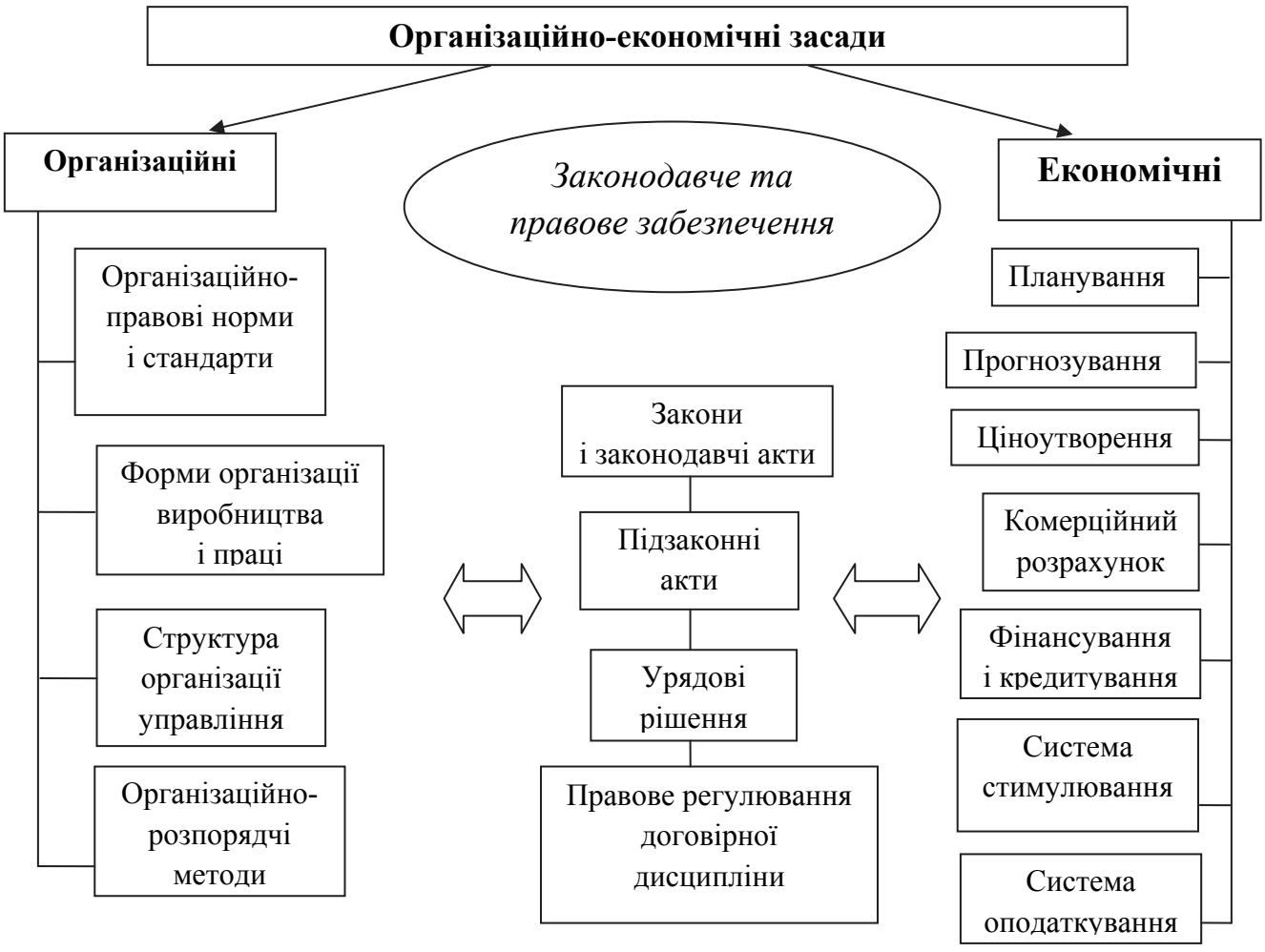

Рис. 3. Стратегічні засади конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств

Для отримання і збереження конкурентних переваг сільськогосподарське підприємство має, насамперед, орієнтуватися на новітні технології виробництва рослинницької продукції.

Сільськогосподарські підприємства самостійно, за короткий період, можуть отримати конкурентні переваги шляхом вдосконалення маркетингової діяльності або ж створення (якщо вона відсутня) маркетингової служби. Кінцевим результатом досягнення головної мети маркетингової діяльності сільськогосподарського підприємства буде зміцнення й розширення його ринкової ніші, що забезпечить зростання загальної маси прибутку в процесі виробничо-господарської діяльності.

Досліджено, що сільськогосподарські підприємства самостійно, в короткий час, можуть отримати конкурентні переваги багатьма шляхами та здійснити комплексу заходів з аналізу аграрного ринку, формування попиту, проведення ринкових досліджень, урахування ринкових чинників на всіх стадіях виробничого процесу, просування товарів по каналах товароруху до кінцевого споживача, ціноутворення тощо. Це узагальнено відображує запропонований нами організаційно-економічний механізм формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств (рис. 4).

На основі проведеного дослідження конкурентних переваг рослинницької продукції на сільськогосподарських підприємствах Київської області було розраховано інтегральний показник її конкурентоспроможності на прикладі зернових культур за формулою (2):

$$IP_J = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^{n} \left(\frac{a_i}{\overline{a_i}} \right)^p}, \qquad (2)$$

де IP_i – інтегральний показник конкурентоспроможності j-го виду продукції зернових культур.

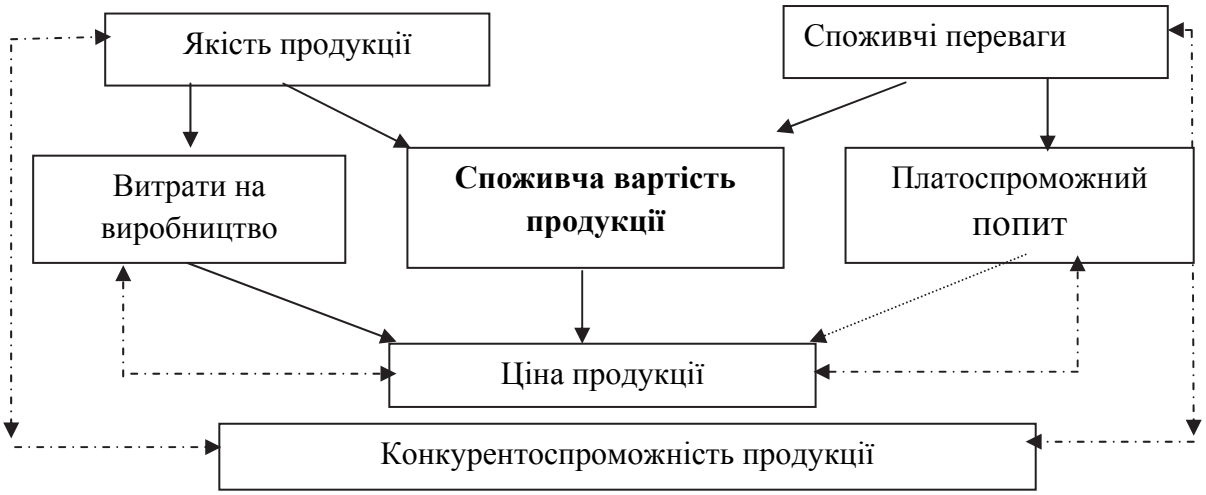

Рис. 4. Організаційно-економічний механізм формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств

Варто відзначити, що найбільш конкурентоспроможною продукцією сільськогосподарських підприємств столичної області є кукурудза (інтегральний індекс конкурентоспроможності становить 1,144), цукрові буряки (інтегральний індекс конкурентоспроможності становить 1,111) та соя (інтегральний індекс конкурентоспроможності становить 1,071) (рис. 5).

Результатом досягнення головної мети сільськогосподарського підприємства буде зменшення собівартості продукції, що забезпечить зростання загальної маси прибутку в процесі виробничо-господарської діяльності.

Для підвищення конкурентоспроможності ФГ “Широкоступ” Кагарлицького району Київської області, яке спеціалізується на виробництві зернових та молока, було розроблено прогноз економічного розвитку даного підприємства на період до 2020 року за шістьма варіантами оптимізації його виробничо-господарської діяльності.

Досягнення запланованих показників урожайності сільськогосподарських культур та оптимізації структури посівних площ дає можливість досліджуваному господарству збільшити обсяги виробництва і реалізації рослинницької продукції та одержати в 2020 р. на 12,8 млн грн прибутку більше, порівняно з 2014 р., і підвищити рівень рентабельності його економічної діяльності за прогнозний період з 17,6 до 35,4 %.

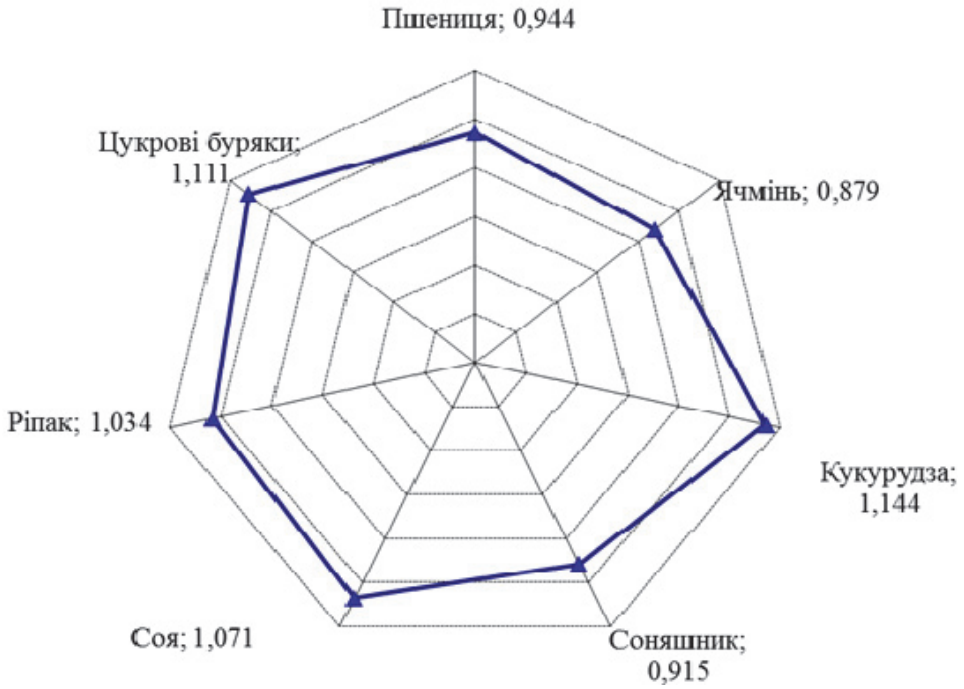

Рис. 5. Інтегральні індекси конкурентоспроможності основних видів продукції рослинництва

Висновки і перспективи. Запропонована система організаційно-економічних заходів щодо формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва, спрямованих на зміцнення їх конкурентного потенціалу, забезпечить

ефективне ведення ними аграрного виробництва та досягнення маржинальної прибутковості у мінливому ринковому середовищі.

У результаті проведених досліджень виявлено резерви раціонального використання виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств регіону (земельних, трудових, матеріально-технічних тощо). Встановлено, що підвищення рівня дохідності агровиробників можливе за умови оптимізації їх виробничої структури на основі економіко-математичного моделювання для ефективного господарювання, що дасть змогу підвищити конкурентоспроможність їх продукції на вітчизняному ринку рослинництва. Реалізація розробленої економіко-математичної моделі на практиці сприятиме підвищенню рівня прибутковості ФГ "Широкоступ" за умови застосування обґрунтованих стратегій його економічного розвитку.

Список літератури

1. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г. Л. Азоев. – М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. – 208 с.

2. Амбросов В. Я. Оцінка конкурентоспроможності агроформувань / В. Я. Амбросов, Т. Г. Маренич // Вісник ХНАУ. – 2009. – № 10. – С. 15–24. – (Серія «Економіка АПК і природокористування»).

3. Геєць В. М. Цінова конкурентоспроможність чи цінова стабільність: дуалізм політики економічного зростання / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 4. – С. 9–31, 24–28.

4. Нестеренко С. А. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: управлінський аспект : монографія / С. А. Нестеренко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2013. – 483 с.

5. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р. А. Фатхутдинов. – М. : ИНФРА-М., 2000. – 312 с.

References

1. Azoyev, H. L. (1996). Konkurentsyya: analyz, stratehyya y praktyka [Competition: analysis, strategy and practice]. Moscow: Economics and Marketing Center. (in Russia).

2. Ambrosov, V., Marenych, T. (2009). Otsinka konkurentospromozhnosti ahroformuvan' [Evaluation of competitive agricultural enterprises]. Kharkov: KhNAU. (in Ukraine).

3. Heyets', V. M. (2005). Tsinova konkurentospromozhnist' chy tsinova stabil'nist': dualizm polityky ekonomichnoho zrostannya praktyka [Price competitiveness or price stability, economic growth dualism policy]. Kyiv: Economics and Forecasting, 4, 9–31.

4. Nesterenko, S. A. (2013). Konkurentospromozhnist' sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv: upravlins'kyy aspect [The competitiveness of agricultural enterprises: administrative aspect].Kyiv: Ltd. "Agrar Media Group".

5. Fatkhutdynov, R. A. (2000). Konkurentosposobnost': ekonomyka, stratehyya, upravlenye [Competitiveness: economics, strategy, management]. Moscow: INFRA-M. (in Russia).

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ НА РЫНКЕ ПРОДУКЦИИ РАСТЕНИЕВОДСТВА

А. Е. Ермаков
В. А. Есаулов

Аннотация. *Рассмотрены основные подходы относительно формирования конкурентных преимуществ сельскохозяйственных предприятий и внедрения их в практику хозяйствования для повышения конкурентоспособности украинских товаропроизводителей на рынках агропродовольственной продукции. Понятие «конкуренция сельскохозяйственных предприятий» предлагается излагать, как противостояние устойчивого – инновационному, где конкурирующие экономические субъекты рассматривают структуру рынка и анализируют уровень свободы продавца и покупателя на нем, поставив себе за цель как можно полнее удовлетворить потребности покупателя, получая при этом наибольшую прибыль.*

Конкурентоспособным авторы считают производство, которое осуществляет в процессе своей производственной деятельности экономический субъект сельского хозяйства, что раскрывает его как общую модель рыночно ориентированного хозяйствования сельскохозяйственного предприятия с конкретизацией способов и методов ее построения, определенным перечнем организационно-экономических действий, которые необходимо осуществить для обеспечения конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий на рынках их продукции.

Обоснован также организационно-экономический механизм формирования конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. Акцентировано, что наиболее конкурентоспособной продукцией сельскохозяйственных предприятий столичной Киевской области является кукуруза (интегральный индекс конкурентоспособности составляет 1,144), сахарная свекла (интегральный индекс конкурентоспособности составляет 1,111) и соя (интегральный индекс конкурентоспособности составляет 1,071).

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентоспособное производство, сельскохозяйственные предприятия, рынок продукции растениеводства, технико-технологическое обеспечение, стратегические направления, оптимизация производственной деятельности

COMPETITIVENESS OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CROP PRODUCTION MARKET

O. Yu. Ermakov
V.A. Esaulov

Abstract. *In the article the main approaches to creating competitive advantages agricultural enterprises implement them in practice management to improve the competitiveness of Ukrainian producers to market agro-food*

products. The concept of "competition agricultural enterprises " propose interpreted as the confrontation of sustainable - innovatively where competing economic agents consider the market structure and analyze the degree of freedom seller and buyer on it, put the goal as much as possible to meet customer needs, while achieving the highest profit.

Competitive authors consider the production, which has in the course of production of an agricultural economy, revealing it as a general model of market-oriented agricultural enterprise management specification of means and methods of construction, the specific list of organizational and economic actions to be taken to ensure competitiveness of agricultural enterprises in the markets of their products.

Grounded as organizational and economic mechanism of competitive agricultural enterprises. It is noted that the most competitive products of agricultural enterprises of the capital Kyiv region are maize (integral competitiveness index is 1.144), sugar beet (integral competitiveness index is 1.111) and soybeans (integral competitiveness index is 1.071).

Keywords: competitiveness, competitive production, agricultural enterprises, crop production, technical support, strategic decision making, optimization

УДК657.1

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА НАГЛЯДУ ЗА ЯКІСТЮ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Є. В. КАЛЮГА, доктор економічних наук,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kalygae@ukr.net

Анотація. *Розглянуто створення ефективної системи нагляду за якістю фінансової звітності суб'єктів господарювання.*

Діюча в Україні система нагляду за якістю фінансової звітності не відповідає європейським підходам. Так, порівняно з Директивою 2006/43/ЄС, по-перше, взагалі немає Органу суспільного нагляду, а по-друге – не передбачено створення системи забезпечення якості фінансової звітності. Отже, існує нагальна потреба у побудові національної системи нагляду за якістю фінансової звітності з урахуванням досвіду європейських країн. Це надасть переваги державі, аудиторам, бізнесу, інвесторам.

У державі підвищиться довіра населення до фінансових установ; посилиться система нагляду регуляторних і контролюючих органів;

© Є. В. Калюга, 2016

products. The concept of "competition agricultural enterprises " propose interpreted as the confrontation of sustainable - innovatively where competing economic agents consider the market structure and analyze the degree of freedom seller and buyer on it, put the goal as much as possible to meet customer needs, while achieving the highest profit.

Competitive authors consider the production, which has in the course of production of an agricultural economy, revealing it as a general model of market-oriented agricultural enterprise management specification of means and methods of construction, the specific list of organizational and economic actions to be taken to ensure competitiveness of agricultural enterprises in the markets of their products.

Grounded as organizational and economic mechanism of competitive agricultural enterprises. It is noted that the most competitive products of agricultural enterprises of the capital Kyiv region are maize (integral competitiveness index is 1.144), sugar beet (integral competitiveness index is 1.111) and soybeans (integral competitiveness index is 1.071).

Keywords: competitiveness, competitive production, agricultural enterprises, crop production, technical support, strategic decision making, optimization

УДК657.1

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА НАГЛЯДУ ЗА ЯКІСТЮ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Є. В. КАЛЮГА, доктор економічних наук,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kalygae@ukr.net

Анотація. *Розглянуто створення ефективної системи нагляду за якістю фінансової звітності суб'єктів господарювання.*

Діюча в Україні система нагляду за якістю фінансової звітності не відповідає європейським підходам. Так, порівняно з Директивою 2006/43/ЄС, по-перше, взагалі немає Органу суспільного нагляду, а по-друге – не передбачено створення системи забезпечення якості фінансової звітності. Отже, існує нагальна потреба у побудові національної системи нагляду за якістю фінансової звітності з урахуванням досвіду європейських країн. Це надасть переваги державі, аудиторам, бізнесу, інвесторам.

У державі підвищиться довіра населення до фінансових установ; посилиться система нагляду регуляторних і контролюючих органів;

© Є. В. Калюга, 2016

буде усунено прояви корупції у цій сфері та вжито заходів щодо їх запобігання. Для аудиторів відбудеться перехід на більш прозору та міжнародно прийнятну систему регулювання аудиторської діяльності. У бізнесу й інвесторів зросте рівень довіри до фінансової звітності завдяки її прозорості та зіставності, що сприятиме інвестиційній привабливості суб'єктів господарювання.

Імплементація чинного в Україні законодавства відповідно до міжнародної практики дасть змогу побудувати ефективну систему нагляду за якістю фінансової звітності згідно з установленими правилами, що надасть можливість залучати кредитні ресурси на вигідних умовах; вийти на зовнішні ринки; підвищити інвестиційну привабливість України та захищеність іноземного капіталу.

Ключові слова: система нагляду (контролю), принципи нагляду, якість фінансової звітності, імплементація законодавства, бухгалтерський облік і аудит, непрактикуюча особа, суб'єкти суспільного інтересу, корисність фінансової інформації

Актуальність дослідження полягає в необхідності створення в Україні ефективної системи суспільного нагляду за якістю фінансової звітності суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку методологічних аспектів фінансової звітності суб'єктів господарювання зробили відомі економісти, зокрема М. Т. Білуха, В. В. Бурцев, Ф. Ф. Бутинець, М. В. Кужельний, Ю. І. Осадчий, В. Г. Линник, Л. Г. Ловинська, М. Г. Чумаченко та ін. Аналіз їх наукових публікацій свідчить про відсутність обґрунтування здійснення нагляду за якістю фінансової звітності.

Мета дослідження – провести оцінку діючої системи суспільного нагляду та запропонувати шляхи її покращення в Україні.

Завдання дослідження: проаналізувати діючу систему суспільного нагляду за якістю складання фінансової звітності в Україні; розглянути систему суспільного нагляду в європейських країнах і запропонувати шляхи її вдосконалення.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження проводилося на підставі чинної нормативно-правової бази України з використанням досвіду європейських країн.

Теоретичні засади пізнання сутності системи нагляду за якістю фінансової звітності, визначення основних понять здійснено на основі методу наукової абстракції. Застосування історичного та логічного методів дозволило виявити особливості системи нагляду на різних етапах розвитку економіки, з'ясувати причини виникнення та об'єктивні закономірності її еволюції.

Досягнення поставлених задач здійснювалося за допомогою прийомів системного дослідження та спостереження, методів порівняння й узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Кожен суб'єкт господарювання намагається створити ефективну систему нагляду за дотриманням установлених правил діяльності. Як свідчить аналіз нормативно-правового законодавства України, термін «нагляд» вживається в різноманітних аспектах, тобто залежно від функцій органу управління: «державний», «адміністративний», «авторський», «технічний», «санітарно-епідеміологічний», «державний гірничний», «нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю» [3; 9; 10; 11] та ін.

Щодо нагляду за фінансовою діяльністю установ, то він здійснюється тільки в окремих фінансових сферах – «банківський», у вигляді «банківського нагляду на консолідованій основі», «нагляду на консолідованій основі за фінансовими групами» (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, далі – Нацкомфінпослуг), «нагляду за дотриманням професійними учасниками вимог нормативно-правових актів» (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку).

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [14], державний нагляд (контроль) здійснюється за принципами: пріоритетності безпеки у питаннях життя і здоров'я людини, функціонування і розвитку суспільства, середовища проживання і життєдіяльності перед будь-якими іншими інтересами і цілями у сфері господарської діяльності; підконтрольності і підзвітності органу державного нагляду (контролю) відповідним органам державної влади; рівності прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання; гарантування прав суб'єкту господарювання; об'єктивності та неупередженості здійснення державного нагляду (контролю), неприпустимості проведення перевірок суб'єктів господарювання за анонімними та іншими необґрунтованими заявами, а також невідворотності відповідальності осіб за подання таких заяв; здійснення державного нагляду (контролю) лише за наявності підстав та в порядку, визначеному законом; відкритості, прозорості, плановості й системності державного нагляду (контролю); неприпустимості дублювання повноважень органів державного нагляду (контролю) та неприпустимості здійснення заходів державного нагляду (контролю) різними органами державного нагляду, невтручання органу державного нагляду (контролю) у статутну діяльність суб'єкта господарювання, якщо вона здійснюється в межах закону; відповідальності органу державного нагляду (контролю) та його посадових осіб за шкоду, заподіяну суб'єкту господарювання внаслідок порушення вимог законодавства; дотримання умов міжнародних договорів України; незалежності органів державного нагляду (контролю) від політичних партій та будь-яких інших об'єднань громадян; наявності одного органу державного нагляду (контролю) у складі центрального органу виконавчої влади.

На сьогодні в Україні державний нагляд здійснюють три державні установи: Національний банк України, Нацкомфінпослуг (фінансові установи, до складу яких включаються страхові компанії, недержавні

пенсійні фонди, фінансові компанії, кредитні установи, кредитні спілки та їх об'єднання, ломбарди) і Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Банківський нагляд (banking supervision) передбачає «систему заходів щодо контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку» [5].

Нагляд на консолідованій основі – це нагляд, який здійснює Нацкомфінпослуг, «за фінансовими групами з метою забезпечення стабільності фінансової системи та обмеження ризиків, на які наражається фінансова установа внаслідок участі у фінансовій групі, шляхом регулювання, моніторингу та контролю ризиків фінансової групи» [15].

Нагляд Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку здійснюється за «дотриманням професійними учасниками вимог нормативно-правового акта, який встановлює перелік, порядок розрахунку та нормативні значення пруденційних показників, що застосовуються для вимірювання та оцінки ризиків професійної діяльності на фондовому ринку, відповідності розрахованих значень пруденційних показників встановленим нормативним значенням, а також вимог нормативно-правових актів, що регламентують подання у встановлені строки та у повному обсязі даних до Комісії» [8].

Відповідно до чинного законодавства, Національний банк і банки України, фінансові установи, які входять до складу Нацкомфінпослуг і Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, повинні розміщувати фінансову звітність разом із аудиторським звітом на безоплатній основі в загальнодоступній інформаційній базі даних на власних веб-сайтах (веб-сторінках) обсягом і в порядку, встановленому законодавством.

Підписана угода між Україною та країнами ЄС передбачає імплементацію національного законодавства.

З цією метою, Кабінет Міністрів України розпорядженням від 08.04.2015 р. № 345-р. «Про схвалення розроблених Міністерством фінансів планів імплементації деяких актів законодавства ЄС у сфері бухгалтерського обліку та аудиту» [6] визначив Перелік актів законодавства ЄС у сфері бухгалтерського обліку та аудиту, імплементація яких здійснюється згідно зі схваленими планами. До їх складу віднесено: Директиву 2006/43 ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 17.05.2006 р. «Про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності» (надалі – Директива 2006/43 ЄС) і Директиву 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26.06.2013 р. «Про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язану звітність певних типів підприємств» (надалі – Директива 2013/34/ЄС). В Україні, порівняно з Директивою 2006/43/ЄС [1], по-перше,

немає Органу суспільного нагляду (гл. VIII, ст. 32), а по-друге – не передбачено створення системи забезпечення якості фінансової звітності (гл. VI, ст. 29).

Відповідно до Директиви 2006/43 ЄС [1]:

Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю повиннен складатися з непрактикуючих осіб[1] , а суб'єктами суспільного інтересу[2] є суб'єкти, що регулюються законодавством держави-члена й чиї передавальні цінні папери допущені до обігу на регульованому ринку будь-якої держави-члена; кредитні установи; суб'єкти, що мають суттєве суспільне значення через природу їх діяльності, їх розмір або кількість їх персоналу»;

Критерії забезпечення системи якості (визначаються з урахуванням суспільного нагляду), зокрема:

– фінансування – гарантоване і вільне від можливого неналежного впливу аудиторських фірм (аудиторів);

– наявність достатніх ресурсів;

– належна професійна освіта та досвід обов'язкового аудиту та фінансової звітності, поєднаний з тематичним навчанням (перевірок та якості);

– добір контролерів за об'єктивною процедурою, спрямованою на забезпечення відсутності конфлікту інтересів між контролерами й аудиторською фірмою (аудитором);

– оцінка дотримання чинних стандартів аудиту та вимог щодо незалежності, кількості та якості витрачених ресурсів, очікуваної винагороди та внутрішньої системи контролю якості аудиторської фірми;

– складання звіту, що містить основні висновки перевірки для забезпечення якості;

– термін проведення аудиту якості – один раз на шість років;

---

[1]Непрактикуюча особа – фізична особа, яка протягом трьох років до залучення в управління системою суспільного нагляду не проводила обов'язкових аудитів, не мала прав голосу в аудиторській фірмі, не була членом адміністративного або керівного органу аудиторської фірми, не була найнятою аудиторською фірмою й не пов'язана з нею в інший спосіб (гл. I, п. 15);

[2]Суб'єкти суспільного інтересу підприємства, які: (a) регулюються законодавством держави-члена та оборотні цінні папери яких допущені до торгів на регульованому ринку будь-якої держави-члена – про ринки фінансових інструментів; (b) є кредитними установами – щодо створення та діяльності кредитних установ; (c) є страховими компаніями – про щорічну звітність страхових компаній; або (d) визначені державами-членами як суб'єкти суспільного інтересу (підприємства, які є важливими для суспільства внаслідок характеру своєї діяльності, розміру або кількості працівників); (2) «частка участі» означає підтверджені або не підтверджені сертифікатами права участі в капіталі інших підприємств, призначені сприяти діяльності компанії, яка володіє такими правами, створюючи довгострокові зв'язки з такими підприємствами. Володіння частиною капіталу іншої компанії вважається часткою участі, якщо така частина перевищує відсоток, установлений державами-членами, який не може перевищувати 20%; (3) «асоційоване підприємство» має таке саме значення, що і в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку.

– оприлюднення результатів системи забезпечення якості – раз на рік;

– зауваження за результатами перевірок для забезпечення якості враховуються аудитором (аудиторською фірмою) у прийнятний термін.

Відповідно до «Концептуальних основ фінансової звітності» [4] необхідно виокремити якісні характеристики корисної фінансової інформації: корисність, основоположні якісні характеристики, підсилювальні якісні характеристики. Корисна фінансова інформація повинна бути: доречною, правдивою, зіставною, вчасною, зрозумілою, такою, щоб її можна було перевіряти. До складу основоположних якісних характеристик необхідно віднести: доречність, правдиве подання, суттєвість. Підсилювальними якісними характеристиками, тобто такими, що підвищують корисність інформації, є: зіставність, можливість перевірки, своєчасність і зрозумілість.

Висновки і перспективи. Таким чином, в Україні необхідно провести відповідну роботу для імплементації чинного законодавства відповідно до Директиви 2006/43/ЄС щодо створення національної системи нагляду за якістю фінансової звітності. З цією метою, доцільно детально вивчити досвід держав – членів ЄС щодо національних систем нагляду за якістю фінансової звітності. Створення системи суспільного нагляду в Україні відповідно до законодавства європейських країн сприятиме перевагам для: держави, аудиторів, бізнесу, інвесторів.

У *державі* підвищиться довіра населення до фінансових установ (банків, страхових компаній, інвесторів – до фінансової звітності); посилиться система нагляду регуляторних і контролюючих органів (НБУ, НКЦПФР, Нацфінпослуг, ДФС); буде усунено прояви корупції у цій сфері та вжито заходів щодо їх запобігання.

Для *аудиторів* відбудеться перехід на більш прозору та міжнародно прийнятну систему регулювання аудиторської діяльності; розширяться можливості ринку аудиторської діяльності, у т. ч. за рахунок визнання аудиторських звітів із боку ДФС.

У *бізнесу* й *інвесторів* зросте рівень довіри до фінансової звітності завдяки її прозорості, зіставності, що сприятиме інвестиційній привабливості суб'єктів господарювання.

Імплементація чинного в Україні законодавства відповідно до міжнародної практики дозволить побудувати ефективну систему нагляду за якістю фінансової звітності згідно з установленими правилами, що надасть можливість залучати кредитні ресурси на вигідних умовах; вийти на зовнішні ринки; підвищити інвестиційну привабливість України, захищеність іноземного капіталу та забезпечити гарантії якості фінансової звітності.

Список літератури

1. Директива 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності», що вносить зміни до Директив Ради 78/660/ЄЕС та 83/349/ЄЕС і припиняє дію Директиви Ради 84/253/ЄЕС : міжнародний документ від 17.05.2006 р. № 2006/43/ЄС

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_844

2. Кодекс законів про працю України : Кодекс від 10.12.71 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page

3. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

4. Концептуальна основа фінансової звітності : міжнародний документ, Концепція від 01.09.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_009

5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article? art_id=123147

6. Перелік актів законодавства ЄС у сфері бухгалтерського обліку та аудиту, імплементація яких здійснюється згідно зі схваленими планами : схвал. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 345-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/345-2015-%D1%80

7. Положення про нагляд за дотриманням пруденційних нормативів професійними учасниками фондового ринку : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.95 р. № 134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/134-95-%D0%BF

8. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : затв. Указом Президента України від 23.11.2011 р. № 1063/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011

9. Положення про порядок здійснення державного гірничого нагляду : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.95 р. № 134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/ show/134-95-%D0%BF

10. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : закон України від 01.12.94 р. № 264/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/264/94-%D0%B2%D1%80

11. Про авторський та технічний нагляд під час будівництва об’єкта архітектури : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 р. № 903 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/903-2007-%D0%BF

12. Про банки і банківську діяльність : закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14

13. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : закон України від 24.02.94 р. № 4004-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4004-12/ page

14. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : закон України від 05.04.2007 р. № 877-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/877-16/page

15. Редько О. Ю. Деякі методологічні аспекти суттєвості в аудиті звітності господарських товариств / О. Ю. Редько, К. О. Редько // Науково-виробничий журнал / Серія : Економіка та підприємництво. – 2002. – № 4 // Міжнар. науково-практ. конф. «Держава та регіони», «Актуальні проблеми теорії та практики аудиту в Україні», 25–26.04.2002. – 286 с.

References

1. Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts, amending Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC and repealing Council Directive 84/253/EEC: International document of May 17, 2006 № 2006/43/EC [Electronic resource]. – Access mode : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_844.
2. The Labor Code of Ukraine, the Code of December, 10, 1971 № 322-VIII [Electronic resource]. – Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page.
3. Kolpakov, V. R., Kuzmenko, O. V. (2003). Administrative Law of Ukraine: Text-book. — K.: Yurincom Inter, 544.
4. Conceptual Framework for Financial Reporting: International document, Concept of September 01, 2010 [Electronic resource]. – Access mode: http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_009.
5. Official site of the National Bank of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123147.
6. The list of acts of the EU legislation in the field of accounting and audit, implementation of which is done in accordance with approved plans: approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 08, 2015 № 345-p [Electronic resource]. – Access mode: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/345-2015-%D1%80.
7. The Regulation on the supervision of compliance with prudential standards of professional stock market participants: approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 21, 1995 № 134 [Electronic resource]. – Access mode: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/134-95-%D0%BF.
8. The Regulations on the National Securities and Stock Market Commission: approved by the Decree of the President of Ukraine of November 23, 2011, № 1063/2011 [Electronic resource]. – Access mode: http://zakon5.rada. gov.ua/laws/ show/1063/2011.
9. The Regulations on the procedure of the State Mining Supervision: approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 21, 1995 № 134 [Electronic resource]. – Access mode : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/134-95-%D0%BF.
10. On the administrative supervision of persons, released from places of detention: the Law of Ukraine of December 01, 1994 № 264/94-BP [Electronic resource]. – Access mode : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80.
11. On the author`s and technical supervision during the construction of the object of the architecture: approved by the Regulation of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 11, 2007 № 903 [Electronic resource]. – Access mode: http:// zakon0.rada.gov.ua/laws/show/903-2007-%D0%BF.
12. On banks and banking activity: the Law of Ukraine of December 07, 2000 № 2121-III [Electronic resource]. – Access mode: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/2121-14.
13. On ensuring sanitary and epidemiological welfare of the population: the Law of Ukraine of February 24, 1994 № 4004-XII [Electronic resource]. – Access mode : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4004-12/page.
14. On the basic principles of the state supervision (control) in the field of economic activity : the Law of Ukraine of April 05, 2007 № 877-V [Electronic resource]. – Access mode : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/877-16/page.

15. Redko, O. Yu. (2002). Some methodological aspects of materiality in the audit of reports of business entities / O. Yu. Redko, K. O. Redko // Scientific and Production Journal / Series: Economics and entrepreneurship. – 2002. – № 4 // International scientific and practical conference «State and regions», «Actual problems of theory and practice of audit in Ukraine» April 25–26, 286.

НАЦИОНАЛЬНАЯ СИСТЕМА НАДЗОРА ЗА КАЧЕСТВОМ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Е. В. Калюга

Аннотация. *Рассмотрено создание эффективной системы надзора за качеством финансовой отчетности субъектов хозяйствования.*

Действующая в Украине система надзора за качеством финансовой отчетности не соответствует европейским подходам. Так, по сравнению с Директивой 2006/43/ЕС, во-первых, вообще отсутствует Орган общественного надзора, а во-вторых – не предусмотрено создание системы обеспечения качества финансовой отчетности. Поэтому существует насущная необходимость в построении национальной системы надзора за качеством финансовой отчетности с учетом опыта европейских стран. Это будет давать преимущества государству, аудиторам, бизнесу, инвесторам.

В государстве повысится доверие населения к финансовым учреждениям; усилится система надзора регуляторных и контролирующих органов; будут устранены и предупреждены проявления коррупции в этой сфере. Для аудиторов произойдет переход на более прозрачную и международно принятую систему регулирования аудиторской деятельности. У бизнеса и инвесторов возрастет уровень доверия к финансовой отчетности благодаря ее прозрачности и сопоставимости, что послужит инвестиционной привлекательности субъектов хозяйствования.

Имплементация действующего в Украине законодательства в соответствии с международной практикой позволит построить эффективную систему надзора за качеством финансовой отчетности согласно с установленными правилами, что даст возможность привлекать кредитные ресурсы на выгодных условиях; выйти на внешние рынки; повысить инвестиционную привлекательность Украины, защищенность иностранного капитала.

Ключевые слова: система надзора (контроля), принципы надзора, качество финансовой отчетности, имплементация законодательства, бухгалтерский учет и аудит, непрактикующее лицо, субъекты общественного интереса, полезность финансовой информации

THE NATIONAL SYSTEM OF SUPERVISION OF THE QUALITY OF THE FINANCIAL STATEMENTS

E. V. Kalyuga

Abstract. *The article investigates the creation of the effective system of supervision of the quality of the financial statements of business entities.*

The current system of supervision of the quality of the financial statements in Ukraine does not meet European approaches. In this regard, it is necessary to create the national system of supervision of the quality of the financial statements of business entities in Ukraine based on the experience of European countries. In Ukraine, comparing to the Directive 2006/43/EC, the Body of public supervision is absent. The creation of the system of provision of the quality of the financial statements is not provided either.

Creation of the system of public supervision in Ukraine according to the legislation of European countries will promote benefits for the state, auditors, business and investors.

As for the state, it will help to increase the trust of the population to financial institutions; to strengthen the system of supervision of regulatory and supervisory bodies; to eliminate and to prevent corruption in this area. As for the auditors, it will help to transmit to more transparent and internationally acceptable system of regulation of auditing activity. In the field of business and for the investors it will help to increase the level of investor`s confidence in financial statements, its transparency, comparability and investment attractiveness of business entities.

Implementation of current Ukrainian legislation in accordance with international practice will help to build an effective system of supervision of the quality of the financial statements in accordance with established rules, that will allow to attract credits on favorable terms, to access foreign markets, to increase the investment attractiveness of Ukraine, to protect foreign capital and to provide quality assurance of financial statements.

Keywords: system of supervision (control), principles of supervision, quality of financial statements, implementation of legislation, accounting and audit, nonpracticing person, subjects of public interest, usefulness of financial information

УДК: 519.86:338.43

МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ: СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Т. С. КІНЄВА, доцент кафедри статистики та економічного аналізу
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: tanya_kineva@mail.ru

Анотація. *Розкрито сутність моделювання бізнес-процесів як засобу ефективного управління. Розглянуто основні характеристики моделювання та напрями використання в галузі сільського господарства. З урахуванням прийнятих орієнтирів на Конференції ООН в Ріо-де-Женейро у 1992 р., визначено основні критерії галузевого розвитку при одночасному забезпеченні раціонального використання природно-ресурсного потенціалу.*

Виокреслено обмежуючі фактори галузевого розвитку та раціонального використання біопотенціалу сільського господарства. Розкрито особливості процесу відтворення ресурсного потенціалу галузі та організації ефективного управління ним. З цією метою, обґрунтовано необхідність виокремлення часових рівнів управління з розмежуванням цілей та засобів їх досягнення, показників і виконувачів завдань. Обґрунтовано значення моделювання бізнес-процесів у сільському господарстві як елемента побудови дієвої системи управління.

Схематично зображено систему моделювання бізнес-процесів у сучасних умовах господарювання. Обґрунтовано необхідність налаштування сформованої концепції моделювання в автоматизованій системі управління діяльністю сільськогосподарського підприємства. Визначено місце аналітика та важливість комплексної аналітичної інтерпретації результатів моделювання бізнес-процесів у системі управління діяльністю сільськогосподарського підприємства при забезпеченні ефективного використання та відтворення біоресурсного потенціалу галузі.

Ключові слова: бізнес-процес, природно-ресурсний потенціал, сталий розвиток, відтворення біоресурсів, моделювання, синергічний ефект

Актуальність. Оцінка рівня розвитку аграрного сектору України, дає підстави стверджувати, що усталена на сьогодні практика управління діяльністю сільськогосподарських підприємств потребує докорінних змін на основі впровадження науково обґрунтованих інституційних засад ефективного відтворення галузевого біопотенціалу. Очевидним є те, що господарські процеси передбачають масштабне використання природних

© Т. С. Кінєва, 2016

благ, однак унаслідок нераціональної організації виробництва (у т. ч. сільськогосподарського), порушується процес їх відтворення, що призводить до вичерпання запасів біоресурсів і може спричинити екологічну катастрофу.

Донедавна вважалося, що обсяг природного капіталу є необмеженим, чим зумовлюється нівелювання або формальне визначення його вартості у новостворених благах (товарах, роботах, послугах), однак нинішній стан навколишнього середовища дає підстави говорити про вичерпання біоресурсного потенціалу, що є не лише обмежуючим економічним чинником виробництва, а й потребує докорінних змін внутрішньогалузевих та загальноекономічних умов господарювання.

Забезпечення раціонального використання ресурсної бази сільського господарства країни та ефективного управління його потенціалом у цілому, можливе за умов максимального врахування динамічності та стохастичності господарських процесів галузі, що дозволяє система моделювання. Адже саме моделювання дає змогу систематизувати і збалансувати внутрішні та зовнішні умови реалізації бізнес-процесів, з урахуванням загальної концепції галузевої організації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням ефективності використання ресурсного потенціалу сільського господарства та моделювання бізнес-процесів присвячено багато фундаментальних наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів: І. Ансофа, С. Волкова, О. Гудзинського, П. Друкера, В. Жука, Г. Кірейцева, А. Маршала, В. Месель-Веселяка, П. Саблука, В. Савчука, В. Шевчука, Д. Юдіна та інших дослідників. Відзначаючи вагоме наукове значення розробок науковців, зауважимо необхідність системного дослідження моделювання бізнес-процесів у галузі сільського господарства задля раціонального використання її біопотенціалу. Розробка такої концепції, передбачає наявність системи моделювання галузевих господарських процесів, з урахуванням ресурсної обмеженості.

Мета дослідження – визначення та обґрунтування методичних засад моделювання бізнес-процесів сільського господарства за умов раціонального використання біоресурсної бази галузі та з урахуванням задач сталого розвитку. Основними задачами досягнення поставленої мети є:

– визначення сутності моделювання бізнес-процесів сільського господарства;

– обґрунтування необхідності та розробка концепції моделювання галузевих бізнес-процесів.

Матеріали і методи дослідження. Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених щодо сутності й напрямів практичного впровадження моделювання бізнес-процесів сільського господарства, статистичні дані Державної служби статистики України, напрями галузевого розвитку відповідно до програм Міністерства аграрної політики та продовольства України, а також результати особистих спостережень автора. В основу реалізації визначеної мети покладено системний підхід і комплекс методів

економічного пізнання причино-наслідкових зв'язків при моделюванні бізнес-процесів сільського господарства.

Результати дослідження та їх обговорення. Сільське господарство є однією з провідних галузей економіки України, яка формує близько 20% ВВП та є єдиною біопродукуючою сферою, оскільки повністю реалізує процес відтворення своєї ресурсної бази. Основа та відмінні характеристики галузі визначаються сукупністю внутрішньогосподарських бізнес-процесів виробничого та невиробничого характеру, від збалансованої організації та раціонального використання яких залежить результативність (ефективність) діяльності як окремого господарюючого суб'єкта, так і аграрного сектору в цілому.

Специфічність галузі, що зумовлена превалюванням виробничих процесів, в основі яких лежать біологічні трансформації, визначає основний критерій управління – «галузь-продукт», який дає змогу максимально врахувати залежність бізнес-процесів від природно-кліматичного потенціалу. Саме тому, в сільському господарстві вкрай важливим є чітке дотримання цілей господарювання за рівнями управління (тактичне, оперативне, стратегічне), що дозволяє раціонально використовувати наявний біоресурсний потенціал за рахунок своєчасного визначення ризиків.

Вивчаючи процеси відтворення біопотенціалу в аграрній сфері, слід відзначити, що реалізація основних функцій управління покладена на оперативний і тактичний рівні, виконання яких є вирішення задач поточної діяльності сільськогосподарського підприємства. Стратегічне управління – орієнтоване на забезпечення відтворення біопотенціалу, яке передбачає раціональне використання ресурсів галузі із забезпеченням функції самовідновлення, що, в остаточному підсумку, дає можливість сільськогосподарському підприємству одержати комплекс економічних, соціальних та екологічних вигід (синергічний ефект). За таких умов, моделювання відтворення біологічного потенціалу орієнтоване на створення мобільної, динамічної та дієвої системи стратегічного управління, яка є індикатором ефективної організації діяльності на довгострокову перспективу, орієнтовану на забезпечення самовідновлення та самовідтворення об'єкта дослідження.

Обмежуючими факторами галузевого розвитку та раціонального використання біопотенціалу є критичний рівень зношеності матеріально-технічної бази вітчизняних сільськогосподарських підприємств, дефіцит державного фінансування та інвестиційного капіталу, низький рівень техніко-технологічного забезпечення виробничих процесів та недосконала система управління. Саме останній фактор (система управління) нині має стати «відправною точкою» реформування аграрного сектору та повернення йому превалюючої ролі в економіці країни, адже ефективність діяльності господарюючого суб'єкта та його конкурентоспроможність значною мірою визначаються саме раціональною організацією бізнес-процесів.

На сьогодні є багато тлумачень сутності процесу управління, які розкривають його широкоаспектність залежно від цілей, засобів, сфери реалізації тощо. І найголовніше, при розкритті змісту та практичній реалізації

задач управління треба враховувати, що в його основі лежить системна функція, спрямована на збереження параметрів системи та, за умов зміни умов реалізації цілей (умов господарювання), забезпечення сталості функціонування. Саме дотримання системного характеру при побудові систем управління на макро- та мікрорівнях господарювання, забезпечується реалізація механізму саморегулювання. Якщо ж говорити про сільське господарство, то за правильної побудови системи управління, реалізується природна здатність біоресурсів галузі до самовідтворення.

Основою для побудови дієвої системи управління є моделювання бізнес-процесів, що дає змогу через схематичне зображення об'єкта дослідження розкрити та вивчити особливості його функціонування, встановити взаємозв'язки й залежності розвитку.

Моделювання бізнес-процесів у сільському господарстві як елемент побудови дієвої системи управління передбачає виконання таких завдань у межах представленої моделі (рис. 1):

1 – визначення цілей моделювання за рівнями управління та реалізації бізнес-процесів;

2 – розкриття механізму управління та сутності виробничих процесів з урахуванням галузевої специфіки їх практичної реалізації;

3 – визначення ресурсної бази об'єкта управління з обов'язковим забезпеченням процесу відтворення;

4 – формування інформаційної бази як засобу підтримки практичної реалізації бізнес-процесів.

Рис. 1. Інфографіка системи моделювання бізнес-процесів

Ключовим напрямом, при ефективному управлінні виробничими процесами в сільському господарстві є спрямованість на забезпечення відтворення вкладених біоресурсів, що можливе лише за системного підходу до практичної реалізації бізнес-процесів. Саме це покладено в основу наведеної інфографіки, яка є відображенням безпосередньо механізму моделювання як послідовності виконуваних взаємопов'язаних процесів, що формують систему відтворення біоресурсного потенціалу господарюючого суб'єкта.

Аналіз середовища передбачає визначення цілей досліджуваних бізнес-процесів із розподілом за рівнями управління (оперативний, тактичний, стратегічний). При побудові стратегічної карти, яка унаочнює цілі, перспективи та систему показників, необхідно витримати правило ресурсної збалансованості «біоресурси-фінанси-кадри». Адже сліпе гоніння за максимізацією прибутку, на сьогодні, призвело до катастрофічного і, певною мірою, невідновного виснаження природно-ресурсного потенціалу та критичного рівня безробіття. Лаконічно побудована стратегічна карта дає змогу побачити співвідношення цілей та перспектив (очікуваних результатів), їх взаємозалежність та систему показників.

Проектування та імітаційне моделювання забезпечує практичність сформованих управлінських рішень щодо координації бізнес-процесів. Дає можливість оцінити результативність декількох варіантів проектних рішень, що зумовлює підвищення результативності прийнятого. Цінність імітаційного моделювання полягає в тому, що воно максимально точно розраховує та враховує при побудові моделі ресурсні затрати, вартість проекту, інтервал реалізації та інші фактори.

Крім того, наведена на рисунку модель має бути відлаштована в автоматизованій системі управління діяльністю сільськогосподарського підприємства, сформованій на основі принципів комплексності та функціональності. Дані системи лише формалізують окремі організаційні, виробничі та управлінські процеси на основі сформованих автоматизованих алгоритмів, які, забезпечуючи спрощення елементарних технічно-виконуваних аналітичних операцій, спрямовані на оперативне виявлення відхилень та якісну їх координацію з метою досягнення поставлених цілей.

Безпосередньо практична реалізація бізнес-процесу внесе свої корективи в усі блоки сформованої моделі, тому, на даному етапі, украй важливим є досвід та аналітичний інструментарій аналітика, який обґрунтує відхилення й правильно скоординує бізнес-процес. Тобто, інтерпретація інформаційних потоків, аналітична оцінка господарських бізнес-процесів та динамічне управління ними є завданнями не програмного продукту, а аналітика.

Паралельно з аналітиками, управлінці різних рівнів здійснюють контроль фактичних значень показників реалізацією бізнес-процесів та оцінюють рівень досягнення поставлених цілей. Аналізуються отримані відхилення індикаторів реалізації проекту, встановлюються їх причини та оцінюються наслідки. На основі цього, вносяться корективи у стратегічну

карту й моделюються бізнес-процеси з оновленими цільовими орієнтирами та ресурсним забезпеченням.

Результативність і дієвість моделювання бізнес-процесів залежить значною мірою від якості та повноти інформаційного забезпечення, яке являє собою сукупність даних, що визначають міру потенційних знань управлінця щодо досліджуваних процесів та їх взаємозумовленості. Тобто, лаконічно сформована інформаційна база управління зменшує рівень невизначеності та підвищує достовірність сформованої на її основі моделі.

Висновки і перспективи. Отже, осмислення людством біоресурсної обмеженості та переорієнтація господарських процесів на засади сталого розвитку, потребують визначення нових орієнтирів управління та використання прийомів моделювання бізнес-процесів. Побудова моделей (економічних, технічних, організаційних тощо), дають змогу не лише передбачити дієвість управлінських рішень, а й розкривають невикористані можливості виробництва. Моделювання сільськогосподарських бізнес-процесів є методом оптимізації управлінських рішень, використання якого передбачає врахування: галузевої специфіки виробничих процесів, ресурсної обмеженості, цілей управління за часовими рівнями тощо.

Ефективність та дієвість моделі залежить від чіткості сформованих задач, визначеності очікуваних результатів (максимальних і мінімальних), повноти системи показників та лаконічності алгоритму реалізації. Моделювання бізнес-процесів є актуальним методом управління в умовах сьогодення, який може використовуватися незалежно від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, рівня його розвитку та рівня прибутковості. На сьогодні існує широке коло сучасних методів та інструментів моделювання, які дають змогу аналітикам максимально врахувати всі фактори впливу, знизити рівень невизначеності, підвищити достовірність та оцінити результативність управлінських рішень з мінімальними затратами часу за рахунок використання автоматизованих систем.

Список літератури

1. Вигівська Ю. І. Стратегія інноваційної модернізації (теорія та практика) : монографія / Ю. І. Вигівська. - К. : Дорадодрук, 2011. – 430 с.

2. Гальчич М. А. Применение бизнес-моделирования для анализа деятельности сельскохозяйственных предприятий / Агрожурнал (Сетевой научно-методический электронный журнал МГАУ). – № 12.

3. Гринів Л. С. Екологічно збалансована економіка : проблеми теорії / Л. С. Гринів. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 240 с.

4. Савчук В. К. Теоретичні засади формування інформаційно-аналітичного сервісу управління. / В. К. Савчук // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2013. – Вип. 181(3). – С. 218–223.

5. Смагин Б. И. Экономический анализ и статистическое моделирование аграрного производства: монография / Б. И. Смагин. – Мичуринск : МичГАУ, 2007. – 153 с.

6. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Масель-Веселяка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 218 с.
7. Шевчук В. О. Фізико-економічні засади національної стратегії розвитку агросфери / В. О. Шевчук // Економіка АПК. – 2013. – № 12. – С. 97–107.
8. Юдин Д. Б. Вычислительные методы теории принятия решений / Д. Б. Юдин // М. : Наука, 1989. – 319 с.

References

1. Vigivs'ka, Yu. I. (2011). Strategiya innovatsiynoï modernizatsiï (teoriya ta praktika) : [monografiya] / Yu. I. Vigivs'ka. K.: Doradodruk, 430.
2. Gal'chich, M. A. Primenenie biznes-modelirovaniya dlya analiza deyatel'nosti sel'skokhozyaystvennykh predpriyatiy / Agrozhurnal (Setevoy nauchno-metodicheskiy elektronnyy zhurnal MGAU), 12.
3. Griniv, L. S. (2001). Ekologichno zbalansovana ekonomika : problemi teoriï / Griniv L. S. – L'viv : Vid. tsentr LNU im. I. Franka, 240.
4. Savchuk, V. K. (2013). Teoretichni zasadi formuvannya informatsiyno-analitichnogo servisu upravlinnya / V. K. Savchuk // Naukoviy visnik NUBiP Ukraïni. Ser. : Ekonomika, agrarniy menedzhment, biznes, 181 (3), 218–223.
5. Smagin, B. I. (2007). Ekonomicheskiy analiz i statisticheskoe modelirovanie agrarnogo proizvodstva: monografiya / B. I. Smagin. Michurinsk: Izdvo MichGAU, 153.
6. Strategiya rozvitku agrarnogo sektoru ekonomiki na period do 2020 roku (2012) / za red. Yu. O. Lupenka, V. Ya. Masel'-Veselyaka. – K.: NNTs IAE, 218.
7. Shevchuk, V. O. (2013). Fiziko-ekonomichni zasadi natsional'noï strategiï rozvitku agrosferi / V. O. Shevchuk // Ekonomika APK, 12, 97–107.
8. Yudin, D. B. (1989). Vychislitel'nye metody teorii prinyatiya resheniy / D. B. Yudin // M.: Nauka, 319.

МОДЕЛИРОВАНИЕ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ: СУЩНОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Т. С. Кинева

Аннотация. *Раскрыта сущность моделирования бизнес-процессов как средства эффективного управления. Рассмотрены основные характеристики моделирования и направления использования в области сельского хозяйства. С учетом принятых ориентиров на Конференции ООН в Рио-де-Жанейро в 1992 г., определены основные критерии отраслевого развития при одновременном обеспечении рационального использования природно-ресурсного потенциала.*

Выделены ограничивающие факторы отраслевого развития и рационального использования биопотенциалов сельского хозяйства. Раскрыты особенности процесса воспроизводства ресурсного потенциала отрасли и организации эффективного управления им. С этой целью, обоснована необходимость выделения временных уровней

управления с разграничением целей, средств их достижения, показателей и исполнителей задач. Обосновано значение моделирования бизнес-процессов в сельском хозяйстве как элемента построения эффективной системы управления.

Сформировано схематическое изображение системы моделирования бизнес-процессов в современных условиях хозяйствования. Обоснована необходимость отражения сложившейся концепции моделирования в автоматизированной системе управления деятельностью сельскохозяйственного предприятия. Определено место аналитика и важность комплексной аналитической интерпретации результатов моделирования бизнес-процессов в системе управления деятельностью сельскохозяйственного предприятия при обеспечении эффективного использования и воспроизводства биоресурсного потенциала отрасли.

Ключевые слова: бизнес, биопотенциал, биоресурсный потенциал, воспроизводство, моделирование, синергический эффект

THE MODELING OF BUSINESS PROCESSES: ESSENCE AND PROSPECTS FOR USE IN AGRICULTURE

T. S. Kinieva

Abstract. *The article reveals the essence of business process modeling as a means of effective management. The basic characteristics and uses of modeling in agriculture. Given the targets adopted at the UN Conference in Rio de Janeiro in 1992. The main criteria for industry development while ensuring sustainable use of natural resources. Highlight limiting factors of industry development and management of bioelectric potentials of agriculture.*

The features of the reproduction process of resource potential of the industry and an efficient management. To this end, the necessity of isolating time management levels with differentiation purposes, means of achieving them, indicators and fulfills tasks. Grounded value business process modeling in agriculture as part of building an effective management system.

Formed a schematic representation of the system modeling of business processes in contemporary economy. The necessity reflected formed in concept modeling automated system management of agricultural enterprises. The place of the analyst and the importance of a comprehensive analytical interpretation of the results of modeling business processes in the management of agricultural enterprises, while ensuring efficient use and reproduction of biological resources potential.

Keywords: business, biopotential, biological resources potential, reproduction, simulation, synergy effect

УДК:631.151.23.33

УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМОЮ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Н. А. КЛИМЕНКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. *Досліджено процеси використання земель сільськогосподарського призначення в сучасних умовах, принципи і закономірності екологобезпечного використання й охорони земель, здійснена економічна та екологічна оцінка екологобезпечної системи землеробства.*

Ключові слова: екологізація, біологізація, система землеробства землекористування, екологічно чиста продукція, родючість ґрунту, моделювання розміщення посівів, оптимізація ґрунтового живлення

В економіці України земельні ресурси відіграють провідну роль, оскільки вони є базою для виробництва продовольства та сировини для промисловості Сучасне землекористування в сільському господарстві слід розглядати з позицій системного забезпечення еколого-економічних вимог.

Особливої актуальності набуває проблема екологобезпечного використання земель останніми роками, оскільки нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення в Україні призвело до зниження родючості ґрунтів, поширення ерозійних процесів, збільшення площ забруднених і деградованих земель. [1–2]. Це потребує розробки, обґрунтування і впровадження заходів щодо забезпечення ефективного й екологічно безпечного їх використання.

Однією з невід'ємних та об'єктивних властивостей ґрунту, що обумовлюють його виключну корисність та незамінність для життєдіяльності людини, є його родючість. Питання збереження родючості ґрунту, підвищення врожаїв, інтенсифікація чи екологізація землеробства, пошук та запровадження економіко-математичних методів для дослідження факторів землекористування завжди цікавили науку, оскільки їх вирішення дає змогу забезпечити еколого-економічну взаємодію в рільництві та й, зрештою, підвищити життєвий рівень, поліпшити добробут людей. Тому ця проблема не втрачає актуальності й у наші дні: економічна криза віддзеркалюється передусім на кількості та якості вироблюваної продукції в сільському господарстві, скороченні її асортименту, погіршенні якості.

© Н. А. Клименко, 2016

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією зі складових частин економічної реформи в Україні, спрямованої на ринкові відносини, є земельна реформа. Її стратегічною метою є забезпечення найбільш раціонального та високоефективного використання земель, всебічної охорони й розширеного відтворення родючості ґрунтів, екологоврівноваженого ведення землеробства та вирішення на цій основі в найкоротші строки продовольчої проблеми, створення конкурентоспроможного на європейському та світовому агропродовольчих ринках національного агропромислового комплексу.

Теоретичні й практичні аспекти збереження та відтворення земельних ресурсів, підвищення родючості ґрунтів, їх захисту і раціонального використання досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені. Вивченню проблем ефективного й екологобезпечного використання земельних ресурсів приділили значну увагу відомі вчені економісти-аграрники П. П. Борщевський, А. С. Даниленко, Б. М. Данилишин, Д. С. Добряк, С. І. Дорогунцов, В. Л. Дмитренко, С. М. Кваша, В. В. Медведєв, Л. Г. Мельник, В. Я. Месель-Веселяк, М. Ф. Реймерс, І. А. Розумний, П. Т. Саблук, В. М. Трегобчук, М. М. Федоров, М. К. Шикула та інші.

Важливе значення підвищення ефективності використання земель у сільському господарстві з урахуванням екологічного фактора, а також недостатність досліджень цієї проблеми визначають актуальність даної роботи.

Крім того, існує ряд дискусійних питань еколого-економічної ефективності органічного землеробства, які потребують додаткових досліджень. Актуальність проблеми та недостатній ступінь її дослідженості стосовно сучасних потреб економіки й зумовили мету цієї статті.

Мета дослідження – системний огляд проблем еколого-економічного моніторингу та розробка рекомендацій щодо землекористування на основі використання еколого-економічних моделей в сучасному агробізнесі. Тому проаналізуємо можливість оптимізації розміщення сільськогосподарських культур на полях різної родючості з метою збільшення виходу екологічно чистої продукції галузей рослинництва, врахувавши родючість ґрунту.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналізуючи вищевикладене, доходимо висновку, що необхідною умовою збалансованого розвитку сучасного суспільства є підвищення рівня його екологічної свідомості.

На переконання більшості вчених, екологізація землеробства повинна включати такі основні фактори: створення систем землеробства, що захищають ґрунт, перехід частково на біологічне землеробство, ведення агроекологічного моніторингу, визначення збитку від ерозії ґрунтів та інших видів деградації земель, розробку заходів щодо відповідальності та матеріальної зацікавленості землекористувачів за зберігання й відтворення родючості ґрунту [3].

Досягнення науки й передової практики свідчать, що основою стійкого зростання продуктивності землеробства є підвищення родючості

ґрунтів, яке, у свою чергу, тісно пов'язане з відтворенням гумусу, його нагромадженням у ґрунтах. Щорічні втрати гумусу через мінералізацію та ерозію ґрунтів становлять 11–12 млн т, а це 3–4 млрд грн збитків.

Але реалізувати потенційну продуктивність сільськогосподарських культур слід не за допомогою високих доз добрив, а через оптимізацію всіх властивостей і життєвих процесів у ґрунті, що забезпечить відтворення його родючості – створення поживного, водного, повітряного режимів у ґрунті, які відповідали б біологічним вимогам рослин та оптимізації рівня біологічної активності ґрунту. Хоча вплив екологічних умов на виробництво ще недостатньо досліджений, ці умови починають відігравати дедалі важливішу роль у системі планування сільськогосподарського виробництва та пріоритетності потоків.

Прогнозування показників урожайності конкретних культур враховує нелінійний характер причинно-наслідкових зв'язків у системі "родючість ґрунту – добрива – урожай".

В Європі є країни, де понад 10% усіх сільськогосподарських земель знаходяться під органічним сільським господарством: Ліхтенштейн (близько 30%), Австрія (понад 16 %), Швейцарія та Швеція (11%). Найбільші площі органічних земель мають Іспанія (1,1 млн га), Італія (1 млн га). Серед українських сусідів слід відзначити Польщу та Чехію.

За офіційними статистичними даними IFOAM, в Україні загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель становила у 2014 р. понад 400 тис. га, (див. рис.) кількість сертифікованих органічних підприємств за останні 10 років зросла в чотири рази [4].

Передумовами створення ринку екологічно чистої продукції мають бути: розробка правового забезпечення, регулювання ведення екологобезпечного сільськогосподарського виробництва; створення відповідної інфраструктури, під якою слід розуміти запровадження системи акредитації господарств, які ведуть екологобезпечне землеробство, стандартизацію, сертифікацію і маркування екологічно чистої продукції, інформаційне забезпечення; державна підтримка розвитку таких господарств у вигляді дотацій, субсидій, пільг та системи стимулювання товаровиробників щодо виробництва екологічно чистої продукції, що включає механізм ціноутворення на неї.

Математичне моделювання управління земельними ресурсами – складна економіко-екологічна задача. Метою розробки моделей родючості ґрунту є впорядкування знань про родючість, оцінка впливу на стан використання землі, а також можливість оптимального розміщення сільськогосподарських культур у межах господарств на ґрунтах різної родючості. Екологозабезпечуючий напрям ведення сучасного сільського виробництва потребує отримання високих врожаїв при дбайливому ставленні до землі, підтримці й поновленні родючості ґрунту.

Моделі родючості є наближеним відображенням властивостей ґрунту задовольняти потреби сільськогосподарських рослин за певних екологічних і соціально-економічних умов. Розроблена під час досліджень схема системи моделей родючості ґрунту на основі моделі

оптимізації розміщення сільськогосподарських культур уможливлює оптимізацію основних процесів родючості ґрунту.

Динаміка загальної площі органічних сільськогосподарських угідь та кількості органічних підприємств в Україні*

*Джерело: http:/www.ifoam.org.

Методика розрахунків полягає в тому, що спочатку визначають ту частину врожаю, для якої буде достатньо поживних речовин, що є в ґрунті, за спеціально розробленими виробничими функціями. Розроблено низку методів, які сприяють вирішенню цієї проблеми, проте дійсне значення добрив у процесі сільськогосподарського виробництва можна правильно зрозуміти лише у взаємозв'язку з іншими факторами, що формують рівень урожайності сільськогосподарських культур у межах одного і того самого періоду.

Враховуючи всі особливості сучасного землекористування, моделювання цього процесу та специфіку постановки нашої задачі, еколого-економічна модель оптимізації ґрунтового живлення сільськогосподарських культур матиме вигляд [5] :

$$Z = \sum \sum t_{ij} X_{ij} \rightarrow \max ,$$

де $i \in M_1$ $j \in M_2$

M_1 – множина земельних ділянок (i = n);

M_2 – множина сільськогосподарських культур (j = m);

t_{ij} – економічна ефективність вирощування продукції j-ї сільськогосподарської культури на і-му полі.

X_{ij} – шукана площа посіву j-ї сільськогосподарської культури на і-му полі;

S_i – площа кожної з n земельних ділянок;

S_j – площа кожної з m культур у структурі посівних площ;

ξ_{ij} – логічний коефіцієнт, що передбачає можливість розміщення j-ї культури на ґрунті і-ї ділянки;

Оптимальне розміщення сільськогосподарських культур має задовольняти такі умови:

1. Щодо використання ріллі:

$$\sum \xi_{ij} X_{ij} = S_i \ , \qquad (\ i \in M_1)$$

$j \in M_2$.

2. Щодо структури посівних площ:

$$\sum \xi_{ij} X_{ij} = S_j \ (j \in M_2;)$$

$i \in M_1$

3. По області допустимих значень змінних:

$$S_{ij}^{\min} \geq X_{ij} \geq S_{ij}^{\max},$$

де $S_{ij}^{\min}$, $S_{ij}^{\max}$ – допустимі мінімальне та максимальне значення змінних.

Природні умови невід'ємності змінних:

$$X_{ij} \geq 0, \quad (i \in M_1 \quad j \in M_2).$$

Розроблена методика дає змогу при визначенні врожайності Y_{ij} *j-ї* сільськогосподарської культури на *і-му* ґрунті враховувати складність мінерального складу ґрунту. При цьому врожайність розраховується за формулою:

$$y_{кij} = \frac{\alpha_{кi} * E_i * f_{kij}}{в_{кj}} \ , \qquad \begin{matrix} k \in M \\ i \in M_1 \\ j \in M_2 \end{matrix} \ ,$$

де М – множина компонентів поживності;

к – порядковий номер компонента поживності, $k \in M$;

M_1 – множина земельних ділянок;

M_2 – множина сільськогосподарських культур;

і – порядковий номер земельної ділянки, $i \in M_1$;

j – порядковий номер сільськогосподарської культури, $j \in M_2$;

a_{ki} – вміст *к-го* компонента поживності в ґрунті *і-ї* земельної ділянки (мг/на 1 кг ґрунту);

E_i – коефіцієнт переводу a_{ki} в кг діючої речовини;

f_{kij} – коефіцієнт використання *к-го* компонента поживності на *і-му* ґрунті

j- ю сільськогосподарською культурою;

$в_{kij}$ – винос *к-го* компонента поживності одиницею врожаю сільськогосподарської культури.

У зв'язку з тим, що швидкість приросту біомаси того чи іншого виду рослин лімітується компонентом поживності, який є в екологічному мінімумі, а, залежно від споживання, баланс між різними компонентами може змінюватись і в екологічному мінімумі будуть знаходитися різні хімічні речовини, Y_{ij} – урожайність *j-ї* сільськогосподарської культури на *і-му* ґрунті визначається за формулою:

$$Y_{ij} = \min Y_{kij} = \min \frac{d_{ki} E_i f_{ij}}{e_{kij}}.$$

Величина Y_{ij} являє собою коефіцієнти ефективної родючості ґрунту і показує, яка частина врожаю може бути сформована за рахунок доступних для рослин запасів поживних речовин ґрунту. Розроблена трансформаційна модель дає можливість представити її у вигляді транспортної задачі, тому що культури виконують роль споживача, а ділянки різної родючості – джерела чи постачальника. При цьому виконується імітація, що кожна сільськогосподарська культура повинна спробувати "зростати" на кожній з ділянок ґрунту і, за оптимального плану, розміститися певними окремими площами по полях так, щоб найбільше "задовольнити" кожну культуру щодо поживності й виконати низку обмежень задачі. Результати задачі можна інтерпретувати як показники ефективності використання кожною культурою потенціалу ґрунтів. Тобто, маємо план розміщення культур по полях різної родючості з еколого-економічною оцінкою ефективності землекористування за даної схеми розподілу посівів.

Висновки і перспективи. Проведений аналіз та апробація результатів підтверджують ефективність оптимізації розміщення посівів сільськогосподарських культур. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропонована й адаптована до умов господарств модель може бути використана для планування структури сівозмін та просторового розміщення посівів по полях різної родючості з метою забезпечення еколого-економічних вимог в аграрному виробництві.

Список літератури

1. Гайдуцький П. І. Екологізація суспільної свідомості та розвиток агросфери / П. І. Гайдуцький, О. В. Ходаківська // Економіка АПК. – 2012. – № 11. – С.15–19.
2. Перспективи розвитку органічного землеробства в Україні на прикладі Київської області / О. О. Шевченко, А. В. Вдовиченко // Економіка АПК. – 2016. – № 1. – С. 33.
3. Кваша С. М. Забезпечення збалансованості розвитку аграрного сектору економіки України на перспективу // Зб.матеріалів 14 річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників: «Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року». – К. : Інститут аграрної економіки, 2012. – С. 39–48.
4. Гайдуцький П. І. Екологізація суспільної свідомості та розвиток агросфери / П. І. Гайдуцький, О. В. Ходаківська // Економіка АПК. – 2012. – № 11. – С.15–21.
5. Удосконалення організації та управління сільським господарством в умовах децентралізації влади / Науково-аналітичне видання / за ред. М. Ф. Кропивка. – К. : ННЦІАЕ, 2014. – 48 с.
6. The World of organic agricultural. Statistics and emerging trends 2015 // – Режим доступу : https://www.fibl.org/fileadmin/documents/../1663-organic-world-2015.

7. Клименко Н. А. Біологізація виробництва як шлях зближення економіки та екології / Н. А. Клименко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – № 154. – С. 112–117.

8. Клименко Н. А. Ефективність екологобезпечного використання земель у сільському господарстві / Н. А. Клименко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012.– № 10. – С. 90–94.

References

1. Hajdutskyj, P. I., Khodakivska, O. V. (2012). “Greening of public consciousness and the development of agro-sphere”. Ekonomika APK, 11, 15–19.

2. Shevchenko, O. O., Vdovychenko, A. V. (2016). “Prospects of development of organic farming in Ukraine on the example of Kyiv region”. Ekonomika APK, 1, 35–38.

3. Kvasha, S. M. (2012). “Provide balanced development of the agricultural sector of Ukraine in the future”. Zb.materialiv 14 richnykh zboriv Vseukrainskoho konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarnykiv: «Stratehiia rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku. Institute of Agricultural Economics, Ukraine, 39–48.

4. Hajdutskyj, P. I. (2012). “Greening of public consciousness and the development agrosphere”. Ekonomika APK, 11, 15–21.

5. Kropyvko, M. (2014). “Improving the organization and management of agriculture in terms of decentralization of power”, Naukovo-analitychne vydannia, , Institute of Agricultural Economics, Ukraine, 48.

6. The World of organic agricultural (2015). “Statistics and emerging trends 2015”. Available at: https://www.fibl.org/fileadmin/documents/../1663-organic-world-2015.

7. Klymenko, N. A. (2010). “Biologization production as a way of of convergence economy and ecology, Naukovyj visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy, 154, 112–117.

8. Klymenko, N. A. (2012). “Efficiency of ecologically safe land use in agriculture”. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini, 10, 90–94.

УПРАВЛЕНИЕ ПРОБЛЕМОЙ ЭКОЛОГИЗАЦИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

Н. А. Клименко

Аннотация. *Исследованы процессы использования земель сельскохозяйственного назначения в современных условиях, принципы и закономерности экологобезопасного использования и охраны земель, осуществлена экономическая и экологическая оценка экологобезопасной системы земледелия.*

Ключевые слова: экологизация, биологизация, система земледелия, ***землепользование,*** экологически чистая продукция, ***плодородие почвы, моделирование размещения посевов, оптимизация почвенного питания***

MANAGEMENT PROBLEM ECOLOGIZATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION

N. A. Klymenko

Abstract. *Conceptual provisions of systemic interaction of ecological and economic factors in the optimization of modern system of land use are specified. The processes of agricultural land use under current conditions, principles and regularities of environmentally sound use and protection of lands are investigated; economic and environmental assessment of ecologically safe farming system is made.*

Keywords: ecologization, biologization, farming system, land use, environmentally friendly products, soil fertility, crop allocation modelling, soil nutrition optimization

УДК 336.76:330.322

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІРЖОВОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ

А. С. КРАВЧЕНКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: AnnaZlata@i.ua

Анотація. *Розглянуто сучасний стан функціонування біржового фінансового ринку, зокрема проаналізовано біржовий фондовий ринок України, валютний ринок Форекс. Визначено проблеми та висвітлено перспективи розвитку в майбутньому, адже саме біржовий фінансовий ринок є важливим індикаторами економічного розвитку і наочно демонструє стан, в якому перебуває держава у відповідний момент. Досліджено стримуючі чинники розвитку біржового фінансового ринку, розглянуто особливості його функціонування та відзначено притаманні йому тенденції.*

Крім цього, оцінено основні тенденції торгівлі на біржовому фінансовому ринку. Акцентовано на обсягах торгівлі та структурі проведених операцій за останні роки. Розглянуто фактори впливу на зміну ситуації на біржовому фінансовому ринку та питання деривативів, їх необхідності в умовах сучасного фондового ринку України. Сформовано рекомендації щодо розвитку біржового фінансового ринку України, які сприятимуть підвищенню інвестиційного потенціалу економіки країни.

Ключові слова: біржовий фінансовий ринок, фондовий ринок України, валютний ринок Форекс

© А. С. Кравченко, 2016

MANAGEMENT PROBLEM ECOLOGIZATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION

N. A. Klymenko

Abstract. *Conceptual provisions of systemic interaction of ecological and economic factors in the optimization of modern system of land use are specified. The processes of agricultural land use under current conditions, principles and regularities of environmentally sound use and protection of lands are investigated; economic and environmental assessment of ecologically safe farming system is made.*

Keywords: ecologization, biologization, farming system, land use, environmentally friendly products, soil fertility, crop allocation modelling, soil nutrition optimization

УДК 336.76:330.322

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІРЖОВОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ

А. С. КРАВЧЕНКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: AnnaZlata@i.ua

Анотація. *Розглянуто сучасний стан функціонування біржового фінансового ринку, зокрема проаналізовано біржовий фондовий ринок України, валютний ринок Форекс. Визначено проблеми та висвітлено перспективи розвитку в майбутньому, адже саме біржовий фінансовий ринок є важливим індикаторами економічного розвитку і наочно демонструє стан, в якому перебуває держава у відповідний момент. Досліджено стримуючі чинники розвитку біржового фінансового ринку, розглянуто особливості його функціонування та відзначено притаманні йому тенденції.*

Крім цього, оцінено основні тенденції торгівлі на біржовому фінансовому ринку. Акцентовано на обсягах торгівлі та структурі проведених операцій за останні роки. Розглянуто фактори впливу на зміну ситуації на біржовому фінансовому ринку та питання деривативів, їх необхідності в умовах сучасного фондового ринку України. Сформовано рекомендації щодо розвитку біржового фінансового ринку України, які сприятимуть підвищенню інвестиційного потенціалу економіки країни.

Ключові слова: біржовий фінансовий ринок, фондовий ринок України, валютний ринок Форекс

© А. С. Кравченко, 2016

Актуальність. На сучасних біржових фінансових ринках обертаються кошти, обсяги яких можуть перевищувати бюджети держав, відповідно до території їх знаходження. Значення біржового фінансового ринку у фінансовій системі є вагомим, а отже, процеси, що відбуваються на ньому, можуть зробити економіку держави стабільно успішною чи навпаки, зруйнувати її. Саме тому проблема аналізу функціонування біржового фінансового ринку має істотне практичне значення.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Питанням функціонування фінансового ринку, зокрема біржового, займались як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: Г. Марковіц, Е. Найман, П. Роуза, О. Сохацька, Ф. Шварц, В. Шелудько та інші. Незважаючи на значну кількість науковців, які займалися вивченням теоретичних основ та аналізу функціонування фінансового ринку, зокрема біржового, на практиці це питання залишається недостатньо розкритим і потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати стан біржового фінансового ринку, виявити проблеми функціонування та визначити шляхи розвитку.

Матеріали і методи дослідження. У дослідженні було використано методи: системного аналізу, економічний, статистичний, кількісний, порівняння, графічний та аналітичний.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз функціонування біржового фінансового ринку доцільно розпочати з оцінки ситуації, що склалася на біржовому фондовому ринку, як важливого сегмента цього ринку. Фондовий ринок є індикатором фінансово-економічного та політичного стану країни. На фондовому ринку відбувається трансформація капіталу між галузями економіки шляхом розміщення та обігу цінних паперів.

За період з 2005 до 2012 р. спостерігалася тенденція збільшення загального обсягу операцій з цінними паперами, що свідчить про розвиток економіки та фондового ринку. Проте, у 2013–2015 роках, порівняно з 2012 р., спостерігалася тенденція зменшення загального обсягу операцій з цінними паперами, чому сприяла нестабільна економічна та політична ситуація в країні. За досліджуваний період питома вага операцій з цінними паперами розміщених на фондовому ринку України, за період з 2005 до 2015 р. найбільшу частку акцій, державних облігацій і векселів та найменшу частку облігацій місцевих позик і деривативів в портфелі цінних паперів, за період з 2013 до 2015 р. найбільшу частку державних облігацій, інвестиційних сертифікатів, акцій та найменшу частку облігацій місцевих позик і векселів, деривативи в портфелі цінних паперів. Така тенденція зумовлена надійністю та актуальністю визначених фінансових інструментів для сучасного стану економіки країни.

Обсяги проведених операцій з деривативами за 2005–2015 роки були найбільшими у 2011–2013 роках, найнижчими – у 2006–2009 роках. Тренд поступового зниження обсягів торгівлі деривативами спостерігався у 2014–2015 роках, у зв’язку з нестабільною політичною та економічною ситуацією в країні.

Проте, слід зазначити, що до 90 % фондового ринку є закритим і операції з цінними паперами відбуваються в приватному режимі. Наприклад, у період з 2005 до 2010 р., частка операцій з цінними паперами біржового фондового ринку становила від 4,07 % до 8,54%, на відміну від 2011–2014 років, 10,84% (2011 р.) до 26,57% (2014 р.), 13,17% (2015 р.). За досліджуваний період найактивнішими операціями з цінними паперами, розміщеними на біржовому ринку, були такі операції, які харектиризувалися найбільшою відкритістю та доступністю для широкого загалу (рис. 1).

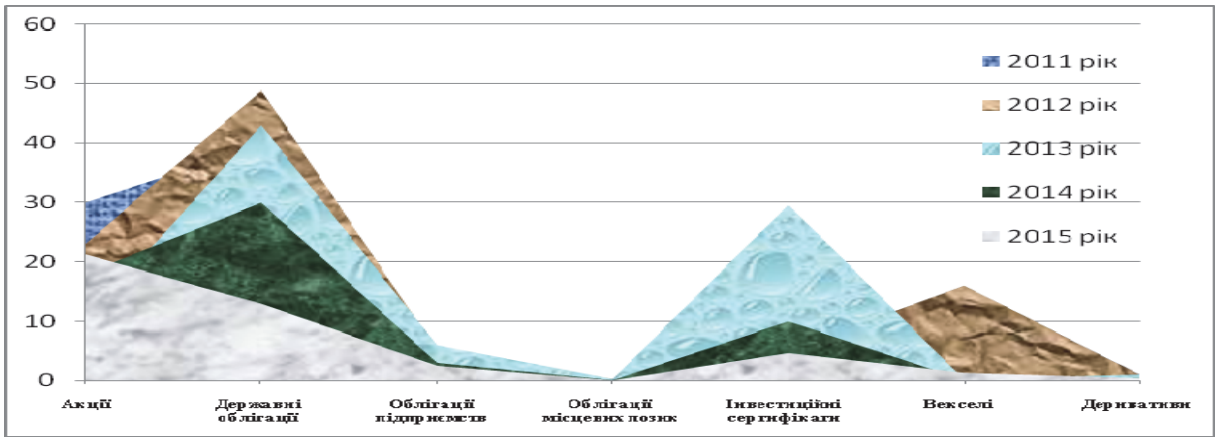

Рис. 1. Питома вага обігу цінних паперів на біржовому фондовому ринку України (2011–2015 роки, %)

*Джерело: розраховано за статистичними даними [1].

На біржовому фондовому ринку України на сьогодні діють 10 бірж як організатори торгів. Питома вага обсягу біржових контрактів є найбільшою серед представлених у загальному торговому обсязі таких фондових бірж [217]: ПФТС, Перспектива, Українська біржа. Найбільший обсяг цінних паперів на фондових біржах України належав державним облігаціям, іпотечним облігаціям, що відповідало фінансово-економічній ситуації в країні та стану вітчизняного й міжнародного фінансового ринку (рис. 2).

Безперечно, український фондовий ринок розвивається, про що свідчить таке: за період з 2005 до 2012 р., спостерігалася тенденція збільшення загального обсягу операцій з цінними паперами, що свідчить про розвиток економіки та фондового ринку в цілому. Проте, у 2013–2015 роках політична та фінансова економічна ситуація в країні вплинула на зміну стану та гальмування процесів розвитку фондового ринку України.

Тепер необхідно провести технічний та фундаментальний аналіз біржового валютного ринку Форекс. Спочатку зупинимося на технічному аналізі Форекс. За досліджуваний період 2005–2015 років ситуація на зазначеному ринку змінювалася залежно від ділової активності учасників та фінансово-економічної ситуації в окремих країнах та світі. Розглянемо детально 2015 рік.

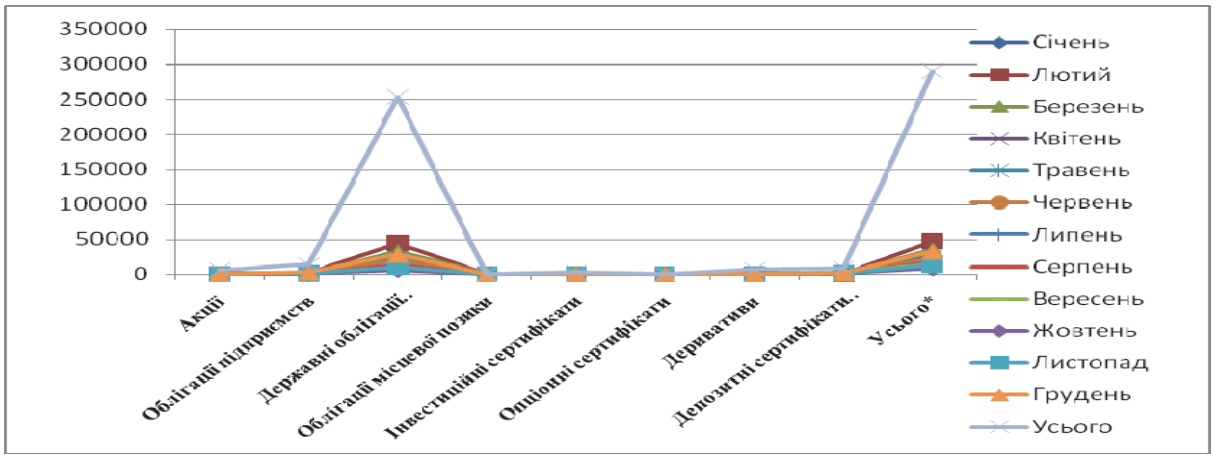

Рис. 2. Обсяги цінних паперів на фондових біржах України 2015 року, млн грн.*

*Джерело: розраховано за статистичними даними [1].

У січні очікування розвитку євро/долара підтвердилися в розрахунковому діапазоні цін, тобто посилення потенціалу биків та незначне зниження курсу. У лютому спостерігалися незначні зниження курсу валютної пари, та низький рівень активності учасників, що дало змогу парі залишатися майже в діапазоні рівноваги, проте переважав не тренд биків, а тренд ведмедів. У березні спостерігалося зниження курсу валютної пари з перекриттям найближчих цільових рівнів. Трендовий індикатор OsMA показав мінімум, причиною чого став стан перепроданості євро/долару, проте з підвищенням активності биків. У квітні, спостерігалося зниження курсу валютної пари (позначки 1,05900/1,06100). Трендовий індикатор OsMA, показав як результат досягнення цільового рівня фактором впливу перепроданості валютної пари євродолара.

У травні спостерігалася низька ділова активність на ринку. Трендовий індикатор OsMA, показав незначне посилення активності биків, чому передувалао збільшення потенціалу професійних учасників ринку (биків). У червні спостерігалися зміни, не було обмеження розрахунковим діапазоном цін. Проте, така ситуація не вплинула на перевагу тренду ведмедів. У липні спостерігався ріст валютної пари (євро/долар) та збільшення ділової купівельної активності на ринку, що вплинуло на переважаючий тренд биків. У серпні – грудні переважно: спостерігалося зростання ділової активності на ринку (різних напрямів) (рис. 3), превалював потенціал ведмедів на ринку Форекс, на що вплинула економічна ситуація єврозони та Америки.

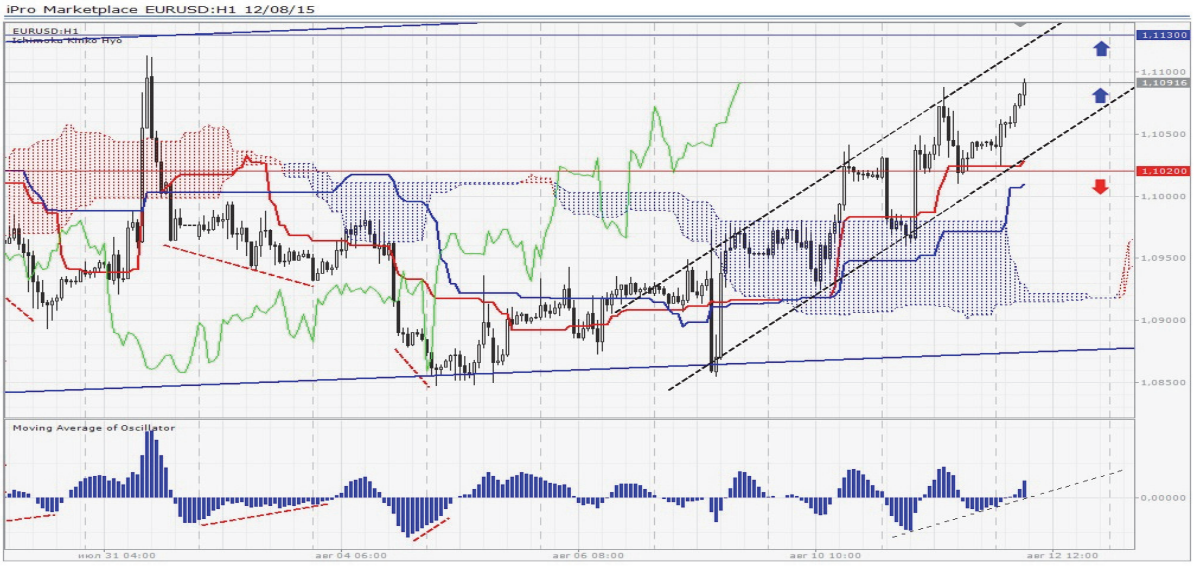

Рис. 3. Динаміка курсу валютної пари (євро/долар) у 2015 р.*

*Джерело: складено за даними [4].

Фундаментальний аналіз ринку Форекс за 2015 р. показав, що влив на курс валютної пари євро/долар спричинили різні переважаючі фактори зокрема в січні: представлені дані платіжного балансу ЄЦБ, дохідність держоблігацій США знизилися; у лютому: ФРС представили щомісячний звіт бюджету, в якому профіцит був на рівні 2 млрд дол., на відміну від попереднього року, 53,2 млрд дол. індекс цін виробництва Єврозони від'ємний, що впливає на стійкість євро; у березні: відбулися загальні збори ради ЄЦБ; у США рівень ділової активності залишається майже без змін, однак доходи юридиичних та фізичних осіб збільшуються, проте витрати зменшуються, що негативно впливає на перспективу збереження рівня стійкості долара; у квітні: ФРС представив, щоквартальний огляд фінансового ринку, у Франкфурті на Майні відбулося засідання ради ЄЦБ, щодо немонітарних питань; у травні: Єврокомісія представила прогноз економічного росту Єврозони; підвщився рівень цін на фінансові інструменти, що привертають грошові кошти на обслуговування державного боргу США; у червні: ЄЦБ та ФРС представили фінансові показники; у липні: відбувалося падіння показників фінансових інструментів на фондовому ринку в Китаї, війна на ближньому сході, можливий вихід Греції з Єврозони, співпраця США та Ірану щодо ядерної програми; у серпні – грудні: в США затрати на продукцію зросли 6,7%, проте продуктивність праці знизилася до 3,1%; в Єврозоні, ЄЦБ показав статистичні дані фінансових інструментів.

Висновки і перспективи. Дослідження показали необхідність якісних змін на українському біржовому фінансовому ринку. Його ефективне функціонування стримують такі фактори: низька капіталізація, невідповідність міжнародним стандартам, нерозвиненість інфраструктурних елементів, слабка правова база щодо захисту інтересів учасників ринку, надзвичайно низький рівень інтеграції у світовий та

європейські фінансові ринки. Подальші дослідження слід проводити щодо напряму ролі похідних фінансових інструментів у розвитку біржового фінансового ринку України.

Список літератури

1. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nssmc.gov.ua

2. Офіційний сайт ПАТ «Українська біржа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ux.ua/

3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www. ukrstat.gov.ua

4. Офіційний сайт Forex [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ubkmarkets.com

5. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua

6. Про національну комісію з цінних паперів та фондового ринку // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua

7. Федірко В. В. Фондовий ринок України: сучасні тенденції та проблеми розвитку / В. В. Федірко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наукових праць : Вип. 35 / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : УАБС НБУ, 2012. – 388 с.

8. Яцюк Г. В. Модернізація торгівельної інфраструктури ринку цінних паперів / Г. В. Яцюк // Фінансова інфраструктура України – К. : Криниця, 2013. – С.170–172.

References

1. The National Commission on Securities and Stock Market (2016). Available at: http://nssmc.gov.ua.

2. The official website "Stock Exchange" (2016). Available at: http: //ux.ua.

3. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2016). Available at: http://www.ukrstat.gov.ua.

4. The official website "Forex" (2016). Available at: http//www.ubkmarkets. com.

5. The official website "NBU" (2016). Available at: http//www.bank.gov.ua.

6. President of Ukraine (2011). Decree “On the National Securities and Stock Market commission”. Available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011.

7. Fedirko, V. (2012). “Stock Market of Ukraine: Current Trends and Problems of Development” Problems and prospects of the banking system of Ukraine: Collected Works, Vol. 35.

8. Yatsyuk, G. V. (2013). “Modernisation of the trading securities market infrastructure”, Financial infrastructure Ukraine,170–172.

АНАЛИЗ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БИРЖЕВОГО ФИНАНСОВОГО РЫНКА

А. С. Кравченко

Аннотация. *Рассмотрено современное состояние функционирования биржевого рынка, в частности проанализирован биржевой фондовый рынок Украины и валютный рынок Форекс. Определены проблемы и освещены перспективы развития в будущем, ведь именно биржевой финансовый рынок является важным индикаторам экономического развития и наглядно демонстрирует состояние, в котором находится государство в данный момент. Проведено исследование сдерживающих факторов развития биржевого рынка, рассмотрены особенности его функционирования и отмечены присущие ему тенденции.*

Кроме этого, оценены основные тенденции торговли на биржевом финансовом рынке. Акцентировано на объемах торговли и структуре проведенных операций за последние годы. Рассмотрены факторы, влияющие на изменение ситуации на биржевом финансовом рынке и вопросы деривативов, их необходимость в условиях современного фондового рынка Украины. Сформированы рекомендации по развитию биржевого рынка Украины, которые будут способствовать повышению инвестиционного потенциала экономики страны.

Ключевые слова: биржевой финансовый рынок, фондовий рынок Украины, валютный рынок Форекс

ANALYSIS OF QUALTIES OF EXCHANGE'S FINANCIAL MARKET

A. S. Kravchenko

Abstract. *The article is dedicated to covering and analysis of the contemporary state of stock market of Ukraine, to its problems and future development prospects determination, as it is the stock market that is important indicator of economic development and demonstrates vividly the state of the country at the moment. The fundamental research of the stock market development stimulants has been conducted; the essential trends of stock market operation and its inherent peculiarities have been examined.*

Besides, the stock structure and main trading sessions' organizers are described in the article. The attention was focused on the trading sessions' volumes, quantum and structure of the recently concluded treaties. The issue of derivatives, their practicality and viability under the conditions of the modern stock market of Ukraine was studied in detail. The recommendations as to the home stock market restructuring are produced; these will be beneficial in state economy investment potential enhancement.

Keywords: exchange financial market, stock market of Ukraine, foreign exchange market Forex

УДК 631.1:316.343.644

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ДОРАДНИЦТВО В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

І. П. КУДІНОВА, кандидат економічних наук,
доцент кафедри аграрного консалтингу та сервісу
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: ikudinova@ukr.net

Анотація. *Розкрито роль сільськогосподарського дорадництва та його пріоритетність у становленні інфраструктури аграрного ринку як носія соціальної місії щодо забезпечення розвитку сільських територій, який залишається одним із основних пріоритетів економічної політики нашої держави.*

Мета дослідження – подолання проблем, що мають місце в діяльності сільськогосподарського дорадництва. Методологічною основою дослідження обрано системний підхід до вивчення процесів та явищ.

Обґрунтовано доцільність створення сільськогосподарських дорадчих служб. Виокремлено причини, що на сучасному етапі стримують процес розвитку сільськогосподарського дорадництва. Перелічено головні завдання та функції сільськогосподарських дорадчих служб. Проаналізовано цільові групи сільськогосподарського дорадництва та виділено перелік дорадчих послуг по кожній цільовій групі. Надано рекомендації щодо напрямів розвитку сільськогосподарських дорадчих служб.

Ключові слова: сільськогосподарська дорадча служба, продукція сільського господарства, сільські території

Актуальність. Одним із найважливіших напрямів аграрної політики, спрямованої на підвищення життєвого рівня населення, є забезпечення функціонування та розвитку сільських територій. Унаслідок тривалого реформування, у реальному житті склалася ситуація, коли за розвиток сільських територій практично ніхто не несе відповідальності. Саме сільськогосподарське дорадництво в сучасних умовах і покликане відігравати значну роль у розвитку сільських територій, а також є важливим елементом розвитку аграрної сфери економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку сільськогосподарського дорадництва досліджуються протягом тривалого часу. Їх вирішенню присвятили свої праці відомі вчені: П. Т. Саблук, М. Ф. Кропивко, І. М. Криворучко, В. П. Ситник, С. О. Тивончук, О. М. Бородіна, Т. П. Кальна-Дубінюк, та ін. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій з питань розвитку дорадництва, значна частина проблем, пов’язаних із формуванням механізму функціонування дорадчих служб, потребує подальшого дослідження.

© І. П. Кудінова, 2016

Мета дослідження – подолання проблем, що мають місце в діяльності дорадництва, виокремлення пріоритетності дорадчих служб як носія соціальної місії щодо забезпечення розвитку сільських територій.

Нині розвиток сільськогосподарського дорадництва стримують: відсутність державного фінансування, безсистемність надання дорадчих послуг, низька платоспроможність селян, у ряді випадків – небажання селян співпрацювати з дорадниками та «неприйняття» сільськогосподарських дорадчих служб органами влади та місцевого самоврядування *[1].*

Усе вищезазначене зумовлює доцільність проведення досліджень задля розробки рекомендацій теоретико-методологічного та практичного характеру, спрямованих на організацію та розвиток дорадчих служб як ключової ланки єдиної структурованої системи розвитку сільських громад.

Матеріали і методи дослідження. Методологічною основою дослідження обрано системний підхід до вивчення процесів та явищ, за допомогою якого виявлені проблеми розглядаються з позицій цілісності й нерозривності об’єкта та середовища його існування. Системний підхід дає можливість ідентифікувати проблемні аспекти дорадництва в агропромисловому комплексі України та запропонувати можливості вирішення наукової проблеми забезпечення ефективної діяльності сільськогосподарських дорадчих служб.

Результати дослідження та їх обговорення. Сільськогосподарська дорадча діяльність є одним з найважливіших інструментів підтримки та розвитку аграрної сфери економіки країни, підвищення ефективності й прибутковості сільськогосподарського виробництва, підвищення рівня та якості життя на селі, зменшення соціальної напруги через організацію альтернативних видів діяльності та покращення зайнятості сільських жителів. Функціонування дорадчих служб допомагає у здійсненні соціально-економічних перетворень, що спрямовані на гармонійний розвиток сільських територій [2].

Зазначимо, що однією з головних проблем державної політики з розвитку сільських територій є недооцінка ролі інформації та інформаційної підтримки у сфері розвитку села. Саме тому сільськогосподарське дорадництво охоплює всі сфери сільського життя, що закріплено на законодавчому рівні [2].

Головне завдання дорадчої служби полягає у виробленні таких рішень, які б дозволили реалізувати головні завдання управлінського органу, а саме:

– формування поглядів у ініціативних та активних людей, які не бояться приймати важливі рішення і є ключем до динамічного реформування сільського господарства;

– провокування початку процесів, які активізують існуючий аграрний потенціал, що складається з постійних і незалежних складових;

– створення передумов для оптимального використання господарського потенціалу шляхом впливу на головний фактор змін і реформ на людину села;

– створення зворотного зв'язку через моніторинг інтерперсональної системи дорадник – людина села; допомога у створенні системи охорони й реклами традиційних регіональних продуктів, яка захищає культуру села, району, області, що значною мірою сприяє збільшенню привабливості наших сільських місцевостей та розвитку сільського туризму [4].

Діяльність сільськогосподарського дорадництва спрямована на 4 цільові групи.

Перша група. Малі економічно слабкі господарства, які потребують допомоги: у піднесенні економіки господарства; у здобутті додаткових джерел прибутку; у підтримці ініціатив несільськогосподарської діяльності; у сприянні використанню соціальної допомоги; у підтримці молодих землеробів.

Друга група. Середні економічно стабільні господарства, яким потрібна допомога в одержанні стабільних прибутків; вибір напрямів розвитку (спеціалізація); підтримка в отриманні інвестицій; вертикальна кооперація (переробка і торгівля) горизонтальна кооперація (група виробників).

Третя група. Великі економічно сильні господарства, які потребують: програм розвитку; супроводження інвестиційних процесів; моніторинг і маркетинг (переробка і торгівля); аудит продукції, інвестицій, фінансів; сучасний менеджмент господарств.

Четверта група. Несільськогосподарські підприємства на селі: створення нових фірм; програмування їх розвитку; реалізація інвестиційних проектів; проведення моніторингу і маркетингу; промоушн виробів та послуг; менеджмент бізнесу.

Проведені дослідження дають змогу виокремити основні проблеми, що супроводжують сільськогосподарську дорадчу діяльність – недостатня кількість дорадчих структур та їх інертність; одноманітність форм та методів надання послуг; байдуже ставлення до дорадництва на місцях; недостатнє їх фінансування та державна підтримка в цілому. Тому засобами вдосконалення надання дорадчих послуг визначені їх диверсифікація, різноманітність форм, забезпечення доступності та інноваційний характер.

Підвищенню ефективності дорадчої діяльності буде сприяти посилення її інноваційності. Користувачі потребують інформації, знань та навичок з нових технологій виробництва, бізнес-планування, інноваційного проектування, маркетингових стратегій розвитку, диверсифікації основної діяльності, розвитку сільських громад. При цьому необхідно задіяти потенціал наукових та науково-дослідних установ, які функціонують у Україні, але з дорадчими структурами працюють недостатньо [5].

Висновки і перспективи. Розвиток сільськогосподарського дорадництва в Україні, як інструмент сприяння розвитку сільських територій, полягає у всебічному забезпеченні користувачів інформацією та порадами, що містять інновації та спрямовані на підвищення рівня

соціально-економічної ефективності основної діяльності. Крім того, сільськогосподарські дорадчі служби покликані забезпечити стабільність аграрного бізнесу; підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва; розширення доступу сільськогосподарських товаровиробників, особливо селянських та фермерських господарств, до інформаційних та агросервісних послуг; розвиток сільських територій (покращення життя сільських громад).

Список літератури

1. Кудінова І. П. Роль дорадництва в соціально-економічному розвитку сільської місцевості / І. П. Кудінова // Науковий вісник НУБіП України. – Вип. 181. – Ч. 2. – К., 2013 – С. 191–195.
2. Кропивко М. Ф. Стан та проблеми інформатизації аграрного сектора України / Організація управління аграрною економікою : монографія / М. Ф. Кропивко, В. І. Похіленко ; за ред. М. Ф. Кропивко – К. : ННЦ ІАЕ, 2008, С. 328–333.
3. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2238-14
4. Кальна-Дубінюк Т. П. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення сільськогосподарських підприємств : монографія / Т. П. Кальна-Дубінюк. – Ніжин : Лисенко М. М., 2012. – 363 с.
5. Формування та розвиток системи дорадництва в Україні : монографія / [Т. П. Кальна-Дубінюк, І. П. Кудінова, Л. Х. Рибак та ін.]. – Ніжин : Лисенко М. М., 2014. – 332 с.
6. Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minagro.gov.ua/node/3512
7. Реєстр сільськогосподарських дорадників і експертів-дорадників // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minagro.gov.ua/node/3511/
8. Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dorada.org.ua

References

1. Kudinova, I. P. (2013). Advisory role in socio-economic development of rural areas. Scientific Herald NUBiP Ukraine, K., 181, 2, 191–195.
2. Kropyvko, M. F. (2008) State and problems of information agrarian sector of Ukraine / Organization Management agrarian economy: Monograph. K .: IAE NNC, 328–333.
3. The Law of Ukraine "On Agricultural Advisory Activities" // [Electronic resource] . Access: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2238-14.
4. Kalna-Dubinyuk, T. P. (2012). Organization providing information and consultation farms: Monograph. Nizhin: PE Lysenko M, 363.
5. Kalna-Dubinyuk, T. P., Kudinova, I. P. [et al.] (2014). Formation and development of extension services in Ukraine: Monograph. Nizhin: Publisher Lysenko M., 332.
6. Register of Agricultural Advisory Services // [Electronic resource]. Access: http://minagro.gov.ua/node/3512.
7. Register of agricultural advisors and expert advisors // [Electronic resource]. Access: http://minagro.gov.ua/node/3511/.

8. National Association of Agricultural Advisory Services // [Electronic resource] . Access: http://dorada.org.ua.

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ В УКРАИНЕ КАК ИНСТРУМЕНТ СОДЕЙСТВИЯ РАЗВИТИЮ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

И. П. Кудинова

Аннотация. *Раскрыта роль сельскохозяйственного консультирования и его приоритетность в становлении инфраструктуры аграрного рынка как носителя социальной миссии по обеспечению развития сельских территорий, который остается одним из основных приоритетов экономической политики нашего государства.*

Цель исследования – преодоление проблем, имеющих место в деятельности сельскохозяйственного консультирования. Методологической основой исследования избран системный подход к изучению процессов и явлений.

Обоснована целесообразность создания сельскохозяйственных информационно-консультационных служб. Выделены причины, сдерживающие на современном этапе процесс развития сельскохозяйственного консультирования. Перечислены главные задачи и функции сельскохозяйственных информационно-консультационных служб. Проанализированы целевые группы сельскохозяйственного консультирования и выделен перечень консультативных услуг по каждой целевой группе. Даны рекомендации по направлениям развития сельскохозяйственных информационно-консультационных служб.

Ключевые слова: сельскохозяйственная информационно-консультационная служба, продукция сельского хозяйства, сельские территории

AGRICULTURAL EXTENSION IN UKRAINE AS AN INSTRUMENT OF RURAL DEVELOPMENT

I. P. Kudinova

Abstract. *The role of agricultural extension and its priority in the development of agricultural market infrastructure as the bearer of social mission to ensure rural development, which is one of the main priorities of economic policy.*

The study aim is to overcome the problems that occur in agricultural extension activities. The methodological basis of the study selected a systematic approach to the study of processes and phenomena.

Grounded the expediency of creating agricultural advisory services. Highlight main reason that at present hampering the development of agricultural extension. Listed main tasks and functions of agricultural extension

services. Analysed the target groups of agricultural extension and highlighted advisory services list for each target group. Given the recommendations on the directions of development of agricultural advisory services.

Keywords: agricultural advisory services, agricultural products, rural areas

УДК 338.436.33

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

М. П. ЛІЩИНСЬКИЙ, аспірант*
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: lmpkiev2014@gmail.com

Анотація. *Проаналізовано вплив глобалізаційних процесів на формування та розвиток корпоративних структур в аграрному секторі економіки України. Систематизовано вплив чинників, що спонукають розвиток корпорацій в період глобалізації аграрного сектору. Обґрунтовано параметри розвитку та управління аграрними корпоративними структурами в період глобалізації.*

Слід зазначити, що одним із головних зовнішніх чинників розвитку корпоративних структур в аграрній сфері є процес глобалізації, який зумовив зростання конкуренції на внутрішньому ринку, коли нагальною потребою аграрних підприємств стає організація конкурентоспроможного виробництва, а також побудова процесу оптимізації виробництва продукції. Проведено дослідження сучасних проблем корпоративного управління, аналіз змін та напрямів удосконалення систем корпоративного управління з урахуванням глобального контексту, а також оцінка можливості застосування передового зарубіжного досвіду у вітчизняній практиці.

Акцентовано на питаннях корпоративного управління, що пов'язано з якісними змінами процесів зовнішнього середовища господарювання, впливом глобальних тенденцій і функціональною специфікою вітчизняних корпоративних структур в умовах нерівномірного зростання економіки України. Особливості корпоративного управління в аграрному секторі економіки зумовлені нині впливом чинної нормативно-правової системи і різними підходами до корпоративного управління в самих аграрних бізнес-структурах.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, корпорація, корпоративний сектор, корпоративне управління

---

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор О. Д. Гудзинський

© М. П. Ліщинський, 2016

services. Analysed the target groups of agricultural extension and highlighted advisory services list for each target group. Given the recommendations on the directions of development of agricultural advisory services.

Keywords: agricultural advisory services, agricultural products, rural areas

УДК 338.436.33

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

М. П. ЛІЩИНСЬКИЙ, аспірант*
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: lmpkiev2014@gmail.com

Анотація. *Проаналізовано вплив глобалізаційних процесів на формування та розвиток корпоративних структур в аграрному секторі економіки України. Систематизовано вплив чинників, що спонукають розвиток корпорацій в період глобалізації аграрного сектору. Обґрунтовано параметри розвитку та управління аграрними корпоративними структурами в період глобалізації.*

Слід зазначити, що одним із головних зовнішніх чинників розвитку корпоративних структур в аграрній сфері є процес глобалізації, який зумовив зростання конкуренції на внутрішньому ринку, коли нагальною потребою аграрних підприємств стає організація конкурентоспроможного виробництва, а також побудова процесу оптимізації виробництва продукції. Проведено дослідження сучасних проблем корпоративного управління, аналіз змін та напрямів удосконалення систем корпоративного управління з урахуванням глобального контексту, а також оцінка можливості застосування передового зарубіжного досвіду у вітчизняній практиці.

Акцентовано на питаннях корпоративного управління, що пов'язано з якісними змінами процесів зовнішнього середовища господарювання, впливом глобальних тенденцій і функціональною специфікою вітчизняних корпоративних структур в умовах нерівномірного зростання економіки України. Особливості корпоративного управління в аграрному секторі економіки зумовлені нині впливом чинної нормативно-правової системи і різними підходами до корпоративного управління в самих аграрних бізнес-структурах.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, корпорація, корпоративний сектор, корпоративне управління

---

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор О. Д. Гудзинський

© М. П. Ліщинський, 2016

Актуальність. Особливо актуальним є питання формування моделі корпоративного управління, здатної забезпечити міжнародну конкурентоспроможність українського корпоративного сектору та подальший розвиток інноваційної соціально орієнтованої економіки. Детальне теоретичне дослідження сучасних проблем корпоративного управління, аналіз змін і напрямів удосконалення системи корпоративного управління з урахуванням глобального контексту, а також оцінка можливості практичного застосування передового світового досвіду у вітчизняній практиці, набувають особливої важливості й актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку корпоративних структур і корпоративного управління в умовах глобалізаційного розвитку аграрного сектору економіки досліджується у працях В. Г. Андрійчука, М. Ф. Кропивко, Ю. О. Лупенко, М. Й. Маліка, В. П. Саблука, Ю. М. Уманців та ін. Водночас, комплексний підхід до системи ефективного управління корпораціями залишається недостатньо дослідженою проблемою.

Мета дослідження – системне та комплексне дослідження тенденцій розвитку корпоративного сектору та корпоративного управління в умовах глобалізації.

Матеріали і методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять сучасні методи: системний, статистичний, комплексний, порівняльний. Інформаційною базою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері корпоративного управління, спеціалізована періодична література, ресурси глобальної інформаційної системи Інтернет.

Результати дослідження та їх обговорення. На сьогодні в умовах глобалізації світової економіки та кризового стану продовольчої безпеки відбувається збільшення обсягів міжнародної торгівлі, що потребує нових конкурентних відносин, нової структуризації продовольчого ринку.

Аграрний сектор є нині однією з найперспективніших галузей країни, це помітний гравець на світовому аграрному ринку, джерело валютної виручки для держави, 8% ВВП та офіційні робочі місця для 15% населення України.

Найхарактернішою особливістю розвитку світової економіки є наростаючий процес глобалізації, сутність якого виявляється в транснаціоналізації світогосподарських зв’язків. Сучасна світова економіка являє собою систему, об'єднану масштабними виробничо-збутовими комплексами, глобальною фінансовою системою і планетарною інформаційною мережею. Глобалізація впливає на економіку всіх країн і має багатоплановий характер.

Глобалізація є соціально-економічним явищем, яке виявляється в таких аспектах: по-перше, форма ведення бізнесу на основі вільного перевищення факторів виробництва та результатів їх використання через кордони різних держав; по-друге, процес інтеграції національних економік задля розв’язання глобальних проблем; по-третє, поєднання

національних економік з метою створення єдиного соціально-економічного простору [4, с. 29–31].

Глобалізація являє собою новий соціальний процес, коли трансформуються соціальні та культурні системи, змінюються сфери їхнього впливу, змінюється роль держави, бізнесу та суспільства в цілому. Глобалізація пронизує державні кордони та робить їх прозорими для фінансових, торгових і технологічних потоків. У період глобалізації відбувається переформатування технологічної, соціальної і гуманітарної сфер за рівнем складності – найбільш складні сфери поглинають менш складні і стають центром розвитку й джерелом фінансування менш складних технологічних сфер.

Міжнародні корпорації беззаперечно домінують у світовій економіці та окремих її галузях. Між державами навіть існує конкуренція за право залучення інвестицій транснаціональних компаній. Присутність транснаціональних корпорацій в економіці країни підвищує її міжнародний імідж, поліпшує стандарти життя. Однак ці компанії можуть витісняти національних виробників, монополізувати окремі галузі, забруднювати навколишнє природне середовище [3, с. 3].

У сучасних умовах розвиток корпоративного сектору в аграрній сфері потребує значних інвестицій. Економіка України функціонує в ринковому середовищі, що розвивається із залученням капіталу зарубіжних інвесторів, які приділяють увагу факторам корпоративного управління.

У зв’язку з цим, особливо актуальним є питання формування моделі корпоративного управління, здатної забезпечити міжнародну конкурентоспроможність аграрного корпоративного сектору й подальший розвиток інноваційної соціально орієнтованої української економіки.

Слід зазначити, що процеси, які відбуваються за умов глобалізації, сильно впливають на національні економіки та формують їх умовні межі, тому звичайні засоби внутрішньої політики держави (грошово-кредитна, бюджетна, податкова сфери тощо) на сьогодні слабо функціонують, а то й зовсім не працюють або призводять до непередбачуваних наслідків. Міжнародні впливи знижують ефективність заходів державної політики в межах національної економіки, тому значної ваги набуває координація й узгодження економічної політики окремих країн, уніфікація системи заходів державного регулювання тощо [7, с. 56].

Корпоративні структури постійно трансформуються та вдосконалюються відповідно до вимог мінливого зовнішнього середовища. Постійні еволюційні тенденції трансформації корпоративних структур шляхом консолідації акціонерного капіталу у великих корпораціях є закономірним явищем. Об’єктивною складовою цього процесу стали складні технологічні ланцюги виробництва, зумовлені процесами поглиблення поділу праці та глобалізації світового господарства, що потребує реалізації на мікроекономічному рівні не лише стандартних функцій виробництва продукції, а й науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, а також маркетингу у відповідній сфері [8, с. 53].

У результаті процесів глобалізації, світова економіка стає єдиною цілісною, функціонально та інституційно структурованою багаторівневою системою, елементи якої стають глобальною мережею комплементарних, взаємозалежних, економічно й політично інтегрованих національних економік, які мають асиметричний розвиток. Глобальна економічна асиметрія викликана різницею інвестиційних, виробничих, технологічних, фінансових, торгівельних, інституційних, інфраструктурних, інформаційних потенціалів.

Основним завданням у відповідній ситуації стає боротьба за повноцінне функціонування у довгостроковій перспективі, мінімізація фінансово-демографічних, політичних та екологічних ризиків із паралельним збереженням і створенням конкурентних преваг, здатних убезпечити її подальший розвиток та адаптацію до глобальної економіки й забезпечити конкурентоспроможність власної національної економічної системи та її складових – регіональних економік в особі усіх суб'єктів ринку [4, с. 35].

Говорячи про глобалізацію економіки, неможливо дати однозначну оцінку її наслідків, оскільки це складний і суперечливий процес. З одного боку, глобалізація полегшує процес взаємодії між економіками країн, створює умови для доступу до передових досягнень людства, забезпечує економію ресурсів, стимулює світовий прогрес. З іншого – вона має й негативні наслідки: закріплення периферійної моделі економіки, втрата країною своїх національних ресурсів. Також глобалізація поширює конкурентну боротьбу на всіх учасників, серед іншого й на слабко розвинені країни, що призводить до руйнування малого бізнесу, зниження рівня життя населення, у зв'язку з чим, одна з декларованих цілей міжнародної політики – зробити позитивний ефект глобалізації доступним для максимальної кількості країн, зменшивши при цьому негативні наслідки.

Процес глобалізаційного розвитку аграрного сектору економіки повинен базуватися: на створенні умов для розвитку агропромислового комплексу, інтенсифікації в сільському господарстві та раціональній державній фінансовій підтримці сільського господарства; поліпшенні доступу до ринків збуту та посиленні конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва шляхом зростання обсягів вітчизняних та іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс за умови гармонізації чинного законодавства до норм і вимог світової організації торгівлі; покращенні соціальної сфери шляхом створення розвиненої інфраструктури на селі. Наслідки глобалізаційних процесів для аграрного сектору економіки України, а також для сільської місцевості, подано на рис. 1.

Аграрний сектор України набув нового значення для економіки України в контексті стрімкого зростання обсягів виробництва та експорту впродовж останнього десятиліття.

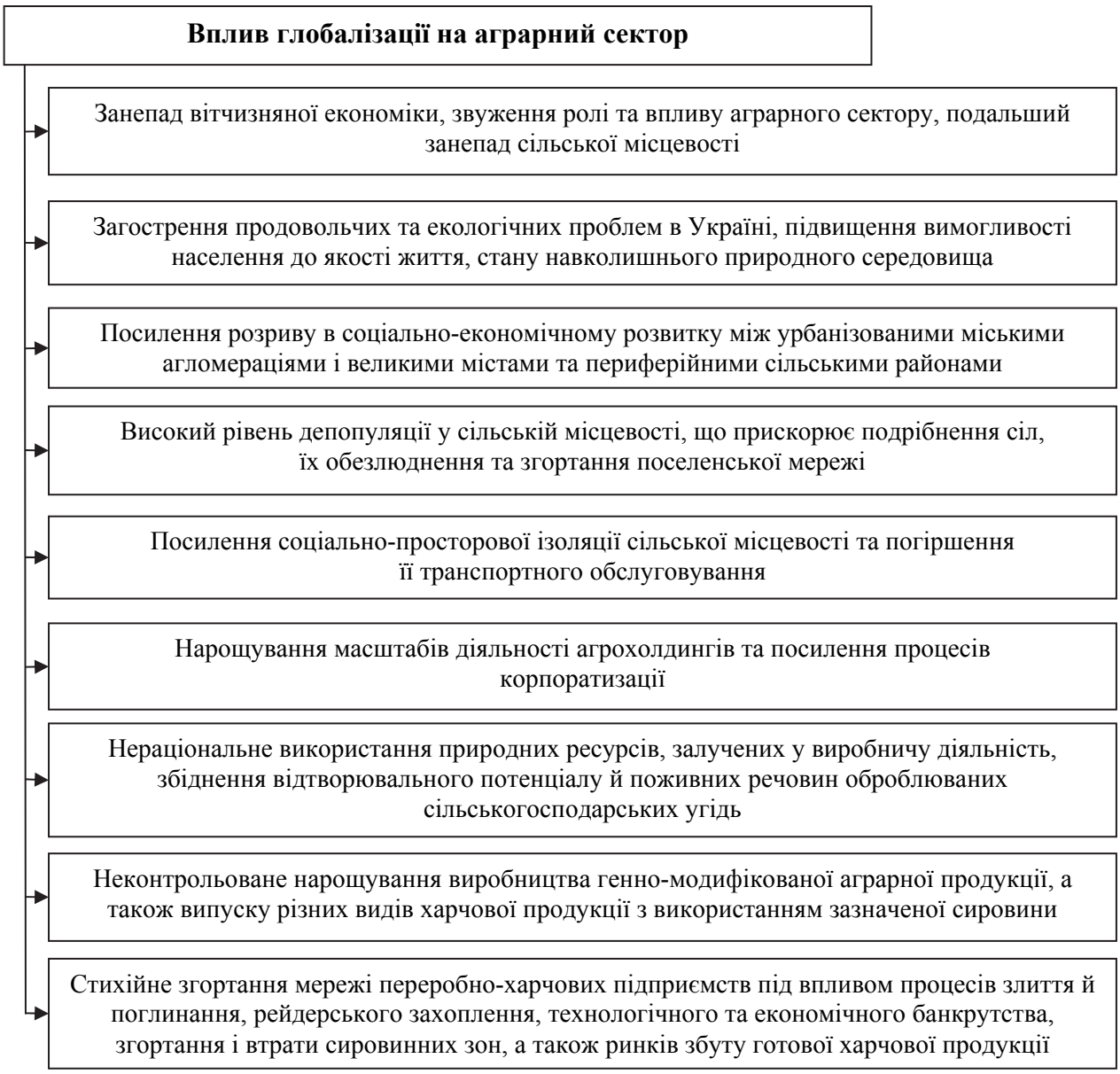

Рис. 1. Наслідки глобалізації для аграрного сектору економіки*

*Побудовано за матеріалами [6, с. 30–31].

Близько 70% виробленої в Україні сільськогосподарської продукції припадає на рослинництво. У структурі валової сільськогосподарської продукції найважливіше значення відіграють зернові та зернобобові культури (26,5% у 2013 р.), технічні культури (19,4%), овочі (18,1%). Тваринництво (30% від випуску сільськогосподарської продукції) представлене вирощуванням худоби та птиці (14,1%), виробництвом молока (11,5%) та яєць (3,6%). Україна вирощує понад 60 млн т зернових та більш ніж 10 млн т насіння соняшнику на рік і є одним з найбільших світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції. У 2014 р. валовий збір зернових досяг 63,8 млн т, з них пшениця – 24,1 млн т, кукурудза – 28,5 млн т, ячмінь – 9 млн т. При цьому у загальному обсязі виробництва зернових переважає фуражне зерно: у 2014 р.

продовольчого зерна було отримано 39%, фуражних зернових – 61%. На сьогодні, Україна посідає перше місце у світі за обсягом виробництва соняшнику, а також виробництва та експорту соняшникової олії [1, с. 3].

Корпоративні структури характеризуються різноманітністю видів та форм інституційного оформлення, постійно трансформуються й удосконалюються з урахуванням вимог глобального конкурентного простору. Трансформація та розвиток корпоративних структур, виявлення їх значущості й переваг як основного суб'єкта ринку, з'ясування їх ролі у розвитку як економіки окремих регіонів, так і національної економіки загалом, ще потребують ґрунтовного осмислення. Постійні еволюційні тенденції трансформації корпоративних структур як у сучасних ринкових, так і в трансформаційних економіках шляхом консолідації капіталу у великих корпораціях, є закономірним явищем.

Вітчизняні корпоративні структури мають свої специфічні форми. В аграрному секторі економіки України вони зазвичай представлені агрокорпораціями та агрохолдингами. Українські аграрні корпоративні утворення – це переважно несільськогосподарські вертикально інтегровані компанії, для яких сільськогосподарське виробництво не є основним видом діяльності, але які займаються ним, створюючи у своїй структурі аграрні підприємства. Вони створені на основі зарубіжних інвестицій та коштів вітчизняних фінансово-промислових груп задля забезпечення власного виробництва сировиною та збільшення власного капіталу за рахунок переведення аграрного виробництва на індустріальну основу. Великі капіталовкладення в розвиток виробництва та у вертикальну інтеграцію дали їм змогу доволі легко подолати бар'єри входження в галузь і стати її лідерами [5, с. 84].

Упродовж останніх років наявна тенденція щодо збільшення ролі великих аграрних підприємств під час експорту продукції, що пояснюється тим, що під їх контролем знаходиться 18% сільськогосподарських угідь країни.

Нині нарощування банку оброблюваної агрохолдингами землі відображує основні тенденції глобальних ринків – світовий попит на продукцію зростає, і аграрний сектор найближчим часом буде розвиватися. Мета агрохолдингів – збільшення експорту продукції, зменшення витрат, зростання капіталізації і, як результат подібних дій, залучення інвесторів.

Агрохолдинги прагнуть розширити присутність на світовому ринку за рахунок збільшення обсягів продажів існуючим клієнтам і залучаючи нових завдяки конкурентним цінам, високій якості продукції та вигідному географічному положенню України до основних ринків збуту.

Результат оцінки діяльності аграрного сектору економіки показав наявність збільшення обсягів виробництва останніми роками за рахунок функціонування інтегрованих корпоративних структур, які здатні конкурувати як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Діяльність корпорацій, спрямована на збільшення обсягів виробництва, зумовлена, у першу чергу, зовнішніми чинниками, тоді як внутрішні чинники, у яких вони

функціонують, стали несуттєвими та здебільшого спрямовані на прийняття та реалізацію управлінських рішень.

Ефективна інтеграція українських корпорацій у міжнародну систему виробництва якісної продукції, згідно з міжнародними стандартами, потребує не лише значних фінансових витрат, але й, насамперед, зміни мислення виробника в умовах посилення конкуренції на світових ринках аграрної та промислової продукції.

Слід зауважити, що глобалізація виступає одним із головних зовнішніх факторів інтеграційних процесів, чим зумовлює зростання конкуренції на внутрішньому ринку, коли нагальною потребою підприємств стає не просто організація конкурентоспроможного виробництва, а й побудова якісної системи виробництва з використанням передових інноваційних технологій виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. Ключовим же внутрішнім фактором є прагнення до інтеграції окремих підприємств у бізнес-групи. При цьому інтеграційна динаміка знаходить своє відбиття в організації процесів виробництва, менеджменту, а також на практиці корпоративного управління.

У період глобалізації для завоювання позицій на ринках в жорсткій конкурентній боротьбі Україна повинна повною мірою використовувати об’єктивні переваги, які вона має внаслідок свого географічного положення, територіальних та кліматичних особливостей. В аграрній сфері, зокрема, до таких переваг України слід віднести сприятливі кліматичні умови для ведення сільського господарства та родючі українські чорноземи. Крім того, значний земельний потенціал і традиційно екстенсивний шлях розвитку сільськогосподарського виробництва дають змогу без значних інвестиційних затрат організувати в Україні виробництво багатьох видів екологічно чистої сільськогосподарської продукції як для внутрішнього споживання, так і на експорт.

Процес агропромислової інтеграції, розвивається шляхом створення агроформувань корпоративного типу, до складу яких можуть включатися аграрні, переробні й торгівельні підприємства, успішне функціонування яких встановлюється досконалими економічними взаємовідносинами між ними. Головним чинником у системі відносин між учасниками є дієвий механізм розподілу прибутку від сумісної діяльності.

Глобалізація вносить певні особливості в механізм формування корпоративних відносин, спрямованих на створення різного типу складних інтегрованих структур. У свою чергу, внутрішні й зовнішні механізми корпоративних відносин трансформують економічне середовище, змінюють склад її учасників, характер виробничих, технологічних, фінансових та торгівельних зв’язків. Підвищення ж ролі корпоративної ланки в регулюванні процесів трансформації всієї економіки та підвищення промислового зростання в усіх розвинених країнах, зокрема й в аграрному секторі економіки України є визначальним фактором розвитку, що знайшло відображення і в системі суспільного відтворення нашої країни.

Протягом останнього десятиліття наявна тенденція щодо збільшення ролі та впливу холдингових компаній на експорт аграрної продукції. Цьому сприяє й той факт, що в управлінні агрохолдингів знаходиться значна кількість сільськогосподарських угідь (майже 10% від всіх орних земель України). Частка експортованої продукції АПК в 2015 р. становить майже 36% від загального обсягу експорту товарів України. При цьому, в 2015 р. продукції АПК було експортовано на 8% більше, ніж у 2014 р.

Зменшення доступу на російський ринок сприяє активізації торгівельних відносин з Європою. У 2014 р. експорт сільськогосподарської та харчової продукції до ЄС збільшився на 6,7%, порівняно з 2013 р. Аграрний експорт посів перше місце у структурі українського експорту до країн ЄС за результатами 2014 р. – 28%, і забезпечив доходи у розмірі 4,8 млрд дол. Проте в аграрному експорті до ЄС переважають товари з низьким рівнем переробки та доданої вартості, а частка готових харчових продуктів все ще є незначною. Зокрема, у структурі експорту продукції АПК та харчової промисловості до ЄС переважають зернові культури – 37,9%, насіння і плоди олійних рослин – 19,3%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 16,6% (олія соняшникова – 14,2%).

Водночас, аналіз використання українськими виробниками тарифних квот у 2014 р. (частина з них залишилася невикористаною) свідчить, що нетарифні бар'єри значно обмежують торгівлю з ЄС, особливо для товарів тваринного походження. На сьогодні українські експортери мають поки дозволи на здійснення експорту до країн-членів ЄС таких товарних позицій: курятини, риби, яєць та яєчних продуктів. [1, с. 3].

За глобальних умов господарювання, для корпоративних структур в аграрному секторі економіки одним із найголовніших завдань є залучення інвестицій та інноваційних ресурсів, тому розвиток й функціонування інтегрованих об'єднань, створених за участю фінансового, промислового та іноземного капіталу, є найшвидшим шляхом виходу сільського господарства України на рівень найбільш розвинених в аграрній сфері країн.

Вихідною позицією трансформування організаційних структур в економіці України має стати її інтеграція в європейську та світову економічні системи, яка супроводжуватиметься посиленням конкуренції вітчизняних та іноземних компаній. У сучасній світовій економіці висока конкурентоспроможність товару є запорукою успіху компанії. З огляду на це, компанії витрачають великі кошти на науково-дослідницькі та конструкторські розробки з метою завоювання свого місця на світовому ринку.

Для забезпечення захисту національних інтересів в умовах посилення глобальної конкуренції необхідно створити конкурентоспроможні на світовому ринку модернізовані формування вітчизняних товаровиробників. Особливо важливим є інтеграційне трансформування організаційної будови української економіки, спрямоване на посилення взаємодії її суб'єктів та на об'єднання їх ресурсів [2, с. 347].

Вплив глобалізації на розвиток корпоративного управління, який виявляється в гармонізації систем управління діяльністю корпорації, посиленні стратегічних і контрольних функцій корпорації, розробці

міжнародних стандартів та рекомендацій щодо організації діяльності управління корпорацією, підвищенні значення міжнародного й державного регулювання в даній сфері. Процеси глобалізації дають можливість корпораціям диверсифікувати джерела фінансування бізнесу і залучати міжнародних інвесторів. Корпоративне управління відповідає за найважливішу характеристику сучасної компанії – швидкість її адаптації та стійкість у мінливому світі, пов'язує зміни структури й культури корпорації до змін зовнішнього середовища.

Висновки і перспективи. Процес глобалізації розвитку корпоративних структур аграрного сектору економіки України є складним, багатогранним, що базується на забезпеченні високої продуктивності виробництва, наявності провідних технологій і устаткування з виробництва й переробки сільськогосподарської продукції.

Формування системи корпоративного управління в умовах глобалізації аграрного сектору економіки України повинно враховувати структурно-функціональні внутрішні й зовнішні зв'язки господарського механізму та включати планування, організацію, контроль, мотивацію, стимулювання, регулювання й характеризуватися високим ступенем зв'язку відносин виробничої та соціальної системи економічного механізму, включаючи сукупність методів і форм управління виробництвом на основі використання економічних законів, соціального механізму регулювання трудових відносин та правового механізму нормативного впливу на соціально-економічні відносини.

Список літератури

1. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування / Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://newukraineinstitute.org

2. Давиденко Н. М. Особливості корпоративного управління українськими акціонерними товариствами / Н. М. Давиденко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009 – № 3. – С. 245–349.

3. Духницький Б. В. Транснаціональні компанії в аграрному секторі економіки / Б. В. Духницький, І. М. Пугачов, В. П. Саблук ; за ред. М. І. Пугачова. – К. : ІАЕ, 2012. – 84 с.

4. Ільїн В. Ю. Глобалізація та її вплив на конкурентоздатність підприємств аграрного сектору економіки України : монографія / В. Ю. Ільїн. – Луганськ : Ноулідж, 2014. – 436 с.

5. Корчинський І. О. Роль корпоративних структур аграрного сектору в інтеграції України у світовий економічний простір / І. О. Корчинський // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія «Економіка». – 2014. – Т. 247, вип. 235. – С. 83–86.

6. Крисанов Д. Антикризове управління в АПК в умовах глобалізації / Д. Крисанов, О. Тур // Економіст. – 2013. – № 7. – С. 30–35.

7. Надвиничний С. Глобалізація як рушійна сила економічного розвитку аграрної сфери України / С. Надвиничний // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. – 2015. – Вип. 20. – С. 54–60.

8. Уманців Ю. М. Корпоративні структури у глобальному конкурентному просторі : монографія / Ю. М. Уманців. – К. : IAE, 2012. – 410 с.

References

1. Ahrarnyj sektor Ukrainy: tendentsii, sub'iekty, perspektyvy reformuvannia / Instytut stratehichnykh doslidzhen “Nova Ukraina”, Available at: http://nevukraineinstitute.org.

2. Davydenko, N. M. (2009). Osoblyvosti korporatyvnogo upravlinnia ukrains'kymy aktsionernymy tovarystvamy [Features of corporate management the Ukrainian joint-stock companies]. Naukovyj visnyk Volyns'kogo natsional'nogo universytetu imeni Lesi Ukrainky, 3, 245–349.

3. Dukhnyts'kyj, B. V., Puhachov, I. M., Sabluk, V. P. (2012). Transnatsional'ni kompanii v ahrarnomu sektori ekonomiky [Multinational companies in the agricultural sector]. IAE, 84.

4. Il'in, V. Yu. (2014). Hlobalizatsiia ta ii vplyv na konkurentozdatnist' pidpryiemstv ahrarnogo sektoru ekonomiky Ukrainy: Monografiia [Globalization and its impact on the competitiveness of enterprises of the agrarian sector of Ukraine]. Vyd-vo «Noulidzh», 436.

5. Korchyns'kyj, I. O. (2014). Rol' korporatyvnykh struktur ahrarnogo sektoru v intehratsii Ukrainy u svitovyj ekonomichnyj prostir [The role of corporate structures in the agricultural sector of Ukraine's integration into the world economy]. Naukovi pratsi [Chornomors'kogo derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylians'ka akademiia»]. Seriia: «Ekonomika». T. 247, Vyp. 235, 83–86.

6. Krysanov, D., Tur, O. (2013). Antykryzove upravlinnia v APK v umovakh hlobalizatsii [Crisis management in agriculture in the context of globalization]. Ekonomist, 7, 30-35.

7. Nadvynychnyj, S. (2015). Hlobalizatsiia iak rushijna syla ekonomichnogo rozvytku ahrarnoi sfery Ukrainy [Globalization as a driving force of economic development of agrarian sector of Ukraine] / Rehional'ni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy, 20, 54–60.

8. Umantsiv, Yu. M. (2012). Korporatyvni struktury u hlobal'nomu konkurentnomu prostori [Corporate structures globally competitive space]. IAE, 410.

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЕ КОРПОРАТИВНЫХ СТРУКТУР В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

М. П. Лищинский

Аннотация. *Проанализировано влияние глобализации на формирование и развитие корпоративных структур в аграрном секторе экономики Украины. Систематизировано влияние факторов, способствующих развитию корпораций в период глобализации аграрного сектора. Обоснованы параметры развития и управления аграрными корпоративными структурами в период глобализации.*

Следует отметить, что одним из главных внешних факторов развития корпоративных структур в аграрной сфере выступает процесс глобализации, который обусловил рост конкуренции на внутреннем рынке, когда настоятельной необходимостью для аграрных предприятий становится организация конкурентоспособного производства, а также

построение процесса оптимизации производства продукции. Ключевым же внутренним фактором является стремление к интеграции, которое ведет к трансформации отдельных предприятий в бизнес-группы.

Проведено исследование современных проблем корпоративного управления, анализ изменений и направлений совершенствования систем корпоративного управления с учетом глобального контекста, а также оценка возможности применения передового зарубежного опыта в отечественной практике.

Акцентировано на вопросах корпоративного управления, что связано с качественными изменениями процессов внешней среды хозяйствования, влиянием глобальных тенденций и функциональной спецификой отечественных корпоративных структур в условиях неравномерного роста экономики Украины. Особенности корпоративного управления в аграрном секторе экономики обусловлены сегодня воздействием действующей нормативно-правовой системы и различными подходами к корпоративному управлению в аграрными бизнес-структурами.

Ключевые слова: глобализация, интеграция, корпорация, корпоративный сектор, корпоративное управление

IMPACT OF GLOBALIZATION ON THE DEVELOPMENT OF CORPORATE STRUCTURES IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

M. P. Lishchynskyi

Abstract. *The effects of globalization on the formation and development of corporate structures in agricultural sector of Ukraine is analyzed in the article. The impact of factors that contribute to the development of corporate globalization in agricultural sector is systematized. Options of development and management of corporate entities operating in agricultural sector in the period of globalization are substantiated.*

It should be noted that one of the key external factors leading to further development of corporate structures in agriculture is the process of globalization, which has led to the increased competition in the domestic market where organization of competitive production and building optimized technological process are becoming the pressing needs to agricultural companies. The key internal factor in this regard is that companies strive for integration, which leads to transformation of individual companies to business groups.

The author has studied the issues of modern corporate governance, analyzed the changes and trends that are taking place In the development of corporate management in global context, and assessed the possibility of applying advanced foreign experience in domestic practices.

Special attention is paid to corporate governance, due to the qualitative changes that have occurred in economic environment as an impact of global trends, and also because of the functional specificity of domestic corporate

structures in the conditions of uneven economic growth in Ukraine. The features of corporate governance in agricultural sector are determined by current legal system and the different approaches to corporate governance in most agricultural business structures.

Keywords: globalization, integration, corporation, corporate sector, corporate governance

УДК 330.142.211;

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

О. М. ЛАБЕНКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри оподаткування і страхування
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: labenko@nubip.edu.ua

Анотація. *Кожний уряд має займатися стимулюванням інвестиційної активності з метою нарощення ВВП та всіх факторів, які його супроводжують. Нарощення обсягів реальних інвестицій має бути пріоритетом у час переважаючих обсягів фінансових інвестицій над реальними. Реальні інвестиції створюють додану вартість, тоді як фінансові – ні. В умовах нестабільної економічної ситуації в Україні та зважаючи на високу мобільність капіталу, марно сподіватися на масштабний притік інвестицій в будь-яку сферу діяльності.*

Ключові слова: інвестиційна діяльність, фінансування інвестицій, навколишнє природне середовище, фінансова підтримка

Актуальність. У сучасному світі інновації стають найпотужнішим стимулом до інвестицій. Розвиток економіки, на основі експлуатації природних ресурсів, вичерпує свій потенціал з двох основних причин: вони є обмеженими та їх експлуатація сприяє забрудненню НПС. Постає гостра потреба в інноваційних продуктах, які допомагали б створювати додану вартість та, як наслідок, залучати більші обсяги інвестиційних ресурсів і при цьому економили б природні ресурси. До таких напрямів діяльності можна віднести збереження та примноження природних ресурсів.

На сьогодні, інвестиції в раціональне природокористування відображують у науковій та практичній літературі різними визначеннями: «екологічні інвестиції», «зелені інвестиції» тощо.

© О. М. Лабенко, 2016

structures in the conditions of uneven economic growth in Ukraine. The features of corporate governance in agricultural sector are determined by current legal system and the different approaches to corporate governance in most agricultural business structures.

Keywords: globalization, integration, corporation, corporate sector, corporate governance

УДК 330.142.211;

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

О. М. ЛАБЕНКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри оподаткування і страхування
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: labenko@nubip.edu.ua

Анотація. *Кожний уряд має займатися стимулюванням інвестиційної активності з метою нарощення ВВП та всіх факторів, які його супроводжують. Нарощення обсягів реальних інвестицій має бути пріоритетом у час переважаючих обсягів фінансових інвестицій над реальними. Реальні інвестиції створюють додану вартість, тоді як фінансові – ні. В умовах нестабільної економічної ситуації в Україні та зважаючи на високу мобільність капіталу, марно сподіватися на масштабний притік інвестицій в будь-яку сферу діяльності.*

Ключові слова: інвестиційна діяльність, фінансування інвестицій, навколишнє природне середовище, фінансова підтримка

Актуальність. У сучасному світі інновації стають найпотужнішим стимулом до інвестицій. Розвиток економіки, на основі експлуатації природних ресурсів, вичерпує свій потенціал з двох основних причин: вони є обмеженими та їх експлуатація сприяє забрудненню НПС. Постає гостра потреба в інноваційних продуктах, які допомагали б створювати додану вартість та, як наслідок, залучати більші обсяги інвестиційних ресурсів і при цьому економили б природні ресурси. До таких напрямів діяльності можна віднести збереження та примноження природних ресурсів.

На сьогодні, інвестиції в раціональне природокористування відображують у науковій та практичній літературі різними визначеннями: «екологічні інвестиції», «зелені інвестиції» тощо.

© О. М. Лабенко, 2016

Проблема інвестиційної діяльності, з метою збереження НПС, знайшла своє відображення в цілях сталого розвитку 2016–2030 (ООН), де згадано:

– сприяння прискореному інвестуванню в заходи щодо ліквідації бідності;

– збільшення інвестування, у тому числі шляхом активізації міжнародного співробітництва, у сільську інфраструктуру, сільськогосподарські дослідження й агропропаганду, розвиток технологій і створення генетичних банків рослин і тварин з метою зміцнення потенціалу країн, що розвиваються, особливо найменш розвинених країн, у галузі сільськогосподарського виробництва;

– заохочення інвестицій в енергетичну інфраструктуру і технології екологічно чистої енергетики.

У Рішення про Загальну програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети» також відведено одну з ключових ролей у досягненні цілей ЄС з охорони НПС [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження закордонних та вітчизняних науковців свідчать про значну увагу до розробки механізму інвестування у сфері природокористування. Так, С. Рассадникова доводить, що «удосконалення інвестування природокористування та адаптація його до сучасних викликів різного рівня є якісні зміни та модернізація інвестування на основі формування інвестиційної привабливості природокористування з використанням цілого арсеналу методологічних підходів, серед яких системний є найголовнішим» [3].

За твердженням В. А. Голян, «практика фінансування природоохоронної діяльності в країнах із соціально орієнтованою ринковою економікою та країнах Центральної Європи свідчить, що нарощення інвестиційного потенціалу охорони довкілля та відтворення природно-ресурсного потенціалу безпосередньо пов’язане з регуляторним впливом держави. Хоча нині в геополітичному просторі й домінує думка про те, що фінансування екологічних проектів – це прерогатива багатих країн, однак окремі країни завдяки застосуванню кредитних, податкових та митних преференцій суттєво збільшили обсяги капітальних вкладень у розбудову природоохоронної інфраструктури.» [2].

Допоки зазначена думка про те що фінансування екологічних проектів – це прерогатива багатих країн, є домінуючою, існують і кардинально інші думки щодо джерел фінансування інвестицій в охорону НПС. Так, Дж. Хайкел [7] стверджує, що варто звернути увагу на зменшення обсягів споживання. Адже за статистикою ФАО, населення планети викидає 25% вироблених продуктів харчування. Також Дж. Хайкел стверджує, що саме інвестування не врятує людство від наслідків надмірного антропогенного тиску на НПС, виходом може стати зміна економічної системи (переорієнтація цілей розвитку економіки з нарощення ВВП до досягнення екологічних цілей) [8].

Автор [1], вважає проблемою, що переведення національного господарства на інноваційно-інвестиційну модель розвитку є надмірним фіскальним навантаженням на працю та споживання. Але, разом з тим, автор пропонує разом зі зменшенням ставок оподаткування праці та споживання збільшити фіскальне навантаження на екологічні податки, що сприятиме ощадливому ставленню до НПС та дасть змогу бізнесу наростити інвестиції в технології з більш ощадливим використанням природних ресурсів.

Зазначені думки свідчать про активний пошук напрямів розвитку інвестиційної діяльності в охорону НПС.

Мета дослідження – виявлення сучасних тенденцій та проблем інвестиційного забезпечення природоохоронної діяльності в Україні та світі, а також надання пропозицій щодо його вдосконалення в Україні.

Матеріали і методи дослідження. Для підготовки даного дослідження було використано статистичні матеріали Державної служби статистики України та Організації економічного співробітництва та розвитку. Головними методами, використаними в даному дослідженні, стали метод аналізу, синтезу та індукції.

Результати дослідження та їх обговорення. Забезпечення сталого, стійкого до зміни клімату довкілля потребує значних інвестицій. Наприклад, дослідження показують, що до 2020 р. у світі необхідно буде інвестувати щорічно 5700 млрд дол. США в зелену інфраструктуру, чисту воду, сталий розвиток транспорту і поновлюваних джерел енергії задля запобігання найгіршим наслідкам зміни клімату.

Водночас, значний обсяг поточних інвестицій у світі спрямований на підтримку екологічно й соціально шкідливих проектів. Забезпечення добробуту людини потребує інвестицій в ініціативи, які надають соціальні, екологічні та економічні вигоди.

Дані щодо обсягів, структури та динаміки інвестицій в охорону НПС свідчать загалом про покращення ситуації з обсягами інвестицій. Спробуємо дослідити детальніше ситуацію у світі загалом.

Найбільш повну інформацію щодо обсягу фінансових ресурсів, які спрямовуються як фінансування підтримки сталого розвитку, найбільш повно представлені в статистичному ресурсі Організації економічного співробітництва і розвитку [5]. Зазначена організація надає статистику фінансових потоків яку класифікують, як офіційну допомогу в цілях розвитку. Так, відповідно до думки що розвинені країни повинні надавати фінансову підтримку країнам що розвиваються, обсяги такої підтримки наведені на рис. 1.

До найбільших донорів, які надають міжнародну фінансову допомогу належать такі країни та організації (рис. 2).

Загальна сума донорського фінансування, спрямована на подолання проблем клімату у 2014 р., становить близько 40 млрд дол. США. Щороку зазначена сума має тенденцію до зростання. Найбільший обсяг фінансової допомоги отримує енергетичний сектор (13,1 млрд дол. США), на другому місці транспорт (7,1 млрд дол. США).

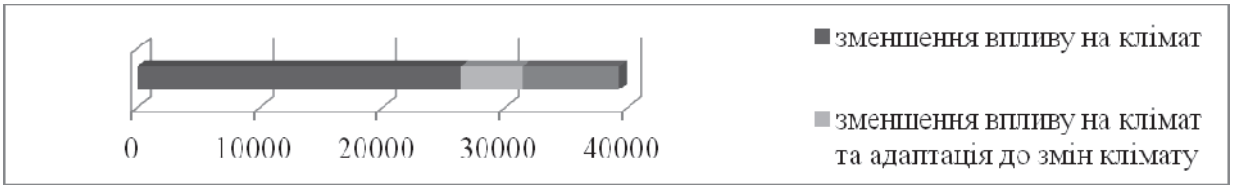

Рис. 1. Загальний обсяг зобов'язань відповідно до мети фінансування, млн дол США (2014 рік)*

*Складено автором за даними [5].

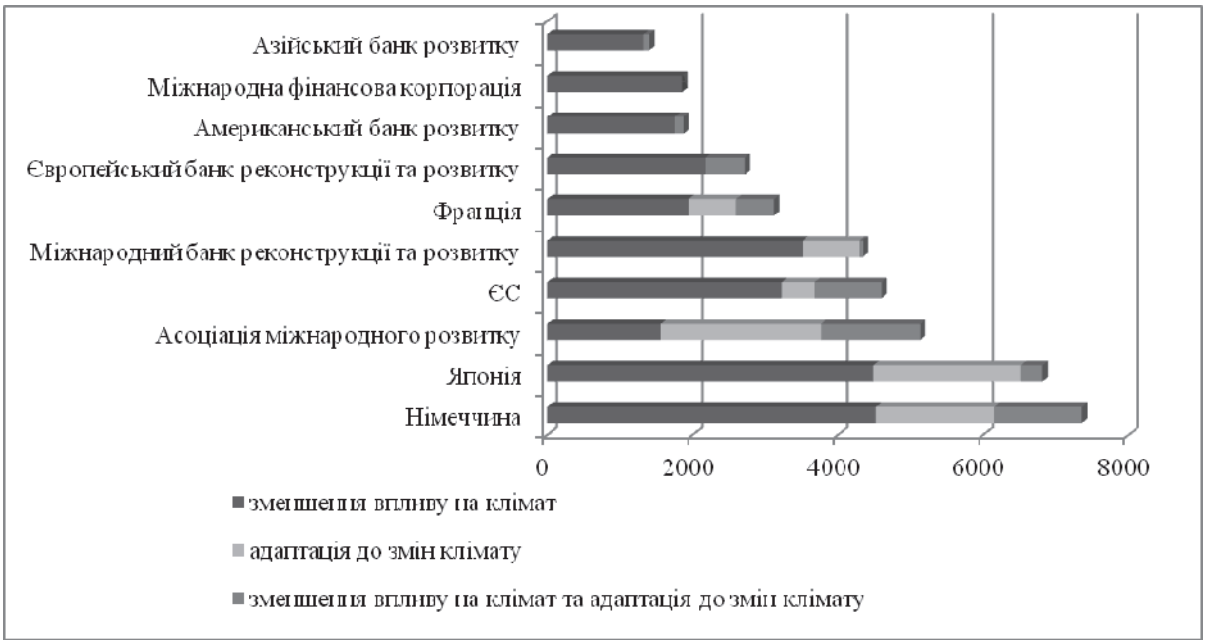

Рис. 2. Найбільші донори міжнародної фінансової допомоги на боротьбу з кліматичними змінами, загальна сума зобов’язань, млн дол США (2014 рік)

*Складено автором за даними [5].

Частка України в загальній сумі фінансових ресурсів у 2014 р. становила 1,1 млрд дол. США. Але цікавим є той факт, що найбільшим інвестором є ЄБРД, МБРД та Фонди кліматичних інвестицій, а не країни та організації, наведені на рис. 2. Це може свідчити про значний потенціал можливостей щодо залучення інвестиційних ресурсів.

В Україні фінансування інвестицій в збереження НПС здійснюється за рахунок держави та приватних власників. Статистичне спостереження здійснюється за показником «капітальні інвестиції на охорону НПС».

Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища – інвестиції у придбання нових і тих, які були у використанні, або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних і нематеріальних активів, витрати на капітальний ремонт та модернізацію, що здійснюються з метою охорони навколишнього природного середовища. Обсяги та динаміку останніх наведено на рис. 3.

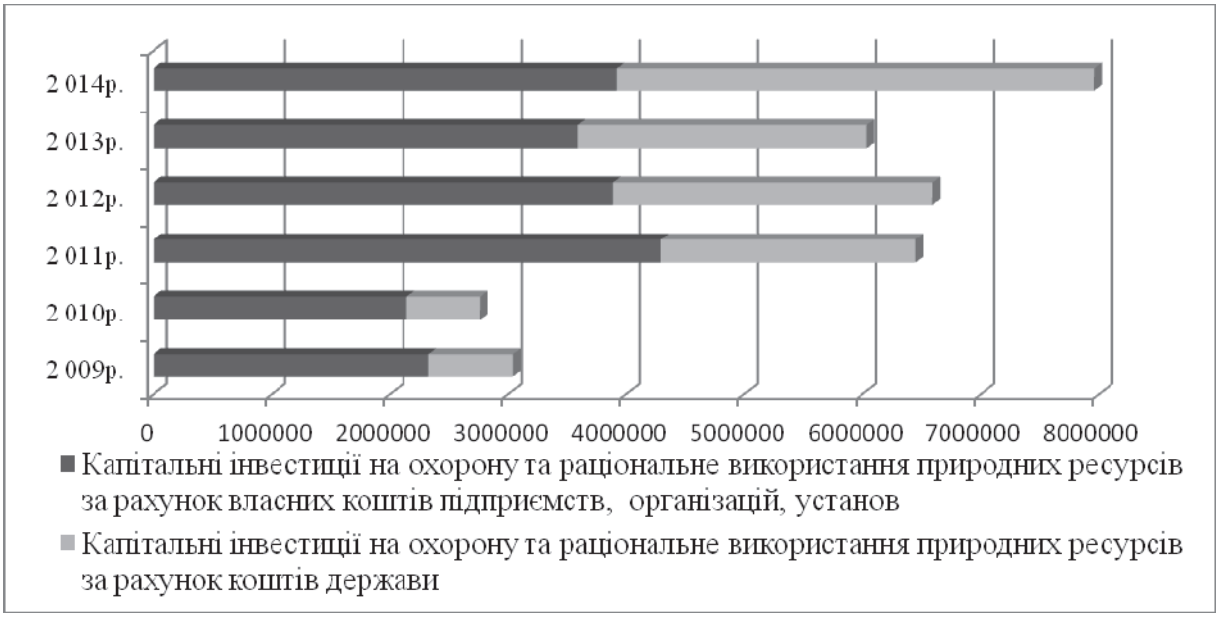

Рис. 3. Обсяги капітальних інвестицій на охорону та раціональне використання природних ресурсів, 2009–2014 роки

*Складено автором за даними [4].

Упродовж 2014 р. на охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами було витрачено 21925,6 млн грн (без ПДВ). Із загальної кількості витрат на охорону навколишнього природного середовища 13965,7 млн грн (або 64%) становлять поточні витрати, 7959,9 млн грн (або 36%) – капітальні інвестиції, у тому числі 7319,1 млн грн – інвестиції в основний капітал, 640,8 млн грн – витрати на капітальний ремонт природоохоронного обладнання.

Як видно з вищенаведених даних, сума капітальних інвестицій на охорону НПС, за національними статистичними даними, значно менша, ніж надходження інвестицій зовнішніх на охорону НПС. Зазначена різниця виникає з тієї причини, що за національними вимогами не здійснюється статистичне спостереження Державною службою статистики зовнішніх інвестицій на охорону НПС.

Окрім того, національні статистичні спостереження не відображують реальної ситуації з інвестиціями усередині країни, адже передбачають включення амортизаційних відрахувань до суми загального обсягу інвестицій. Зазначене не відображує дійсності, адже амортизаційні ресурси не включаються до обсягу реальних інвестицій.

Висновки і перспективи. Охорона НПС є проблемою всього населення планети і нині домінуюча думка про потребу фінансової підтримки розвиненими країнами країн, що розвиваються, має своє обґрунтування. Адже розвинені країни досягли свого рівня розвитку саме завдяки збільшенню обсягів забруднення НПС, які, як відомо, не обмежувалися кордонами країни. З одного боку, причиною таких думок може бути компенсація завданої шкоди НПС країн що розвиваються, іншою причиною є відсутність необхідних обсягів та механізмів інвестиційної діяльності на охорону НПС в країнах, що розвиваються.

Список літератури

1. Бардась В. Удосконалення фіскального регулювання природокористування крізь призму досягнення фіскального оптимуму Лаффера / В. М. Бардась // Економіст. – 2013. – № 10. – С. 42–45.
2. Голян В. А. Інвестиції в економіку України: особливості сфери природокористування / В. А. Голян // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 6. – С. 12–21.
3. Рассадникова С. Сучасні тренди і проблеми реформування інвестиційного забезпечення природокористування / С. Рассадникова // Економіст. – 2010. – № 8. – С. 38–41. : табл.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
5. Організація Економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.oecd.org
6. Про загальну програму дій союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети» : рішення № 1386/2013/eu Європейського Парламенту та Ради від 20 листопада 2013 р.
7. Hickel J. Clean energy won't save us – only a new economic system can [Электрон. ресурс]. – Режим доступа : Https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/jul/15/clean-energy-wont-save-us-economic-system-can
8. Hickel J. Forget 'developing' poor countries, it's time to 'de-develop' rich countries [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www. theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/sep/23/ developing-poor-countries-de-develop-rich-countries-sdgs

References

1. Bardas', V. (2013). Improving fiscal-environmental management through the prism of achieving Laffer's optimum fiscal regulation V. M. Bardas'// Economist, 10. 42–45.
2. Golyan, V. A. (2016). Investment to Ukraine: features of environmental management areas / V. A. Golyan // Investment: practice and experience, 6, 12–21.
3. Rassadnikova, S. (2010). Current trends and problems of reforming the investment support environmental management / S. Rassadnikova // Economist, 8, 38–41.
4. State Statistics Service of Ukraine // Link: www.ukrstat.gov.ua.
5. Organization for Economic Cooperation and Development // Link: www.oecd.org.
6. Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 'Living well, within the limits of our planet.
7. Hickel, J. Clean energy won't save us – only a new economic system can: [Electronic resource]. Available at: https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/jul/15/clean-energy-wont-save-us-economic-system-can.
8. Hickel, J. Forget 'developing' poor countries, it's time to 'de-develop' rich countries: [Electronic resource]. Available at: https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/sep/23/developing-poor-countries-de-develop-rich-countries-sdgs.

ОЦЕНКА ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С ЦЕЛЬЮ СОХРАНЕНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ В УКРАИНЕ

А. Н. Лабенко

Аннотация. *Каждое правительство должно заниматься стимулированием инвестиционной активности с целью наращивания ВВП и всех сопровождающих его факторов. Наращивание объемов реальных инвестиций должно быть приоритетом во время преобладающих объемов финансовых инвестиций над реальными. Реальные инвестиции создают добавленную стоимость, тогда как финансовые – нет. В условиях нестабильной экономической ситуации в Украине и с учетом высокой мобильности капитала, стоит надеяться на масштабный приток инвестиций в любую сферу деятельности.*

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, финансирование инвестиций, окружающая природная среда, финансовая поддержка

EVALUATION OF INVESTMENT FOR ENVIRONMENT PROTECTION IN UKRAINE

O. N. Labenko

Abstract. *Each government have to stimulate investment activity for the purpose of increasing GDP and all factors that accompany it. The increase of the volume of real investment must be a priority in a superior volume of investments of the real. Real investments create added value while financial no. In an unstable economic situation in Ukraine, and given the high mobility of capital is useless to hope for a massive inflow of investments in any sphere of activity.*

Keywords: investments, investment financing, environment, financial support

УДК 336.226:631

ОРІЄНТИРИ СТИМУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЗАЛЕЖНО ВІД СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

О. О. ЛЕМІШКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри оподаткування і страхування
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. *Розглянуто основні орієнтири стимулювання податкової політики залежно від стратегічних напрямів розвитку сільського господарства в Україні. Проаналізовано передумови змін податкової політики у сільському господарстві України за 2010–2014 роки; визначено позитивні та негативні аспекти різних баз оподаткування. Доведено, що податкова політика в сільському господарстві України має базуватися на стимулюванні стратегічних напрямів розвитку, врівноважувати інтереси платників і держави.*

Ключові слова: податкова політика, сільське господарство, стимулювання стратегічних напрямів розвитку, суб'єкти господарювання, держава

Домінуючу роль у фінансових відносинах між державою та суб'єктами господарювання аграрного сектору економіки відіграють бюджетоутворюючі податки. У складних умовах політичних та економічних перетворень держава шукає шляхи наповнення бюджету за рахунок зняття привілеїв аграрній галузі у сфері оподаткування, переводячи її, у перспективі, на загальну систему оподаткування. При цьому, мотивацією такого трансформування є прагнення забезпечити рівні умови для всіх організаційно-правових форм господарювання, що функціонують у сільському господарстві, та всіх суб'єктів ринку. На сьогодні не було досягнуто оптимального рівня оподаткування, яке б задовольняло інтереси кожного аграрного підприємства та було сприятливим для наповнення бюджету країни, а застосування важелів непрямої державної підтримки в аграрному секторі економіки України так і не стало ефективним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ролі податків в аграрній сфері України висвітлено в науковій літературі достатньо повно у працях вітчизняних вчених П. М. Боровика, М. Я. Дем'яненка, І. І. Долженко, В. М. Жука, Н. М. Малініної, Л. Д. Тулуша, С. В. Юшко та ін. Думка вчених майже однозначна і вказує на те, що державне регулювання аграрної галузі може бути ефективним тільки при застосуванні економічних методів із використанням стимулюючих та регулюючих інструментів, а також при врахуванні специфіки сільськогосподарського виробництва. Податкова політика, як частина державної, має реалізовувати поставлені перед нею цілі

© О. О. Лемішко, 2016

й задачі на даному етапі історичного розвитку держави, урівноважувати інтереси платників податків і держави.

Податкові пільги для АПК у їх нинішньому вигляді – одна з ключових причин того, чому малі та середні агропідприємства неспроможні конкурувати з великими агрохолдингами, а власники, зокрема, птахофабрик і великих тваринницьких комплексів сплачують до бюджетів усіх рівнів неадекватно малі суми. Водночас, основна маса дрібних та середніх виробників, які не мають розвиненої повної інфраструктури виробництва (переробки та торгівельної мережі), з відсталими технологіями, без пільгових умов оподаткування, при загальній системі оподаткування опиняться у дуже скрутних умовах, адже зміни у відшкодуванні ПДВ (єдиному, суттєвому на сьогодні, джерелі допомоги державі) призведуть, у підсумку, до збитковості підприємств у галузі сільського господарства [12; 13]. Яким чином обґрунтувати оптимальне співвідношення між рентабельною роботою галузі й адекватними платежами до бюджету, зберігаючи стимулюючі функції податків і сталий розвиток галузі – питання дуже актуальне.

Мета дослідження – визначення орієнтирів стимулювання податкової політики залежно від стратегічних напрямів розвитку сільського господарства України.

Результати дослідження та їх обговорення. Загальновідомо, що оптимальною є така система оподаткування, яка б забезпечувала у повному обсязі надходження до бюджету, відповідала б принципам справедливості та стимулювала зростання кожної галузі економіки і кожного суб'єкта господарювання держави. Специфіка основних видів податків у сільському господарстві розвинених країн світу складалася під впливом різних політичних, економічних та соціальних умов, була підпорядкована досягненню ефективності й стала надбанням багатьох поколінь вчених (табл. 1).

1. Основні види податків у сільському господарстві деяких розвинених країн

Види податків	США	Франція	Італія	Велико-британія	Німеччина
прибутковий податок	+	+	+	+	+
корпоративний податок	+	+	+	+	+
податок на майно	-**	+	-	+	-**
земельний податок	-	+	-*	-	+
місцеві податки (за винятком земельного)	+	+	+	+	+***
ПДВ	-	+	+	+	+
податок із продажів	+	-	-	-	-
соціальні виплати	+	+	+	+	+

*- - включений в прибутковий податок;

** - ** - включений у земельний податок;

*** - *** – за винятком промислового.

Узагальнено на основі [7; 11; 14].

Для визначення орієнтирів стимулювання податкової політики нашої держави, необхідно, у першу чергу, визначити, чи адекватні відрахування до державного бюджету України сплачують аграрні підприємства з урахуванням пільг із податків та дотацій. З одного боку, при тому, що частка ВВП сільського господарства у ВВП країни становила у 2010–2014 роках 7,4–10,2 % (табл. 2), галузь відраховувала до бюджету за спеціальним режимом оподаткування тільки близько 1%, тобто відрахування були не адекватними обсягам виробництва.

2. Передумови змін податкової політики у сільському господарстві України за 2010–2014 роки*

Показник	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2014
Частка ВВП сільського господарства у ВВП країни,%	7,4	8,2	7,8	8,8	10,2
Бюджетні надходження від галузі, % до ВВП	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9
Прямі бюджетні дотації, млн. грн.	1316,0	597,7	742,0	381,9	206,6
Прямі бюджетні дотації, % від загальної підтримки	28,5	15,0	10,6	5,1	2,2
Пільги з ПДВ, млн. грн.	3292,1	3389,9	6232,1	7096,1	8970,7
Рівень державної підтримки сільського господарства у ВВП країни,%	0,4	0,3	0,5	0,5	0,6

*Розраховано на основі [3].

З іншого боку, рівень прямих бюджетних дотацій за досліджуваний період значно скоротився і нині фактично майже не впливає на виробничі процеси. Єдиним суттєвим джерелом допомоги аграріям до 2016 р. були пільги з ПДВ, за рахунок яких формувалося близько 8–9% фінансових ресурсів аграрних підприємств, або близько 12 млрд грн субсидій у галузь. Загальний рівень підтримки галузі державою був (і залишається до сьогодні) низьким, тому компенсаторами з 1999 р. виступали саме фіксований сільськогосподарський податок (ФСП) і пільги зі сплати ПДВ з продажу сільгосппродукції та повернення ПДВ переробними підприємствами виробникам молока та м'яса. Інші податки, якими обкладаються платники ФСП (земельний податок; збір за забруднення навколишнього середовища; збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства; внески у Пенсійний фонд, фонд соціального страхування та фонд страхування від безробіття) мали незначну питому вагу у загальному оподаткуванні.

З 1 січня 2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» [6], яким змінено перерозподіл сум ПДВ для сільгоспвиробника: за операціями із зерновими і технічними культурами (пшениця, жито, ячмінь, овес, кукурудза,

рис, сорго, гречка і просо, насіння ріпаку, насіння соняшнику) – 85% перераховується до держбюджету, 15% залишається у розпорядженні сільгоспвиробника; за операціями з продукцією тваринництва – 20% до держбюджету, 80% залишається у розпорядженні сільгоспвиробника; за іншими операціями із сільськогосподарськими товарами/послугами – 50% до державного бюджету, 50% залишається у розпорядженні сільгоспвиробника; відновлено право на відшкодування ПДВ для всіх експортерів зернових і технічних культур.

При цьому, якщо підприємство здійснює декілька видів діяльності (як у сфері АПК, так і паралельно в інших галузях), то підсумкові суми, що підлягають розподілу, розраховуються виходячи з питомої ваги кожного виробничого напряму. Зазначений закон, на нашу думку, значно вплине на обсяги валової продукції сільського господарства, прибуток, рівень рентабельності господарств, тобто, на показники-індикатори оптимальності оподаткування.

Потрібно зазначити, що зменшення рівня повернення ПДВ на початку 2016 р. у рослинництві вже призвело до вимушеної економії товаровиробниками ресурсів для технологій, насамперед тих, які забезпечують рівень урожайності й на яких можна економити: зменшено придбання добрив, переглянуто перелік засобів захисту рослин у бік дешевих, спостерігається зростання заборгованості за придбані матеріальні ресурси. Низхідна динаміка виробництва продукції та зменшення її якісних характеристик призведе до втрати рівня рентабельності; банківські кредити при низькому рівні рентабельності стануть економічно не обґрунтованими, а ціни на продукцію будуть зростати.

На нашу думку, перехід галузей сільського господарства на загальну систему оподаткування, без урахування особливостей аграрного сектору економіки, а також без стимулювання потрібних напрямів діяльності, стануть підґрунтям стагнації сільського господарства. Вважаємо, що при розробці концептуальних напрямів податкової політики необхідно, по-перше, встановити пріоритети функціонування та розвитку аграрного виробництва, а шкалу податків пов’язати з ними, незалежно від різноманітності організаційно-правових форм господарювання на селі, що функціонують на всій території України (табл. 3).

По-друге, для виконання податками стимулюючої функції, потрібно сформувати такі податкову та дотаційну системи, щоб сільгосптоваровиробник, у цілому, перераховував у бюджет держави не більше, ніж 20–25% від прибутку та був мотивованим до праці. По кожному стратегічному напряму слід розробити чіткі регламентні документи, шкалу податків.

Вважаємо за доцільне акцентувати на науковому доробку американських вчених Д. Голдберга та С. Суррей щодо розробки основних постулатів податкових заохочувальних заходів, які запроваджує держава. Слушною є думка науковців, яка стосується зменшення фактичного оподаткування – його слід розглядати як програму урядових витрат на основі використання податкового законодавства [16; 17]. Вивчення наукових досліджень Д. Голдберга та С. Суррей спонукало до таких висновків:

ефективність податкових заохочувальних заходів має двоїстий характер – по-перше, зменшення фактичного оподаткування стимулює рух капіталу (або робочої сили); по-друге, податкові заохочувальні заходи зменшують бюджетні надходження, але при цьому стимулюють певний вид діяльності (наприклад, виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції – *авт.*), на підтримку якої спрямована податкова політика держави; тобто, втрачені бюджетні надходження при зменшенні фактичного оподаткування, на думку Д. Голдберга та С. Суррей, необхідно розглядати як податкові видатки на підтримку певного виду діяльності [16; 17]. Погоджуємося з науковцями і вважаємо, що податкові заохочувальні заходи повинні запроваджуватися державою для стимулювання руху капіталу, економічного зростання, обмеження інфляції та безробіття.

3. Орієнтири стимулювання податкової політики залежно від стратегічних напрямів розвитку сільського господарства України*

Стратегічний напрям	Кінцева мета	Орієнтир податку
Забезпечення умов для цільового притоку капіталу	Модернізація підприємства, випуск продукції в більших обсягах та кращої якості	Сума кредиту до вартості уставного фонду, %%
Стимулювання зональної спеціалізації виробництва на певний період (5–10 років)	Вузька спеціалізація по природних зонах забезпечить низьку собівартість, товарні партії однорідної продукції	Перелік продукції з податковими пільгами, у відсотках
Квотування виробництва і реалізації основних видів продукції	Забезпечить нижній поріг ціни на продукцію та рівень рентабельності	Штрафи за перевиробництво, різні ціни на квоти А, В
Збереження ґрунтів, часткова їх консервація	Майбутній потенціал продуктивності	Податкові пільги та компенсації, штрафи за порушення програми збереження ґрунтів
Підтримка підприємств, які експортують продукцію	Валюта для держави, високий рівень виробництва	Пільги з ПДВ, допомога з логістикою
Сприяння кооперації	Забезпечить зниження собівартості, додаткову зайнятість населення, підвищить товарність продукції	Диверсифікація ставки податків
Розвиток малих наукових та науково-промислових підприємств (у перспективі – створення технопарків на базі агропромислового виробництва)	Розробка і впровадження інноваційної техніки, засобів виробництва, технологій, інноваційної та екологічно чистої аграрної продукції	Податкові пільги

* Розроблено автором.

Дуже важливим фактором у податковій політиці держави є розширення бази оподаткування та соціально справедливий підхід до різних суб'єктів податкових відносин галузі АПК. Щодо бази оподаткування ми поділяємо позицію уряду та більшості дослідників щодо її розширення за рахунок введення податків для особистих селянських господарств, домогосподарств та вдосконалення їх для фізичних осіб, що зареєстровані суб'єктами підприємницької діяльності, видами господарської діяльності яких визначено діяльність у галузі сільського господарства. Нижню межу оподаткування при цьому слід встановлювати не по площі сільськогосподарських земель (з 10 соток теплиць можна отримати валовий дохід більше, ніж із декількох гектарів ріллі), а по кількості продукції, яка вирощується для власних потреб, згідно з нормативами споживання на душу населення (сім'ї). Усе інше – це товарна продукція, яка виробляється для продажу і повинна оподатковуватися незалежно від форми господарювання.

4. Позитивні та негативні аспекти різних баз оподаткування*

База оподаткування	Позитивні моменти	Негативні моменти
На основі диференціальної ренти I роду	Враховує якість, географічне розташування і рельєф земель, культуру землеробства	Недостатньо враховує виробничий та кадровий потенціал
На основі нормативного доходу	Враховує суму рентного доходу та нормативного прибутку	Складності у встановленні середніх нормативів за умов року
На основі площ угідь, зіставних за виробничим потенціалом	Враховує залежність виробничого потенціалу господарства від вартості основних виробничих фондів та матеріальних оборотних засобів, середньорічної кількості працюючих, кадастрової вартості сільгоспугідь	Складний у застосуванні
На основі прибутку, який визначається як різниця між валовим доходом і витратами	Встановлює прозорі правила для бізнесу у виді фіксованої ставки від бази оподаткування	Доволі значні потенційні втрати надходжень до бюджету за рахунок приховування прибутку
На основі валового доходу (виручки)	Неможливо ухилитися від сплати	Можливе штучне завищення витрат

*Розроблено автором.

Диференціацію суб'єктів оподаткування теж слід спростити. Земельний податок потрібно залишити як окремий, підвищити його ставки й направляти у місцеві бюджети. Цей податок повинен стати головним джерелом доходів місцевих Рад на сільськогосподарських територіях. Платити його повинен власник паю, а не орендар, або, у крайньому випадку, орендар за порукою власника. По орендній платі потрібно встановити верхню, а не нижню межу у

відсотках до вартості землі, спонукати власників паїв до участі у спільному виробництві з орендарем та впровадженні заходів по збереженню ґрунтів і підвищенню їх родючості, а орендні виплати оподатковувати за прогресивною шкалою. Реально платежі почнуть надходити тільки із впровадженням ринку землі. Щодо прямого оподаткування виробничої діяльності, то, на нашу думку, найбільш пристосованою до сучасних умов господарювання в Україні є податок на основі валового доходу (виручки). У табл. 4 розглянуто позитивні та негативні аспекти різних баз оподаткування.

Зазначимо, що не існує ідеальної бази оподаткування, кожна з них має особливості застосування, плюси й недоліки. Встановлюючи різні відсоткові ставки оподаткування валового доходу (виручки) для різних категорій платників, залежно від стратегічних напрямів розвитку сільського господарства, держава зможе отримувати більше податків від галузей сільськогосподарського виробництва й одночасно стимулювати їх розвиток.

Висновки і перспективи. Податкова політика в сільському господарстві України має базуватися на стимулюванні стратегічних напрямів розвитку, врівноважувати інтереси платників і держави. Необґрунтована поступова відміна ФСП, зміна ставок відшкодування ПДВ за відсутності альтернативних варіантів підтримки, призведуть до спаду виробництва не тільки у сільському господарстві, а й у суміжних, тісно пов'язаних із ним, галузях та негативно вплинуть на розвиток економіки нашої держави в цілому.

Список літератури

1. Боровик П. М. Проблеми податкового регулювання земельних відносин в агросфері в умовах євроінтеграції / П. М. Боровик, П. К. Бечко, С. М. Броварна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. 9. – С. 92–96.

2. Дем'яненко М. Я. Проблеми адаптації податкової системи до умов агропромислового виробництва / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 17–25.

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua

4. Долженко І. І. Оцінка ефективності бюджетно-податкової підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні / І. І. Долженко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2015. – Вип. 222. – С. 238–245.

5. Жук В. М. Стан та розвиток спеціальних режимів оподаткування аграрного бізнесу / В. М. Жук // Фінанси України. – 2011. – № 7. – С. 33–42.

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році : закон України від 24.12.2015 р. № 909-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/909-19

7. Лукановська І. Р. Досвід європейських країн щодо здійснення податкової політики / І. Р. Лукановська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.5. – С. 271–276.

8. Малініна Н. М. Концептуальні засади побудови системи прямого оподаткування сільськогосподарських товаровиробників / Н. М. Малініна. // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 242 –260. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua /UJRN/ znpnudps._2012_1_26

9. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minagro.gov.ua/

10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon6.rada.gov.ua/laws/ show/71-19

11. Проблемы налоговой системы России: теория, опыт, реформа. М., 2000 // Институт экономики переходного периода [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.budgetrf.ru/Publications/Analysis/iet/an_iet

12. Струць М. Оподаткування сільського господарства // М. Струць // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.agro-business.com.ua/2010-12-17-07-49-54/164-2010-12-17-12-07- 58.html

13. Тулуш Л. Податкові пільги для АПК: скасувати не можна модернізувати [Електронний ресурс] / Л. Тулуш. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/promyshliennost/podatkovi-pilgi-dlya-apk-skasuvati-ne-mozhna-modernizuvati-_.html

14. Чуй І. Р. Фіскальна ефективність податкових систем розвинених країн. / І. Р. Чуй // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 1. – С. 106–110.

15. Юшко С. В. Фіксований сільськогосподарський податок: історія та перспективи застосування / С. В. Юшко // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 63–72.

16. Goldberg, D. (1994). Tax Subsidies: One Time vs. Periodic. An Economic Analysis of the Tax Policy Alternatives / D. Goldberg // 49 Tax Law Review, 305–347.

17. Surrey, S. (1973). Pathways to tax reform: the concept of tax expenditures / Stanley Surrey. – Harvard University Press, 418.

References

1. Borovyk, P. M. (2014). Problemy podatkovoho rehulyuvannya zemel'nykh vidnosyn v ahrosferi v umovakh yevrointehratsiyi [Issues of the tax regulation of land relations in the agricultural domain in terms of European integration]. Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya. Ekonomichni nauky, 9, 92–96 [in Ukraine].

2. Dem'yanenko, M. Ya. (2008). Problemy adaptatsiyi podatkovoyi systemy do umov ahropromyslovoho vyrobnytstva [Problemy adaptatsiyi podatkovoyi systemy do umov ahropromyslovoho vyrobnytstva]. Ekonomika APK, 2,17–25 [in Ukraine].

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine]. – Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua [in Ukraine].

4. Dolzhenko, I. I. (2015). Otsinka efektyvnosti byudzhetno-podatkovoyi pidtrymky sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva v Ukrayini [Evaluating the effectiveness of fiscal support agricultural production in Ukraine]. Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny. Seriya : Ekonomika, ahrarnyy menedzhment, biznes (222), 238–245 [in Ukraine].

5. Zhuk, V. M. (2011). Stan ta rozvytok spetsial'nykh rezhymiv opodatkuvannya ahrarnoho biznesu [The state and development of special tax regimes Agribusiness]. Finansy Ukrayiny, 7, 33–42 [in Ukraine].

6. Zakon Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrayiny ta deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo zabezpechennya zbalansovanosti byudzhetnykh nadkhodzhen' u 2016 rotsi» vid 24.12.2015 r. #909-VIII [The Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and laws of Ukraine to ensure the balance of revenue in 2016" from 24.12.2015 p. № 909-VIII] – Retrieved from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/909-19 [in Ukraine].

7. Lukanovs'ka, I. R. (2014). Dosvid yevropeys'kykh krayin shchodo zdiysnennya podatkovoyi polityky [The experience of European countries for the implementation of tax policies]. Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny, 24.5, 271–276 [in Ukraine].

8. Malinina, N. M. (2012). Kontseptual'ni zasady pobudovy systemy pryamoho opodatkuvannya sil's'kohospodars'kykh tovarovyrobnykiv [Conceptual framework for designing a system of direct taxation of agricultural producers]. Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrayiny (1), 242–260. – Retrieved from: http://nbuv.gov.ua /UJRN/ znpnudps._2012_1_26 [in Ukraine].

9. Ministerstvo ahrarnoyi polityky ta prodovol'stva Ukrayiny [Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. – Retrieved from: http://minagro.gov.ua/ [in Ukraine].

10. Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrayiny ta deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo podatkovoyi reformy : Zakon Ukrayiny vid 28.12.2014 r. # 71-VIII [On Amendments to the Tax Code of Ukraine and some other legislative acts of Ukraine on Tax Reform Law of Ukraine of 28.12.2014 p. 71 number-VIII]. – Retrieved from: http://zakon6.rada.gov.ua/laws/show/71-19 [in Ukraine].

11. Problematum Russiae tributum ratio: ratio usum reformare. [Problems of the Russian tax system: theory, experience, reform]. M. (2000). Economy in Institute of transitio perioda. Retrieved from: www.budgetrf.ru/Publications/Analysis/iet/an _iet [in Ukraine].

12. Struts', M. Opodatkuvannya sil's'koho hospodarstva [Taxation of Agriculture]. Retrieved from: www.agro-business.com.ua/2010-12-17-07-49-54/ 164-2010-12-17-12-07- 58.html [in Ukraine].

13. Tulush, L. Podatkovi pil'hy dlya APK: skasuvaty ne mozhna modernizuvaty [Tax breaks for agribusiness, can not be undone upgrade]. Retrieved from: http://gazeta.dt.ua/promyshliennost/podatkovi-pilgi-dlya-apk-skasuvati-ne-mozhna-modernizuvati-_.html [in Ukraine].

14. Chuy, I. R. (2015). Fiskal'na efektyvnist' podatkovykh system rozvynenykh krayin [Fiscal efficiency of tax systems of developed countries]. Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny, 1 ,106–110 [in Ukraine].

15. Yushko, S. V. (2009). Fiksovanyy sil's'kohospodars'kyy podatok: istoriya ta perspektyvy zastosuvannya [The fixed agricultural tax: history and prospects of]. Finansy Ukrayiny, 11, 63–72 [in Ukraine].

16. Goldberg, D. (1994). «Tax Subsidies: One Time vs. Periodic. An Economic Analysis of the Tax Policy Alternatives» / 49 Tax Law Review, 305–347.

17. Surrey, S. (1973). «Pathways to tax reform: the concept of tax expenditures,» Harvard University Press, 418.

ОРИЕНТИРЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ СТРАТЕГИЧЕСКИХ НАПРАВЛЕНИЙ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ

Е. А. Лемишко

Аннотация. *Рассмотрены основные ориентиры стимулирования налоговой политики в зависимости от стратегических направлений развития сельского хозяйства в Украине. Проанализированы предпосылки изменений налоговой политики в сельском хозяйстве Украины за 2010–2014 годы; определены положительные и отрицательные аспекты различных баз налогообложения. Доказано, что налоговая политика в сельском хозяйстве Украины должна базироваться на стимулировании стратегических направлений развития, уравновешивать интересы плательщиков и государства.*

Ключевые слова: налоговая политика, сельское хозяйство, стимулирование стратегических направлений развития, субъекты хозяйствования, государство

PROMOTE TARGETS OF TAX POLICY IN RELATION TO STRATEGIC DIRECTIONS OF AGRICULTURE DEVELOPMENT IN UKRAINE

O. O. Lemishko

Abstract: *the basic guidelines of tax policy stimulating based on the strategic directions of development of agriculture in Ukraine are dicussed in the article. The preconditions of tax policy changes in agriculture of Ukraine for 2010–2014 are analyzed; positive and negative aspects of different tax bases are identified. It is proved that fiscal policy in agriculture of Ukraine should be based on promoting the strategic directions of development, balance the interests of taxpayers and the state.*

Keywords: tax policy, agriculture, promotion of strategic areas, entities, state

УДК 368.54

СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Р. М. МАМЧУР, кандидат економічних наук, доцент кафедри оподаткування і страхування
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: tagrin@ukr.net

Анотація. *Аграрний сектор економіки України перебуває нині в стадії реформування, яке покликане закласти міцну основу розвитку галузі на довгострокову перспективу. Можливості прямого бюджетного фінансування агросектору доволі обмежені, тому пріоритетними завданнями є створення умов для пожвавлення ділової активності у галузі та заощадження товаровиробниками максимальної кількості коштів для розвитку бізнесу.*

Мета дослідження – удосконалення підходів до страхування ризиків виробництва сільськогосподарської продукції в Україні з урахуванням тенденцій розвитку ринку аграрного страхування.

Завдання дослідження: визначити основні проблеми, які зумовлюють зростання кількості та масштабності природних ризиків; проаналізувати основні тенденції страхування сільськогосподарських культур протягом останніх десяти років; розрахувати ефективність використання страхового механізму в аграрному секторі; обґрунтувати необхідність підтримки системи агрострахування в Україні шляхом залучення комерційних структур та фінансових інститутів.

Основу дослідження становили статистичні дані щодо розвитку ринку аграрного страхування впродовж 2005–2015 років. Дослідження також проводилися на основі наданих страховими компаніями даних щодо результатів їхньої діяльності. При цьому було проаналізовано 11 страхових компаній, які формують аграрний страховий ринок та забезпечують основні його обсяги.

Результати дослідження свідчать про тенденцію до повільного скорочення страхування ризиків виробництва сільськогосподарської продукції: зменшуються всі реальні показники його діяльності (кількість укладених договорів, обсяг застрахованих площ та зібраних страхових премій у реальному вимірі). Водночас, ринок представлений досить обмеженим набором страхових продуктів. Переважна більшість договорів укладається по озимих культурах і лише на період перезимівлі. Відсутнє страхування врожаю на весь цикл вирощування. Мультиризикове страхування на весняно-літній період покриває невеликий перелік малоймовірних ризиків.

© Р. М. Мамчур, 2016

З метою прискорення розвитку страхування ризиків виробництва сільськогосподарської продукції, пропонується, крім безпосередньої державної підтримки аграрного страхування, залучати до його здійснення банківські установи та компанії з постачання засобів виробництва й технологій вирощування сільськогосподарських культур, які братимуть на себе частину фінансової відповідальності за ризики, притаманні аграрному виробництву.

Ключові слова: страхування, ризик, аграрний сектор, страхування виробництва сільськогосподарської продукції, державне субсидування

Актуальність. Аграрний сектор є однією з найважливіших сфер виробництва, в якій створюються матеріальні блага рослинного і тваринного походження для забезпечення населення продуктами харчування, а промисловості – сировиною. При цьому аграрний сектор займає одне з головних місць в економіці суспільства. Від його розвитку залежить нормальне функціонування всього господарства країни, а також добробут людей.

Проведені в аграрному секторі України реформи, серед яких дерегуляція, диверсифікація та відкриття нових ринків збуту, реформування системи управління галуззю, демонструють перші позитивні результати та закладають міцну основу його розвитку на довгострокову перспективу. Як результат, сільське господарство залишається основною експортною галуззю України, що забезпечує 14 % загального обсягу ВВП та 35 % валютних надходжень від загального експорту України [7].

Особливістю сільськогосподарського виробництва є наявність територій, які постійно перебувають під дією небезпечних стихійних явищ, унаслідок чого, аграрії зазнають значних матеріальних збитків. Втрати врожайності в окремих господарствах можуть сягати 50 %, а при поєднанні кількох несприятливих факторів – до 70 % [6, с. 5]. Розвиток аграрного сектору економіки є одним зі стратегічних напрямів розвитку України, тому й розвиток страхування ризиків виробництва сільськогосподарської продукції також постає як один зі стратегічних напрямів розвитку ринку страхових послуг України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань страхування ризиків сільськогосподарського виробництва присвятили свою увагу такі вчені, як В. Базилевич, В. Борисова, О. Гудзь, М. Дем’яненко, О. Залєтов, П. Лайко, М. Мних, С. Навроцький, О. Непочатенко, С. Осадець, Я. Шумелда, Р. Юлдашев та ін. Водночас, питання страхування ризиків виробництва сільськогосподарської продукції потребують подальшого дослідження з урахуванням вимог сьогодення та напрямів реформування аграрного сектору.

Мета дослідження – удосконалення підходів до страхування ризиків виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. Завдання дослідження: визначити основні проблеми, які зумовлюють зростання кількості та масштабності природних ризиків; проаналізувати основні тенденції страхування сільськогосподарських культур протягом останніх десяти років; розрахувати ефективність використання страхового механізму в аграрному секторі; обґрунтувати необхідність підтримки системи агрострахування в Україні шляхом залучення комерційних структур та фінансових інститутів.

Матеріали і методи дослідження. Основу дослідження становили статистичні дані щодо розвитку ринку аграрного страхування протягом 2005–2015 років. Дослідження також проводилися на основі наданих страховими компаніями даних щодо результатів їх діяльності. При цьому було проаналізовано 11 страхових компаній, які формують аграрний страховий ринок та забезпечують основні його обсяги.

Результати дослідження та їх обговорення. Сільськогосподарське виробництво традиційно вирізняється високим ступенем ризиків. Це пов’язано з тим, що воно є сферою діяльності, на успішність якої значною мірою впливають різноманітні погодні та кліматичні фактори, дію яких у багатьох випадках контролювати неможливо [5, с. 5]. До того ж, сільськогосподарські виробники стикаються і з таким ризиками, як коливання цін, зміни врожайності, непослідовність державної політики. Результатом дії цих ризиків є значні коливання рівня доходів по роках.

Цілком зрозуміло, що такі природні небезпеки, як посуха, град, паводок можуть призвести до дуже серйозних виробничих втрат, тому в багатьох країнах держава активно втручається в ситуацію, намагаючись у такий спосіб зменшити проблеми, пов’язані з ризиками сільгоспвиробництва. Однак, державних інтервенцій недостатньо для покриття збитків і на перший план виходить питання розробки та впровадження систем і стратегій управління ризиками, які базуються на ринкових механізмах та відповідають правилам СОТ [1, с. 151].

На сьогодні існує кілька підходів, за допомогою яких сільськогосподарські виробники можуть регулювати дію ризиків [8, с. 163]. Ці підходи можна поділити на дві основні групи: стратегії скорочення ризиків у господарстві та стратегії передачі ризиків (повністю або частково) іншим суб’єктам господарювання (рис. 1).

Рис. 1. Основні підходи до регулювання впливу ризиків на діяльність сільськогосподарських виробників

Водночас, друга половина XX ст. ознаменувалася посиленням глобальної системної кризи, яка охопила природну сферу. Одним із її масштабних проявів було зростання природних катастроф, що супроводжуються величезними матеріальними втратами і масовою загибеллю людей. Основними серед них є тропічні шторми і повені (по 32 % від загальної кількості катастроф), землетруси (12 %) та посухи (10 %).

За останні 40 років у глобальному масштабі втрати збільшилися в дев'ять разів і становили на початку XXI ст. 150 млрд дол. на рік. Очікується, що до 2050 р. економічний збиток від природних катастроф сягне 300 млрд дол. на рік. Схильність різних країн до природних катастрофічних явищ тісно пов'язана з рівнем їх соціально-економічного розвитку. Найбільший соціальний ризик (загибель і каліцтво) характерний для країн з низьким рівнем розвитку (дохід на людину становить менше, ніж 635 дол. на рік). Збільшення кількості природних катастроф у світі пов'язано з глобальними процесами у соціальній, природній і техногенній сферах, які зумовлюють розвиток небезпечних природних явищ і зниження захищеності населення (рис. 2).

Слід зазначити, що протягом останніх п'яти років пряма підтримка сільського господарства з Державного бюджету України майже відсутня [3]. На непряму підтримку (податкові пільги) припадало близько 90 % від загального обсягу бюджетних трансферів сільському господарству. Якщо до бюджетних трансферів додати втрати від державного втручання у ціноутворення, адміністративні та регуляторні перепони, зовнішньо-

торгівельні заходи й регулювання внутрішнього ринку, неповернення ПДВ при експорті зернових і технічних культур, то загалом сукупна державна підтримка сільського господарства зменшилася в середньому до 3 % валового виробництва в сільському господарстві України, порівняно з 22 % в країнах-членах ОЕСР та 25,5 % в ЄС [2].

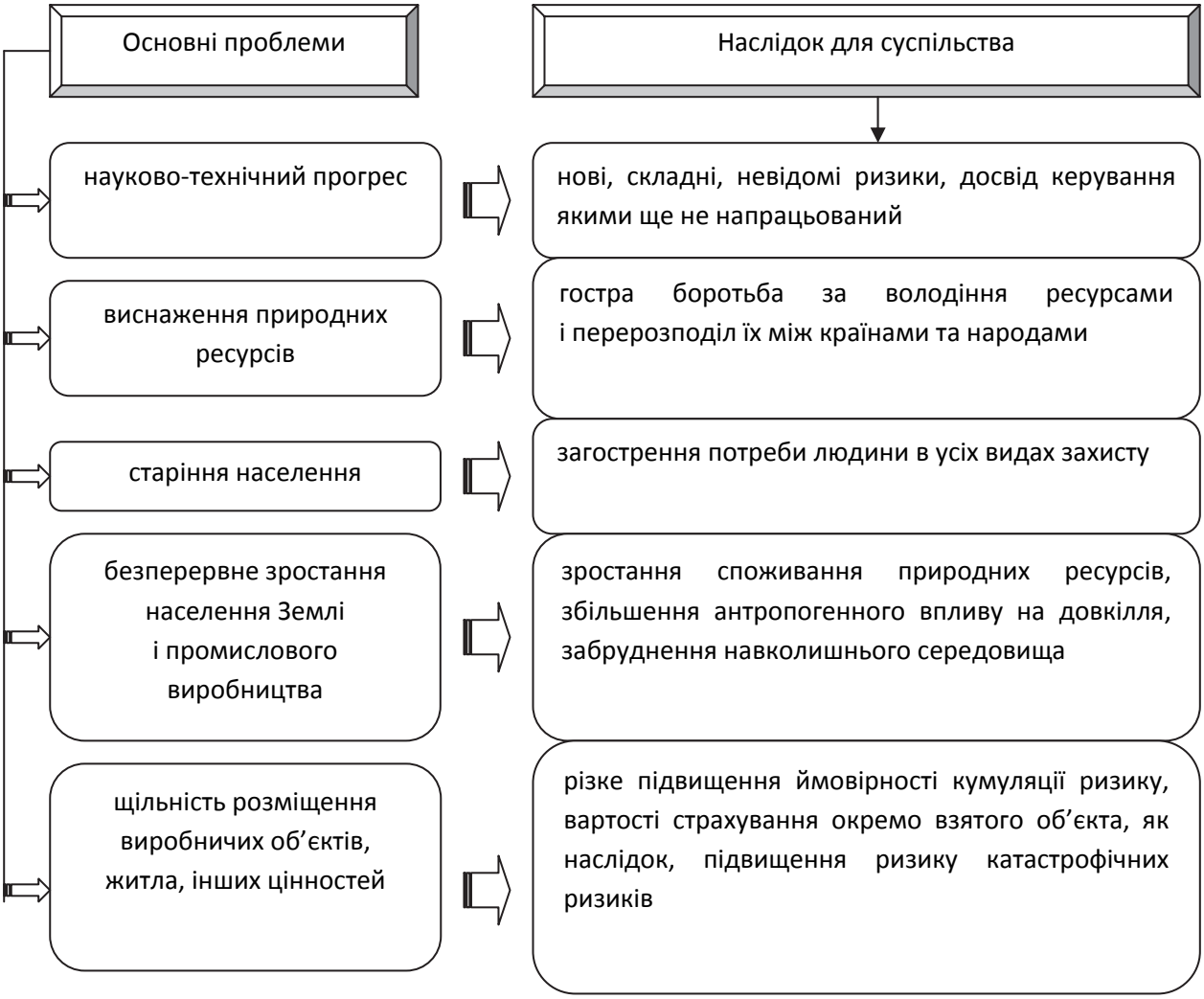

Рис. 2. Основні світові проблеми, які зумовлюють зростання кількості та масштабності природних ризиків

Безсистемне бюджетування видатків та часовий розрив у здійсненні багатьох виплат, непрозорість виділення бюджетних асигнувань, обмежений доступ до програм державної підтримки призвели до підриву довіри виробників до держави, і такого інструменту підтримки, як прямі субсидії та дотації, а також до відсутності їхнього впливу на сільське господарство. Зазначимо також, що програми прямої бюджетної підтримки ніколи не виконувалися належним чином через відсутність бюджетного фінансування. Дані щодо державної підтримки страхування врожаю сільськогосподарських культур наведено на рис. 3.

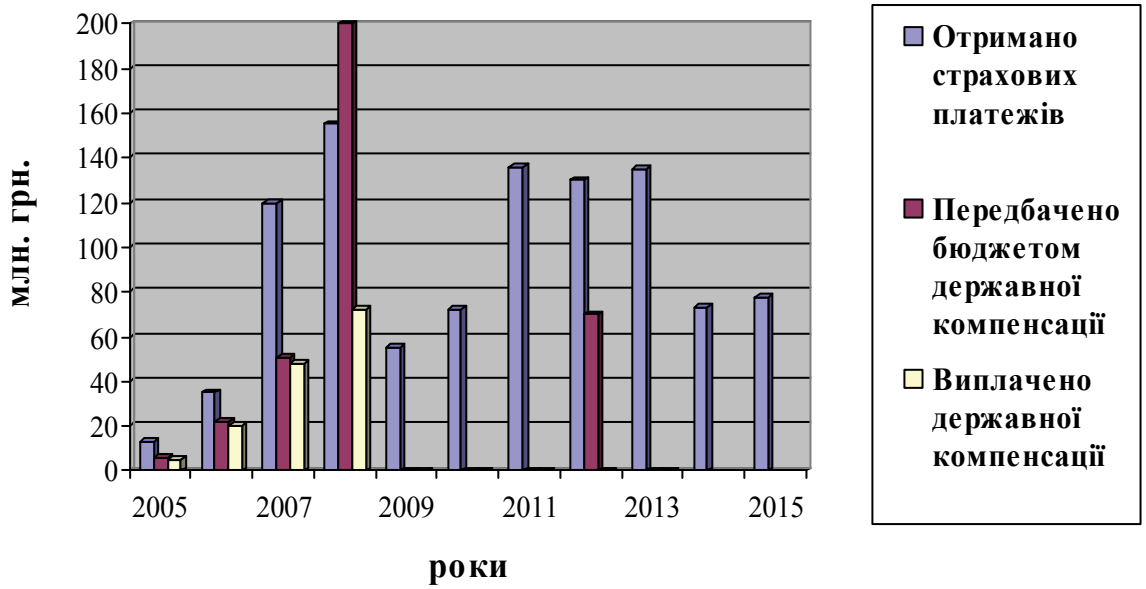

Рис. 3. Державна компенсація страхових платежів при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур у 2005–2015 роки

Таким чином, можна виокремити основні тенденції страхування сільськогосподарських культур протягом 2005–2015 років:

а) 2005–2008 – прискорене зростання (у 12 разів) після введення державної компенсації страхових платежів при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур;

б) 2009 – різке скорочення (у 6 разів) внаслідок відміни бюджетної підтримки;

в) 2009–2013 – зростання середніми темпами (у 3 рази), адаптація ринку до роботи в умовах відсутності бюджетної підтримки;

г) 2014–2015 – скорочення внаслідок загального спаду економіки.

Водночас, ринок аграрного страхування в Україні протягом останніх десяти років продовжував розвиватися [4], незважаючи на відсутність державної підтримки, а за деякими технічними показниками результати отримані кращі, ніж у 2005 р., про що свідчать статистичні дані (табл. 1).

Отже, можемо зробити висновок, що кількість договорів, станом на кінець 2015 р., зросла всього на 20 %, порівняно з 2005 р. Майже удвічі зросла площа застрахованих сільськогосподарських угідь, також зросла і сума премій майже в шість разів. Водночас, ми не можемо говорити про суттєвість зазначеного вище зростання, зважаючи на те, що в доларовому еквіваленті зростання страхових премій за десять років становить лише 24 %. Середня ставка премій скоротилася вдвічі внаслідок впровадження і реалізації нових страхових продуктів з невеликим переліком страхових ризиків. Рівень страхових виплат значно коливається і прямо залежить від врожайності сільськогосподарських культур. Відзначимо, що у практиці агрострахування плановим рівнем збитковості страхових компаній є її рівень у 60–70 %. Упродовж останніх

десяти років дослідження рівень страхових виплат жодного року не перевищував 50 %, найнижчим він був у 2013 р. і становив 9,7 %.

1. Динаміка страхування сільськогосподарських культур за період 2005–2015 років

Показ-ники	Роки										2015 до 2005, рази
	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Кількість договорів	910	4397	1637	1980	1217	2710	1936	1722	1392	1062	1,2
Площа, тис. га	390	2360	1171	510	786	786	727	869	732	689	1,8
Страхові платежі, млн. грн.	12,8	116,7	155,4	42,0	72,1	136,3	130,4	135,4	73,3	77,7	6,1
Страхові платежі, млн. $	2,5	5,6	23,1	29,8	5,3	9,1	17,1	16,9	5,6	3,4	1,2
Субсидія, млн. грн.	5,8	47,8	72,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Середній тариф, %	3,8	4,5	4,9	3,2	3,8	3,7	3,8	3,1	2,6	2,0	0,5
Рівень виплат, %	н/д	н/д	н/д	36,5	50,9	28,0	41,0	9,7	11,6	12,9	-

Протягом останніх восьми років в Україні впроваджуються нові страхові продукти. Серед них є інноваційний продукт (страхування посівів озимої пшениці на період перезимівлі та весняно-літній період), який передбачає участь у страхуванні фінансових інститутів, аграрних підприємств, компаній з постачання засобів виробництва та технологій вирощування сільськогосподарських культур. Як наслідок, виробник отримує товарний і банківський кредити та покриття 50 % витрат на оплату страхової премії. Пілотний проект планується реалізувати в Полтавській, Черкаській та Вінницькій областях України. Результати його впровадження будуть свідчити про можливість альтернативної підтримки аграрного страхування не лише з боку держави, а й з боку комерційних структур, зайнятих у виробництві сільськогосподарської продукції.

Ефективність використання страхового механізму доцільно розглянути на прикладі посівної компанії 2015/16 років (табл. 2).

Розрахунки свідчать про значну економію коштів аграрними підприємствами внаслідок використання страхування. Навіть за умови 50 % страхового покриття вона становить 30 % (з урахуванням розміру сплачених страхових платежів). Натомість, за умови вибору підприємством 85 % покриття – економія обігових коштів становить 44 %.

2. Ефективність використання страхового механізму в аграрному секторі

№ п/п	Показник	Значення показника
1.	Заплановані до посіву площі ріллі під озимі культури (ріпак, пшениця, жито) у сезоні 2015/16 років, млн. га	7,4
2.	Площа с.-г. угідь, які не були засіяні через осінню посуху, млн. га	1,1
3.	Площа с.-г. угідь, на якій не з'явилися сходи, млн. га	2,9
4.	Площа с.-г. угідь, що підлягає пересіву та посіву, млн. га	3,4
5.	Загальні витрати на осінню посівну компанію, млрд. грн.	80,0
6.	Страхові платежі по страхуванню озимих культур (середній страховий тариф – 5,5%) за умови:	
	50% покриття, млрд. грн.	2,2
	85% покриття, млрд. грн.	3,7
7.	Питома вага страхових платежів у витратах на посівну компанію за умови:	
	50% покриття, %	2,68
	85% покриття, %	4,62
8.	Непокриті збитки агропідприємств унаслідок осінньої посухи, млрд. грн.	11,0
9.	Питома вага непокритих збитків у витратах на посівну компанію, %	13,75
10.	Ефективність використання страхового механізму (величина обігових коштів, що залишаються у агропідприємства), за умови:	
	50% покриття, млрд. грн.	3,3
	85% покриття, млрд. грн.	4,8

Таким чином, значно меншу частину збитку (від 56 до 70 %) підприємства повинні покривати за рахунок власних коштів, що, у свою чергу, також є значним навантаженням і потребує зменшення та оптимізації.

Висновки і перспективи. Ринок послуг щодо страхування ризиків виробництва сільськогосподарської продукції демонструє тенденцію до повільного скорочення: зменшуються всі реальні показники його діяльності (кількість укладених договорів, обсяг застрахованих площ та зібраних страхових премій у реальному вимірі). Водночас, ринок представлений досить обмеженим набором страхових продуктів. Переважна більшість договорів укладається по озимих культурах і лише на період перезимівлі. Відсутнє страхування врожаю на весь цикл вирощування. Мультиризикове страхування на весняно-літній період покриває невеликий перелік малоймовірних ризиків.

Розроблена Міністерством аграрної політики та продовольства України комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки передбачає запровадження нової моделі державної підтримки з мінімальним викривленням ринкових і виробничих стимулів, у т. ч. збільшення заходів підтримки «зеленого кошика» СОТ, зокрема фінансування програм сільського розвитку та агрострахування.

Відповідно до стратегії, подальший розвиток страхування в сільському господарстві повинен включати такі ключові питання, як: внесення змін до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»; розширення асортименту стандартних страхових продуктів, за якими надається державна підтримка; виділення бюджетних коштів для здешевлення вартості страхування та забезпечення прогнозованості такого бюджетування (щорічне збільшення щонайменше на 10 % кількості підприємств, що скористалися компенсацією витрат на аграрне страхування); зміни Статуту Агарного страхового пулу з метою розширення членства та запровадження прозорих умов співпраці з усіма зацікавленими сторонами; розробка та запровадження пілотного проекту для адаптації продуктів агрострахування до банківської системи України.

Складні макроекономічні умови й падіння національної валюти потребують економного та раціонального витрачання коштів державного бюджету, як наслідок, крім безпосередньої державної підтримки аграрного страхування, доцільно залучати до його здійснення банківські установи та компанії з постачання засобів виробництва й технологій вирощування сільськогосподарських культур, які братимуть на себе частину фінансової відповідальності за ризики, притаманні аграрному виробництву.

Список літератури

1. Гутко Л. М. Досвід державної підтримки страхування ризиків сільськогосподарського виробництва / Л. М. Гутко // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 147–152.

2. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу : http://minagro.gov.ua

3. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : закон України // Верховна Рада України. – К. : Парлам. вид-во, 2012. – № 41. – (Б-ка офіц. видань).

4. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу : http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html 2014.pdf

5. Минкіна Г. І. Страхування як елемент управління ризиками підприємств АПК / Г. І. Минкіна // Фінансовий ринок України. – 2010. – № 3. – С. 4–11.

6. Назаренко В. Агрострахування в Україні / В. Назаренко // Фінансові послуги. – 2015. – № 4 (112). – С. 3–6.

7. Реформи в аграрному секторі України [Електронний ресурс] / Український державний фонд підтримки фермерських господарств. – Режим доступу : http://udf.gov.ua/uk/node/215

8. Томашевський Ю. М. Актуальні питання страхового захисту в сільському господарстві / Ю. М. Томашевський // Економічний простір. – 2010. – № 44/1. – С. 161–166.

References

1. Hutko, L. M. (2009). Dosvid derzhavnoyi pidtrymky strakhuvannya ryzykiv sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva / L. M. Hutko // Ekonomika APK, 10, 147–152.

2. Yedyna kompleksna stratehiya ta plan diy rozvytku sil's'koho hospodarstva ta sil's'kykh terytoriy v Ukrayini na 2015–2020 roky [Elektronnyy resurs] / Ministerstvo ahrarnoyi polityky ta prodovol'stva Ukrayiny. – Rezhym dostupu : http://minagro.gov.ua.

3. Zakon Ukrayiny «Pro osoblyvosti strakhuvannya sil's'kohospodars'koyi produktsiyi z derzhavnoyu pidtrymkoyu» (2012) // Verkhovna Rada Ukrayiny. – Kyiv : Parlam. vyd-vo, 41 (B-ka ofits. vydan').

4. Informatsiya pro stan i rozvytok strakhovoho rynku Ukrayiny [Elektronnyy resurs] / Natsional'na komisiya, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi rynkiv finansovykh posluh. – Rezhym dostupu : http://nfp.gov.ua/content/ informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html 2014.pdf.

5. Mynkina, H. I. (2010). Strakhuvannya yak element upravlinnya ryzykamy pidpryyemstv APK / H. I. Mynkina // Finansovyy rynok Ukrayiny, 3, 4–11.

6. Nazarenko, V. (2015). Ahrostrakhuvannya v Ukrayini / V. Nazarenko // Finansovi posluhy, 4 (112), 3–6.

7. Reformy v ahrarnomu sektori Ukrayiny [Elektronnyy resurs] / Ukrayins'kyy derzhavnyy fond pidtrymky fermers'kykh hospodarstv. – Rezhym dostupu : http:// udf.gov.ua/uk/node/215.

8. Tomashevs'kyy, Yu. M. (2010). Aktual'ni pytannya strakhovoho zakhystu v sil's'komu hospodarstvi / Yu. M. Tomashevs'kyy // Ekonomichnyy prostir, 44/1, 161–166.

СТРАХОВАНИЕ РИСКОВ ПРОИЗВОДСТВА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ

Р. М. Мамчур

Аннотация. *Аграрный сектор экономики Украины находится в стадии реформирования, которая призвана заложить прочную основу развития отрасли на долгосрочную перспективу. Возможности прямого бюджетного финансирования агросектора довольно ограничены, поэтому приоритетными задачами являются создание условий для оживления деловой активности в отрасли и сбережение товаропроизводителями максимального количества средств для развития бизнеса.*

Целью исследования является совершенствование подходов к страхованию рисков производства сельскохозяйственной продукции в Украине с учетом тенденций развития рынка аграрного страхования. Задачи исследования: определить основные проблемы, которые обусловливают рост количества и масштабности природных рисков; проанализировать основные тенденции страхования сельскохозяйственных культур в течение последних десяти лет; рассчитать эффективность использования страхового механизма в аграрном секторе; обосновать необходимость поддержки системы агрострахования в Украине путем привлечения коммерческих структур и финансовых институтов.

Основу исследования составили статистические данные по развитию рынка аграрного страхования в течение 2005–2015 годов. Исследования также проводились на основе предоставленных страховыми компаниями данных о результатах их деятельности. При этом были проанализированы 11 страховых компаний, которые формируют аграрный страховой рынок и обеспечивают основные его объемы.

Результаты исследования свидетельствуют о тенденции к медленному сокращению страхования рисков производства сельскохозяйственной продукции: уменьшаются все реальные показатели его деятельности (количество заключенных договоров, объем застрахованных площадей и собранных страховых премий в реальном выражении). В то же время, рынок представлен достаточно ограниченным набором страховых продуктов. Подавляющее большинство договоров заключается по озимым культурам и только на период перезимовки. Отсутствует страхование урожая на весь цикл выращивания. Мультирисковое страхование на весенне-летний период покрывает маловероятные риски.

С целью ускорения развития страхования рисков производства сельскохозяйственной продукции, предлагается, кроме непосредственной государственной поддержки аграрного страхования, привлекать к его осуществлению банковские учреждения и компании по поставке средств производства и технологий выращивания сельскохозяйственных культур, которые возьмут на себя часть финансовой ответственности за риски, присущие аграрному производству.

Ключевые слова: страхование, риск, аграрный сектор, страхование производства сельскохозяйственной продукции, государственное субсидирование

RISK INSURANCE OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

R. M. Mamchur

Abstract. *The agricultural sector of Ukraine's economy is currently in a stage of reform, which aims to lay the solid foundation of the industry for the long term. Features direct budget financing of the agricultural sector is quite limited, so priority is to create conditions for the revival of business activity in the industry and saving producers the maximum amount of funds for business development.*

The purpose of research is to improve approaches to security risks in agricultural production in Ukraine, taking into account market trends of the agricultural insurance. Research objectives: to identify the main problems that cause the increase in the number and scale of natural risks; analyze the main trends in crop insurance in the last ten years; calculate the efficiency of the insurance mechanism in the agricultural sector; justify the need to support agro-insurance system in Ukraine by attracting business corporations and financial institutions.

The basis of the research was statistics on agricultural insurance market development for 2005–2015 years. The researches also based on insurance companies provided data on their performance. Analyzed 11 insurance companies form the agricultural insurance market and provide its basic volumes.

The survey results indicate a tendency to slowly reduce risk insurance of agricultural production, reduced all the real indicators of its activity (number of contracts concluded, the amount insured areas and collected insurance premiums in real terms). At the same time, the market represented a limited set of insurance products. The vast majority of agreements concluded on winter crops and only wintering period. There is no crop insurance for the entire growing cycle.

In order to accelerate the development of insurance risks in agricultural production are offered in addition to direct state support for agricultural insurance, its implementation involve banks and companies to supply capital goods and technology of growing crops that take over some of the financial responsibility for the risks inherent in agricultural production.

Keywords: insurance, risk, agricultural sector, insurance of agricultural production, government subsidies

УДК: 657.9:338.242

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЯКІСНИХ ПАРАМЕТРІВ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ОБЛІКУ

Т. В. МАШКОВА,
асистент кафедри статистики та економічного аналізу
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: tetyana-mashkova@yandex.ru

Анотація. *Зміни у відносинах власності на землю самі по собі не забезпечують ефективне господарювання на землі та збереження її агрохімічного потенціалу. Дослідження основних напрямів підвищення економічної та екологічної ефективності використання земельних ресурсів та внесення конкретних пропозицій щодо їх раціонального використання є важливим завданням сучасної аграрної науки.*

Оцінка якості земель сільськогосподарського призначення – оцінка потенційного відновлення родючості ґрунту і визначення необхідних поживних речовин та їх кількості на початку і в кінці сільськогосподарського використання ґрунту, що дає змогу якісно оцінювати втрати родючості ґрунту після сільськогосподарського використання, а саме: при здачі її в оренду на короткий чи довготривалий термін і в разі втрати родючості ґрунту встановити вартісний потенціал, необхідний для відновлення його родючості.

© Т. В. Машкова, 2016

The basis of the research was statistics on agricultural insurance market development for 2005–2015 years. The researches also based on insurance companies provided data on their performance. Analyzed 11 insurance companies form the agricultural insurance market and provide its basic volumes.

The survey results indicate a tendency to slowly reduce risk insurance of agricultural production, reduced all the real indicators of its activity (number of contracts concluded, the amount insured areas and collected insurance premiums in real terms). At the same time, the market represented a limited set of insurance products. The vast majority of agreements concluded on winter crops and only wintering period. There is no crop insurance for the entire growing cycle.

In order to accelerate the development of insurance risks in agricultural production are offered in addition to direct state support for agricultural insurance, its implementation involve banks and companies to supply capital goods and technology of growing crops that take over some of the financial responsibility for the risks inherent in agricultural production.

Keywords: insurance, risk, agricultural sector, insurance of agricultural production, government subsidies

УДК: 657.9:338.242

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЯКІСНИХ ПАРАМЕТРІВ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ОБЛІКУ

Т. В. МАШКОВА,
асистент кафедри статистики та економічного аналізу
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: tetyana-mashkova@yandex.ru

Анотація. *Зміни у відносинах власності на землю самі по собі не забезпечують ефективне господарювання на землі та збереження її агрохімічного потенціалу. Дослідження основних напрямів підвищення економічної та екологічної ефективності використання земельних ресурсів та внесення конкретних пропозицій щодо їх раціонального використання є важливим завданням сучасної аграрної науки.*

Оцінка якості земель сільськогосподарського призначення – оцінка потенційного відновлення родючості ґрунту і визначення необхідних поживних речовин та їх кількості на початку і в кінці сільськогосподарського використання ґрунту, що дає змогу якісно оцінювати втрати родючості ґрунту після сільськогосподарського використання, а саме: при здачі її в оренду на короткий чи довготривалий термін і в разі втрати родючості ґрунту встановити вартісний потенціал, необхідний для відновлення його родючості.

© Т. В. Машкова, 2016

Родючість ґрунту визначають за зміною в ньому таких основних поживних речовин (агрохімічних показників): гумус, рухомий фосфор, обмінний калій, рівень гідролітичної кислотності pH, обмінний натрій.

Ключові слова: якість сільськогосподарських угідь, методичні підходи до оцінки якісних параметрів сільськогосподарських угідь, бухгалтерський облік, інформація, сільськогосподарські підприємства

Актуальність. Для визначення вартості якісних параметрів сільськогосподарських угідь з метою взяття їх на облік та контролю за використанням земель сільськогосподарського призначення, на нашу думку, потрібно використовувати методику оцінки якісних параметрів сільськогосподарських земель.

Необхідність аналітичного обліку земельних ділянок зумовлена насамперед потребою у наявності чіткої та розгорнутої інформації на другому етапі облікових процедур – при проведенні їх оцінки. Орієнтація бухгалтерського обліку на отримання інформації у вартісному виразі привела до всеосяжного характеру процесів оцінювання і значного підвищення їх ролі в обліковій системі, де найскладнішим об'єктом оцінки є земельні ділянки та їх продуктивність (якісний стан), що зумовлено специфікою даного об'єкта.

Більшість інформаційних джерел для оцінки потребують наявності спеціальних знань про певні якісні параметри та умови використання земельних ділянок. Постає необхідність у систематизації інформації про стан наявних земель, що може бути досягнуто шляхом організації аналітичного обліку земельних ділянок та їх якісних параметрів у системі бухгалтерського обліку підприємства. Саме з цієї причини необхідна методика оцінки якісних параметрів земель, що базується на способі оцінки потенційного відновлення родючості ґрунту в процесі сільськогосподарського використання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вітчизняних вчених, що досліджують облік якості сільськогосподарських угідь можна виокремити таких, як В. М. Жук, І. В. Замула, П. Т. Саблук, В. К. Савчук, В. Б. Моссаковський, О. О. Канцуров, Г. Г. Кірейцев, С. С. Кохан, М. Ф. Огійчук, А. М. Третяк та інші науковці. У їх працях розглядаються різні підходи до формування обліку та оцінки сільськогосподарських угідь, розкриваються його принципи, методи і процедури. Проте, в економічній та нормативній літературі невизначеним залишається перелік показників для відображення якості сільськогосподарських угідь.

Мета дослідження – аналіз питань та розробка практичних рекомендацій щодо формування та вдосконалення методики оцінки якісних параметрів сільськогосподарських угідь для їх облікового відображення.

Матеріали і методи дослідження. У процесі дослідження було використано наукові методи, що базуються на діалектиці пізнання та об'єктивних законах розвитку економіки. Історичний, логічний і монографічний методи використовувалися для виявлення місця сільськогосподарських угідь у складі активів та уточнення їх класифікації

за якісними параметрами для відображення в системі бухгалтерського обліку. Керуючись балансовим, розрахунково-конструктивним методом і прийомами спостереження та вибіркового обстеження, було вивчено сучасний стан обліку й оцінки земель.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, галузеві інструкції та нормативні документи щодо регулювання операцій із земельними угіддями, наукові праці та методичні розробки вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, матеріали наукових конференцій і семінарів.

Результати дослідження та їх обговорення. Загальновідомо, що сільськогосподарські землі потребують не тільки інтенсифікації та великих капіталовкладень, але й комплексних, екологічно виправданих методів господарювання для збереження й використання ґрунту з метою задоволення потреб людини та одночасного збереження родючості ґрунту. Обробіток ґрунту та вирощування сільськогосподарських культур за 30–35 років, навіть на рівнинних площах, призводить до зменшення наявності гумусу в орному шарі на 25–30%. Процеси втрати гумусу ідуть активніше, ніж процеси гумусоутворення. Окрім цього, при здачі землі в оренду часто не враховується її родючість, унаслідок чого, запаси гумусу, рухомих поживних речовин фосфору і калію зменшуються, що, у свою чергу, призводить до безповоротних вартісних втрат. Із ростом кислотності та засоленості ґрунту різко знижується продуктивність сільськогосподарських культур.

На сьогодні існує ряд способів оцінки втрат родючості ґрунту в процесі сільськогосподарського виробництва. Найбільш близьким за сукупністю ознак до запропонованої нами методики є спосіб оцінки потенційного відновлення родючості ґрунту в процесі сільськогосподарського використання (МПК A01 79/00). Цей спосіб характеризується такими ознаками: відбір зразків ґрунту, визначення вмісту гумусу, рухомого фосфору, обмінного калію, гідролітичної кислотності, pH орного та підорного шару. Дані ознаки збігаються із суттєвими ознаками методики, але, незважаючи на це, у ньому не вирішуються питання оцінки даних ознак (далі – якісних параметрів земель сільськогосподарського призначення) у процесі сільськогосподарського використання, а також не визначається оцінка необхідних поживних речовин для відновлення родючості ґрунту [1, 2, 5].

В основу методики поставлено завдання оцінки потенційного відновлення родючості ґрунту, тобто оцінки якісних параметрів у процесі сільськогосподарського використання шляхом визначення необхідних поживних речовин та їх кількості на початку і наприкінці сільськогосподарського використання ґрунту. Це дає змогу якісно оцінювати втрати родючості ґрунту після сільськогосподарського використання, а саме: при здачі її в оренду на короткий чи довготривалий час, а в разі втрати родючості ґрунту визначити вартісний потенціал, необхідний для відновлення його родючості.

Поставлене завдання запропонованої нами методики вирішується тим, що включає відбір зразків ґрунту на глибину орного та підорного шару, визначення вмісту гумусу, рухомого фосфору, обмінного калію, гідролітичної кислотності, pH, добрив і меліорантів та їх оцінки на основі складених агротехнічних паспортів поля на початку та наприкінці сільськогосподарського використання ґрунту. Забезпечення поживними речовинами визначають порівнянням кількості поживних речовин на одиницю площі з оптимальною їх кількістю, а у разі втрати необхідних основних поживних речовин – вмісту гумусу, рухомого фосфору, обмінного калію, гідролітичної кислотності, Рн, добрив і меліорантів та їх кількості для відновлення родючості ґрунту орного й підорного шару визначати за формулою:

$$Nj = Nопт – (Nпоч-Nкін),$$

де Nj – поживні речовини, необхідні для відновлення родючості ґрунту;

Nопт – кількість поживних речовин конкретного виду з оптимальним значенням;

Nпоч – кількість поживних речовин конкретного виду на початок сільськогосподарського використання;

Nкін – кількість поживних речовин конкретного виду наприкінці сільськогосподарського використання.

При використанні запропонованої методики можливо вирішити питання оцінки відновлення родючості ґрунту в процесі сільськогосподарського використання, визначати необхідні поживні речовини, їх кількість та відображувати їх ціну для відновлення родючості ґрунту на початку та наприкінці сільськогосподарського використання. Основні агрохімічні показники, якісні параметри землі сільськогосподарського призначення – поживні речовини – гумус, рухомий фосфор, обмінний калій, гідролітична кислотність, pH після сільськогосподарського використання ґрунту змінюються.

Причому, зменшення поживних речовин (склад якісних параметрів) відбувається не тільки в орному (0–30 см), але й в підорному (30–50 см) шарі ґрунту. Наприклад, в СТОВ «Інтерагроінвест» до використання ґрунту вміст гумусу в орному шарі становив 5,2%, а після закінчення використання – 5,1%, у підорному шарі, відповідно, 5,00 і 4,95%, рухомий фосфор, відповідно, 180 і 160 мг/кг та 100 і 95 мг/кг, а обмінний калій і pH за цей період змінилися тільки в орному шарі ґрунту на 5 мг/кг і 0,6 pH. Підприємство за даною методикою порахувало, що для відновлення гумусу необхідно 786 ц/га гною, рухомого фосфору – 12, 9 ц/га фосфорних добрив у вигляді суперфосфату, обмінного калію – 2,0 ц/га шляхом внесення калійних добрив у вигляді хлористого калію, для нейтралізації кислотності – 45 ц/га вапняку.

При неправильному використанні землі повинні відшкодовуватися кошти для відтворення якісних параметрів ґрунту. З таблиці видно, що компенсація, у зв’язку з відхиленням показників до й після використання землі, становить 4 696 грн, у тому числі вартість матеріальних ресурсів – 3299,60 грн, а витрати на обслуговування технологічних операцій – 1396,4 грн. Аналіз частки ресурсів у загальній сумі матеріальних витрат із

врахуванням витрат на обслуговування для виконання технологічних операцій висвітлює таку ситуацію: відшкодування в орному шарі ґрунту – 0–30 см і підорному – 30–50 см, відповідно, становитимуть – гумусу 43,0% і 21,5%, рухомого фосфору – 18,4 і 4,7%, обмінного калію – 2,9 і 0,0%, pH-9,5 і 0,0%. Тому, після сільськогосподарського використання ґрунту постає необхідність відновлення якісних параметрів землі, яка, як видно з даних таблиці, втрачається [3, 4, 7].

Для оцінки відтворення родючості ґрунту відбирають зразки з орного шару (0–25 і 0–30 см) і підорного шару ґрунту (25–40 і 30–50 см) залежно від типу ґрунту на початок і кінець його використання. У ґрунтових зразках визначають вміст основних поживних речовин, pH, Нг, вміст обмінного калію, гумусу та рухомого фосфору загальноприйнятими методами, які застосовують агрохімічні служби. Потім проводять оцінку різниці змін поживних речовин на початок і кінець використання землі. У разі зниження родючості ґрунту, визначають вартісний потенціал, необхідний для збільшення вмісту рухомого фосфору, обмінного калію, а також для стабілізації всіх якісних параметрів ґрунтового покриву даної одиниці площі [6].

Родючість ґрунту визначають за зміною таких основних якісних параметрів (агрохімічних показників): гумусу, рухомого фосфору, обмінного калію, гідролітичної кислотності pH.

Кількість гумусу для відновлення оптимального його складу для сільськогосподарського використання землі (Ао) визначаємо за формулою:

$$Ao=a-a1,$$

де а – вміст гумусу в ґрунті до сільськогосподарського використання землі, %;

а1 – вміст гумусу в ґрунті після сільськогосподарського використання землі, %.

Кількість фосфору для відновлення оптимального його складу для сільськогосподарського використання землі (P_o) визначаємо:

$$Po=P-P1,$$

де Р – вміст фосфору в ґрунті до сільськогосподарського використання землі, P2O5 мг/100 г ґрунту;

Р1 – вміст фосфору в ґрунті після сільськогосподарського використання землі, P2O5 мг/100 г ґрунту.

Вміст калію для відновлення оптимального його складу для сільськогосподарського використання землі (Ко) визначаємо:

$$Ko=K-K1,$$

де К – вміст калію в ґрунті до сільськогосподарського використання землі, K2O мг/100 г ґрунту;

К1 – вміст калію в ґрунті після сільськогосподарського використання землі, K2O мг/100 г ґрунту.

Зміну кислотності в ґрунті в результаті сільськогосподарського використання землі (Со) визначають:

$$Co=C-C1,$$

де С – кислотність ґрунту до сільськогосподарського використання землі, рН або Нг мг/екв. 100 г ґрунту;

С1 – кислотність ґрунту після сільськогосподарського використання землі, рН або Нг мг/екв. 100 г ґрунту.

Зміну рівня солонцюватості ґрунту в результаті сільськогосподарського використання землі визначають:

$$До=N-N1,$$

де N – вміст обмінного натрію до сільськогосподарського використання землі, мг/екв. на 100 г ґрунту;

N1 – вміст обмінного натрію після сільськогосподарського використання землі, мг/екв. на 100 г ґрунту.

Необхідну кількість органічних добрив для відновлення гумусу визначаємо за формулою:

$$Х1=m(a1-a)*100/n*c,$$

де Х1 – науково-обгрунтована доза внесення органічних добрив, т/га;

m – маса орного шару, т;

n – коефіцієнт гуміфікації органічних речовин в ґрунті, %;

с – вміст органічних речовин в органічних добривах, %.

Вартість органічних добрив (Б1) для відновлення гумусу визначається за формулою:

$$Б1=Ц1* Х1,$$

де Ц1 – ціна 1 т органічних добрив, грн.

Цю вартість вносять до облікових регістрів бухгалтерського обліку та оформлюють Актом про використання мінеральних та органічних добрив.

Аналогічно проводимо розрахунок необхідної кількості фосфорних добрив для відновлення вмісту рухомого фосфору:

$$Х2=Нф.д.*(Р1-Р)/ сф.д.,$$

де Х2 – науково-обґрунтована доза внесення фосфорних добрив, ц/га;

Нф.д. – норматив витрачання поживних речовин фосфорного добрива (кг/га діючих речовин на 1 мг P_2O_5, на 100 г ґрунту);

сф.д., – вміст діючих речовин у фосфорних добривах, %.

Їх вартість (Б2) визначаємо за формулою:

$$Б2=Ц2* Х2,$$

де Ц2 – ціна 1 ц фосфорних добрив, грн.

Необхідну кількість калійних добрив для відновлення вмісту обмінного калію визначаємо за формулою:

$$Х3= Нк.д.*(К1-К)/ ск.д.,$$

де Х3 – науково-обгрунтована доза внесення калійних добрив, ц/га;

Нк.д. – норматив витрачання поживних речовин калійного добрива (кг/га діючих речовин на 1 мг K_2O, на 100 г ґрунту);

ск.д., – вміст діючих речовин у калійних добривах, %.

Їх вартість (Б3) визначаємо за формулою:

$$Б3=Ц3* Х3,$$

де Ц3 – ціна 1 ц калійних добрив, грн.

Необхідна кількість вапна (Х4) для нейтралізації кислотності ґрунту:

$$Х4=Н(С-С1),$$

де Н – норматив витрачання меліоранту для відновлення початкового вмісту рН. Його вартість (Б4) визначаємо за формулою:

$$Б4=Ц4* Х4,$$

де Ц4 – ціна 1 т вапна, грн.

Витрати на відновлення якісних параметрів ґрунту як орного, так і підорного шару ґрунту, визначаємо співвідношенням суми необхідної кількості внесених поживних речовин на ціну цих поживних речовин [7].

Оскільки одним із найпоширеніших методів у діючій Методиці нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення є метод капіталізації рентного доходу, суть якого полягає у встановленні функціональної залежності поточної вартості землі від її дохідності, то пропонуємо ставку капіталізації для земель сільськогосподарського призначення визначати як різницю між загальною ставкою для земельної ділянки з оптимальним складом якісних параметрів і нормою повернення вартості питомої ваги якісних параметрів для відновлення родючості землі.

Вихідною інформацією для проведення таких розрахунків є: багаторічна фактична врожайність основних сільськогосподарських культур, сіножатей, продуктивність пасовищ, багаторічних насаджень та ціни реалізації продукції сільського господарства, оціночні витрати за основними сільськогосподарськими культурами, структура посівних площ. Диференціація по конкретних земельних об'єктах здійснюється за допомогою коригування базових показників згідно з індивідуальними ціноутворюючими факторами – родючості, технологічними властивостями ґрунтів, місцем розташування ділянки.

Як вихідна інформація для розрахунків застосовуються показники: бонітету ґрунтів; енергоємності обробки ґрунту; рельєфу, кам'янистості й контурності ділянки; віддаленості від господарського центру, баз реалізації продукції та матеріально-технічних баз. Також потрібно зазначити, що величину диференціального рентного доходу з 1 га орних земель обчислюють у натуральних одиницях – центнерах зерна, які є надійними в умовах нестабільних економічних процесів, що супроводжуються інфляцією грошової одиниці. При визначенні грошової оцінки земель диференціальний рентний дохід переводиться у вартісний вираз за поточними або світовими реалізаційними цінами зерна.

Висновки і перспективи. Запропонована методика дає можливість орендодавцю на початок використання землі оцінити потенційну родючість ґрунту за час її оренди й визначити матеріальні затрати для відновлення її якісних параметрів як в орному, так і підорному шарі ґрунту.

Отже, існуючі підходи щодо оцінки та обліку земельних ділянок як об’єктів нерухомості не можуть бути взяті за основу побудови бухгалтерського обліку земель сільськогосподарського призначення, оскільки для цих земель має застосовуватися методологія, характерна для «живого» типу економіки.

Список літератури

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14

2. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологобезпечного використання / [Добряк Д. С., Канаш О. П., Бабміндра Д. І., Розумний І. А.]. – К. : Урожай. – 2009. – 464 с.

3. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затв. наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14

4. Кірейцев Г. Г. Облік основних засобів у сільськогосподарських підприємствах / Г. Г. Кірейцев, Л. О. Іваніщенко. – К. : Урожай, 1987. – 176 с.

5. Кохан С. С. Вплив просторових структур на точність методів інтерполяції / С. С. Кохан, І. П. Поліщук // Ученые записки Таврического национального университета. Серия «География». – 2005. – Т. 18 (57), № 1. – С. 67–74.

6. Рекомендації з врегулювання майнових і земельних відносин в сільськогосподарському бізнесі: документальне оформлення, облік і оподаткування / за ред. В. М. Жука, І. Б. Садовської // Облік і фінанси АПК. – 2005. – № 5. – С. 71–162.

7. Саблук П. Т. Земельна реформа: терниста дорога від старту до фінішу / П. Т. Саблук // Урядовий кур'єр. – 2004. – 5 серпня. – С. 10.

8. Ярмолюк О. Ф. Інформаційне забезпечення управління земельними ресурсами в агроформуваннях / О. Ф. Ярмолюк // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наукових праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008.– Вип. 241; Т. 5. – С. 1024–1032.

References

1. Pro buxgalters`ky`j oblik ta finansovu zvitnist` v Ukrayini: zakon Ukrayiny` vid 16.07.1999 r. № 996-XIV [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14.

2. Dobryak, D. S. (2009). Klasy`fikaciya sil`s`kogospodars`ky`x zemel` yak naukova peredumova yix ekologobezpechnogo vy`kory`stannya / D. S. Dobryak, O. P. Kanash, D. I. Babmindra, I. A. Rozumny`j. – K.: Urozhaj, 464.

3. Polozhennya pro inventary`zaciyu akty`viv ta zobov'yazan`, zatv. nakazom Ministerstva finansiv Ukrayiny` vid 02.09.2014 № 879 [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14.

4. Ky`rejcev, G. G., Ivanishhenko, L. O. (1987). Oblik osnovny`x zasobiv u sil`s`kogospodars`ky`x pidpry`yemstvax. – K.: Urozhaj, 176.

5. Koxan, S. S. (2005). Vply`v prostorovy`x struktur na tochnist` metodiv interpolyaciyi / S. S. Koxan, I. P. Polishhuk // Uchenye zapy`sky` Tavry`cheskogo nacy`onal`nogo uny`versy`teta. Sery`ya: Geografy`ya, T. 18 (57), № 1, 67–74.

6. Rekomendaciyi z vregulyuvannya majnovy`x i zemel`ny`x vidnosy`n v sil`s`kogospodars`komu biznesi: dokumental`ne oformlennya, oblik i opodatkuvannya (2005) / za red. V. M. Zhuka, I. B. Sadovs`koyi // Oblik i finansy` APK, 5, 71–162.

7. Sabluk, P. T. (2004). Zemel`na reforma: terny`sta doroga vid startu do finishu / Petro Troxy`movy`ch Sabluk // Uryadovy`j kur'yer, 5 serpnya, 10.

8. Yarmolyuk, O. F. (2008). Informacijne zabezpechennya upravlinnya zemel`ny`my` resursamy` v agroformuvannyax / O. F. Yarmolyuk // Ekonomika: problemy` teoriyi ta prakty`ky`: zbirny`k naukovy`x pracz`. – Dnipropetrovs`k: DNU, Vy`p. 241, T. 5, 1024–1032.

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ КАЧЕСТВЕННЫХ ПАРАМЕТРОВ ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ УЧЕТА

Т. В. Машкова

Аннотация. *Изменения в отношениях собственности на землю сами по себе не обеспечивают эффективное хозяйствование на земле и сохранение ее агрохимического потенциала. Исследование основных направлений повышения экономической и экологической эффективности использования земельных ресурсов и внесения конкретных предложений по их рациональному использованию является важной задачей современной аграрной науки.*

Оценка качества земель сельскохозяйственного назначения – оценка потенциального восстановления плодородия почвы и определение необходимых питательных веществ и их количества в начале и в конце сельскохозяйственного использования почвы, что дает возможность качественно оценить потери плодородия почвы после сельскохозяйственного использования, а именно: при сдаче ее в аренду на короткое или длительное время и, в случае утраты плодородия почвы, установить стоимостный потенциал, который необходим для восстановления ее плодородия. Плодородие почвы определяют по изменению следующих основных питательных веществ (агрохимических показателей): гумуса, подвижного фосфора, обменного калия, уровню гидролитической кислотности pH, обменного натрия.

Ключевые слова: качество сельскохозяйственных угодий, методические подходы к оценке качественных параметров сельскохозяйственних угодий, бухгалтерский учет, информация, сельскохозяйственные предприятия

METHODS OF EVALUATION OF QUALITY PARAMETERS OF AGRICULTURAL LAND FOR THE PURPOSE OF ACCOUNTING

T. V. Mashkova

Abstract. *Changes in the relations of land ownership alone will not ensure effective management of land and the preservation of its agricultural potential. Research the main ways of increasing economic and environmental efficiency of land use and making concrete proposals for their rational use is an important task of modern agrarian science.*

Quality assessment of agricultural lands – estimation of the potential recovery of soil fertility and the definition of essential nutrients and their quantity in the beginning and end of the agricultural use of the soil, which gives the opportunity to estimate losses of soil fertility after agricultural use, namely when leasing on a short or long time and in case of loss of soil fertility to set the value of the capacity that is needed to restore fertility. Soil fertility is determined by the changes in the following essential nutrients (agrochemical

parameters: humus, mobile phosphorus, exchange potassium, the level of hydrolytic acidity, pH, exchangeable sodium.

Keywords: quality of farmland, methodological approaches of the quality assessment of agricultural land, accounting, information, agricultural enterprises

УДК 338.48.11

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА ЧЕРЕЗ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ

С. І. МОСІЮК, кандидат економічних наук,
доцент кафедри аграрного консалтингу та сервісу
Національний університет біоресурсів і природокористування України
І. П. МОСІЮК, кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Національний університет харчових технологій
В. І. МОСІЮК, студент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: 4stefani2@qmail.com

Анотація*. Сьогодення потребує кардинальної зміни туристичного попиту від звичайних відпочинкових поїздок до більш активних, змістовних та пізнавальних подорожей. Тобто, збільшується потреба в подорожах у тиху спокійну місцевість, де міського туриста скрізь оточуватиме щось зовсім інше, нове: сільські пейзажі, традиційний спосіб життя селянина, домашні тварини, екологічно чисті та власноруч вирощені продукти тощо. Вагомою рушійною силою розвитку зеленого туризму є швидкий зростаючий попит на відпочинок на природі, що визначається збільшенням невідповідності середовища проживання сучасної людини її фізіологічним і психологічним потребам.*

Збільшення попиту на відпочинок у сільській місцевості та горах зростає внаслідок зменшення робочого часу, збільшення кількості платних відпусток, зростання рівня освіти, розвитку транспортної мережі, а можливо і «моди» на велосипедний спосіб подорожування та однією з основних причин даного явища є бажання переключитися із життя «в мегаполісі» у кардинально інше. Це й визначає актуальність даного дослідження.

Таким чином, даний вид туризму здатний якомога краще задовольнити потреби туриста (відпочинок) та сільського жителя (заробіток). Тобто, розвиток сільського зеленого туризму може

© С. І. Мосіюк, І. П. Мосіюк, В. І. Мосіюк, 2016

parameters: humus, mobile phosphorus, exchange potassium, the level of hydrolytic acidity, pH, exchangeable sodium.

Keywords: quality of farmland, methodological approaches of the quality assessment of agricultural land, accounting, information, agricultural enterprises

УДК 338.48.11

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА ЧЕРЕЗ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ

С. І. МОСІЮК, кандидат економічних наук,
доцент кафедри аграрного консалтингу та сервісу
Національний університет біоресурсів і природокористування України
І. П. МОСІЮК, кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Національний університет харчових технологій
В. І. МОСІЮК, студент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: 4stefani2@qmail.com

Анотація*. Сьогодення потребує кардинальної зміни туристичного попиту від звичайних відпочинкових поїздок до більш активних, змістовних та пізнавальних подорожей. Тобто, збільшується потреба в подорожах у тиху спокійну місцевість, де міського туриста скрізь оточуватиме щось зовсім інше, нове: сільські пейзажі, традиційний спосіб життя селянина, домашні тварини, екологічно чисті та власноруч вирощені продукти тощо. Вагомою рушійною силою розвитку зеленого туризму є швидкий зростаючий попит на відпочинок на природі, що визначається збільшенням невідповідності середовища проживання сучасної людини її фізіологічним і психологічним потребам.*

Збільшення попиту на відпочинок у сільській місцевості та горах зростає внаслідок зменшення робочого часу, збільшення кількості платних відпусток, зростання рівня освіти, розвитку транспортної мережі, а можливо і «моди» на велосипедний спосіб подорожування та однією з основних причин даного явища є бажання переключитися із життя «в мегаполісі» у кардинально інше. Це й визначає актуальність даного дослідження.

Таким чином, даний вид туризму здатний якомога краще задовольнити потреби туриста (відпочинок) та сільського жителя (заробіток). Тобто, розвиток сільського зеленого туризму може

© С. І. Мосіюк, І. П. Мосіюк, В. І. Мосіюк, 2016

розв'язати головну проблему українського села: знизити безробіття й надати здоровий відпочинок втомленому міському туристу.

Ключові слова: агротуризм, екотуризм, сільський зелений туризм, безробіття, сфера послуг

Актуальність. Основним завданням по виведенню українського села із економічного спаду є віднайдення всіх можливостей щодо раціонального використання потенціалу сільських територій.

Вагомою рушійною силою розвитку зеленого туризму є швидкий зростаючий попит на відпочинок на природі, що визначається збільшенням невідповідності середовища проживання сучасної людини її фізіологічним і психологічним потребам. Збільшення попиту на відпочинок у сільській місцевості, горах зростає внаслідок зменшення робочого часу, збільшення кількості платних відпусток, зростання рівня освіти, розвитку транспортної мережі , а можливо і «моди» на велосипедний спосіб подорожування та однією із основних причин даного явища є бажання переключитися із життя «у мегаполісі» у кардинально інше.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Значну увагу розвитку сільського зеленого туризму в Україні приділили В. П. Васильєв, П. А. Горішевський, Ю. В. Зінько, О. О. Гундяк, М. А. Петришин тощо. Проте тематика досліджень в області розвитку сільського туризму залишається ще недостатньо вивченою і розкритою, що дає великі можливості для науковців щодо застосування своїх знань і можливостей у висвітленні цього напряму туристичного бізнесу.

Мета дослідження – віднайдення шляхів поліпшення життя сільських мешканців через розвиток туристичного бізнесу.

Матеріали і методи дослідження. Під час дослідження використовувалися такі методи, як логічний, аналіз і синтез, індукція і дедукція, методи економічних досліджень тощо.

Результати дослідження та їх обговорення. Українське село має багатющу історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, самою природою даровані мальовничі ландшафти; воно наділене багатими лікувально-рекреаційними ресурсами. Багаті села з індивідуальним житловим фондом та добрими і працьовитими людьми. Разом з тим, гострою проблемою для багатьох сіл є брак робочих місць, зростаючий надлишок робочої сили, вивільнюваної з сільськогосподарського виробництва. Враховуючи відсутність потрібних капіталовкладень на створення нових робочих місць, більше уваги варто приділяти галузям, які не потребують для свого розвитку значних коштів. До таких галузей належить і сільський зелений туризм.

Перевагами такого виду туризму є сільський ландшафт, чисте повітря, природа, знайомство з культурними традиціями та обрядами тощо. Село дає можливість і для активного відпочинку. Це – їзда на коні й велосипеді, збір ягід, катання на лижах і т. д. Цікавим є також присутність на святкуванні релігійних та народних свят, фестивалях та ін.

З фінансової точки зору, такий вид відпочинку взаємовигідний як для сільського жителя (є можливістю заробити на приїжджих відпочивальниках), так і для приїжджих туристів оскільки це коштує набагато дешевше звичних курортів і здравниць. Крім надання житла, господарі садиби також пропонують гостям національні страви, видають напрокат необхідний для активного відпочинку інвентар і спорядження, а також можуть запропонувати послуги місцевих «екскурсоводів», які розкажуть про дану місцину краще, ніж будь-хто. Таким чином, даний вид туризму здатний якомога краще задовольнити потреби туриста (відпочинок) та сільського жителя (заробіток). Тобто, розвиток сільського зеленого туризму може розв'язати найголовнішу проблему українського села: знизити безробіття й надати здоровий відпочинок втомленому міському туристу.

На сьогодні виокремлюють такі види зеленого туризму в Україні:

– агротуризм – вид сільського зеленого туризму, як пізнавального, так і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням підсобних господарств населення або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері. Цей вид може не мати обмежень в навантаженості на територію і регламентуванні видів розважального відпочинку;

– відпочинковий (відпочинок на селі). Базою його розвитку є капітальний житловий фонд на садибах господарів та наявні природні, рекреаційні, історико-архітектурні, культурно-побутові та інші надбання тієї чи іншої місцевості;

– екотуризм – науково-пізнавальний вид сільського зеленого туризму, характерний для сільських місцевостей і сіл, розташованих у межах територій національних парків, заповідних зон, природних парків тощо, де передбачено відповідні обмеження щодо навантажень на територію та регламентовано види розважального відпочинку.

Сільський зелений туризм – це не тільки проживання міського жителя у селі, але й розвиток туристичної інфраструктури, яка включає добре транспортне сполучення між населеними пунктами, створення місць для проведення дозвілля, для харчування туристів та ін. Люди, приймаючи туристів на відпочинок, повинні бути добре підготовленими, щоб забезпечити їм комфортні умови проживання та дозвілля.

Розвиток сільського зеленого туризму в умовах безробіття сільських жителів може певною мірою забезпечити робочі місця для них, підвищити рівень їх зайнятості. Це стає все більше можливим у подільських областях, значна частина жителів яких перебуває за кордоном і вкладає значні кошти в облаштування своїх садиб, у створення магазинів, закладів громадського харчування у селах регіону. За належної державної підтримки сільського зеленого туризму в нього можуть бути спрямовані внутрішні інвестиції сільських жителів та зовнішні інвестиції заробітчан, що перебувають за кордоном.

Розвиток сільського зеленого туризму призведе до розширення сфери послуг, зокрема торгівлі, громадського харчування, транспорту і зв'язку, виробництва сувенірів у сільській місцевості. А це стане одним зі шляхів

активізації її соціально-економічного розвитку. Особлива увага мусить бути приділена створенню умов для відпочинку міських жителів у невеликих селах регіону, які відчувають занепад і знаходяться на стадії вимирання. Саме у таких поселеннях ще найменш знищена природа, найчистіші умови для життя і відпочинку. І в них туризм був би важливим джерелом підтримки життя місцевих мешканців, підвищення рівня їх життя.

Актуальним нині для правової підтримки сільського туризму є формування організаційно-господарського механізму його функціонування та державної підтримки у вирішенні таких питань:

– прийняття нормативних документів, які регулюватимуть діяльність різних форм сільського туризму;

– здійснення заходів щодо підтримки й просування сільського туризму на внутрішньому та міжнародному туристичному ринку;

– забезпечення організаційної й матеріальної підтримки з боку держави нового виду послуг на селі – сільського туризму та агротуризму.

Висновки і перспективи. Зазначимо, що лише зелений туризм у сучасних економіко-демографічних умовах здатний допомогти селам України вижити, адже вони своєю незвіданістю приваблюють відпочивальників. А тому, з метою розвитку села, необхідне вдосконалення українського законодавства у галузі туризму, надання селянам пільг в оподаткуванні, кредитуванні та страхуванні туристичної діяльності. Наявність багатих природних та соціально-культурних рекреаційних ресурсів може бути доброю основою для функціонування сільського зеленого туризму за незначних інвестицій.

Список літератури

1. Критерії якості послуг сільського зеленого туризму та форми просування на ринок / [Васильєв В. П., Горішевський П. А., Зінтко Ю. В., Триліс В. В.]. – К. : Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму. – 2012. – 54 с.

2. Вейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування : монографія / О. О. Вейдик. – К. : Київський університет, 2001. – 395 с.

3. Горішевський П. А. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності : навч. посіб. / П. А. Горішевський, В. П. Васильєв, Ю. В. Зінько. – Івано-Франківськ : МістоНВ, 2003. – 144 с.

4. Горішевський П. А. Маркетингові дослідження сільського туризму в Карпатському регіоні / Ю. В. Зінько, П. А. Горішевський, М. А. Петришин [та ін.] // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К., 2008. – Вип. 124. – С. 32–40.

5. Сільський зелений туризм: організація діяльності : навч. посіб. / П. А. Горішевський, В. П. Васильєв, Ю. В. Зінько, Т. Коберніченко. – К. : Освіта, 2005. – 128 с.

6. Сайт Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http//www.qreentour. com.ua

7. Світовий досвід організації сільського туризму : метод. рекомендації / В. П. Васильєв, П. А. Горішевський, Ю. В. Зінько, М. Й. Рутинський. – Одеса, 2009. – 56 с.

8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bucoda.cv.ua/tour/1/2_1.html

References

1. Vasiliev, V. P., Horishevskyy, P. A., Zinko, U. V., Trilesy, V. V. (2012). The criteria for service quality green tourism and forms of promotion to rynok, Kyiv, Union for Promotion of Rural Green tourizm, 54.

2. Veydyk, O. O. (2001). Recreation – tourist resources of Ukraine:methodology and analysis methods, terminology, zoning, Kyiv, Kyiv University, 395.

3. Horishevskyy, P. A., Vasylyev, V. P., Zinko, Y. (2003). Quality green tourism: organization and provision of hospitality services, Frankivsk, MistoNV, 144.

4. Horishevskyy, P. A., Zinko, U. V., Petrishin, M. A. (2008). Marketynhovi research and rural tourism in the Carpathian region, Kyiv, National Agricultural Research university, 124, 32–40.

5. Horishevskyy, P. A., Vasylyev, V. P., Zinko, Y., Kobernichenko, T. (2005). Green tourism, organization of activities, Kyiv, Education, 128p.

6. Horishevskyy, P. A., Zinko, Y. V., Rutynskyy M. Y. (2009). Svitovyy experience of rural tourism: guidelines, Odessa, 56.

7. [Elektronnyi resurs]. Rezhim dostupu: http://www. Qreentour. Com.ua

8. [Elektronnyi resurs]. Rezhim dostupu: http://www.bucoda.cv.ua/tour/1/2_1.html

РАЗВИТИЕ УКРАИНСКОГО СЕЛА ЧЕРЕЗ ЗЕЛЕНЫЙ ТУРИЗМ

С. И. Мосиюк,
И. П. Мосиюк,
В. И. Мосиюк

Аннотация. *Настоящее требует кардинального изменения туристического спроса от обычных поездок отдыха к более активным, содержательным и познавательным путешествиям. То есть, увеличивается потребность в путешествиях в тихую спокойную местность, где городского туриста везде окружит нечто совершенно другое, новое: сельские пейзажи, традиционный образ жизни крестьянина, домашние животные, экологически чистые и, собственноручно выращенные продукты и т. п. Весомой движущей силой развития зеленого туризма является быстро растущий спрос на отдых на природе, который определяется увеличением несоответствия среды современного человека его физиологическим и психологическим потребностям.*

Увеличение спроса на отдых в сельской местности и горах возрастает вследствие уменьшения рабочего времени, увеличения количества платных отпусков, роста уровня образования, развития транспортной сети, а, возможно, и «моды» на велосипедный способ передвижения и, одной из основных причин данного явления, есть желание переключиться из жизни «в мегаполисе» в кардинально другую. Это и определяет актуальность данного исследования. Цель

исследования заключается в нахождении путей улучшения жизни сельских жителей через развитие туристического бизнеса.

Во время исследования использовались такие методы, как логический, анализ и синтез, индукция и дедукция, методы экономических исследований и т. п.

Таким образом, данный вид туризма способен как можно лучше удовлетворить потребности туриста (отдых) и сельского жителя (заработок). То есть, развитие сельского зеленого туризма может решить главную проблему украинского села: снизить безработицу и предоставить здоровый отдых уставшему городскому туристу.

Ключевые слова: агротуризм, экотуризм, сельский зеленый туризм, безработица, сфера

THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN VILLAGE THROUGH GREEN TOURISM

S. I. Mosiyuk,
I. P. Mosiyuk,
V. I. Mosiyuk

Abstract*. Present require a fundamental change in tourism demand from conventional recreational trips to more active, informative and educational trips. That increases the need to travel to a quiet peaceful place where tourist town surrounded everywhere something quite different, a new rural landscape, traditional peasant lifestyle, pets, environmentally friendly and, personally grown products and more. A significant driving force behind the development of green tourism is a fast growing demand for outdoor recreation, determined an increase in non habitat of modern man's physiological and psychological needs.*

The increase in demand for holidays in the countryside, the mountains rising due to reduced working hours, increasing the number of paid holidays, the increase in the level of education, the development of the transport network, and possibly "fashion" on the cycling way travel and one of the main reasons for this phenomenon is the desire to switch of life "in the metropolis" in radically different .It determines the relevance of this study. The purpose of the study is uncovered ways to improve the lives of rural residents through the development of tourism.

In writing the work used techniques such as logic, analysis and synthesis, induction and deduction, economic research methods and so on.

Thus, this type of tourism as best able to meet the needs of tourists (rest) and rural residents (income). That is, the development of green tourism can solve the main problem of the Ukrainian village: to reduce unemployment and provide healthy recreation city weary tourist.

Keywords: agrotourism, ecotourism, rural green tourism, unemployment, services

УДК: 352.332

ВАЖЕЛІ ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЇНИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

С. І. МОСІЮК, кандидат економічних наук,
доцент кафедри аграрного консалтингу та сервісу
Національний університет біоресурсів і природокористування України
І. П. МОСІЮК, кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Національний університет харчових технологій
В. І. МОСІЮК, студент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: 4stefani2@qmail.com

Анотація*. Важливу роль у процесі наближення до економічної рівноваги в системі ринкової системи господарювання відіграє державний сектор, завдяки якому держава бере безпосередню участь в економічних процесах як прямий суб'єкт виробничих відносин. Ефективність і раціональність функціонування національних економічних систем значною мірою залежить від розподілу функцій між суб'єктами господарської системи. Головна функція централізованого регулювання полягає в управлінні економічним розвитком країни в цілому, її внутрішніх відносин, продуктивних сил і науково-технічного прогресу.*

Не менш важливими є функції перерозподілу національного доходу між сферами суспільного життя і галузями економіки, а також створення та розвитку соціально-економічної інфраструктури. Це й зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета дослідження – висвітлення державних важелів регулювання господарської діяльності в ринкових умовах. Під час дослідження було використано методи економічних досліджень.

У даній роботі розглянуто становлення та зміцнення держави як суспільного інституту, економічні функції держави, розкрито ефективність державного регулювання економіки України. Наведено методи державного регулювання, чинники, які конституюють ринкову інфраструктуру, висвітлено основні принципи керування інституційним механізмом та визначено основні важелі впливу держави на господарську діяльність в ринкових умовах. Отже, ефективність державного регулювання залежить і від того, як держава забезпечує правову основу і суспільну атмосферу, що сприяють ефективному функціонуванню ринкової системи.

Ключові слова: держава, інституціональні засади, соціально-економічна інфраструктура, інституційний механізм регулювання національної економіки

© С. І. Мосіюк, І. П. Мосіюк, В. І. Мосіюк, 2016

Актуальність. Держава як найвища форма організації людського співжиття створює умови для того, щоб діяльність людей, задоволення їх потреб у їжі, одязі, житлі та інших матеріальних благах здійснювалося згідно зі схваленими суспільством нормами, правилами та звичаями.

Становлення та зміцнення держави як суспільного інституту супроводжувалося розвитком численних її функцій, включаючи економічні. Тобто розвиток економічних функцій держави є невід'ємною частиною еволюції суспільства в його організованих формах.

Виникнення економічних функцій держави – результат розвитку продуктивних сил, об'єктивних його потреб. Поглиблювалося усуспільнення виробництва, долалася подрібненість його складових, окремі товаровиробники об'єднувалися через ринок у колективному процесі праці. Виникало багато загальних проблем, вирішення яких кожному окремому виробникові було не під силу. Серед таких суспільних, загальних проблем – забезпечення неподільності території держави як середовища для господарської діяльності, зовнішньої і внутрішньої безпеки, розвитку шляхів сполучення, формування органів управління, суду, армії, грошового обігу, державної скарбниці. Вирішенням наведених та інших суспільних проблем міг займатися тільки такий інститут, який відносно незалежний від кожного з виробників і від суспільства в цілому. Отже, держава стала апаратом організації, об'єднання господарського життя, реалізації економічних інтересів суспільства в цілому.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Значну увагу дослідженню питань державного регулювання господарської діяльності приділили такі науковці, як В. Р. Андрійчук, П. П. Борщевський, В. С. Балабанов, А. Д. Діброва, П. Т. Саблук, М. Д. Стеченко та інші. Проте дослідження даної тематики ще не повністю розкрите й потребує подальшого вивчення.

Мета дослідження – висвітлення державних важелів регулювання господарської діяльності в ринкових умовах.

Матеріали і методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися такі методи, як абстрактно-логічний, аналіз і синтез, індукція і дедукція, методи економічних досліджень тощо.

Результати дослідження та їх обговорення. Важливу роль у процесі наближення до економічної рівноваги в системі ринкової системи господарювання відіграє державний сектор, завдяки якому держава бере безпосередню участь в економічних процесах як прямий суб'єкт виробничих відносин. Вона виконує також функцію регулювання зовнішньоекономічної діяльності всіх об'єктів господарювання та охорони навколишнього природного середовища.

Оскільки централізоване регулювання не є директивним для всіх секторів економіки, то необхідною умовою його ефективності є законодавче закріплення універсальних параметрівдержавної економічної політики, на які орієнтуються в своїй господарській діяльності всі економічні одиниці. Законодавче закріплюються передусім такі показники: обсяг і структура кредитно- грошового забезпечення економіки; норми

оподаткування доходів або вартості реалізованої продукції; обсяг і структура державних бюджетних витрат.

До найважливіших методів державного регулювання належать:

- проведення реформ в оподаткуванні корпорацій, державних підприємств і підприємств немонополізованого сектору економіки;
- державне стимулювання науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських розробок або науково-технічна політика;
- активна амортизаційна політика;
- кредитно-грошова політика;
- здійснення структурної або промислової політики.

Загалом інституційний механізм має керуватися такими основними принципами:

- принцип субсидіарності, тобто максимальне наближення конкретної
- функції управління до її споживача;
- принцип достатності повноважень, тобто повноваження рівня управління, що реалізує функцію, повинні бути необхідними й достатніми для її ефективної реалізації;
- принцип відповідності повноважень і відповідальності та ресурсного забезпечення.

В основі інституційного механізму має перебувати певний орган, де приймають ключові управлінські рішення і який забезпечує координацію інших інститутів у процесі реалізації поставлених завдань.

Економічними процесами ефективніше управляти за допомогою економічних та правових важелів. У розпорядженні держави є арсенал перевірених світовою та вітчизняною практикою економічних та правових важелів: податки, ціни, кредити, тарифи, інвестиції, цінні папери, відсотки, резерви, амортизаційні відрахування, бюджет, програми, пільги, державні замовлення, субсидії та ін.

Усі важелі повинні використовуватись у відповідних межах: адміністративні – щоб не формувати командно-розпорядних процесів; економічні – щоб не перешкоджати вільному розвитку господарських одиниць; правових – щоб створювати правову основу для вільного підприємництва.

Висновки і перспективи. Отже, державний регулювальний механізм достатньо складний і включає об’єкти, методи і важелі регулювання. Тільки тоді, коли в планах і програмах буде зафіксовано, чого саме передбачається досягти і на яких процесах і виробництвах зосереджуватимуться ресурси, а також коли буде дана відповідь, вирішуватиметься те чи інше завдання, програми і плани працюватимуть.

Список літератури

1. Державне регулювання економіки : курс лекцій / уклад. : І. П. Мосіюк, Н. М. Салатюк. – К. : НУХТ, 2010. – 98 с.

2. Дідківська Л. І. Головко Л. С. Державне регулювання економіки : навч. посіб. – К. : Знання-Прес, 2000. – С. 245.

3. Механізм структурних зрушень в економіці України. – К. : Ін-т економіки НАНУ, 2002. – 496 с.
4. Основи економічної теорії / [С. В. Мочерний, С. А. Єрохін, Л. О. Каніщенко та ін.] ; за ред. С. В. Мочерного. – К. : Академія, 1997. – 464 с.
5. Рябініна Л. М. Роль НБУ та законодавчих актів України в її економічному розвитку // Економіка і держава. – 2004. – № 8. – С. 29–37.
6. Сільське господарство України : статистичний збірник за 2012 р. / за ред. Н. С. Власенко. – Державна служба статистики України, 2013. – 402 с.
7. Статистичні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, М. І. Кісіля. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 66 с.
8. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. – К. : Знання, 2004. – 262 с.

Referenses

1. Mosiyuk, I. P., Salatyuk, N. M. (2010). State regulation of the economy, Kyiv, NUHT, 98.
2. Didkivska L. I., Golovko L. S.(2000). Derzhavne economic regulation, Kyiv, Znannya-Press, 245.
3. The mechanism of structural changes in the economy Ukrainy (2002). Kyiv, Institute of Economics NASU, 496.
4. Mochernyy S. V., Yerohin S. A., Kanischenko L. O. (1997). Fundamentals of Economic Theory, Kyiv, Academy, 464.
5. Ryabinina, L. M. (2004). The role of the National Bank of Ukraine and laws of economic development // Economy and derzhava, 8, 29–37.
6. Vlasenko, N. S. (2013). Agricultural Ukraine : Statistical Yearbook for 2012, State Statistics Service of Ukraine, 402.
7. Lupenko, Y. O., Kisil, M. I. (2012). Statistical areas of investment support development of agriculture Ukraine through 2020 roku, Kyiv, NNC IAE, 66.
8. Stechenko, D. M. (2004). State regulation of the economy, Kyiv, Znannya, 262.

РЫЧАГИ ВЛИЯНИЯ ГОСУДАРСТВА НА ХОЗЯЙСТВЕННУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СТРАНЫ В РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ

С. И. Мосиюк,
И. П. Мосиюк,
В. И. Мосиюк

Аннотация. *Важную роль в процессе приближения к экономическому равновесию в системе рыночной системы хозяйствования играет государственный сектор, благодаря которому государство принимает непосредственное участие в экономических процессах как прямой субъект производственных отношений. Эффективность и рациональность функционирования национальных экономических систем в значительной степени зависит от распределения функций между субъектами хозяйственной деятельности. Главная функция централизованного регулирования*

заключается в управлении экономическим развитием страны в целом, ее внутренних отношений, производственных сил и научно-технического прогресса.

Не менее важны функции перераспределения национального дохода между сферами общественной жизни и отраслями экономики, а также создания и развития социально-экономической инфраструктуры. Это и обусловливает актуальность данного исследования.

Цель исследования – освещение государственных рычагов регулирования хозяйственной деятельности в рыночных условиях. При написании работы были использованы методы экономических исследований.

В работе рассмотрено становление и укрепление государства как общественного института, экономические функции государства, раскрыта эффективность государственного регулирования экономики Украины. Приведены методы государственного регулирования, факторы, которые конституируют рыночную инфраструктуру, освещены основные принципы управления институциональным механизмом и определены основные рычаги влияния государства на хозяйственную деятельность в рыночных условиях.

Таким образом, эффективность государственного регулирования зависит и от того, как государство обеспечивает правовую основу и общественную атмосферу, способствующих эффективному функционированию рыночной системы.

Ключевые слова: государство, институциональные основы, социально-экономическая инфраструктура, институциональный механизм регулирования национальной экономики

LEVERAGE STATE IN UKRAINE ECONOMIC ACTIVITY IN MARKET CONDITIONS

S. I. Mosiyuk,
I. P. Mosiyuk,
V. I. Mosiyuk

***Abstract**. An important role in the approach to economic equilibrium in the system of market economic system plays a public sector through which the government is directly involved in the economic process as a direct subject of industrial relations. The efficiency and rationality functioning of national economies largely depend on the distribution of functions between actors of the economic system. The main function of centralized regulation is to manage the economic development of the country as a whole, its internal relations, productive forces and scientific - technical progress. No less important is the function of redistribution of national income between the spheres of public life and economic sectors, and the establishment and development of socio-economic infrastructure. This determines the relevance of this study.*

The aim of the study is to highlight the state levers of regulation of economic activity in the market conditions During the writing economic methods of research were used.

In the work the establishment and strengthening of the state as a social institution, the economic functions of the state, reveals the effectiveness of state regulation of the economy of Ukraine were considered. Shown the methods of state regulation, the factors that constitute market infrastructure, highlited the basic principles of institutional control mechanism and the main levers of state influence on economic activity in market conditions. Thus, the effectiveness of state regulation depends on how the state provides the legal framework and social atmosphere conducive to the effective functioning of the national economy.

Keywords: state, institutional framework, socio-economic infrastructure, institutional mechanism of regulation of the national economy

УДК 332

ПРОВЕДЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В НАПРЯМІ КОНВЕРГЕНЦІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

К. В. НАКОНЕЧНА,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності, ІПО,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kln273125@gmail.com

Анотація. *Розглянуто проблеми формування ефективної регіональної політики, спрямованої на конвергенцію соціально-економічного розвитку регіонів. Проаналізовано регіональний розвиток України, охарактеризовано основні економічні показники, що характеризують конвергенцію регіонів.*

Методи дослідження: системний метод, метод факторного аналізу, метод статистичних порівнянь та узагальнень, статистичні щорічники. Висвітлено сутність поняття конфергенції регіонів і країн. Охарактеризовано довсід країн ЄС у запровадженні дієвих заходів регіональної політики, зокрема поділ регіонів на основі системи NUTS.

Ключові слова: конвергенція регіонів, регіональний розвиток, регіональна економічна політика, диспропорційний розвиток регіонів

Актуальність. Однією із сучасних тенденцій регіонального розвитку є нерівномірність розвитку територій, зростання, у зв'язку з цим, міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій, про що свідчать

© К. В. Наконечна, 2016

The aim of the study is to highlight the state levers of regulation of economic activity in the market conditions During the writing economic methods of research were used.

In the work the establishment and strengthening of the state as a social institution, the economic functions of the state, reveals the effectiveness of state regulation of the economy of Ukraine were considered. Shown the methods of state regulation, the factors that constitute market infrastructure, highlited the basic principles of institutional control mechanism and the main levers of state influence on economic activity in market conditions. Thus, the effectiveness of state regulation depends on how the state provides the legal framework and social atmosphere conducive to the effective functioning of the national economy.

Keywords: state, institutional framework, socio-economic infrastructure, institutional mechanism of regulation of the national economy

УДК 332

ПРОВЕДЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В НАПРЯМІ КОНВЕРГЕНЦІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

К. В. НАКОНЕЧНА,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності, ІПО,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kln273125@gmail.com

Анотація. *Розглянуто проблеми формування ефективної регіональної політики, спрямованої на конвергенцію соціально-економічного розвитку регіонів. Проаналізовано регіональний розвиток України, охарактеризовано основні економічні показники, що характеризують конвергенцію регіонів.*

Методи дослідження: системний метод, метод факторного аналізу, метод статистичних порівнянь та узагальнень, статистичні щорічники. Висвітлено сутність поняття конфергенції регіонів і країн. Охарактеризовано довсід країн ЄС у запровадженні дієвих заходів регіональної політики, зокрема поділ регіонів на основі системи NUTS.

Ключові слова: конвергенція регіонів, регіональний розвиток, регіональна економічна політика, диспропорційний розвиток регіонів

Актуальність. Однією із сучасних тенденцій регіонального розвитку є нерівномірність розвитку територій, зростання, у зв'язку з цим, міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій, про що свідчать

© К. В. Наконечна, 2016

тривалі дезінтеграційні процеси серед регіонів. Ще більш контрастною є нерівномірність розвитку на рівні районів і міст, у третині з яких тривалий час спостерігається як зниження економічної активності, так і зменшення кількості населення. Отже, зазначена тенденція потребує проведення такої регіональної політики, яка спрямована на подолання регіональних диспропорцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням економічної структури та проблем вдосконалення структурної політики займається низка вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких О. І. Аптекар, В. В. Біла, В. М. Геєць, І. В. Крючкова, О. А. Волинець, О. А. Лебедєва, Є. Лібанова, А. Ф. Мельник, А. А. Павлюк, Л. В. Шинкарук та ін. Проте на сьогодні немає комплексного підходу до вирішення проблем регіонального розвитку в напрямі конвергенції.

Мета дослідження – аналіз регіонального розвитку України, висвітлення теоретичних аспектів та досвіду країн ЄС щодо запровадження регіональної політки в напрямі конвергенції регіонів, здійснення рекомендацій щодо забезпечення конвергенції регіонів України.

Матеріали і методи дослідження. Теоретичну й методологічну основу дослідження становили наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних економістів з питань структурної політики та державного регулювання економічних процесів. Застосовано системний метод, за допомогою якого досліджено механізм регулювання структурних змін в економіці. Визначення чинників, що впливають на характер і спрямованість структурних зрушень у національній економіці, здійснено на основі факторного аналізу. Метод статистичних порівнянь та узагальнень використано для поточного стану структури економіки України, наукові розробки вітчизняних і зарубіжних вчених.

Результати дослідження та їх обговорення. Під конвергенцією в економічній теорії розуміється процес зближення у часі рівнів розвитку країн і регіонів. Протилежний процес називається дивергенцією. Регіональна конвергенція являє собою зближення рівнів розвитку регіонів, країнова – держав. Індикатором може бути ВРП на 1 чол. у регіонах України, індекс Тейла. Методика обчислення індексу описується формулою:

$$T = \Sigma y_i \ln(y_i/p_i) \quad (1),$$

де y – частка ВРП регіону у ВВП країни;

p – частка населення регіону в населенні країни в цілому. Значення індексу рівне нулю у випадку повної рівності збільшується у міру зростання нерівності.

Динаміка індексу Тейла характеризується постійним зростанням протягом 1996–2007 років зі стабілізацією у період 2008–2010 років. Слід також звернути увагу на так звані пікові періоди зростання індексу Тейла – 2001, 2004, 2007 роки. Ці періоди швидкого зростання нерівності достатньо точно збігаються з періодами високої інфляції в Україні. Окрім того, припускаємо, що такі збурення виникають через структурні

диспропорції в економіці України, що, перш за все, виявляються у зростанні в структурі виробництва й експорту частки сировинної та проміжної продукції, та посилюються зовнішніми кон'юнктурними чинниками, а також через невизначеність стратегії довгострокового розвитку. Впродовж останніх років значення індексу незначно зменшується, що дає підстави стверджувати, що, хоч і дуже незначно, проте відбувається зменшення нерівності в Україні.

Проте, варто зауважити, що таке зменшення нерівності не обов'язково відбувається за рахунок підвищення рівня життя у бідних регіонах. Таким чином, з огляду на значну нерівність між регіонами України, ефективність регіональної політики викликає сумніви; по-друге, у сучасних умовах макроекономічної нестабільності в Україні та світі актуальність регіональної проблематики суттєво посилюється і на сьогодні існує гостра необхідність здійснення структурних реформ з метою конвергенції регіонів [3, ст. 90].

Регіони України характеризуються доволі значною нерівномірністю в розвитку за показником ВДВ на душу населення. Така загальноекономічна нерівномірність пояснюється галузевою спрямованістю регіонів. З 2000 р. сектором, який найбільше секторів економіки регіонів, найбільшу деструкцію в рівномірність регіонального розвитку в країні вносив сектор послуг; у 2009 р. домінуючий вплив на нерівномірність регіонального розвитку здійснювали сектори торгівлі та послуг і, меншою мірою, – розвиток промисловості [4, ст. 203].

Результати аналізу свідчать про те, що в економіці більшості регіонів не завершено процес трансформації. Лише в 11 регіонах структуру можна було вважати сформованою, зокрема в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Полтавській областях, що належать до індустріального типу економіки. Крім того, не зазнала кардинальних змін структура економіки Вінницької, Херсонської областей (які належать до сільськогосподарського типу), міст Києва та Севастополя (в яких домінує сфера послуг), Закарпатської (економіка якої залишається орієнтованою на сферу послуг) та Івано-Франківської (яка належить до промислово-аграрного типу) областей.

Порівняння регіонів України з регіонами країн ЄС свідчить, що лише в м. Києві та Дніпропетровській області валове виробництво на одну особу відповідає мінімальним показникам регіонів Румунії, Болгарії, Угорщини та Польщі. Усі інші регіони України значно відстають від регіонів країн ЄС.

Упродовж 2000–2012 років у п'яти регіонах (Донецька, Дніпропетровська, Одеська, Харківська області та м. Київ) формувалася понад половина валової доданої вартості, тоді як на їх території проживає 34% населення країни. Разом з тим, подальша концентрація валової доданої вартості відбулася лише в м. Києві.

На зниження економічних і соціальних показників розвитку країни, рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції, зростання технологічних та екологічних ризиків, підвищення рівня енергоємності та

матеріалоємності виробництва має безпосередній вплив ступінь зносу основних фондів за всіма видами економічної діяльності. У 2012 р. ступінь зносу основних фондів в Україні досяг критичної межі – 76,7% (у 2006 р. – 51,5%). Такий стан матеріальної бази економіки є критичним та є прямою загрозою виникнення техногенних катастроф у найближчому майбутньому. У розвинених країнах світу ступінь зносу основних фондів не перевищує 25%.

На регіональному рівні ситуація ще гірша. У Вінницькій та Кіровоградській областях ступінь зносу перевищив 90%, у Харківській — 80, у Дніпропетровській, Закарпатській, Запорізькій, Львівській, Миколаївській, Полтавській областях — 70, і лише у Волинській, Івано-Франківській, Київській, Тернопільській, Чернівецькій областях та м. Севастополі він нижчий за 50%.

Економіка деяких регіонів базується на одній – двох галузях, підприємства яких виробляють проміжну або низькотехнологічну продукцію, що знижує рівень їх конкурентоспроможності на зовнішньому ринку [6, ст. 7].

На сьогодні 54,6% експорту товарів та 69,8 % прямих іноземних інвестицій припадає на три регіони (м. Київ, Дніпропетровська та Донецька області). Водночас, питома вага кожного із семи регіонів (Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська області та м. Севастополь) за такими показниками становить менше 1%. Регіони країни відчувають значну нестачу інвестиційного ресурсу для розвитку. Однак обсяги іноземних коштів, які інвестуються в економіку країни, є незначними.

Згідно з даними Світового банку, у 2011 р. частка чистого припливу прямих іноземних інвестицій у валовому внутрішньому продукті України становила 4,4%, тоді як у країнах Європи – 19,9% (Бельгія), 12,4% (Чорногорія), 6,9% (Угорщина), а у колишніх країнах СРСР – 8% (Грузія), 7% (Казахстан), 7,3% (Білорусь). Серед регіонів особливо відрізняється м. Київ, що є єдиною метрополією та столичний статус якого визначає провідні позиції в усіх сферах економічного та соціального розвитку. У результаті, м. Київ за рівнем розвитку значно випереджає інші регіони і цей розрив зростає [6, ст. 7].

Існують три типи регіонального розвитку: асиметричний, або дисгармонійний, при якому регіони, що мають відносну перевагу за тим чи іншим показником на початку досліджуваного періоду, згодом його нарощують, а регіони, що мають відносне відставання, – ще більше посилюють відставання; гармонічний – (симетричний) – тип регіонального розвитку, за якого розрив регіональних показників значно скорочується; нейтральний – тип розвитку, за якого співвідношення регіональних показників упродовж періоду залишається незмінним.

Зазначений аналіз свідчить про необхідність проведення дієвої регіональної політики. Для запровадження ефективної регіональної політики корисним буде вивчення досвіду впровадження ефективних методів країн ЄС [1, ст. 90].

У дослідженнях вчених було доведено, що життєдіяльність європейського співтовариства залежить від можливості справедливо розподіляти отриманий виграш між країнами і регіонами, результатом чого було підвищення коштів на регіональну політику (1/3 бюджету ЄС зі структурного фонду та фонду згуртування), а також закріплення мети щодо вирівнювання рівня розвитку регіонів. Після кризи 2008 р. політика вирівнювання полягає у підтримці нових членів ЄС.

З 2003 р. в ЄС діє номенклатура територіально-статистичних одиниць, (NUTS – стандарт територального поділу в країнах і в середині країн ЄС для статистичних цілей. Виокремлюють три рівні регіонів NUTS і два рівні локальних адміністративних одиниць. Регіони 1 рівня (NUTS1) у Німеччині (16 федеративних земель) і ще в декількох крупних державах, тоді як ряд малих країн ЄС (Данія, Люксембург, Ірландія, Кіпр, Мальта, Словенія, Словакія, Чехія і три країни Балтії) поділяються тільки на регіони 2 рівня (NUTS2) або ще меншого рівня. Основна увага під час реалізації регіональної політики в ЄС приділяється 1 і 2 рівням і, меншою мірою, – 3.

Головним критерієм виокремлення рівнів регіонів в ЄС є кількість населення. Прийнято наступний поділ на регіони: NUTS 1 – від 3 до 7 млн чол. (відображує національний рівень території для всіх країн-членів ЄС), для рівня NUTS 2 – від 800 тис. до 3 млн (відображує рівень субрегіонів, що входять в кожну країну ЄС, за винятком Литви, Латвії, Естонії, де рівень NUTS 1 збігається з рівнем NUTS 2), для рівня NUTS 3 – від 150 тис. до 800 тис. чол. (це рівень невеликих регіонів, що входять у субрегіони). На 2011 р. в ЄС 97 регіонів рівня NUTS 1, 271 регіон рівня NUTS 2 і 13 003 – рівня NUTS 3 [1, ст. 90].

На початку 20 ст. Дж. Уільямсон встановив, що національний розвиток створює збільшення регіональних відмінностей на ранніх стадіях, тоді як на пізніх стадіях створює зближення регіональних рівнів, тобто регіональну конвергенцію. На перших стадіях в регіоні є декілька полюсів зростання, в яких сконцентровані капітал і кваліфіковані робітники. У результаті швидшого підвищення продуктивності праці, економічне зростання пришвидшується й призводить до збільшення регіональних відмінностей. На пізніх стадіях розвитку ростуть зарплати в районах полюса зростання, тому капітал, вірогідніше, перейде в інші регіони, з нижчою вартістю робочої сили. Це може збільшити перерозподіл виробничих факторів через сектори та регіони, що призводить до зближення їх регіонального розвитку.

Нерівномірність економічного розвитку є важливим принципом ринкового суспільства. Нерівність випливає з відмінностей у розмірах виробництва і капіталу, з належності до різних областей господарювання, також мають підстави історичні корні.

Економічні реформи впроваджуються через державне регулювання національної економіки. Держава змінює зовнішнє економічне середовище, в якому діють суб’єкти економічної діяльності, і, пристосовуючись до таких змін, аграрні підприємства трансформують свою економічну поведінку та своє очікування майбутнього. [2, ст. 263].

Територія ЄС була класифікована на райони «периферії» і «ядра» на основі дослідження 12 країн (ЄС-15, за винятком Австрії, Франції та Великобританії) у період з 1989 до 1999 р., проведеного С. Даллерба і Дж. Ле Гало. Ядро включає більшість розвинених країн ЄС. Встановлена суттєва конвергенція серед країн периферії, проте вони не отримують того ж, що отримують країни ядра – результату розвитку [1, ст. 90].

Учені Національного інституту стратегічних досліджень, що здійснюють моніторинг розвитку регіонів України, зазначають, що дефіцит фінансування виробництва та пов'язане з цим недозавантаження виробничих потужностей у поєднанні з тривалим виробничим циклом системоформуючих підприємств промислових регіонів України не дають змоги швидко відреагувати на сприятливу кон'юнктуру зовнішніх ринків. Неефективність системи міжрегіонального перерозподілу ресурсів і доходу, відсутність структурно-інноваційних зрушень економіки регіонів, неефективність фінансових механізмів подолання соціально-економічної відсталості регіонів посилюють диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів, перешкоджають реструктуризації їх економіки та модернізації виробництва на основі нового технологічного укладу, налагодженню гармонійної взаємодії центру та регіонів у післякризовий період відновлення національної економіки [5, ст. 36].

Висновки і перспективи. Досягнення конвергенції по суті є метою регіональної політики. Формально конвергенція, яка вимірюється на основі регіональних значень ВРП на душу населення, на основі індексу Тейла не показує, чи відбуваються глибинні зміни в структурі економіки проблемних регіонів, чи формуються умови для їх довгострокового економічного розвитку. Конвергенція має тимчасовий характер. Важлива швидкість конвергенції, на яку дослідники часто не звертають уваги. Якщо конвергенція існує, то для хоча б двократного скорочення відмінностей в рівні соціально-економічного розвитку регіонів потрібно років 100, й неминуче постає питання, наскільки такі темпи конвергенції прийнятні.

Оцінки конвергенції регіонів значною мірою залежать від того, як проведені їх межі. Важливий ступінь дробності сітки територіальних одиниць, за якою проводиться аналіз: чим більше подрібнена сітка, тим більше контрасти в показниках. Важливо й те, як співвідносяться адміністративні кордони регіонів і фактичні межі міських агломерацій. Якщо адміністративні кордони відокремлюють передмістя агломерації від її ядра, то формально зближення регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку може відбуватися за подальшого розростання найбільших міст.

Список літератури

1. Воронов В. В. Конвергенция регионов Европейского Союза: особенности и оценка / В. В. Воронов // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – Вып. № 6 (36). – 2014. – С. 85–94.

2. Наконечна К. В. Обґрунтування основних напрямів структурних зрушень у сільському господарстві / К. В. Наконечна // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2013. – Вип. 181, ч. 2. – 361 с.

3. Притула Я. Я. Структурні реформи і регіональна конвергенція в Україні / Я. Я. Притула, Н. В. Кузенко // Регіональна економіка : наук.-пр. журнал. – 2013. – № 3. – С. 7–16.

4. Раєвнєва О. В. Визначення джерел нерівномірності розвитку регіонів України на підставі розкладання індексу Тейла / О. В. Раєвнєва, О. Ю. Бобкова // Регіональна економіка : наук.-пр. журнал. – 2012. – № 2. – С. 200–209.

5. Стратегічний моніторинг розвитку регіонів у січні – грудні 2012 року : аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2013. – 48 с.

6. Стратегія регіонального розвитку України на період 2014–2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF

7. Перехідна економіка : підруч. / [В. М. Геєць, Є. Г. Панченко, Е. М. Ліанова та ін.] / за ред. В. М. Геєця. – К. : Вища школа, 2003. – 591 с. – С. 8.

8. Poland. Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries (1998) / European Commission. Directorate General for Agriculture. Working Document. – Brussels, 151.

References

1. Voronov, V. V. (2014). Convergence of EU regions: features and evaluation/ Ekonomicheskiye i socialnyye peremeny: fakty, tendentsiyi, prognozy, 6 (36), 85–94.

2. Nakonechna, K. V. (2013). Substantiation of the basic directions of structural changes in agriculture. Naukovy visnyk Natsionalnogo Universytetu Bioresursiv i Pryrodokorystuvannya, 181, 265.

3. Prytula, Ya. Ya., Kuzenko, N. V. (2013). The branch structure of the economy and areas of improvement. Regionalna ekonomika, 3, 7–166.

4. Revnyeva, Ya. Ya., Bobkova, O. Yu. (2012). Source uneven development of regions of Ukraine based on the decomposition of Theil index. Regionalna ekonomika, 2, 200–209.

5. Strategic monitoring regional development in January-December 2012: Analytical Note (2013) / National Institute for Strategic Studies. – K., 48.

6. Strategiya regionalnogo rozvytku Ukrayiny na period 2014–2020. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ 385-2014-%D0%BF.

7. Geyets, V. M., Panchenko, Ye. G., Lianova, Ye. M. (2003). Perehidna ekonomika. [Transition economy]. Vyscha shkola, K., 591, 8.

8. Poland. Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries (1998) / European Commission. Directorate General for Agriculture. Working Document. – Brussels, 151.

ПРОВЕДЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В НАПРАВЛЕНИИ КОНВЕРГЕНЦИИ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Е. В. Наконечная

Аннотация. *Рассмотрены проблемы формирования эффективной региональной политики, направленной на конвергенцию социально-экономического развития регионов. Проанализировано региональное*

развитие Украины, охарактеризованы основные экономические показатели, характеризующие конвергенцию регионов. Методы исследования: системный метод, метод факторного анализа, метод статистических сравнений и обобщений, статистические ежегодники. Освещена сущность понятия конвергенции регионов и стран. Охарактеризован опыт стран ЕС во внедрении действенных мер региональной политики, в частности, разделение регионов на основе системы NUTS.

Ключевые слова: конвергенция регионов, региональное развитие, региональная экономическая политика, диспропорциональное развитие регионов.

CONDUCTING OF NATIONAL REGIONAL POLICY TOWARD CONVERGENCE REGIONS OF UKRAINE

K. Nakonechna

Abstract. *Problems of forming effective regional policy aimed at the convergence of social and economic development have been considered. Analysis of regional development Ukraine has been described. The main economic indicators characterizing the convergence of regions have been characterized. Methods: systematic method, factor analysis, a method of statistical comparisons and generalizations, statistical yearbooks. The essence of the concept of convergence regions and countries has been highlighted. Experience of EU countries to provide implementing effective regional policy measures, in particular the division of regions on the basis of NUTS has been characterized.*

Keywords: convergence regions, regional development, regional economic policy, the disproportionate regional development

УДК 657:338.27

СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В АГРОФОРМУВАННЯХ

Н. О. ПЕРЕДЕРІЙ, кандидат економічних наук, доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Т. Л. НІДЗЕЛЬСЬКА, аспірант кафедри менеджменту ім. проф. Й. С. Завадського,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: nperederiy@ukr.net, tnidzelska@bigmir.net

Анотація. *У сільському господарстві виробництво продукції пов'язане з використанням виробничих ресурсів галузі – трудових, земельних, водних, матеріальних, у процесі якого вони частково або повністю споживаються і переносяться на новостворену продукцію. Сукупність спожитих і перенесених на продукцію виробничих ресурсів становить витрати виробництва. Проблема управління витратами є однією з найактуальніших, найскладніших проблем кожного суб'єкта господарювання, адже від рівня і динаміки витрат залежать не тільки фінансові результати окремих підприємств та їх структурних підрозділів, але й ефективність формування національного доходу на рівні держави загалом.*

Зважаючи на роль виробничих витрат у розвитку та ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, постає проблема формування ефективної стратегії управління витратами, що є процесом розробки та прийняття управлінських рішень за всіма напрямами їхнього формування й розподілу на підприємстві. Формування стратегії управління витратами слід розглядати як комплексну систему управління чинниками, що прямо або опосередковано впливають на розмір прибутку підприємства.

Мета дослідження – вибір стратегії управління витратами, що дасть змогу ефективно приймати управлінські рішення в будь-який момент часу. Порівняно стратегії обрахунку витрат на основі розрахунку собівартості та методу розрахунку маржинальних доходів.

Зроблено висновки, що маржинальний дохід, розрахований за практичним методом, функцію внутрішньогосподарського показника конкурентоспроможності виконує обмежено, тому що прийняті спрощення діють, спотворюючи результати. Незважаючи на це, він є ідеальним інструментом для господарського планування на базі одного, тому що він відносно просто розраховується, при констатуючих розрахунках дає змогу отримати точні результати і метод його розрахунку є легкодоступним для аналізу.

Ключові слова: стратегія управління, управління витратами, виробничі витрати

© Н. О. Передерій, Т. Л. Нідзельська, 2016

Актуальність. Перехід вітчизняних підприємств на нові умови господарювання обумовлює більш активний пошук резервів підвищення економічної ефективності виробництва. Збільшення обсягів виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції на основі підвищення продуктивності праці та зменшення витрат має пріоритетне значення для національного господарства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз досліджень, присвячених зазначеній проблемі, в працях О. В. Гаврильченка, О. М. Гайдаєнка, Т. В. Мокієнка, Т. Г. Маренича, В. К. Савчука та інших дозволяє зробити висновок, що процес використання сучасних підходів до управління витратами в системі стратегічного управління повинен мати методичний характер.

Мета дослідження – вибір стратегії управління витратами, що дасть змогу ефективно приймати управлінські рішення в будь-який момент часу.

Матеріали і методи дослідження. Ми порівняли стратегії обрахунку витрат на основі розрахунку собівартості та методу розрахунку маржинальних доходів.

Результати дослідження та їх обговорення. В умовах гострої конкуренції як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку, нових можливостей опрацювання інформації, бухгалтерські системи неспроможні своєчасно надавати керівництву підприємства інформацію, необхідну для управління бізнес-процесами, визначення собівартості продукції та оцінювання результатів діяльності. Нині успіху можуть досягти лише ті підприємства, які використовують прийоми та методи стратегічного управління.

Тому завжди важливо визначити правильну стратегію обрахунку витрат на підприємстві, що дозволить приймати важливі управлінські рішення в будь-який момент часу.

Традиційною стратегією визначення витрат на вітчизняних підприємствах є обрахунок собівартості продукції.

У працях з економіки виробництва собівартість продукції визначається як грошовий вираз затрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції. Таким чином, собівартість продукції характеризує ефективність усього процесу виробництва на підприємстві, оскільки у ній відображуються: рівень організації виробничого процесу; технічний рівень; продуктивність праці та інше [1].

Управління собівартістю продукції підприємства – це планомірний процес формування витрат виробництва і собівартості, як усього обсягу, так і одиниці продукції, визначення продажних цін і, відповідно, рентабельності виробництва та окремих видів продукції, виявлення резервів економії, зниження собівартості і забезпечення систематичного контролю за виконанням встановлених підприємством планових (нормативних) завдань по собівартості.

Система управління витратами на підприємстві передбачає виконання всіх функцій управління, тобто функції мають бути реалізовані

через елементи управлінського процесу: прогнозування, планування, нормування, організація, калькулювання, мотивація та стимулювання, облік, аналіз, регулювання та контроль витрат. Виконання всіх функцій управління по всіх елементах – це взаємодія керуючої підсистеми (суб'єкт управління) на керовану підсистему (об'єкт управління). Основним завданням системи управління операційними витратами є досягнення економії ресурсів та підвищення ефективності їх використання, що повинно забезпечити зниження собівартості й, відповідно, підвищення показників прибутку та рентабельності.

Але для того, щоб порахувати показник повної собівартості, а, відповідно, і прибутку, потрібно чекати завершення господарського року, коли всі витрати будуть зкалькульовані й розподілені.

Альтернативною стратегією розрахунку витрат є розрахунок маржинальних калькуляцій і маржинальних доходів. Ця методика дає змогу знайти маржинальний дохід в будь-який період часу і на його основі прийняти управлінське рішення щодо прибутковості окремого виробничого процесу в господарстві.

Методика маржинальної калькуляції базується на принципі граничних вартостей. Вона однозначно враховує вихід продукції (Output), і використання виробничих засобів (Input). Основною її метою є визначення внутрішньогосподарського конкурентного показника для виробничих процесів при прийнятті рішень у плануванні. Залежно від застосовуваної методики планування, розрізнюють три методи проведення маржинальної калькуляції: методично дійсний маржинальний дохід, маржинальна калькуляція за практичним методом і стандартний маржинальний дохід.

Методично дійсний маржинальний дохід

Оптимізаційні розрахунки (програмне планування, лінійне програмування) вимагають, щоб маржинальний дохід розраховувався чітко, згідно з економічною теорією. Методично дійсний маржинальний дохід є різниця між граничною вартістю і граничними витратами.

По відношенню до окремого виробничого процесу виникають такі питання:

1. Який розмір додаткової продукції (Output), приносить процес при розширенні виробництва на одну одиницю?
2. Які витрати (Input), виникають при розширенні виробництва на одну одиницю?

Гранична вартість, зазвичай, легко піддається вимірюванню, тому що обсяг продукції зростає пропорційно розширенню виробництва. В основному, при визначенні методично дійсного маржинального доходу оцінюється тільки товарна продукція (виручка від реалізації).

Які статті витрат при розширенні виробництва належать до змінних витрат, а які залишаються постійними – встановити неможливо.

Звичайно існують витрати, що, як правило, завжди змінні (наприклад, насіння, засоби захисту рослин, змінні витрати механізації, концентровані корми і ремонт основного поголів'я), однак цілий ряд витрат можуть бути, залежно від ситуації прийняття рішень, постійними

або змінними. Це залежить від ситуації планування (період планування, наявність постійних ресурсів, рівня розширення виробництва), і того, якою мірою виникають витрати (амортизація, утримання, витрати на використання капіталу, орендна плата) для додатково необхідних с.-г. угідь, будинків, споруд, техніки тощо. Граничні витрати постійних і, тим самим, обмежених ресурсів, враховуються тільки при оптимізації виробничого напряму (альтернативні витрати) [2, 3].

Маржинальний дохід розраховується, отже, таким чином:

Виручка від реалізації - Змінні витрати = Маржинальний дохід

Звідси випливає, що маржинальний дохід є внеском:

1. У покриття витрат ресурсів, що розглядаються у господарстві як постійні:

Земля (орендна плата за ріллю, луки);

Праця (заробітна плата постійних/усіх працівників);

Капітал (амортизація, утримання, відсотки, оренда будинків, техніка, права на постачання і позички).

2. Для утворення прибутку й оплати "неоплачених" власних виробничих ресурсів:

Капітал (нарахування відсотків на власний капітал);

Праця (ставка заробітної плати неоплачуваної (сімейної) робочої сили);

Менеджмент (оплата підприємницької діяльності керівника господарства):

Отже, маржинальний дохід показує, який внесок робить визначений виробничий процес в окупність постійних ресурсів і в такий спосіб є реальним показником для визначення, у розрахунках оптимізації, відносної економічної переваги виробничих процесів. При цьому, найкращим процесом є той, у якому досягається найвища окупність обмеженого ресурсу.

Зі зростанням періоду планування або прогресуючим розширенням виробничого процесу, дедалі більше витрат стають змінними, і маржинальний дохід, відповідно, знижується.

Як показник для міжгосподарського порівняння маржинальний дохід не може бути використаний, тому що:

- у кожному господарстві своя забезпеченість виробничими ресурсами;
- витрати, що враховуються, не можуть бути однаково встановлені.

Маржинальний дохід являє собою, таким чином, чисто внутрішньогосподарський показник ефективності. Для забезпечення можливості горизонтального порівняння господарств використовується стандартний маржинальний дохід.

Через різнобічність методично дійсного маржинального доходу, його застосування в практиці планування дуже складне. Тому був розроблений спрощений метод, який набув значного поширення в економічному консалтингу [4, 5].

Маржинальна калькуляція за практичним методом

У констатуючих розрахунках маржинальний дохід має значну функцію дуже корисного і простого у застосуванні проміжного показника. Тому що, в даному випадку, оцінка відносної економічної переваги не лежить в основі, і розрахунок може проводитися спрощено.

Маржинальна калькуляція за практичним методом в основному відрізняється від методично дійсної маржинальної калькуляції за двома пунктами:

- облік змінних витрат;
- оцінка продукції для внутрішнього споживання.

Змінні витрати

При практичному методі враховуються лише ті змінні витрати, що, як правило, є змінними. Різниці в періоді планування і рівні розширення виробництва не існує. Непропорційні витрати, пов'язані з прийняттям рішень при плануванні, не враховуються в маржинальній калькуляції. Вони віднімаються пізніше від загального маржинального доходу.

Переваги даного методу полягають у тому, що маржинальний дохід дійсний для більшого рівня розширення виробництва, і що додаткові витрати (інвестиції, оренда і т. п.) враховуються в плануванні на загально-господарському рівні, а не відносяться по частковому принципу до окремих одиниць продукції.

Наступна різниця полягає в тому, що витрати на використання оборотного капіталу не враховуються як стаття витрат. Часто це використовується і для обліку заробітної плати сезонної (спеціальної) робочої сили. Обґрунтуванням для даного факту є те, що в остаточному підсумку як потреба у найманій робочій силі, так і калькуляційна відсоткова ставка можуть бути розраховані тільки на загальногосподарському рівні, а не на рівні виробничого процесу.

Даний підхід заощаджує обсяг розрахунків, якщо виходячи з загального маржинального доходу розраховуються подальші показники ефективності, що являють собою окупність усієї праці або всього капіталу (наприклад, доходи підприємства).

Виробничі засоби, що не викликають пропорційних спеціальних витрат, враховуються (у разі потреби) як натуральна потреба у ресурсах.

Продукція для внутрішнього споживання

Як оцінюється продукція для внутрішнього споживання, вирішується для кожного господарства окремо відповідно до його специфіки. Якщо всю продукцію оцінюють при господарському плануванні в натуральних одиницях, то виникають великі витрати часу на розрахунки. Для окремих випадків вигідніше оцінювати продукцію для внутрішнього споживання в грошовому вимірі, для інших – враховувати їх у натуральному вираженні. У наступних прикладах показується різниця між даними підходами.

Через наведені розбіжності з методично дійсною маржинальною калькуляцією, для практичного методу використовується наступний розрахунок маржинального доходу:

Виручка від реалізації (як правило, змінні витрати)

+ Вартість продукції для внутрішнього споживання (без витрат на використання оборотного капіталу)

Пропорційні змінні витрати (як правило, без заробітної плати)

= Маржинальний дохід

Отже, маржинальний дохід показує, на яку суму зміниться загальний прибуток господарства при розширенні виробництва, якщо всі необхідні непропорційні (постійні) ресурси ще є у вільному розпорядженні.

Стандартний маржинальний дохід

Для певних цілей однак має сенс налагодити міжгосподарське порівняння маржинальних доходів: для цього використовують стандартний маржинальний дохід.

Дана методика передбачає те, що при її використанні маржинальні доходи розраховані на основі середніх врожаїв, цін і витрат. Крім того, усі статті доходів і витрат, що враховуються в калькуляції, точно встановленні (стандартизовані).

Утворення середніх величин відбувається для різних класів продуктивності найважливіших виробничих процесів. Галузі визначеного господарства відносять до відповідних класів продуктивності за регіонально відмінними виробничими умовами.

Стандартний дохід господарства використовується для оцінки економічного розміру господарства або ресурсів, доходу визначеного господарства. Він являє собою різницю між загальним стандартним маржинальним доходом і стандартними постійними витратами господарства [6, 7].

Розрахунок стандартного маржинального доходу і стандартного доходу господарства, при оцінці спеціалізації господарства, служить для об`єктивного аналізу доходів і розвитку сільського господарства в цілому. Він робить можливим визначення ресурсів доходу та їх розвитку:

– залежно від системи господарства і різних виробничих спеціалізацій;

– для окремих аграрних регіонів з їх різними врожайними умовами;

– для груп господарств із різною оснащеністю ресурсами та обсягами виробництва.

Результати утворять основу для цільових підтримуючих заходів для окремих регіонів або груп господарств. Виробникові може допомогти, під час пошуку проблем в його господарстві, порівняння його власних результатів зі стандартними показниками його групи господарств,.

Висновки і перспективи. На основі порівняння вищезгаданих підходів – стратегії обліку витрат на основі собівартості і на основі маржинальної калькуляції, можна зробити певний висновок. Свою функцію внутрішньогосподарського показника конкурентоспроможності, маржинальний дохід, розрахований за практичним методом, виконує обмежено, тому що прийняті спрощення діють, спотворюючи результати. Незважаючи на це, він є ідеальним інструментом для господарського планування на базі одного, тому що він відносно просто розраховується,

при констатуючих розрахунках дає змогу отримати точні результати і метод його розрахунку є легкодоступним для аналізу [8].

Стосовно порівнянності між господарствами, для практичного методу діє те саме обмеження, що й для методично дійсного: маржинальний дохід визначеного процесу в різних господарствах протиставлений різній забезпеченості ресурсами й різними організаційними формами і тому є непорівнянним.

Список літератури

1. Гайдаєнко О. М. Стратегічне управління витратами на прикладі підприємств виноградарської галузі одеського регіону / О. М. Гайдаєнко // Вісник соціально-економічних досліджень, 2012. – Вип. 4 (47). – С. 168–173.
2. Виробнича економіка : навч. посіб. / за ред. В. П. Галушко, Г. Штрьобеля. – Вінниця : Нова книга, 2005. – 400 с.
3. Передерій Н. О. Досвід фінансового планування в країнах Європи / Н. О. Передерій // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2013. – Вип. 181 (5). – С. 78–82.
4. Фермер: професійний рівень. Т. 2 / [Бекман К., Бреккер Й. та ін.]. – Суми : Університетська книга, 2014. – 601 с.
5. Фермер: базовий рівень. Т. 1 / [Бекман К., Бреккер Й. та ін.]. – К. : Інтас, 2014. – 625 с.
6. Кузьменко С. В. Моделі оцінки ефективності програмно-цільового управління в аграрних підприємствах / С. В. Кузьменко, Н. О. Передерій // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2011. – Вип. 7 (1). – С. 170–175.
7. Осадча Г. Г. Калькуляція собівартості в системі "директ-костинг" та в системі повного розподілу витрат на вироби («абзорпшен-костинг») / Г. Г. Осадча, А. В. Степанюк // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія «Економіка». – Ужгород : Говерла, 2015. – Вип. 1 (45), т. 1. – С. 246–249.
8. Нижник А. М. Управління процесами формування та використання прибутку сільськогосподарського підприємства // Фінансово-кредитна система України. – 2014. – С. 216.

References

1. Haidaienko, O. M. (2012). Stratehichne upravlinnia vytratamy na prykladi pidpryiemstv vynohradarskoi haluzi odeskoho rehionu. / O. M. Haidaienko // Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen, 4 (47), 168–173.
2. Vyrobnycha ekonomika (2005) / za red. V. P. Halushko, H. Shtrobelia. Navchalnyi posibnyk. – Vinnytsia: Nova knyha, 400.
3. Perederii, N. O. (2013). Dosvid finansovoho planuvannia v krainakh Yevropy / N. O. Perederii // Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Ser.: Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes, 181 (5),78–82.
4. Fermer: profesiinyi riven. T. 2 (2014) / Bekman K., Brekker I. ta in. – Sumy: Universytetska knyha, 601.
5. Fermer: bazovyi riven. T. 1 (2014) / [Bekman K., Brekker I. ta in.]. – K.: Intas, 625.
6. Kuzmenko, S. V., Perederii, N. O. (2011). Modeli otsinky efektyvnosti prohramno-tsilovoho upravlinnia v ahrarnykh pidpryiemstvakh. / S. V. Kuzmenko,

N. O. Perederii // Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu. Prykarpatskyi natsionalnyi universytet im. Vasylia Stefanyka, 7 (1), 170–175.

7. Osadcha, H. H. (2015). Kalkuliatsiia sobivartosti v systemi "dyrekt-kostynh" ta v systemi povnoho rozpodilu vytrat na vyroby («abzorpshen-kostynh") / H. H. Osadcha, A. V. Stepaniuk // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu : Seriia «Ekonomika. – Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhNU "Hoverla", 1 (45), 1, 246–249.

8. Nyzhnyk, A. M. (2014). Upravlinnia protsesamy formuvannia ta vykorystannia prybutku silskohospodarskoho pidpryiemstva // Finansovo-kredytna systema Ukrainy, 216.

СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ ЗАТРАТАМИ В АГРОФОРМИРОВАНИЯХ

Н. А. Передерий,
Т. Л. Нидзельская

Аннотация. *В сельском хозяйстве производство продукции связано с использованием производственных ресурсов отрасли – трудовых, земельных, водных, материальных, в процессе которого они частично или полностью потребляются и переносятся на вновь созданную продукцию. Совокупность потребленных и перенесенных на продукцию производственных ресурсов составляет издержки производства. Проблема управления затратами является одной из самых актуальных, сложных проблем каждого субъекта хозяйствования, ведь от уровня и динамики затрат зависят не только финансовые результаты отдельных предприятий и их структурных подразделений, но и эффективность формирования национального дохода на уровне государства в целом.*

Учитывая роль производственных затрат в развитии и эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий, возникает проблема формирования эффективной стратегии управления затратами, что есть процессом разработки и принятия управленческих решений по всем направлениям их формирования и распределения на предприятии. Формирование стратегии управления затратами следует рассматривать как комплексную систему управления факторами, которые прямо или косвенно влияют на размер прибыли предприятия.

Цель исследования – выбор стратегии управления затратами, что позволит эффективно принимать управленческие решения в любой момент времени. Проведено сравнение стратегии расчета затрат на основе расчета себестоимости и метода расчета маржинальных доходов.

Сделаны выводы, что рассчитанный по практическому методу маржинальный доход выполняет функцию внутрихозяйственного показателя конкурентоспособности ограниченно, так как принятые упрощения искажают результаты. Несмотря на это, он является идеальным инструментом для хозяйственного планирования на базе одного предприятия, так как он рассчитывается относительно просто и

при констатирующих расчетах позволяет получить точные результаты, а также метод его расчета является легкодоступным для анализа.

Ключевые слова: стратегия управления, управление затратами, производственные расходы

STRATEGIES OF COST MANAGEMENT IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

N. O. Perederiy,
T. L. Nidzelska

Abstract. *In agriculture, production involves the use of production resources of sector – labor, land, water, material resources, during which they are partially or completely consumed and transferred to the newly created products. The totality of consumed and transferred to the products production resources is production costs. The problem of cost management is one of the most urgent, the most difficult problems of each entity, as not only the financial results of individual enterprises and their divisions depends on the level and dynamics of the costs, but the efficiency of formation of national income at the state level in general.*

Given the role of production costs in the development and efficiency of activity of agricultural enterprises, there is a problem of formation of effective strategy of cost management which is the process of development and decision making in all areas of their formation and distribution of the enterprise. Formation of cost management strategy should be seen as a comprehensive topic of management of factors that directly or indirectly affect the amount of profits.

Thus, the importance of scientific task of forming a cost management strategy in agricultural enterprises, and the need to find new ways to solve it determined the choice of research topic.

The transition of domestic enterprises to the new economic conditions causes more active search for reserves to increase economic efficiency. Increase of production volumes of high-quality agricultural products by improving labor productivity and the reducing costs is very important for the national economy.

The traditional strategy of domestic enterprises is a calculation of cost of products.

An alternative strategy of determining the costs is to calculate marginal costing and marginal revenue. This method allows to find marginal revenue at any time and based on it to take management decisions on the profitability of individual production processes in the enterprise.

The method of margin costing based on the principle of margin cost. It uniquely takes into account the yield (Output), and the use of production facilities (Input). Its main purpose is to determine the internal competitive index for production processes in decision-making in planning. Depending on the applied methods of planning, there are three methods for marginal costing: methodically actual margin revenue, margin calculation for practical method and standard margin revenue.

Keywords: strategy management, cost management, production costs

УДК 378.43.02/334.012.23

СІЛЬСЬКИЙ РОЗВИТОК ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

О. Л. ПОПОВА,
доктор економічних наук, професор
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
e-mail: olgpo@mail.ru

Анотація. *Розкрито концептуальні засади сільського розвитку як складової аграрної політики, напрями та окремі інструменти його гармонізації з аграрним розвитком, що актуалізуються за нинішньої різновекторності аграрного зростанняй сільського занепаду в Україні. Узагальнено застосовувані в межах Спільної аграрної політики Європейського Союзу підходи і механізми реалізації взаємопов'язаної двокомпонентної аграрної політики. Обґрунтовано пропозиції щодо інституційних змін з метою забезпечення сільського розвитку.*

Обґрунтовано, що в аграрну політику слід включити основні напрями сільського розвитку, зокрема: підтримка малих і середніх сільськогосподарських підприємств, диверсифікація зайнятості та доходів селян за рахунок несільськогосподарських видів, стимулювання організації груп виробників, підтримка формування виробничої інфраструктури, підтримка ведення органічного сільського господарства.

Задля координації діяльності, необхідне створення Міжвідомчого комітету у справах сільського розвитку, до якого увійдуть представники різних міністерств, і створення агентства з адміністрування цільових виплат із підпорядкуванням Кабінету Міністрів України.

Важливо створювати фонди локального розвитку сільських громад для реалізації проектів місцевого розвитку на засадах соціального партнерства, у тому числі із сільськогосподарськими підприємствами. Розповсюджувати найкращі практики сільського розвитку («тематичне село», вирощування нішевих сільськогосподарських культур, виробництво традиційних продуктів харчування, розвиток ремесел), які ініціюють сільські громади.

Ключові слова: складова аграрної політики, гармонізація аграрного і сільського розвитку, основні напрями сільського розвитку, підтримка малих і середніх сільськогосподарських підприємств

Актуальність. Важливою компонентою аграрної політики, крім традиційної складової – сільського господарства, є сільський розвиток (або розвиток села, сільських територій). Посилення акцентів саме на сільському розвитку в національній політиці та практиці актуалізується для України на тлі

© О. Л. Попова, 2016

різновекторності аграрного та сільського розвитку, просування агробізнесового підходу до ведення аграрного виробництва. Міжнародною спільнотою визнані й реалізуються концепції багатофункціональності сільського господарства, сталого розвитку, соціоекономіки, і на цих позиціях важливо формувати політику гармонізації аграрного та сільського розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Академік НААН України В. В. Юрчишин доводить необхідність надати аграрній політиці України сільсько-селянської спрямованості [1, с. 14]Бородіна О. та І. Прокопа констатують, що напрям і система необхідних заходів щодо сільського розвитку формуються шляхом посилення тих складових аграрної політики, які забезпечують продукування суспільних благ у процесі сільськогосподарського виробництва [2, с. 82]. Павлов О. наголошує, що сільський розвиток є результуючою ознакою функціонування аграрної сфери [3, с. 77]. Однак інтереси сільського населення впродовж тривалого періоду не враховувалися належним чином, часто ігнорувалися у процесі розроблення аграрної політики та програм [4, с. 3]. Постала необхідність узгодження процесів аграрного розвитку із заходами щодо забезпечення зайнятості сільського населення, формування сприятливих екологічних умов проживання у селі, формування соціального партнерства для вирішення назрілих сільських проблем.

Мета дослідження – обґрунтувати напрями та інструменти гармонізації аграрногой сільського розвитку, що важливо за нинішньої очевидної їх різновекторності в Україні. Узагальнити застосовувані в межах Спільної аграрної політики (САП) ЄС підходи та механізми реалізації двокомпонентної аграрної політики, перерозподілу коштів підтримки на користь реалізації заходів сільського розвитку.

Результати дослідження та їх обговорення. Досвід ряду країн, які проводять цілеспрямовану аграрну політику,свідчить, що за деаграризації (зменшення частки сільського господарства у валовому випуску продукції та зайнятості населення), роль галузі для розвитку села не знижується. Деаграризація не обов’язково призводить до зменшення кількості сільського населення. За повсюдного скорочення аграрної зайнятості, в окремих країнах (Німеччина, Латвія, Польща, РФ) кількість сільського населення стабілізувалася. У Європі сільське населення становить 27%, тоді як аграрне – 6%. Отже, європейське село приваблює громадян як місце проживання на природі з особливим укладом життя. Українське село має стати таким.

Сільське господарство залишається системоутворюючою галуззю на сільських територіях: це сфера прикладання праці для більшості сільського населення, агроландшафти є середовищем проживання сільських жителів. І тому сільське господарство має реалізувати свою багатофункціональну роль у сільському середовищі: не лише продукувати агропродовольство і сировину для промисловості, але й суспільні соціально-екологічні блага. Тому сільський розвиток стосується розвитку сільського населення, сільської економіки, сільської території з позиції орієнтації на людей (людиноцентризму) з метою забезпечення сприятливих умов для їх життєдіяльності у сільському середовищі (рис. 1).

Рис. 1. Базові компоненти сталого сільського розвитку

Прагнучи до євроінтеграції, слід орієнтуватися на Спільну аграрну політику ЄС. Цілі САП ЄС на новий програмний період 2014–2020 років сформовані на засадах сталого – економічно, екологічно та соціально збалансованого розвитку, й орієнтують на забезпечення таких цілей:

– життєздатне виробництво продовольства (економічна);

– стале управління природними ресурсами і захист клімату (екологічна);

– збалансований розвиток сільської економіки і громад (соціальна мета) [5].

Як відомо, САП ЄС базується на двох стовпах, піларах, двох фінансових блоках: I – ринкові заходи (переважно прямі виплати фермерам на 1 гектар сільгоспугідь) і II – заходи сільського розвитку. Розподіл бюджету САП на 2014–2020 роки за цими фінансовими блоками такий: 73% закріплено за I блоком і 23% – за II блоком. Очевидним є різновелике фінансове наповнення цих блоків. Однак слід зазначити, що у динаміці виплати за I блоком поступово скорочуються, а за другим – зростають. Крім цього, за допомогою спеціальних схем забезпечується взаємопов'язаність цих двох складових САП ЄС. Зокрема, реалізуються:

– підхід cross-compliance [6] – взаємне дотримання зобов'язань. Сільгоспвиробник, який прагне отримати прямі платежі на гектар сільгоспугідь за I фінансовим блоком, обов'язково має дотримуватися вимог якості та безпечності продукції, охорони навколишнього середовища й належного утримання сільськогосподарських тварин. Ці вимоги стосуються норм 19 директив і регламентів ЄС, які становлять *обов'язкові вимоги щодо ведення господарства* (statutory management requirement), до того ж, країни-члени встановлюють національні вимоги щодо утримання сільгоспугідь у належному аграрному та екологічному стані ((standards for good agricultural and environmental condition of land)). За підходу cross-compliance забезпечується подвійний виграш, оскільки сільгоспвиробники реалізують одночасно економічні та екологічні завдання;

– схема грінінг, обов'язкова схема «зелених» платежів у новому програмному періоді 2014–2020 років, що врегульовує необхідність

спрямування 30% суми прямої підтримки за I фінансовим блоком на заходи щодо захисту клімату й навколишнього середовища. Йдеться про диверсифікацію вирощуваних культур, утримання пасовищ, відведення 5–7% угідь для спеціального використання на екологічні цілі;

– схема модуляція – це перерозподіл коштів із I фінансового блоку на користь II блоку – сільського розвитку. На період до 2020 року закріплено, що 7% від максимальної суми щорічного національного бюджету прямої підтримки, виділеної з бюджету Євросоюзу, країнам-членам слід перерозподіляти на підтримку програм сільського розвитку.

Виплати за II фінансовим блоком здійснюються зі спеціально виокремленого Європейського сільськогосподарського фонду для сільського розвитку (European Agricultural Fund for Rural Development). Політика сільського розвитку включена в стратегічні рамки ряду європейських структурних фондів – регіонального розвитку; соціального фонду; морської справи і риболовлі, Фонду зближення.

Оновлені пріоритети сільського розвитку САП ЄС на 2014–2020 роки представлені шістьма напрямами (див. Regulation (EU) № 1305/2013):

1. Сприяння передачі знань та інновацій у сільському господарстві та сільській місцевості.
2. Підвищення життєздатності та конкурентоспроможності всіх видів господарювання.
3. Сприяння організації продовольчого ланцюга та управління ризиками.
4. Зміцнення екосистем, які залежать від сільського й лісового господарства.
5. Стимулювання ефективного використання ресурсів і перехід до низьковуглецевої економіки.
6. Сприяння соціальній інтеграції, скороченню бідності та економічному розвитку в сільських районах.

Завдання для сільського господарства і сільського розвитку до 2030 року визначені Програмою ООН «Сталий розвиток: Цілі і Порядок денний 2030» [7]. Зокрема, передбачається подвоїти продуктивність сільського господарства, доходи дрібних виробників за допомогою забезпечення рівного доступу до земельних та інших виробничих ресурсів, знань, фінансових послуг і ринків та розширення можливостей для збільшення доданої вартості й зростання зайнятості в несільськогосподарських галузях**.** І ці завдання актуальні для України.

Безперечно, аграрна політика не може опікуватися всіма аспектами сільського розвитку. Його стосується цілий ряд політик (регіональна, соціальна, гуманітарна, регулятивна, бюджетна тощо). Підходи до сільського розвитку можуть бути різними [8, с. 14] [1]:

[1]Мантино Ф. Сельское развитие в Европе. Политика, институты и действующие лица на местах с 1970-х годов до наших дней. Перевод с итальянского языка И. Храмовой. – Совместное издание Продовольственной и сельскохозяйственной организации ООН и Business Media of the Sole 24 Ore. – 2001.

– галузевий, коли дії спрямовуються на структурну перебудову сільського господарства, диверсифікацію доходів задля сприяння сільському розвиту;

– територіальний, коли в основному підтримується розвиток сільської інфраструктури та сфери послуг;

– перерозподільний – підтримка спрямовується для гірських, депресивних районів;

– соціумний (актуалізувався останнім часом), за якого основну ставку роблять на громади, підтримують ініційовані громадами локальні проекти за децентралізованим підходом «знизу вгору», для локального сільського розвитку комбінуються ендогенні ресурси і екзогенні процеси.

Відповідно до застосовуваних підходів сільського розвитку, виокремлюються органи державної влади, які курують цей розвиток.

В Україні актуалізується посилення сільських аспектів саме в аграрній політиці, оскільки сільгоспвиробники є менеджерами на сільських територіях, і на виконання ними функцій щодо продукування суспільних соціально-екологічних благ держава повинна надавати їм допомогу. Проте, спостерігається тенденція відмежування Міністерства аграрної політики та продовольства України від проблем сільського розвитку, і перебирання, начебто на себе якоюсь мірою функцій Міністерства регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства. Можна виправдовувати таку ситуацію проведенням реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, і Мінрегіон підтримує переважно інфраструктурні проекти у сформованих об'єднаних територіальних громадах. Але ж відомо, що соціальна інфраструктура в селі може бути хорошою, проте люди виїжджають у пошуках роботи.

Найважливіше завдання – формувати сферу зайнятості для сільського населення у селі. І саме в межах аграрної політики можна підтримувати розвиток сільської економіки за допомогою модернізації господарств, формування виробничої інфраструктури, диверсифікації діяльності за рахунок несільськогосподарських видів тощо.

В інших країнах міністерства сільського господарства чітко позиціонують свою головну роль у процесах сільського розвитку. Зокрема, у цьому році Міністерство сільського господарства Естонії перейменовано в Міністерство сільських справ. У Великобританії функціонує Департамент навколишнього середовища, продовольства і сільських справ (рівень міністерства).

За проведеними оцінками, частка витрат на сільський розвиток у видатках Мінагрополітики ледь сягає 12%. Бенефіціарами підтримки часто є не сільгоспвиробники, кошти спрямовуються не на розвиток та упередження, а на виправлення негативних ситуацій (захист від шкідливої дії вод, екологічну реабілітацію території, проведення робіт із розвитку фізичної культури серед сільського населення).

Хоча в Україні у законодавчо-нормативному полі декларується розвиток села як складова аграрної політики (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995 схвалено Концепцію розвитку

сільських територій), однак мають місце концептуальні та інституціональні розриви. Очевидною є різновекторність аграрного й сільського розвитку – аграрний сектор демонструє зростаючі тренди обсягів валового виробництва продукції та рентабельності, тоді як сільський сектор деградує – значно скоротилася зайнятість на сільськогосподарських підприємствах, знелюднюють села й зникають сільські поселення. Відтак не повністю використовується природно-економічний потенціал сільських територій і втрачається на них соціальний контроль.

Досвід різновекторного аграрного й сільського розвитку мав місце в деяких країнах, наприклад, в Англії у XVI столітті, відомий як «вівці з'їли людей» (у селян забирали землю під пасовища для розвитку прибуткового вівчарства). Сучасний «Рух безземельних селян» у Бразилії, де 4,5 млн сімей прагнуть мати землю, виявляється у набуванні її шляхом захватів, причому не лише необроблюваних земель, але й власності великих землевласників (2% контролюють майже половину сільгоспугідь). На захоплюваних землях розбиваються табори та створюються поселення, при цьому виробництво продукції на захоплених землях перевищує рівень, який був у латифундіях.

Двокомпонентну аграрну політику – суто галузеву й спрямовану на підтримку сільського розвитку – слід реалізувати на рівні кожного сільськогосподарського підприємства. Законодавчо не унормовано відповідальність сільгосппідприємств за сільський розвиток, і їх участь у цих процесах є лише добровільною справою.

З'ясувати, чи дійсно економічно міцніші господарства краще реалізують соціальні завдання, можна за результатами їх групування за рівнем рентабельності (табл. 1). З даних таблиці видно, що, незважаючи на істотне підвищення рентабельності від першої групи збиткових і до п'ятої групи підприємств з високою рентабельністю, рівень заробітної плати працівників майже однаковий (перевищуючи встановлений соціальний стандарт мінімальної заробітної плати 1378 грн у 1,7 раза). Орендна плата за гектар сільгоспугідь навіть знижується. Тобто, економічно міцніші господарства не поспішають виплачувати працівникам гідну зарплату та орендну плату.

Значною мірою обмежується ведення трудомісткого тваринництва; частка господарств, які його не ведуть, зростає з 55% у першій групі до 80% у п'ятій (хоча до цієї групиувійшли птахофабрики). За розрахунками, кількість працівників на 1000 га угідь на сільгосппідприємствах становить 35 осіб, особистих селянських господарствах – 150, агрохолдингах – до 7 осіб, тоді як у Бєларусі – 96, Німеччині – 77, Польщі – 352 особи.

Якщо сільгоспвиробників не зобов'язувати реалізувати певні соціально-екологічні завдання, то сільське господарство перетворюється у бізнес-проект, що маємо сьогодні у вітчизняній практиці.

Соціальні параметри діяльності великих і середніх підприємств залежно від ефективності діяльності*

Показник	Рентабельність, %				
	до 1	1,1 – 25,0	25,1 – 60,0	60,0 – 100,0	понад 100
1	2	3	4	5	6
Середня рентабельність по групі, %	–21,1	12,3	40,0	75,8	148,3
Середньомісячна зарплата одного працівника, грн	2333	2350	2358	2475	2450
Орендна плата за 1 га сільгоспугідь, грн.	1425	1044	998	1177	1037
Частка продукції тваринництва, %	22,9	17,0	15,6	8,1	14,6
Умовні голови на 100 га сільгоспугідь	33,3	33,8	21,3	17,2	49,1
Частка господарств, які не мали виручки від тваринництва	54,8	55,1	59,4	68,7	80,8
Кількість працівників на 1000 га сільгоспугідь, осіб	26	27	22	20	20
Довідково. Частка групи підприємств, %	9,0	28,4	28,8	18,4	15,4

**Джерело:* розраховано за первинною базою даних статистичної звітності сільськогосподарських підприємств за формою № 50-сг.

Гармонізувати аграрний і сільський розвиток можна за реалізації таких напрямів:

– працевлаштовувати сільських жителів за рахунок розвитку тваринництва, інших трудомістких галузей (хмелярство, льонарство тощо);

– інтегрувати малі форми господарювання у продовольчі ланцюги;

– інвестувати сільгосппідприємствами у професійне навчання сільської молоді з подальшим працевлаштуванням на своїх підприємствах та інших сферах села;

– гарантувати зарплату працівникам сільського господарства не нижче від середнього рівня за всіма видами економічної діяльності (становить лише 75%);

– забезпечувати належну орендну плату за землю, а не на мінімальному рівні;

– надавати підтримку сільгоспвиробникам за будь-якими державними програмами лише за умови дотримання визначених екологічних вимог (за аналогією з європейським підходом «cross-compliance»);

– реєструвати сільгосппідприємства за місцем розташування оброблюваних угідь (тоді платежі спрямовуватимуться у місцевий бюджет);

– унормувати введення збору у розмірі 0,3–1% від грошової оцінки орендованої землі на розвиток сільських громад (нині укладаються

соціальні договори, згідно з якими, сільгосппідприємства сплачують 100 грн/га угідь за рік до місцевого бюджету).

Висновки і перспективи. В аграрну політику слід включити такі основні напрями сільського розвитку, які доцільно реалізувати в середньостроковій перспективі:

- підтримка малих і середніх сільгосппідприємств (схвалити рамковий Закон «Про аграрний устрій в Україні» із запровадженням диференційованої підтримки різних груп виробників, узаконити диверсифіковану діяльність малих господарств як особливу форму господарювання, та унормувати їх пріоритетний доступ до ресурсів, надавати підтримку на модернізацію цих господарств);
- диверсифікація зайнятості та доходів селян за рахунок несільськогосподарських видів (сільський туризм, енергетичне господарство, переробка продукції тощо);
- стимулювання організації груп виробників;
- підтримка формування виробничої інфраструктури (зокрема, площадок і резервуарів для зберігання органіки, оскільки, згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, необхідно імплементувати норми Директиви ЄС № 91/676 про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами із сільськогосподарських джерел);
- підтримка ведення органічного сільського господарства.

У проекті Державного бюджету на 2017 р. передбачена загальна сума прямої підтримки розвитку аграрного сектору 4,6 млрд грн (на 2,7 більше, ніж у 2016 р.), майже 3 млрд грн – для підтримки малих і середніх товаровиробників шляхом надання дотації на 1 га площі посіву. Дотації будуть розподілятися за формулою з урахуванням виробничих показників. Для спрощення адміністрування дотацій пропонується враховувати основний виробничий показник – утримання сільськогосподарськими товаровиробниками худоби у розрахунку на 1 га угідь, наприклад, на рівні 0,5 умовних голів (нині припадає 0,25 ум. гол.). 63% великих і середніх сільськогосподарських підприємств зовсім не ведуть тваринництва (за даними ф. 50-сг). Такий підхід при наданні державної підтримки (аналогічний європейському підходу cross-compliance) дасть змогу працевлаштувати сільських жителів за рахунок розвитку трудомісткого тваринництва, до того ж, забезпечуватиметься поповнення поживних речовин у ґрунті завдяки внесенню органічних добрив.

Необхідні інституційні зміни в контексті забезпечення сільського розвитку. Слід закріпити функції з сільського розвитку за Мінагрополітики (крім питань регіональної інфраструктури) і створити відповідну базу. Задля координації діяльності, створити Міжвідомчий комітет у справах сільського розвитку, до якого увійдуть представники різних міністерств. Створити агентство з адміністрування виплат на підтримку аграрного і сільського розвитку з підпорядкуванням Кабінету Міністрів.

Важливо створювати фонди локального розвитку (фонди розвитку сільських громад) на рівні базових адміністративно-територіальних одиниць для реалізації проектів місцевого розвитку на засадах

соціального партнерства (у тому числі із сільгосппідприємствами). Розповсюджувати найкращі практики сільського розвитку (як, наприклад, «тематичне село», вирощування нішевих культур, виробництво традиційних продуктів харчування, розвиток ремесел), які ініціюють сільські громади, з урахуванням європейського досвіду.

Список літератури

1. Юрчишин В. Формування і системна розбудова новітньої державної аграрної політики / В. Юрчишин // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 4–15.

2. Бородіна О. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення / О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 74–85.

3. Павлов О. І. Сільський розвиток як результуюча функціонування сільських територій та аграрної сфери / О. І. Павлов // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 77–82.

4. Політика сільського розвитку на базі громад в Україні : наук. доп. / за ред. чл.-кор. НАН України д-ра екон. наук О. М. Бородіної, чл.-кор. НААН України д-ра екон. наук І. В. Прокопи, д-ра екон. наук О. Л. Попової ; НАН України ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2015. – 70 с.

5. Regulation (EU) № 1305/2013 of the European Parliament and of the Council on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Council Regulation (EC) № 1698/2005 [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0487:0548:EN:PDF

6. Regulation (EU) №1306/2013 of the European Parliament and of the Council on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy and repealing Council Regulations (EEC) № 352/78, (EC) № 165/94, (EC) № 2799/98, (EC) № 814/2000, (EC) № 1290/2005 and (EC) № 485/2008 [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0549:0607:EN:PDF

7. Преобразование нашего мира: повестка дня в области устойчивого развития до 2030 года. Проект итогового документа саммита ООН по принятию повестки дня в области развития на период после 2015 года [Электронный ресурс] / Режим доступа : http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/69/L.85&referer=/english/&Lang=R

8. Мантино, Ф. Сельское развитие в Европе. Политика, институты и действующие лица на местах с 1970-х годов до наших дней / Ф. Мантино ; пер. с итал. И. Храмовой. – Совместное издание Продовольственной и сельскохозяйственной организации ООН и Business Media of the Sole 24 Ore. – 2001.

References

1. Yurchishyn, V. (2007). Formation and systematic development of modern state agricultural policy // Economy of Ukraine, 10, 4–15.

2. Borodina, O., Prokopa, I. (2009). Rural development in Ukraine: creation problems // Economy of Ukraine,4, 74–85.

3. Pavlov, O. I. (2013). Rural development as a result of rural areas and agriculture functioning // Economika APK,1, 77–82.

4. Policy of rural development on the community basis in Ukraine: scientific paper / Associate Member of NASU& Doctor of Economics O. M. Borodina, Associate Member of NAASU & Doctor of Economics I. V. Prokopa, Doctor of

Economics O. L. Popova; Institute for Economics and Forecasting NAS Ukraine. – K., 2015,70.

5. Regulation (EU) № 1305/2013 of the European Parliament and of the Council on support or rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Council Regulation (EC) № 1698/2005 [Electronic resource] / Access mode: http://eur-lex.europa.eu/ LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0487:0548:EN:PDF.

6. Regulation (EU) № 1306/2013 of the European Parliament and of the Council on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy and repealing Council Regulations (EEC) № 352/78, (EC) № 165/94, (EC) № 2799/98, (EC) № 814/2000, (EC) № 1290/2005 and (EC) № 485/2008 [Electronic resource] / Access mode: http://eur-lex.europa.eu/ LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0549:0607:EN:PDF.

7. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Draft outcome document of the United Nations summit for the adoption of the post-2015 development agenda [Electronic resource] / Access mode: http://www. un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/69/L.85& referer=/english/&Lang=R.

8. Mantino, F. (2001). Rural development in Europe. Policy, institutions and actors at the field work from 1970 to present day. Translation from Italian by I. Hramova. – Joint publication of Food and Agriculture Organization UNN and Business Media of the Sole 24 Ore.

СЕЛЬСКОЕ РАЗВИТИЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОВРЕМЕННОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ

О. Л. Попова

Аннотация. *Раскрыты концептуальные основы сельского развития как составляющей части аграрной политики, направления и отдельные инструменты его гармонизации с аграрным развитием, актуализирующиеся при разновекторности аграрного роста и сельского упадка в Украине. Обобщены применяемые в рамках Единой сельскохозяйственной политики Европейского Союза подходы и механизмы реализации взаимосвязанной двухкомпонентной аграрной политики. Обоснованы предложения по институциональным изменениям с целью обеспечения сельского развития.*

Обосновано, что в аграрную политику следует включить основные направления сельского развития, в частности: поддержка малых и средних сельхозпредприятий, диверсификация занятости и доходов крестьян за счет несельскохозяйственных видов, стимулирование организации групп производителей, поддержка формирования производственной инфраструктуры, поддержка ведения органического сельского хозяйства.

С целью координации деятельности, необходимо создать Межведомственный комитет по делам сельского развития, в который войдут представители различных министерств, и создать агентство по администрированию целевых выплат с подчинением Кабинету Министров Украины.

Важно создавать фонды локального развития сельских общин для реализации проектов местного развития на принципах социального партнерства, в том числе с сельскохозяйственными предприятиями. Распространять лучшие практики сельского развития («тематическое село», выращивание нишевых сельскохозяйственных культур, производство традиционных продуктов питания, развитие ремесел), которые инициируются сельскими общинами.

Ключевые слова: составляющая аграрной политики, гармонизация аграрного и сельского развития, основные направления сельского развития, поддержка малых и средних сельскохозяйственных предприятий

RURAL DEVELOPMENT AS A COMPONENT OF MODERN AGRICULTURAL POLICY

O. L. Popova

Abstract. *Conceptual basics of rural development as an agricultural policy component, directions and single instruments of harmonization with agricultural development which are being actualized under multidirectional agricultural growth and rural depression in Ukraine are revealed. Applied approaches and mechanisms of realization interconnected two-component agricultural policy under Common Agricultural Policy of the European Union are generalized. Proposals for institutional changes to ensure rural development are grounded.*

The paper proves that agricultural policy should include the main areas for rural development, namely: support of small and medium agricultural enterprises, diversification of employment and peasants' income from the non-farm activity, promotion organizing groups of producers, support creation of production infrastructure, support of organic agriculture.

In order to coordinate activities, it is necessary to create a cross-sectoral Committee on Rural Development which will consist of representatives from different ministries and a Targeted Payment Administration Agency under the Cabinet of Ministers of Ukraine.

It is important to found funds for local development of rural communities to provide the realization of local development projects on the basis of social partnership, including agricultural enterprises; to disseminate the best practices of rural development ("thematic village", growing of niche agricultural crops, production of traditional food, craft development) forced by rural communities.

Keywords: component of agricultural policy, harmonization of agricultural and rural development, key areas of rural development, support of small and medium enterprises

УДК 336.764

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Н. П. РЕЗНІК, доктор економічних наук,
професор кафедри біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: nadya-reznik@ukr.net

Анотація. *Проаналізовано основні проблеми, що заважають розвитку біржової діяльності в Україні. На основі узагальнення існуючих підходів до їх розв'язання запропоновано варіанти вирішення ключових проблем розвитку біржової діяльності в Україні.*

Проаналізовано стан та досліджено особливості й сучасні тенденції функціонування біржового ринку в Україні. Визначено перспективи розвитку біржової діяльності та встановлено бар'єри, які значною мірою стримують його подальше становлення й гальмують ефективне функціонування. Біржова діяльність є провідною ланкою ринкової економіки і складним механізмом, що чутливо реагує на всі соціально-економічні, політичні та соціопсихологічні процеси, що відбуваються в країні. Вона є індикатором ціноутворення в суспільстві.

Рівень ділової активності на біржі свідчить як про економічну стабільність країни, так і про наявність фінансової та економічної кризи у світі. З огляду на це, важливим і необхідним є вдосконалення механізму адміністративно-правового регулювання відносин, що виникають у сфері біржової торгівлі, що потребує широкого спектру знань, розуміння глибоких економіко-правових закономірностей змісту біржової діяльності.

Досліджено питання становлення та подальшого розвитку біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні. Виокремлено основні причини слабкого розвитку та неефективного функціонування національного агробіржового ринку. Автор доходить висновку, що для побудови у нашій країні належного біржового ринку й підвищення ефективності його функціонування необхідне запровадження заходів, спрямованих на докорінні зміни механізмів функціонування та перехід на нові відносини між його учасниками, зокрема створення ф'ючерсного ринку сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: біржа, біржовий ринок, біржова діяльність, угода, контракт, інфраструктура ринку, електронний трейдинг

Актуальність теми визначається тим, що біржова діяльність в Україні, незважаючи на позитивну динаміку багатьох показників, що її характеризують, все ще перебуває на стадії становлення. Обсяги біржової діяльності, порівняно з іншими країнами, є незначними.

© Н. П. Резнік, 2016

Подальшому розвитку біржової та позабіржової діяльності заважає цілий ряд проблем, починаючи від низької ліквідності та низького рівня біржової культури у країні й закінчуючи непрозорістю біржових ринків і недосконалістю нормативного регулювання. Зважаючи на значну роль біржової діяльності у сучасній фінансово-економічній системі, розв'язання існуючих проблем у цій сфері є важливим науково-практичним завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями біржової діяльності займались як західні вчені Р. Тьюлз, Е. Бредлі, Т. Тьюлз та інші, так і вітчизняні дослідники, зокрема Б. Л. Беренштейн, С. Я. Бугіль, В. П. Горьовий, Б. В. Губський, Б. П. Дмитрук, Р. П. Дудяк, О. В. Лактіонов, Г. Ю. Міщук, О. С. Мограб, М. О. Солодкий, О. М. Сохацька, Г. О. Шевченко, В. С. Шебанін та багато інших.

Мета дослідження – розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення організації та регулювання біржової діяльності в Україні.

Матеріали і методи дослідження. Методологічною основою дослідження є система економічних законів та принципів, розроблених економічною наукою. Для цього використані різноманітні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема системний та історичний підходи до досліджуваних проблем.

Матеріалами для дослідження були закони України та інші нормативно-правові акти, публікації вітчизняних і зарубіжних вчених. У роботі використано й узагальнено матеріали досліджень 1990–2015 років, виконаних Державною службою статистики України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Результати дослідження та їх обговорення. Зміна відносин власності, перехід від планово-директивних методів управління до ринкових і, як наслідок, реформування сфери товарообігу зумовили необхідність дослідження ряду теоретичних та практичних питань, які впродовж тривалого часу не знаходили достатнього відображення у вітчизняній економічній науці. До них належать і проблеми діяльності товарних бірж [1, с. 25].

Проте на сучасному етапі біржова діяльність в Україні характеризується низькою ефективністю. Це зумовлено рядом чинників, до яких належать, насамперед: економічна криза, яка виявляється в падінні обсягів виробництва та споживання вітчизняних біржових товарів; відставання законодавчо-нормативної бази від актуальних потреб сьогодення; відсутність умов для впровадження ф'ючерсного обігу тощо.

Останніми роками суб'єкти господарської діяльності отримали право самостійної ініціативи щодо вибору виробництва товарного продукту та напрямів його використання. У сфері заготівлі й переробки сільськогосподарської продукції державна монополія значною мірою ліквідована, підприємства по закупівлі та переробці сільськогосподарської продукції здебільшого приватизовані й стали власністю окремих господарів чи окремих колективів. У сфері обміну й торгівлі сільськогосподарською продукцією створилася значна кількість посередницьких структур – трейдерів,

торгових домів, підприємств та організацій сервісу, які стали займатися реалізацією сільськогосподарської продукції [2, с. 1].

Такі об'єктивні та суб'єктивні передумови привели до утворення вищої ланки в інфраструктурі ринку сільськогосподарської продукції – біржового товарного ринку агропромислової продукції та продовольства і, зокрема, біржового ринку зерна, як товару найбільш пристосованого до умов торгівлі за біржовими правилами. Через біржовий ринок здійснюється оптова торгівля товарами за стандартами та зразками.

Саме групування біржових цінностей дозволяє біржі реалізувати стандартизаційну та котирувальну функції. Водночас, як зазначають окремі дослідники, впровадження електронних форм торгівлі призводить до того, що зазначені обмеження втрачають сенс. З наявністю комп'ютерних технологій місце торгівлі замінюється звичайним робочим місцем, з'являється можливість торгувати будь-якою кількістю активу, втрачає значення розмір партії, зникає необхідність у наявності посередників, як характерної риси біржової торгівлі [3, с. 206].

Як такий товарний сільськогосподарський біржовий ринок в Україні відсутній. Функціонування зосереджене на реєстрації експортних контрактів. Такий факт турбує науковців, державу інші організації які лише можуть говорити про біржу, але аж ніяк не виробників сільськогосподарської продукції, які, як ніхто, потребують цього механізму. Саме вони мають думати про продаж своєї продукції, про страхування, мінімізацію ризиків та інше.

Згідно з дослідженнями, основними причинами відсутності біржового ринку в Україні є: відсутність належного законодавства та його нестабільність; проблеми в кліринговій системі, яка необхідна біржовому ринку для розвитку; високий рівень тіньової економіки, відсутність прозорості; відсутність якісної інформації про біржі країни та їх діяльність; необізнаність народу в суті системи біржової торгівлі та ін. [4, с. 56].

Ефективне функціонування сучасного ринку перебуває у прямій залежності від постійно відтворюваного ринкового середовища. Важливим його елементом є ринкова інфраструктура, що являє собою систему установ та організацій, які забезпечують рух товарів, послуг, грошей, цінних паперів, а також робочої сили. До таких установ належать товарні, фондові та валютні біржі [5, с. 84].

Дослідження підтверджують спірність пропозицій окремих біржовиків щодо адміністративних методів «проганяти» сільськогосподарську продукцію і продовольство винятково через біржову торгівлю. За таких умов біржі зайняли б монопольне положення на ринку, що не сприяло б розвитку інших ринкових структур, деформувало б механізм ціноутворення, особливо на внутрішньому ринку. Існують окремі погляди стосовно товарної біржі, що вона може вирішити всі проблеми ринку, для реалізації яких, на думку прибічників такої позиції, не вистачає адміністративних важелів. Узагальнення ж світової практики розвитку біржового ринку свідчить про інше [7, с. 14].

Особливе місце в організації оптової торгівлі належить біржам, серед яких товарним біржам відведене одне з провідних місць. Нині в

Україні знову відроджені ринкові відносини між суб’єктами господарювання, унаслідок чого, біржі отримали нове життя. Проте сучасні українські товарні, товарно-сировинні й агропромислові біржі так і не перетворилися на провідні центри ринкового обміну. Тому вони не відіграють належної ролі як у внутрішній, так і зовнішній оптовій торгівлі.

Нині на товарному біржовому ринку відсутні система відповідальності й механізм захисту законних прав та інтересів інвесторів, система гарантування виконання зобов'язань за угодами, сучасні біржові технології та обіг довгострокових контрактів (товарних деривативів).

На вітчизняному ринку зареєстровано понад 550 бірж. За результатами моніторингу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, із зазначеної кількості третина відсутня за місцезнаходженням, понад 8% знаходиться в стадії припинення, переважна більшість не веде свою основну діяльність як організатор біржової торгівлі для широкого кола потенційних клієнтів. Крім того, 347 товарних бірж порушили закон, не ставши на облік у Держслужбі фінансового моніторингу як суб’єкти первинного фінансового моніторингу.

Біржова торгівля є універсальним механізмом ринкової організації, масштабом використання якого можна вимірювати стан розвитку економіки країни. Основні правові норми і принципи, на яких ґрунтується біржова торгівля, не зазнали суттєвих змін протягом усього періоду новітньої історії людства. Змінювалися й продовжують змінюватися лише форми її провадження, пов’язані з глобальною економічною інтеграцією, фінансовим інжинірингом, невпинним прогресом інформаційних технологій та засобів ділової комунікації.

Практика країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою свідчить про те, що фондові біржі зберегли й утримують роль центральних інститутів національних ринків капіталу. За результатами біржових торгів обраховуються показники динаміки курсових цін, індексів активності, ринкової капіталізації та ринкової вартості підприємств. Зазначені показники характеризують стан ділової активності в окремих галузях та економіці країни в цілому, є надійними орієнтирами для інвесторів та визначають направленість інвестиційних потоків. На регульованих ринках, представлених «традиційними» фондовими біржами, концентрується торгівля найбільш ліквідними цінними паперами.

Становлення біржової торгівлі в Україні відбувалося на тлі радикальної економічної реформи, яка започаткувалася ще у 1991 році. Саме в цьому році було ухвалено Закони України «Про цінні папери і фондову біржу», «Про товарну біржу» і невдовзі було зареєстровано перші вітчизняні біржі.

Стратегічною помилкою початку 90-х років треба визнати недооцінку на загальнодержавному рівні ролі бірж як єдино можливих інституцій, які здатні створити регульовані ринки фінансових і товарних ресурсів. Учасники ринків цінних паперів та професійні посередники на товарно-сировинних ринках здебільшого ігнорували біржову торгівлю,

адже надто ліберальні норми законодавства дозволяли їм ринкову взаємодію у позабіржовому режимі.

Практично не використовувався потенціал вітчизняних фондових бірж під час масової сертифікатної приватизації майна державних підприємств, оскільки біржову торгівлю майже до 2000 року заміняв собою обмін ПМС на акції в центрах сертифікатних аукціонів (ЦСА). Нині українські фондові біржі –не регульовані ринки фінансових інструментів, а лише один із видів ліцензованої професійної діяльності. На товарному ринку діє 438 здебільшого дрібних товарних бірж.

Склалася ситуація, коли загальне зростання обсягів торгівлі на ринках цінних паперів не позначилося на динаміці обсягів біржової торгівлі (у відносних показниках). В Україні діють 8 фондових бірж та дві торговельно-інформаційні системи (ТІС) позабіржового ринку, лише одна з яких (ПФТС) звітує про значну активність учасників. На товарному ринку теж започаткувалися негативні тенденції, які щороку поглиблюються, руйнуючи біржову торгівлю.

В Україні, упродовж останніх років, утримується ситуація, що характеризується повним домінуванням позабіржового ринку, недостатньою кількістю інвестиційно-привабливих цінних паперів, що знаходяться в обігу, та як наслідок – низькою ліквідністю біржових ринків. На загальному фоні зростання торгового обороту всього ринку цінних паперів України з 1999 року більш ніж у 12 разів спостерігалася чітка тенденція щодо значного скорочення обсягів біржового ринку та його невисокої частки в загальному торговому обороті ринків цінних паперів.

У середньому частка обсягу угод на біржах і ТІС не вище, ніж 3 % від загального обсягу угод на ринках цінних паперів. Таким чином, виникла реальна загроза остаточної втрати природної для світової практики ключової ролі біржової торгівлі на ринках цінних паперів. Це додатково підтверджує аналіз рівня показника відношення обсягів торгівельного обороту ринків цінних паперів та окремих їх сегментів до величини ВВП країни.

Незважаючи на те, що чотири фондових біржі із зареєстрованих діють у Києві, біржі неспроможні конкурувати з позабіржовою торгівельно-інформаційною системою ПФТС, обсяги обігу на якій у 2015 р. становили майже 86% від усього обсягу організованого ринку цінних паперів. Подрібнення вузького біржового сегменту організованого ринку лише ще більше поглиблює ситуацію і не сприяє залученню на фондові біржі емітентів, інвесторів та учасників ринку. Крім цього, воно не сприяє залученню інвестицій, необхідних для розвитку самих бірж.

Домінування позабіржового ринку цінних паперів над організованим породжує такі явища, як непрозорість та недостатня інформаційна відкритість. У реальних умовах функціонування ринків цінних паперів України, коли більшість угод укладається у позабіржовому режимі, існуючі індекси активності, у тому числі, індекс ПФТС, не можуть адекватно характеризувати стан ринку. Суттєвим недоліком індексу ПФТС є також його вузька база, яка включає порівняно незначну кількість емітентів. На основі розрахунку ринкової капіталізації їх акцій і будується зазначений індекс.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку ввела у обіг так званий інтегральний індекс українського фондового ринку, який розраховується за даними звітності торговців цінними паперами. Однак, унаслідок того, що інтегральний індекс та подібні до нього індекси розраховуються в основному за даними щоквартальної або річної звітності торговців, вони не придатні для оперативного інформування учасників ринків цінних паперів.

Нерозвиненість біржової торгівлі впливає на капіталізацію та ліквідність ринків цінних паперів у цілому, позбавляючи підприємства можливостей для залучення фінансових ресурсів через механізми ринку капіталів, змушуючи звертатися лише до системи банківського кредитування, а слабка концентрація торгівлі цінними паперами та іншими фінансовими інструментами на регульованих ринках ставить під сумнів наявність у країні систем ціноутворення, здатних визначити справедливу вартість фінансового ресурсу.

Відсутність консолідації бірж і низька ринкова активність учасників біржової торгівлі призвели також до стагнації ринків строкових контрактів на товарні та фінансові базові активи. Ці ринки перебувають у зародковому стані саме через мізерну концентрацію «основного» біржового товару, який і має бути базовим активом для похідних (деривативів). Не сприяє розвитку системи біржової торгівлі й відокремленість первинного розміщення державних цінних паперів від їх біржового обігу.

Цілісності біржової торгівлі заважає також слабка взаємодія бірж із системами виконання та гарантування біржових угод. Технологічна відокремленість біржової торгівлі від Національної депозитарної системи створює труднощі як для інвесторів та учасників ринків, так і для держави в цілому. Цілісності системи перешкоджає також існування особливостей у веденні обліку окремих видів цінних паперів. Паралельне існування окремих систем депозитарного обліку державних та корпоративних цінних паперів призводить до збільшення організаційних, технологічних та фінансових витрат учасників ринків і власників цінних паперів, системних та операційних ризиків.

Відсутність консолідованої системи розкриття біржової інформації знижує прозорість ринку і його привабливість для потенційних іноземних та вітчизняних інвесторів, оскільки не забезпечується прямий доступ до своєчасних і достовірних даних щодо об’єктів інвестування та поточної ситуації на ринку, знижується вірогідність національних індексів ринкової активності й нівелюється можливість визначення відповідних кредитних рейтингів.

Сучасний стан біржової торгівлі свідчить, що вона потребує структурної перебудови, суттєвої технологічної модернізації, адаптації до правових норм європейського законодавства та впровадження кращої практики функціонування аналогічних систем на світових ринках.

Тенденції розвитку світових фінансових та організованих товарних ринків свідчать, що біржі як інституції, що управляють регульованими

секторами цих ринків, зміцнили свої позиції. Це сталося завдяки процесу консолідації бірж (який підвищує конкурентоспроможність новоутворених конгломератів) та універсалізації їх діяльності. На сьогодні біржі від вузької спеціалізації (подекуди з організації та управління ринком лише одного виду фінансового інструменту чи товару/сировини, щодо яких хеджуються цінові ризики), перейшли до багатопрофільності, об'єднуючи учасників, які прагнуть до присутності на різних ринках водночас. Головною ознакою привабливості регульованих ринків під одним «дахом» є їх ліквідність й мінімальні фінансові ризики.

Сучасну біржову торгівлю в Україні процеси консолідації та універсалізації не зачепили, що спричинює низьку ліквідність біржових ринків і відсутність необхідних для їх розвитку ресурсів. Конкурентну боротьбу виграють ті, хто має менш жорсткі правила і «гнучкіший» етичний кодекс. Це треба змінювати на рівні державної політики, формуючи національну біржову систему.

Під національною системою біржової торгівлі треба розуміти сформовану через процес горизонтальної або вертикальної консолідації бірж біржову індустрію. Ця індустрія має встановити зв'язок між реальним сектором економіки й фінансовим, стимулювати науково-технічний прогрес і забезпечити вигідне і надійне розміщення накопичень громадян.

Центральним ядром біржової індустрії мають стати універсальні національні біржі. Цей статус може отримати біржа, зареєстрована відповідно до законодавства як фондова або товарна за умов, що ця біржа:

– є регульованим ринком, який об'єднує не менш ніж дві третини ліцензованих регулятором учасників;

– здійснює (у разі реєстрації як фондова) лістинг для акціонерних товариств, що мають стратегічне значення для української економіки;

– здатна виконувати державне замовлення (у разі реєстрації як фондова) на первинне розміщення та забезпечує вторинний обіг державних і муніципальних цінних паперів;

– використовує технології, що гарантують безперебійне виконання біржових угод і післяторгівельне обслуговування цих угод;

– забезпечує (у разі реєстрації як товарна) укладення біржових угод щодо певної товарної продукції і визнана державою та споживачами центром ціноутворення за цим видом (сортом, специфікацією) товару чи сировини;

– взаємодіє з центральним депозитарієм цінних паперів, іншими інфраструктурними інституціями ринку цінних паперів та інших фінансових інструментів або центральною розрахунково-кліринговою установою, яка обслуговує строкові угоди, оформлені як похідні (деривативи);

– є саморегулівною організацією, якій регулятором делеговані певні повноваження щодо контролю та нагляду за ринком, яким вона управляє.

Національна біржа зобов'язана створити ринок строкових угод за базовими активами, що є основними біржовими товарами на ринках,

якими вона управляє. Універсальність діяльності є основною, окрім перелічених вище, ознакою претендента на статус національної біржі. Держава не може бути засновником, акціонером та/або прямим учасником біржової торгівлі на такій біржі, але опосередковано (через брокерів, визначених на конкурсній основі) брати участь у торгах, у тому числі розміщувати державні цінні папери на фондових або здійснювати товарні інтервенції на універсальних товарних біржах.

Бажано, щоб в Україні могла бути лише одна універсальна національна біржа за такими видами біржового товару: цінні папери; строкові угоди, оформлені як похідні (деривативи), на фінансові активи; українські депозитарні розписки; сільськогосподарська продукція; строкові угоди (оформлені як похідні фінансові інструменти) базовим активом яких є сільськогосподарська продукція; електроенергія та строкові угоди, укладені на її постачання, оформлені як похідні (деривативи); різні види енергоносіїв та строкові угоди на їх постачання, оформлені як похідні (деривативи).

Законодавством України має також бути встановлена норма щодо проходження емітентом лістингу лише на одній фондовій біржі (окрім лістингу за кордоном). Емітент, що пройшов процедуру лістингу, і цінні папери якого котируються на регіональній біржі, може претендувати на проходження аналогічних процедур на універсальній біржі. У разі проходження даних процедур і з початку допуску цінних паперів цього емітента на торги універсальної національної біржі, емітент повинен бути виведений з лістингу інших бірж, а виконання замовлень на купівлю/продаж його цінних паперів на таких біржах здійснюватися за ціною дня, встановленою біржею, де є у лістингу емітент.

Однією з провідних функцій бірж є створення консолідованої системи формування, надання та розкриття біржової інформації, мережа якої має включати відповідні інформаційні підсистеми регіональних бірж.

У разі набуття біржею статусу універсальної національної, індекси активності регульованого ринку, яким вона управляє, за погодженням з регулятором теж мають отримати статус національних і офіційно оприлюднюються в засобах масової інформації. Рейтингові агентства України зобов'язані використовувати офіційну біржову інформацію та індикативні показники активності біржової торгівлі, отримані від національних бірж, при визначенні кредитного рейтингу українських підприємств.

Державна політика має бути спрямована на підтримку процесу концентрації торгівлі на біржах України та сприяння процесу набуття найбільш конкурентоспроможними біржами статусу національних, делегування їм суттєвих регуляторних повноважень.

Політика держави щодо системи біржової торгівлі в Україні має ґрунтуватися на вирішенні таких завдань: пріоритетного розвитку регульованих ринків фінансових і товарно-сировинних ресурсів як таких, що забезпечують залучення великих капіталів і фінансування інноваційних проектів для вітчизняної промисловості та сільського господарства; спрямування накопичень громадян та їх трансформації в інвестиції, які ефективно використовуються у народному господарстві;

забезпечення моніторингу руху капіталів на регульованих ринках аналізу міжгалузевого перетоку капіталу та ефективності систем ціноутворення; запобігання системним кризам та «перегріву» ринків, підтримання відносної рівноваги між регульованими ринками, якими управляють національні біржі, і регіональними біржами та вторинними ринками, що функціонують як позабіржові; захисту прав індивідуальних інвесторів та осіб, що придбавають товарну продукцію чи хеджують цінові ризики на біржах України; правового забезпечення діяльності учасників біржової торгівлі та їх клієнтів, визнаних законодавством професійними (інвестиційні керуючі, фінансові установи, підприємства-хеджери); підтримки розвитку системи біржової торгівлі через прийняття державних програм її розвитку; прийняття таких урядових та/або регуляторних рішень, що сприяють концентрації торгівлі в системі біржової торгівлі та централізації обліково-розрахункової інфраструктури фінансового та організованого товарного ринків.

Досягнення цих якісних цілей потребує вирішення проблем щодо:

- підвищення інвестиційної активності українських підприємств, перетворення їх на опосередкованих учасників біржової торгівлі;
- значного зниження системного та інших ризиків, пов'язаних із залученням капіталу та системою хеджування цінових ризиків на біржах;
- формування адекватного вищенаведеним цілям державного регулювання та нагляду за фондовими і товарними біржами;
- делегування державних регуляторних повноважень універсальним національним біржам як природнім саморегулівним організаціям (СРО), які відповідають критеріям регульованого ринку;
- впровадження у біржову торгівлю кращої практики укладення біржових угод, їх обміну та виконання;
- можливості накладення санкцій та здійснення інших ефективних форм правозастосування універсальними біржами до учасників торгівельного процесу ринку, які намагаються маніпулювати ринком або використовують інформацію, яка, згідно із законодавством, вважається інсайдерською;
- провадження біржами моніторингу біржових угод, торгів та ціноутворення для відтворення торгівельного процесу й довготермінового зберігання інформації про нього;
- достатньої капіталізації бірж, необхідної для покриття операційних витрат та фінансування розвитку регульованого ринку, який створила певна універсальна біржа;
- використання технологій, які дозволяють запобігти основним ризикам – розрахунковому, операційному, ризику ліквідності – та уникнути можливості збою систем чи зупинки опрацювання інформації, необхідної для безперешкодного провадження торгівельного процесу;
- створення й підтримання біржами консолідованої системи розкриття інформації щодо регульованих ринків, які вони створили, та її оприлюднення в установленому законодавством порядку;

- забезпечення організаційної та технологічної можливості постійної взаємодії в режимі певних циклів обслуговування операцій універсальних бірж з установами Національної депозитарної системи України;
- підвищення громадської ролі та суспільного значення системи біржової торгівлі в Україні.

У разі ретельного дотримання державою цієї політики, залишається шанс на біржову консолідацію, яка завершиться появою єдиних універсальних бірж (єдиних торгівельних платформ), що діють на принципах регульованих ринків Європейського Союзу, і здатні інтегруватися у світовий фінансовий простір [14].

Висновки і перспективи. Сучасний стан біржової торгівлі свідчить, що вона потребує структурної перебудови, суттєвої технологічної модернізації, адаптації до правових норм європейського законодавства та впровадження кращої практики функціонування аналогічних систем на світових біржових ринках.

Подальший розвиток біржової діяльності залежить від загальноекономічного стану держави та вмілого поєднання адміністративних і економічних важелів управління. Подальша інтеграція України у світовий біржовий ринок, розширення нашої держави участі в міжнародному розподілі праці можливі лише за умови подолання недоліків і негативних тенденцій, які відбулись останніми роками, та орієнтації на загальносвітові тенденції економічного розвитку.

Удосконалення механізму функціонування біржового ринку в Україні має включати такі заходи: законодавчо-правового характеру та державного сприяння, регулювання розвитку біржового ринку агропромислової продукції; економічної стабільності й гармонізації економічних інститутів підприємців – виробників продукції та інститутів ринкової економіки, у тому числі бірж; страхування фінансових ризиків і гарантії виконання біржових контрактів; участь вітчизняних бірж у роботі міжнародної біржової інфраструктури; всебічне впровадження електронних торгівельних біржових систем.

Список літератури

1. Дудяк Р. П. Організація біржової діяльності: основи теорії і практикум : навч. посіб. / Р. П. Дудяк, С. Я. Бугеля. – 2-ге вид., доп. – Львів : Новий Світ. – 2000 : Магнолія плюс. – 2003. – 360 с.

2. Горьовий В. П. Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / В. П. Горьовий ; Інститут аграрної економіки УААН, К., 1999. – 16 с.

3. Плахотнік М. Г. Товарні біржі в Україні / М. Г. Плахотнік // Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах. – 2012. – С. 205–206.

4. Біржова діяльність : навч. посіб. / за ред. В. В. Раровської – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 144 с.

5. Бочкова І. І. Товарна біржа як учасник господарських правовідносин в умовах ринкової економіки / І. І. Бочкова // Форум права. – 2011. – № 3. –

С. 83–87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11biiure.pdf

6. Дудяк Р. Організація функціонування та розвиток товарних бірж України в умовах економічної кризи / Р. Дудяк, Ф. Міколяш, Н. Ситник // Вісник Львівського національного університету. – 2011. – № 18. – С. 157–163.

7. Головко А. Сучасний стан та перспективи розвитку біржової торгівлі в Україні / А. Головко // Фінансовий ринок України. – 2006. – № 1 (27). – С. 13–17.

8. Джерело: Кількість бірж (на початок 1992–2012 рр.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua

9. Статистичний збірник «Оптова і біржова торгівля України» / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 97 с.

10. Марюхніч О. Аграрна біржа виведе національний біржовий ринок на новий рівень розвитку / О. Марюхніч // Моніторинг біржового ринку. – К. : Аграрна біржа. – 2012. – № 4. – С. 4–5.

11. Бернштейн Б. Л. Перспективи розвитку українського біржового аграрного ринку / Б. Л. Бернштейн, О. М. Третяк // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 50–56.

12. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 14.03.2012 № 125 (у редакції наказу Мінагрополітики України 26.06.2012 № 375). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1159-12

13. Корніюк О. Біржова торгівля: нові пріоритети / О. Корніюк // Бухгалтерія. – К., 2007. – № 39. – С. 91–92.

14. Джерело: Сучасний стан та перспективи розвитку біржової торгівлі в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/rzp/052.htm

15. Солодкий М. О. Біржовий ринок / М. О. Солодкий. – К. : Джерела-М., 2001. – 238 с.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БИРЖЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Н. П. Резник

Аннотация. *Проанализированы основные проблемы, мешающие развитию биржевой деятельности в Украине. На основе обобщения существующих подходов к их решению предложены варианты решения ключевых проблем развития биржевой деятельности в Украине.*

Проанализировано состояние, а также исследованы особенности и современные тенденции функционирования биржевого рынка в Украине. Определены перспективы развития биржевой деятельности и установлены барьеры, в значительной степени сдерживающие его дальнейшее становление и тормозящие эффективное функционирование. Биржевая деятельность является ведущим звеном рыночной экономики и сложным механизмом, который чутко реагирует на все социально-экономические, политические и социальные процессы, происходящие в стране.

Уровень деловой активности на бирже свидетельствует, как об экономической стабильности страны, так и о наличии финансового и экономического кризиса в мире. Учитывая это, важным и необходимым является совершенствование механизма административно-правового регулирования отношений, возникающих в сфере биржевой торговли, которая требует широкого спектра знаний, понимания глубоких экономико-правовых закономерностей.

Исследован вопрос становления и дальнейшего развития биржевой торговли сельскохозяйственной продукцией в Украине. Выделены основные причины слабого развития и неэффективного функционирования национального агробиржевого рынка. Автор приходит к заключению, что для построения в нашей стране надлежащего биржевого рынка и повышения эффективности его функционирования необходим ввод мероприятий, направленных на коренные изменения механизмов функционирования и переход на новые отношения между его участниками, в частности создание фьючерсного рынка сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: биржа, биржевой рынок, биржевая деятельность, договор, контракт, рыночная инфраструктура, электронный трейдинг

FEATURES OF FUNCTIONING AND PROSPECT OF DEVELOPMENT OF EXCHANGE ACTIVITY ARE IN UKRAINE

N. P. Reznik

Abstract. *Basic problems that keep down exchange activity in Ukraine are analysed in the article. On the basis of generalization of the existent going near their decision the variants of decision of key problems of development of exchange activity are offered in Ukraine.*

Current state of the exchange market in Ukraine is analyzed, peculiarities and modern trends of its functioning are studied in the paper. Prospects of the exchange activity development are identified, and barriers that greatly hinder its further development and efficient functioning are established. Exchange activity is a leading element of the market economy and a complex mechanism that is sensitive to all socio-economic, political and socio-psychological processes in the country. It is an indicator of price formation in the society.

The level of business activity on the stock exchange reflects economic stability of the country and indicates financial and economic crisis in the world. For this reason, it is important and necessary to improve administrative and legal regulations of relations arising in exchange trade, which requires a wide range of knowledge, deep understanding of economic and legal patterns of the content of exchange activity.

The question of becoming and further development of the exchange trading in an agricultural produce is investigational in Ukraine. Principal

reasons of weak development and uneffective functioning of national agrarian market are distinguished. An author comes to the conclusion, that for a construction in our country of the proper exchange market and increase of efficiency of his functioning necessary input of measures, mechanisms of functioning sent to drastic alternations and passing to the new relations between his participants, in particular futures-trading market of agricultural produce creation.

Keywords: exchange, exchange market, exchange activity, agreement, contract, market infrastructure, electronic trading

УДК 657.01

ГЕНЕЗИС СТРАТЕГІЧНОГО ОБЛІКУ

Л. М. РЯБЕНКО, асистент кафедри статистики
та економічного аналізу
***Національний університет біоресурсів
і природокористування України***
e-mail: Srlm2506@ukr.net

Анотація. *Ефективність стратегічного управління підприємств значною мірою визначається якістю інформаційного, у тому числі обліково-аналітичного, забезпечення. На сучасному етапі розвитку відсутня повна та достовірна інформація про зовнішнє середовище функціонування підприємств. Це пов'язано зі складністю отримання точних даних про бізнес-середовище, а також з великими потоками інформації з яких необхідно виокремити відомості які потрібні менеджменту для формування ефективних управлінських рішень щодо стратегічного розвитку підприємства.*

Також варто зазначити, що інформація, яка формується за допомогою системи бухгалтерського обліку на підприємстві, має ретроспективний характер, а реалії сьогодення вимагають змінити вектор розвитку і створити нову формацію обліково-аналітичного забезпечення, орієнтованого на перспективу.

Якщо класичний управлінський облік, спрямований лише на внутрішньогосподарське управління, то новий напрям – стратегічний облік, використовує зовнішню і внутрішню інформацію, аналізує діяльність з урахуванням довгострокових цілей, використовує методи отримання інформації про вирішальні чинники успіху: якість, інновації, час тощо з метою оптимізації стратегії розвитку підприємства.

У статті досліджено виникнення та розвиток стратегічного обліку в контексті еволюції систем стратегічного управління та бухгалтерського обліку. Доведено, що стратегічний облік є

© Л. М. Рябенко, 2016

reasons of weak development and uneffective functioning of national agrarian market are distinguished. An author comes to the conclusion, that for a construction in our country of the proper exchange market and increase of efficiency of his functioning necessary input of measures, mechanisms of functioning sent to drastic alternations and passing to the new relations between his participants, in particular futures-trading market of agricultural produce creation.

Keywords: exchange, exchange market, exchange activity, agreement, contract, market infrastructure, electronic trading

УДК 657.01

ГЕНЕЗИС СТРАТЕГІЧНОГО ОБЛІКУ

Л. М. РЯБЕНКО, асистент кафедри статистики
та економічного аналізу
***Національний університет біоресурсів
і природокористування України***
e-mail: Srlm2506@ukr.net

Анотація. *Ефективність стратегічного управління підприємств значною мірою визначається якістю інформаційного, у тому числі обліково-аналітичного, забезпечення. На сучасному етапі розвитку відсутня повна та достовірна інформація про зовнішнє середовище функціонування підприємств. Це пов'язано зі складністю отримання точних даних про бізнес-середовище, а також з великими потоками інформації з яких необхідно виокремити відомості які потрібні менеджменту для формування ефективних управлінських рішень щодо стратегічного розвитку підприємства.*

Також варто зазначити, що інформація, яка формується за допомогою системи бухгалтерського обліку на підприємстві, має ретроспективний характер, а реалії сьогодення вимагають змінити вектор розвитку і створити нову формацію обліково-аналітичного забезпечення, орієнтованого на перспективу.

Якщо класичний управлінський облік, спрямований лише на внутрішньогосподарське управління, то новий напрям – стратегічний облік, використовує зовнішню і внутрішню інформацію, аналізує діяльність з урахуванням довгострокових цілей, використовує методи отримання інформації про вирішальні чинники успіху: якість, інновації, час тощо з метою оптимізації стратегії розвитку підприємства.

У статті досліджено виникнення та розвиток стратегічного обліку в контексті еволюції систем стратегічного управління та бухгалтерського обліку. Доведено, що стратегічний облік є

© Л. М. Рябенко, 2016

еволюційним продовженням розвитку управлінського обліку, а також інформаційною системою для прийняття стратегічних управлінських рішень в умовах динамізму й невизначеності, які притаманні сучасному економічному середовищу функціонування підприємств.

Ключові слова: стратегічний облік, генезис, стратегія, стратегічне управління, інформація

Актуальність. У сучасних умовах особливого значення набувають питання належного інформаційного забезпечення внутрішніх користувачів підприємств для ефективного управління виробничими процесами, створення власної конкурентної позиції та забезпечення стійкого фінансового становища на ринку. Першочерговим завданням на підприємствах постає створення відповідного обліково-аналітичного забезпечення для прийняття перспективних (прогнозних) рішень як визначальної компоненти ефективного розвитку бізнесу. Ґрунтовним та якісним джерелом інформації щодо забезпечення ефективної діяльності є дані бухгалтерського обліку.

Однак слід зазначити, що на сьогодні загальноприйнята практика обліку розглядає його як один із інструментів інформаційного забезпечення тільки з ретроспективного боку. Нові об'єктивні умови функціонування підприємств потребують докорінної зміни методів управління, підвищують вимоги до бухгалтерського обліку і зумовлюють необхідність посилення інформаційної, контрольної, пізнавальної, прогностичної та мотиваційної його функцій відповідно до потреб менеджерів щодо прийняття обґрунтованих стратегічних рішень.

Простежується розширення часового діапазону облікової системи, оскільки вона повинна забезпечувати інформацією не тільки минулого, теперішнього, а й майбутнього часу. Це, у свою чергу, потребує виокремлення стратегічної компоненти в структурі сучасної облікової системи. Поставлені перед системою бухгалтерського обліку завдання стратегічного характеру не можуть бути виконані за умов використання його традиційних методів. Сучасні умови господарювання підприємств, зміщення стилю й методів управління у бік стратегічної орієнтації, зумовили виникнення нового явища в обліку, такого, як стратегічний облік. Дослідження генезису стратегічного обліку дає змогу вдосконалити бухгалтерський облік, підвищивши його валідацію щодо поліпшення забезпечення потенційних користувачів інформацією стратегічного характеру.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку стратегічного обліку, теоретичному обґрунтуванню його змісту, завдань та інструментарію присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як П. Атамас, М. Бромвіч, І. Богата, Р. Бруханський, С. Голов, К. Друрі, Л. Івченко, О. Кундря-Висоцька, В. Несвєтайлов, В. Панков, А. Пилипенко, М. Пушкар, Б. Райан, К. Сіммондз, В. Ходзицька, А. В. Шайкан та інших вчених.

Проте, незважаючи на вагомий внесок зазначених дослідників та цінність отриманих ними результатів, ще залишається низка невирішених питань, які потребують розв'язання. Оскільки, на сьогодні у науковому

середовищі відсутня єдність поглядів у визначенні сутності та змісту стратегічного обліку, доцільним є вивчення передумов його виникнення та розвитку.

Мета дослідження – визначити ґенезу стратегічного обліку. Довести, що розвиток обліку є незворотнім та об'єктивним процесом у контексті розширення інформаційних запитів стратегічного управління.

Матеріали і методи дослідження. У дослідженні використано загальнонаукові й спеціальні методи пізнання, що безпосередньо зумовлені поставленою метою та завданнями. Методологією дослідження є діалектичний метод та системно-функціональний підхід.

Результати дослідження та їх обговорення. Існуюча система традиційного обліку не задовольняє вимог сучасного конкурентного середовища ведення бізнесу і потребує нових підходів до відображення даних, орієнтованих на стратегічне управління. Зокрема, А. В. Шайкан вважає, що «на сучасному підприємстві, яке бажає досягти успіхів у бізнесі, загальна система обліку повинна мати стратегічну орієнтацію. У цьому разі інформація, що надається системою обліку, буде сприяти процесу розробки та реалізації ділової стратегії підприємства, а інструменти бухгалтерського обліку, як класичні, так і запозичені з менеджменту, будуть органічно вписані в процес стратегічного управління» [11].

Орієнтація на довгострокові цілі управління веде до розширення сфери облікового процесу, до перехрещення традиційного бухгалтерського обліку з елементами планування, прогнозування, економічного аналізу, ціноутворення. Стратегічна орієнтація обліку передбачає і запозичення методів отримання інформації про вирішальні (ключові) чинники успіху: якість, інновації, час тощо мають надзвичайно важливе значення для оптимізації стратегії розвитку.

У сучасних умовах це забезпечує вивчення та відображення господарських операцій, які можуть відбуватися в результаті відхилень від встановлених параметрів. Доцільним є створення на вітчизняних підприємствах системи стратегічного обліку, яка забезпечуватиме інформацією, адекватною потребам внутрішніх користувачів підприємства в умовах ринкової економіки та використовуватиметься під час прийняття стратегічних управлінських рішень і, відповідно, сприятиме підвищенню результативності управління.

Здійснений огляд літературних джерел дає можливість стверджувати, що на сьогодні переконливе обґрунтування сутності та поняття стратегічного обліку відсутнє. Вчені по-різному підходять до розгляду питань стратегічного обліку в межах облікової системи. Частина науковців не виділяють його в окремий напрям досліджень, а розглядають швидше як підхід до організації обліково-аналітичної системи підприємства, що орієнтована на задоволення інформаційних потреб стратегічного менеджменту, частина – навпаки, вважає його повноцінним видом обліку.

Одним із перших зарубіжних учених, який ввів в економічну термінологію поняття «стратегічний облік» та виокремив його, був Б. Райан. У своїй праці «Стратегічний облік для керівників» автор зазначає, що стратегічний облік – це спосіб відображення фінансових і облікових проблем підприємства. Він поєднує в собі управлінський та фінансовий облік, які, за його баченням, повинні розглядатися як єдине ціле. Сферою його застосування є межа функціонування різних фінансових функцій. Таким чином, стратегічний облік він відносив до фінансового аналізу проблем, пов'язаних із наступними факторами: зобов'язаннями, контролем, затратами та потенціалом [8].

Дещо протилежним було бачення сутності й поняття стратегічного обліку у працях К. Сіммондза і М. Бромвіча., оскільки вчені пропонували визначення, в якому головна увага приділялася зовнішній орієнтації стратегічного управлінського обліку. Зокрема К. Сіммондз розглядав його як «надання і аналіз даних управлінського обліку про бізнес та його конкурентів, які використовуються для моніторингу й розвитку стратегії такого бізнесу» [9, с. 26].

Бромвіч М. під «стратегічним управлінським обліком» розуміє «… надання й аналіз фінансової інформації про ринки (на яких фірма реалізує свої продукти), витрати конкурентів, структуру витрат і моніторинг стратегії підприємства і стратегій конкурентів на цих ринках упродовж ряду періодів» [2, с. 27].

У своїй праці «Управлінський і виробничий облік» К. Друрі проводить ґрунтовне дослідження сутності й елементів стратегічного обліку, а також звертає увагу на розбіжності поглядів науковців щодо орієнтації стратегічного обліку на зовнішнє чи внутрішнє середовище підприємства. Він визначає основні напрями, які можна використати для характеристики стратегічного обліку:

– по-перше – це вихід за межі внутрішньої орієнтованості традиційного обліку й отримання інформації про конкурентів;

– по-друге – це визначення залежності між стратегією розвитку, яку обрало підприємство, і застосуванням системи обліку (тобто звітність формується з точки зору стратегічного позиціонування);

– по-третє – це отримання переваги перед конкурентами за допомогою аналізу шляхів зменшення витрат або підвищення диференційованості продукції, яку виробляє підприємство за допомогою використання зв'язків у ланцюжку цінності й оптимізації факторів витрат [4, с. 861].

Вчений наголошує, що «стратегічний облік повинен передусім забезпечувати керівництво підприємства інформацією, яка допомагатиме йому досягти, а потім підтримувати стратегічну (лідерську) позицію на ринку стосовно конкурентів» [4, с. 879].

Отже, аналіз поглядів зарубіжних вчених щодо поняття «стратегічний облік» дає змогу зробити такі висновки:

– головною відмінністю стратегічного управлінського обліку від традиційного є необхідність врахування зовнішніх факторів

функціонування підприємства. Традиційний управлінський облік концентрує свою увагу винятково на внутрішній діяльності підприємства, використовуючи тільки окремі складові відносин із контрагентами, операції зовнішнього характеру;

– поняття «стратегічний управлінський облік» є комплексним напрямом управлінського обліку, орієнтованим на процес прийняття довгострокових (стратегічних) управлінських рішень, у межах якого передбачається змістовний аналіз зовнішнього бізнес-середовища, в якому суб'єкт господарювання здійснює свою господарську діяльність.

Проведене дослідження дає змогу стверджувати про відсутність одностайності й у поглядах провідних вітчизняних вчених-економістів щодо визначень економічного терміна «стратегічний управлінський облік».

Зокрема, П. Й. Атамас [1], А. А. Пилипенко [7], В. В. Панков, В. Ф. Несвєтайлов [6] вважають, що це окремий вид обліку, при цьому П. Й. Атамас стверджує, що стратегічний управлінський облік повинен зосередитися на зовнішніх факторах (таких, як прибутковість конкурентів, частка на ринку і т. ін.), тоді як для традиційного обліку характерна зосередженість на внутрішніх процесах і явищах [1 с. 387]. Пилипенко А. А. повністю підпорядковує облік потребам стратегічного менеджменту, «поряд з управлінським і фінансовим, стратегічний облік має на меті відстеження показників, що необхідні для розробки стратегії підприємства» [7].

Поділяють його погляд і В. В. Панков, В. Ф. Несвєтайлов, які зазначають, що це облік, спрямований на підтримку стратегічно орієнтованих рішень, тісно пов'язаний з ринково орієнтованою зовнішньою інформацією, яка має як фінансовий, так і нефінансовий характер, спрямований не тільки на фіксацію конкретних фактів, а більше на відстеження трендів, тенденцій або суттєвих змін, оперує плановими й прогнозними даними довгострокового характеру [6].

Стратегічний облік, як систему, що покликана забезпечувати користувачів усією необхідною інформацією для прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на досягнення стратегічних цілей підприємства, розглядають С. Ф. Голов, М. Пушкар, О. П. Кундря-Висоцька, В. В. Ходзицька та Л. В. Івченко. Зокрема, С. Ф. Голов визначає стратегічний управлінський облік (Strategic Managerial Accounting) як систему управлінського обліку, спрямовану на прийняття стратегічних управлінських рішень [3, с. 508].

Розширює економічне поняття стратегічного обліку та пов'язує його зі стратегією та плануванням О. П. Кундря-Висоцька. Вона зазначає, що це – аналітична система для співвідношення необхідної бухгалтерської інформації зі стратегією фірми, яка тісно взаємопов'язана із системою стратегічного планування [5].

На нашу думку, обґрунтоване та змістовне поняття стратегічного обліку подають В. В. Ходзицька та Л. В. Івченко. Вони відзначають, що стратегічний управлінський облік – це інформаційна система, яка

використовує вхідні ресурси (інформацію) та відповідні процеси, щоб одержати результати, які відповідають точно визначеним цілям прогнозованого управління. Він не обмежений жодними жорсткими критеріями, які б визначали природу вхідної інформації чи процесів, чи навіть результату. Критерії є гнучкими та спираються на управлінські цілі. Система стратегічного обліку має три широкі цілі:

Надати інформацію для калькулювання собівартості продукції, послуг та інших об'єктів для прийняття ефективних управлінських рішень.

Надавати інформацію для планування, контролю, оцінки та безперервного вдосконалення процесу прогнозування діяльності бізнес-структур.

Надавати інформацію для прийняття стратегічних управлінських рішень [10, с. 53].

Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що більшість вчених визнає стратегічний облік складовою управлінського обліку, що пояснюється відсутністю чіткого регламентування методики та спрямованістю винятково на внутрішніх користувачів. Однак дані, які формуються за допомогою стратегічного обліку, мають зовнішню орієнтацію з одночасним виокремленням інформації для здійснення моніторингу внутрішнього середовища. На нашу думку, стратегічний облік необхідно розглядати як складову системи стратегічного управління підприємством. Оскільки, бухгалтерський облік в цілому не є самоціллю та існує, насамперед, як головна функція управління, що забезпечує необхідною інформацією для досягнення успіху у бізнесі.

Отже, стратегічний облік на підприємстві будується залежно від обраної стратегії, при цьому вона повинна охопити всі етапи процесу стратегічного управління. Це, з одного боку, розширює предмет класичного бухгалтерського обліку, а з іншого – дає змогу зберегти притаманні йому характерні особливості та наукові цінності, що відрізняють його від інших функціональних систем, які забезпечують надання інформації для прийняття управлінських рішень на підприємстві. Також до системи стратегічного обліку необхідно вводити елементи попереднього аналітичного опрацювання інформації та забезпечувати її інтеграцію з елементами процесу управління підприємством.

Генезис стратегічного обліку слід розглядати у тісному взаємозв'язку зі становленням і розвитком стратегічного управління та трансформацією бухгалтерського обліку взагалі.

Для поглибленого розуміння теоретико-методологічних засад побудови стратегічного обліку на підприємствах необхідно дослідити його виникнення та розвиток у контексті еволюції систем стратегічного управління та бухгалтерського обліку (див. таблицю). Результати такого дослідження дадуть змогу виявити вплив соціально-економічних чинників на виникнення стратегічного обліку, оцінити динаміку наукових поглядів на його процедури, інструменти та методи.

1. Генезис стратегічного обліку

Етапи становлення й розвитку стратегічного управління	Генезис стратегічного обліку	Трансформація облікової системи підприємства
1. 1900–1950-ті рр. Бюджетування (основні характеристики: - короткостроковий характер; - внутрішня спрямованість звітності й планової інформації; - відсутність системної інформації про зовнішні умови діяльності підприємства)	Виокремлення виробничого обліку	Бухгалтерський облік отримує регламентацію на законодавчому рівні. Основне завдання системи обліку: пошук раціональних методів визначення розміру витрат виробництва та шляхів зниження собівартості продукції. В обліку додається контрольна функція.
2. 1950–1960-ті рр. Управління на основі екстраполяції (довгострокове планування) (управління «від досягнутого») (основні характеристики: - бюджетно-фінансовий контроль доповнюється екстраполятивними прогнозними оцінками обсягів продажу; - складання єдиного фінансового плану на підставі прогнозних даних; - використання досить жорстких моделей та методів, що базується на гіпотезі про можливість людини передбачати та контролювати майбутнє.	Виокремлення управлінського обліку	Бухгалтерський облік набуває управлінського характеру, основним завданням якого стала підготовка для керівництва необхідної інформації про витрати, доходи та фінансові результати за центрами відповідальності, з метою прийняття обґрунтованих рішень, планування, прогнозування, контролю й регулювання. Додаються аналітична та прогностична функції.
3. 1960–1980-ті рр. – управління на основі передбачення змін (стратегічне планування) (управління «за цілями») (основні характеристики: - відхід від екстраполяції; - облік мінливості факторів діяльності; - аналіз внутрішніх можливостей і зовнішніх факторів діяльності підприємства; - пошук шляхів найкращого використання внутрішніх можливостей з урахуванням зовнішніх обмежень і відповідності наявних резервів вимогам зовнішнього середовища; - альтернативність рішень).	Подальший розвиток управлінського напряму бухгалтерського обліку, який поступово трансформується у стратегічний облік	Виникає централізована бухгалтерія з децентралізованою функціональною організацією. Стрімко підвищується роль аналітичних функцій бухгалтерів, центр їх уваги переноситься на прогнозування та розробку альтернативних планів розвитку, а також оперативне інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття виважених управлінських рішень

Початок 80-х – сьогодення – управління на основі гнучких рішень (стратегічне управління). Основні характеристики: - акцент на впровадження стратегічних рішень та інтеграцію управлінських дій; - децентралізація і демократизація управління; - посилення якісного підходу в оцінках; - розгляд підприємства як суб'єкта активного впливу на середовище; - використання стратегії як основного інструменту розвитку підприємства.	Виокремлення стратегічного обліку	Розширення сфери облікового процесу, формування багатофункціональної ланки, яка б могла організаційно і методологічно об'єднати всі напрями обліково-аналітичної роботи в єдину систему, яка б забезпечувала інформацією для формування й реалізації стратегії. Використання в обліку як фінансових, так і нефінансових показників, аналітичних новітніх методів

*Джерело: Систематизація автора.

Стосовно стратегічного управління, стратегічний облік виступає однією з основних його функцій, а стосовно бухгалтерського обліку – як підсистема, роль якої останніми роками суттєво зростає. Підсистема стратегічного обліку складається зі значної кількості процедур, що змінюються залежно від обраної стратегії розвитку підприємства. На нашу думку, стратегічному обліку притаманні такі особливості:

– орієнтація на стратегічний розвиток підприємства – забезпечується шляхом надання користувачам прогностичної інформації стратегічного характеру про зовнішнє середовище підприємства для прийняття виважених управлінських рішень щодо розробки, реалізації та коригування стратегії;

– орієнтація на користувачів інформації – визначеного менеджера підприємства – характеризує сутність стратегічного обліку, як інформаційної системи, що надає користувачам ретроспективні та перспективні дані стратегічного характеру про внутрішнє й зовнішнє середовище сільськогосподарських підприємств для прийняття відповідних управлінських рішень;

– оперативність надання інформації зумовлена тим, що інформація для прийняття рішень буде корисна тільки в тому випадку, коли вона вчасно надходить та передається користувачам. При побудові складної системи стратегічного обліку, яка охоплює всі рівні управління, необхідно автоматизувати опрацювання даних, що забезпечує своєчасність одержання інформації;

Стратегічне управління виникає як реакція підприємств на динамічні, непередбачувані зміни у зовнішньому середовищі. Таких факторів значна кількість, вони слабко формалізовані, що зумовлює використання в стратегічному обліку інформаційних технологій поєднання математичних та логічних напрямів. На нашу думку, вирішення даної проблеми забезпечується вдосконаленням методологічної бази

бухгалтерського обліку в контексті симбіозу його методів з методами інших наук.

Висновки і перспективи. Стратегічний облік є еволюційним продовженням розвитку управлінського обліку та необхідною інформаційною системою для прийняття стратегічних управлінських рішень в умовах динамізму й невизначеності, які притаманні сучасному економічному середовищу функціонування підприємств.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретичному обґрунтуванні стратегічного обліку, конкретизації його предмета, завдань, принципів, місця в інформаційній системі підприємства, розвитку методології та інструментарію з метою створення прогнозної інформації та її використання для прийняття ефективних стратегічних рішень.

Список літератури

1. Атамас П. Й. Управлінський облік : навч. посіб. / П. Й. Атамас. – Д. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 440 с.
2. Bromwich, M. (1990). The case for strategic management accounting: the role of accounting information for strategy in competitive markets // Accounting. Organisation and Society 1, 27–46.
3. Голов С. Ф. Управлінський облік : підруч. / С. Ф. Голов. – К. : Лібра, 2003. – 704 с.
4. Друри К. Управленческий и производственный учет : пер с англ. / К. Друри. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. –1071.
5. Кундря-Висоцька О. П. Змістовні характеристики стратегічної парадигми обліку / О. П. Кундря-Висоцька // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – Серія «Економічні науки». – 2010.–№ 3, ч. 2. – С. 137–139.
6. Панков В. В. Базовые принципы и допущения стратегического управленческого учета / В. В. Панков, В. Ф. Несветайлов // Международный бухгалтерский учет. – 2012. – № 7. – С. 2–7.
7. Пилипенко А. А. Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства. Наукове видання / А. А. Пилипенко. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2007. – 276 с.
8. Райан Б. Стратегический учёт для руководителей / Б. Райан ; пер. с англ. под ред. В. А. Микрюкова. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
9. Simmonds K. (1982). Strategic management accounting for pricing: a case example // Accounting and Business Research, 12 (47), 206–214; 8, с. 357.
10. Ходзицька В. В. Стратегічний управлінський облік в системі комплексного менеджменту суб'єктів господарювання / В. В. Ходзицька, Л. В. Івченко // Облік і фінанси. – 2014. – № 1(63). – С. 50–55, с. 53.
11. Шайкан А. В. Розвиток бухгалтерського обліку як інструментарію стратегічного управління підприємством у конкурентному середовищі [Електронний ресурс] / А. В. Шайкан. – Режим доступу : http://npv.n-auditor.com.ua/ua/zmist-zhurnalu-npv-1/item/253-1-shajkan-a-v-rozvitok-bukhgalterskogo-obliku-yak-instrumentariyu-strategichnogo-upravlinnyapidpriemstvom

References

1. Atamas, P. Yu. (2006). Management accounting: Textbook. – D. – K .: Center of educational literature, 440.

2. Bromwich, M. (1990). The case for strategic management accounting: the role of accounting information for strategy in competitive markets // Accounting. Organization and Society, 1 27–46.

3. Golov, S. F. (2003). The President of SF Managerial Accounting. Textbook. – K .: Libra, 704.

4. Drury, K. (2005). Management and Cost Accounting: translated from English. / C. Drury. – Moscow: UNITY-DANA, 1071.

5. Kundrya-Vysotska, A. P. (2010). Content characteristics strategic paradigm accounting / A. P. Kundrya-Vysotska // Bulletin Zhitomir State Technological University. – Series: Economic nauky, 3, Part 2, 137–139.

6. Pankov, V. V., Nesvetaylov, V. F. (2012). Basic principles and assumptions of the strategic management accounting // International Accounting, 7. – P. 2–7.

7. Pylypenko, A. A. (2007). Organization of accounting and analytical support for the strategic development of the company. Research publication. – Kharkiv: Ed. KhNUE, 276.

8. Ryan, B. (1998). Strategic accounting for managers / B. Ryan; translated from English. ed. V. A. Mikryukova. – M.: Audit, UNITY, 616.

9. Simmonds, K. (1982). Strategic management accounting for pricing: a case example // Accounting and Business Research, 12 (47), 206–214.; 8, 357.

10. Hodzytska, V. V. Ivchenko, L. V. (2014). Strategic management accounting system of integrated management of business entities / Hodzytska V. V. Ivchenko L. V. // Accounting and Finance, 1 (63), 50–55; 53.

11. Shaykan, A. V. The development of accounting as a tool of strategic management in a competitive environment [electronic resource] / A. V. Shaykan. – Access mode :http://npv.n-auditor.com.ua/ua/zmist-zhurnalu-npv-1/item/253-1-shajkan-a-v-rozvitok-bukhgalterskogo-obliku-yak-instrumentariyu-strategichnogo-upravlinnyapidpriemstvom.

ГЕНЕЗИС СТРАТЕГИЧЕСКОГО УЧЕТА

Л. М. Рябенко

Аннотация. *Эффективность стратегического управления предприятий в значительной степени определяется качеством информационного, в том числе учетно-аналитического, обеспечения.*

На современном этапе развития отсутствует полная и достоверная информация о внешней среде функционирования предприятий. Это связано со сложностью получения точных данных о бизнес-среде, а также с большими потоками информации, из которых нужно выделить сведения, необходимые менеджменту для формирования эффективных управленческих решений по стратегическому развитию предприятия.

Также следует отметить, что информация, которая формируется с помощью системы бухгалтерского учета на предприятии, имеет ретроспективный характер, а реалии сегодняшнего дня требуют изменить вектор развития и создать новую формацию учетно-аналитического обеспечения, ориентированного на перспективу.

Если классический управленческий учет направленный только на внутрихозяйственное управление, то новое направление –

стратегический учет, использует внешнюю и внутреннюю информацию, анализирует деятельность на основе долгосрочных целей, использует методы получения информации о решающих факторах успеха: качество, инновации, время и т. д. с целью оптимизации стратегии развития предприятия.

В статье исследовано возникновение и развитие стратегического учета в контексте эволюции систем стратегического управления и бухгалтерского учета. Доказано, что стратегический учет является эволюционным продолжением развития управленческого учета, а также информационной системой для принятия управленческих решений в условиях динамизма и неопределенности, которые присущи современной экономической среде функционирования предприятий.

Ключевые слова: стратегический учет, генезис, стратегия, стратегическое управление, информация

GENESIS OF STRATEGIC ACCOUNTING

L. M. Riabenko

Abstract. *The efficiency of strategic management is largely determined by the quality of information, including accounting and analytical providing of such management.*

At the present stage of development there is no complete and reliable information about the environment of functioning enterprises. This is due to the difficulty of obtaining accurate data on the business environment, as well as large flows of information which is necessary to distinguish management information required for the formation of effective administrative decisions on the strategic development of the company.

It should also be noted that the information which is formed through the accounting system the company is retrospective in nature, as the realities of today require changing a vector and create a new formation of accounting and analytical support oriented perspective.

If the classic managerial accounting is focused only on farm management, a new direction is aimed a strategic accounting it uses internal and external information, analyzes of the long-term goals using methods of obtaining information on the key factors of success: quality, innovation, time, etc. to optimize strategies enterprise development.

The emergence and development of strategic account in the context of the evolution of strategic management and accounting are explored in the article. It is proved that strategic accounting is an evolutionary continuation of management accounting and information system for strategic management decisions in terms of dynamism and uncertainty inherent in today's economic environment businesses functioning.

Keywords: accounting, strategic accounting, genesis, strategy, strategic management, information

УДК 336.76:339

СВІТОВИЙ ВАЛЮТНИЙ РИНОК: ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ

А. М. СЛОБОДЯНИК, кандидат економічних наук,
асистент кафедри біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: ANNA.NOVOSELTSEVA@yandex.ru

Анотація. *Розглянуто глобалізацію ринків фінансових послуг, що супроводжувалася концентрацією учасників і операцій та сприяла інтенсивному зростанню й консолідації світових фінансових центрів, оскільки на сьогодні торгівля валютою стала одним із найпопулярніших видів діяльності. Це, у свою чергу, визначає якісно новий ступінь інтернаціоналізації валютно-кредитних і фінансових відносин.*

Досліджено, що світовий валютний ринок охоплює валютні ринки всіх країн світу, оскільки він являє собою ланцюг тісно пов'язаних між собою системою супутникового та мобільного зв'язку світових регіональних валютних ринків. Доведено, що єдина міжнародна система FOREX нині є одним із найбільших та високоприбуткових ринків у світі для інвесторів. З'ясовано, що сучасні тенденції розвитку світового валютного ринку являють собою сукупність факторів, що повністю відповідають вимогам сучасної економіки та дозволяють удосконалити взагалі всю систему міжнародних економічних відносин.

Ключові слова: валютний ринок, світовий валютний ринок, глобалізація ринків фінансових послуг, валютно-кредитні відносини, торгівля валютою, ринок FOREX

Актуальність. Світовий валютний ринок – це специфічно оформлений механізм, що обслуговує та регулює міжнародну систему валютних операцій на основі попиту та пропозиції. Торгівля валютою стала на сьогодні одним із найпопулярніших видів діяльності: щоденно оборот світового валютного ринку сягає 2 трлн доларів США. Приблизно 80% всіх операцій становлять спекулятивні операції, тобто ті, що мають за мету отримання спекулятивного прибутку.

Отже, актуальність даної теми в тому, що для забезпечення свободи діяльності будь-якого ринку необхідно аналізувати тенденції його розвитку. Правильне розуміння ситуації на ринку, здатність прогнозування поведінки ринку, аналіз його настрою приводить до обґрунтованого прийняття рішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику світового ринку та його аналіз досліджено в роботах багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Причиною такої уваги з боку науковців є надзвичайна актуальність проблеми, а також стрімкий

© А. М. Слободяник, 2016

розвиток валютно-кредитних відносин, що потребує детального дослідження ринку. Вітчизняними авторами цих досліджень є: Д. Лук'яненко, В. Будкін, Б. Губський, Ю. Пахомов, Є. Савельєв, М. Солодкий, Ю. Макогон, А. Гальчинський, А. Філіпенко, В. Яворська, а також закордонних учених Дж. Кейнса, Д. Ріккардо, М. Фрідмана, Л. Вальраса, Я. Тінбергена, Р. Мандела та багатьох інших.

Мета дослідження – аналіз та дослідження тенденцій сучасного розвитку світового валютного ринку, дослідження причин, що призвели до тих чи інших результатів, а також розгляд прогнозів та очікуваних тенденцій щодо динаміки валютних курсів та обсягів проведення валютних операцій.

Матеріали і методи дослідження – є джерела як теоретичних знань, так і періодичні видання, які відображують сучасний стан поданої проблематики.

Результати дослідження та їх обговорення. Зовнішньоторгівельні операції, зарубіжні інвестиції та кредитування, вивіз капіталів, прибутків і доходів у різних формах з країни в країну потребують проведення різних операцій з валютами. Валютні операції є операціями з купівлі-продажу валюти. Ці операції розрізнюються по видах залежно від цілей і термінів їх здійснення. Вони мають на меті придбання валют для комерційної діяльності або наживи від спекулятивного прибутку за рахунок курсової різниці, а також для страхування від валютного ризику. Валютні операції сприяють конвертованості валют, своєчасності міжнародних розрахунків, міжнародному руху капіталів [1].

Обмін валют і операції з ними здійснюються на специфічному ринку – валютному. Валютний ринок є системою (сукупністю) економічних і організаційних відносин, що складаються на основі купівлі і продажу іноземних валют. Валютний ринок – це також особлива сфера діяльності, яка забезпечує зіставлення попиту іноземної валюти з її пропозицією і визначає її курс щодо національної грошової одиниці даної країни [2]. Валютний ринок представляє собою складну систему механізмів та інститутів, які доповнюють одне одного (див. рис.).

Міжнародні валютно-кредитні та фінансові відносини – одна з найбільш складних сфер світогосподарських зв'язків. У них фокусуються проблеми національної та світової економіки, розвиток яких історично йде паралельно й тісно переплітаючись. У міру глобалізації світового господарства збільшуються міжнародні потоки товарів, послуг і особливо капіталів і кредитів.

Під впливом функціональних зрушень у глобалізованому світовому господарстві посилюється процес фінансової глобалізації. Це визначає якісно новий ступінь інтернаціоналізації валютно-кредитних і фінансових відносин. Вони набувають рис цілісності, заснованої на взаємних інтересах країн, незважаючи на суперечності й конфлікти в цій сфері.

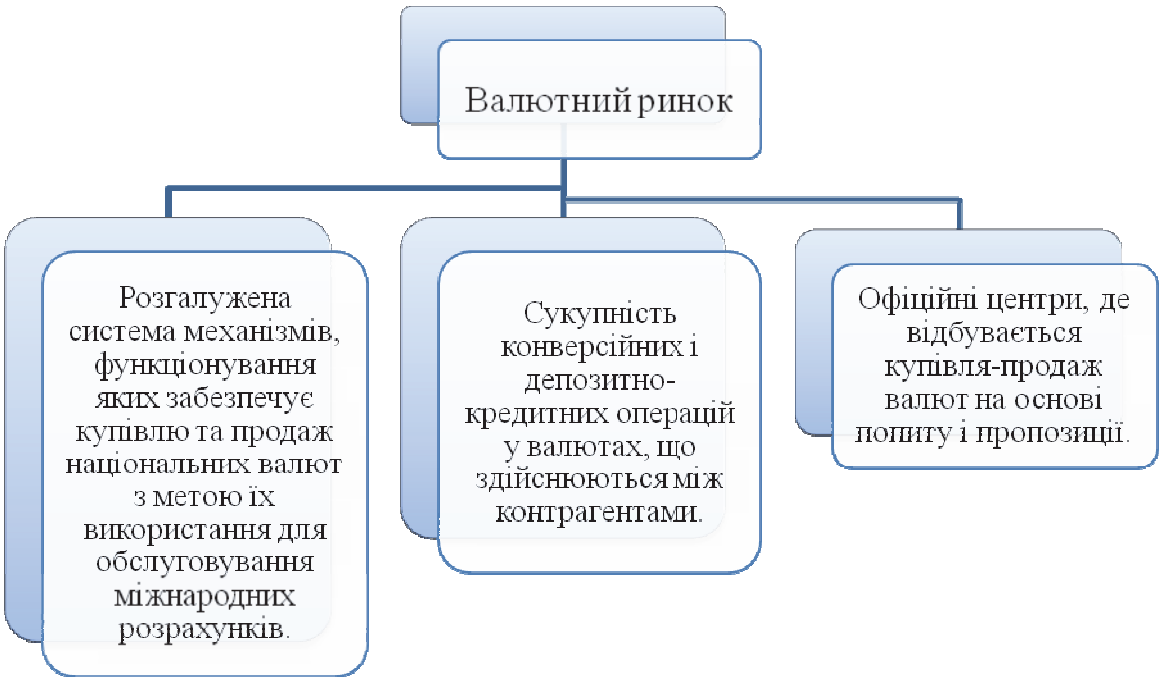

Зміст валютного ринку*

**Джерело:* розроблено автром на основі [2].*

Глобалізація ринків фінансових послуг, що супроводжується концентрацією учасників і операцій, сприяє інтенсивному зростанню й консолідації світових фінансових центрів. На частку трьох міст – Лондона, Нью-Йорка й Токіо — доводиться більш 1/3 світових титулів власності, що перебуває в керуванні інституціональних інвесторів, і понад половина обсягу операцій валютних бірж світу. Багато країн демонструють зацікавленість у створенні на своїй території світових або принаймні регіональних фінансових центрів, тому що подібні центри сприяють значному припливу капіталів у країну, поліпшують інвестиційний клімат, збільшують податкові вступи й забезпечують ріст зайнятості. Для цього необхідно залучити великі фінансові інститути, зацікавити емітентів і інвесторів з різних країн. У цей час розвертається серйозна конкуренція між різними світовими й регіональними фінансовими центрами.

Спеціальний огляд фінансових центрів світу, названих «столицями капіталів», регулярно приводиться в журналі The Economist. Сучасну ситуацію експерти оцінюють як посилення поляризації між провідними (Лондон, Нью-Йорк, Токіо, Гонконг, Париж, Франкфурт- на-Майні, Сінгапур) та іншими фінансовими центрами світу, до яких, наприклад, належать Чикаго, Цюріх, Сідней та інші [3].

На рубежі XX століття банківська система країн Західної Європи виживала завдяки зростанню кількості злиттів і поглинань і державній підтримці. Провідна роль у цьому процесі належить фінансовим групам США (Morgan Stanley, Goldman Sachs, Merrill Lynch, J.P. Morgan Chase Bank). Завдяки конкурентним перевагам у консалтинговій та інформаційній діяльності, ці групи стали контролювати сферу операцій по злиттях і поглинаннях. Великими міжнародними фінансовими центрами в

Європі (крім Лондона) є також Франкфурт-на-Майні, Цюріх, Париж, Люксембург. Цюріх – найбільший, поряд з Лондоном, ринок золота. Париж – переважно ринок міжнародного капіталу у формі банківських кредитів. Головні ринки Франкфурта-на-Майні – ринок банківських кредитів і ринок цінних паперів. Це економічний центр ЄС – тут перебуває Європейський центральний банк (ЄЦБ). Люксембург – типовий приклад світового фінансового центру нового часу, найбільший у світі ринок довгострокового капіталу. Його швидкому післявоєнному зльоту сприяв статус «фінансового оазису» у самому центрі Західної Європи [4].

В останній чверті XX століття – початку XXI століття намітилася тенденція до посилення концентрації фінансових операцій у межах міжнародних і регіональних фінансових центрів. Деякі з них є традиційними фінансовими центрами, інші – відносно молодими. Так, у Німеччині провідні позиції займає Франкфурт-на-Майні, у Франції Ліон поступається Парижу, в Австралії Мельбурн – Сіднею. У цих країнах зростання значення провідного центру пов'язане з прискореним його розвитком, а не зі згортанням діяльності його конкурентів. Більшість провідних центрів домагаються статусу світового або регіонального фінансового центру, концентруючи непропорційно велику частку міжнародних операцій [5; с. 325–327].

Розвиток світових тенденцій глобалізації та інтернаціоналізації світових фінансових ринків ґрунтується на такому базисному критерії, як прозорість ринку для інвесторів. Цей критерій, за оцінкою ряду провідних експертів, є найголовнішим на світових фінансових ринках. Без умов прозорості ринку і без інформації фінансових аналітиків (про прогнози прибутку для інвесторів, а також ризики) інвестор не стане інвестувати. Наприклад, в Австрії інвестор може отримати інформацію про щоденну дохідність будь-якого фінансового інструменту протягом 15 хвилин на дисплеї комп’ютера. Прибуток по різних фінансових інструментах щоденно розраховується австрійською спілкою фінансових аналітиків із зазначенням конкретних термінів отримання прибутку.

На сьогодні в більшості держав світу вільна купівля і продаж валют здійснюється різними за величиною фінансовими корпораціями, інвестиційними і пенсійними фондами, експортно-імпортними компаніями, банками тощо, які в сукупності утворюють єдину міжнародну систему FOREX (Foreign Currency Exchange Market) – міжнародний ринок обміну іноземних валют. Потреби купівлі та продажу валют визначаються рівнем взаємозалежності різних держав у сфері торгівлі та бізнесу [6].

Ринок FOREX має ряд переваг порівняно з фондовим ринком, на якому переважно існує проблема ліквідності інвестованого капіталу. Наприклад, стандартною тенденцією світових фондових ринків є різке зниження курсу акцій, що зумовлює труднощі інвестора (власника цих акцій) у пошуку покупців цих акцій. На противагу цій тенденції на міжнародному валютному ринку завжди існують готові продавці і покупці – банки, які виконують угоди за поточними котируваннями в будь-який момент часу.

Також на ринку FOREX (порівняно з фондовим ринком) відсутні обмеження по зміні вартості валют, які існують на багатьох фондових

біржах світу. Відповідно, такі вимоги обмежують можливості зростання чи зниження курсу акцій та інших цінних паперів у межах єдиної торгової сесії. Щоденний обсяг угод на міжнародному ринку FOREX коливається в межах 1–1,5 трлн дол. США. Цей обсяг значно перевищує обороти інших окремо взятих ринків, включаючи й фондовий ринок. Одночасно цей рекордний оборот ринку FOREX фіксує стійку тенденцію підвищеної уваги світових інвесторів до капіталовкладень у валютнообмінні операції.

Таким чином, ринок FOREX на сьогодні є одним з найбільших та високоприбуткових ринків у світі для інвесторів. Однак отримання інвестором максимального прибутку на цьому ринку в основному залежить від мобільного доступу до найбільш точної інформації про стан ринку і його аналізу, тобто ринок FOREX, як доводять світові тенденції інвестиційної практики, це абсолютно пріоритетний за своєю доступністю сектор світового ринку для капіталовкладень. Крім того, в умовах взаємодії ринку FOREX з його структурним сектором – ринком валютних ф'ючерсів, інвестор має змогу вирішити дві практичні проблеми:

– отримати прибуток від спекулятивних валютних операцій;

– дійсно захистити свої валютні кошти шляхом хеджування (страхування валютних ризиків).

Валютний ризик на практиці означає загрозу валютних втрат пов'язаних зі зміною курсу іноземної валюти відносно національної, при проведенні зовнішньоторговельних, кредитних, валютних операцій, операцій на фондових ринках і торгових біржах. Валютний ризик для компаній-імпортерів та експортерів виникає в ситуаціях, коли валютою ціни є іноземна для них валюта. Так, компанія-експортер несе збитки при зниженні курсу валюти ціни відносно її національної валюти в період між укладанням угоди та платежем за контрактом.

Таким чином, світовий валютний ринок охоплює валютні ринки всіх країн світу. Він являє собою ланцюг тісно пов'язаних між собою системою супутникової та мобільного зв'язку світових регіональних валютних ринків. Між цими ринками постійно відбувається перелив засобів залежно від поточної інформації, прогнозів провідних учасників ринку щодо положення тих чи інших валют. У зв'язку з розташуванням світових ринків у різних часових поясах можна сказати, що світовий валютний ринок працює цілодобово. Крупна всесвітня торгівля починається вранці в Токіо і Сіднеї, переміщується в Гонконг і Сінгапур, далі зміщується у Франкфурт, Цюріх і Лондон, Нью-Йорк і закінчується в Сан-Франциско і Лос-Анджелесі. Міжнародний валютний ринок відрізняється найбільшою інтенсивністю і ліквідністю в перші години після полудня за європейським часом, оскільки в цей момент одночасно працюють центри торгівлі валютою в Європі і на східному узбережжі США [7].

Усі сучасні тенденції розвитку світового валютного ринку повністю залежать від ситуації, яка склалася на міжнародній економічній арені. Ці сучасні тенденції являють собою сукупність факторів, що повністю відповідають вимогам сучасної економіки та дозволяють удосконалити взагалі всю систему міжнародних економічних відносин. Серед тенденцій

можна виокремити найбільш виражені, і, в першу чергу, до них належить збільшення кількості угод щодо купівлі-продажу валюти, що укладаються через світові електронні торгові спеціалізовані системи, створення яких, у свою чергу, є свідоцтвом високого розвитку інформаційних технологій. Крім того, тенденції на міжнародному валютному ринку набули характеру потягу до реформування даної сфери з точки зору жорсткості порядку укладання валютних угод.

Також є тенденція до збільшення числа учасників валютного ринку, що призводить до розширення його меж. З урахуванням останніх економічних змін, що залишили особливі зміни у кожній з країн, пріоритетними тенденціями стало реформування валютної сфери. Ці реформи пройшли декілька етапів – з регіонального до міжнародного рівня. Крім того, ці тенденції мають за основу корегування міжнародного законодавства з метою виключення можливості проведення так званих тіньових угод [8].

Отже, можна виокремити ряд тенденцій процесу формування і розвитку світової валютної системи і валютного регулювання. У новітній історії, з одного боку, відбувається глобалізація долара і посилення його провідних позицій як міжнародного валютного резерву, а з іншого – розвивається процес регіоналізації з виділенням ключової валюти євро і робляться спроби просування в цьому напрямі країн Південно-Східної Азії, СНД.

Висновки і перспективи. Нині ми є свідками кардинальних змін у механізмі розвитку світового господарства. Трансформації підлягають практично всі сфери світової економіки, та найбільш швидко зміни відбуваються в системі міжнародних валютних відносин. Процеси глобалізації, на наш погляд, набули найбільшого розвитку саме на світовому валютному просторі, в якому відбулося об'єднання національних валютних ринків у єдину систему. Світовий валютний ринок функціонує цілодобово і грошові кошти, які обертаються на ньому, постійно перебувають у русі, переміщуючись з одних фінансових центрів в інші. На сьогодні тільки щодобовий оборот світового валютного ринку досягає величини 1,5–2 трлн дол. США. Одночасно спостерігається і якісна зміна самого об'єкта купівлі-продажу валютних ринків – валют.

Також можна виокремити ряд тенденцій процесу формування й розвитку світової валютної системи і валютного регулювання. Процес розвитку світової валютної системи пройшов ряд стадій – від використання золотого стандарту до утворення окремих валютних зон, від паралельного використання золота і долара в післявоєнний період до витіснення металу з міжнародного платіжного обороту і заміни його американським доларом. У новітній історії, з одного боку, відбувається глобалізація долара і посилення його провідних позицій як міжнародного валютного резерву, а з іншого – розвивається процес регіоналізації з виділенням ключовою валюти євро і робляться спроби просування в цьому напрямі країн Південно-Східної Азії, СНД та ін .

Крім того, спостерігаються поки приховані тенденції реструктуризації та поляризації світового валютного ринку, створеного на базі американського долара. Назріває необхідність зміни функцій

міжнародних фінансових інститутів. У зв'язку з цим, ключовими проблемами нового тисячоліття стануть: перегляд структури світових валютних резервів, міжнародної ліквідності; спроба відмови від домінуючої ролі американського долара багатьма державами та перехід до багатополярної валютної системи. Далі, ґрунтуючись на об'єктивні глобальні тенденції світового розвитку в цілому і валютного ринку зокрема, можна припустити, що у віддаленій перспективі постане необхідність і доцільність формування єдиної світової валюти.

Список літератури

1. Козик В. В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2006. – 277 с.
2. Світовий валютний ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://studopedia.org/14-40728.html
3. Бударіна Н. О. Тенденції розвитку сучасного валютного ринку в умовах нестабільності світової фінансової системи [Електронний ресурс] / Н. О. Бударіна. – Режим доступу : http://jvestnik-c.donnu.edu.ua/article/view/ 1502/1531
4. Деньги не пахнут [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http:// vdollarah.ru/category/bankovskaya-sistema/
5. Мировой валютный рынок [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.grandars.ru/student/finansy/valyutnyy-rynok.html
6. Івасів Б. С. Міжнародні ринки грошей і капіталів : навч.-метод. посіб. / Б. С. Івасів, В. В. Комар. – Тернопіль : ТНЕУ. – 2008. – С. 120.
7. Патика Н. І. Міжнародні валютно-кредитні відносини : навч. посіб. / Н. І. Патика. – К. : Знання. – 2012. – 566 с.
8. В поисках инвестора [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.business-magazine.ru/

References

1. Kozyk, V. V., Pankova, L. A. etc. (2006), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations], 2nd ed, Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine.
2. The world currency market. Available at: http://studopedia. org/14-40728.html (Accessed 10 September 2016).
3. Budarina, N. O. (2012). “The current trends of the currency market in conditions of instability of the global financial system” available at: http://jvestnik-c.donnu.edu.ua/article/view/1502/1531 (Accessed 10 September 2016).
4. Money does not smell. Available at: http://vdollarah.ru/category/ bankovskaya-sistema/ (Accessed 10 September 2016).
5. The world currency market. Available at: http://www.grandars. ru/student/finansy/valyutnyy-rynok.html (Accessed 10 September 2016).
6. Ivasyv, B. S., Komar, V. V. (2008). Mizhnarodni rynky hroshej i kapitaliv [International markets of money and capital], TNEY, Ternopil, Ukraine.
7. Patyka, N. I. (2012). Mizhnarodni valiutno-kredytni vidnosyny [International currency and credit relations], Znannia, Kyiv, Ukraine.
8. In search of investor. Available at: http://www.business-magazine.ru/ (Accessed 10 September 2016).

МИРОВОЙ ВАЛЮТНЫЙ РЫНОК: ТЕНДЕНЦИИ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ

А. М. Слободяник

Аннотация. *Рассмотрена глобализация рынков финансовых услуг, которая сопровождалась концентрацией участников и операций и способствовала интенсивному росту и консолидации мировых финансовых центров, поскольку на сегодняшний день торговля валютой стала одним из самых популярных видов деятельности. Это, в свою очередь, определяет качественно новую ступень интернационализации валютно-кредитных и финансовых отношений.*

Исследовано, что мировой валютный рынок охватывает валютные рынки всех стран мира, поскольку он представляет собой цепь тесно связанных между собой системой спутниковой и мобильной связи мировых региональных валютных рынков. Доказано, что единая международная система FOREX сегодня является одним из крупнейших и высокодоходных рынков в мире для инвесторов. Выяснено, что современные тенденции развития мирового валютного рынка представляют собой совокупность факторов, которые полностью отвечают требованиям современной экономики и позволяют усовершенствовать вообще всю систему международных экономических отношений.

Ключевые слова: валютный рынок, мировой валютный рынок, глобализация рынков финансовых услуг, валютно-кредитные отношения, торговля валютой, рынок FOREX

THE WORLD CURRENCY MARKET TRENDS OF CONTEMPORARY DEVELOPMENT

A. M. Slobodyanik

Abstract. *The article considers the globalization of financial services markets, which was accompanied by a concentration of participants and operations and contributed to the intensive growth and consolidation of world financial centers. As to date, currency trading has become one of the most popular activities. This, in turn, defines a qualitatively new stage of internationalization of monetary and financial relations.*

The global currency market includes the foreign exchange markets of all countries of the world, because it is a chain of closely related satellite and mobile communications of the world regional currency markets. It is proved that a FOREX today is one of the largest and most profitable markets in the world for investors. Found that the current development trends of the global currency market represent a combination of factors, which fully meet the requirements of a modern economy and improve the entire system of international economic relations.

Keywords: the foreign exchange market, foreign exchange markets, globalization of financial services markets, currency-credit relations, currency trading, market FOREX

УДК 339.564

ЕКСПОРТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Л. М. СОКОЛ, кандидат економічних наук,
асистент кафедри глобальної економіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: lesia_sokol@ukr.net

Анотація. *Розглянуто роль та місце українського аграрного сектору в економіці країни. Проаналізовано динаміку експорту сільськогосподарської продукції по роках та країнах на основі офіційних статистичних даних. Наведено дані щодо заповнення безмитних експортних квот на агропродукцію відповідно до угоди про вільну торгівлю з Європейським Союзом. Розглянуто перспективи розвитку зовнішньоекономічних відносин України зі світом. Зокрема проаналізовано можливості розширення зовнішньоекономічних торгових зв'язків із країнами Азії, де зростає кількість та купівельна спроможність населення, поліпшується логістична інфраструктура. Наведено думки вчених щодо майбутнього розвитку торгових відносин з Китаєм, В'єтнамом, Сінгапуром, Туреччиною і т.д.*

Ключові слова: експорт, сільськогосподарська продукція, імпортер, квота, міжнародні торгові відносини

Актуальність. Україна входить до трійки найбільших експортерів зерна та соняшникової олії у світі. Крім того, значною мірою експортує технічні культури. Продукція агропродовольчого сектору нині становить основу товарної структури українського експорту.

Важливим перспективним завданням є розширення зовнішньоекономічних торгових зв'язків України зі світом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародної торгівлі й експорту сільськогосподарської продукції в Україні розглядають у своїх дослідженнях такі вітчизняні вчені, як С. М. Кваша, А. Д. Діброва, О. В. Жемойда та інші науковці.

Мета дослідження – аналіз динаміки експорту сільськогосподарської продукції в Україні, дослідження основних імпортерів вітчизняної агропродовольчої продукції та пошук можливостей розширення зовнішньо-економічних відносин країни.

Матеріали і методи дослідження. У статті було використано методи: діалектичний, абстрактно-логічний, наукового узагальнення, економіко-математичні тощо. Інформаційну базу досліджень становили законодавча й нормативно-правова база України, розробки вітчизняних

© Л. М. Сокол, 2016

вчених, матеріали статистичної звітності Державної служби статистики України, інтернет-ресурси, матеріали особистих досліджень.

Результати дослідження та їх обговорення. Обсяги експорту окремих сільськогосподарських товарів в Україні перевищують рівень внутрішнього споживання. Частка експорту у відсотках до виробництва у 2013–2014 роках становила: пшениця – 52,08%, кукурудза – 61,54%, соя – 59,09%, соняшникова олія – 85,71% [1, с. 15].

Експорт сільськогосподарської продукції у 2015 р. забезпечив 37% валютних надходжень до бюджету України [2, 3]. У структурі загального експорту зернові культури становили 15,7%, готові харчові продукти – 6,4%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 8,4%, насіння і плоди олійних рослин – 4%. Саме експортоорієнтовані культури – зерно та олійні, є найбільш привабливими для виробників і забезпечують ефективність галузі рослинництва [4].

Основними імпортерами української агропродукції у 2015 р. стали: Азія (без урахування країн СНД) – 7, 4 млрд дол. США (40%); Європа – 5,9 млрд дол. США (20%); Африка – 2,2 млрд дол. США (12%); СНД – 1,8 млрд дол. США (10%); Латинська Америка – 0,4 млрд дол. США (2%); Північна Америка – 0,4 млрд дол. США (2%); Австралія та Океанія – 0,4 млрд дол. США (2%); у загальному експорті агропродукції [2, 3] (рис.1).

Згідно з угодою про вільну торгівлю України з Європейським Союзом, існують безмитні експортні квоти на сільськогосподарську продукцію. Але більшість аграріїв вказують на їх невеликі розміри. Наприклад, ЄС дозволяє безмитно ввозити лише 400 тис. т кукурудзи, тоді як у 2015 р. українські агровиробники зібрали 23 млн т даної культури. Схожа ситуація з експортом зернових культур, соняшникової олії, м'яса птиці, яєць тощо. З іншого боку, багато безмитних квот на сільськогосподарську продукцію взагалі не використовуються.

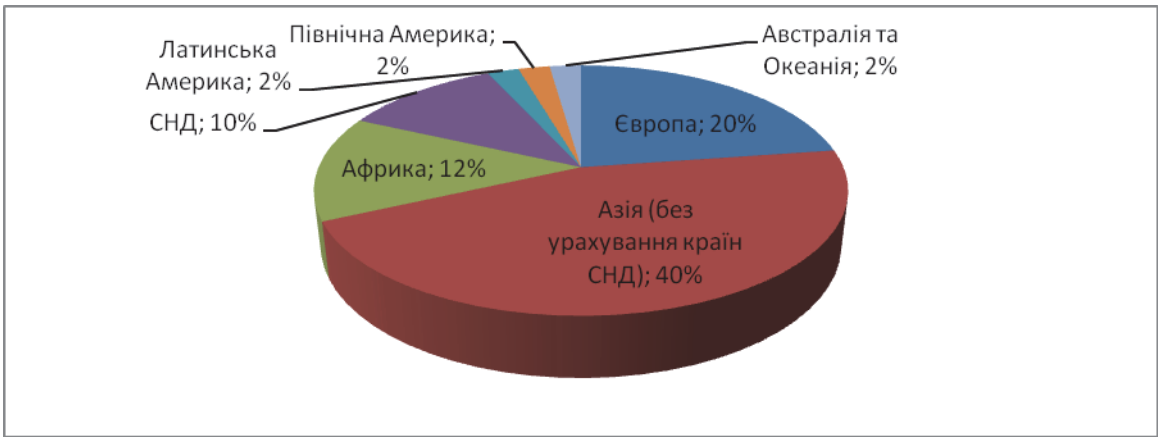

Основні імпортери агропродовольчої продукції України у 2015 році

За даними Мінагрополітики, використання квот на деякі продукти харчування у 2015 р. не було заповнено (див. таблицю).

Використання Україною експортних квот на сільськогосподарську продукцію у 2015 році

Сільськогосподарська продукція	Квоти, тис. тонн	Використання квот у %
Пшениця	950	100
Кукурудза	400	100
М'ясо птиці	16	100
Виноградний та яблучний соки	10	100
Мед	5	100
Цукор	25	99
Оброблена продукція з цукру	2	23
Яйця	1,5	5
Гриби	0,5	0
Готова продукція з молока (сири, вершки, тощо)	2	0
Готова продукція із зернових	2	0
Яловичина	12	0
Свинина	20	0
Молоко, вершки, згущене молоко, йогурти	8	0
Сухе молоко	1,5	0

У випадку продукції яловичини, свинини, молока, вершків, згущеного молока, йогуртів та сухого молока квоти не могли бути використані у зв'язку з відсутністю сертифікованого виробництва.

Сільськогосподарське виробництво країн Європи є дотаційним, що пояснює відмову від розширення торгових зв'язків з Україною. У середньому в ЄС прямі дотації на гектар орної землі становлять 240 євро на рік. У 2016 р. ЄС запланував виділити 41% загальноєвропейського бюджету на розвиток агробізнесу.

Висновки і перспективи. ЄС є основним стратегічним вектором збуту вітчизняної сільськогосподарської продукції. Поглиблення зовнішньо-економічних відносин дасть змогу розвивати харчову промисловість, модернізувати переробну сферу й експортувати високоякісну продукцію з високим рівнем доданої вартості. На жаль, на сьогодні 57% українського аграрного експорту є сировина.

Незаповненою нішею на європейських ринках залишаються популярні органічні продукти, що також стимулює розвиток даного виробництва в Україні з експортом без квот та мита.

Важливим аспектом є інформатизація споживачів щодо складу та якості продукції.

У майбутньому експерти прогнозують збільшення експорту до країн Азії, де зростає кількість та купівельна спроможність населення, налагоджена логістична інфраструктура. Розвиваються торгові відносини з Китаєм, В'єтнамом, Сінгапуром, Туреччиною.

Список літератури

1. Жемойда О. В. Розвиток пропозиції на ринку агропродовольчої продукції України / О. В. Жемойда. – К : Ін-т аграр. економіки, 2015. – 42 с.

2. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minagro.gov.ua/

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua

4. Прокопенко К. Аграрний сектор: результати та перспективи / К. Прокопенко / Інститут економіки та прогнозування НАНУ. – К., 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://edclub.com.ua/analityka/agrarnyy-sektor-rezultaty-ta-perspektyvy

5. Кваша С. М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці / С. М. Кваша // Економіка АПК. – 2013. – № 8. – С. 12–21. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2013_8_4

6. Регулювання аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції : монографія / [Діброва А. Д. та ін.] ; за ред. А. Д. Діброви, В. Є. Андрієвського ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, Ін-т розвитку аграр. ринків. – К. : Інтердрук, 2014. – 572 с.

7. Розвиток аграрної політики України в умовах євроінтеграції : монографія / [А. Д. Діброва та ін.] ; за ред. А. Д. Діброви, В. Є. Андрієвського ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, Ін-т розвитку аграр. ринків. – К. : Інтердрук, 2014. – 568.

8. Жемойда О. В. Напрями формування пропозиції на ринку агропродовольчої продукції України : монографія/ О. В. Жемойда. – К. : ІАЕ, 2014. – 380 с.

References

1. Zhemoyda, O. (2015). Development of supply on the agricultural market of Ukraine, NSC “Institute Agricultural Economy”, Kyiv, 42.

2. The Ministry Agrarian Policy and Food of Ukraine [Elektronnyi resource]. Available at: http://minagro.gov.ua/en.

3. The State Statistics Service of Ukraine [Elektronnyi resource]. Available at: http://ukrstat.gov.ua.

4. Prokopenko, K. (2016). Agricultural sector: results and perspectives. Institute for economics and forecasting. National Academy of Sciences of Ukraine [Elektronnyi resource]. Available at: http://edclub.com.ua/analityka/agrarnyy-sektor-rezultaty-ta-perspektyvy.

5. Kvasha, S. M. (2013). Methodological basis for public decisions-making process in agricultural policy, “Ekonomika APK”, 8, 12–21. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2013_8_4.

6. Dibrova, A. D., Andrievskyj V. E. (2014). Regulation of economics of agrarian sector in Ukraine in conditions of European integration: monograph, NULES, Institute of agrarian markets development, Kyiv, Interdruk, 572.

7. Dibrova, A. D., Andrievskyj, V. E. (2014). Development of agrarian policy of Ukraine in conditions of European integration : monograph, NULES, Institute of agrarian markets development, Kyiv, Interdruk, 568.

8. Zhemoyda, O. V. (2014). Directions of formation of supply on the market of agricultural products of Ukraine: monograph. NSC “Institute Agricultural Economy”, Kyiv, 380.

ЭКСПОРТ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Л. М. Сокол

Аннотация. *Рассмотрены роль и место украинского аграрного сектора в экономике страны. Проанализирована динамика экспорта сельскохозяйственной продукции по годам, странам на основе официальных статистических данных. Приведены данные по заполнению беспошлинных экспортных квот на агропродукцию в соответствии с соглашением о свободной торговле с Европейским Союзом. Рассмотрены перспективы развития внешнеэкономических отношений Украины с миром. В частности, проанализированы возможности расширения внешнеэкономических торговых связей со странами Азии, где растет численность и покупательская способность населения, отлажена логистическая инфраструктура. Приведены мнения ученых относительно будущего развития торговых отношений с Китаем, Вьетнамом, Сингапуром, Турцией и т.д.*

Ключевые слова: экспорт, сельскохозяйственная продукция, импортер, квота, международные торговые отношения

AGRICULTURAL EXPORT OF UKRAINE: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

L. M. Sokol

Abstract. *The international cooperation requires the formation mechanism of foreign economic relations. The article considers the role and place of Ukrainian agricultural sector in the national economy. The dynamics of agricultural exports is analyzed on the basis of official statistical data. The data of using agricultural products quotas for duty-free exports according to free trade agreement with the EU are analyzed. The development prospects of economic relations with the world are considered. In particular, the possibilities of expanding foreign economic trade relations with Asian countries are analyzed, where are population growing, development of logistics infrastructure. The opinions of scholars about future development of Ukrainian trade relations with China, Vietnam, Singapore, Turkey are considered.*

Keywords: export, agricultural production, products, importer, quota international trade relations

УДК: 339.172

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІРЖОВОГО ТОВАРНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

М. О. СОЛОДКИЙ, кандидат економічних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: mykolasolodky@gmail.com

Анотація. *Розглянуто сучасний рівень розвитку біржового товарного ринку країни та розкрито причини, що гальмують його зростання. Під час аналізу стану біржової торгівлі особливу увагу зосереджено на торгівлі сільськогосподарською продукцією. Досліджено причини відсутності торгівлі товарними деривативами на біржовому ринку країни та вказано на тісний взаємозв'язок процесів ціноутворення на зернові й олійні культури на вітчизняному спотовому ринку та ф'ючерсних біржах провідних країн світу. Розкрито причини неефективного здійснення регулювання цін шляхом товарних та фінансових інтервенцій на зерновому ринку країни з боку державних структур.*

Під час дослідження особливу увагу приділено аналізу законодавчо-правового поля, в якому функціонує біржовий товарний ринок, особливо торгівля сільськогосподарською продукцією. З урахуванням отриманих результатів, внесено пропозиції щодо прийняття нових законів, таких як «Про товарний біржовий ринок», «Про товарні деривативи», «Про кліринго-розрахункову діяльність» та вдосконалення цілого ряду законів, що суттєво стримують розвиток біржового товарного ринку. Крім того, запропоновано цілий ряд заходів для стимулювання участі товаровиробників, переробників, трейдерів та інших учасників ринку сільськогосподарської продукції в біржовій торгівлі.

З урахуванням проведених досліджень та враховуючи світовий досвід на сучасному етапі розбудови вітчизняної ринкової економіки, видається доцільним мати в країні 3–4 спеціалізовані товарні біржі, такі як: Аграрна, Енергетична, Металів, що організовані на принципах акціонерних товариств із залученням до участі в них провідних бірж світу та представників вітчизняного бізнесу, але контрольний пакет акцій повинен залишатися за державою. Загалом настав час затвердити на урядовому рівні програму розбудови біржового товарного ринку країни.

Ключові слова: біржовий товарний ринок, референтні ринки, товарні деривативи, базис, спотовий ринок, ф'ючерсний ринок, сільськогосподарська продукція

© М. О. Солодкий, 2016

Актуальність. Вітчизняна економіка дедалі глибше інтегрується у світове економічне співтовариство, зазнаючи впливу міжнародного розподілу праці та глобалізації. Значному впливу цих процесів піддаються експортоорієнтовані та імпортозалежні галузі, такі як агропродовольча, паливно-енергетична та металургійна. Ефективне функціонування цих галузей значною мірою залежить від стану розвитку біржового товарного ринку.

Довготривалий розвиток ринкової економіки в умовах цінової нестабільності змусив учасників ринку виробити нові механізми, які надають можливість управляти ціновими ризиками, запобігати різким коливанням цін та налагоджувати взаємозв'язок між локальним і світовим ціноутворенням.

Одним із таких механізмів став високо розвинений біржовий товарний ринок, в основі якого лежить торгівля товарними деривативами.

У зв'язку з цим, постає потреба в аналізі стану та перспектив розвитку біржових товарних ринків, особливо агропродовольчої продукції та напрямів розвитку цих ринків, а також процесів формування цін на локальних і світових ринках. Головна увага приділена пізнанню світової практики розбудови та використання ринку товарних деривативів, як найбільш поширених інструментів в управлінні ціновими ризиками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основи взаємозв'язку світових і локальних товарних ринків та методів згладження цінової волатильності за допомогою інтенсивного розвитку біржового товарного ринку, а також торгівлі товарними деривативами присвячено багато досліджень, зокрема вітчизняних та зарубіжних вчених: Х. Воркінга, В. Томака, Р. Грей, А. Комара, К. Дусака, П. Гарсіа, Ф. Деклерса, О. Сохацької, В. Яворської [1], Ю. Рубана [2], А. Рослякова та інших.

Мета дослідження – визначення та обґрунтування теоретичних і практичних аспектів прискореного розвитку біржового товарного ринку, особливо його важливої складової біржової торгівлі інструментами на сільськогосподарську продукцію, шляхів впровадження вітчизняної торгівлі товарними деривативами на сільськогосподарську продукцію.

Матеріали і методи дослідження. У статті використані теоретичні матеріали провідних вчених з проблематики біржової торгівлі на ринку сільськогосподарської продукції, а також методи аналізу і синтезу, порівняння при визначенні сучасного стану біржової торгівлі на світовому та вітчизняному біржовому ринку. Стаття містить посилання на регулятивні документи щодо біржового товарного ринку, статистичні дані Державної служби статистики України, світових та вітчизняних товарних бірж.

Результати дослідження та їх обговорення. Невід'ємним атрибутом сучасної ринкової економіки є біржовий ринок, який обслуговуючи потреби товарних ринків, являє собою ефективно діючий центр прозорого ціноутворення відповідних товарів. Біржі віддзеркалюють усі процеси, які відбуваються у суспільстві, прямо чи опосередковано впливаючи на економічний стан країни. Тому не дивно,

що стан розвитку економіки у нинішніх реаліях визначається рівнем функціонування біржового ринку.

Ситуація, що склалася зі станом вітчизняного товарного біржового ринку, потребує негайного вжиття радикальних заходів та системи організаційних заходів щодо його розбудови. На сьогодні незаперечним фактом залишається те, що в країнах з розвиненою ринковою економікою, до яких ми наполегливо намагаємося приєднатись, біржовий ринок є невід'ємною і основною складовою товарного ринку. Життєва необхідність у ринку зумовлена виконанням ним надзвичайно важливих функцій для ринкової економіки, а саме: концентрація попиту і пропозиції в просторі та часі, прозорість ціноутворення, прогнозування майбутньої цінової кон'юнктури, управління ціновими та іншими видами ризиків, пов'язаними з виробництвом, зберіганням та реалізацією товару, перерозподіл та стабілізація товарних і фінансових потоків, і найголовніше – сприяння стабілізації економіки як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях.

На превеликий жаль, вітчизняний товарний біржовий ринок практично не виконує жодної з перелічених функцій. Він створений і діє без наявності чіткої державної стратегії його розвитку і практично за відсутності законодавчо-правового поля. Основний закон країни "Про товарну біржу", що нині регулює цю діяльність, прийнятий ще в 90-х роках минулого століття, написаний "романтиками" від ринкової економіки і до цього часу жодного разу не переглядався. До речі, аналогічний закон США, переглядається Конгресом країни кожні п'ять років, що зумовлено бурхливим розвитком цього ринку та потребує внесення необхідних змін.

Враховуючи важливість біржової торгівлі для повноцінного функціонування економіки в більшості високорозвинених країн світу, цей ринок, і особливо його учасники, працюють в чітко регламентованому законодавчо-правовому полі. Держава разом із біржовою громадськістю розробила чіткі юридичні, фінансові та етичні вимоги до бірж, брокерських контор, брокерів та дилерів, які законодавчо закріплені у відповідних державних актах. Контроль за дотриманням усього комплексу цих вимог здійснює спеціальний державний орган.

До речі, у нашій країні ці функції, згідно з чинними державними нормативними документами, протягом багатьох років, невдало намагається здійснювати Міністерство економіки України. Недооцінка з боку вітчизняних міністерств і відомств важливості розбудови товарного біржового ринку, лобіювання інтересів "бізнес-еліти", цілеспрямована робота зі створення олігархічно-корумпованої економіки призвели до занепаду, дискредитації та повної деградації біржової торгівлі. Обсяги біржової торгівлі за останні п'ять років скоротились більш ніж удвічі, а в товарній структурі біржового обігу до цього часу домінує продукція агропромислового комплексу, питома вага якої коливається в межах 65–73% [1].

За минулий рік 582 вітчизняні товарні біржі забезпечили торгівельний обіг в розмірі 27 млрд грн, що дорівнює одноденному обсягу торгівлі сільськогосподарською продукцією на Чиказькій товарній біржі, а

світовий товарний біржовий обіг, який вимірюється тисячами трильйонів доларів забезпечують лише 80 товарних бірж [1].

Практично всі діючі товарні біржі в нашій країні не мають сучасної матеріально-технічної бази, новітніх електронних систем торгівлі та клірингу. Вони малопотужні, середній розмір статутного капіталу кожної з них не перевищує 300 тис. грн, а сума щорічних надходжень ледь досягає 100 тис. грн. Ці біржі й надалі залишаються інвестиційно непривабливими, не укомплектовані фахівцями зі знанням сучасних біржових технологій і торгують лише спотовими та форвардними контрактами, які, зазвичай, вмонтовані в добре продумані олігархічно-корумповані схеми торгівлі [1]. Водночас, провідні країни світу ще в минулому столітті, перейшли на торгівлю терміновими контрактами, що забезпечує їм стабільний розвиток ринкової економіки.

Дуже важливі для повноцінного функціонування економіки нашої країни такі товари, як: метали, нафтопродукти, вугілля, газ, електроенергія, зерно, цукор, м'ясо, рослинні олії переважно реалізуються на позабіржовому ринку, і, як правило, за тіньовими схемами, минаючи прозорий біржовий ринок. Відсутність наполегливості у впровадженні біржових механізмів ціноутворення, монополізація ринків указаних товарів, створює умови для постійного виникнення інфляційних процесів, сталого підвищення споживчих цін і в цілому до дестабілізації економіки.

Нині провідні біржі світу торгують ф'ючерсними та опціонними контрактами, що забезпечує для виробників і споживачів страхування цінових ризиків, диверсифікацію фінансування, відкриваючи доступ до кредитних ресурсів та можливості стійкого розвитку. Проте перехід до торгівлі вищезазначеними видами контрактів для цих країн забезпечив високорозвинений біржовий ринок спотових та форвардних контрактів, наявність всеоб'ємного законодавства, клірингово-розрахункових систем, впровадження новітніх технологій торгівлі та розрахунків. Разом з тим, відсутність цих механізмів у вітчизняній практиці не дає змоги негайно перейти до впровадження торгівлі ф'ючерсними контрактами, а потребує негайної та ретельної розбудови біржового ринку реального товару (спотового та форвардного) [2].

Такий стан розвитку біржового товарного ринку особливо негативно впливає на функціонування агропромислового комплексу. На сьогодні ця галузь вийшла на провідне місце у світі з виробництва та експорту таких зернових культур, як кукурудза, продовольча й фуражна пшениця, соя, ячмінь та соняшникова олія. У найближчій перспективі планується вдвічі збільшити виробництво та експорт цих видів продукції.

Забезпечити провідне місце країни на світових ринках цих товарів буде неможливо без наявності функціонуючого вітчизняного ринку спотових, форвардних ф'ючерсних та опціонних контрактів, які дають можливість виробникам, трейдерам, переробникам, елеваторам та іншим учасникам ринку використати потужні конкурентні переваги, що дає біржовий ринок.

Про негативні наслідки відсутності прозорого біржового ринку свідчить факт монопольного ціноутворення на ринку зерна. Нині складається така ситуація, коли ціни на внутрішньому ринку, особливо в перші місяці збору врожаю, формуються провідними зарубіжними зернотрейдерами. Здебільшого, зернотрейдери отримують від своїх головних офісів, що розміщені за кордоном, ціну FOB портів Чорного та Азовського морів, від якої вони вираховують свої закупівельні ціни для різних регіонів нашої країни.

Маючи доступ до міжнародних товарних бірж та всієї лінійки фінансових інструментів, де базовим активом є сільськогосподарська продукція, вони розроблюють свої торгівельні стратегії, які передусім є стратегіями хеджування цінових ризиків, що дозволяє, маніпулюючи спотовими цінами на внутрішньому ринку країни, отримувати надприбутки. Дослідження, проведені зарубіжними і вітчизняними фахівцями, свідчать, що товаровиробник, який продав своє зерно зернотрейдерам, одержує близько 66 % від ціни реалізації на світових ринках, а дохід зернотрейдера, відповідно, 19, водночас, американський фермер отримує, відповідно, 80%, а посередник – до 2%. Від такої торгівлі вітчизняні виробники щорічно не доотримують мільярди гривень.

Монополізація ціноутворення на внутрішньому ринку не особливо хвилює великі агрохолдинги та торгівельні компанії, тому що свої цінові ризики вони хеджують на іноземних біржових майданчиках, використовуючи “офшорний механізм”, а внутрішній зерновий ринок із заниженими цінами економічно їх влаштовує, будучи для них джерелом наповнення експортних обсягів [3].

Решта учасників зернового ринку, таких як борошномельні підприємства, комбікормові заводи, державні підприємства активно не включаються в процес ціноутворення, модератором якого є зернотрейдери, оскільки ця ситуація на ринку зерна економічно їх задовольняє. Використання світового досвіду побудови цивілізованого ринку агропродовольчої продукції у нашій країні було передбачено Законом України" “Про державну підтримку сільського господарства України”, в якому напрацьовані механізми організації торгівлі товарними деривативами, функціонування інтервенційного ціноутворення та створення відповідних інститутів: Аграрного фонду, Аграрної біржі. Проте, на превеликий жаль, спрацював давній принцип “Хотіли якнайкраще, а вийшло як завжди” [3].

Всупереч здоровому глузду, на вітчизняному ринку зерна олійних та інших культур для стабілізації цього ринку від імені держави бере участь Аграрний Фонд, ПАТ “Аграрний фонд", ПАТ державна продовольчо-зернова корпорація України, Держкомрезерв. Незважаючи на чітко визначені дериктивними документами функції цих організацій на цьому ринку, особливо Аграрного фонду, їхня присутність ніяк не впливає на стабілізацію та регулювання ціноутворення, підвищення конкурентоспроможності на вітчизняному ринку, комерційної ефективності управління накопиченими товарними запасами, а названі вище організації відзначаються лише кількістю порушених кримінальних справ [3].

Безплідні дискусії щодо ефективності функціонування державної Аграрної біржі, що постійно провокуються прихильниками "вільної економіки", призвели до повного занепаду біржового ринку агропродовольчої продукції і більшість бірж, незалежно від форми власності, перестали функціонувати. Водночас, досвід Індії, Китаю та ряду інших країн свідчить про високу ефективність функціонування бірж, де одним із засновників є держава. Ці біржі протягом останніх років постійно входять до топ-десятки провідних бірж світу. Не до кінця сприймаючи, а, можливо, навіть не розуміючи, що відбувається в країні на реальних ринках газу, металів, нафтопродуктів, валютному, сучасні реформатори на такий самий шлях розвитку спрямовують і аграрний ринок.

На превеликий жаль, з приходом до влади цих фахівців, практично нічого не робиться по розбудові біржового товарного ринку і його основної складової – організованого аграрного ринку.

Для термінового виправлення становища з розвитком біржового товарного ринку і його невід'ємної складової організованого аграрного ринку, що позитивно вплине на трансформацію ринкової економіки, створення механізму прозорого ціноутворення, запобігання корупції та тіньових схем реалізації продукції, подальшого становлення та вдосконалення спотового ринку і прискорення розвитку ринку товарних бірж без залучення додаткових бюджетних коштів необхідно терміново включити в програму діяльності уряду питання розвитку товарного біржового ринку та затвердити концепцію його розвитку. Потребує негайної розробки та прийняття цілого ряду законів таких як: "Про товарний біржовий ринок", "Про кліринг та розрахункову діяльність".

Поряд із прийняттям цих законів, необхідно внести зміни й доповнення до цілої низки чинних законодавчих актів, таких як: Податковий, Господарський, Кримінальний кодекси України, кодексу України про адміністративні правопорушення та законів України "Про ліцензування видів господарської діяльності", "Про державну підтримку сільського господарства України", "Про ціни і ціноутворення", "Про банки і банківську діяльність".

Постає потреба мати в країні три-чотири спеціалізовані товарні біржі, що повинні знайти втілення в розробленій та затвердженій Урядом концепції розвитку біржового товарного ринку.

Щодо функціонування біржового ринку продукції агропромислового комплексу, який найбільше потерпає від відсутності в країні чітко діючої системи ринкових взаємовідносин, то тут необхідно зробити такі кроки:

1. Ухвалити в новій редакції Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України" з урахуванням зобов'язань, що витікають зі вступу країни до СОТ та підписання Угоди з країнами Європейського Союзу "Про зону вільної торгівлі" та необхідності фундаментального реформування ринку сільськогосподарської продукції.

2. Реорганізувати та об'єднати державні структури (за винятком Держкомрезерву), що працюють на агропродовольчому ринку, в єдину структуру, метою якої буде виконання міждержавних торгівельних угод,

активна торгова позиція щодо створення нормального конкурентного середовища на внутрішньому ринку й підтримання відповідного рівня цін.

Беручи до уваги невдалий вітчизняний багаторічний досвід побудови біржового товарного ринку на прикладах "вільного ринку" та враховуючи позитивний досвід багатьох країн світу, де за активної участі держави створений високоефективний товарний біржовий ринок, вважаємо за доцільне, реорганізувати діючу Аграрну біржу, залучивши до її засновників провідних вітчизняних зернотрейдерів, аграрних холдингів, одну з провідних бірж світу, банки, інформаційні агентства, професійні об'єднання, залишивши за державою (50 +/акція).

Забезпечити на реорганізованій Аграрній біржі функціонування єдиної національної торгової електронної системи та кліринго-розрахункового центру, що дасть можливість здійснювати біржову торгівлю одночасно в усіх регіонах країни за всіма видами біржових товарів та здійснювати прозору й ефективну товарну та фінансову інтервенції.

Враховуючи національну важливість та міжнародну значущість ринку зерна та забезпечення стабільності його функціонування, вважаємо за доцільне розробити систему законодавчо-правових актів та стимулюючих заходів, якими передбачити, що:

- купівля і продаж товарного зерна на внутрішньому ринку в обсязі понад 50 т здійснюється винятково через електронну платформу та кліринго-розрахунковий центр реформованої Аграрної біржі;
- на угоди з купівлею і продажем товарного зерна в обсязі понад 50 т, які не зареєстровані в кліринго-розрахунковому центрі Аграрної біржі, встановлюється акциз;
- експорт зерна зарубіжними та вітчизняними зернотрейдерами дозволяти здійснювати за умови купівлі його на товарному біржовому ринку країни;
- преференції по отриманню ПДВ повинні мати ті суб'єкти ринку, що активно працюють на біржовому аграрному ринку;
- здійснювати першочергову фінансову підтримку тих виробників сільськогосподарської продукції, які здійснюють реалізацію зерна через біржовий товарний ринок;
- сільськогосподарські підприємства всіх форм власності мають право оподатковуватися пільговим податком за умови реалізації не менше, ніж 70% задекларованих обсягів зерна на біржовому товарному ринку.

Висновки і перспективи. Біржовий товарний ринок у світі існує дуже давно і продовжує розвиватися й удосконалюватися, забезпечуючи стабільність фінансування виробництва, зберігання, дистрибуції та споживання товарів. Головна його роль – у спрощенні трансферту ризиків, прозорому ціноутворенні, демонополізації товарних ринків та раціональному використанні фінансових і матеріальних ресурсів.

Пропоновані зарубіжними та вітчизняними «реформаторами» й представниками олігархічного капіталу законодавчі акти щодо створення об'єднаного товарного та фондового біржового ринку в країні і повної лібералізації вимог до учасників цього ринку призведуть до повного

занепаду біржового ринку, особливо товарного та його основної складової – ринку аграрно-продовольчої продукції.

Список літератури

1. Солодкий М. О. Біржовий товарний ринок / М. О. Солодкий, В. О. Яворська. – К. : КОМПРИНТ, 2015. – 576 с.
2. Солодкий М. О. Ф'ючерсна торгівля на ринку сільськогосподарської продукції : монографія / М. О.Солодкий, Ю. В. Рубан. – К. : Компринт. – 2013. – 178 с.
3. Солодкий М. О. Чи потрібен країні ринок біржових товарних деривативів? Моніторинг біржового ринку / М. О. Солодкий. – 2015. – № 6. – 15–22.

References

1. Solodkyi, M. O., Yavorska, V. O. (2015). «Commodity derivatives trading: world excperiense and perspective development in Ukraine». – K.: TsP KOMPRYNT, 287.
2. Solodkyi, M. O. (2013). «Futures trading in the agricultural market» monohrafiia / M. O. Solodkyi, Yu. V. Ruban. – K.: Komprynt, 178.
3. Solodkyi, M. O. (2015). «Does a country need the commodity derivatives market?» Monitorynh birzhovoho rynku, 6, 15–22.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ БИРЖЕВОГО ТОВАРНОГО РЫНКА В УКРАИНЕ

Н. А. Солодкий

Аннотация. *Рассмотрен современный уровень развития биржевого товарного рынка страны и определены причины его низкого роста. При анализе состояния биржевой торговли особое внимание уделено торговле сельскохозяйственной продукцией. Исследованы причины отсутствия торговли товарными деривативами на биржевом рынке страны и указано на тесную взаимосвязь процессов ценообразования на зерновые и масличные культуры на отечественном спотовом рынке и фьючерсных биржах ведущих стран мира. Раскрыты причины неэффективного осуществления регулирования цен путем товарных и финансовых интервенций на зерновом рынке страны со стороны государственных структур.*

При исследовании особое внимание уделено анализу правового поля регулирования биржевого товарного рынка, особенно торговли сельскохозяйственной продукцией. С учетом полученных результатов, внесены предложения о принятии новых законов, таких как «О товарном биржевом рынке», «О товарных деривативах», «О клиринго-расчетной деятельности» и совершенствовании целого ряда законов, существенно сдерживающих развитие биржевого товарного рынка. Кроме того, предложен целый ряд мер для стимулирования участия товаро-производителей, переработчиков, трейдеров и других участников рынка сельскохозяйственной продукции в биржевой торговле.

С учетом проведенных исследований и учитывая мировой опит, на современном этапе развития отечественной рыночной экономики представляется целесообразным иметь в стране 3–4 специализированные товарные биржи, такие как: Аграрная, Энергетическая, Металлов, организованных на принципах акционерных обществ с привлечением к участию в них ведущих бирж мира и представителей отечественного бизнеса, но контрольный пакет акций которых должен оставаться за государством. В целом пришло время утвердить на правительственном уровне программу развития биржевого товарного рынка страны.

Ключевые слова: биржевой товарный рынок, референтные рынки, товарные деривативы, базис, спотовый рынок, фьючерсный рынок, сельскохозяйственная продукция

PROBLEMS OF DEVELOPMENT COMMODITY EXCHANGE MARKET IN UKRAINE

M. O. Solodky

Abstract. *The current level commodity exchange market development in Ukraine is described and disclosed the reasons hindering its growth. In the analysis of the exchange trade, special attention is paid to agricultural trade. The reasons of the absence of commodity derivatives trading on the exchange market of the country studied and given the close relationship of pricing processes for grains and oilseeds in the domestic spot market and futures markets of foreign countries. Reasons of ineffective implementation of price regulation through financial and commodity interventions on the grain market of the country by government agencies.*

In the study, special attention is paid to the analysis of legislative and legal environment in which operates the commodity exchange market, especially agricultural trade. In view of the results included proposals for new laws such as "On commodity exchange market", "On commodity derivatives", "On Clearing and settlement activities" and improvement of a number of laws that substantially hinder the development of commodity exchange market. Also proposed a number of measures to promote the participation of producers, processors, traders and other market participant's agricultural products in exchange trading.

Taking into account the studies and taking into account international experience at the present stage of the domestic market economy development is appropriate to have in the country 3-4 specialized commodity exchanges such as agricultural, energy, metals, organized on principles of joint stock companies with involvement in these leading exchanges in the world and representatives of local business, but the controlling stake should remain with the state. In general, it is time to approve at the governmental level program of development of commodity exchange market.

Keywords: exchange commodity market, reference markets, commodity derivatives, bases, spot market, futures market, agricultural products

УДК 657

АМОРТИЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ

П. Л. СУК, доктор економічних наук,
професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Національний університет біоресурсів і природокористування України
О. Г. КРИВОРОТ, старший викладач
кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. *Розглянуто порядок нарахування амортизації сільськогосподарської техніки. Згідно з чинними нормативними документами, амортизацію потрібно нараховувати щомісяця. У січні – березні сільськогосподарські культури ще не посіяні, тому не визначено об'єкти, на які нараховується амортизація. Собівартість продукції рослинництва калькулюють раз на рік станом на 31 грудня. Щомісячно нараховані суми амортизації сільськогосподарської техніки доцільно обліковувати протягом року на окремому аналітичному рахунку й розподіляти їх на об'єкти наприкінці року пропорційно площам посіву, кількості одержаної продукції тощо.*

Таким чином, під час нарахування амортизації сільськогосподарської техніки поєднують два методи: прямолінійний – для визначення суми амортизації, і виробничий – для віднесення її на об'єкти обліку. З'являється новий метод нарахування амортизації, який називається комбінований (або гібридний). Ним доцільно користуватися у тих випадках, коли сума амортизації визначається щомісячно, а конкретні об'єкти обліку ще відсутні.

Базу для розподілу амортизації сільськогосподарської техніки підприємство обирає самостійно, пов'язуючи використання її з виробництвом певних видів продукції та обсягом виконаних робіт, про що потрібно зазначити в прийнятій обліковій політиці господарства.

Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку використання методу амортизації на основі доходу обмежене. На основні засоби заборонено нараховувати амортизацію на основі доходів.

Дохід, отриманий в результаті діяльності підприємства, відображує фактори інші, ніж споживання економічних вигід, втілених в активі і пов'язаний з іншими витратами і процесами, діяльністю з продажів, змінами в обсягах продажів, цінах, інфляції.

Дохід залежить не тільки від економічних вигод, які споживаються від використання активу, а також відображує систему економічних вигод, які створюються від операційного бізнесу.

© П. Л. Сук, О. Г. Криворот, 2016

Для нематеріальних активів, згідно з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, використовувати метод амортизації на основі доходів недоцільно, проте можливі винятки. Цей метод можна використовувати для амортизації нематеріальних активів у двох обмежених випадках, коли:

• нематеріальний актив виражається як міра доходу, тобто, коли переважаючим обмежуючим фактором, що пов'язаний з нематеріальним активом, є досягнення обумовленого контрактом порогового значення доходу;

• може бути доведено, що доходи і споживання економічних вигод від нематеріального активу тісно взаємопов'язані.

Тому потрібні обґрунтування використання методу амортизації на основі доходів, які б пов'язали використання необоротного активу та отримані доходи і встановили між ними причинно-наслідковий зв'язок.

Метод нарахування амортизації необоротних активів на основі доходу в світовій практиці мало поширений. Ним можна користуватися для розрахунку амортизації сільськогосподарської техніки, що відповідає ринковим умовам.

У міжнародній практиці можливе використання комбінованого (або гібридного) методу нарахування амортизації необоротних активів. Він передбачає поєднання двох і більше методів. Наприклад, поєднують прямолінійний і виробничий метод.

Ключові слова: амортизація, методи амортизації, бухгалтерський облік, сільськогосподарська техніка, основні засоби, нематеріальні активи, сезонність виробництва

Актуальність. Амортизація розраховується за певними методами, які мають відображувати причинно-наслідковий зв'язок між активом і способом його використання у процесі виробництва. Розподіл витрат при цьому здійснюється відповідно до вибраної бази. Податковим кодексом України [1] і П(С)БО 7 "Основні засоби" [2] визначено, що амортизація може розраховуватись за п'ятьма методами: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискорене зменшення залишкової вартості, кумулятивний, виробничий. Перші чотири методи передбачають розраховувати амортизацію залежно від строку використання активу, а виробничий – від кількості виробленої продукції.

Амортизація включається у витрати і є частиною собівартості продукції. Характерними особливостями для сільського господарства є сезонність і тривалість вегетаційного росту рослин. Отже, щомісячні суми нарахованої амортизації сільськогосподарської техніки в зимовий період не можуть бути віднесені на конкретні об'єкти калькулювання через їх відсутність. Для врахування зазначених особливостей потрібно використати окремий підхід до нарахування та обліку амортизації сільськогосподарської техніки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Удосконаленню обліку амортизації присвячені праці багатьох вчених, але особливості його в

сільському господарстві мало досліджені й потребують подальшого вивчення.

Мета дослідження – обґрунтувати порядок нарахування та обліку амортизації сільськогосподарської техніки у зв'язку з особливостями технології.

Результати дослідження та їх обговорення. Відповідно до П(С)БО 16 "Витрати", витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені.

Якщо актив забезпечує одержання економічних вигод протягом кількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості між відповідними звітними періодами [3].

Амортизацію можна розраховувати за різними базами: на основі строку використання активу, на основі діяльності (обсягу виготовленої продукції) і на основі доходу, згенерованого активом. Керуючись Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (далі – МСБО), в Україні амортизацію нараховують відповідно до строку використання активу або на основі діяльності.

У світовій практиці відоме використання методу амортизації необоротних активів на основі доходу (revenue-based amortisation method). Його особливістю є те, що амортизація розраховується не відповідно до строку служби необоротного активу або кількості виготовленої продукції, а від доходу, отриманого з використанням необоротного активу. В економічній літературі цей метод висвітлений недостатньо, а тому розглянемо його суть з метою доцільності застосування в сільському господарстві.

Метод амортизації на основі доходу передбачає нараховувати амортизацію залежно від фактично отриманого доходу (або виручки) за реалізовану продукцію. Він використовується, якщо відомі наперед реалізаційні ціни і кількість продукції згідно з контрактом. За цим методом річна сума амортизації визначається як добуток вартості, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю), та коефіцієнта амортизації, який обчислюється діленням фактичного обсягу доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) на плановий обсяг доходу від реалізації продукції.

Розраховується амортизація на основі доходів за формулами:

$$СА = (ПВ – ЛВ) \times КА,$$

де СА – сума амортизації; ПВ – початкова вартість об'єкта; ЛВ – ліквідаційна вартість об'єкта; КА – коефіцієнт амортизації.

$$КА = ФОД : ПОД,$$

де ФОД – фактичний обсяг доходу від реалізації продукції (робіт, послуг); ПОД – плановий обсяг доходу.

Амортизацію на основі доходів можна розрахувати іншим способом:

$$СА = ФОД \times КА,$$

де СА – сума амортизації; ФОД – фактичний обсяг доходу від реалізації продукції (робіт, послуг); КА – коефіцієнт амортизації.

$$КА = (ПВ – ЛВ) : ПОД,$$

де ПОД – плановий обсяг доходу від реалізації продукції.

Розглянемо застосування методу амортизації необоротних активів на основі доходу на прикладі. Сільськогосподарську техніку первісною вартістю 100 000 грн передбачено експлуатувати п'ять років, а потім її продадуть і отримають виручку в сумі 15 000 грн. Отже, вартість, яка підлягає амортизації, становить 85 000 грн (100000 – 15000 = 85000). Протягом періоду експлуатації планується виготовити 50 000 одиниць продукції, у тому числі: 1-й рік – 15 000, 2-й рік – 11 000, 3-й рік – 10 000, 4-й рік – 9000, 5-й рік – 5000 одиниць. За час експлуатації техніки заплановано отримати 400 000 грн доходу від реалізації продукції (робіт, послуг), у тому числі: за 1-й рік – 100 000 грн, за 2-й рік – 90 000 грн, за 3-й рік – 80 000 грн, за 4-й рік – 70 000 грн, за 5-й рік – 60 000 грн.

Коефіцієнт амортизації за 1-й рік – 0,25 (100000 : 400000 = 0,25), за 2-й рік – 0,23 (90000 : 400000 = 0,23), за 3-й рік – 0,20 (80000 : 400000 = 0,20), за 4-й рік – 0,17 (70000 : 400000 = 0,17), за 5-й рік – 0,15 (60000 : 400000 = 0,15). Залежно від фактичного доходу, від реалізації розраховується сума амортизації (див. таблицю).

Розрахунок суми амортизації на основі доходів

Рік	Вартість, що амортизується, грн.	Фактично реалізовано продукції, грн.	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн.
1	85000	100000	0,25	21250
2	85000	90000	0,23	19550
3	85000	80000	0,20	17000
4	85000	70000	0,17	14450
5	85000	60000	0,15	12750
х	Разом	400000	1,00	85000

Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку і фінансової звітності використання цього методу обмежене. Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку внесла зміни до МСБО 16 "Основні засоби" [4] та МСБО 38 "Нематеріальні активи" [5], якими заборонено розраховувати амортизацію на основні засоби на основі доходів. Амортизація повинна відображувати передбачувану систему отримання майбутніх економічних вигод від активу. Метод амортизації на основі доходу розподіляє суму амортизації активу на основі доходів, згенеровану у звітному періоді як частка від загальної суми очікуваних доходів протягом строку корисного використання активу.

Поправки уточнюють, що існує безліч факторів, які впливають на прибуток і не всі з них пов'язані з використанням або споживанням активу. Поправки містять перелік інших витрат і процесів, діяльності з продажів, змінах в обсягах продажів, цінах, інфляції як приклади таких факторів. Тому дохід відображує систему економічних вигод, які створюються від

операційного бізнесу, а не економічних вигід, які споживаються шляхом використання активу [6].

Відповідно до поправок, використання методів на основі доходів для розрахунку амортизації активу не підходить, тому що дохід отриманий від діяльності, що включає в себе використання активу, в цілому відображує фактори інші, ніж споживання економічних вигід, втілених в активі [7].

Поправки до МСБО 38 “Нематеріальні активи” наводять спростовне припущення, що метод амортизації на основі доходу для нематеріальних активів недоцільний з тих самих причин, викладених вище в поправках до МСБО 16.

Проте, відповідно до поправок, це спростовне припущення може бути подолане у двох обмежених випадках, коли:

• нематеріальний актив виражається як міра доходу, тобто, коли переважаючим обмежуючим фактором, що пов’язаний з нематеріальним активом, є досягнення обумовленого контрактом порогового значення доходу;

• може бути доведено, що доходи і споживання економічних вигід від нематеріального активу тісно взаємопов’язані.

У бухгалтерському обліку для амортизації необоротних активів можливе використання кількох методів. У світовій практиці такий метод називають комбінований (або гібридний). Наприклад, часто поєднують прямолінійний і виробничий метод.

Під час нарахування амортизації потрібно здійснювати два процеси:

– визначити суму амортизації;

– віднести амортизацію на відповідний об’єкт витрат.

У сільському господарстві калькулюють собівартість продукції раз на рік станом на 31 грудня. Тому щомісячні суми амортизації сільськогосподарської техніки можуть залишатися нерозподіленими до кінця року. Адже в січні – березні сільськогосподарські культури ще не посіяні, то невідомо на який об’єкт потрібно списати амортизацію. Вона залишається нерозподіленою. Для її розподілу наприкінці року потрібно вибрати базу, якою можуть бути площі посіву, кількість зібраної продукції, її вартість або сума отриманого доходу.

Таким чином, для обліку амортизації сільськогосподарської техніки використовують два методи: прямолінійний – під час визначення суми амортизації і виробничий – під час її розподілу на об’єкти. Отже, в результаті поєднання двох офіційно визнаних методів з'являється третій, який називається комбінований (або гібридний). Щомісячне нарахування амортизації сільськогосподарської техніки пропонуємо здійснювати прямолінійним методом. Обліковувати її доцільно в складі витрат виробництва, відкривши окремий аналітичний рахунок “Нерозподілена амортизація”.

Обліковані суми наприкінці року розподіляють на об’єкти калькулювання, вибравши базу, яка найбільш пов’язана з використанням основних засобів. Такою базою може бути: по тракторах – обсяг виконаних робіт; по спеціальних машинах і механізмах (зернові комбайни,

бурякозбиральні комбайни тощо) – конкретні культури, для вирощування яких призначені спеціальні машини; по знаряддях загального призначення (плуги, борони, культиватори та інші) – площі посіву, отримана продукція в оцінці за справедливою вартістю, сума доходу від реалізації продукції.

У синтетичному обліку записи на рахунках будуть такі:

– дебет рахунка 23 “Виробництво” і кредит рахунка 13 “Знос (амортизація) необоротних активів” – щомісяця під час нарахування амортизації;

– дебет рахунка 23 (в аналітичному обліку конкретні об’єкти витрат) і кредит рахунка 23 (аналітичний рахунок “Нерозподілена амортизація”) – наприкінці року під час віднесення амортизації на конкретні об’єкти обліку.

Висновки.

1. В Україні амортизацію нараховують з використанням п’яти методів: прямолінійного, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивного, виробничого. У міжнародній практиці можливе нарахування амортизації за методом на основі доходів. Його використання обмежене. Відповідно до поправок до МСБО 16 “Основні засоби”, дохід не може бути базою для нарахування амортизації для основних засобів. Використання методу амортизації необоротних активів на основі доходів можливе як альтернативний варіант методів нарахування амортизації, зокрема в сільському господарстві.

2. Нарахування амортизації сільськогосподарської техніки доцільно проводити в два етапи:

а) щомісячно нараховувати амортизацію прямолінійним методом і обліковувати її в складі витрат на окремому аналітичному рахунку “Нерозподілена амортизація”;

б) наприкінці року розподіляти амортизацію на об’єкти обліку, вибравши базу для розподілу – виробничий метод.

3. Під час нарахування і розподілу амортизації сільськогосподарської техніки поєднуються два методи – прямолінійний і виробничий. У результаті такого поєднання виникає новий метод нарахування амортизації, який називається комбінований (або гібридний).

Список літератури

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755–VI. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 27 квітня 2000 р. № 92, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18 травня 2000 р. за № 288/4509. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318. – Електронний ресурс. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 “Основні засоби”. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_014/paran2#n2

5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 “Нематеріальні активи”. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_014/paran2#n2

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.casplus.com/pubs/files/IFRS%20in%20Focus%20-%20IAS%2016%20and%20IAS%2038.pdf

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.thedti.gov.za/business_regulation/meetings/19June2014 /Agenda_Paper8.pdf

8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.casplus.com/pubs/files/IFRS%20in%20Focus%20-%20IAS%2016%20and%20IAS%2038.pdf

9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.bdo.co.nz/resources/latest-news/assurance_alert/iasb-clarifies-acceptable-methods-of-depreciation-and-amortisation

References

1. Tax code of Ukraine dated December 2, 2010, № 2755-VI. – http://www.rada.gov.ua.

2. Position (standard) of accounting 7 “Fixed assets”, approved by order of the Ministry of finance of Ukraine dated April 27, 2000 № 92, registered in the Ministry of justice of Ukraine dated May 18, 2000, for № 288/4509. – http://www.rada.gov.ua.

3. Position (standard) of accounting 16 “Expenses”, approved by order of the Ministry of finance of Ukraine December 31, 1999, № 318, registered in the Ministry of justice of Ukraine dated January 19, 2000, for № 27/4248. – http://www.rada.gov.ua.

4. International accounting standard 16 “Property, Plant and Equipment”. – http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_014/paran2#n2.

5. International accounting standard 38 “Intangible assets”. – http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_050/paran2#n2.

6. [Electronic resource]. Available at: http://www.casplus.com/pubs/files/IFRS%20in%20Focus%20-%20IAS%2016%20and%20IAS%2038.pdf

7. [Electronic resource]. Available at: https://www.thedti.gov.za/business_regulation/meetings/19June2014 /Agenda_Paper8.pdf.

8. [Electronic resource]. Available at: http://www.casplus.com/pubs/files/IFRS%20in%20Focus%20-%20IAS%2016%20and%20IAS%2038.pdf.

9. [Electronic resource]. Available at: https://www.bdo.co.nz/resources/latest-news/assurance_alert/iasb-clarifies-acceptable-methods-of-depreciation-and-amortisation.

АМОРТИЗАЦИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ТЕХНИКИ

П. Л. Сук,
О. Г. Криворот

Аннотация. *Рассмотрен порядок начисления амортизации сельскохозяйственной техники. Согласно действующих нормативных документов, амортизацию нужно начислять ежемесячно. В январе – марте сельскохозяйственные культуры еще не посеяны, поэтому не определены объекты, на которые насчитывается амортизация. Себестоимость продукции растениеводства калькулируется один раз в год по состоянию на 31 декабря. Ежемесячно начисленные суммы*

амортизации сельскохозяйственной техники целесообразно учитывать в течение года на отдельном аналитическом счёте и распределять их на объекты в конце года пропорционально площадям посева, количества полученной продукции и тому подобное.

Таким образом, при начислении амортизации сельскохозяйственной техники объединяют два метода: прямолинейный – для определения суммы амортизации, и производственный – для отнесения на объекты учёта. Появляется новый метод начисления амортизации, который называется комбинированный (или гибридный). Им целесообразно пользоваться в тех случаях, когда сумма амортизации определяется ежемесячно, а конкретные объекты учёта еще отсутствуют.

Базу для распределения амортизации сельскохозяйственной техники предприятие выбирает самостоятельно, связывая ее использование с производством определенных видов продукции и объёмом выполненных работ, о чём нужно указать в принятой учётной политике хозяйства.

Международными стандартами бухгалтерского учёта использование метода амортизации на основе дохода ограничено. На основные средства запрещено начислять амортизацию на основе доходов.

Доход, полученный в результате деятельности предприятия, отражает факторы иные, чем потребление экономических выгод, воплощенных в активе и связан с другими затратами и процессами, деятельностью по продажам, изменениях в объёмах продаж, ценах, инфляции.

Доход зависит не только от экономических выгод, которые потребляются от использования актива, а также отражает систему экономических выгод, которые создаются от операционного бизнеса.

Для нематериальных активов, согласно Международных стандартов бухгалтерского учёта, использовать метод амортизации на основе доходов нецелесообразно, однако возможны исключения. Этот метод можно использовать для амортизации нематериальных активов в двух ограниченных случаях, когда:

• нематериальный актив выражается как мера дохода, то есть, когда преобладающим ограничивающим фактором, который связан с нематериальным активом, является достижение оговоренного контрактом порогового значения дохода;

• может быть доказано, что доходы и потребление экономических выгод от нематериального актива тесно взаимосвязаны.

Поэтому нужны обоснования использования метода амортизации на основе доходов, которые бы связали использование необоротного актива и полученные доходы и установили между ними причинно-следственную связь.

Метод начисления амортизации необоротных активов на основе дохода в мировой практике мало распространен. Им можно

пользоваться для расчёта амортизации сельскохозяйственной техники, что соответствует рыночным условиям.

В международной практике возможно использование комбинированного (или гибридного) метода начисления амортизации необоротных активов. Он предусматривает сочетание двух и более методов. Например, сочетают прямолинейный и производственный метод.

Ключевые слова: амортизация, методы амортизации, бухгалтерский учёт, сельскохозяйственная техника, основные средства, нематериальные активы, сезонность производства

DEPRECIATION OF AGRICULTURAL MACHINERY

P. L. Suk,
O. G. Kryvorot

Abstract. *The order of the depreciation of agricultural machinery is considered. According to existing normative documents depreciation need to charge on a monthly basis. In January – March crops not yet sown, so no objects are defined, for which accrue depreciation. The prime cost of crop production calculate once a year as at 31 December. Monthly accrued amounts of depreciation of agricultural machinery should be taken into accounting during the year on a separate analytical account and distribute them to objects at the end of the year in proportion to the acreage of seeding, quantity of received products, etc. Thus, when calculating the depreciation of agricultural machinery combine two methods: straight-line – to determine the amount of depreciation, and production – for it attributing to the objects of accounting.*

There is a new method of depreciation, which is called combination (or hybrid).

It is expedient to use in cases where the depreciation amount is determined on a monthly basis and specific accounting objects are not yet available.

The basis for distribution of depreciation of agricultural machinery the company chooses independently associating its use with the production of certain types of products and the volume of work performed, which should be noted in the accounting policy of the company.

By International accounting standards using revenue-based amortisation method is limited. On fixed assets it is forbidden to charge depreciation on the basis of revenue.

Revenue received as a result of the company activity reflects factors other than consumption of economic benefits embodied in the asset and associated with other costs and processes, sales activities, changes in sales volumes, prices, inflation.

Revenue depends not only on the economic benefits consumed from use of asset and also reflects the system of economic benefits that are generated from operating business.

For intangible assets according to International accounting standards use depreciation method based on revenues is inappropriate, but exceptions are possible. This method can be used for amortization of intangible assets in two limited circumstances when:

• the intangible asset is expressed as a measure of revenue, i.e. when the predominant limiting factor inherent in an intangible asset is the achievement of a contractually specified revenue threshold;

• it can be demonstrated that revenue and the consumption of economic benefits of the intangible asset are highly correlated.

Therefore, we need a rationale for using a depreciation method based on revenues that would have tied use of non-current asset and revenues earned and established between them a causal effect relationship.

The method of charging depreciation of non-current assets on the basis of revenue in the world practice is not very common. It can be used to calculate the depreciation of agricultural machinery, which meet market conditions.

In international practice it is possible to use a combination (or hybrid) method of depreciation of non-current assets. It involves the combination of two or more methods. For example, combine a straight-line and units-of-production method.

Keywords: depreciation, depreciation methods, accounting, agricultural machinery, fixed assets, intangible assets, seasonality of production

УДК 330.3 313

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЯК БАЗИСУ ДЛЯ ПЕРЕХОДУ ДО БІОЕКОНОМІКИ

М. П. ТАЛАВИРЯ, доктор економічних наук, професор
Національний університет біоресурсів і природокористування України
В. В. БАЙДАЛА, кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Національний університет біоресурсів і природокористування України
В. В. ЛИМАР, кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри аграрної економіки
Ніжинський агротехнічний інститут НУБіП України

Анотація. *Низка серйозних викликів, таких як вичерпність ресурсів, забруднення навколишнього середовища, необхідність забезпечення населення продуктами харчування, ліками, енергією тощо, зумовлюють надзвичайну актуальність переходу до біоекономіки. Перед дослідниками постає завдання: сформувати науково-обґрунтовану концепцію біоекономіки як інтегровану модель ресурсозберігаючої економіки на основі застосування інноваційних технологій.*

Мета дослідження *– аналіз можливостей національних інноваційних систем щодо забезпечення трансформацій в напрямі біоекономіки. Теоретичною базою для проведення такого аналізу була концепція національних інноваційних систем. Для розкриття сутності та змісту поняття національної інноваційної системи використовувалися методи теоретичного узагальнення – аналіз і синтез, системний підхід, порівняння, аналогія, абстрагування. Під час дослідження виявлено, що еколого-орієнтовані інноваційні системи визначаються як мережа інституцій, які стимулюють інновації, що зменшують вплив на навколишнє середовище та інтенсивність використання ресурсів до рівня, що відповідає потенційній ємності екологічної системи планети.*

Для становлення біоекономіки важливим є ставлення суспільства до навколишнього середовища, технологічного прогресу та біопродукції, що потребує проведення адекватних заходів впливу на зазначене ставлення. Для оцінки здатності національних інноваційних систем розвиватися в бік біоекономіки необхідна система параметрів, які вимірюють екологічну та ресурсну продуктивність виробництва і споживання, базу відповідних наукових, прикладних та суспільних знань, відповідні політичні реакції та біоекономічні можливості, базу природних активів, екологічну складову якості життя, загальну соціально-економічну структуру. У перспективі проведення емпіричних досліджень

© М. П. Талавиря, В. В. Байдала, В. В. Лимар, 2016

за даною системою параметрів дасть змогу зрозуміти здатність національної інноваційної системи здійснити перехід до біоекономіки.

Порівняння з аналогічними параметрами зарубіжних країн може виявити схожі паттерни, що простимулюють обмін досвідом, а виявлені розбіжності покажуть множину підходів до досягнення поставленої мети залежно від географічних, історичних, структурних, політичних і культурних умов. Національна інноваційна система України потребує, у першу чергу, проведення політики ресурсозбереження, переходу на поновлювані джерела енергії, включаючи біомасу, стимулювання суб'єктів господарювання до застосування ресурсоощадних, екологічно безпечних технологій, заснованих на використанні відновлюваних ресурсів.

Отже, дослідження особливостей національних інноваційних систем має важливе значення для трансформації в напрямі біоекономіки. Існуючі системи могли б поліпшити свою ефективність за допомогою короткострокової політики, вивчаючи досвід ефективніших в певних аспектах біоекономіки інноваційних систем, подібних за структурою, а також за допомогою довгострокової політики адаптації інноваційних систем. Такого роду структурні перетворення, в остаточному підсумку, можуть також бути моделями для переходу від менш розвиненої економіки до біоекономіки, заснованої на знаннях.

Ключові слова: біоекономіка, національна інноваційна система, інноваційна діяльність, біопродукція, навколишнє середовище, параметри національних інноваційних систем

У світлі останніх наукових досягнень, головних викликів, що постали перед науковою спільнотою, нових трендів у формуванні світоглядних концепцій щодо взаємовідносин суспільства та навколишнього середовища, формування науково обґрунтованої концепції біоекономіки як інтегрованої моделі ресурсозберігаючої економіки на основі застосування інноваційних технологій є надзвичайно актуальним питанням. Формування даної концепції передбачає імплементацію нових знань у галузі біотехнологій поряд із досягненнями інформаційних технологій та нанотехнологій. З огляду на досить специфічний характер біоекономіки, достатньо важко визначати здатність економічної системи будь-якої країни трансформуватися у напрямі до біоекономіки. Для здійснення такого аналізу теоретичною базою може бути концепція національних інноваційних систем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато вчених присвячували свої дослідження вивченню різних моделей національних економічних систем, намагаючись розуміти, які їх характерні риси забезпечують одержання того чи іншого економічного результату. При цьому виявлено, що існує більш, ніж одна модель, яка веде до економічного успіху [1]. Зокрема, О. Лапко, вивчаючи модель інноваційного розвитку національної економіки, зазначає, що інноваційний

тип розвитку економіки характеризується перенесенням акценту на використання принципово нових прогресивних технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, ефективними організаційними і управлінськими рішеннями в інноваційній діяльності [2].

Кривень О. вважає, що модель екологічно-збалансованої економіки ґрунтується на підвищенні ролі екологічної освіти, екологічного виховання, загальної та екологічної культури; формуванні конкурентного ринкового середовища, що спонукатиме суб'єктів господарювання до ефективного використання природного капіталу [3]. Гринів Л. фокусує увагу на тому, що швидкий перехід національної економіки на модель екологічно збалансованого розвитку можливий на основі створення раціональної регіональної структури економіки, що базується на соціоекологічному районуванні [4]. Водночас, потребують подальшого дослідження питання, пов'язані з можливостями національних інноваційних систем здійснювати перехід до біоекономіки, що базується на знаннях.

Мета дослідження – аналіз можливостей національних інноваційних систем щодо забезпечення трансформацій в напрямі біоекономіки.

Результати дослідження та їх обговорення. Концепція національних інноваційних систем (НІС) виникла у 1990-х роках і ілюструє основну структуру й процеси взаємозалежної еволюції технологій, галузей виробництва та інституцій в економіці. Основне припущення широкого підходу НІС є те, що ці інститути, які безпосередньо сприяють придбанню та розповсюдженню нових знань, є вбудованими в конкретну соціально-економічну систему [5]. У межах цієї системи «політичні і культурні впливи, а також економічна політика допомагають визначити масштаб, напрям і відносний успіх інновації» [6]. Концепція НІС становила базис для багатьох теоретичних, а також емпіричних досліджень, та була предметом уточнень і подальших розробок протягом останніх двох десятиліть.

Такі порівняльні дослідження було проведено на рівні національних економік (наприклад, порівняння датської та шведської інноваційних систем, зроблені Edquist та Lundvall [7], на рівні секторів [8], чи окремих параметрів (наприклад, майбутньо орієнтованих інноваційних систем країн Центральної та Східної Європи [9]. Деякі з цих досліджень служать не тільки для опису розбіжностей між системами, але й розкривають крос-національні подібності у структурі та інноваційній діяльності [10]. Завдяки ідентифікації ступеня та області таких структурних подібностей в емпірично визначених групах або кластерах національних інноваційних систем, такі дослідження можуть впливати на ефективність процесів планування політики. Тоді як через національні розбіжності НІС не можна застосовувати однакове рішення для схожих проблем, структурні подібності в певних областях уможливлюють застосування інструментів галузевої політики, незважаючи на національні кордони [11].

При визначенні здатності національних економічних систем рухатися до біоекономіки, що базується на знаннях, особливим викликом стає всеохоплюючий характер біоекономіки. Наприклад, аналіз ступеня інноваційності в певному секторі біоекономіки, як-от у сільськогосподарському чи біотехнологічному, не дасть повноти картини щодо стану біоекономіки в цілому по країні, водночас, аналіз усієї національної економічної системи не відповідатиме специфічним вимогам щодо розвитку біоекономіки.

Значний внесок у дослідження зв'язку між НІС та біоекономікою зробив Roberto Eposti, який запропонував створення загальноєвропейської системи знань та інновацій для біоекономіки (knowledge and innovation system for bioeconomy (KISB)) задля подолання секторальних розмежувань, поліпшення сільськогосподарських інновацій, усвідомлення гетерогенності залучених діячів та адаптації дослідницької політики ЄС до структур біоекономіки, що починають своє існування. Ця пропозиція викликає важливі завдання переходу до біоекономіки, а саме: трансдисциплінарність, інноваційність, владну та політичну конвергенцію [12].

Одна з останніх адаптацій підходу НІС щодо інновацій для підвищення продуктивності ресурсів та зменшення впливу на навколишнє середовище запропонувала Stamm та ін., і згодом доопрацювала Altenburg та Pegels, а саме: еколого-орієнтовані інноваційні системи (the sustainability-oriented innovation systems (SoIS)) [13, 14]. Ці системи визначаються як мережа інституцій, що стимулюють інновації, які «зменшують вплив на навколишнє середовище та інтенсивність використання ресурсів до рівня, відповідного потенційній ємності екологічної системи планети» [13]. Багато висновків з цієї моделі SoIS знайшли своє вираження при ідентифікації показників вимірювання біоекономіки в дослідженні Urmetzer S. та Pyka A. [15].

Іншим наслідком НІС для біоекономіки, як очікується, є вплив ставлення суспільства до навколишнього середовища, технологічного прогресу та готовність споживачів до змін. «Те, як суспільство ставиться до біопродукції та наскільки її розуміє, є важливим для зростання біоекономіки щонайменше з двох причин. По-перше, прихильність уряду та його здатність надавати фінансову підтримку розвитку біоекономіки залежить від прихильності суспільства. По-друге, ставлення й розуміння суспільством біопродукції буде впливати на попит на цю продукцію, який, в остаточному підсумку визначатиме майбутнє біоекономіки. Визначення суспільного ставлення може використовуватися як головний індикатор» [16].

Сукупність параметрів національних інноваційних систем по відношенню до їх здатності розвиватися в бік біоекономіки все ще є предметом наукових дискусій. Цікавий з наукової точки зору підхід, на наш погляд, пропонують Sophie Urmetzer та Andreas Pyka, формуючи шість категорій, у які групуються відповідні показники:

1. Екологічна та ресурсна продуктивність виробництва і споживання:
   - емісія CO_2 (метрична т на душу населення);

- інтенсивність CO_2 (кг на кг нафтового еквівалента використання енергії);

- продуктивність ресурсів (ВВП/кг спожитого матеріалу);

- енергоспоживання (кг нафтового еквіваленту на 1000 долл. ВВП);

- частка енергії з відновлюваних джерел у валовому кінцевому споживанні енергії (%);

- утворення відходів (кг на душу населення);

- величина переробки побутових відходів;

- споживання штучних добрив (кг на гектар ріллі).

2. База відповідних наукових, прикладних та суспільних знань:

- людські ресурси, зайняті в науці і техніці (% активного населення);

- дослідники (еквівалент повної зайнятості на млн. жителів);

- статті у науково-технічних журналах (на тисячу населення);

- населення з вищою освітою (%);

- населення принаймні із середньою освітою (%);

- загальний обсяг державних витрат на освіту всіх рівнів (% від ВВП);

- ставлення до впливу науки і технологій на країну (% дуже позитивних відповідей).

3. Відповідні політичні реакції та біоекономічні можливості:

- глобальний інноваційний індекс;

- кількість патентів у галузі біотехнології (на 1 млн жителів);

- загальні витрати на дослідження і розробки (на одного жителя);

- офіційна допомога з метою розвитку, присвячена екологічним питанням (% від ВНД);

- податки, пов'язані з екологією (% від ВВП);

- ставка неявного податку на енергію (євро за тонну нафтового еквівалента);

- кількість років з моменту публікації стратегії біоекономіки;

- кількість років участі в окремих міжнародних екологічних угодах;

- дефіцит перенесення законодавства ЄС (% ще не оголошених директив);

- кількість нових випадків порушення законодавства ЄС (загальна кількість);

- кількість представників партії зелених в Європарламенті (частка в загальному обсязі національних місць);

- ставлення до генетично модифікованих продуктів харчування (% згодних, що це слід заохочувати);

- ставлення до генної інженерії в рослинництві (% згодних, що це слід заохочувати).

4. База природних активів:

- поновлювані внутрішні прісноводні ресурси ($м^3$ на одного жителя);

- загальний запас лісів, що ростуть ($м^3$ на одного жителя);

- частка сільськогосподарських земель (у % від загальної земельної площі);

- частка лісового рослинного покриву (у % від загальної земельної площі);

- наземні й морські охоронювані райони (у % від загальної площі території);

- рента від невідновлюваних природних ресурсів (нафта, газ, вугілля, мінеральні ресурси) (% ВВП).

5. Екологічна складова якості життя:

- люди, що страждають від забруднення, сажі або інших проблем навколишнього середовища (%);

- люди, що страждають від шуму (%);

- населення з доступом до поліпшеної питної води (%);

- ліси та інші лісисті території на душу населення (га на душу населення).

6. Загальна соціально-економічна структура:

- ВВП на душу населення;

- коефіцієнт Джині наявного доходу (0–100);

- міське населення (%);

- позитивне ставлення до майбутнього (%);

- ставлення до важливості охорони довкілля (%);

- рівень зайнятості (% у віці 20–64 роки);

- додана вартість від сільськогосподарського сектора (% від ВВП);

- частка органічного землеробства (від загальної сільськогосподарської площі) [15].

Емпіричне дослідження, проведене за зазначеною системою параметрів, допоможе зрозуміти здатність національної інноваційної системи здійснити перехід до біоекономіки, водночас, порівняння з відповідними параметрами європейських країн може виявити схожі паттерни, які простимулюють обмін досвідом, а виявлені розбіжності покажуть множину підходів до досягнення поставленої мети залежно від географічних, історичних, структурних, політичних і культурних умов.

Враховуючи все вищевикладене, мусимо зазначити, що національна інноваційна система України потребує певних змін, а саме:

- перенесення акценту на використання принципово нових прогресивних технологій, перехід до випуску високотехнологічної продукції;

- впровадження ефективних організаційних та управлінських рішень в інноваційній діяльності (створення технопарків, технополісів, агробіотехнологічних кластерів);

- проведення політики ресурсозбереження, перехід на поновлювані джерела енергії, включаючи біомасу, стимулювання суб'єктів господарювання до застосування ресурсоощадних, екологічно безпечних технологій, заснованих на використанні відновлюваних ресурсів;

- реалізація масштабних науково-технічних проектів, які базуються на створенні біотехнологічної продукції в межах розвитку біоекономіки;

- всебічне використання інформаційних технологій;
- спрямування соціальної політики держави на підвищення якості життя, соціальних стандартів, які враховують екологічні нормативи щодо безпеки продуктів харчування, води, повітря тощо;
- розвиток екологізації виробництва та ринку екологічно чистої продукції;
- формування нової системи взаємодії бізнесу, держави і суспільства – соціального партнерства, яке спрямоване на розвиток біоекономіки [17].

Висновки і перспективи. Визначення біоекономіки, що базується на знаннях, представляє собою систему, що, здебільшого, важко вимірюється кількісно. Спроби науковців створити логічно ув'язаний перелік показників наштовхуються, з одного боку, на емпіричну відсутність даних, а з іншого –, ці показники є предметом постійних змін, оскільки природа інновацій є такою, що їх складно передбачити наперед, відтак і вимірники мають бути підданими адаптації, враховуючи інновації, які відбуваються з плином часу.

Дослідження особливостей національних інноваційних систем має важливе значення для трансформації в напрямі біоекономіки. Існуючі системи могли б поліпшити свою ефективність за допомогою короткострокової політики, вивчаючи досвід ефективніших в певних аспектах біоекономіки інноваційних систем, подібних за структурою, а також за допомогою довгострокової політики адаптації інноваційних систем. Такого роду структурні перетворення, в остаточному підсумку, можуть також служити моделями для переходу від менш розвиненої економіки до біоекономіки, заснованої на знаннях.

Список літератури

1. Hall P. A., Gingerich D. W. Varieties of Capitalism and Institutional Complementarities in the Political Economy: An Empirical Analysis / P. A. Hall, D. W. Gingerich // B.J.Pol.S. – 2009. – № 39. – 449–482.

2. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. Лапко // К. : ІЕП НАН України, 1999. – 254 с.

3. Кривень О. В. Формування економічного механізму екологічно збалансованого природокористування у контексті екологічної конституції землі / О. В. Кривень // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. − Вип. 19.14. – С. 203–210.

4. Гринів Л. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії / Л. Гринів. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 240 с.

5. Lundvall B.-A. National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London, Pinter. – 1992. – 317 p.

6. Freeman C. Continental, national and sub-national innovation systems – complementarity and economic growth / C. Freeman // Research Policy. – 2002. – № 31. – P. 191–211.

7. Edquist C., Lundvall B.-A. Comparing the Danish and Swedisch Systems of Innovation. In Nelson R. (ed.). (1993). National Innovation Systems. A Comparative Analysis. Oxford University Press.

8. Malerba F. Sectoral Systems – How and who innovation differs across sectors. In: Fagerberg J., Mowery C., Nelson R.R. (Edts.): The Oxford Handbook of Innovation. Oxford University Press. – 2005. – P. 380–406.

9. Hanusch H., Pyka A., Wackermann F. Patterns of future-orientation in Central and Eastern Europe. Quaterly of the Faculty of Economics at the Corvinus University of Budapest, 2010. – P. 173–190.

10. Balzat M., Pyka A. Mapping national innovation systems in the OECD area / M. Balzat, A. Pyka // Int. J. Technology and Globalisation. – 2006. – № 2 (1/2). – P. 158–176.

11. Lundvall B.-A., Tomlinson M. International benchmarking as a policy learning tool. In: Rodrigues M. J. (ed): The new knowledge economy in Europe: a strategy for international competitiveness and social cohesion. – 2002. – Elgar, Cheltenham.

12. Eposti R. Knowledge, Technology and Innovations for a Bio-based economy: Lessons from the Past, Challenges for the Future / R. Eposti // Bio-based and Applied Economics. – 2012. – 1 (3). – P. 235–268.

13. Altenburg T., Pegels A. Sustainability-oriented Innovation systems – managing the green transformation / T. Altenburg, A. Pegels // Innovation and Development. – 2012. – № 2 (1). – P. 5–22.

14. Stamm A., Dantas E., Fischer D., Ganguly S., Rennkamp B. Sustainability-oriented innovation systems: Towards decoupling economic growth from environmental pressures? / A. Stamm, E. Dantas, D. Fischer, S. Ganguly, B. Rennkamp // Discussion Paper 20/2009. Deutsches Institut für Entwicklungspolitik. Bonn.

15. Urmetzer S., Pyka A. Varieties of knowledgebased bioeconomies / S.Urmetzer , A. Pyka // FZID Discussion Paper. 2014. – No. 91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbn-resolving.de/ urn:nbn:de:bsz:100-opus-10072.

16. Biobased Economy Indicators. Office of the Chief Economist, Office of Energy Policy and New Uses (OEPNU), U.S. Department of Agriculture. Prepared jointly by OEPNU and the Center for Industrial Research and Service of Iowa State University. OCE-2010-2, 138 p.

17. Байдала В. В., Бутенко В. М. Формування соціобіоекономіки як перспективної моделі розвитку національної економіки / В. В. Байдала, В. М. Бутенко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2014. – № 5 (60). – С. 37–42.

References

1. Hall, P. A., Gingerich, D. W. (2009). Varieties of Capitalism and Institutional Complementarities in the Political Economy: An Empirical Analysis. B.J.Pol.S, 39, 449–482.

2. Lapko, O. (1999). Innovative activity in the system of state regulation. K.: IEP NAS Ukraine, 254.

3. Kryven, O. V. (2009). Formation of the economic mechanism of environmentally sustainable nature in the context of the environmental constitution. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy (Scientific Herald of NLTU Ukraine), 19.14, 203–210.

4. Hryniv, L. (2001). Environmentally sustainable economy: problems of theory. Lviv: vydavnychyi centr LNU im. Ivana Franka, 240.

5. Lundvall, B.-A. (1992). National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London, Pinter, 317.

6. Freeman, C. (2002). Continental, national and sub-national innovation systems – complementarity and economic growth. Research Policy, 31, 191–211.

7. Edquist, C., Lundvall, B.-A. (1993). Comparing the Danish and Swedisch Systems of Innovation. In Nelson R. (ed.), National Innovation Systems. A Comparative Analysis. Oxford University Press.

8. Malerba, F. (2005). Sectoral Systems – How and who innovation differs across sectors. In: Fagerberg J., Mowery C., Nelson R.R. (Edts.): The Oxford Handbook of Innovation. Oxford University Press, 380–406.

9. Hanusch, H., Pyka, A., Wackermann, F. (2010). Patterns of future-orientation in Central and Eastern Europe. Quaterly of the Faculty of Economics at the Corvinus University of Budapest, 173–190.

10. Balzat, M., Pyka, A. (2006). Mapping national innovation systems in the OECD area. Int. J. Technology and Globalisation, 2 (1/2), 158–176.

11. Lundvall, B.-A., Tomlinson, M. (2002). International benchmarking as a policy learning tool. In: Rodrigues M. J. (ed): The new knowledge economy in Europe: a strategy for international competitiveness and social cohesion, Elgar, Cheltenham

12. Eposti, R. (2012). Knowledge, Technology and Innovations for a Bio-based economy: Lessons from the Past, Challenges for the Future. Bio-based and Applied Economics, 1(3), 235–268.

13. Altenburg , T., Pegels, A. (2012). Sustainability-oriented Innovation systems – managing the green transformation. Innovation and Development, 2(1), 5–22.

14. Stamm, A., Dantas, E., Fischer, D., Ganguly, S., Rennkamp, B. Sustainability-oriented innovation systems: Towards decoupling economic growth from environmental pressures? Discussion Paper 20/2009. Deutsches Institut für Entwicklungspolitik. Bonn.

15. Urmetzer, S., Pyka, A. (2014). Varieties of knowledgebased bioeconomies. FZID Discussion Paper, 91. Available at: http://nbn-resolving.de/ urn:nbn:de:bsz:100-opus-10072.

16. Biobased Economy Indicators. Office of the Chief Economist, Office of Energy Policy and New Uses (OEPNU), U.S. Department of Agriculture. Prepared jointly by OEPNU and the Center for Industrial Research and Service of Iowa State University. OCE-2010-2, 138.

17. Baidala, V. V., Butenko, V. V. (2014). Formation of socio bio-economy as a promising model of national economy. Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriia: Ekonomika ta menedzhment (Herald of Sumy National Agrarian University. Series: Economy and Management), 5 (60), 37–42.

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОНЦЕПЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ В КАЧЕСТВЕ БАЗИСА ДЛЯ ПЕРЕХОДА К БИОЭКОНОМИКЕ

М. П. Талавыря,
В. В. Байдала,
В. В. Лымар

Аннотация. *Ряд серьезных вызовов, таких как исчерпаемость ресурсов, загрязнение окружающей среды, необходимость обеспечения населения продуктами питания, лекарствами, энергией и т. д., обусловливают чрезвычайную актуальность перехода к биоэкономике. Перед исследователями стоит задача: сформировать научно*

обоснованную концепцию биоэкономики как интегрированную модель ресурсосберегающей экономики на основе применения инновационных технологий.

Цель статьи – анализ возможностей национальных инновационных систем обеспечить переход к биоэкономике. Теоретической базой для проведения такого анализа была концепция национальных инновационных систем. Для раскрытия сущности и содержания понятия национальной инновационной системы использовались методы теоретического обобщения – анализ и синтез, системный подход, сравнение, аналогия, абстрагирование. В ходе исследования выявлено, что эколого-ориентированные инновационные системы определяются как сеть институтов, которые стимулируют инновации, уменьшающие воздействие на окружающую среду и интенсивность использования ресурсов до уровня, соответствующего потенциальной емкости экологической системы планеты.

Для становления биоэкономики важно отношение общества к окружающей среде, технологическому прогрессу и биопродукции, изменение которого возможно путем проведения адекватных мер воздействия на указанное отношение. Для оценки способности национальных инновационных систем развиваться в сторону биоэкономики необходима система параметров, которые измеряют экологическую и ресурсную производительность производства и потребления, базу соответствующих научных, прикладных и общественных знаний, соответствующие политические реакции, базу природных активов, экологическую составляющую качества жизни, общую социально-экономическую структуру. В перспективе проведение эмпирических исследований по данной системе параметров позволит понять способность национальной инновационной системы осуществить переход к биоэкономике.

Сравнение с аналогичными параметрами зарубежных стран может выявить схожие паттерны, которые простимулируют обмен опытом, а выявленные расхождения покажут множество подходов к достижению поставленной цели в зависимости от географических, исторических, структурных, политических и культурных условий. Национальная инновационная система Украины нуждается, в первую очередь, в проведении политики ресурсосбережения, переходе на возобновляемые источники энергии, включая биомассу, стимулирование субъектов хозяйствования к применению ресурсосберегающих, экологически безопасных технологий, основанных на использовании возобновляемых ресурсов.

Таким образом, исследование особенностей национальных инновационных систем имеет важное значение для трансформации в направлении биоэкономики. Существующие системы могли бы улучшить свою эффективность с помощью краткосрочной политики, изучая опыт эффективных в определенных аспектах биоэкономики инновационных систем, сходных по структуре, а также с помощью

долгосрочной политики адаптации инновационных систем. Такого рода структурные преобразования в конечном счете могут также служить в качестве моделей для перехода от менее развитой экономики к биоэкономике, основанной на знаниях.

Ключевые слова: биоэкономика, национальная инновационная система, инновационная деятельность, биопродукция, окружающая среда, параметры национальных инновационных систем

POSSIBILITIES OF USE OF THE NATIONAL INNOVATION SYSTEM CONCEPT AS THE BASIS FOR THE TRANSITION TO A BIOECONOMY

M. P. Talavyrya,
V. V. Baidala,
V. V. Lymar

Abstract. *A number of serious challenges, such as exhaustible resources, environmental pollution, the need to provide the population with food, medicines, energy, etc., are responsible for the extreme urgency of the transition toward the bioeconomy. The researchers should form a science-based bioeconomy concept as an integrated model of knowledge based bioeconomy.*

The aim of the article is analyzing the capacity of national innovation systems to ensure the transition toward the bioeconomy. The theoretical basis for this analysis was the concept of national innovation systems. We were using theoretical generalization methods – analysis and synthesis, systematic approach, comparison, analogy, abstraction. Different models of economic systems which ensure obtaining a particular economic outcome are analized. Ecology-oriented innovation system is defined as a network of institutions that encourage innovation, reduce environmental impacts and resource use intensity to a level corresponding to the potential capacity of the ecological system of the planet.

There is underlined that attitude of society to the environment, technological progress and bioproducts is important for the formation of bioeconomy. To assess the ability of national innovation systems evolve towards bio-economy the scientists must have a list of parameters that measure the ecological and resource efficiency of production and consumption,the base of relevant scientific, practical and social knowledge, appropriate political response and bioeconomic possible, the base of natural assets, ecological component of life quality, the general socio-economic structure. There is stressed the empirical research based on the parameters of this system will make it possible to understand the ability of the national innovation system to switch to the bioeconomy.

Comparison with similar parameters of foreign countries may reveal similar patterns that stimulate the exchange of experiences and the differences will show multiple approaches to achieve this goal, depending on geographical, historical, structural, political and cultural conditions. National

innovation system of Ukraine needs, first of all, the policy of resource conservation, transition to renewable energy, including biomass, encouraging businesses to use resource-saving, environmentally friendly technologies based on the use of renewable resources.

So, the study of the characteristics of national innovation systems is essential to the transformation towards the bioeconomy. Existing systems could improve its efficiency by using short-term policy, learning experience more effective in certain aspects of innovative bioeconomy system, that are similar in structure, as well as by long-term policy of adaptation innovation systems. Such structural changes ultimately can also serve as models for the transition from less developed economy to the knowledge based bioeconomy.

Keywords: the bioeconomy, national innovation system, innovation, bioproducts, the environment, parameters of national innovation systems

УДК 633:635:631.572:631.874.3

ТРАНСФОРМОВАНІ РІВНЯННЯ Ф. І. ЛЕВІНА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВРОЖАЙНОСТІ ПОБІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

А. М. ТИХОВОД, вчений агроном, директор
Агрофірма «Ольвія» Приазовського району Запорізької області
e-mail: antihovod@mail.ru

Анотація. *Встановлено, що символьною моделлю зв'язків між врожайністю основної (z) та побічної (s) продукції рослин має бути не рівняння прямої $s = a + bz$, а ступенева функція $s = bz^{\alpha}$. Дворівневі прямолінійні рівняння регресії Ф. І. Левіна для визначення врожайності соломи (або стебел чи бадилля), по- верхневих і кореневих решток трансформовані у ступеневі чисельні моделі.*

Ключові слова: врожайність, основна продукція, побічна продукція, по- верхневі рештки, корені, символьна модель, чисельна модель

Актуальність. Фахівці з агрономії змушені щорічно опосередковано – через урожайність основної продукції – визначати врожайність соломи, стебел чи бадилля польових та овочевих культур на всіх полях, де вони будуть загорнуті під наступну культуру. І не приблизно, а надійно, оскільки для розкладу в ґрунті тонни побічної продукції треба вносити в середньому 9 кг азоту додатково до норми, потрібної для наступної культури. Заниження врожайності побічної продукції призводить до конкуренції за азот між рослинами та ґрунтовими мікроорганізмами і зменшення врожайності наступної культури, а завищення – до невиправданих витрат коштів на добрива.

© А. М. Тиховод, 2016

innovation system of Ukraine needs, first of all, the policy of resource conservation, transition to renewable energy, including biomass, encouraging businesses to use resource-saving, environmentally friendly technologies based on the use of renewable resources.

So, the study of the characteristics of national innovation systems is essential to the transformation towards the bioeconomy. Existing systems could improve its efficiency by using short-term policy, learning experience more effective in certain aspects of innovative bioeconomy system, that are similar in structure, as well as by long-term policy of adaptation innovation systems. Such structural changes ultimately can also serve as models for the transition from less developed economy to the knowledge based bioeconomy.

Keywords: the bioeconomy, national innovation system, innovation, bioproducts, the environment, parameters of national innovation systems

УДК 633:635:631.572:631.874.3

ТРАНСФОРМОВАНІ РІВНЯННЯ Ф. І. ЛЕВІНА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВРОЖАЙНОСТІ ПОБІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

А. М. ТИХОВОД, вчений агроном, директор
Агрофірма «Ольвія» Приазовського району Запорізької області
e-mail: antihovod@mail.ru

Анотація. *Встановлено, що символьною моделлю зв'язків між врожайністю основної (z) та побічної (s) продукції рослин має бути не рівняння прямої $s = a + bz$, а ступенева функція $s = bz^{\alpha}$. Дворівневі прямолінійні рівняння регресії Ф. І. Левіна для визначення врожайності соломи (або стебел чи бадилля), по- верхневих і кореневих решток трансформовані у ступеневі чисельні моделі.*

Ключові слова: врожайність, основна продукція, побічна продукція, по- верхневі рештки, корені, символьна модель, чисельна модель

Актуальність. Фахівці з агрономії змушені щорічно опосередковано – через урожайність основної продукції – визначати врожайність соломи, стебел чи бадилля польових та овочевих культур на всіх полях, де вони будуть загорнуті під наступну культуру. І не приблизно, а надійно, оскільки для розкладу в ґрунті тонни побічної продукції треба вносити в середньому 9 кг азоту додатково до норми, потрібної для наступної культури. Заниження врожайності побічної продукції призводить до конкуренції за азот між рослинами та ґрунтовими мікроорганізмами і зменшення врожайності наступної культури, а завищення – до невиправданих витрат коштів на добрива.

© А. М. Тиховод, 2016

А науковцям, для розрахунків балансу гумусу та кругообігу поживних речовин, потрібні ще й надійні маси поверхневих решток та коренів, які також можна визначити тільки за врожайністю основної продукції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазвичай врожайність соломи, стебел чи бадилля визначають за індексами їх виходу (ІВС – I). Це відношення мас продукції – побічної (s) до основної (z) – із площі 1 м2 [1]. Підрахувавши врожайність основної продукції на певному полі, множать її на цей індекс і отримують урожайність побічної продукції у ц/га: s = Iz. Це рівняння прямої лінії, що виходить із початку координат.

Але ми встановили, що I – змінна величина. Так, у середньо-соломистих сортів озимої пшениці після пару при врожайності зерна z = 40 ц/га врожайність соломи s = 47,3 ц/га, I = 1,18, а при z = 70 ц/га – s = 90,8 ц/га, I = 1,30.

Насправді цей зв'язок здебільшого криволінійний. На це першим звернув увагу Ф. І. Левін [2] ще у 1977 р. і, щоб хоч частково врахувати криволінійність, для більшості культур створив рівняння прямолінійної регресії окремо для низького і високого рівнів врожаю основної продукції (табл. 1), як радили тоді в окремих працях [3] підбирати лінії відгуку залежних показників від змін незалежних величин. Від цього його прогностичні лінії на графіках набули коліно-подібного вигляду, що суперечить біологічній природі накопичення біологічної маси рослинами. Надалі дослідники ігнорували криволінійність зв'язку і стали застосовувати прямолінійну регресію для будь-якої врожайності [4], всупереч висновку Ф. І. Левіна. Про біологічну природу залежності між врожайністю основної та побічної продукції ні вони, ні Ф. І. Левін навіть не замислювалися.

Мета дослідження – виявити теоретичні засади і символьну (літерну) модель залежності між врожайністю основної продукції як аргументом та масою побічної продукції, поверхневих решток і коренів як функціями; на їх основі трансформувати найбільш цитовані дворівневі рівняння прямолінійної регресії Ф. І. Левіна з табл. 1 для позбавлення їх графіків від коліноподібності та підвищення надійності визначення названих функцій за рахунок цього.

Матеріали і методи дослідження. Як накопичені первинні дані для табл. 1 Ф. І. Левін не повідомляє. Він тільки підкреслює: це результати багаторічних визначень біомаси рослинних залишків у нечорноземній зоні і степових областях; масу коренів польових культур визначали в період цвітіння, коли вона досягала максимальної величини; коренева система по можливості цілою відмивалася з монолітних зразків ґрунту після тривалого розмокання монолітів у воді; розміри монолітів відповідали або були кратні площі живлення рослин.

Щодо методики трансформування рівнянь прямолінійної регресії в іншу форму, то її доречніше описати після виявлення нової символьної моделі.

1. Біомаса польових культур і рівняння регресії для визначення маси рослинних залишків за врожаєм основної продукції (за Ф. І. Левіним [2])

Культури	Біомаса, ц/га				Рівняння регресії для визначення:		
	врожай – основна продукція, *z*	солома, стебла, бадилля *s*	поверхневі рештки, *r*	корені *q*	побічної продукції, *s* = …	поверхневих решток, *r* = …	коренів, *q* = …
Озиме жито	10-25	22-50	6,5-11	16-26	1,8*z* +3,8	0,3*z*+3,2	0,6*z*+8,9
	26-40	51-65	11,1-13,8	28-36	1,0*z* +25	0,2*z*+6,3	0,6*z*+13,9
Озима пшениця	10-25	20-45	6,5-12	15-28	1,7*z* +3,4	0,4*z*+2,6	0,9*z*+5,8
	26-40	46-57	12,1-13,5	29-40	0,8*z*+25,9	0,1*y*+8,9	0,7*z*+10,2
Яра пшениця	10-20	17-30	6-9	14-22	1,3*z*+4,2	0,4*z*+1,8	0,8*z*+6,5
	21-30	31-35	9,1-10,8	23-30	0,5*z*+19,8	0,2*z*+5,4	0,8*z*+6,0
Ячмінь	10-20	15-24	6-9,5	14-22	0,9*z*+6,5	0,4*z*+1,8	0,8*z*+6,5
	21-35	25-39	9,6-10,8	23-30	0,9*z*+7,2	0,09*z*+7,6	0,4*z*+13,4
Овес	10-20	14-29	6-8,8	12-22	1,5*z*+1,2	0,3*z*+3,2	1,0*z*+2,0
	21-35	31-42	9-11,2	24-30	0,7*z*+16,2	0,15*z*+6,1	0,4*z*+16,0
Просо	5-20	12-34	6-9	10-22	1,5*z*+4,5	0,2*z*+5,0	0,8*z*+7,0
	21-30	36-54	9,3-12	23-28	2,0*z*+7,1	0,3*z*+3,3	0,56*z*+11,2
Горох	5-20	11-30	4-6	10-20	1,3*z*+4,5	0,14*z*+3,5	0,66*z*+7,5
	20-30	31-40	6,5-8	21-24	1,2*z*+3,0	0,20*z*+1,7	0,37*z*+12,9
Гречка	5-15	13-30	5,5-8	11-22	1,7*z*+4,7	0,25*z*+4,3	1,1*z*+5,3
	16-30	31-50	8,1-11	23-30	1,3*z*+10,3	0,20*z*+5,2	0,54*z*+14,1
Картопля	50-200	8-27	3-9	8-20	0,12*z*+2,0	0,04*z*+1,0	0,08*z*+4,0
	201-350	28-44	10-13	21-28	0,1*z*+3,9	0,03*z*+4,1	0,06*z*+8,6
Цукрові буряки	100-200	12-26	1,5-3	10-17	0,14*z*+1,7	0,03*z*+0,8	0,07*z*+3,5
	201-400	30-50	3-3,5	18-30	0,1*z*+10,0	0,003*z*+2,3	0,06*z*+5,4
Овочі	50-200	6,5-24	2,5-5	8-16	0,12*z*+0,5	0,02*z*+1,5	0,06*z*+5,0
	250-400	30-48	5,1-6	17-22	0,12*z*+0,0	0,006*z*+3,6	0,04*y*+6,0
Кормові коренеплоди	50-200	4,5-17	1,5-3	8-15	0,08*z*+0,1	0,01*z*+1,0	0,05*y*+5,5
	200-400	18-40	3-3,5	16-26	0,11*z*-4,6	0,003*z*+2,4	0,05*z*+5,2
Кукурудза на силос	100-200	–	6,2-8,8	21-33	–	0,03*z*+3,6	0,12*z*+8,7
	201-350	–	9-12	33-45	–	0,02*z*+5,0	0,08*z*+16,2
Багаторічні трави	10-40	–	8-14	18-42	–	0,2*z*+6,0	0,8*z*+11,0
	30-60	–	13-16	45-75	–	0,1*z*+10,0	1,0*z*+15,0

Кукурудза на зерно	10-35	30-60	6-12	15-34	1,2*z*+17,5	0,23*z*+3,5	0,8*z*+5,8
Соняшник	8-30	20-60	7-15	15-28	1,8*z*+5,3	0,40*z*+3,1	1,0*z*+6,6
Льон	3-10	30-65	–	13-22	5,0*z*+15,0	–	1,3*z*+9,4
Коноплі	3-10	45-80	–	15-30	5,0*z*+30,0	–	2,2*z*+9,1
Силосні	100-200	–	8-12	16-26	–	0,04*z*+4,0	0,09*z*+7,0
Однорічні трави	10-40	–	7-11	15-35	–	0,13*z*+6,0	0,7*z*+7,5

Результати дослідження та їх обговорення. Тривалі пошуки у фаховій літературі дали нам змогу виявити теоретичну основу зв'язку між показниками, наведеними в табл. 1 – це вчення про *алометрію*, тобто співвідносний ріст органів або частин рослин чи тварин, уперше серйозно досліджений Дж. Хакслі (J. S. Huxley) [5] і коротко, але всебічно описаний в навчальному посібнику В. М. Шмідта [6].

Біологічна суть алометрії полягає в тому, що відношення *швидкостей* синхронного росту двох органів чи частин рослин і тварин залишається приблизно постійною величиною.

Дж. Хакслі прийшов до висновку, що алометрію слід описувати ступеневою функцією – $s = bz^{\alpha}$, де z – розмір (або маса – *А. Т.*) одного органу, s – іншого, b – константа початкового росту (при $z = 1$ $s = b$), α – константа відносної швидкості (темпу) росту одного органу порівняно з іншим.

При $\alpha = 1$ органи ростуть із однаковою швидкістю, це випадок ізометрії. Тільки за неї графік залежності s від z буде пряма лінія, що виходить із початку координат. У решті випадків це криволінійні залежності, що теж виходять із початку координат.

При $\alpha > 1$ орган s росте швидше від органу z, це випадок позитивної алометрії. При $\alpha < 1$ орган s росте повільніше за орган z, це випадок негативної алометрії (рис. 1).

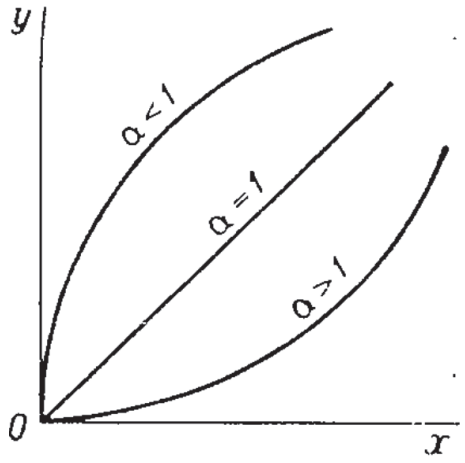

Рис. 1. Зображення можливих проявів алометрії (за В. М. Шмідтом [6])

Для поверхневих решток символьна модель має вигляд $\boldsymbol{r = bz^{\alpha}}$, для коренів – $\boldsymbol{q = bz^{\alpha}}$. Зрозуміло, що чисельно параметри b і α для кожного виду біомаси будуть мати своє значення.

Однією з корисних властивостей степеневої функції $s = bz^{\alpha}$ є те, що для визначення чисельних значень її параметрів b і α достатньо мати надійні координати всього двох точок. Значення параметрів обчислюють після її логарифмування. Потім складають і розв'язують наступну систему рівнянь:

$$\lg b + \alpha \lg z_1 = \lg s_1;$$
$$\lg b + \alpha \lg z_2 = \lg s_2.$$

Щоб прискорити цей процес ми скористалися можливостями середовища Excel для побудови точкових графіків залежності одного показника від іншого з автоматичним виведенням на графік її ступеневої чисельної моделі. Тоді в Excel слід вводити не логарифми, а звичайні числа.

Відомо (Урбах В. Ю. [7, с. 301, рис. 51]), що лінія прямолінійної регресії має найменшу похибку в точці з координатами ($\overline{z}$; $\overline{s}$). Саме їх слід вводити в Excel для тих культур, які мали низький і високий рівні врожайності. Наприклад, для озимої пшениці (див. табл. 1): у першій групі врожайність зерна $\overline{z}_1$ = (10 + 25):2 = 17,5 ц/га, соломи – $\overline{s}_1$ = (22 + 50):2 = 36 ц/га; у другій групі – відповідно $\overline{z}_2$ = (26 + 40):2 = 33, $\overline{s}_2$ = (51 + 65):2 = 58 ц/га.

Отже, в Excel для побудови графіка зв'язку між урожайністю зерна і соломи озимої пшениці як первинні дані слід ввести такі числа:

z	s
17,5	36,0
33,0	58,0

Із ними Excel видає наступне рішення: b =4,812 ц/га, α = 0,678 (рис. 2).

Одержана прогностична крива відгуків урожайності соломи озимої пшениці на коливання врожайності зерна проходить через центри обох груп врожайності, що були в дослідженні Ф. І. Левіна, не має коліноподібної форми, і, на відміну від двох перетинних відрізків прямої, опирається на теоретичну основу – вчення про співвідносний ріст органів або частин рослин.

Для кукурудзи на зерно, соняшника, льону, конопель, силосних культур (без кукурудзи) та однорічних трав на сіно, – вони навмисно розміщені в кінці табл. 1 і 2, – Ф. І. Левін скористався їх врожайністю в цілому, не виділяючи низького та високого рівнів. Тому для перетворення його рівнянь регресії у чи-сельні ступеневі вирази ми скористалися координатами точок початку та кінця загального інтервалу даних. Наприклад, для кукурудзи на зерно (див. табл. 1) у залежності між z і s це наступні числа:

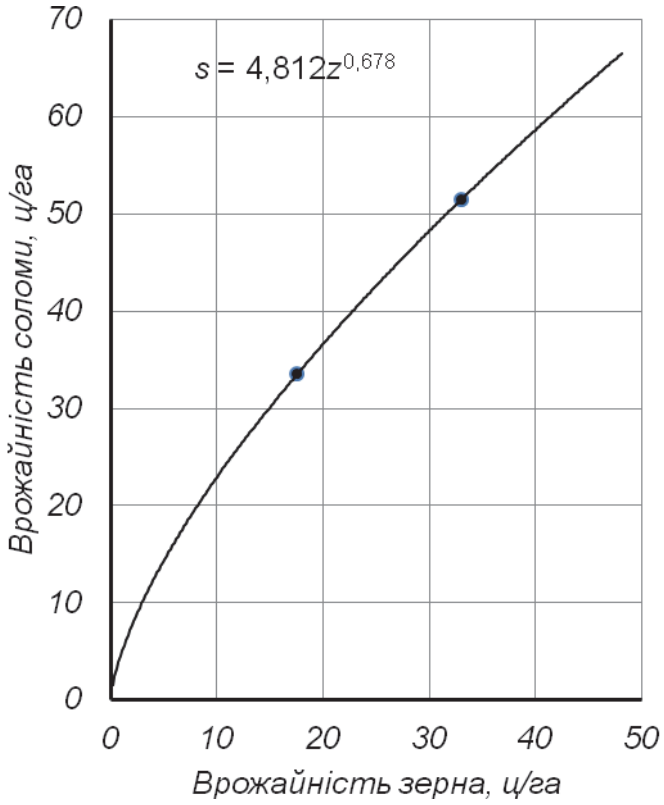

Рис. 2. Степенева форма зв'язку між урожайністю зерна і соломи озимої пшениці за даними з табл. 1

z	s
10	30
35	60

Із ними Excel видає таке рішення: $s = 8{,}391z^{0{,}553}$.

Ступеневі чисельні моделі для всіх культур і видів біомаси наведені в табл. 2. За її даними видно, що тільки у цукрових буряків і кормових корене-плодів маса гички, а у багаторічних трав – маса коренів, зростають швидше, ніж урожайність основної продукції, оскільки α-параметр у них більше від одиниці (позитивна алометрія). У решти культур і видів біомаси навпаки, проявляється негативна алометрія – маса соломи або бадилля, поверхневих решток і коренів зростають повільніше, ніж урожайність основної продукції.

Результати порівняльних розрахунків врожайності соломи озимої пшениці за трьома версіями чисельних моделей її залежності від урожайності зерна наведено в табл. 3.

Щодо версії Ф. І. Левіна та її ступеневого виразу $s = 4{,}812z^{0{,}678}$, то розбіжність прогнозів зумовлена позбавленням прогностичної лінії від колінчастої форми заради підвищення їх надійності.

Для створення версії $s = 0{,}878z^{1{,}088}$ ми навмисно об'єднали в одну сукупність дані про 33 сучасні сорти озимої пшениці після пару, гороху та соняшнику в Донському НДІСГ [4] і про сорт Безоста 1 після жита на

зелений корм у Кримському СГІ, ігноруючи властивості сортів, попередників і добрив. Саме так діяв Ф. І. Левін.

2. Ступеневі чисельні моделі для визначення маси рослинних залишків за врожайністю основної продукції, ц/га

(реконструйовані автором рівняння регресії Ф. І. Левіна з табл. 1)

Культура	Урожайність основної продукції – z	Чисельна модель для визначення маси:		
		соломи, бадилля – s	поверхневих решток – r	коренів – q
Озиме жито	0 – 40	$s = 4{,}185z^{0{,}752}$	$r = 1{,}782z^{0{,}556}$	$q = 3{,}139z^{0{,}664}$
Озима пшениця	0 – 40	$s = 4{,}812z^{0{,}678}$	$r = 2{,}136z^{0{,}512}$	$q = 2{,}545z^{0{,}746}$
Яра пшениця	0 – 30	$s = 3{,}885z^{0{,}665}$	$r = 1{,}676z^{0{,}553}$	$q = 2{,}316z^{0{,}757}$
Ячмінь	0 – 35	$s = 2{,}274z^{0{,}794}$	$r = 2{,}353z^{0{,}440}$	$q = 3{,}361z^{0{,}620}$
Овес	0 – 35	$s = 2{,}164z^{0{,}848}$	$r = 1{,}919z^{0{,}498}$	$q = 2{,}284z^{0{,}741}$
Просо	0 – 30	$s = 2{,}134z^{0{,}941}$	$r = 2{,}166z^{0{,}492}$	$q = 3{,}069z^{0{,}654}$
Горох	0 – 30	$s = 2{,}772z^{0{,}792}$	$r = 1{,}291z^{0{,}536}$	$q = 3{,}423z^{0{,}585}$
Гречка	0 – 30	$s = 3{,}734z^{0{,}760}$	$r = 2{,}586z^{0{,}417}$	$q = 4{,}453z^{0{,}569}$
Картопля	0 – 350	$s = 0{,}213z^{0{,}913}$	$r = 0{,}113z^{0{,}823}$	$q = 0{,}458z^{0{,}708}$
Цукрові буряки	0 – 400	$s = 0{,}087z^{1{,}074}$	$r = 0{,}158z^{0{,}531}$	$q = 0{,}211z^{0{,}830}$
Овочі	0 – 400	$s = 0{,}133z^{0{,}983}$	$r = 0{,}517z^{0{,}410}$	$q = 1{,}032z^{0{,}508}$
Кормові коренеплоди	0 – 400	$s = 0{,}045z^{1{,}134}$	$r = 0{,}296z^{0{,}420}$	$q = 0{,}415z^{0{,}688}$
Кукурудза на силос	0 – 350	–	$r = 0{,}465z^{0{,}555}$	$q = 1{,}292z^{0{,}607}$
Багаторічні трави	10 – 60	–	$r = 2{,}423z^{0{,}470}$	$q = 0{,}674z^{1{,}179}$
Кукурудза на зерно	10 – 35	$s = 8{,}391z^{0{,}553}$	$r = 1{,}678z^{0{,}553}$	$q = 3{,}333z^{0{,}653}$
Соняшник	8 – 30	$s = 3{,}551z^{0{,}831}$	$r = 2{,}110z^{0{,}577}$	$q = 5{,}619z^{0{,}472}$
Льон	3 – 10	$s = 14{,}815z^{0{,}642}$	–	$q = 8{,}044z^{0{,}437}$
Коноплі	3 – 10	$s = 26{,}620z^{0{,}478}$	–	$q = 7{,}969z^{0{,}576}$
Силосні, без кукурудзи	100 – 200	–	$r = 0{,}541z^{0{,}585}$	$q = 0{,}636z^{0{,}700}$
Однорічні трави	10 – 40	–	$r = 3{,}304z^{0{,}326}$	$q = 3{,}672z^{0{,}611}$

Як бачимо, моделі s = 4,812z0,678 і s = 0,878z1,088 мають великі розбіжності. Згідно з першою з них, створеною за даними табл. 1, урожайність соломи росте значно повільніше від урожайності зерна (сильно виражена негативна алометрія), а згідно з другою для сучасних сортів – дещо швидше (слабко виражена позитивна алометрія). Кількісно середня врожайність соломи при розрахунках за рівнянням s = 4,812z0,678 у 1,28 раза вище, ніж за рівнянням s = 0,878z1,088.

Аналогічні розрахунки для ярого ячменю показали, що за чисельною моделлю s = 2,2740,794 (див. табл. 2) маса соломи в 1,81 раза вище, ніж за моделлю s = 0,764z0,981, створеною за нашими даними, отриманими в досліді Кримського СГІ із сортом Одеський 100.

3. Прогноз маси соломи озимої пшениці за врожайністю її зерна

Урожайність зерна: *z, ц/га*	Прогноз маси соломи (*s*, ц/га) за чисельною моделлю:		
	Ф. І. Левіна (табл. 1)	$s = 4{,}812z^{0{,}678}$ (табл. 2)	$s = 0{,}878z^{1{,}088}$ (загальна)
0	3,4	0,0	0,0
1	5,1	4,8	0,9
10	20,4	22,9	10,8
20	37,4	36,7	22,9
25	45,9	42,7	29,1
26	46,7	43,8	30,4
30	49,9	48,3	35,5
40	57,9	58,7	48,6
50	65,9	68,3	61,9
60	73,9	77,3	75,5

Отже, сорти сімдесятих років минулого століття, коли проводив свої дослідження Ф. І. Левін, були більш соломисті, ніж сучасні сорти.

Тож рівняння регресії Ф. І. Левіна вже інформаційно застаріли. Та поки не з'явиться аналогічна інформація про сучасні сорти, особливо про поверхневі рештки та корені, науковці будуть користатися ними й надалі. Саме тому ми перетворили їх у степеневу форму і для решти культур.

Користуватися ними можна тільки у випадках, коли немає сучасних даних, таких як наші в табл. 4.

4. Чисельні моделі залежності врожайності соломи (*s*, ц/га) від урожайності зерна (*z*, ц/га) у зернових культур в Степу

Попередник	Сорти		
	Мало-соломисті	Середньо-соломисті	Багато-соломисті
	Озима пшениця		
Пар	$s = 0{,}662z^{1{,}119}$, $R^2 = 0{,}857$	$s = 0{,}641z^{1{,}166}$, $R^2 = 0{,}860$	$s = 0{,}307z^{1{,}375}$, $R^2 = 0{,}916$
Озиме жито на зелений корм	–	$s = 1{,}653z^{0{,}943}$, $R^2 = 0{,}886$	–
Горох	$s = 0{,}763z^{1{,}090}$, $R^2 = 0{,}843$	$s = 1{,}086z^{1{,}043}$, $R^2 = 0{,}787$	$s = 0{,}639z^{1{,}202}$, $R^2 = 0{,}958$
Соняшник	$s = 0{,}947z^{1{,}051}$, $R^2 = 0{,}950$	$s = 0{,}571z^{1{,}217}$, $R^2 = 0{,}952$	–
	Озимий ячмінь Циклон		
Озима пшениця	–	$s = 0{,}720z^{1{,}010}$, $R^2 = 0{,}992$	–
	Ярий ячмінь Одеський 100		
Сорго на зерно	–	$s = 0{,}764z^{0{,}981}$, $R^2 = 0{,}954$	–

Ці моделі створені за даними Донського НДІСГ [4] про соломистість 33 сортів озимої пшениці після пару, гороху та соняшнику. Інститут розташований у Приазов'ї майже на одній широті із селом Розівка

Куйбишевського району Запорізької області. У польових дослідах Кримського СГІ з озимою пшеницею сорту Безоста 1 після озимого жита на зелений корм, а також із озимим і ярим ячменем брав участь автор статті.

Перед створенням цих моделей ми встановили, що для суттєвого підвищення надійності визначення врожайності соломи озимої пшениці, рівняння її залежності від урожайності зерна слід установлювати окремо для кожного попередника, а в їх межах – для запропонованих автором груп сортів за соломистістю, а саме: найменш соломистих із середнім ІВС ≤0,8, дуже мало-соломистих з ІВС 0,81–1,0, малосоломистих з ІВС 1,01–1,2, середньосоломистих із ІВС 1,21–1,40, багатосоломистих з ІВС 1,41–1,6, дуже багатосоломистих з ІВС 1,61–1,80 та найбільш соломистих із середнім ІВС >1,80.

У Донському НДІСГ із них виявилося три групи, названі в табл. 4.

Сорти озимого ячменю Циклон і ярого Одеський 100 віднесені до середньосоломистих умовно, оскільки для цих культур немає повідомлень, достатніх для створення такої шкали соломистості сортів, як для озимої пшениці.

Рівняння прямолінійної регресії для сучасних сортів деяких культур наводить Донський НДІСГ (табл. 5).

5. Залежність між урожайністю зерна (*z*) і сухою масою побічної продукції (*s*), ц/га (за даними Донського НДІСГ [4])

Культура	Рівняння для визначення маси побічної продукції	Коефіцієнт детермінації, R^2
Озима пшениця після: пару	$s = 1{,}2z + 13{,}8$	0,90
гороху	$s = 0{,}8z + 12{,}9$	0,85
люцерни	$s = 0{,}8z + 10{,}0$	0,75
кукурудзи	$s = 0{,}9z + 4{,}0$	0,85
Озиме жито	$s = 1{,}3z + 6{,}1$	0,86
Кукурудза на зерно	$s = 1{,}3z + 5{,}3$	0,79
Ярий ячмінь	$s = 0{,}8z + 2{,}4$	0,93
Горох	$s = 0{,}5z + 9{,}9$	0,73
Соняшник	$s = 1{,}2z + 6{,}5$	0,80

На жаль, їх неможливо перетворити у степеневу форму, тому що тут навіть не вказані інтервали значень z, у яких вони «дієздатні».

Таким чином, для визначення врожайності побічної продукції озимої пшениці, озимого та ярого ячменю в Степу України слід користуватися нашими чисельними моделями з табл. 4, а для озимого жита, кукурудзи на зерно, гороху і соняшнику – рівняннями регресії Донського НДІСГ із табл. 5. Для решти культур поки що доводиться використовувати ступеневі чисельні моделі Левіна – Тиховода, що наведені у табл. 2. Тією самою таблицею доводиться користуватися для визначення маси поверхневих решток і коренів у всіх культур.

Узагалі варто було б доручити зональним науково-дослідним установам України провести нові дослідження з цього приводу з основними культурами та сучасними українськими сортами.

Висновки і перспективи. 1. Теоретичною основою залежності між урожайністю основної продукції рослин як аргументом та масою побічної продукції, поверхневих решток і коренів як функціями є вчення про алометрію. Тож символьною моделлю цього зв'язку має бути не рівняння прямої лінії, а ступенева функція.

2. Найбільш цитовані рівняння дворівневої прямолінійної регресії Ф. І. Левіна для 20 культур трансформовані у ступеневі чисельні моделі, що підвищує надійність визначення врожайності побічної продукції та маси поверхневих решток і коренів.

3. Рівняння регресії Ф. І. Левіна навіть у ступеневій формі інформаційно застаріли, оскільки сорти сімдесятих років минулого століття мали більші середні індекси виходу побічної продукції, ніж сучасні сорти. Тому для озимої пшениці, озимого і ярого ячменю створені чисельні ступеневі моделі врожайності соломи з урахуванням попередників та соломистості сучасних сортів.

Список літератури

1. Основи наукових досліджень в агрономії : підруч. / В. О. Єщенко, П. Г. Копитко, В. П. Опришко, П. В. Костогриз ; за ред. В. О. Єщенка. – К. : Дія. – 2005. – 288 с.

2. Левин Ф. И. Количество растительных остатков в посевах полевых культур и его определение по урожаю основной продукции / Ф. И. Левин // Агрохимия. – 1977. – № 8. – С. 36–42.

3. Маневич Ш. С. Простейшие статистические методы анализа результатов наблюдений и планирования эксперимента : учеб.-метод. пособие / Ш. С. Маневич. – Казань : Казанский СХИ, 1970. – 108 с.

4. Нормативы и методика применения побочной продукции сельскохозяйственных культур для обеспечения бездефицитного баланса органического вещества в почвах на землях сельскохозяйственного назначения / [Лабынцев А. В., Сивашов В. Ю., Целуйко О. А. и др.]. – П. Рассвет : Донской зональный научно-исследовательский институт сельского хозяйства, 2010. – 50 с.

5. Huxley, J. S. Problems of relative growth / J. S Huxley – New York : 1932. – 276 p.

6. Шмидт В. М. Математические методы в ботанике : учеб. пособие / В. М. Шмидт. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. – 288 с.

7. Урбах В. Ю. Биометрические методы / В. Ю. Урбах. – М. : Наука, 1964. – 416 с.

References

1. Yeshchenko, V. O. ed., Kopitco, P. G., Oprishko, V. P., Kostogriz, P. V. (2005). Osnovi naukovikh doslidzen' v agronomii [Principles of scientific researches in agronomy]. Ukraine, Kyiv: Diia, 288.

2. Levin, F. I. (1977). Kolichestvo rastitel'nikh ostatkov v posevakh polevikh kul'tur i ego opredelenie po urozhaiu osnovnoi produktsii [Amount of plant residues in

field crops and their determination by the yield of the main products]. Russia: Agricultural Chemistry, 8, 36–42.

3. Manevich, S. S. (1970). Prosteishie statisticheskie metodi analiza rezul'tatov nabliudenii i planirovaniia eksperimenta [Elementary statistical methods of analysis of observations and planning of the experiment]. Kazan, Russia: Kazan Agricultural Institute, 108.

4. Labintstev, A. V., Sivachev, V. Yu., Tseluiko, O. A. i dr. (2010). Normativi i metodika primeneniia pobochnoi produktsii sel'skhoziaistvennikh kul'tur dlia obespecheniia bezdefitsitnogo balansa organicheskogo veshchestva v pochvakh na zemliiakh sel'skokhoziaistvennogo naznacheniia [The standards and methodology of collateral agricultural products' application to ensure sufficient balance of organic matter in soils on agricultural lands]. N. the Dawn, Russia: Don zonal research Institute of agriculture, 50.

5. Huxley, J. S. (1932). Problems of relative growth. New York, 276.

6. Schmidt, V. M. (1984). Matematicheskie metodi v botanike [Mathematical methods in botany]. Leningrad, Russia: Publishing house Leningrad University press, 288.

7. Urbakh, V. Ju. (1964). Biometricheskie metodi [Biometric methods]. Moskow, Russia: Science, 416.

ТРАНСФОРМИРОВАННЫЕ УРАВНЕНИЯ Ф. И. ЛЕВИНА ДЛЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОЖАЙНОСТИ ПОБОЧНОЙ ПРОДУКЦИИ

А. Н. Тиховод

Аннотация. *Установлено, что символьной моделью связей между урожайностью основной (z) и побочной (s) продукции растений должно быть не уравнение прямой s = a + bz, а степенная функция s = bz$^{\alpha}$. Двухуровневые прямолинейные уравнения регрессии Ф. И. Левина для определения урожайности соломы (или стеблей, или ботвы), поверхностных и корневых остатков трансформированы в степенные численные модели.*

Ключевые слова: урожайность, основная продукция, побочная продукция, поверхностные остатки, корни, символьная модель, численная модель

THE TRANSFORMED EQUATIONS BY F. I. LEVIN FOR DETERMINATION OF THE YIELD OF COLLATERAL PRODUCTS

A. M. Tyhovod

Abstract. *It is established that the symbolic model of relations between the productivity of the main (z) and collateral (s) plants' products should not be the equation of the direct line s = a + bz, but it should be the power function s = bz$^{\alpha}$. Two-level rectilinear regression equations by F. I. Levin for determining the yield of straw (or stems, or leaves), surface and root residues, have been transformed into power numerical model.*

Keywords: yield, main products, collateral products, surface residues, roots, symbolic model, numerical model

УДК 647.21:338.43

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

І. О. ФЕДУНЯК, кандидат економічних наук,
В. В. КАМИШАНОВ, старший викладач,
Т. В. ФЕДУНЯК, асистент
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»

Анотація. *Проаналізовано стан сільських домогосподарств в умовах економічних та фінансових викликів, наведено результати їхнього господарювання, адже економіка працює завдяки домогосподарствам і заради домогосподарств. Відзначено переміщення левових часток обсягів виробництва в господарства населення як продукції рослинництва, через відсутність державних стимулів у виробництві певних видів сільськогосподарської продукції, так і продукції тваринництва через різке зростання цін на готові м'ясні вироби.*

Окреслено напрями розвитку господарств населення, у першу чергу, через кооперування та надання державних субсидій.

Ключові слова: домогосподарство, нарощування продуктивності, продовольчий ринок, самозабезпечення, державні стимули, господарства населення

Упродовж останніх десяти років після початку ринкових реформ та з прийняттям необхідних нормативно-законодавчих актів, економічна ситуація в сільській місцевості дещо змінилася на краще. Ці зміни відчуваються не лише на макроекономічному рівні, у масштабі всієї країни, а й на мікроекономічному – в окремих домогосподарствах. Але вони, в основному, мають поверхневий характер та не мають значного практичного застосування для виробників сільськогосподарської продукції, у тому числі й домогосподарств.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Сутність та особливості діяльності домогосподарств досліджували такі вчені, як П. С. Березівський, В. К. Збарський, І. М. Макаренко, М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, Л. Ю. Мельник, О. М. Онищенко, П. Т. Саблук, І. В. Свиноус, О. М. Шпичак та інші.

Мета дослідження – аналіз основних сільськогосподарських характеристик домогосподарств у сільській місцевості, як одного з провідних напрямів адаптації національних домогосподарств до нових соціально-економічних умов.

Результати дослідження та їх обговорення. Домогосподарству, як одному із суб'єктів мікроекономіки, належить надзвичайно важлива роль у системі економічних відносин. В Україні, з розвитком ринкових відносин, домогосподарство опинилося в нових умовах функціонування [1].

© І. О. Федуняк, В. В. Камишанов, Т. В. Федуняк, 2016

По-перше, задоволення потреб домогосподарства у матеріальних та нематеріальних благах є природною метою виробництва. Попит домогосподарств є одним із найвагоміших компонентів сукупного попиту на кінцеві блага. По-друге, домогосподарства як власники виробничих факторів передають їх діловим одиницям (підприємствам), які мають здійснювати їхнє ефективне поєднання. По-третє, частина доходу, що не використовується домогосподарством упродовж поточного періоду, перетворюється на заощадження і може за певних обставин стати потужним джерелом економічного зростання країни. Можна констатувати, що домогосподарство виконує в економіці три основні функції: споживання, постачання факторів виробництва та заощадження.

Економіка працює завдяки домогосподарствам і заради домогосподарств, які є основними споживачами кінцевої продукції. Саме для них виготовлюють предмети споживання, які задовольняють потреби людини. Тому домогосподарства є основними покупцями на ринку. Водночас, вони й продавці на ринку, однак продавці не готової продукції, а ресурсів, з яких виготовлюють товари та послуги. Тобто, домашнє господарство – це первинний елемент економіки, що складається з однієї чи більше осіб, які ведуть спільне господарство, виконуючи такі функції: забезпечення економіки факторами виробництва; використання зароблених при цьому коштів для поточного споживання товарів послуг і заощаджень, задля задоволення своїх потреб [2, с. 107–110].

Основним ресурсом господарської діяльності домогосподарств є земля, худоба та птиця. Загальні характеристики досліджуваної сукупності учасників продовольчого ринку дають підстави для висновку про те, що їм притаманні невеликі розміри й незначний ресурсний потенціал. Їхні можливості до нарощування продуктивності, знову ж таки через невеликі розміри й примітивний, низькотехнологічний характер виробництва, є вкрай обмеженими, або практично вичерпаними (рис.1).

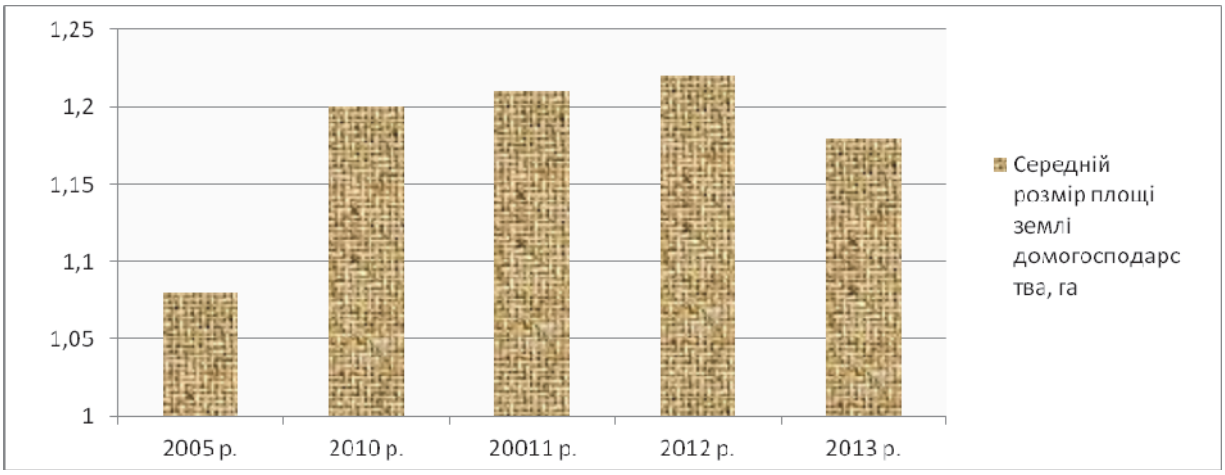

Рис. 1. Середній розмір площі землі домогосподарства

Необхідно відзначити, що близько 78 % домогосподарств України обробляють земельні ділянки на площах менше, ніж 1 га [3].

Земельна ділянка, використовувана сільським домогосподарством, нині є головним фактором соціально-економічного розвитку села. Більшість сільських жителів використовують належну їм землю для самозабезпечення продовольством, що робить її безцінним засобом виробництва (табл. 1).

1. Структура сільськогосподарських угідь у сільських домогосподарствах за їх фактичним використанням, %

Роки	2005	2010	2011	2012	2013
Сільськогосподарські угіддя, усього	100	100	100	100	100
у т. ч. рілля	90,7	88,1	87,7	87,6	87,8
Багаторічні насадження	1,6	1,2	1,2	1,2	1,4
Сіножаті та пасовища	7,1	9,7	9,9	10,1	9,5
Перелоги	0,6	1,0	1,2	1,1	1,3

Угіддя використовуються переважно для вирощування сільськогосподарських культур, під які зайнято понад 87 % площі.

Домогосподарства (господарства населення), яких в межах сільських населених пунктів налічувалося на кінець 2013 року 5193,7 тис., вносять суттєву частину в забезпечення країни продовольством (табл. 2).

2. Виробництво основних сільськогосподарських культур за категоріями господарств, тисяч тонн [5]

Роки	1990	2010	2011	2012	2013
Сільськогосподарські підприємства					
Зернові та зернобобові культури	49563,8	29779,3	44219,3	36075	49659
Цукрові буряки	44261,7	12663,4	17145,4	7131,1	9445,8
Соняшник	2509,2	5585,6	7288,8	7131,1	9445,8
Картопля	4793,6	482,5	751,8	757	659,4
Овочі	4872,1	964,6	1540,5	1433,9	1158,7
Плоди та ягоди	1347,1	286,8	299,8	369	444,2
Господарства населення					
Зернові та зернобобові культури	1445,2	9491,6	12527,5	10141,2	13392,3
Цукрові буряки	2,8	1085,8	1595,1	1601,2	1688,6
Соняшник	61,6	1185,9	1381,7	1256	1604,7
Картопля	11938,8	18223,3	23495,9	22493,2	21599,2
Овочі	1794,3	7157,8	8292,4	8582,8	8713,9
Плоди та ягоди	1554,6	1459,7	1596,5	1639,7	1851,1

Такої величезної кількості видів рослинницької і тваринницької сільськогосподарської продукції не вирощує жоден фермер у країнах із розвиненою ринковою економікою. Це зумовлено тим, що господарства населення в Україні розраховують, головним чином, на самозабезпечення продуктами харчування, та меншою мірою на товарне виробництво [4].

Відсутність державних стимулів щодо розвитку переробної галузі таких сільськогосподарських продуктів, як картопля, овочі, плоди та ягоди, та, як наслідок, розбалансування оптимального співвідношення попиту і пропозиції, призвели до згортання їх вирощування сільськогосподарськими підприємствами. Відбулося переміщення левових часток обсягів виробництва в господарства населення, що зумовило дрібнотоварний характер вирощування.

Через високі ціни на матеріально-технічні ресурси та насіннєвий матеріал, які вкрай необхідні галузі, дрібні сільськогосподарські товаровиробники не впроваджують новітні прогресивні технології, не вносять достатньої кількості мінеральних добрив для отримання стабільно високих урожаїв належної якості. В основному, внесення органічних добрив і сприятливі погодні умови є визначальними чинниками підвищення врожайності цих важливих культур.

Раціональне використання земель потребує відповідних матеріальних витрат, які не під силу сільським домогосподарствам. Загалом ресурсне забезпечення домогосподарств у сільській місцевості, зокрема для виробництва сільськогосподарської продукції, є вкрай примітивним (рис. 2).

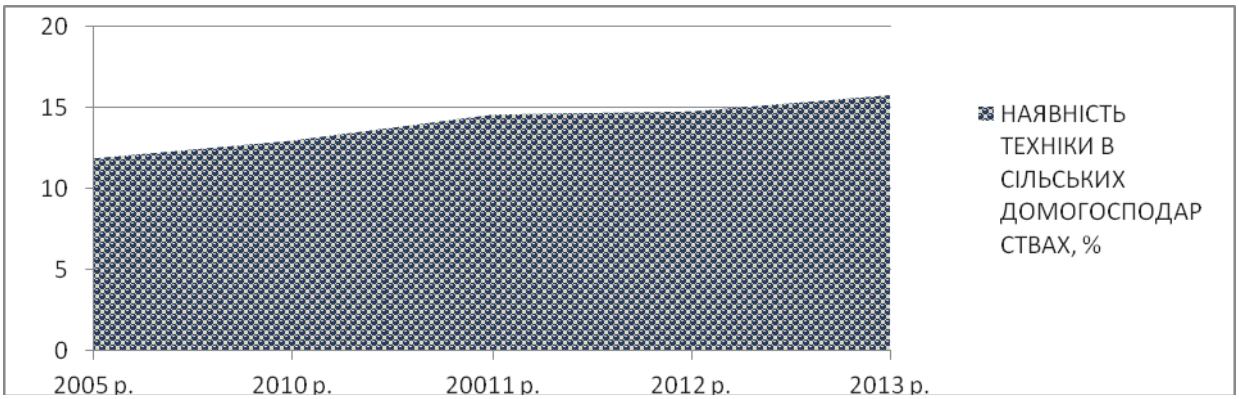

Рис. 2. Наявність техніки в домогосподарствах, які знаходяться на території сільських населених пунктів, %

Малозабезпеченість технікою є однією з нерозв'язаних проблем у функціонуванні господарств населення, унаслідок чого, 94 % сільських домогосподарств для обробітку землі використовують ручну працю, або орендують, а тільки 16 % мають у наявності техніку.

Не краще становище в домогосподарствах із вирощуванням продукції тваринництва (табл. 3).

3. Структура поголів'я худоби та птиці в господарствах населення, %

Роки	1990	2010	2011	2012	2013
ВРХ	14,4	66,0	65,9	67,6	68,3
у т. ч. корови	26,1	77,6	77,4	77,5	77,5
Свині	27,6	54,5	55,0	53,1	51,0
Вівці та кози	14,9	82,8	83,3	84,7	85,7
Коні	5,1	90,0	90,7	91,4	91,8
Кролі	97,7	98,6	97,8	97,6	97,0
Птиця	46,0	45,8	47,3	44,9	42,6
Бджоли	71,9	96,7	97,1	97,4	97,6

Збільшуючи виробництво молока і м'яса, селянські сім'ї намагаються забезпечити себе продовольчими продуктами власного виробництва та компенсувати втрати від зменшення заробітків на основних місцях роботи. Виробництво сільськогосподарської продукції в них дійсно можна вважати дешевшим і вигіднішим, ніж у цілому в інших типах господарств.

Однією з причин такого стану є ряд труднощів, пов'язаних із реалізацією вирощеного врожаю та виробленої продукції. Причому ціни на останню настільки низькі, що нерідко не тільки не перекривають витрати, а й призводять до збитковості господарської діяльності.

Основним зовнішнім чинником, який би стимулював розвиток домогосподарств, стало зниження рівня соціальної захищеності населення країни. Падіння реального рівня заробітної плати, зростання безробіття, криза сільськогосподарських підприємств призвели до зміщення епіцентру трудової активності сільського населення в особисті господарства. Очевидно, така ситуація зберігатиметься доти, доки не зменшиться рівень явного й прихованого сільського безробіття, рівень зарплатні зайнятих в різних сферах економіки сільських жителів не зросте настільки, що дасть їм змогу більшою мірою споживати покупні продукти харчування, а сільськогосподарські підприємства не вироблятимуть достатню для забезпечення суспільних потреб кількість дешевої продукції.

Необхідно відзначити, що господарства населення виробляють на сьогодні більшість сільськогосподарської продукції, що є наслідком не їх високої ефективності, а критичного стану переважної більшості сільськогосподарських підприємств. Домогосподарства нині є найбільш масовою, динамічною і гнучкою формою господарювання. Вони демонструють пристосовуваність до складних економічних умов.

Однією з форм підтримки сільських домогосподарств є їхні об'єднання в сільськогосподарські кооперативи [6, с. 12]. Вони взаємодіють із сільськогосподарськими підприємствами, виробничими кооперативами у плані володіння та використання техніки (оренда, лізинг, прокат).

Збільшилася кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, які покликані надавати комплекс послуг членам кооперативу щодо виробництва, переробки та збуту продукції, а також ремонтні, будівельні, ветеринарні послуги, закуповувати й постачати господарствам матеріально-технічні ресурси, здійснювати заготівлю та зберігання продукції.

Висновки і перспективи. Домогосподарства є однією з найважливіших економічних категорій. Якщо основна частина валового внутрішнього продукту створюється підприємствами різних форм власності, то споживання, без якого виробництво втрачає будь-який сенс, є прерогативою домогосподарств. В умовах економічної кризи домогосподарства опинились у складній ситуації, причиною чого стало зменшення реальних доходів. Слід зазначити, що витрати домогосподарств під час економічної кризи зменшилися не так суттєво, як доходи населення та обсяг валового внутрішнього продукту.

У найближчій перспективі, для розвитку господарювання на селі, необхідно:

- забезпечити часткову компенсацію вартості придбання високопродуктивного поголів'я тварин, технічних засобів, новітнього обладнання;
- стимулювати розвиток обслуговуючої кооперації для надання господарствам населення агротехнічних послуг;
- розвивати споживчу кооперацію;
- надавати субсидії за вироблену та реалізовану ними сільськогосподарську продукцію.

Список літератури

1. Мочерний С. Політична економія : навч. посіб. / С. Мочерний. – К. : Знання-Прес, 2002. – 687 с.

2. Микитенко І. Формування сукупних доходів і витрат у домогосподарствах / І. Микитенко // Економіка АПК. – 2002. – № 6. – С. 107–111.

3. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2014 році : статистичний збірник / відп. за випуск І. І. Осипова. – К. : ІВЦ Держстату України, 2014.

4. Онищенко О. Ефективність господарств населення / О. Онищенко // Економіка України. – 2003. – № 1. – С. 60–69.

5. Сільське господарство України : статистичний збірник / за ред. Н. С. Власенко. К. : Август трейд, 2014.

6. Рябоконь В. П. Розвиток сільських домогосподарств в умовах трансформації аграрного сектору економіки / В. П. Рябоконь // Економіка АПК. – 2013. – № 9. – С. 12.

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДОМОХОЗЯЙСТВ УКРАИНЫ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

И. О. Федуняк,
В. В. Камышанов,
Т. В. Федуняк

Аннотация. *Проанализировано состояние сельских домохозяйств в условиях экономических и финансовых вызовов, приведены результаты их хозяйствования. Поскольку экономика работает благодаря домохозяйствам и ради них, последние выступают основными потребителями конечной продукции. Именно для них изготавливаются предметы потребления, которые удовлетворяют потребности человека.*

Определено, что отсутствие государственных стимулов по развитию перерабатывающей отрасли такой сельскохозяйственной продукции, как картофель, овощи, плоды и ягоды привели к разбалансированию оптимального соотношения спроса и предложения. Это привело к свертыванию выращивания этих сельскохозяйственных культур предприятиями. Произошло перемещение львиных долей объемов производства в хозяйства населения, что обусловило их мелкотоварный характер.

Сделан упор на то, что в настоящее время производство большинства сельскохозяйственной продукции в домохозяйствах является следствием не их высокой эффективности, а критического состояния подавляющего большинства сельскохозяйственных предприятий других типов хозяйствования. Домохозяйства сегодня являются наиболее массовой, динамичной и гибкой формой хозяйствования. Они демонстрируют приспособляемость к сложным экономическим условиям.

Определены основные направления развития домохозяйств населения, в первую очередь, за счет их кооперирования, предоставления государственных субсидий и кредитования.

Ключевые слова: домохозяйство, наращивание производительности, продовольственный рынок, самообеспечение, государственные стимулы, хозяйства населения

AGRICULTURAL ACTIVITY OF HOUSEHOLDS OF UKRAINE: STATE AND PROSPECTS

I. O. Fedunyak,
V. V. Kamyshanov,
T. V. Fedunyak

Abstract. *A current condition of rural households under economic and financial challenges has been analyzed, and their economic results have been demonstrated, since any economy works through the households and for the households' sake. They act as the main consumers of end-use products; and all the consuming articles, satisfying human needs, are manufactured exactly for them.*

The decline in cultivating of potatoes, vegetables and berries has been defined. It was caused by the absence of state stimuli related to the development of processing industry for these products, and as a result, by

unbalance between optimal demand and supply correlation. The lion's share of their production volumes has been shifted to the individual households, which stipulated a small-scale nature of cultivation.

An emphasis was made, that individual households output nowadays the majority of agricultural products, and that is not the result of their high efficiency, but the outcome of the critical condition of the prevailing majority of agricultural enterprises. Nowadays, households are the most mass, dynamic and flexible management form. They demonstrate high adaptation to the hard economic conditions.

The vectors of household development have been outlined: first of all, by means of cooperation and state subsidies granting.

Keywords: household, productivity increase, food market, self-provisioning, state stimuli, individual households

УДК 338.436.33:633.1

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЧИННИКИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Г. М. ХРИСТЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
ВП НУБіП «Бережанський агротехнічний інститут»

Анотація. *Розглянуто рівень розвитку та економічну ефективність зернового господарства в регіоні. Досліджено вплив рівня собівартості зернових на економічну ефективність галузі. Розглянуто й систематизовано основні чинники ефективного розвитку зернового господарства.*

Ключові слова: зернове господарство, собівартість, ефективність, розвиток, внутрішні чинники, зовнішні чинники, сільськогосподарські підприємства

Одне з пріоритетних місць серед галузей сільського господарства в Україні традиційно посідає зернове господарство. Виробництво зерна – багатофункціональна і системоутворювальна галузь, що формує специфічне середовище розвитку ринкових відносин. Це базова галузь сільського господарства, яка є найважливішим і значним його сегментом. Водночас, високий рівень розвитку зернового господарства, його платоспроможність, можливість придбання матеріально-технічних ресурсів створює можливості для ефективного функціонування агропромислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування наукових основ ефективного розвитку зернового господарства знайшло відображення у працях вітчизняних вчених В. І. Бойка, О. Ю. Єрмакова,

© Г. М. Христенко, 2016

unbalance between optimal demand and supply correlation. The lion's share of their production volumes has been shifted to the individual households, which stipulated a small-scale nature of cultivation.

An emphasis was made, that individual households output nowadays the majority of agricultural products, and that is not the result of their high efficiency, but the outcome of the critical condition of the prevailing majority of agricultural enterprises. Nowadays, households are the most mass, dynamic and flexible management form. They demonstrate high adaptation to the hard economic conditions.

The vectors of household development have been outlined: first of all, by means of cooperation and state subsidies granting.

Keywords: household, productivity increase, food market, self-provisioning, state stimuli, individual households

УДК 338.436.33:633.1

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЧИННИКИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Г. М. ХРИСТЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
ВП НУБіП «Бережанський агротехнічний інститут»

Анотація. *Розглянуто рівень розвитку та економічну ефективність зернового господарства в регіоні. Досліджено вплив рівня собівартості зернових на економічну ефективність галузі. Розглянуто й систематизовано основні чинники ефективного розвитку зернового господарства.*

Ключові слова: зернове господарство, собівартість, ефективність, розвиток, внутрішні чинники, зовнішні чинники, сільськогосподарські підприємства

Одне з пріоритетних місць серед галузей сільського господарства в Україні традиційно посідає зернове господарство. Виробництво зерна – багатофункціональна і системоутворювальна галузь, що формує специфічне середовище розвитку ринкових відносин. Це базова галузь сільського господарства, яка є найважливішим і значним його сегментом. Водночас, високий рівень розвитку зернового господарства, його платоспроможність, можливість придбання матеріально-технічних ресурсів створює можливості для ефективного функціонування агропромислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування наукових основ ефективного розвитку зернового господарства знайшло відображення у працях вітчизняних вчених В. І. Бойка, О. Ю. Єрмакова,

© Г. М. Христенко, 2016

О. В. Захарчука, І. В. Кобути, М. Г. Лобаса, П. М. Макаренка, Л. О. Мармуль, В. Я. Месель-Веселяка, П. Т. Саблука, В. П. Ситника, Л. М. Худолій, І. І. Червена, С. М. Чмиря, О. М. Шпичака та інших. Проте важливі аспекти підвищення ефективності зерновиробництва стосовно регіональних умов залишаються недостатньо вивченими.

Мета дослідження – оцінка економічної ефективності зернового господарства та визначення основних чинників її формування.

Результати дослідження та їх обговорення. Загострення економічної ситуації в країні й Тернопільській області зокрема, зумовило значне зниження ефективності сільськогосподарського виробництва. Проте, слід зазначити, що, незважаючи на всі негаразди в економіці країни та сільському господарстві зокрема, зернове виробництво залишається рентабельною галуззю.

Ринкова трансформація в аграрному секторі економіки загострила проблему забезпечення стійкого ефективного розвитку зернового господарства, яке задовольняє значною мірою потреби населення в продуктах харчування й забезпечує продовольчу безпеку регіону.

Наявний виробничо-ресурсний потенціал Тернопільщини дає можливість створити умови для формування ринку зернової продукції, якою можна забезпечувати не лише область, але й інші регіони України. За обсягом валової продукції сільського господарства в 2012 р. Тернопільщина посіла 15 місце в Україні. Займаючи 2,3% території держави, область виробила 3,6% валової продукції сільського господарства, у т.ч. рослинництва – 3,9%, тваринництва – 2,8%. У 2012 р. в області одержано валової продукції аграрного сектору (в постійних цінах 2010 р.) на суму 7949,3 млн грн, що на 9,0% більше, ніж у 2011 р. (за темпом приросту область посіла 3 місце серед інших регіонів).

У структурі валової продукції сільськогосподарських підприємств області в 2012 р. найбільшу питому вагу займало виробництво зернових культур (48,5%).

У 2011–2012 роках сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області отримано найбільші за всю історію незалежної України обсяги виробництва зернових – відповідно, 1471,0 і 1690,0 тис. т при врожайності – 44,0 і 46,4 ц/га. Причому виробництво зерна у 2011–2012 роках збільшилося, передусім, за рахунок значних обсягів вирощеної кукурудзи на зерно, частка якої досягла, відповідно, 41 і 46% у загальному валовому зборі зерна (за середнього показника за десять років 14%) з урожайністю 64,2 та 73,2 ц/га.

Таким чином, можна стверджувати, що цей регіон має потенційні можливості для нарощування обсягів виробництва та врожайності зернових культур.

Слід звернути увагу на те, що останніми роками ефективність зернового господарства має мінливий характер (табл. 1), що зумовлено низкою факторів: природними, економічними, технологічними.

У досліджуваний період спостерігається тенденція до зростання показників витрат і собівартості виробництва зернових культур. Витрати на

виробництво 1 т зернових у 2012 р., порівняно з 2011 р., збільшилися на 14,9% і становили 1122,7 грн. Негативна дія зростання виробничих витрат зумовлена, перш за все, подорожчанням оборотних засобів, зокрема пальномастильних матеріалів, мінеральних добрив, енергетичних ресурсів.

1. Економічна ефективність виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області*

Роки	Урожайність, ц/га	Виробничі витрати на 1 т, грн	Собівартість 1 т реалізованої продукції, грн	Ціна реалізації 1 т, грн	Прибуток від реалізації 1 т, грн	Рівень рентабельності, %	Динаміка зміни до попереднього року, %		
							урожайності	собівартості	ціни
2003	20,5	361,9	376,1	566,1	190	48,6	х	х	х
2004	25,5	357,5	415,1	511,9	96,2	16,0	124,4	110,4	90,4
2005	22,8	393,1	439,4	472,2	32,8	3,0	89,4	105,9	92,2
2006	21,8	478,0	525,3	564,4	39,1	6,6	95,6	119,5	119,5
2007	26,2	559,5	646,2	919,5	273,3	39,4	120,2	123,0	162,9
2008	36,1	617,7	732,6	896,7	164,1	21,8	137,8	113,4	97,5
2009	35,6	693,9	751,2	874,4	123,2	17,4	98,6	102,5	97,5
2010	29,0	983,2	995,4	1118,3	122,9	12,5	81,5	132,5	127,9
2011	44,0	976,7	1157,7	1408,5	250,8	20,8	151,7	116,3	125,9
2012	46,4	1122,7	1277,7	1513,5	235,8	18,2	105,5	110,4	107,4

*Розраховано за даними Головного управління статистики у Тернопільській області.

Проведені розрахунки свідчать про стійке підвищення собівартості реалізованого зерна протягом 2003–2012 років, а реалізаційна ціна за 2004–2006 та 2008–2009 роки мала тенденцію до зниження. Зокрема, у 2005 р., порівняно з попереднім роком, собівартість реалізованої продукції зросла на 5,9%, у 2006 р. – на 19,5%, а зниження ціни у зазначених роках становило, відповідно, 7,8 та 19,5%. Це призвело до відчутного зниження прибутковості галузі. Якщо прибуток від реалізації 1 т зернових у 2003 р. був на рівні 190 грн, то у 2004 р. – уже 96,2 грн, а в 2005–2006 роках, відповідно, лише 32,8 і 39,1 грн.

Аналогічна ситуація спостерігається і в 2008 р. Собівартість 1 т зернових становила 732,6 грн, що на 13,4% вище від рівня 2007 р., а ціна реалізації знизилася на 2,5%. Як результат, прибуток від реалізації 1 т зернових знизився з 273,3 до 164,1 грн, або на 40%.

Слід зазначити, що найвищу суму прибутку від реалізації 1 т зернових сільськогосподарські підприємства одержали у 2003 та 2007 роках – відповідно, 190 і 273,3 грн, насамперед, через порівняно високі реалізаційні ціни, підвищення яких пояснювалося дефіцитом зерна на ринку внаслідок несприятливих погодних умов. Рівень рентабельності у ці роки досяг, відповідно, 48,6 і 39,4%. Проте впродовж останніх років

простежується тенденція до нестабільності та скорочення прибутковості й рентабельності виробництва зерна. Так, якщо середній рівень рентабельності на сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області у 2003–2007 роках становив 23%, то у 2008–2012 роках він знизився до 18%. Тобто, за мінімального валового збору зернових рентабельність найвища і навпаки. При найнижчому виробництві зернових (498,1 тис. т у 2003 р.) рівень рентабельності досягнув найвищого значення – 48,6%, а за валових зборів у 3,4 раза більших (у 2012 р. – 1690,0 тис. т) рентабельність становила лише 18,2%, що в 2,7 раза менше, порівняно з 2003 р.

Аналіз економічної ефективності зернової галузі показав, що вона тісно пов'язана із собівартістю продукції (табл. 2). Проведене групування свідчить про високий рівень розбіжності показників по групах господарств. Крім того, ефективність зернової галузі, як видно з даних табл. 2, підвищується за рахунок зниження собівартості продукції та зростання врожайності. Найвища ефективність зернової галузі на підприємствах першої групи, в яких собівартість виробленого і проданого зерна менша, відповідно, на 51,9 і 36,0%, ніж у п'ятій групі господарств. Закономірно, що у першій групі підприємств рівень рентабельності зернових досяг найвищого значення – 33,5%, при середньому –18,2% та найбільше одержано з 1 га продукції 48,4 ц.

Верхньою межею можна вважати групу з виробничою собівартістю до 130 грн/ц, за якої ще забезпечується рентабельність виробництва.

Проведеними дослідженнями встановлено, що природно-економічні умови Тернопільської області сприятливі для ведення ефективного зернового господарства. Водночас, останніми роками, під час реалізації зернових від 13 до 36% загальної кількості господарств мали збитки, причому після 2000 р. Найменше таких господарств було у кризовий для України 2003 р., коли спостерігався найвищий рівень рентабельності виробництва зерна на сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області – 48,6%, у 2002 р. – 14,1%, 2004 – 16,0%, 2005 – 3,0% і лише у 2007 р. він зріс до 39,4%. Цей факт дає змогу стверджувати, що на даному етапі функціонування зернового ринку виробники можуть ефективно працювати лише за кризових цін на зерно.

Формування ефективного зернового господарства як основної складової зернопродуктового підкомплексу в умовах ринкових відносин залежить від численних факторів. Важлива роль у забезпеченні стабільного розвитку та підвищенні ефективності функціонування зернового господарства належить організаційно-економічним чинникам, які передбачають обґрунтування заходів щодо раціонального використання ресурсного потенціалу з урахуванням конкретних природно-економічних умов господарювання (див. рисунок).

2. Залежність ефективності виробництва зерна від його собівартості на сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, 2012 рік*

Показники	Групи господарств за собівартістю, грн/ц					У середньому на 1 господарство
	I до 90	II 90,1–110	III 110,1–130	IV 130,1–150	V понад 150	
Кількість підприємств, од.	36	72	69	36	24	237
Площа зернових і зернобобових, га	1169	1515	1301	1156	954	1289
Валовий збір зернових і зернобобових, ц	56583	77089	61858	49492	40661	61659
Урожайність, ц/га	48,4	50,9	47,5	42,8	42,6	46,4
Виробнича собівартість 1 ц, грн	80,5	98,8	120,1	141,5	167,4	112,3
Собівартість 1 ц реалізованого зерна, грн	110,4	114,5	126,2	155,9	172,6	127,8
Рівень рентабельності, %	33,5	30,8	21,5	-3,7	-9,2	18,2

*Розраховано за даними звітів сільськогосподарських підприємств Тернопільської області.

Висновки і перспективи. На основі проведених досліджень можна зробити висновок про те, що ефективність зернового господарства має мінливий характер. Це дає підстави оцінювати її як нестабільну й незбалансовану, що, в остаточному підсумку, позначається на прибутковості галузі та ціновій конкурентоспроможності продукції. Результативні показники виробництва зерна повинні економічно задовольняти товаровиробників, стимулюючи їх до нарощування обсягів виробництва, зміцнюючи при цьому економічне становище. Підвищення рівня ефективності виробництва зерна є найважливішим завданням державної аграрної політики, від вирішення якого залежить забезпечення ефективної діяльності зернопродуктового підкомплексу і продовольчої безпеки країни.

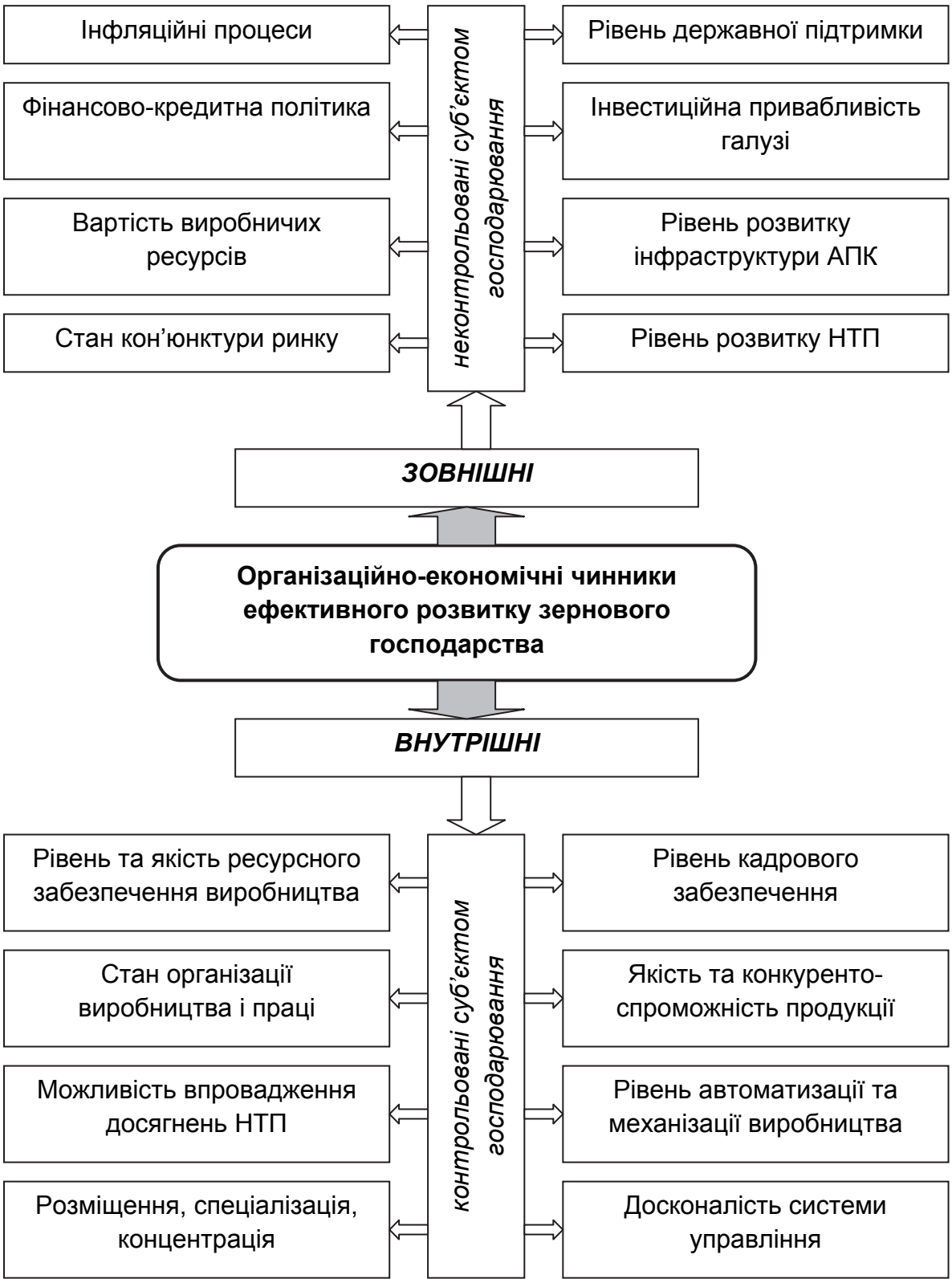

Організаційно-економічні чинники ефективного розвитку зернового господарства на сільськогосподарських підприємствах*

*Власна розробка.

Список літератури

1. Макаренко П. М. Ринок зерна і регіональне зерновиробництво: монографія / П. М. Макаренко, О. О. Сиченко. – Дніпропетровськ : Герда, 2007. – 188 с.
2. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства на сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік : стат. бюлетень. – Тернопіль : Головне управління статистики у Тернопільській області, 2013. – 59 с.
3. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2012 р. Форма 50-сг (річна).
4. Сільське господарство Тернопільської області за 2012 рік : стат. збірник. – Тернопіль : Головне управління статистики у Тернопільській області, 2013. – 219 с.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЗЕРНОВОГО ХОЗЯЙСТВА И ФАКТОРЫ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ

Г. М. Христенко

Аннотация. *Рассмотрен уровень развития и экономическая эффективностьзернового хозяйства в регионе. Исследовано влияние уровня себестоимости зерновых на экономическую эффективность отрасли. Рассмотрены и систематизированы основные факторы эффективного развития зернового хозяйства.*

Ключевые слова: зерновое хозяйство, себестоимость, эффективность, развитие, внутренние факторы, внешние факторы, сельскохозяйственные предприятия

ECONOMIC PERFORMANCE GRAIN MANAGEMENT AND FACTORS OF ITS FORMATION

G. M. Khristenko

Abstract. *One of priority places among industries of agriculture in Ukraine traditionally occupies the grain growing. It is base industry of agriculture, which is his major and considerable segment.*

The purpose of the article is an estimation of economic efficiency of the grain growing and determination of basic factors of its forming.

Sharpening of economic situation in a country and Ternopil region in particular, stipulated the considerable decline of efficiency of agricultural production. However, it should be noted that, without regard to all confusions in the economy of country and agriculture in particular, a corn production remains cost-effective industry.

Present production-resource potential of the Ternopil region is given by possibility to create terms for forming of market of corn products, which it is possible to provide not only an area but also other regions of Ukraine.

Forming of the effective grain growing as basic constituent of corn food subcomplex in the conditions of market relations depends on numerous factors. An important role in providing of stable development and increase of efficiency of functioning of the grain growing belongs organizationally economic to the factors which foresee the ground of measures on the rational use of resource potential taking into account concrete naturally economic terms of menage.

On the basis of the conducted researches it is possible to draw conclusion that changeable character has efficiency of the grain growing. It grounds to estimate it as unstable and unbalanced that in eventual case affects profitability of industry and price competitiveness of products. The effective indexes of production of grain must economic satisfy commodity producers, stimulating them to the increase of production volumes, fastening economic position here.

Keywords: grain production, cost, efficiency, development, internal factors, external factors , agricultural enterprises

УДК 657.631

УПРАВЛІНСЬКА ЗВІТНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ АУДИТУ

К. В. ШЕВЧУК, кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: SHKV_w@mail.ru

Анотація. *В умовах розвитку інформаційних систем управління управлінська звітність набуває особливо важливого значення, забезпечуючи менеджмент підприємства необхідною інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, інформаційною основою для яких є облікові показники, сформовані за необхідними аналітичними розрізами. Залежно від організаційно-технологічних та економічних особливостей підприємства, система управлінської звітності на кожному окремому підприємстві буде мати лише їй притаманні особливості. Саме ці особливості надалі будуть ускладнювати розробку та впровадження ефективної методики перевірки цієї системи.*

Серед існуючих напрямів проведення аудиту на українських підприємствах особливе місце має займати аудит управлінської звітності. На даному етапі вітчизняні вчені-економісти в основному розкривають питання методики аудиту фінансової звітності, тоді як методика аудиту системи управлінської звітності не знайшла належного відображення.

© К. В. Шевчук, 2016

Forming of the effective grain growing as basic constituent of corn food subcomplex in the conditions of market relations depends on numerous factors. An important role in providing of stable development and increase of efficiency of functioning of the grain growing belongs organizationally economic to the factors which foresee the ground of measures on the rational use of resource potential taking into account concrete naturally economic terms of menage.

On the basis of the conducted researches it is possible to draw conclusion that changeable character has efficiency of the grain growing. It grounds to estimate it as unstable and unbalanced that in eventual case affects profitability of industry and price competitiveness of products. The effective indexes of production of grain must economic satisfy commodity producers, stimulating them to the increase of production volumes, fastening economic position here.

Keywords: grain production, cost, efficiency, development, internal factors, external factors , agricultural enterprises

УДК 657.631

УПРАВЛІНСЬКА ЗВІТНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ АУДИТУ

К. В. ШЕВЧУК, кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: SHKV_w@mail.ru

Анотація. *В умовах розвитку інформаційних систем управління управлінська звітність набуває особливо важливого значення, забезпечуючи менеджмент підприємства необхідною інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, інформаційною основою для яких є облікові показники, сформовані за необхідними аналітичними розрізами. Залежно від організаційно-технологічних та економічних особливостей підприємства, система управлінської звітності на кожному окремому підприємстві буде мати лише їй притаманні особливості. Саме ці особливості надалі будуть ускладнювати розробку та впровадження ефективної методики перевірки цієї системи.*

Серед існуючих напрямів проведення аудиту на українських підприємствах особливе місце має займати аудит управлінської звітності. На даному етапі вітчизняні вчені-економісти в основному розкривають питання методики аудиту фінансової звітності, тоді як методика аудиту системи управлінської звітності не знайшла належного відображення.

© К. В. Шевчук, 2016

У статті автор визначив важливість підвищення якості управлінської звітності як необхідного компоненту системи сучасного менеджменту. Обґрунтовано теоретичні положення і розроблено практичні рекомендації щодо методичних засад аудиту системи управлінської звітності. Аргументовано недоцільність ототожнення понять «моніторинг управлінської звітності» та «аудит управлінської звітності», оскільки останнє поняття є значно ширшим і не повинно зводитися лише до здійснення контролю відповідності управлінських звітів потребам їх користувачів.

Уточнення та подальший розвиток структурних елементів методики аудиту системи управлінської звітності уможливить підвищення ефективності проведення перевірки даних об'єктів як внутрішніми, так і зовнішніми аудиторами.

Ключові слова: система управлінської звітності, аудит, інформаційні потоки, користувачі інформації, управлінські рішення, аналітичні процедури

Актуальність. В умовах ринкових відносин на більшості підприємств постає потреба у постійному вдосконаленні інформаційного забезпечення управлінського персоналу, підходів до формування системи управлінської звітності. Саме в системі управлінської звітності формується якісна оперативна, поточна та перспективна інформація про витрати, доходи та результати діяльності, яка є важливою для ефективного управління підприємством та прийняття виважених управлінських рішень. Управлінській звітності на кожному окремому підприємстві будуть притаманні свої особливості, що буде ускладнювати розробку та впровадження ефективної методики перевірки цієї системи.

Серед існуючих напрямів проведення аудиту на українських підприємствах, незалежно від сфери їх діяльності, особливе місце має займати аудит управлінської звітності. У зв'язку з вищезазначеним, вважаємо актуальним подальше дослідження питання методики аудиту даного об'єкта аудиту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання методики аудиту фінансової звітності було висвітлено у працях М. Д. Білик, М. О. Виноградової, Мниха Є. В., М. Ф. Огійчука, О. А. Петрик та інших. Слід зазначити, що в сучасній економічній літературі, присвяченій дослідженню методики аудиту, деякі автори або взагалі не висвітлюють методику аудиту системи управлінської звітності, або здійснюють це досить опосередковано.

Мета дослідження – аналіз організації та методики виконання аудиту системи управлінської звітності суб'єктів господарювання різних форм власності та видів діяльності. Використання одержаних результатів дасть можливість забезпечити управлінський апарат підприємства релевантною інформацією для прийняття виважених економічних рішень.

Матеріали і методи дослідження. У статті використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання економічних процесів і

явищ. Так, у процесі дослідження теоретичних аспектів методики аудиту системи управлінської звітності, використовувалися методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу; для визначення організаційних аспектів, зокрема уточнення завдань, етапів аудиту – методи узагальнення, групування. Системно-комплексний підхід застосовано щодо оцінки доробку науковців з питань аудиту фінансової та управлінської звітності підприємства. Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти з питань регулювання бухгалтерського обліку, звітності, аудиту, наукові праці та методичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, матеріали міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій, особисті спостереження.

Результати дослідження та їх обговорення. Більшість проблем, що виникають у процесі управління господарською і фінансовою діяльністю підприємства, зумовлені недостатнім використанням інформаційної, контрольної та прогностичної функції обліку. Обліково-аналітична система підприємства повинна забезпечувати користувачів всією необхідною інформацією, що міститься в облікових регістрах та внутрішньогосподарській звітності, і тим самим створювати умови управлінському персоналу для комплексного оцінювання діяльності підприємства та прийняття обґрунтованих рішень.

Недоліки в організації обліково-аналітичної системи зумовлені порушенням принципу своєчасності, відставанням обліку в оформленні реальних процесів, що відбуваються на підприємстві. Має місце запізнення отриманих звітних даних. Наявність розривів у часі між моментом одержання обліково-аналітичної інформації і моментом її використання для прийняття оперативних, тактичних та стратегічних рішень ускладнює проблему забезпечення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок фактору управління [2, с. 85].

Подібної думки дотримується і І. Б. Садовська [5] стверджуючи, що підвищення якості управлінської звітності є необхідним компонентом системи сучасного менеджменту. Сидоренко Р. В. [6, с. 128] зазначає, що неточність у фінансовій звітності призводить до помилок у прийнятті управлінських рішень зовнішніми користувачами інформації, в управлінській звітності – до неправильних дій менеджерів і керівників різних рівнів усередині підприємства тощо. Загалом, це все призводитиме до зниження ефективності діяльності підприємств і, відповідно, рівня їх прибутковості.

Основною причиною необхідності проведення змін у чинній бізнес-моделі управлінської звітності є значні прояви обмеженості фінансової звітності як інформаційного джерела для прийняття рішень менеджерами в умовах наростання динаміки зовнішнього середовища підприємства. Без використання системи управлінської звітності ефективне управління підприємством виявляється майже неможливим як із організаційно-технічної точки зору, так і виходячи з ролі інформації в процесі прийняття управлінських рішень [3].

В Україні фінансову звітність за Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) складають підприємства, які, відповідно до чинного законодавства, зобов'язані їх застосовувати, а також ті, які прийняли таке рішення самостійно. Питання впровадження і застосування методології обліку за Міжнародними стандартами фінансової звітності вимагає перегляду основ бухгалтерського обліку у вітчизняній практиці [7]. Впровадження даних стандартів впливає як на функціонування системи фінансового обліку, так і управлінського обліку.

Система управлінської звітності формується відповідно до характеру економічного суб'єкта, цілей і завдань управління в цілому та його рівнів. У зв'язку з цим, форма звітності повинна максимально розкривати зміст її показників.

Форми внутрішньої звітності є індивідуальними для кожного підприємства, що пов'язано зі специфікою його діяльності та технологічними особливостями виробничих процесів. Склад, терміни і періодичність подання звітності визначаються управлінським персоналом.

Тлучкевич Н. В., зазначає, що разом з тим, впровадження МСФЗ в Україні має ряд проблем щодо їх практичного застосування:

– необхідність навчання управлінського персоналу МСФЗ, що потребує значних фінансових витрат;

– застосування бухгалтерами-практиками відмінних від вітчизняної практики підходів до узагальнення облікової інформації;

– відсутність практики застосування МСФЗ для цілей управлінського обліку;

– відсутність автоматизації (часткова автоматизація) фінансового та управлінського обліку на підприємствах [7].

З метою формування об'єктивної думки про достовірність фінансової та управлінської звітності, аудитор повинен забезпечити отримання достатньої кількості необхідних аудиторських доказів, які повинні бути параметризовані та відображені в інформаційних потоках.

Белякова В. П. [1] виокремлює такі вимоги до інформаційних потоків управлінського обліку: доступність, адресність, оперативність, аналітичність, достовірність, корисність, порівнянність, можливість перевірки, рентабельність, об'єктивність, повнота, конфіденційність, послідовність, суттєвість.

При цьому В. П. Белякова [1] під параметризацією інформаційних потоків має на увазі визначення основних якісних характеристик, вихідних даних і вимог до облікової інформації та її трансформацію в інформаційний потік. Параметризація інформаційних потоків дасть змогу правильно визначити основні напрями запланованої перевірки та перелік аудиторських процедур і необхідну кількість доказів по кожному фактору фінансово-господарської діяльності, що перевіряється.

Фоміна О. В. визначає необхідність моніторингу управлінської звітності, зазначаючи при цьому, що моніторинг системи управлінської звітності – це контроль відповідності управлінських звітів потребам їх користувачів. При

цьому основні вимоги до системи такої звітності залишаються незмінними. Призначення моніторингу управлінської звітності принципово не відрізняється від призначення таких супутніх аудиту послуг, як послуги контролю (зокрема, послуг із контролю ведення обліку і складання звітності), тому процедури такого моніторингу аналогічні процедурам одержання аудиторських доказів (процедур перевірки по суті). І в цілому, перевірка системи управлінської звітності аналогічна аудиторській перевірці за спеціальним аудиторським завданням [8].

На наш погляд, є недоцільним ототожнення понять «моніторинг управлінської звітності» та «аудит управлінської звітності», оскільки останнє поняття є значно ширшим і не повинно зводитися лише до здійснення контролю відповідності управлінських звітів потребам їх користувачів.

Моніторинг системи управлінської звітності може здійснюватися співробітниками ревізійного, аудиторського або іншого відділу підприємства, що має повноваження контролю її фінансово-господарської діяльності, а в окремих випадках і консалтинговими компаніями. Однак, у зв'язку з тим, що перелік форм управлінської звітності та структура звітів більшою мірою, ніж фінансова звітність, залежать від особливостей конкретного підприємства, моніторинг управлінської звітності ефективніше проводити силами співробітників даного підприємства. При цьому має бути забезпечена їх незалежність від співробітників, відповідальних за ведення управлінського обліку і складання управлінської звітності [8].

З огляду на це, зазначимо, що О. В. Фоміна проведення моніторингу системи управлінської звітності звужує до служби внутрішнього аудиту на підприємстві, що, на наш погляд, є не зовсім коректним.

Залежно від терміну, змісту та призначення виконуваних аудитором процедур, аудиторський процес умовно поділяють на окремі етапи (стадії). В економічній літературі не існує єдності поглядів щодо кількості та назв етапів аудиту як у вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Вважаємо за доцільне вирізняти такі етапи аудиту: підготовчий, проміжний, основний, заключний.

На підготовчому етапі аудитор знайомиться з бізнесом підприємства-клієнта, вивчає основні напрями та специфіку його фінансово-господарської діяльності . На цьому етапі аудитор проводить особисті бесіди з керівництвом та персоналом підприємства, оцінює результати роботи внутрішнього аудитора; аналізує стан та перспективи розвитку підприємства, вивчає зовнішню інформацію, що стосується діяльності клієнта.

На проміжному етапі аудитор повинен провести детальний аналіз, оцінку надійності та ефективності функціонування системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, визначити, якою мірою він може довіряти інформації, що міститься в облікових записах і документації.

На даному етапі здійснюється аналіз можливостей програмного забезпечення; здійснюється експертиза видів, обсягів та форм управлінських звітів; зіставлення, перевірка обґрунтованості, аналіз

ув’язки форм звітності, відповідності даних управлінських звітів між собою; дослідження інформативності, корисності, частоти оновлення документів;

Основний етап аудиту включає: фізичну перевірку активів підприємства; документальну перевірку рахунків бухгалтерського обліку й фінансової та управлінської звітності.

Заключний етап передбачає складання звіту про проведену аудиторську перевірку та аудиторського висновку про достовірність перевіреної звітності.

Складання аудиторського звіту (висновку), що буде також містити пропозиції та зауваження аудитора, що стосуються переліку та змісту форм управлінських звітів; узгодженості форм звітів між собою; достовірності та обґрунтованості даних обліку; повноти й інформативності управлінської інформації

Аудиторський звіт (висновок) є підсумковий документ, що повинен містити не тільки виявлені недоліки й порушення, але й позитивні результати діяльності об’єкта контролю, які надалі можуть стати основою для формування загальних рекомендацій у сфері управлінського обліку.

При проведенні аудиту доцільно застосовувати такі процедури отримання аудиторських доказів: спостереження, запит, підтвердження, перерахунок, аналітичні процедури.

Звичайно, абсолютних гарантій ніякий аудит надати не може, проте реальна, об’єктивна оцінка ситуацій, обґрунтування ризиків управлінських дій надає впевненості щодо очікуваних наслідків і дозволяє страхувати ризики. Методичний інструментарій для таких процедур аудиту є достатньо напрацьований і апробований. Разом з тим, в Україні аудиторські послуги з надання впевненості становлять не більше, ніж 50% від загальної суми аудиторських послуг і мають тенденцію до скорочення [4].

При проведенні аудиту управлінського звітності особливу увагу необхідно зосереджувати на оцінці фінансового управління, відповідності даних управлінського та фінансового обліку з метою внесення рекомендацій щодо покращення ефективності системи: організаційної структури, взаємодії підрозділів тощо.

Внутрішній аудит системи управлінської звітності проводиться відповідно до загального плану або за умови, що управлінський персонал потребує відповідей на такі питання:

– щодо правильності відображення розрахункових показників управлінських звітів;

– чи має місце непродуктивна втрата активів підприємства;

– на які цілі витрачаються більші суми коштів, щодо яких відсутні пояснень у звітах;

– яким чином і наскільки ефективно ведеться контроль бізнесу в цілому, а також його результати.

Результатом проведення аудиту на підприємстві повинна бути встановлена ефективна система бухгалтерського обліку, відбудеться

формалізація процедур, налагодиться контроль та абсолютна впевненість у правильності й достовірності даних управлінського обліку.

Висновки і перспективи. Підтвердження достовірності фінансової та управлінської звітності аудитором має надзвичайно важливе значення для прийняття користувачами ефективних управлінських рішень, які повинні прийматися на підставі наданої відповідної обліково-аналітичної інформації. Запропоновані в статті організаційні та методичні аспекти аудиту управлінської звітності підприємств створюють можливість для зниження властивого аудиторський ризику та ризик невиявлення, що надалі спричинить зниження та уникнення появи істотних помилок і створить можливості щодо ефективнішої оцінки фінансово-майнового стану підприємства.

Список літератури

1. Белякова В. П. Параметризація інформаційних потоків фінансового аудиту [Електронний ресурс] / В. П. Белякова. – Режим доступу : http://www.victoriabeliakova.com/parameterization-of-information-flows-for-financial-audit/

2. Кірейцев Г. Г. Обліково-аналітична система сільськогосподарського підприємства в умовах антикризового управління / Г. Г. Кірейцев, В. А. Нехай // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 3. – С. 85–86.

3. Корягін М. В. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія / М. В. Корягін, П. О. Куцик. – К. : Інтерсервіс, 2016. – 276 с.

4. Мних Є. В. Якісна параметризація фінансового аудиту/ Є. В. Мних // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Наукове забезпечення праксеології аудиту». – К. : Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2014. – С. 96–98.

5. Садовська І. Б. Управлінська звітність підприємств: оцінка якості / І. Б. Садовська // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу». – 2015. – С. 164–166.

6. Сидоренко Р. В. Вимоги до фінансової звітності в сучасних умовах господарювання / Р. В. Сидоренко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка». – 2013. – № 24. – С. 128–131.

7. Тлучкевич Н. В. Міжнародні стандарти фінансової звітності: управлінський аспект / Н. В. Тлучкевич // Тези доповідей відкритої Міжнародної інтернет-конференції «МСФЗ: дослідження, наука, практика, імплементація». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://konf.amsfo. com.ua/mizhnarodni-standarti-finansovo%D1%97-zvitnosti-upravlinskij-aspekt

8. Фоміна О. В. Моніторинг управлінської звітності як складова контрольного процесу підприємства / О. В. Фоміна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – № 11. – С. 293–296.

References

1. Beliakova, V. P. Parametryzatsiia informatsiinykh potokiv finansovoho audytu. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.victoriabeliakova. com/parameterization-of-information-flows-for-financial-audit/.

2. Kireitsev, H. H. (2009). Oblikovo-analitychna systema silskohospodarskoho pidpryiemstva v umovakh antykryzovoho upravlinnia / H. H. Kireitsev, V. A. Nekhai // Oblik i finansy APK, 3, 85–86.

3. Koriahin, M. V. (2016). Problemy ta perspektyvy rozvytku bukhhalterskoi zvitnosti : monohrafiia / M.V. Koriahin, P. O. Kutsyk. – Kyiv: Interservis, 276.

4. Mnykh, Ie. V. (2014). Yakisna parametryzatsiia finansovoho audytu/ Ie. V. Mnykh // Tezy dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Naukove zabezpechennia prakseolohii audytu». – K.: Kyiv. nats. torh. ekon. un-t, 96–98.

5. Sadovska, I. B. (2015). Upravlinska zvitnist pidpryiemstv: otsinka yakosti / I. B. Sadovska // Tezy dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Suchasnyi stan, aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku obliku, kontroliu ta analizu», 164–166.

6. Sydorenko, R. V. Vymohy do finansovoi zvitnosti v suchasnykh umovakh hospodariuvannia/ R. V. Sydorenko // Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», seriia «Ekonomika», 24, 128–131.

7. Tluchkevych, N. V. Mizhnarodni standarty finansovoi zvitnosti: upravlinskyi aspekt / N. V. Tluchkevych // Tezy dopovidei vidkrytoi Mizhnarodnoi internet-konferentsii «MSFZ: doslidzhennia, nauka, praktyka, implementatsiia» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://konf.amsfo.com. ua/mizhnarodni-standarti-finansovo%D1%97-zvitnosti-upravlinskij-aspekt.

8. Fomina, O. V. (2015). Monitorynh upravlinskoi zvitnosti yak skladova kontrolnoho protsesu pidpryiemstva / O. V. Fomina // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, 11, 293–296.

УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ОТЧЕТНОСТЬ КАК ОБЪЕКТ АУДИТА

Е. В. Шевчук

Аннотация. *В условиях развития информационных систем управления управленческая отчетность приобретает особенно важное значение, обеспечивая менеджмент предприятия необходимой информацией для принятия обоснованных управленческих решений, информационной основой для которых выступают учетные показатели, сформированные в необходимых аналитических разрезах. В зависимости от организационно-технологических и экономических особенностей предприятия система управленческой отчетности на каждом отдельном предприятии будет иметь только ей присущие особенности. Именно эти особенности в дальнейшем будут усложнять разработку и внедрение эффективной методики проверки этой системы.*

Среди существующих направлений проведения аудита на украинских предприятиях особое место должен занимать аудит управленческой отчетности. На данном этапе отечественными учеными-экономистами в основном раскрываются вопросы методики аудита финансовой отчетности, тогда как методика аудита системы управленческой отчетности не нашла должного отражения.

В научной статье автор определил важность повышения качества управленческой отчетности как необходимого компонента системы современного менеджмента. Обоснованы теоретические положения и разработаны практические рекомендации относительно методических основ аудита системы управленческой отчетности. Аргументирована нецелесообразность отождествления понятий «мониторинг

управленческой отчетности» и «аудит управленческой отчетности», поскольку последнее понятие является более широким и не должно сводиться только к осуществлению контроля соответствия управленческих отчетов потребностям их пользователей.

Уточнение и дальнейшее развитие структурных элементов методики аудита системы управленческой отчетности даст возможность повысить эффективность проведения проверки данных объектов как внутренними, так и внешними аудиторами.

Ключевые слова: система управленческой отчетности, аудит, информационные потоки, пользователи информации, управленческие решения, аналитические процедуры

MANAGEMENT REPORTING AS OBJECT OF AUDIT

K. V. Shevchuk

Abstract. *With the development of management information systems management reporting becomes particularly important, providing Company's management all necessary information to make informed management decisions, the information basis for which are the credentials that are made for the necessary analytical sections. Depending on organizational, technological and economic characteristics of the enterprise management reporting system at each enterprise will have only inherent features. These features will further complicate the development and implementation of effective methods of checking the system.*

Among the existing audit trends in Ukrainian enterprises audit of management reporting should have a special place. At this stage, domestic economists mostly disclosed technique issue audit of financial statements, while the method of audit management reporting system has not found proper reflection.

In the scientific article the author defines the importance of improving the quality of management reporting as a necessary component of modern management system. Theoretical provisions and practical recommendations on methodological principles of audit management reporting system are proved. Unreasonableness of identification of concepts "monitoring management reporting" and "audit management reporting" is argued, because the latter is a broader concept and should not be limited only to monitoring compliance management reporting needs of their users.

Refinement and further development of the structural elements of the methodology of audit management reporting system will provide opportunities to increase the effectiveness of inspection data objects both by internal and external auditors.

Keywords: system of management reporting, audit, information flow, users of information, management solutions, analytical procedures

УДК 334.732.2:334.7.01

МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРВИННОЇ ЛАНКИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ

І. П. ШИНДИРУК,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: shunduryk@gmail.com

Анотація. *Сучасна економічна система передбачає значну свободу дій фізичних осіб – підприємців, інтереси яких реалізуються, зокрема, у результаті спільних дій – господарського співробітництва, фінансової взаємодопомоги. Дане співробітництво набуло таких поширених форм, як акціонерні товариства, приватні товариства з кількома партнерами-засновниками, кооперативні товариства. Останні є важливою альтернативою іншим секторам, з особливим підходом і принципами організації господарської діяльності, соціальної відповідальності.*

Мета даного дослідження – вивчення передумов утворення кредитних кооперативів, їх адаптація до сучасних соціально-економічних умов, порівняння особливостей різних форм кредитних кооперативів. Базою дослідження були дані міжнародних та національних кооперативних альянсів, асоціацій, праці дослідників кооперації. Методичну основу становив ретроспективний аналіз і синтез, групування кредитних кооперативів – членів Європейської асоціації кооперативних банків, Міжнародного кооперативного альянсу та інших.

За результатами дослідження згруповано кооперативні кредитні системи країн світу за видом базової фінансової організації, охарактеризовані відмінності кредитних спілок і кооперативних банків та їх об'єднання в цілісні багаторівневі системи. Оцінено переваги моделей організації кредитної кооперації – протокооперативів Райффайзена, Шульце-Деліча через принципи ведення ними діяльності.

Ключові слова: кредитна кооперація, кооперативні системи, кредитний кооператив, форми кредитних кооперативів, кредитна спілка, кооперативний банк

Актуальність. Розвиток форм взаємодопомоги та співробітництва був успішно реалізований як підприємства, в яких споживачі їх продукції чи послуг стали одночасно їх власниками й керівниками. Створені в XIX ст. підприємства, що втілювали ці ідеї, отримали назву "кооператив" (від лат. cooperatio – співробітництво). З часу свого виникнення, кооперативи та кооперативний рух пройшли довгий і складний шлях розвитку, охопивши всі сфери господарської діяльності в різних країнах світу. Не

© І. П. Шиндирук, 2016

стала винятком сфера надання фінансових послуг, де домінували банківські установи, яка також ознаменувалася створенням і розвитком ощадно-позичкових товариств Шульце-Деліча та кредитних кооперативів Райффайзена, перший з яких розробив модель так званих народних банків для міського населення, а другий запропонував модель кредитного кооперативу для сільських жителів.

З середини XIX ст. кредитна кооперація відзначилася одним із найвищих темпів розвитку, порівняно з іншими сферами та секторами кооперативного руху. За даними Global 300[1] загальні доходи 300 найбільших кооперативних об'єднань по всьому світу у 2008 р. досяг 1,6 трлн дол США, що було еквівалентно восьмій економіці світу [1, с. 4]. Кредитна кооперація посіла друге місце після сільськогосподарської діяльності та оптово-роздрібної торгівлі. Розподіл доходів такий: сільськогосподарські та лісові кооперативи – 472 млрд дол. США (28,8%), кредитні кооперативи – 430 млрд дол. (26,2%), споживчі кооперативи – 354 млрд дол. (21,7%) та кооперативи зі страхування – 282 млрд дол. (17,2%) [1]. За даними цього джерела, фінансовий сектор кооперації представлено великим кооперативними банківськими групами та їх мережами у Франції, Німеччині, Нідерландах, кредитними спілками й страховими організаціями, найбільші з яких зосередженні у США та Японії, Канаді[2]

Інші кооперативні організації, такі як Європейська асоціація кооперативних банків, Міжнародна асоціація кооперативних банків, Світова Рада кредитних спілок[3] у своїх звітах відзначають, що кредитні спілки та кооперативні банки посідають провідні місця (за кількість членів, клієнтів, активів, депозитів, кредитів, часток ринку) не тільки у своїх країнах, а й серед світових фінансових інститутів (наприклад, французька банківська група Credit-Agricole). Отже, досвід розвитку кредитної кооперації доцільно детально вивчати, застосовуючи і в фінансовій системі України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток кредитної кооперації досліджується міжнародними кооперативними організаціями, які, у межах статутних цілей, постійно проводять збір та опрацювання статистичних даних про діяльність своїх членів і поширюють знання про кооперацію, а також друкують відповідні дослідження. Актуальними є праці таких вітчизняних дослідників, як В. В. Гончаренко, А. О. Пантелеймоненко.

Мета дослідження – вивчення передумов утворення кредитних кооперативів, їх адаптація до сучасних соціально-економічних умов, порівняння особливостей різних форм кредитних кооперативів для вибору більш раціонального виду первинної моделі організації кооперативного підприємства.

---

[1]Інформаційний проект Міжнародного кооперативного альянсу – ICA.

[2]За даними даного джерела – кооперацією охоплено близько 1 млрд населення світу. Крім того, у Франції частка кооперативного сектору – 28%, США – 16%, Німеччині – 14%, Японії – 8%, Нідерландах – 7%.

[3]The European Association of Co-operative Banks (EACB, International Co-operative Banking Association (ICBA), World Council of Credit Unions (WOCCU).

Матеріли і методи дослідження. Базою дослідження були данні міжнародних та національних кооперативних альянсів, асоціацій, праці дослідників кооперації. Методичну основу становили ретроспективний аналіз і синтез, групування кредитних кооперативів – членів Європейської асоціації кооперативних банків, Міжнародного кооперативного альянсу та інших.

Результати дослідження та їх обговорення. Започатковані в Німеччині моделі кредитної кооперації Райффайзена, Шульце-Деліча, не просто набули поширення, а й будучи пристосованими до сучасних економічних умов, міцно закріпили свої позиції в регіональних та світових фінансово-кредитних системах. На базі цих моделей сформовано основні сучасні моделі кредитної кооперації (фінансової або кредитно-страхової), які значно відрізняються одна від одної, існуючи як окремо, так і спільно у різних країнах.

Систематизація систем кредитної кооперації показує, що вони базуються на двох видах фінансових організацій – протокооперативах Райффайзена, Шульце-Деліча, визначаючи інші характеристики кооперативної системи країн:

- кредитні спілки (*credit union*);
- кооперативні банки (*cooperative bank)*.

Розподіл кооперативно-кредитних систем різних країн показує, що основною тенденцією їх формування є монопідхід, який передбачає вибір як системоформуючого одного з наведених видів кооперативів (табл. 1).

Як свідчать дані, домінуючою формою організації кредитної кооперації є кредитні спілки, які набули поширення як базовий вид у більшості країн світу, що є членами тих чи інших міжнародних кооперативних організацій.

Характер розвитку кредитної кооперації у Європі та Японії показує, що тут утворюючою організацією кредитної кооперації є кооперативний банк та їх об'єднання. Відзначимо те, що у Великобританії існує кооперативний банк – *The Co-operative Bank*, що є членом Co-operative Financial Services (CFS) – підрозділ групи споживчих кооперативів.

Нечисленну групу становлять країни, де кредитна кооперація розвивається на основі як кредитних спілок, так і кооперативних банків. Особливо у цій групі вирізняються США, які поряд з розвиненою системою кредитних спілок мають фінансово потужну групу кооперативних банків, до яких входять [5]:

- Національний споживчий кооперативний банк – *(NCB);*
- Сільськогосподарський кредитний банк Агрібанк – *(FCB);*
- Американський сільський кооперативний банк – *(Cobank);*
- Ag перший фермерський кредитний банк – *AgFirst Farm Credit Bank*;
- Агробанк Сполучених Штатів – *U.S AgBank, FCB*;
- Банк сільськогосподарського кредиту Техасу – *Farm Credit Bank of Texas.*

1. Розподіл кооперативних кредитних систем різних країн світу за видом базової фінансової організації [2, 3, 4]*

Вид базового кооперативу	Країни – члени кооперативних об'єднань
кредитна спілка	*Європа*: Великобританія, Ірландія, Румунія, Угорщина, Росія, Україна, Латвія, Молдова, Естонія, Македонія, Литва, Іспанія *Азія*: Бангладеш, Камбоджа, Гон-Конг, Корея, Непал, Сінгапур, Таїланд, В'єтнам, Афганістан, Азербайджан, Іран, Узбекистан, Грузія *Африка*: Руанда, Малаві, Бенін, Буркіна-Фасо, Камерун, Кот-д'Івуар, Габон, Гамбія, Гана, Гвінея-Бісау, Лесото, Ліберія, Малі, Нігер, Сенегал, Сейшельські острови, Свазіленд, Танзанія, Того, Зімбабве, Маврикій, ПАР *Півн. Америка*: Канада *Півд. Америка*: Ангігуа і Барбадо, Багами, Барбадос, Беліз, Болівія, Бразилія, Домініканська республіка, Кайманові острови, Гренада, Гайана, Ямайка, Чилі, Сурінам, Тортола, Тринідад і Тобаго, Коста- Рика, Сальвадор, Гватемала, Перу, Мексика, Нікарагуа, Панама, Парагвай, Колумбія, Еквадор, Гондурас, Уругвай *Океанія*: Австралія, Нова Зеландія, Фіджі, Папуа-Нова Гвінея, Тонго, Індонезія, Малайзія
кооперативний банк	*Європа*: Австрія, Болгарія, Бельгія, Кіпр, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Італія, Люксембург, Голландія, Португалія, Румунія, Фінляндія, Словенія, Швеція, Швейцарія *Азія*: Японія, Пакистан *Африка*: Марокко, Ефіопія *Півд.Америка*: Аргентина *Європа*: Польща.
змішана	*Азія*: Індія *Півн. Америка*: США *Африка*: Кенія, Уганда *Океанія*: Філіппіни, Шрі-Ланка.

*Складено за списками членів таких організацій, як: The European Association of Co-operative Banks, International Co-operative Banking Association, World Council of Credit Unions

Останні п'ять банків утворюють систему, призначену для фінансування й рефінансування регіональних сільськогосподарських кредитних асоціацій та федеральних земельних кредитних асоціацій, які представляють собою позикові організації, що належать позичальникам (кредитні кооперативи).

Окремо звернемо увагу на те, що США взагалі обрали змішану модель кредитної кооперації, яку представляють кооперативні банки, страхові та фондові компанії, первинні кредитні кооперативи та їх асоціації, кредитні спілки. При цьому кредитна спілка та кредитний кооператив у США – це не зовсім одне й те саме. Кредитна спілка, як

правило, створюється фізичними особами для споживчих цілей у містах, натомість кредитні кооперативи поширені в сільській місцевості. Їх засновниками є переважно фермери та малі й середні підприємства, призначені вони для обслуговування потреб ведення підприємницької діяльності на тих сільських територіях, де проживають їх члени. США створили двосегментну кредитно-кооперативну систему:

перший сегмент – кредитні спілки та Національний споживчий кооперативний банк, що переважно обслуговують споживчі кооперативи, займаються роздрібним кредитним обслуговуванням фізичних осіб;

другий сегмент – кредитні кооперативи, їх асоціації, п'ять кооперативних банків, страхова та фондова корпорації, які утворюють Farm Credit System (систему сільськогосподарського кредиту), автономну кооперативну систему, що обслуговує сільські території (комунальні, комунікаційні підприємства, сільських жителів) і сільське господарство.

Дані системи існують автономно одна від одної, відрізняючись не тільки операційною спеціалізацією, а також ступенем централізації і рівнями, які обслуговують кооперативні фінанси.

Вибір виду кредитного кооперативу закономірно визначався перевагами та можливостями, що були закладені як потенціал господарювання засновниками кооперації. Отже, такі особливості, як категорія учасника, територіальне розташування, фінансові потреби та можливості членів, розмір пайового капіталу, визначать чи буде створено кредитну спілку чи кооперативний банк. Наступні дані демонструють відмінності між моделлю Райффайзена – кредитна спілка (протосільський кредитний кооператив) і моделлю Шульце-Деліча – кооперативний банк (народний банк).

2. Основоположні принципи кредитної кооперації Райффайзена і Шульце-Деліча [6, 7]

модель Райффайзена	– відсутній або незначний пайовий капітал – відповідно незначні пайові внески; – локалізація членів та території діяльності; – обмеження членства одним кооперативом; – безкоштовна праця керівних органів, крім найманого персоналу; – залучення капіталу із сторони; – наявний неподільний фонд; – неузгодженість активів та пасивів; – обслуговування переважно членів; – солідарна відповідальність і участь у господарській діяльності членів;
модель Шульце-Деліча	– пайовий капітал і виплати на нього; – обслуговування не членів; – відсутність територіальної локалізації; – оплата праці керівних органів; – короткотермінові кредити; – демократичність

Згадані принципи кредитної кооперації в сучасних умовах актуалізовані та зазначенні в міжнародних кооперативних принципах, схвалені Міжнародним кооперативним альянсом: добровільність/відкрите членство, демократичний членський контроль, економічна участь членів, автономія і незалежність, освіта, підвищення кваліфікації, інформація, співпраця між кооперативами, сприяння громаді [8]. Дані принципи прийняті й Всесвітньою Радою кредитних спілок, частково розкриті у трактуванні кредитної спілки – це належні членам/власникам, неприбуткові фінансові установи, що надають депозитні, кредитні та інші фінансові послуги своїми членам. Дане визначення є аналогічним і для кооперативного банку [9].

Висновки і перспективи. Отже, розвиток кредитної кооперації в різних країнах дає змогу стверджувати, що існуючі моделі організації систем кооперативного кредиту (фінансів) надають широкі можливості вибору внутрішньої моделі кредитної кооперації та її розбудови в Україні. Проте, хоча ці моделі мають багато спільного, однакові базові принципи, вони значно відрізняються одна від одної як в організаційному, так і фінансовому планах.

Відмінності також є характерними і всередині системи, особливо у тих, які спираються на кооперативні банки. Насамперед, потрібно відзначити, що найбільш економічно розвинені країни – Німеччина, Франція, Японія та інші, – обрали банківську модель побудови кредитної кооперації. До цієї групи також входять одні з територіально найбільших країн світу – такі як США, Аргентина, Індія.

Вибір банківської моделі дав змогу вже на початковій стадії розвитку кредитної кооперації уникнути дії цілого ряду несприятливих для неї факторів та недоліків, що були притаманні особливо кредитним спілкам, які обрали Райффайзенівську модель.

Багато країн, зокрема Канада, побудували свою кредитно-кооперативну систему саме на базі кредитних спілок. При цьому для забезпечення її ефективної роботи, нейтралізації таких несприятливих факторів та умов, як територіальна обмеженість діяльності спілки межами одного або кількох близько населених пунктів, малий набір фінансових послуг, що можуть бути надані членам, слабкі фінансові можливості, низька мобільність у діях, змусили уряд країни та її провінцій вносити відповідні зміни у законодавство про кредитну кооперацію та організаційно, інформаційно й фінансово сприяти інтеграції – об’єднанню первинних кооперативів.

Важливо вказати і на те, що найбільші кредитні кооперативні системи Європи, Канади, Індії та інших країн відрізняються від аналогічних систем США, Великобританії, Японії за такою ознакою, як спеціалізація (профіль) основної діяльності. Хоча спектр послуг, що надають кредитні кооперативи цих країн, майже схожий, Європейські кооперативні банки, Канадські кредитні спілки характеризується вищою універсалізацією.

На противагу їм, кооперативні банки і спілки США, Великобританії, Японії формують більш спеціалізовані структури. Так, у Японії Норінчукін Банк концентрує свої зусилля на фінансовій підтримці та обслуговуванні японських

виробничо-обслуговуючих кооперативів (сільське господарство, рибальство, лісове господарство), тобто банк працює з підприємницькими структурами. Інший напрям спеціалізації обрав Кооперативний банк Великобританії, який зосередив свої фінансові ресурси переважно на споживчій кооперації, обслуговуючи фізичних осіб та споживчі товариства.

Список літератури

1. Річний звіт за 2010 р. Дані Міжнародного кооперативного альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ica.coop/sites/Global300 Report2011.pdf
2. Статистичні звіти Світової Ради кредитних спілок за 2010–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.woccu.org/publications/ statreport
3. Що таке кооператив? – пояснення Міжнародного кооперативного альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ica.coop/en/what-co-operativeeacb.coop/publications
4. Статистичні дані. Фінансові індикатори кооперативних банків – членів Європейської асоціації кооперативних банків за 2011–2014 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eacb.coop/en/cooperative-banks/key-figures.html
5. Про систему сільськогосподарського кредиту. Матеріали мережі кооперативних сільськогосподарських банків США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.farmcreditnetwork.com/about/overview. – Назва з екрана.
6. Пантелеймоненко А. О. Становлення кооперації в українському селі: історико-економічні аспекти : монографія / А. О. Пантелеймоненко. – Полтава : ПУСКУ, 2006. – 227 с.
7. Гончаренко В. В. Кредитна кооперація: форми економічної самодопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) / В. В. Гончаренко. – К. : Глобус, 1998. – 330 с.
8. Кооперативні принципи – пояснення Міжнародного кооперативного альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles. Назва з екрана.
9. Що таке кооперативний банк – визначення Міжнародної асоціації кооперативних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.icba. coop/co-operative-bank/what-is-a-co-operative-bank Назва з екрана.

References

1. Annual Report 2010 International Cooperative Alliance Data [Electronic resource]. Mode of access: www.ica.coop/sites/Global300Report2011.pdf.
2. Statistical reports World Council of Credit Unions for 2010-2015 [Electronic resource]. Mode of access: www.woccu.org/publications/statreport.icba.coop.
3. What is a cooperative? – An explanation of the International Cooperative Alliance [Electronic resource]. Mode of access: www.ica.coop/en/what-co-operativeeacb.coop/publications.
4. Statistical data. Financial indicators cooperative banks – members of the European Association of Co-operative banks in 2011–2014 [Electronic resource]. Mode of access: www.eacb.coop/en/cooperative-banks/key-figures.html.
5. Farm Credit System. Materials agricultural cooperative network of US banks. [Electronic resource]. Mode of access: www.farmcreditnetwork.com/about.
6. Panteleimonenko, A. O. (2006). The establishment of cooperation in the Ukrainian village, historical and economic aspects: Monograph. Poltava, 227.

7. Goncharenko,V. V. (1998). Credit cooperation: Forms economic self-help rural and urban populations in the world and in Ukraine (the theory, methodology, practice). Kyiv: Globus, 330.
8. Cooperative principles – an explanation of the International Cooperative Alliance [Electronic resource]. Mode of access: www.ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles. Name of the screen.
9. What is a cooperative bank - the definition of the International Association of Cooperative Banks [Electronic resource]. Mode of access: www.icba.coop/co-operative-bank/what-is-a-co-operative-bank name on the screen.

МОДЕЛИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПЕРВИЧНОГО ЗВЕНА РАЗВИТИЯ КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ

И. П. Шиндирук

Аннотация. *Современная экономическая система предполагает значительную свободу действий физических лиц – предпринимателей, интересы которых реализуются, в том числе, в результате совместных действий – хозяйственного сотрудничества, финансовой взаимопомощи. Данное сотрудничество приобрело такие распространенные формы, как акционерные общества, частные общества с несколькими партнерами-учредителями, кооперативные общества. Последние являются важной альтернативой другим секторам, с особым подходом и принципами организации хозяйственной деятельности, социальной ответственности.*

Цель данного исследования – изучение предпосылок образования кредитных кооперативов, их адаптация к современным социально-экономическим условиям, сравнение особенностей различных форм кредитных кооперативов. Базой исследования были данные международных и национальных кооперативных альянсов, ассоциаций, работ исследователей кооперации. Методическую основу составили ретроспективный анализ и синтез, группировки кредитных кооперативов – членов Европейской ассоциации кооперативных банков, Международного кооперативного альянса и других.

По результатам исследования сгруппированы кооперативные кредитные системы стран мира по виду базовой финансовой организации, охарактеризованы различия кредитных союзов и кооперативных банков и их объединения в целостные многоуровневые системы. Оценены преимущества моделей организации кредитной кооперации протокооперативов Райффайзена, Шульце-Делич через принципы ведения ими деятельности.

Ключевые слова: кредитная кооперация, кооперативные системы, кредитный кооператив, формы кредитных кооперативов, кредитный союз, кооперативный банк

MODELING ORGANIZATION OF PRIMARY CARE DEVELOPMENT CREDIT COOPERATIVES

I. P. Shyndyruk

Abstract. *The current economic system assumes considerable freedom of action of individual businessman, whose interests are being implemented, including as a result of joint action – economic cooperation, mutual financial assistance. This cooperation has become such a common form of joint-stock companies, private company with multiple partners-founders, co-operative societies. The last are an important alternative to other sectors, with a particular approach and principles of the organization economic activity, social responsibility.*

The aim of this study is to investigate the prerequisites education credit cooperatives, their adaptation to the current socio-economic conditions, the comparison of the characteristics of different forms of credit cooperatives. The basis of the study was data from international and national cooperative alliances, associations and works of researchers to cooperation. Methodological basis amounted to retrospective analysis and synthesis, credit cooperatives groups – members of the European Association of Cooperative Banks, the International Cooperative Alliance and others.

The study grouped cooperative credit system of the world by the form the base of a financial organization, characterized by differences of credit unions and cooperative banks and their integration in several level systems. Advantages models of credit cooperatives – proto cooperative Raiffeisen, Schulze-Delizsch through the principles of their activities.

Keywords: credit cooperatives, cooperative systems, the credit cooperative forms of credit cooperatives, credit unions, co-operative bank

УДК 338.2:338.43(477)

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Л. В. ШИНКАРУК, член-кореспондент Національної академії наук України,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри виробничого та інвестиційного менеджменту
e-mail: lidia_shyn@ukr.net
І. В. БАРАНОВСЬКА, кандидат економічних наук,
доцент кафедри виробничого та інвестиційного менеджменту
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: irina.baranovsky@gmail.com

Анотація. *Обґрунтовано необхідність розроблення концепції розвитку агропродовольчого сектору економіки у контексті сучасних світогосподарських тенденцій, суперечностей формування внутрішнього ринку та державної політики його розвитку в Україні, можливостей розвитку сектору на основі знань та інновацій, реалізації принципів сталого зростання для сприяння більш ефективному використанню ресурсів, розвитку більш екологічної та конкурентоспроможної економіки, вирівнювання розвитку сільських територій, подолання бідності, забезпечення повної і продуктивної зайнятості та гідних умов праці для підвищення якості життя населення.*

Методологічним підґрунтям дослідження визначено системний підхід до розроблення державної політики щодо сталого, інноваційного та інклюзивного розвитку агропродовольчого сектору в умовах трансформації національної економіки та активізації інтеграційних процесів, при застосуванні якого передбачається врахування домінантних тенденцій у функціонуванні сектору, позитивного законотворчого досвіду провідних країн світу та необхідності регулюючого впливу держави для прискорення економічного зростання України.

Ключові слова: агропродовольчий сектор, концепція розвитку агропродовольчого сектору, сталий розвиток, інноваційний розвиток, інклюзивний розвиток, економічне зростання

Актуальність. Агропродовольчий сектор економіки формує продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну й енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних її галузей та створює соціально-економічні умови сільського розвитку. Подальший розвиток аграрного сектору України, потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому й зовнішньому ринках та продовольчу безпеку держави.

© Л. В. Шинкарук, І. В. Барановська, 2016

Актуальності сьогодні набуває створення організаційно-економічних умов для розвитку агропродовольчого сектору на основі єдності економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільства для стабільного забезпечення населення країни якісним, безпечним, доступним продовольством та промисловості сільськогосподарською сировиною. Виконання цього завдання пов'язане з визначенням стратегічних напрямів державної політики щодо забезпечення ефективного функціонування аграрного сектору економіки країни та його інтеграції у світову економічну систему.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження українських вчених, зокрема О. М. Бородної, В. І. Власова, Б. В. Духницького, Н. В. Кривенка, Ю. О. Лупенка, Л. В. Молдаван, Б. Й. Пасхавера, І. В. Прокопи, М. І. Пугачова, П. Т. Саблука, О. В. Шубравської, В. В. Юрчишина та ін., присвячено вивченню тенденцій та чинників сучасного агропродовольчого розвитку України і світу в контексті забезпечення продовольчої безпеки [1], виявленню сучасних проблем агроінноваційного розвитку та визначенню основних напрямів інноваційних трансформацій світової й національної агросфери та характеру їхнього впливу на агропродовольче виробництво [4]. Зокрема, вітчизняні науковці розробили: теоретико-методологічні, науково-методичні та практичні засади оцінки розмірів аграрного ресурсного потенціалу та ефективності використання основних ресурсів агропродовольчої сфери; відповідності існуючої моделі аграрного господарювання України концепції сталого розвитку; пропозиції щодо застосування міжнародного досвіду в формуванні державної політики розвитку вітчизняного агропродовольчого сектору [7]. Враховуючи важливість зазначеного наукового доробку, а також існуючі наукові концепції та підходи щодо вдосконалення функціональної та організаційної структури державного регулювання аграрного сектору економіки України (Міщенко Д. А. [7]), визначення стратегічних пріоритетів удосконалення його зовнішньоекономічної діяльності (Потриваєва Н. В. [10]), виявлення особливостей інституціональної структури та державного регулювання інституціональних змін в агропродовольчій сфері національної економіки (Іртищева І. О. [5]), на сьогодні існує потреба в удосконаленні концептуальних підходів щодо формування довгострокової політики розвитку агропродовольчого сектору України на основі комплексного аналізу його стартових передумов як детермінанти збалансованого економічного зростання, базуючись на поєднанні економічної, соціальної та екологічної складових нової парадигми світогосподарського розвитку.

Мета дослідження – визначення основних підходів до формування концепції розвитку агропродовольчого сектору економіки України як детермінанти економічного зростання на засадах сталості, інновайціності та інклюзивності з урахуванням позитивного досвіду країн ЄС щодо державного регулювання функціонування агарної сфери.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження є логічним продовженням наукових розробок щодо формування структурної політики, яка має забезпечити регулювання розвитку секторів національної економіки

для економічного зростання країни, економічного виміру участі країни в інтеграційних процесах та можливостей імплементації досвіду стратегічного планування ЄС для України [16; 17]; формування основних напрямів структурних реформ та інституційних механізмів їх реалізації [6]; визначення особливостей розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації світової економіки, розроблення методологічних підходів до підвищення ефективності залучення інвестицій в агропродовольчий сектор [8]; визначення цілей, характеру, чинників, умов та якісних параметрів реалізації політики розвитку внутрішнього ринку в контексті модернізаційних процесів у національної економіці [2; 3]; залучення позитивного досвіду соціального реформування країн ЄС [15].

Напрацювання щодо визначення основних складових структурної політики, що має забезпечити умови для розвитку секторів національної економіки, потребують продовження, доповнення та вдосконалення для забезпечення формування й реалізації державної політики сталого, інноваційного та інклюзивного розвитку агропродовольчого сектору економіки країни.

Результати дослідження та їх обговорення. Сучасний стан світової економіки характеризується посиленням інтеграційних процесів та утвердженням глобалізації як основної тенденції розвитку світового господарства, що зумовлює значні зміни у міжнародному поділі праці, характері та принципах світогосподарських зв'язків, значну детермінацію у залученні окремих країн до інтеграційних процесів та актуалізацію питань продовольчої безпеки. Суперечливий характер глобалізації зумовлений високими темпами розвитку науки і техніки, масовим характером сучасного виробництва, прискореним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій тощо і, водночас, вкрай нерівними ефектами для різних країн світу – переваги примножують найрозвиненіші з них. За цих умов формується новий глобальний рівень проблем, ризиків і загроз в економічній, політичній та культурній сферах.

У світовому економічному розвитку, перш за все, набули поширення імпліцитні прояви глобальних ризиків для окремих секторів національних економік, що характеризуються посиленням диспропорційності їх відтворювальної структури, зовнішньоторгівельних відносин, інвестиційних процесів, територіального розвитку та відповідних секторальних зрушень. Майбутнє України лежить у площині підвищення конкурентоспроможності економіки країни та розвитку внутрішнього ринку за рахунок конкурентних переваг її окремих секторів, серед яких значне місце посідає агропродовольчий.

Потенціал формування конкурентних переваг власне агропродовольчого сектору визначається станом сільськогосподарського виробництва, яке в Україні за останні п'ять років зберігає тенденцію до зростання (табл. 1) з часткою 11,7% у загальному обсязі валової доданої вартості у 2014 р., що перевищувало середнє значення країн ЄС-28 (1,6%) (табл. 2) та 14,0% – у 2015 р. Крім того, порівняно з кризовим 2009 р., частка сільського господарства у ВДВ країни зросла у 1,5 раза,

тоді як у європейських країнах його зростання було помірним (+7%). На противагу іншим видам діяльності, сільське господарство і в кризових умовах збільшило виробництво продукції за період з 2010 до 2015 року більше, ніж на 30%.

1. Питома вага валової доданої вартості за окремими видами економічної діяльності у 2011–2015 роки* *(% до загального обсягу)*

Вид економічної діяльності	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Сільське, лісове та рибне господарство	9,5	9,1	10,0	11,7	14,0
Добувна промисловість	7,6	6,7	6,3	5,7	5,6
Переробна промисловість	13,8	14,3	12,9	14,0	14,2
Інші	67,6	67,9	68,8	66,7	64,6

**Джерело:* сформовано авторами за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/.

2. Частка валової доданої вартості сільськогосподарського виробництва окремих країн у 2011–2014 роки*
(% до ВДВ (за методологією СНР 2008)

Роки	Україна	ЄС-28	Болгарія	Чехія	Німеччина	Франція	Угорщина	Польща	Словенія	Словаччина	Швеція
2011	9,5	1,7	5,4	2,4	0,8	1,8	4,7	3,3	2,3	3,4	1,6
2012	9,1	1,7	5,4	2,6	0,9	1,9	4,5	3,2	2,2	3,6	1,5
2013	10,0	1,7	5,5	2,6	0,9	1,7	4,4	3,3	2,1	4,0	1,4
2014	11,7	1,6	5,3	2,6	0,8	1,6	4,4	3,3	2,2	3,7	1,4
2014 до 2009, %	149,6	106,7	103,9	144,4	100,0	106,7	125,7	113,8	115,8	112,1	93,3

**Джерело:* за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/ та Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu.

Спираючись на ґрунтовний аналіз тенденцій та чинників сучасного агропродовольчого розвитку України і світу в межах розроблення наукового обґрунтування новітньої парадигми розвитку агропродовольчого сектору, вчені формують нові вектори вивчення ролі держави у ньому. У колективних працях Інституту економіки та прогнозування НАН України [1; 4; 12] розглядаються сучасні проблеми агроінноваційного розвитку, основні напрями інноваційних трансформацій світової й національної агросфери та їхній вплив на агропродовольче виробництво і рівень продовольчої безпеки України, витоки та наслідки

структурних деформацій у сільському господарстві, наукові засади формування сільських громад з позицій теорії капіталів та гендерно орієнтованій політиці розвитку села.

У наукових виданнях Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» [11; 13] викладено результати наукових досліджень проблем розвитку сільського господарства України; теоретико-методологічні аспекти формування й функціонування інтелектуального капіталу в агросфері; організаційні форми впровадження інновацій; концептуальні положення інноваційного забезпечення розвитку сільського господарства. Міщенко Д. А. розглянув стан і розвиток інституційного механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору, напрями оновлення та реорганізації його інститутів, розробив пропозиції щодо вдосконалення інституційних форм державного регулювання розвитку агропродовольчого комплексу [7].

Нові підходи до формування й ефективного розвитку агропромислового підкомплексу України на основі аналізу сучасного стану продовольчої системи з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду, запропонувала Н. В. Потриваєва [10]. Стройко Т. В. розкрито сутність і значення, складові, функції та системні характеристики інфраструктури агропродовольчої сфери, визначено основні фактори та чинники підвищення її ефективності [14]. Іртищева І. О. визначила напрями формування стратегічного механізму державного регулювання інституціональних змін та підвищення економічної ефективності агропродовольчої сфери на основі гармонізації інституціональних механізмів [5].

У дослідженнях закордонних учених [20; 21] висвітлюються результати наукових спостережень щодо особливостей формування та вдосконалення Спільної сільськогосподарської політики ЄС та основних аспектів її наднаціонального виміру. Зарубіжні автори обґрунтовують специфічність сільськогосподарської політики ЄС, яка, незважаючи на відмінності щодо конкретних умов у державах-членах, полягає у підвищеній увазі до якості та безпеки харчових продуктів, захисту навколишнього середовища та розвитку сільських районів як на рівні ЄС, так і на рівні окремих країн.

Важливу роль у науковому розкритті зазначених проблем мають результати досліджень провідних фахівців зарубіжних країн, які висвітлено в доповідях європейських інституцій, зокрема Європейської комісії («Common Agricultural Policy towards 2020») [18] та Організації економічного співробітництва та розвитку («Evaluation of Agricultural Policy Reforms in the European Union») [19], де подано основні характеристики, структуру та еволюцію Спільної сільськогосподарської політики ЄС протягом останніх 25 років у мінливому середовищі всередині і за його межами, аналіз наслідків її реалізації щодо зміни політики виробництва, торгівлі, землекористування, структури господарства, навколишнього середовища а також деяких аспектів розвитку сільських районів на основі зміни рівня та структури підтримки ОЕСР, зокрема – виробників сільськогосподарської продукції.

Поряд з урахуванням провідного зарубіжного досвіду формування державної сільськогосподарської політики, розроблення концепції сталого, інноваційного та інклюзивного розвитку агропродовольчого сектору України повинно виходити з положень чинних законодавчо-нормативних актів України (законів «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про охорону навколишнього природного середовища», Стратегії сталого розвитку «Україна–2020»), нової 10-річної стратегії зростання ЄС «Європа 2020», спрямованої для забезпечення сталого майбутнього на основі виходу за межі короткострокових перспектив, та Цілей тисячоліття 2016–2030 – історичного нового Порядку денного у галузі сталого розвитку, одностайно прийнятого 193 державами-членами ООН 25 вересня 2015 р., який включає: подолання бідності в усіх її формах, досягнення продовольчої безпеки, покращення харчування, сприяння сталому розвитку сільського господарства, підвищення добробуту для всіх у будь-якому віці, доступу до якісної освіти, гендерної рівності, сприяння інклюзивному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості, гідній праці та ін.

Висновки і перспективи. Формування ефективного організаційного механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки повинно базуватися на узагальненні позитивного зарубіжного та вітчизняного досвіду для вироблення нових підходів до формування державної політики щодо розвитку агропродовольчого сектору на основі комплексного дослідження інноваційної, екологічної та соціальної складових економічного зростання та прогнозних оцінок розвитку сектору, зокрема: врахування реалій його функціонування у контексті інтеграційних процесів та новітніх тенденцій на світовому агропродовольчому ринку, визначення суперечностей формування внутрішнього ринку та державної політики його розвитку в Україні, можливостей розвитку сектору на основі знань та інновацій, обґрунтування необхідності реалізації принципів сталого зростання на основі сприяння більш ефективному використанню ресурсів, розвитку більш екологічної та конкурентоспроможної економіки, оцінювання можливостей щодо вирівнювання розвитку сільських територій у контексті подолання бідності, забезпечення повної і продуктивної зайнятості та гідних умов праці для підвищення якості життя населення.

Вироблення концептуальних засад сталого, інноваційного та інклюзивного розвитку агропродовольчого сектору економіки України сприятиме формуванню відповідної стратегії та розробленню механізмів її реалізації на основі перегляду системи формування пріоритетів економічного розвитку України з урахуванням мінімізації впливу негативних світогосподарських тенденцій на динаміку структурних змін національної господарської системи. Це дасть змогу в умовах формування нової господарської парадигми світу та змін у структурі світового господарства закласти підвалини його збалансованого (сталого,

інноваційного, інклюзивного) зростання, а у довгостроковій перспективі отримати на національному та регіональному рівні:

– економічні ефекти внаслідок зростання економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях з покращенням рамкових умов і доступу до фінансування досліджень та інновацій для забезпечення впровадження інноваційних ідей, що сприятиме розвитку та створенню робочих місць та економічного середовища, особливо для малих і середніх підприємств для підтримки розвитку міцної та сталої бази, що є конкурентоспроможною на світовому ринку;

– екологічні ефекти в результаті сприяння більш ефективному використанню ресурсів, розвитку більш екологічної та конкурентоспроможної економіки на основі зменшення залежності економічного зростання від використання ресурсів, підтримки переходу до низьковуглецевої економіки, збільшення використання відновлюваних джерел енергії, модернізації транспортної галузі та підвищення енергоефективності;

– соціальні ефекти на основі стимулювання економіки з високим рівнем зайнятості, що сприятиме соціальній і територіальній згуртованості, внаслідок розповсюдження переваг економічного зростання та створених робочих місць на якнайширше коло населення, та надання можливості людям, що живуть в умовах бідності й соціальної ізоляції жити гідним життям і брати активну участь в житті суспільства.

Список літератури

1. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки : монографія / [О. В. Шубравська, Л. В. Молдаван, Б. Й. Пасхавер та ін.] ; за ред. О. В. Шубравської ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2014. – 456 с.

2. Барановська І. В. Засади формування та реалізації політики розвитку внутрішнього ринку у контексті модернізації національної економіки / І. В. Барановська, С. С. Конах // Економіка та менеджмент: стратегічні імперативи, аналіз тенденцій та перспектив розвитку : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 5 грудня 2014 р. – Херсон, 2014. – С. 31–33.

3. Барановська І. В. Якісні параметри модернізації національної економіки / І. В. Барановська // Економіка і регіон : наук. вісн. Полтав. нац. техн. ун-ту ім. Ю. Кондратюка. – 2015. – № 6. – С. 16–21.

4. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки : монографія / [О. В. Шубравська, Л. В. Молдаван, Б. Й. Пасхавер та ін.] ; за ред. О. В. Шубравської ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 496 с.

5. Іртищева І. О. Державне регулювання інституціональних змін в агропродовольчій сфері України : монографія / І. О. Іртищева, А. О. Обозна. – Миколаїв : Гельветика, 2014. –163 с.

6. Луцков В. О. Алгоритм формування структурної політики на основі досвіду країн ЄС / В. О. Луцков // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2015. – № 1. – С. 54–66.

7. Міщенко Д. А. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України: теорія та методологія : монографія / Д. А. Міщенко ; Дніпропетр. держ. фін. акад. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2014. – 307 с.

8. Остапчук А. Д. Розвиток аграрного сектору України в умовах глобалізації світової економіки / А. Д. Остапчук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2012. – Вип. 177, ч. 4. – С. 54–59.

9. Перспективи розвитку вітчизняного аграрного сектору у зв'язку з підписанням Україною економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським союзом / [Пугачов М. І., Власов В. І., Духницький Б. В. та ін.]; за ред. М. І. Пугачова. –К. : ІАЕ, 2014. – 44 с.

10. Потриваєва Н. В. Стратегічні пріоритети розвитку агропродовольчого підкомплексу України в умовах світової глобалізації : монографія / Н. В. Потриваєва ; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. – Миколаїв : МДАУ, 2012. – 311 с.

11. Саблук П. Т. Агроекономічні трансформації в Україні: напрями та перспективи розвитку : монографія / П. Т. Саблук. – К. : ІАЕ, 2016. – 372 с.

12. Соціоекономічний розвиток сільського господарства і села : сучасний вимір / [О. М. Бородіна, І. В. Прокопа, В. В. Юрчишин та ін.] ; за ред. О. М. Бородіної ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 320 с.

13. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ІАЕ, 2012. – 182 с.

14. Стройко Т. В. Інфраструктурне забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери: національні пріоритети : монографія / Т. В. Стройко. – Миколаїв : Дизайн та Поліграфія, 2012. – 351 с.

15. Чернишевич О. М. Досвід соціального реформування країн ЄС / О. М. Чернишевич // Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 13–14 червня 2014 р. ; Східноукраїнський інститут економіки та управління. – Донецьк, 2014. – С. 30–33.

16. Шинкарук Л. В. Економічний вимір участі України в інтеграційних процесах / Л. В. Шинкарук // Вісник НАН України. – 2014. – № 15. – С. 56–61.

17. Шинкарук Л. В. Можливості імплементації досвіду стратегічного планування ЄС для України / Л. В. Шинкарук, І. В. Барановська // Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal). – 2015. – № 4, ч. 1. – С. 82–89.

18. Common Agricultural Policy towards 2020 [Electronic resource] / European Commission. – Brussels, 2011. – 85 p. – Access mode : http://ec.europa.eu/ agriculture/policy-perspectives/impact-assessment/cap-towards-2020/report/full-text_en.pdf.

19. Evaluation of Agricultural Policy Reforms in the European Union [Electronic resource] / Organization for Economic Co-operation and Development, 2011. – 184 p. – Access mode : http://dx.doi.org/10.1787/9789264112124-en.

20. Oskam, A. (2011). EU Policy for Agriculture, Food and Rural Areas [Electronic resource] / Oskam A., Meester G., Silvis H. – Brussels, 454. – Access mode : http://dx.doi.org/10.3920/978-90-8686-180-4.

21. Tangermann, S. (2013). Agricultural Policy in the European Union – An Overview [Electronic resource] / Stefan Tangermann, Stephan von Cramon-Taubadel ; Georg-August-Universität Göttingen. – Göttingen, 75 p. – Access mode : www.uni-goettingen.de.

References

1. Shubravska, O. V., Moldavan, L. V., Paskhaver, B. I. et al. (2014). Ahroprodovolchyi rozvytok Ukrainy v konteksti zabezpechennia prodovolchoi

bezpeky [Agri-food development of Ukraine in the context of food security]. O. V. Shubravska (Ed.). Kyiv, 456.

2. Baranovska, I. V., Konakh, S. S. (2014). Zasady formuvannia ta realizatsii polityky rozvytku vnutrishnoho rynku u konteksti modernizatsii natsionalnoi ekonomiky [Principles of forming and implementation of development policy of the internal market in the context of national economy the modernization]. Proceeding International Conference. Economy and management: strategic imperatives, analysis of trends and prospects development. Kherson (Ukraine), 31–33.

3. Baranovska, I. V. (2015). Yakisni parametry modernizatsii natsionalnoi ekonomiky [Qualitative parameters modernization of national economy]. Economy and region, 6, 16–21.

4. Shubravska, O. V., Moldavan, L. V., Paskhaver, B. I. et al. (2012). Innovatsiini transformatsii ahrarnoho sektora ekonomiky [Innovative transformation of the agricultural sector]. O. V. Shubravska (Ed.). Kyiv, 496.

5. Irtyshcheva, I. O., Obozna, A. O. (2014). Derzhavne rehuliuvannia instytutsionalnykh zmin v ahroprodovolchii sferi Ukrainy [State regulation of institutional changes in the agri-food sector of Ukraine]. Mykolaiv, Ukraine: Helvetyka, 163.

6. Lutskov, V. O. (2015). Alhorytm formuvannia strukturnoi polityky na osnovi dosvidu krain YeS [Algorithm of structural policy on basis of experience of EU]. Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriia: Ekonomika, 1, 54–66.

7. Mishchenko, D. A. (2014). Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuvannia rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy: teoriia ta metodolohiia [Mechanisms regulation of the agricultural sector of Ukraine: theory and tethodology]. Dnipropetrovsk, Ukraine : DDFA, 307.

8. Ostapchuk, A. D. (2012). Rozvytok ahrarnoho sektoru Ukrainy v umovakh hlobalizatsii svitovoi ekonomiky [Development of the agricultural sector of Ukraine in conditions of globalizing world economy]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy, 177 (4), 54–59.

9. Puhachov, M. I., Vlasov, V. I., Dukhnytskyi, B. V., Kryvenko, N. V. et al. (2014). Perspektyvy rozvytku vitchyznianoho ahrarnoho sektoru u zv'iazku z pidpysanniam Ukrainoiu ekonomichnoi chastyny Uhody pro asotsiatsiiu z Yevropeiskym soiuzom [Prospects of domestic agricultural sector because of the signing by Ukraine economic part of Association Agreement with European Union]. M. I. Puhachov (Ed.). Kyiv, Ukraine: NNTs «IAE», 44.

10. Potryvaieva, N. V. (2012). Stratehichni priorytety rozvytku ahroprodovolchoho pidkompleksu Ukrainy v umovakh svitovoi hlobalizatsii [Strategic priorities of agri-food subcomplex of Ukraine in conditions of world globalization]. Mykolaiv, Ukraine, 311.

11. Sabluk, P. T. (2016). Ahroekonomichni transformatsii v Ukraini: napriamy ta perspektyvy rozvytku : monohrafiia [Agro-economic transformation in Ukraine: trends and prospects of development]. Kyiv, Ukraine : NNTs «IAE», 372.

12. Borodina, O. M., Prokopa, I. V., Yurchyshyn, V. V. et al. (2012). Sotsioekonomichnyi rozvytok silskoho hospodarstva i sela: suchasnyi vymir [Socio-economic development of agriculture and villages: current measurement] / O. M. Borodina (Ed.). Kyiv, 320.

13. Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku (2012). [Strategic directions of agricultural development in Ukraine till 2020]. I. O. Lupenko, V. I. Mesel-Veseliak (Ed.). Kyiv, Ukraine : NNTs «IAE»,182.

14. Stroiko, T. V. (2012). Infrastrukturne zabezpechennia staloho rozvytku ahroprodovolchoi sfery: natsionalni priorytety [Infrastructure providing of sustainable development of the agro-food industry: national priorities]. Mykolaiv, Ukraine: Dyzain ta Polihrafiia, 351.

15. Chernyshevych, O. M. (2014). Dosvid sotsialnoho reformuvannia krain YeS [Experience of social reform of EU]. Proceeding International Conference. Current trends in economics and management: a new look. Donetsk, Ukraine, 30–33.

16. Shynkaruk, L. V. (2014). Ekonomichnyi vymir uchasti Ukrainy v intehratsiinykh protsesakh [Economic dimension of Ukraine's participation in integration processes]. Bulletin of NAS of Ukraine,15, 56–61.

17. Shynkaruk, L. V., Baranovska I. V. (2015). Mozhlyvosti implementatsii dosvidu stratehichnoho planuvannia YeS dlia Ukrainy [Possibilities of implementation experience in strategic planning of EU for Ukraine]. East European Scientific Journal, 4(1), 82–89.

18. Common Agricultural Policy towards 2020 (2011). European Commission. Brussels, 85. Available at : http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/impact-assessment/cap-towards-2020/report/full-text_en.pdf.

19. Evaluation of Agricultural Policy Reforms in the European Union (2011). Organisation for Economic Co-operation and Development, 184. Available at : http://dx.doi.org/10.1787/9789264112124-en.

20. Oskam, A., Meester, G., Silvis, H. (2011). EU Policy for Agriculture, Food and Rural Areas, 454. Available at : http://dx.doi.org/10.3920/978-90-8686-180-4.

21. Tangermann, S., Von Cramon-Taubadel, S. (2013). Agricultural Policy in the European Union - An Overview. Georg-August-Universität Göttinge, 75. Available at : www.uni-goettingen.de.

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ КОНЦЕПЦИИ РАЗВИТИЯ АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Л. В. Шинкарук,
И. В. Барановская

Аннотация. *Обоснована необходимость разработки концепции развития агропродовольственного сектора экономики в контексте современных мирохозяйственных тенденций, противоречий формирования внутреннего рынка и государственной политики его развития в Украине, возможностей развития сектора на основе знаний и инноваций, реализации принципов устойчивого роста для содействия более эффективному использованию ресурсов, развития более экологической и конкурентоспособной экономики, выравнивания развития сельских территорий, преодоления бедности, обеспечения полной и производительной занятости и достойных условий труда для повышения качества жизни населения.*

Методологической основой исследования определен системный подход к разработке государственной политики устойчивого, инновационного и инклюзивного развития агропродовольственного сектора в условиях трансформации национальной экономики и активизации интеграционных процессов, учитывая доминирующие

тенденции в функционировании сектора, положительный законотворческий опыт ведущих стран мира и необходимость регулирующего влияния государства для ускорения экономического роста Украины.

Ключевые слова: агропродовольственный сектор, концепция развития агропродовольственного сектора, устойчивое развитие, инновационное развитие, инклюзивное развитие, экономический рост

MAIN APPROACHES TO FORMING OF CONCEPTION DEVELOPMENT AGREE-FOOD SECTOR OF UKRAINE ECONOMY

L. V. Shynkaruk,
I. V. Baranovska

Abstract. *The necessity of conception of agri-food sector development on the context of: current global economic trends and contradictions of the internal market and public policy of its development in Ukraine, features of sector on the basis of knowledge and innovation, implementation of sustainable growth principles to promote more efficient using of resources, the development of more ecological and competitive economy, alignment of rural territories development, poverty reduction, full and productive employment and decent work to improve quality of life. Systematic approach to the development of public policy for sustainable, innovative and inclusive development of agri-food sector in the transformation of national economy and strengthen the integration process, given prevailing trends of sector functioning, positive legislative experience of leading countries of world and necessity of regulating impact of state to accelerate economic growth of Ukraine was defined by methodological basis of study.*

Keywords: agri-food sector, conception of agri-food sector development, sustainable development, innovative development, inclusive development, economic growth

УДК: 339.172:336.764/768

БІРЖОВА ТОРГІВЛЯ ТОВАРНИМИ ДЕРИВАТИВАМИ НА АГРАРНУ ПРОДУКЦІЮ У КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В. О. ЯВОРСЬКА, кандидат економічних наук,
доцент кафедри біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: vali2009@ukr.net

Анотація. *Визначено, що глобалізація економічних і фінансових процесів сприяла посиленню інтеграційних зв'язків між усіма складовими світового господарства. Мета дослідження – визначення сучасного стану та напрямів розвитку світового ринку товарних деривативів на аграрну продукцію в умовах посилення інтеграції між товарними і фінансовими ринками. Основними методами дослідження стали аналіз і синтез, статистичні методи опрацювання даних.*

Проаналізовано сучасний стан світової торгівлі деривативами, який свідчить про масштабність та динамічний розвиток в останнє десятиліття. На особливу увагу заслуговує встановлення приросту обсягів торгівлі товарними деривативами на аграрну продукцію останніми роками. Виявлено, що основними напрямами розвитку біржової торгівлі товарними деривативами є: продовження консолідаційних процесів, удосконалення технологічного рівня бірж; розробка і впровадження нових видів товарних деривативів; «фінансіалізація» товарних деривативів.

Відзначено, що за умов низького розвитку вітчизняного ринку товарних деривативів, постає необхідність у поширенні практики використання даних видів інструментів на світових біржових майданчиках та прискоренні розвитку внутрішнього біржового ринку товарних деривативів на основні види сільськогосподарської експортоорієнтованої продукції.

Ключові слова: біржова торгівля, товарні деривативи, аграрна продукція, ф'ючерси, опціони, біржовий ринок

Актуальність. Глобалізація економічних і фінансових процесів сприяла посиленню інтеграційних зв'язків між усіма складовими світового господарства. За останні два десятиліття рівень розвитку біржової торгівлі став одним із яскравих результатів процесів економічної глобалізації.

За таких умов, з одного боку, значно розширилися можливості окремих країн у адаптації та впровадженні передових технологій та розширенні доступу до нових інноваційних біржових інструментів, а з іншої – відбулося значне загострення конкуренції між провідними біржами, яка поклала початок консолідаційним процесам.

© *В. О. Яворська, 2016*

Як результат, сучасний світовий біржовий ринок товарних деривативів вражає своєю масштабністю та прогресивним розвитком. На ринку сільськогосподарської продукції товарні деривативи нині забезпечують ефективне управління ціновими ризиками, а також мають інвестиційне застосування. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває поглиблення досліджень сучасного стану та перспектив розвитку світового біржового ринку товарних деривативів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика досліджень біржового ринку товарних деривативів знайшла своє відображення в працях зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: М. Даніеля, О. Дегтярьової, Р. МакДональда, В. Еворса [4], Дж. Маршала, М. Солодкого [1–3], О. Сохацької, та інших.

Мета дослідження – визначення сучасного стану та напрямів розвитку світового ринку товарних деривативів на аграрну продукцію в умовах посилення інтеграції між товарними і фінансовими біржовими ринками.

Матеріали і методи дослідження. У статті розглянуто зарубіжні та вітчизняні праці з вивчення біржової торгівлі товарними деривативами. Основними методами дослідження є аналіз і синтез для формулювання теоретичних узагальнень і висновків, статистичні методи для опрацювання даних.

Результати дослідження та їх обговорення. Біржова торгівля товарними деривативами пройшла тривалий еволюційний розвиток. Нині біржові товарні деривативи активно використовуються учасниками ринку як з метою хеджування, так і в інвестиційних стратегіях. Незважаючи на бурхливий розвиток біржової торгівлі фінансовими інструментами, торгівля товарними деривативами також характеризується систематичним зростанням.

Аналіз сучасного стану світової біржової торгівлі товарними і фінансовими деривативами свідчить про тенденцію динамічного зростання. Так, в 2015 р., за даними Асоціації ф'ючерсної індустрії, загальний обсяг торгівлі ф'ючерсами та опціонами на світових біржах становив 24,78 млрд контрактів, що на 13,5 % вище за попередній рік. Це був рекордний показник з 2010 р. [4].

Основним рушійним елементом даної тенденції стало значне зростання торгівлі в Азійсько-тихоокеанському регіоні. Загальне підвищення обсягів біржової торгівлі на азійських біржах в 2015 р., порівняно з 2014 р., становило 33,7% і досягло рівня 9,7 млрд угод. Це найвищий показник для даного географічного регіону з 2011 р. Необхідно зазначити, що більшість світових біржових асоціацій у систематизації статистичних даних часто використовують підхід групування бірж за географічними регіонами (рис. 2) [4].

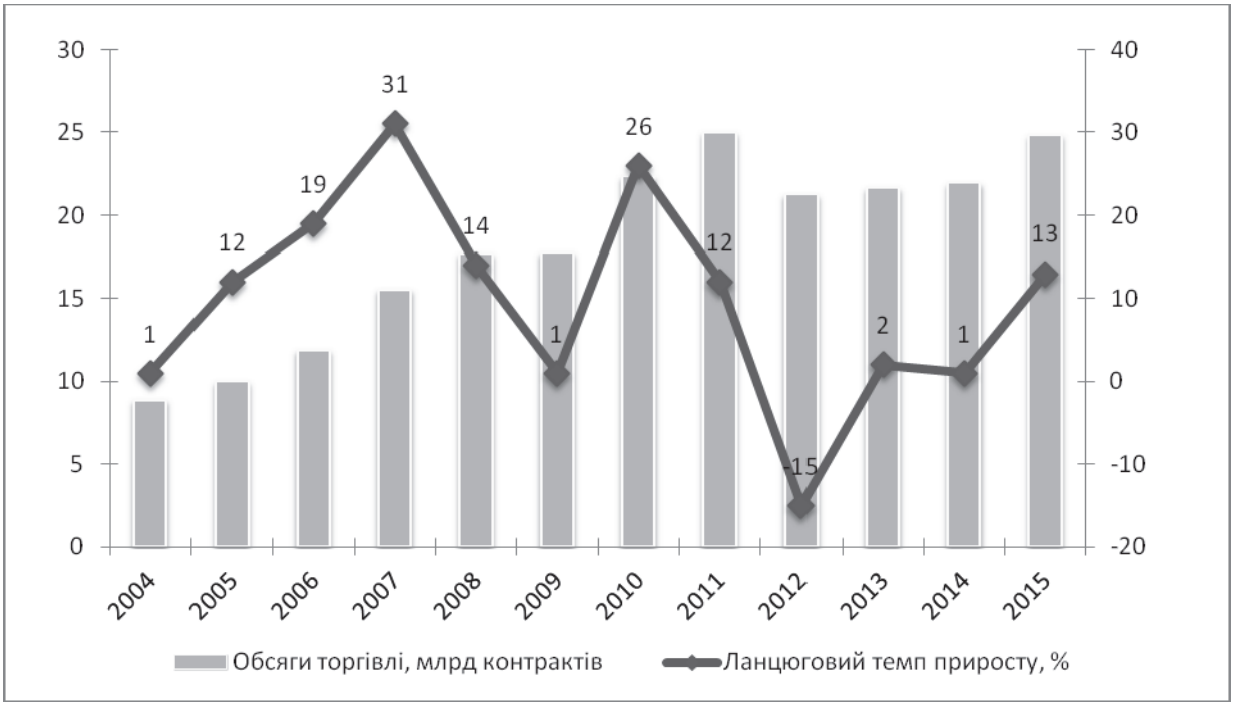

Рис. 1. Динаміка обсягів світової біржової торгівлі та ланцюговий темп приросту за 2004–2015 роки*

*Примітка. Побудовано автором за даними Асоціації ф'ючерсної індустрії [4].

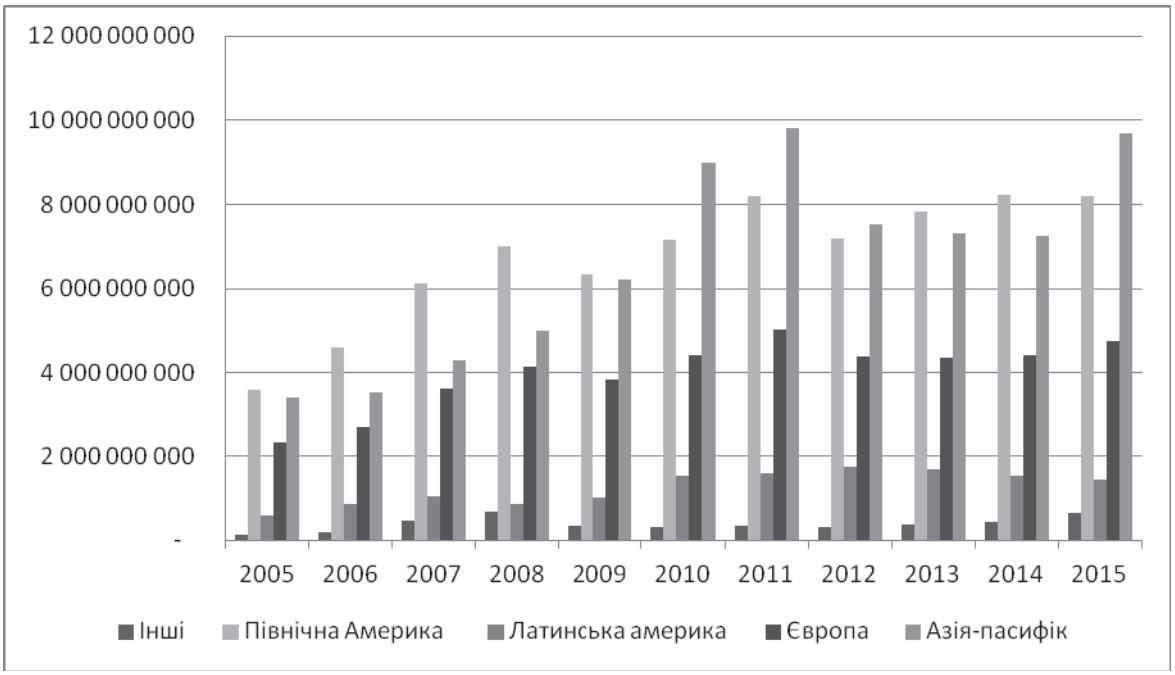

Рис. 2. Структура світового біржового ринку деривативів за географічними регіонами, млрд угод*

*Примітка [4].

Як показує загальна оцінка динаміки та структури біржової торгівлі деривативами за географічними регіонами в 2015 р. провідні позиції біржових ринків Північної Америки за останні 2 роки потіснив Азійсько-

тихоокеанський регіон, яскравими представниками якого є біржі Китаю, Індії, Кореї та Сінгапуру [4].

Аналіз торгівлі на біржах Європи свідчить також про її зростання на 8,2% в 2015 р. (4,77 млрд контрактів). Водночас зниження торгівлі спостерігалось як на біржах Північної Америки на 0,2% (8,19), так і Латинської Америки на 4,4% (1,45 млрд контрактів) [4].

Враховуючи вищезазначене, у 2015 р. структуру світової торгівлі деривативами за географічними регіонами на біржовому ринку можна сегментувати за таким рейтингом [4]:

1. Азія-пасифік – 39%.
2. Північна Америка – 33%.
3. Європа – 19.
4. Латинська Америка – 9%.

Тривала еволюція світової біржової торгівлі сприяла витісненню з біржових майданчиків угод, які передбачали реальну поставку товарів, а саме: спотових та форвардних контрактів. У зв'язку з цим, сучасна біржова торгівля на світових біржах представлена в основному двома видами строкових угод або деривативів – ф'ючерсами та опціонами [1–3].

Оцінка структури світової біржової торгівлі за видами біржових угод свідчить про те, що в 2015 р. переважала торгівля ф'ючерсними контрактами (14,5 млрд контрактів). Так, приріст торгівлі ф'ючерсами в 2015 р. становив 16,9%, тоді як біржова торгівля опціонами зросла лише на 6,1% (рис. 3) [4].

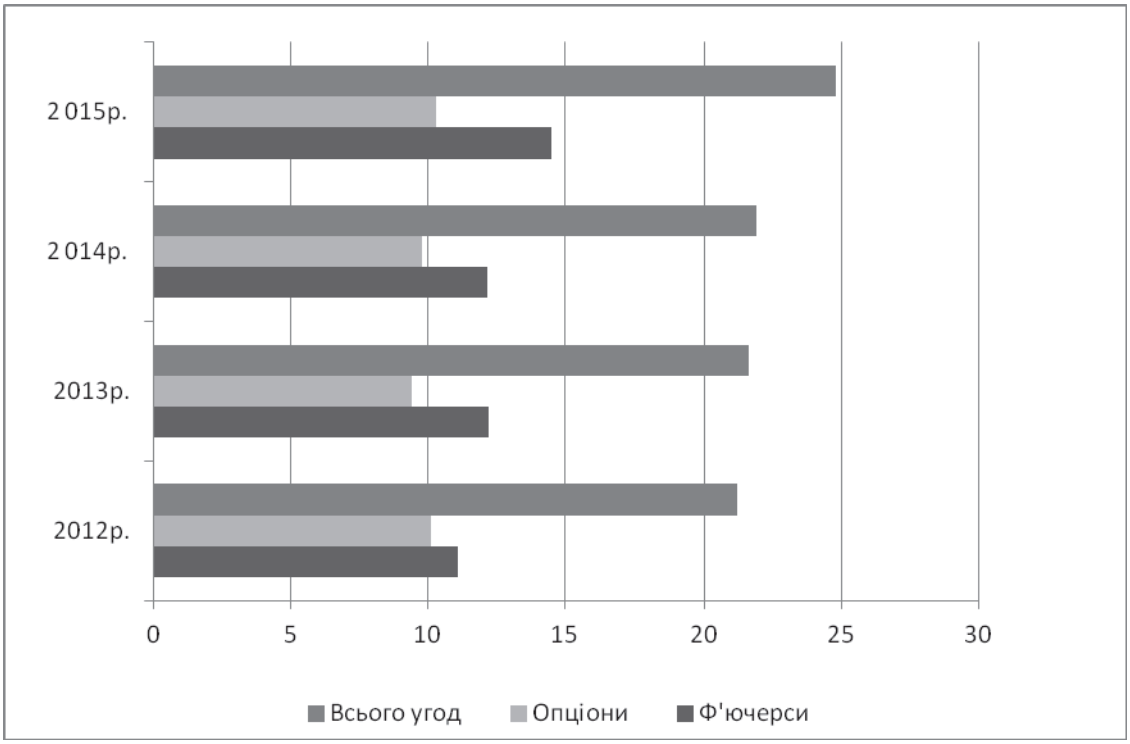

Рис. 3. Структура світової біржової торгівлі за видами деривативів у період з 2012 до 2015 року, млрд угод*

*Примітка. Побудовано автором на основі даних Асоціації ф'ючерсної індустрії [4].

Вивчення зарубіжного досвіду біржової торгівлі свідчить, що зародження перших біржових операцій почалося з товарних деривативів, а саме: ф'ючерсів на сільськогосподарську продукцію (1865 р.) на Чиказькій товарній біржі, тоді як широке застосування фінансових деривативів почалося наприкінці минулого століття. При цьому, за темпами зростання та обсягами торгівлі нині переважають фінансові деривативи. Лише кризові явища на фінансовому ринку з 2008 р. сприяли підвищенню попиту на більш стабільні товарні деривативи. У сучасних умовах ці інструменти виражають високий попит з боку не тільки хеджерів, а й інвесторів [1, 2].

Оцінка структури світової торгівлі деривативами за видами базових активів відображена в таблиці.

Структура світової торгівлі деривативами за видами базових активів, млрд угод*

Біржовий сектор	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Зміна 2015 р. до 2014 р., %
Фондові індекси	7,4	8,5	6,0	5,4	7,3	8,3	+14
Цінні папери	6,3	7,1	6,5	6,4	4,9	4,9	-
Відсоткові ставки	3,2	3,5	3,0	3,3	3,3	3,3	-
С.-г. продукція	1,3	1	1,3	1,2	1,4	1,6	+14
Енергоресурси	0,7	0,8	0,9	1,3	1,2	1,4	+17
Валюта	2,5	3,1	2,4	2,5	2,1	2,8	+33
Кольорові метали	0,6	0,4	0,6	0,6	0,9	1,3	+44
Дорогоцінні метали	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3	-25
Інші види	0,1	0,2	0,2	0,5	0,4	0,9	+125
Всього	22,4	24,98	21,17	21,64	21,90	24,80	+13

*Примітка. Побудовано автором на основі даних Асоціації ф'ючерсної індустрії [4].

Необхідно зазначити, що останніми роками частка торгівлі товарними деривативами продовжує зростати. Так, з 2014 р. її показники підвищилися на 14% і в загальному обсязі світової біржової торгівлі частка інструментів на аграрну продукцію становила 6,5 % [4].

Водночас, значне підвищення обсягів торгів спостерігається по групі «інші види» – 125%, кольорові метали – 44%, валюта – 33%, енергоресурси – 17%, фондові індекси – 14%. Тоді як значне зниження світової торгівлі спостерігається по біржових інструментах на дорогоцінні метали – 25%, що свідчить про відносну стабілізацію світового біржового ринку [4].

Порівняльна структура світової біржової торгівлі товарними деривативами у 2015 р. (рис. 4) свідчить про те, що найбільшу частку в ній становить аграрна продукція – 35%. Друге місце посідають енергоресурси – 30%, третє – кольорові метали (28%) і четверте місце – дорогоцінні метали – 7% [4].

Рис. 4. Динаміка структури біржової торгівлі товарними деривативами за видами базових активів у 2010–2015 роках*

*Примітка. Побудовано автором на основі даних Асоціації ф'ючерсної індустрії [4].

Таким чином, можна стверджувати що останніми роками значно зросла торгівля товарними деривативами на сільськогосподарську продукцію на світових біржах. Використання товарних деривативів без поставки базових активів прирівняло їх до фінансових інструментів. У світовій практиці цей процес набув назви «фінансіалізація». Фінансіалізація оптимізувала умови використання товарних деривативів з метою розміщення в них інвестиційних коштів трейдерами.

Разом з тим, стрімкі трансформаційні зміни світової торгівлі товарними деривативами практично не вплинули на прискорення розвитку торгівлі товарними деривативами на аграрну продукцію в нашій країні. За цих умов, особливої актуальності набуває поширення можливостей застосування товарних деривативів світових бірж у практиці вітчизняних учасників аграрного ринку та поштовху до паралельного розвитку внутрішньої торгівлі товарними деривативами на основні види сільськогосподарської експортоорієнтованої продукції.

Висновки і перспективи. Отже, нині можна стверджувати про підвищення ролі товарних деривативів на світових біржових майданчиках і збереження тенденцій щорічного зростання біржової торгівлі цими інструментами за рахунок збільшення попиту і пропозиції на товарних ринках, а також інвестиційної привабливості.

Водночас, до перспективних напрямів розвитку світової біржової торгівлі товарними деривативами на аграрну продукцію в умовах глобалізації світових товарних і фінансових ринків необхідно віднести: продовження консолідаційних процесів товарних і фондових бірж,

удосконалення технологічного рівня бірж із переходом винятково на електронну систему торгівлі; розробка і впровадження нових видів товарних деривативів; «фінансіалізація» товарних деривативів і поширення їх використання як об'єкта інвестицій.

Список літератури

1. Солодкий М. О. Біржова торгівля товарними деривативами: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні / М. О. Солодкий, В. О. Яворська. – К. : КОМПРИНТ, 2015. – 287 с.

2. Солодкий М. О. Біржовий товарний ринок / М. О. Солодкий, В. О. Яворська. – К. : КОМПРИНТ, 2015. – 576 с.

3. Солодкий М. О. Розвиток світового біржового ринку деривативів / М. О. Солодкий, В. О. Гниляк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 8. – С. 3–8.

4. Will Acworth (2015). Annual Survey: Global Derivatives Volume Asia Takes the Lead. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.futuresindustry.org.

References

1. Solodkyi, M. O., Yavorska, V. O. (2015). «Commodity derivatives trading: world excperiense and perspective development in Ukraine». – K.: TsP KOMPRYNT. – 287 p.

2. Solodkyi, M. O., Yavorska, V. O. (2015). «Commodity exchange market». – K.: TsP KOMPRYNT. –576 p.

3. Solodkyi, M. O., Hnyliak, V. O. (2012). «Development oif world commodiyu derivatives market» // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. –№ 8. – P. 3–8.

4. Will Acworth (2015). Annual Survey: Global Derivatives Volume Asia Takes the Lead: www.futuresindustry.org.

БИРЖЕВАЯ ТОРГОВЛЯ ТОВАРНЫМИ ДЕРИВАТИВАМИ НА АГРАРНУЮ ПРОДУКЦИЮ В КОНТЕКСТЕ МИРОВОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В. О. Яворская

Аннотация. *Определено, что глобализация экономических и финансовых процессов способствовала усилению интеграционных связей между всеми составляющими мирового хозяйства. Цель исследования – определение современного состояния и направлений развития мирового рынка товарных деривативов на аграрную продукцию в условиях усиления интеграции между товарными и финансовыми рынками. Основными методами исследования стали анализ и синтез, статистические методы исследования.*

Проанализировано современное состояние мировой торговли деривативами, которое свидетельствует о масштабности и динамичном развитии в последнее десятилетие. Особого внимания заслуживает установление прироста объемов торговли товарными деривативами на аграрную продукцию в последние годы. Выявлено, что

основными направлениями развития биржевой торговли товарными деривативами являются: продолжение консолидационных процессов, совершенствование технологического уровня бирж; разработка и внедрение новых видов товарных деривативов; «финансиализации» товарных деривативов.

Отмечено, что в условиях низкого развития отечественного рынка товарных деривативов, возникает необходимость в распространении практики использования данных видов инструментов на мировых биржевых площадках и ускорении развития внутреннего биржевого рынка товарных деривативов на основные виды сельскохозяйственной экспортоориентированной продукции.

Ключевые слова: биржевая торговля, товарные деривативы, аграрная продукция, фьючерсы, опционы, биржевой рынок

EXCHANGE TRADING OF COMMODITY DERIVATIVES ON AGRICULTURAL PRODUCTS IN THE WORLD GLOBALIZATION

V. O. Yaworska

Abctract. *In the article determined that the globalization of economic and financial integration processes contribute to strengthening relations between all components of the world economy. The aim of the article was to determine the current state and perspectives of the global commodity derivatives markets for agricultural products in terms of strengthening integration between commodity and financial markets. The main methods of study were analysis and synthesis, statistical methods of data processing.*

The current state of world derivatives trading analyzed, which indicated the scale and dynamic development in the last decade. Special attention is paid for increasing of agricultural commodity derivatives trading in recent years. Indicated the main directions of commodity derivatives trading development are: continuing of consolidation processes, improving of the technological level of exchanges; the development and introduction of new types of commodity derivatives; "financialisation" of commodity derivatives.

It is noted that in conditions of low level of commodity derivatives market development, there is a need in the spread of the practice of using these types of tools in the global markets and providing the domestic commodity derivatives market development for major agricultural export products.

Keywords: exchange trading, commodity derivatives, agricultural products, futures, options, exchange market

УДК 338.43:633.63:664.12

ПЕРЕДУМОВИ АДАПТАЦІЇ ЦУКРОБУРЯКОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

А. В. ФУРСА, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник
лабораторії досліджень з економіки, маркетингу та планування
Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків
e-mail: fursa_61@mail.ru

Анотація. *Актуальність теми дослідження в умовах розвитку ринку полягає, насамперед, у функціонуванні цукробурякової галузі України в майбутньому, визначенні основних напрямів її адаптації до євроінтеграційних процесів, особливо в період політичної та економічної нестабільності, недостатності фінансових ресурсів і глобалізації економіки.*

Розглянуто основні напрями реформування цукрової галузі в ЄС. Відзначено, що існуюча в Україні система регулювання виробництва й реалізації цукру має бути переглянута, удосконалена та пристосована до вимог часу. Визначено основні проблемні принципи щодо ефективного регулювання внутрішнього ринку цукрових буряків та цукру. Сформовано конкретний перелік сильних і слабких сторін, а також загроз та можливостей, що впливають на процес формування сталого розвитку цукробурякової галузі в Україні. Зроблено висновок про те, що в усіх заходах необхідно враховувати європейські/міжнародні стандарти, а також екологічну сталість виробництва цукробурякової продукції.

Ключові слова: ринок, Європейський Союз, цукробурякова галузь, цукрові буряки, цукор

Актуальність. Останніми роками на світовому ринку цукру значно загострюється економічна конкуренція, що зумовлено цілим рядом об'єктивних причин. Основними з них є: перевищення темпів виробництва цукру над темпами зростання його споживання; традиційне суперництво та боротьба між виробниками цукру з цукрових буряків і виробниками цукру з тростини за ринки збуту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку цукробурякового виробництва в контексті євроінтеграційних процесів виходить на передній план і їй дедалі частіше присвячуються праці відомих вітчизняних вчених, зокрема В. Бондаря [1], О. Варченко [2], М. Коденської [4], В. Месель-Веселяка [5], С. Стасіневич [6], О. Шпичака [8], М. Ярчука [5] та ін. Проте перспективність розвитку цукробурякової галузі значною мірою залежить від умов глобалізації та визначення

© А. В. Фурса, 2016

основних напрямів її адаптації до європейських стандартів, які потребують поглибленого вивчення.

Мета дослідження – висвітлення основних напрямів адаптації цукробурякової галузі України до євроінтеграційних процесів та створення умов для формування сталого розвитку.

Матеріали і методи дослідження. У процесі досліджень було застосовано такі загальнонаукові методи: абстрактно-логічний, порівняння, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, а також експертних оцінок.

Результати дослідження та їх обговорення. Нині варто відзначити напругу через зміни, які прогнозуються у зв'язку з реформуванням цукрової галузі в Європі з 1 жовтня 2017 року. Необхідність реформи визначається тим, що діючі на ринку цукру в ЄС правила (зниження мінімальних гарантованих цін на цукор – до 404,4 і цукрові буряки – до 26,3 євро/т; обмеження експорту до 1,3 млн т [1, с. 5; 7, с. 144–145]) призвели до кардинальної реконструкції галузі – закриття значної кількості цукрових заводів, різкого збільшення потужності тих, що залишилися, скорочення числа фермерів, росту імпорту цукру в ЄС. Згідно з оновленим законодавством, з 1 жовтня 2017 р. в ЄС буде скасовано квоти на цукор, мінімальні ціни на цукрові буряки, виробничі платежі; залишаться регламентованими домовленості щодо торгівлі цукром та письмові угоди між виробниками цукрових буряків і виробниками цукру, в тому числі з тростини. Таким чином, ліквідується суворе державне регулювання виробництва й реалізації цукру та буде введено правила вільного ринку з елементами саморегулювання.

У зв'язку з цим, за прогнозами експертів, передбачаються значні коливання (у діапазоні ± 25 %) обсягів виробництва цукру і ціни на нього, а також загальне зниження ціни на білий цукор. Тобто, створяться умови, в яких зможуть функціонувати лише високоефективні виробники. У свою чергу, це призведе до масових банкрутств фермерів Європи, а тому з їх боку існує значний супротив щодо введення новацій на цукровому ринку.

Очевидно, що за даних обставин цукробурякова галузь України, у свою чергу, має конструктивно підготуватися до цієї реформи і до боротьби за ринки збуту. При цьому слід забезпечити, щонайменше, високоефективне функціонування внутрішнього ринку цукру, а, за сприятливих умов, вийти й на зовнішні ринки. Отже, існуюча в Україні система регулювання виробництва та реалізації цукру має бути переглянута, удосконалена й пристосована до вимог часу.

Ефективне регулювання внутрішнього ринку цукрових буряків та цукру України передбачає дотримання таких принципів:

– здійснення регулювання ринку винятково на економічних засадах, без застосування адміністрування, директивних та ручних методів управління;

– перехід основних регуляторних функцій від держави безпосередньо до органів галузевого саморегулювання, сформованих учасниками цукрового ринку – виробниками цукрових буряків, цукру,

насіння, торгівельними організаціями та іншими суб'єктами, які нестимуть солідарну відповідальність за стан справ у галузі;

– виконання державою функції захисту внутрішнього ринку та активний пошук зовнішніх ринків збуту цукру;

– здійснення саморегулювання має відбуватися згідно з чинниками, які розроблює орган, створений учасниками ринку;

– всебічний розвиток і підтримка достатнього рівня конкуренції між виробниками як основної рушійної сили науково-технічного прогресу в галузі цукробурякового виробництва;

– удосконалення і узгодження всіх ринкових механізмів функціонування цукробурякової сфери України із загальноприйнятою світовою та регулятивами ЄС.

Таким чином, регуляторна політика має здійснюватися самими учасниками ринку – виробниками сировини, виробниками цукру, оптовими компаніями і державою, як одним із гравців на ринку.

Між господарствами, що вирощують цукрові буряки, підприємствами з переробки коренеплодів, державними підприємствами або групами таких організацій, компаній мають бути укладені промислові угоди на рівні країни, регіональному та місцевому рівнях і підписані контракти про вирощування й поставки цукрових буряків для переробки та виробництва цукру.

Між виробниками цукрових буряків і виробниками цукру на кожен маркетинговий рік має укладатися договір поставки коренеплодів у письмовій формі, який визначає конкретний обсяг буряків, ціни, порядок оплати та комплекс заходів із обслуговування буряководів (продаж насіння, авансування в період вегетації, умови транспортування, повернення меляси, жому тощо).

Ціна на буряки має бути договірною на кожен конкретний рік, передбачати партнерські гарантії беззбитковості для обох сторін. За умови зростання оптово-відпускної ціни цукру після переробки поставлених коренеплодів, ціни на них мають бути відповідно відкориговані. Тобто, у даному випадку, підвищено можливі варіанти розподілу ціни цукру між буряководами і цукровими заводами – 45% – 55%, 50% – 50%, або інше.

Найважливіші фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, що впливають на сильні й слабкі сторони, можливості та загрози цукробурякової галузі України (див. таблицю).

SWOT-аналіз формування стабільного розвитку цукробурякової галузі в Україні*

Сильні сторони	Слабкі сторони
• Сприятливі агрокліматичні та ґрунтові умови; • прибуткове виробництво цукрових буряків в аграрних формуваннях, цукру – переробників сировини; • знаходження між великими ринками сходу та заходу, доступ до Північної Африки та Азії; • використання сучасної технології (дистанційне зондування, система глобального позиціювання (GPS); • зростання врожайності цукрових буряків, їх цукристості й коефіцієнта вилучення цукру із сировини; • розвинена система автомобільних та залізничних шляхів; • наявність дешевої робочої сили; • постійна наявність бізнес-інтересу, як у буряківників, так і в переробників сировини.	• Несприятливе/ий бізнес-середовище/бізнес-клімат; • нерозвиненість інфраструктури фінансування аграрної сфери, відсутність інвестиційних можливостей і доступності кредитних ресурсів (зокрема це важливо для розвитку цукрової промисловості), надто високі відсоткові ставки; • нерозвинені сільські ринки та інша сільська інфраструктура, надто дорога логістика (координація всіх функцій і бізнес-процесів (планування, закупки, транспортування та зберігання) і високі трансакційні витрати; • відносно низька продуктивність цукробурякового виробництва порівняно з країнами ЄС; • невідповідність деяких національних вимог щодо гігієни виробництва, безпечності та якості цукробурякових продуктів міжнародним/європейським стандартам; • непередбачувана політика держави, відсутність довгострокової стратегії та рівних умов для всіх сільськогосподарських буряковиробників, переробників сировини, постачальників матеріально-технічних ресурсів (МТР) промисловості, споживачів цукру й узагалі всіх секторів економіки; система втручання, що викривлює баланс на ринку цукру, МТР; обмежений та незбалансований розподіл бюджетної підтримки галузі буряківництва; • дія мораторію на купівлю-продаж землі сільськогосподарського призначення, неможливість використовувати землю як заставу, незахищене право власності; • відсутність експортної орієнтації, налагодженої інфраструктури та партнерів; в експорті переважає сировина (меляса); чутливість до несприятливих ринкових умов та/або політичних подій; нерозвиненість цукрової, харчової промисловості та експорту продукції з високою доданою вартістю;

	• висока частка великих монопольних (олігопольних) структур (агрохолдингів) та інших крупних власників у цукробуряковому виробництві, психологічні бар'єри щодо співпраці; • низький рівень освіти в сільській місцевості, нестача висококваліфікованого персоналу (особливо в цукровій промисловості), відсутність навичок використання сучасних технологій, менеджменту та маркетингу; • неефективна робота науки, досліджень і розробок у цукробурякову напрямі, а також системи освіти; незначне сприяння виробників з боку аграрної освіти, досліджень і технічної допомоги; • низькі доходи та відсутність перспектив для мешканців сільських територій.
Можливості	**Загрози**
• збільшення попиту на цукор, перехід від пропозиції до попиту як головного фактору розвитку цукробурякового виробництва у світі та розповсюдження західного типу харчування, зростання торгівлі цукром, зокрема продуктами глибокої комплексної переробки коренеплодів цукрових буряків (меляси, жому), їх вищої якості та ціни (тобто не тільки сировиною, але й готовими харчоцукровими продуктами); • дальше підвищення врожайності цукрових буряків, їх цукристості й коефіцієнта вилучення цукру із сировини; • активізація інвестиційних процесів у розвиток цукробурякового виробництва; • диверсифікація цукробурякового виробництва та зростання попиту на біоенергетику; • доступ до зовнішніх ринків ЄС; стимул досягти відповідності вимогам міжнародних стандартів і трансфер-технологій з ЄС (у контексті модернізації національної інфраструктури	*1. Які можуть бути ліквідовані за допомогою реформи аграрної сфери:* • неспроможність деяких фермерів адаптуватися до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема щодо гігієни, санітарії та фітосанітарії; • низький рівень інвестицій в аграрну інфраструктуру (обладнання, зберігання тощо), обслуговування й розвиток; • втрати експортних можливостей; • погіршення стану навколишнього середовища; • старіння сільського населення, депопуляція сільської місцевості, відсутність кваліфікованої робочої сили для сільського господарства, відсутність розвитку господарської діяльності іншої, ніж аграрна; • збереження нинішньої ситуації; *2. Ті, що знаходяться за межами прямого впливу сільськогосподарської політики:* • передбачається зниження світових цін на продукцію цукробурякового виробництва порівняно з недавніми високими рівнями; • політична нестабільність – продовження агресії на Сході України та анексія Автономної Республіки Крим; • економічні умови – погіршення економічної ситуації та несприятлива динаміка обмінного курсу призводять до бюджетних обмежень і браку ліквідності;

якості, пов'язаної з гармонізацією санітарних та фітосанітарних заходів) також надають доступ до інших зовнішніх ринків; • залучення сільського населення до підприємницької діяльності (розвиток фермерства); • створення нових робочих місць. • підвищення рівнів навичок у зв'язку з постійними реформами освіти, наявними науковими дослідженнями та дорадництвом; • реформа мислення – постійний внутрішній і зовнішній тиск на реформи.	• високі ціни на енергоносії призводять до подорожчання виробництва й перевезень; • погіршення логістики та інфраструктури – погіршення доріг і зношення залізничних колій, недостатній рівень інвестицій у модернізацію; • посилення факторів невизначеності й негативних наслідків ризику на господарську цукробурякову діяльність.

*Джерело: сформовано на основі [3].

Висновки і перспективи. З огляду на вищевикладене, можна дійти висновку, що обставини в цукробуряковому виробництві потребують сучасних комплексних підходів до проведення реформ і формування регуляторної політики в галузі, зокрема в прийнятті ринкових нормативно-правових, управлінських, організаційно-економічних, виробничо-технічних та освітньо-наукових заходів. В усіх заходах необхідно враховувати європейські/міжнародні стандарти, а також екологічну сталість виробництва цукробурякової продукції.

Список літератури

1. Бондар В. С. Основні тенденції світового ринку цукру / В. С. Бондар // Цукрові буряки. – 2013. – № 5 (95). – С. 4–5.

2. Варченко О. М. Досвід активізації інноваційних процесів бурякоцукрової галузі Великобританії та його адаптація в Україні / О. М. Варченко // Агроном. – 2009. – № 3. – С. 160–163.

3. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки / Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minagro.gov.ua/node/16025

4. Коденська М. Ю. Тенденції розвитку і напрями активізації інвестування цукробурякового виробництва / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 74–78.

5. Месель-Веселяк В. Я. Організаційно-економічне удосконалення роботи цукробурякового підкомплексу України / В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Ярчук // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 3–8.

6. Стасіневич С. А. Світовий досвід реструктуризації цукробурякової галузі – уроки для України / С. А. Стасіневич // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2007. – № 110, ч. 1. – С. 79–84.

7. Фурса А. В. Реформа ринку цукру в ЄС / А. В. Фурса // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 143–148.

8. Шпичак О. М. Проблеми адаптації ціноутворення на продукцію АПК України до євроінтеграційних умов / О. М. Шпичак // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2007. – № 110, ч. 2. – С. 15–21.

References

1. Bondar, V. S. (2013). Osnovni tendentsiyi svitovogo rynku tsukru / V. S. Bondar // Tsukrovi buryaky, 5 (95), 4–5.

2. Varchenko, O. M. (2009). Dosvid aktyvizatsiyi innovatsiinykh protsesiv buryakotsukrovoyi galuzi Velykobrytaniyi ta yogo adaptatsiya v Ukraini / O. M. Varchenko // Ahronom, 3, 160–163.

3. Yedyna kompleksna strategiya ta plan dii rozvytku silskogo gospodarstva ta silskykh terytoriy v Ukraini na 2015–2020 roky / Ministerstvo agrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrayiny – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://minagro.gov.ua/node/16025.

4. Kodenska, M. Iu. (2010). Tendentsiyi rozvytku i napryamy aktyvizatsiyi investuvannya tsukroburyakovogo vyrobnytstva / M. Iu. Kodenska // Ekonomika APK, 2, 74–78.

5. Mesel-Veseliak, V. Ia. (2013). Organizatsiyno-ekonomichne udoskonalennya roboty tsukroburyakovogo pidkompleksu Ukrayiny / V. Ia. Mesel-Veselyak, M. M. Yarchuk // Ekonomika APK, 2, 3–8.

6. Stasinevych, S. A. (2007). Svitovyi dosvid restrukturyzatsiyi tsukroburiakovoyi galuzi – uroky dlya Ukrayiny / S. A. Stasinevych // Naukovyi visnyk Natsionalnogo agrarnogo universytetu, 110, 1, 79–84.

7. Fursa, A. V. (2006). Reforma rynku tsukru v YeS / A. V. Fursa // Ekonomika APK, 11, 143–148.

8. Shpychak, O. M. (2007). Problemy adaptatsiyi tsinoutvorennya na produktsiyu APK Ukrayiny do yevrointegratsiinykh umov / O. M. Shpychak // Naukovyi visnyk Natsionalnogo agrarnogo universytetu,110, 2, 15–21.

ПРЕДПОСЫЛКИ АДАПТАЦИИ СВЕКЛОСАХАРНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ К ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫМ ПРОЦЕССАМ

А. В. Фурса

Аннотация. *Актуальность темы исследования в условиях развития рынка заключается, в первую очередь, в функционировании свеклосахарной отрасли Украины в будущем, определении основных направлений ее адаптации к евроинтеграционным процессам, особенно в период политической и экономической нестабильности, недостаточности финансовых ресурсов и глобализации экономики.*

Рассмотрены основные направления реформирования сахарной отрасли в ЕС. Отмечено, что существующая в Украине система регулирования производства и реализации сахара должна быть пересмотрена, усовершенствована и приспособлена к требованиям времени. Определены основные проблемные принципы по эффективному регулированию внутреннего рынка сахарной свеклы и сахара. Сформирован конкретный перечень сильных и слабых сторон, а

также угроз и возможностей, влияющих на процесс формирования устойчивого развития свеклосахарной отрасли в Украине. Сделан вывод о том, что во всех мероприятиях необходимо учитывать европейские/международные стандарты, а также экологическую устойчивость производства свеклосахарной продукции.

Ключевые слова: рынок, Европейский Союз, свеклосахарная отрасль, сахарная свекла, сахар

BACKGROUND OF SUGAR BEET ADAPTATION OF UKRAINE TO THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

A. Fursa

Abstract. *An actuality of research theme in the conditions of market development consists, first of all, in the functioning of sugar-beet industry of Ukraine in the future, in the determining of basic directions of its adaptation to the eurointegration processes, especially in the period of political and economic instability, insufficiency of financial resources and globalization of economy.*

In the article it's been considered the main directions of a sugar industry reforming in the EU. It's been noted that a current regulatory system of sugar production and sales in Ukraine should be revised, improved and adapted to a present requirements. It's been determined the main problem principles concerning an effective regulation of an internal market of sugar beet and sugar. It's been formed a specific list of strengths and weaknesses, threats and opportunities that affect a formation of sustainable development of sugar industry in Ukraine. It's been concluded that the European / an international standards and an environmental sustainability of a sugar beet production should be taken into account in all the measures.

Keywords: market, European Union, sugar beet industry, sugar beet, sugar